MUHAMMED ALİ

Hayatı ve Farklı Dönemleri

Thomas Hauser

OLAĞANLIK

MUHAMMED ALİ

Hayatı ve Farklı Dönemleri

Thomas Hauser

Çeviren:
Belgin Selen Haktanır

OLASILIK

Muhammed Ali
Hayatı ve Farklı Dönemleri
Thomas Hauser

MUHAMMAD ALI: HIS LIFE AND TIMES
Copyright © 1991, 2004 by Thomas Hauser and Muhammad Ali Enterprises LLC
Through arrangement with the Mendel Media Group LLC of New York

Olasılık - 4
Biyografi – 1
ISBN: 978-605-9976-05-3

Baskı Tarihi: Şubat 2016
Editör: Zeynep Ünalan
Çeviren: Belgin Selen Haktanır
Kapak Görseli: Getty Images
Yayına Hazırlayan: Burak Arslan

İç Baskı
Ana Basın Yayın A.Ş.
B.O.S.B. Mermerciler San. Sit.10. Cadde No:15
Beylikdüzü-İstanbul

Kapak Baskı
Hanlar Matbaası
Yeşilce Mh. Aytekin Sk. No: 16 Kağıthane
İstanbul

KRP Yayıncılık Matbaacılık Ltd. Şti.
Mustafa Kemal Mh. 2146. Sk. No: 14 Demirler Atlas Plaza Daire: 13
Çankaya - Ankara
Tel: 0 312 213 44 04

OLASILIK® Bir KRP Yayıncılık Markasıdır.

Yayın Hakları:
© KRP Yayıncılık Matbaacılık Ltd. Şti.
Bu eserin bütün hakları saklıdır. Yayınevinden yazılı izin alınmadan kısmen veya tamamen alıntı yapılamaz, hiçbir şekilde kopya edilemez, çoğaltılamaz ve yayımlanamaz.

www.krpyayincilik.com

Howard Bingham için, eşsiz insan...

İçindekiler

1. Kökenler

2. Şovmen

3. "En büyük benim!"

4. Ali'nin Doğuşu

5. Düşman

6. "Onlarla Aramda Hiçbir Sorun Yok"

7. Sürgün

8. Joe

9. Mazlum

10. Zaire

11. Kral

12. Manila

13. Aslan Yaşlanıyor

14. Para

15. Dayak

16. Defin

17. Uyanış

Yazarın Son Sözü

Ek Bölüm

Notlar

Ön Söz

EKİM 1988'DE, bu kitabın yazılabilmesi ihtimalini tartışmak üzere Muhammed Ali ve eşi Lonnie'yle kendi istekleri üzerine buluştum. Görüşmemizin ilk bölümünde Lonnie, bana şöyle dedi: "İnsanlar gerçek Muhammed Ali'yi bilmiyorlar. Tek bildikleri medyanın onlara teşhir ettiği adam, oysa Muhammed'in bilmedikleri birçok farklı yönü var. Derinden bağlı olduğu ilkeleri var ve her gününü bu ilkelere göre yaşıyor. O, kibar biri ve şimdiye kadar gördüğüm en saf kalbi taşıyor. İnsanların; Muhammed'in kim olduğunu, neyi savunduğunu ve hayatı boyunca neleri başardığını anlamalarını istiyorum."

Muhammed Ali'nin Hayatı ve Farklı Dönemleri bu hedeflere ulaşmayı amaçlıyor. Şimdiye kadar Muhammed Ali haricinde hiçbir atlete; bu kadar çok ilgi gösterilmemiş,hakkında bu kadar çok yazı yazılmamış ve fotoğrafı çekilmemişti. Spot ışıkları altında geçen bunca seneye rağmen, aslında gerçek Ali'yi kimse tanımıyordu. Hakkındaki hikâyeler tekrar tekrar süslenerek ve abartılarak anlatılıyordu. Dünya çapında tüm insanlar onun yüzünü tanıyor. Yeni nesiller büyüdükçe hakkında anlatılanlar da dallanıp budaklanıyor, Ali onlar için gerçekten büyük bir efsaneye dönüşüyor ve Amerika'nın uzak geçmişinin bir bölümünü oluşturuyor. Doğrusunu söylemek gerekirse milyonlarca genç erkek ve kadın, Cassius Marcellus Clay ismini bilmiyor. Bu çok utanç verici bir durum çünkü Ali'nin nereden geldiğini bilmeden onu tam olarak kimse anlayamaz.

Bu kitabın amacı Ali'yi efsaneleştirmek değil, olduğu gibi tanıtmak; tabii ki iyi özellikleri ve kusurlarıyla birlikte nasıl fevkalade bir insan olduğunu anlatmak. Yirmili yaşlarında muhtemelen tüm zamanların en muhteşem dövüşçüsüydü. Ama daha da önemlisi, hüküm sürdüğü dönemlerin sosyal ve politik akımını şekillendirdi ve yansıttı. 1960'larda Ali;

Vietnam'daki savaşın yanlış olduğu, insanlar arasında adil ve uygun olanın eşitlik olduğu gibi ilkeleri savunuyordu. Altmışlar, kaçınılmaz bir şekilde geldi geçti. Ali, korkulan bir savaşçıdan yüce gönüllü bir krala; sonunda da merhametli ve saygı gösterilen bir figüre doğru evrim geçirdi. Günümüzde Ali; dünyanın neresine giderse gitsin sevgi ve saygı hislerini uyandıran, oldukça inançlı biri.

Bu kitabı hazırlarken oldukça özel bir fırsatım ve özel bir yükümlülüğüm oluştu. Ali ve aile bireyleri, dostları ve çalışanlarıyla binlerce saat vakit geçirdim. Muhammed'in bana karşı tamamen dürüst olduğuna inanıyorum. Onun anlattıkları ile ilgili dostlarının aktardığı ek kısımlar, hikâyenin genişlemesinde ve bu kitapta kullanılması açısından oldukça kritikti; yani sadece okul dışında anlatılan hikâyelerden ibaret değil. Daha doğrusu Muhammed; bizzat bu projeye katılan herkesten, tamamen açık ve dürüst olmalarını istedi. Çoğu yazar gibi ben de çok çeşitli kaynaklar kullandım. Kısıtlı yer dolayısıyla tüm arşivsel materyalleri ve basılmış yazıları listeleyemedim. Yine de bilhassa ilave bölümde isimleri geçen herkese röportajları ile projeye katıldıkları için minnettarım.

Taslak oluşturma sürecinde, çeşitli fikirler ortaya atıldı. Okuyuculara fikir ve vaka arasındaki ayrımı hatırlatmak isterim ve bilinmelidir ki yapılan her beyana tamamen katılmam mümkün değildir. Kaldı ki mümkün olduğunca karşıt görüşleri de değerlendirmeye çalıştım. Özellikle kitap için yapılmış bir röportaj olmadıkça taslağa giren her alıntıyı notlar kısmında kaynağı ile belirtmeye özen gösterdim. Özel bir fikir veya olayı raporlayabilmeyi kolaylaştırmak için sıklıkla aynı konuşmacıdan ayrı alıntılar yaptım ve beyanlarından konu ile ilgili olanları seçtim. Ali'nin hayatı hakkında kapsamlı bilgiyi oluşturan yüzlerce konuşmacının demeçlerini derlemek açısından bu düzenleme olmazsa olmazdı. Bu yolu izlediğim ve konuşulanları olduğu gibi aktardığım için yaptığım işe oldukça güveniyorum, diğer türlüsü kitabın tarafsızlığını tehlikeye düşürmek olurdu.

Ali'nin hayatının ilk zamanlarını raporladığımda "Cassius Clay" ismini kullandım ama bu ona saygısızlık yaptığımdan değil tam tersine o zamanlar kendisi bu ismi kullandığı ve çevresi de onu bu isimle tanıdığı içindir. Akıl karışıklığını engellemek için kitap boyunca diğer isimleri devamlı kullanmaya çalıştım. Örnek vermek gerekirse Belinda Ali, ismini Khalilah Ali olarak değiştirdi ve Herbert Muhammed, şimdilerde Jabir Muhammed olarak biliniyor. Ama röportaj yaptığım çoğu kişi onlardan orijinal isimleriyle bahsetmeyi yeğledi ve ben de açık olmak adına bunları kullanmayı yeğledim. Yeniden, kasıtlı olarak hiçbir saygısızlık yapmadığımı belirtmek isterim.

Muhammed'in sağlığı ile ilgili bir şey belirtmeliyim. Bu konuya kitabın ilerleyen sayfalarında genişçe yer ayrıldı ama bu duruma dâhil olmadan önce benim için önemli bir eşik noktasıydı. Tıpkı milyonlarca insan gibi, Muhammed'i son zamanlarda televizyonda görmüştüm. Bazen iyi görünüyordu ama diğer zamanlarda yüzü donuktu, adımları ağırdı ve gözlerindeki yaşam pırıltısı kaybolmuştu. Muhammed istemedikçe ve hayatını anlatmak için yeterli kapasiteye ulaşmadan böyle bir projeye girişmek istemedim. Buna bağlı olarak projeye başlamaya kesin kararı vermeden önce Muhammed ve Lonnie Ali ile beraber Michigan'daki evlerinde beş gün geçirdim. Bu, birlikte geçireceğimiz uzun zamanın ilk günleriydi ve gördüklerim içimi ferahlatmıştı. Muhammed'in konuşması eskisi gibi değil ama düşünme yetisi hâlâ temiz ve berrak. Hafızası kuvvetli, aklı gayet iyi çalışıyor. Fiziksel zorluklarına rağmen Muhammed; insanların tahmin ettiğinden daha sağlıklı, daha mutlu, daha bilinçli ve daha rahat. Hayatını yaşıyor; Allah'a hizmet ettiğini düşünüyor ve yaşadığı her gün için, tanıdığım herhangi birinden daha çok mutlu oluyor.

Thomas Hauser
New York, N.Y.

1
KÖKENLER

HER GÜN SAAT 05.00'te, Berrien Springs, Michigan'da bulunan küçük bir çiftlikte yatağından kalkan bir adam var. Sessizce, tıpkı Kur'an ayetlerinde belirtildiği gibi temiz akan suyla abdestini alır. Ardından temiz kıyafetlerini giyerek ve elleri iki yanında duracak şekilde Kıble'ye dönerek "Niyet ettim Allah rızası için sabah namazımı kılmaya. O ki tüm kâinatın yaratıcısı," der. Dışarısı karanlıktır. Kışları dışarıdaki tek ses rüzgâr, havalar ısındığında ise kuşların ve böceklerin seslerinin karışımından oluşan harmonidir. Pozisyonunu değiştiren adam, "Allahu ekber. Allah'ım! Sen eksik sıfatlardan pak ve uzaksın. Seni böyle tenzih eder ve överim. Senin adın mübarektir. Varlığın her şeyden üstündür. Senden başka ilah yoktur. Lanetlenmiş Şeytan'ın şerrinden Allah'a sığınırım," der.

Bu adam, yani Muhammed Ali, yeryüzünde en çok tanınan insan. Yarım asırdır aramızda yürüyor ve suratı en yakın dostumuzun suratı kadar tanıdık. Zamanında bir şekilde sanki bir sihir yaparak hepimizin zihninin derinliklerinde yer edindi. Dünya'da Ali'yi görmeyenler ve duymayanlar bile onu hissetti. Ve her zaman manzaranın bir parçası olmuş olmasa da şu an bir şekilde öyleymiş gibi görünüyor.

Hayatın önemli derslerinden biri şudur ki hayaller ve fanteziler gerçeklikle aynı kurallara bağlı değildir ama zaman ve yine Ali, bunu tersine çevirdiler. Ringde, şimdiye kadar yapılmış en güzel dövüş makinesi gibi duruyordu. Büyük bir şampiyonun en belirgin özelliği, çok genç yaşta unvanını kazanıp onu yaşlanıncaya kadar koruyabilmesidir. Ali profesyonel kariyerine başlangıç yaptığında Dwight D. Eisenhower, Birleşik Devletler Başkanıydı ve daha sonraları maça gideceği birkaç

ülke, henüz haritada bile yoktu. Ali, tam yedi başkan döneminde dövüştü ve yirmi yıl boyunca ana sahnedeydi. Boks tarihinin tüm zamanlarında, sadece iki kişi genç yaşlarında ağır sıklet şampiyonluğunu kazanmıştı. Sadece bir kişi, Ali'den yaşça daha büyük ve otuz altı buçuk yaşındayken tacını geri almak için Leon Spinks'i devirerek ağır sıklet müsabakasında galip gelmişti. Bilindiği üzere, ağır sıklet şampiyonluğu için Ali'ye beş kez meydan okundu ve o, hepsinde unvanını başarıyla savundu. Ve bu süreç boyunca, dünya genelinde insanların algısını değiştirdi.

Ali siyahiydi ve birçok siyahi Amerikalının renklerinden utandığı bir dönemde o, bununla gurur duyuyordu. Bazılarına göre o, Vietnam Savaşı döneminin en büyük kahramanıydı. Martin Luther King'i saymazsak Amerika'da hiçbir siyahi insan, verimli olduğu dönemdeki Ali'den daha fazla nüfuz sahibi olmamıştı.

Bir zamanlar Cassius Marcellus Clay Jr. olarak bilinen Ali, 17 Ocak 1942'de saat 18.35'te Lousville Hastanesi'nde doğdu. Babası Cassius Marcellus Clay Sr., hayatını reklam panosu ve ışıkları boyayarak kazanmıştı. Ali'nin baba tarafından büyükanne ve büyükbabası okuma yazma biliyorlardı ve yine baba tarafından büyük büyükbabası ve büyük büyük babaannesi, Kentucky nüfus sayımında "özgür siyahi" olarak listelenmişlerdi. Tarihî kayıtlarda Clay ailesi üyelerinin köle olmuş olduğuna dair herhangi bir kanıt olmasa da o çevrede bir zamanlar kölelik mevcuttu. Ali'nin annesi Odessa Grady Clay, çocukları ufakken evlere temizliğe gidiyordu. Kendisinin büyükbabasının adı Tom Moreehead'di ve beyaz bir Moreehead'le Dinah isimli bir kölenin oğluydu. Bayan Clay'in diğer büyükbabası ise İrlanda, County Clare'den Birleşik Devletler'e hemen İç Savaş sonrası göç ederek ismi bilinmeyen "siyahi özgür bir kadın" ile evlenmiş olan Abe Grady isminde beyaz bir İrlandalıydı.[1]

MUHAMMED ALİ: "Annem bir Baptist ve ben büyürken bana Tanrı hakkında bildiği her şeyi öğretti. Her pazar beni ve erkek kardeşimi giydirerek kiliseye götürdü ve doğru olduğuna inandığı şekilde bize gerekenleri öğretti. Bize insanları sevmeyi ve onlara karşı nazik davranmamız gerektiğini, ön yargılı ve kötü niyetli olmanın yanlış olduğunu öğretti. Bazı inançlarımı ve dinimi daha sonra değiştirdim ama onun Tanrı'sı hâlâ Tanrı; ben sadece onun için başka bir isim kullanıyorum. Ve benim annem... Size uzun zamandır insanlara ne dediğimi söyleyeceğim: Ailesi ile birlikte olmayı, kıyafetler yapmayı, yemek pişirmeyi ve yemeyi seven; tatlı, şişman, harika biridir. Sigara ve içki içmez, başkalarının işine burnunu sokmaz ve kimseyi rahatsız etmez ve tüm hayatım boyunca bana karşı ondan daha iyi davranmış biri yoktur."

CASSIUS CLAY SR.: "İyi bir çocuktu. O ve ağabeyi, ikisi de gayet iyi büyüdüler. Bize hiç sorun çıkarmadılar. Kilise çocuklarıydılar çünkü eşim onları her pazar kiliseye götürürdü. İyi bir Baptist'ti. Ben ise Metodist'tim. Ama babam bana her zaman şöyle derdi: 'Bırak annelerinin izinden gitsinler, bir kadın her zaman bir erkekten daha iyidir.' Ben de aynen öyle yaptım, anneleri onlara doğrusunu öğretti; Tanrı'ya inanmayı ve herkese karşı iyi davranmayı öğretti. İyi bir çocuktu ve iyi bir adam olmak üzere büyüdü; size dürüst olmalıyım ki annesinin onu büyütme tarzından dolayı başka biri de olamazdı. Her pazar, Pazar Okulu vardı. Yapabileceğim en iyi şekilde onları giydirdim, onları gayet güzel giydirirdim. Ve bu sayede, gettolu gibi olmadılar. Onları büyütebildiğim en iyi caddede: Lousville'in batı ucundaki 3302 Grand Avenue'da. Onların çevresinde iyi insanlar olduğundan emin oldum, başlarını belaya sokacak insanlar değil. Onlara değerler aşılamaya çalıştım -her zaman korkularınızla yüzleşin, yaptığınız işte her zaman en iyisi olmaya gayret edin. Bunları

bana babam öğretmişti ve bunlar öğretilmesi gereken önemli konulardı. Bu tarz şeyleri rastgele öğrenemezsiniz."

ODESSA CLAY: "Gençliğimde, hayatım oldukça zor geçiyordu. Annem ve babam, ben daha çocukken ayrıldılar ve ben babamı çok fazla göremedim; onu tanıma fırsatım olmadı. Annemin üç çocuğu olmuştu ve hepsini birden yetiştirmeye olanağı yoktu, ben çoğunlukla halamla yaşadım. Okula gidebileyim diye, kıyafet alabilmek için çalışmaya başladım. Daha sonra, on altı yaşımda Bay Clay ile tanıştım. Bir öğleden sonra, onu tanıyan bir arkadaşımla ayaküstü laflarken o da işten çıkmış eve yürüdüğü sırada. Arkadaşım caddenin karşısından yanımıza gelip selam vermesi için ona seslendi. Benden dört yaş büyüktü ve bu da onun, o zamanlar yirmi yaşında olduğunu gösterir.

"Doğduğu zaman Muhammed'e 'GG' diye hitap ediyorduk çünkü bebeklerin nasıl anlaşılmaz sesler çıkardığını bilirsiniz, o da 'gi-gi-gi' diye sesler çıkartıyordu. Daha sonra, Golden Gloves (Altın Eldivenler) şampiyonu oldu ve bize dedi ki: 'Bu ne anlama geliyor biliyor musunuz? Bebekken Golden Gloves (Altın Eldivenler) demeye çalışıyordum.' Böylece biz de ona *GG* dedik ve hâlen bazı zamanlarda öyle çağırıyoruz. Çocukken hiç yerinde durmazdı. Tıpkı konuşması ve yürümesi gibi her şeyi vaktinden önce yaptı. Henüz iki yaşındayken gece yarısı uykusundan uyandı ve dolabındaki her şeyi yere fırlattı. Çoğu erkek çocuk koca adımlarla koşar veya yürürken o, parmak uçlarında yürürdü. Bütün bir keki ağzına atar ve ağzında yer kalmadığı hâlde, 'Biraz daha kek, anne; biraz daha kek ver,' derdi. Ve dört yaşına geldiğinde dünyadaki bütün öz güven onda toplanmıştı. Diğer çocuklarla oynarken her zaman lider olmak isterdi. Onlara, 'Tamam, bugün ben baba olacağım,' derdi. Daha sonra küçük kardeşi Rudolph doğdu. Rudolph'a şaplak atacak olsam hemen gelip

beni tutarak 'Sakın benim bebeğime vurayım deme,' derdi. Bir keresinde yatak odasındaki perdeleri ipe bağlayarak camdan dışarı sarkıttıktan sonra evin etrafında dolaştırarak kendi odasına kadar götürmüş ve gece biz uyumak için odamıza gittiğimizde perdeleri hareket ettirmeye başlamıştı. Yaptığı her şey diğer çocuklardan daha farklıydı. Bir keresinde aynı anda hem kızamık hem de suçiçeği geçirmişti. Zihni mart rüzgârı gibiydi, önüne ne çıkarsa çıksın savuruyordu. Ne zaman onun ne yapacağını tahmin edebileceğimi düşünsem, tersini yaparak yanıldığımı bana gösteriyordu.

"Kendine inancı tamdı, bu da benim ona güvenmemi sağladı. Henüz on iki yaşında boksa başladı ve bir gece otururken bana, 'Bir gün dünya şampiyonu olacağım,' dedi. Onu ringde seyretmek beni geriyordu ama kendi başının çaresine bakabileceğine inancım tamdı. Ardından İslam Ulusu Hareketi'ne (ABD'de İslam Ümmeti olarak da bilinen Elijah Muhammed liderliğindeki siyahi hareketi) katıldı ve bundan ötürü mutlu oldum; burası, nasıl mutlu olacaksanız öyle ibadet edebileceğiniz özgür topraklar. Eğer yapmak istediği buysa sorun yoktu. Önemli olan Tanrı'ya inanmasıydı. Askeriye ile oluşan anlaşmazlık beni oldukça tedirgin etti. Ben orduya katılmasını istiyordum; çünkü o zamanlar, doğru olanın bu olduğunu düşünüyordum ama kendi tercihini kendisi yapmalıydı. Şimdi ise sağlığı hakkında endişeleniyorum. Bence, onun için en iyisi dinlenmek olur. Dinlendiği zaman farkı görebilirsiniz. Ama bu tamamen Tanrı'nın ellerinde ve neler olacağını bilemeyiz. Her zaman, Tanrı'nın Muhammed'i özel olarak yarattığını düşündüm ama bu bebeği taşımak için neden beni seçtiğini anlayamadım."

CASSIUS CLAY SR.: "Oğlanlar büyüdüklerinde, onları da yanımda boyama işlerine götürerek nasıl iyi boya yapılır öğrettim. Muhammed dövüşmeye başlamadan önce, bu işte

isim yapabilirdi. Harfleri çizmeyi, boyayı karıştırmayı ve kıvamını tutturmayı gayet iyi yapardı. Kalp krizi geçirmeden önce hayatım bu şekilde gidiyordu, şimdi çok fazla iş yapamıyorum. Ama ben sadece bir tabela boyacısı değildim, aynı zamanda bir sanatçıydım. Boyamak için doğmuştum ve eğer o zaman şartlar daha başka olsa çok daha fazla kişi beni tanıyor olabilirdi. Yaptıklarım arasından herhangi birini favorim olarak gösteremem. Hatta dürüst olmam gerekirse hepsi gayet iyi. Bir ara, yaptığım boya işlerini bodrum katında tutuyordum. Hepsi sanki kar manzarasını anımsatıyordu. Şimdi neredeler bilemiyorum; üzerlerindeki yılbaşı ışıklarını açtığınızda sanki turuncu bir güneş ve bulutlar, karın üzerinden geçiyor gibi duruyordu. Çoğu tablom buradaki kiliselerde duruyor. Lousville, Kentucky'de neredeyse her Baptist kilisesinde benim yaptığım freskler mevcut."

RAHAMAN ALİ (eski adıyla Rudolph Arnette Clay)**:** "Lousville; izole ama sakin, huzurlu ve temiz bir şehirdi. Çok fazla suç oranı yoktu; uyuşturucu problemi yoktu; sadece biraz alkol ve fuhuş vardı.

"Her şey şimdikinden çok daha farklıydı. Ben ve Muhammed gençliğimizde, sadece şehrin belirli bir bölümünde geziyorsak beyazlarla sorun yaşıyorduk. Eğer yanlış bölgedeysek beyaz çocuklar arabayla yanımıza yanaşıp 'Hey, zenci, ne işin var burada?' diyorlardı. Kimseyle kavga etmedim, kimse de bana saldırmadı. Güneydoğu eyaletlerindeki gibi değildi ama eğer ait olmadığımız bir yerde isek insanlar bize *zenci* diye hitap ediyor ve kaybolmamızı söylüyorlardı.

"Muhammed ve ben, kendi aramızda birkaç kavga etmiştik. Tüm erkek kardeşler kavga eder. Öyle çok önemli şeyler değildi, daha çok güreşme ve ufak güç denemeleriydi. O, her zaman lider olmak isterdi; biz de sesimizi çıkarmazdık çünkü çok hızlı ve akıllıydı. Boks dışında hiçbir spor ile fazla ilgilen-

medi. Arasıra, sokakta tek pas futbol oynardık ve Ali oldukça hızlıydı. Bizim için onu yakalaması zordu çünkü çok hızlıydı. Top çalma oyunlarınıysa çok sevmezdi ve kaba olduğunu düşündüğü için oynamazdı. Harika misket oynardı, misketleri vurmaya bayılıyordu. Bundan olacak ki çoğu zaman benden, üzerine taşları fırlatmamı isterdi. Delirmiş olabileceğini düşünürdüm ama her fırlattığımda o geriye doğru kaçardı, ben ne kadar fırlatırsam fırlatayım onu hiç vuramazdım."

Birçok yönden Clayler birbirine yakın, örnek bir aileydi. Ama her ailede olduğu gibi bazı sıkıntıları da mevcuttu. Lousville polis kayıtlarına göre Cassius Clay Sr.; dört kez dikkatsiz araç kullanmaktan, iki kez kanunlara aykırı hareket etmekten, bir kez ipotekle alınan mülkü elden çıkarmaktan ve iki kere de saldırı ve yaralama suçlarından tutuklanmıştı. Kadınlara olan düşkünlüğü ev ile olan bağlarını zayıflatmış, bazen alkolün de etkisiyle şiddete eğilimli olmuştu. Odessa Clay üç kere, kendisini kocasından koruması için polisi çağırmıştı. Tıpkı Güney'in "çirkin etiketi" gibi; sırtında ağır bir yük de olsa Ali, bu konulardan bahsetmemeyi tercih ediyor. Irk ayrımcılığı, Louisville'de bir nevi yaşam biçimiydi ve ikinci sınıf vatandaşlığın her yerde olduğunu hatırlatıyordu.

MUHAMMED ALİ: "Büyümekte olduğum yıllarda, siyahilerin birçoğu beyaz olmanın daha iyi olduğunu düşünüyordu. Ne olduğunu bilemiyordum ama sanki doğduğumdan beri halkım için bir şeyler yapmalıymışım gibi hissediyordum. Sekiz yaşımda hatta on yaşımda, gecenin ikisinde evden dışarı çıkıp gökyüzüne bakarak meleklerden ve Tanrı'dan ne yapacağımla ilgili bana fikir vermelerini diliyordum. Asla bir cevap alamadım. Yıldızlara doğru bakıp bir ses duymayı bekliyordum ama hiçbir şey duymadım. Ardından bisikletim çalındı ve ben boksa başladım; sanki Tanrı, boksun benim yolum olduğunu söy-

lüyordu. Hepimizi Tanrı yarattı ama bazılarımızı özel yarattı. Einstein sıradan bir insan değildi. Columbus sıradan değildi. Elvis Presley ve Wright Kardeşler. Bazı insanların özel yetenekleri vardır ve Tanrı sizi daha çok kutsadığında bunu doğru kullanmaktan sorumlu olursunuz."

Cassius Clay'in kırmızı beyaz Schwinn bisikletinin efsanesi zaman içinde sıklıkla anlatıldı. O ve bir arkadaşı Ekim 1954'te, yıllık düzenlenen Lousville Ev Fuarı karaborsa pazarı için Columbia Oditoryumu'na bisikletle gittiler. Bütün öğleden sonra, yerleri paspaslayıp bedava şekerleme ve patlamış mısır yediler. Eve dönme vakti geldiğinde Clay, bisikletinin çalınmış olduğunu fark etti. Bu sırada, Lousville polislerinden Joe Martin işbaşındaydı ve zemin katında gençlere nasıl boks yapılacağını öğretiyordu.

JOE MARTIN: "Bir gece aşağıda spor salonundaydım; binada farklı bir şeyler oluyordu. Yılda bir kez düzenlenen sergide Zenci tüccarlar ürünlerini sergiliyordu. Ve bir gece bu çocuk merdivenlerden aşağı ağlayarak indi. Biri, yeni aldığı bisikletini çalmıştı ve bundan dolayı oldukça üzgündü. Bu olayı polise bildirmek istiyordu. Ben de polis memuruydum; tamam, biri ona aşağı spor salonunda bir polis olduğunu ve durumdan ona bahsetmesini söylemişti. Ve bisikleti çalındığı için yarı ağlamaklıydı. Daha on iki yaşındaydı ve kim çaldıysa onu pataklamak istiyordu. Ben de konuya girdim ve dedim ki: 'Pataklayacağın insanlara meydan okumadan önce nasıl dövüşüleceğini öğrensen iyi edersin.'"[2]

"Nereden bakılırsa bakılsın," diye yazmıştı sonradan Wilfred Sheed, "Cassius Clay, on iki yaşında spor salonuna girdiği ve dövüşmeye başladığı anda doğdu."[3] Columbia Spor Salonu amatör programının bir parçası olarak Martin,

ekibindeki genç yeteneklerin hızlıca tanınmasını sağlayan "Yarının Şampiyonları" isimli yerel bir televizyon şovu yapmıştı. Kırk kilo ağırlığındaki Cassius Marcellus Clay Jr. spor salonuna başladıktan altı hafta sonra; henüz çok tanınmayan Ronnie O'Keefe'i üç dakikada, üçüncü raundun sonunda hakem kararı ile yenerek ring kariyerine başlangıç yapmıştı.

JOE MARTIN: "Sanırım binlerce çocuğa boks öğrettim, en azından öğretmeyi denedim. Cassius Clay salona ilk geldiğinde çoğunluktan farklı, daha iyi ya da kötü görünmüyordu. Top oyuncularında olduğu gibi, boksa başlayıp potansiyeli olanlara bonus ödemeler yapılsa ona da ödeme yapılır mıydı emin değilim. Oldukça sıradandı ve ilk yılında onun hakkında fazla kafa yoran bir yetenek avcısı olduğunu sanmıyorum. Bir yıl kadar sonra, bu küçük zeki ukalanın (Her zaman biraz şımarıktı) potansiyelinin oldukça yükseldiğini söyleyebilirim. Daha çok ön plana çıktı çünkü onu bir yerlere getirecek olan hızı vardı ve diğer çocuklardan daha kararlıydı. Sporda, dünya çapında bir yerlere gelebilmek için gerekli tüm fedakârlıkları yapabilecek bir çocuktu. Cesaretini kırmanın neredeyse imkânsız olduğunu fark etmiştim. O ana kadar gördüğüm en sıkı çalışan çocuktu."[4]

MUHAMMED ALİ: "Boksa başlarken aslında tüm isteğim; günün birinde anne babama bir ev, kendime de büyük bir araba alabilmekti. Profesyonel olup cumartesi gecesi dövüşlerine katılırsam tek bir gecede dört bin dolar kazanabileceğimi fark etmiştim. Sonra hayallerim büyümeye başladı. Bazen okulda hoparlörlerden, bağıra bağıra benim adımı anons ettiklerini ve 'Cassius Clay- dünya ağır sıklet boks şampiyonu' dediklerini hayal ediyordum. Diğer zamanlardaysa kâğıda, sırtında 'Ulusal Altın Eldivenler Şampiyonu' veya 'Cassius Clay, Dünya Ağır Sıklet Şampiyonu' yazan bir okul montu

çiziyordum.

"Boksa beni başlatan, Joe Martin'di ama bazı zamanlarda Fred Stoner isimli bir siyahi ile antrenman yapıyordum. Haftanın altı günü antrenman yaptım ve asla içki tüketmedim ya da bir sigara bile içmedim. Tek uyuşturucu madde tüketimim benzin bidonunu alıp iki kere koklamam oldu, o da beni sersemletti. Boks beni bu türlü belalardan uzak tuttu."

JOE MARTIN: "Yalnızca bir kez nakavt olduğunu gördüm. Willy Moran isimli bir amatörle çalışıyordu, spor salonundaydık ve şuurunu kaybetmişti. Moran'ın vuruşları oldukça kuvvetliydi. Daha sonrasında o da profesyonel oldu. Her neyse o gün, Cassius'ı gerçekten dümdüz etmişti. Bana, küçük bir motosiklet almak istediğini anlatıyordu ve bilinci yerine geldiğinde 'Bana çarpan motor hangi yöne gitti?' dedi. Motor tamamen onun hayal dünyasındaydı. Bu, onu buz kesmiş hâlde gördüğüm tek andı ve bu onun cesaretini kıramadı. Ertesi gün tekrar Morgan'la çalışmak için geri gelmişti."[5]

Ali'nin bokstan sürgün edildiği dönemde; onun Lousville'deki akranlarından olan Jimmy Ellis, Dünya Boks Federasyonu ağır sıklet şampiyonası düzenliyordu.

JIMMY ELLIS: "Ali ile tanıştığımızda henüz on dört yaşındaydı. Onu televizyonda bir arkadaşım ile dövüşürken gördüm. Arkadaşımı yendi. 'Bu adamı yenebilirim,' dedim ve spor salonuna gitmeye başladım. Beni boksa başlatan bu oldu. Onunla amatör ligde iki kere dövüştük. Ondan iki yaş kadar büyük olmam rağmen benden daha iriydi. İlk maçımızda kazanan o oldu. Eşit giden bir maçtı ama hakem kararı ile kazandı ve ben de ilk kez bir maçta kaybetmiş oldum. Ardından ikinci maçımız yine eşit gidiyordu ve ben kazandım. İlk maçımızda beni yenenin iyi bir adam olduğunu bi-

liyordum ve bu beni rahatsız etmedi. O da kendisini yenenin iyi bir adam olduğunu anlamıştı. Sonra iyi dost olduk, boks böyle bir şey. Şöyle ki: Beraber koşabilir, sohbet edebilir ve akabinde rakip olarak ringe çıkabilirsiniz. Maç biter, tokalaşır ve dostluğunuza kaldığınız yerden devam edersiniz. Ali bütün zamanını spor salonunda geçirirdi diyebilirim, neredeyse orada yaşardı. Boks yapmak, en iyi olmak isterdi; hayatı bundan ibaretti. Onu sokakta dövüşürken ya da ring dışında itişip kakışırken hiç görmedim. Ama spor salonunda oldukça ciddi yapardı işini; öyle ki herkese kendisini yenemediklerini, herkesi ringden sileceğini söylerdi. Ringde işlerin nasıl yürüdüğünü gayet iyi öğrenmişti çünkü durmaksızın çalışıyordu ve dövüşmek için oldukça arzuluydu. Demek istediğim tam bir dövüşçüydü. Gençliğinde yüreği ile dövüşüyordu. Yere düşmüş olsa da kalkıp rakibini nakavt ettiğini gördüm. Kötü durumda da olsa düşse de kazanmak için hâlâ geri dönüş yapabilirdi."

Ringdeki Cassius Clay'i, o zamanların amatör boks memuru, Chuck Bodak anlatıyor.

CHUCK BODAK: "Chicago'daki Ulusal Altın Eldivenler Turnuvasını düzenleyen *Chicago Tribune*'un Altın Eldivenler antrenörlük ekibindeydim. Cassius ilk geldiğinde çöp gibi, incecik bacaklı genç bir taya benziyordu. Sahip olduğu tek şey iskelet yapısıydı ama bunun yanında farklı bir havası da vardı. O geçerken insanlar durup şöyle bir bakardı ama neye baktıklarını bilmiyorlardı, aslında ona bakıyorlardı. İlk yılında, Chicago'dan dönemsel amatör olan ve kendinden yaşça büyük olan Kent Green isimli bir çocuğa yenildi. Buna rağmen yetenekliydi ve iyi bir izlenim bırakmayı başarmıştı. Bundan sonraki yıllarda ondaki gelişim gözle görülür biçimde artıyordu. Olgunlaştıkça daha çok sivriliyordu. Demek is-

tediğim, bu çocuğun ne kadar iyi olduğunu görmemek için kör olmak lazımdı. Annesine bir keresinde dedim ki: 'Cassius bu dünyadan olamaz, ömrüm boyunca onun gibisini görmedim.'"

Amatör Atletler Federasyonu hakemi ve yargıcı Bob Surkein'den, Bodak'ın anılarına eklemeler.

BOB SURKEIN: "1943'ten beri hakemlik yapıyordum ve bu çocukla ringe ilk çıkışımda kim olduğunu bile bilmiyordum. Yanında onunla ilgilenen beyaz bir polis memuru ile Louisville'den genç bir dövüşçü olduğunu biliyordum sadece. Onu orada elleri aşağıda, usulca dururken gördüğümde sanki patlayacak bir bomba gibiydi ve şimdiye kadar kimsede görmediğimiz, Tanrı tarafından verilmiş özel reflekslerle donatıldığını anlamamız fazla zaman almadı. Çünkü amatör ringdeyken bile, daha sonraları sergilediği aynı beceri ve reflekslere sahipti. Normalde bir amatörün hasar almaktan çekindiğini ve kaçtığını görürsünüz. Cassius ise orada durarak başını hafifçe döndürüyor ve vücudunu da biraz çevirdikten sonra yana doğru kaymaya başlıyordu. Kendi kendime *olamaz* dedim ama onu ringde birkaç defa daha seyrettikten sonra anladım ki çocuk bu işi biliyordu.

"Kişilik özellikleri açısından hiç değişmediğini düşünüyorum. Hatırlıyorum da bir keresinde, şehir dışında turnuva için bir otelde kalıyorduk. Cassius ilk maçını bir nakavt ile kazanmıştı. Ertesi gün, otelin kahve dükkânına gidip gazete aldım ve odama döndüğümde spor sayfasını bulamadım. Aşağı tekrar indim. Orada on on beş gazete daha vardı ama hiç spor sayfası yoktu. Düşünmeye başladım ve kendi kendime dedim ki: 'Lanet spor sayfalarının nerede olduğunu sanırım biliyorum.' Hemen Cassius'un odasına gittim; yere oturmuş elinde makasla spor sayfalarından kendi resimlerini kesiyordu.

Her zaman sempatik bir çocuktu. Birkaç yıl sonra Fort Dix'te Olimpiyatlar için antrenman yaparken rahatlamak için bir günlüğüne Atlantic City' ye gittik. İskelede yürürken oldukça masumdu ve her şey onda şaşkınlık yaratıyordu. Okyanusa doğru baktı ve dedi ki: 'Dostum bu hayatım boyunca gördüğüm en büyük göl.' Onunla hâlâ ara sıra görüşüyorum ve henüz on yedi yaşında olduğu zamana ait, birlikte çekilmiş bir resmimizi cüzdanımda taşıyorum."

FEDERAL ARAŞTIRMA BÜROSU (FBI) RAPORU (31 Mayıs 1966): 1130 West Chestnut Street, Louisville, Kentucky'de bulunan; ismi kayıtlardan Birleşik Devletler Hükûmeti tarafından silinen, Merkez Lisesinin (Central High School) okul kayıtlarından sağladığı bilgi aşağıdaki gibidir. (X kişisi), Birleşik Devletler'e yardım için bilgi aktarıyor ve bunun gizli olmasını önemle vurguluyordu.

"Cassius Clay; 9. sınıfı, Duvalle Orta Okulunda tamamladıktan sonra, 4 Eylül 1957'de Merkez Lisesinde 10. sınıfa başlamıştı. Clay hakkında yazılan raporda belirtildiği üzere; Lousville, Kentucky'deki Virginia Avenue Okulu'nda hazırlık okumuş ve sanata özel bir ilgisinin olduğu yine burada not düşülmüştü.

"Clay, 31 Mart 1958'de kendi isteğiyle Merkez Lisesinden kaydını sildirdi. Kayıtlarda herhangi bir gerekçe gösterilmezken Clay'in 1957-1958 okul yılı içinde; İngilizceden 65, Amerikan Tarihinden 65, biyolojiden 70 ve genel sanattan 70 gibi düşük notlar aldığı görülüyor. Clay, Merkez Lisesine Eylül 1958'de tekrar döndü ve buradan, 11 Haziran 1960'ta mezun oldu. 391 kişinin mezun olduğu dönemde o, 376. sıradaydı. 9, 10, 11, 12. senelerinin not ortalaması 72,7 idi.

"3 Ocak 1957'de, Standart California Intelligence Quotient testinden (oransal zekâ testi) 83 aldı. 15 Şubat 1960'ta Kolej yeterlilik sınavından 100 üzerinden 27 aldı ve bu sonuca göre,

sınava giren diğer çocukların %73'ü Clay'den daha başarılıydı.

"Clay'in Merkez Lisesine devam ettiği sırada, mezun olabilmek için 9 ve 12. sınıflar arasında 16 kredi almak gerekiyordu ve Clay bu 16 krediyi şu şekilde almıştı:

Ders	Kredi	Notlar
İngilizce	4	75 70 73 74
Mekanik Çizim	2	70 71
Çok sesli koro	2	70 71
Sosyal bilimler	1	75
Genel bilim	1	70
Biyoloji	1	70
Genel Sanat	1	70
Amerikan Tarihi	1	75
Cebir I	1	70
Yiyecekler	1	83
Metal İşçiliği	1	93
Toplam	16	

"X kişisinin belirttiği üzere, Clay'in liseye devam ettiği zamanlar geçme notu 70'ti. Yine Clay'in kayıtlarına göre özellikleri aşağıdaki gibi derecelendirilmiş:

Duygusal Kontrol	İyi
Entelektüel beceri	Orta
Liderlik	İyi
Sağlık	Orta üzeri
İnisiyatif	Orta
Sosyal Tutum	Orta
İsteklilik	Orta
Dürüstlük	Orta
Okul içi gayret	Orta"

Enerjisinin çoğunu özellikle boksa ayıran Clay, henüz on sekiz yaşındayken 108 amatör boks maçına çıktı; altı kez Kentucky Altın Eldivenler Şampiyonası, iki Ulusal Altın Eldivenler Turnuvası ve iki Ulusal AAU unvanı kazandı. Bunlara rağmen hâlen halkın çoğu tarafından tanınmıyordu. Sonra, 1960 Roma Olimpiyatları geldi ve tüm denemelerde üstün olmasına rağmen, neredeyse Roma'ya gidemiyordu.

JOE MARTIN: "Uçmaktan korkuyordu. California'ya denemeler için giderken zorlu bir uçuş oldu ve Roma'ya gideceğimiz zaman, uçmak istemediğini söyledi ki bu da zaten gidemeyeceğimiz anlamına geliyordu. Ben de ona dedim ki: 'İyi o zaman, büyük bir dövüşçü olma fırsatını kaçıracaksın.' Bana, 'Tamam, gitmeyeceğim,' diye cevap verdi. Bunun yerine benden tekne veya başka bir şey bulmamı istedi. En sonunda, onu burada Louisville'deki Central Park'a getirdim ve iki üç saat süren uzun bir sohbet sonunda sakinleşmesini sağlayarak eğer dünya ağır sıklet şampiyonu olmak istiyorsa Roma'ya giderek Olimpiyatları kazanması gerektiği konusunda ikna ettim."[6]

Nihayetinde Cassius Marcellus Clay Jr. Roma'ya gitti. Oyunlardan önce *Sports Illustrated* onu, "boks dalında altın madalyayı kazanması en muhtemel Amerikalı aday" olarak ilan etti ve "Clay boks yaparken anlaşılması güç dans adımları atarak inanılmaz bir öz güven sergilemeyi seviyor," diye ekledi.[7] Diğer gözlemciler daha az etkilenmişlerdi ama onun, "Olimpiyat Köyünde şimdiye dek en çok tanınan ve sevilen atlet olduğu" yönünde hemfikirdiler.[8]

Bir takım arkadaşı onun için, "Başkanlığa oynadığını düşünebilirsiniz," diyordu. "Etrafta dolanıyor ve insanlarla tanışıyordu, isimlerini öğreniyor ve takım rozetlerini paylaşıyordu. Eğer bir seçim olacak olsaydı, ilk turda seçimi kazanabilirdi."[9]

Clay; 80 kg bölümünde, iki maçını hakem oy birliği ve bir maçını da ikinci rauntta nakavt ile kazanarak ilk üç maçından galip ayrıldı. Ardından finallerde; 3 kez Avrupa Şampiyonu ve 1956 Olimpik Oyunlar bronz madalyası sahibi, Zbigniew Pietrzykowski'yle karşılaştı. İngiliz gazeteci John Cottrell'in anlatımıyla şöyle oldu:

> Clay, ilk rauntta fena hırpalanacak gibi duruyordu. Rakibinin solak tekniği karşısında aklı karışmıştı ve deneyimsizliği yüzünden elleriyle suratını darbelerden korurken gözlerini kapamasının cezası ağır oldu. Clay ikinci rauntta toparlayarak beladan uzak durdu ve son dakikada gösterişsiz sade stilinin yerine süslü ayak hareketleriyle kollarını yanında sallayarak yerinde dururken tam kafaya dört sağlam sağ kroşe indirdi ama hâlen bu kritik seviyede puan olarak gerideydi. Sonradan, "Farkındaydım," dedi, "kazanmak için üçüncü rauntta büyük oynamalıydım."
>
> Clay büyük oynadı ve bitirdi. Son rauntta, aniden formunun zirvesine çıktı. Ustaca muhakeme ederek içe ve dışa hareket etti, harika zamanlamalarla düzenli olarak yumruk attı. Bu keskin ve daha koordine dövüşen Clay; fırtına gibi bir geri dönüş yapmış, seri yumruklarla Pietrzykowski'yi sersemletmişti. Sol yumruğunu artık çok fazla kullanmıyordu ama solak rakibinin gardını düşürmek için sağıyla eşit oranda kullanıyordu. Rakibinin enerjisi artık tükenmiş ve köşeye sıkışmıştı, kan içinde kalmıştı ve çok kıymetli bir nakavt oldukça yakındı. Final çanı ile beraber, Pietrzykowski ringin iplerine çaresizce asılı kalmıştı. Kimsenin kazanan hakkında şüphesi yoktu ve hakemler, daha yüksek puanı toplayabilmeyi başaran Clay'i galip ilan etti.[10]

Clay'in Roma Olimpiyatları'ndaki oda arkadaşı; arka arkaya Ulusal Altın Eldivenler, AAU Şampiyonası ve 1959 Pan American ile 1960 Olimpik Oyunları'nı kazanan, Wilbert "Skeeter" McClure'du. Günümüzde, bir fizyoterapist ve Massachusetts danışmanlık firmasının başkanlığını yapan McClure'un genç Clay'e bakış açısı şöyle:

WILBERT "SKEETER" MCCLURE: "Clay'in adını ilk defa Chicago Altın Eldivenler Turnuvası'nda duydum. Bütün dövüşçüler aynı otelde kalıyordu. Lobideydim ve bir çocuğun diğerlerine, 'İşte Skeeter McClure geliyor,' dediğini duydum. Bunun sebebi 1958'de Ulusalları kazanmam ve şimdi daha fazlası için orada olmamdı. Her neyse ikimiz de Ulusalları kazanmıştık ve ikimiz de New York ile olacak şehirler arası müsabaka için Chicago takımındaydık. Birlikte antrenman yaptık ve hatırladığıma göre Clay takımdaki herkese, 'Dostum, dışarıda bir sürü güzel kız dolaşıyor, onlardan bazıları ile tanışmalıyız,' diye takılırdı. Tabii ki hiçbirimiz böyle bir şey ile ilgilenmedik çünkü dövüşmek için oradaydık. Ama beni kışkırtmaya çalışarak sormaya devam etti: 'Haydi ceketlerimizi giyelim ve kızları etkileyebileceğimiz bir mekâna gidelim.' Koçlar en sonunda organize ettiler. Her şey Cassius'un başının altından çıkmıştı. Bizi, Chicago'nun büyük okullarından biri olan Marshall Lisesine götürdüler. Güzel kızlar bize hosteslik yaparak etrafı dolaştırıyordu. Sonra öğle yemeği için, daha fazla güzel kızın olduğu kafeteryaya geçtik. Her yerde birçok güzel kız oturmasına rağmen bizi kışkırtan çocuk orada oturmuş, çoğunlukla tabağındaki yemeğe dalgın dalgın bakıyordu. Tek bir kelime dahi etmedi; demek istediğim, o kadar utangaçtı. Sonraki günler onunla bu konunda sürekli şakalaştık ve o hiçbir şey söylemeden sadece omuzlarını silkti. Kızlar etrafındayken oldukça utangaç olabiliyordu.

"Sanırım bundan hemen bir ay sonra, Ulusal Amatör Turnuvası benim memleketim olan Toledo'da düzenleniyordu ve o da oradaydı. Her ikimiz de kazanmıştık ve Clay'i; aile üyelerim, ağabeyim ve kız kardeşimle tanışması için evime çağırmıştım. Denemeler için Wisconsin Üniversitesinde yeniden birlikteydik ki orada Amos Johnson'a karşı kaybetmişti. Johnson; yetişkin biriydi, bir denizciydi ve solaktı. Hatırladığım kadarıyla on iki yıl sonra Joe Frazier'a kaybedene dek başka da maç kaybetmedi. O zamana dair hatırladığım tek şey, babam bizi araba ile Toledo'ya bırakmış ve birkaçımız sonra akşam yemeği için dışarı çıkmıştık. Restorandaydık ve Cassius oldukça düşünceliydi. Tek söylediği, 'Adamı çözemedim,' oldu. Şöyle bir düşünürsek: on yedi yaşında, yirmi beş yirmi altı yaşlarında ve solak biri ile dövüşürseniz bu büyük bir dezavantajdır. Ama o, sızlanıp durmak yerine tıpkı bir şampiyon gibi sadece 'Adamı çözemedim,' dedi.

"Sonrasında beraberce olimpik takıma katıldık. O günlerde olimpik olmak tamamen amatörceydi, şimdiki gibi değildi. Amatör amatördür. Aslında az kalsın olimpiyatlara katılamıyordum çünkü Toledo Üniversitesinden mezun olmama, daha bir sömestir vardı. Kolej paramı kendim ödüyordum ve Roma'ya gidebilmem için üniversite bana kalan sömestir için burs verene kadar hem okula hem de olimpik oyunlara aynı anda gidemeyeceğimi düşünüyordum. Bugün olsa bu sorun yaşanmazdı. Günümüzde, yetenekli dövüşçüleri istedikleri yere götürecek maddi imkânlar fazlasıyla mevcut. Altın madalya bir tür pazarlama mecrası olarak görünüyordu. Ama biz, profesyonel bir kariyer için değil gururumuz için dövüşüyorduk.

"Hatırladığıma göre, uçakla Roma'ya giderken kimin altın madalya alacağı hakkında tartışıyorduk ve muhabbeti başlatan Cassius'tu. O zamanlar bile gevezeydi. Önceden söylendiği gibi, uçağa binmekten korkuyordu ve bunun hakkında da

konuşuyordu. Havalandıktan sonra, hiç durmadan konuşarak korkusunun üstesinden geliyordu. 'Şimdi, ben ve Skeeters birer altın madalya kazanacağız,' dedi. Döndüğümüzde öldürülecek olan orta sıklet Harry Campbell da bizimleydi. 'Campbell da altın madalya kazanacak,' dedi. Tahmin ettiği iki kişi daha vardı. Kişiliklerimiz ve boks stillerimiz hakkında konuştuk; ne kadar temiz görünümlü çocuklar olduğumuz ve bunun hakemlerin sempatisini kazanabileceğini söylüyorduk.

"Roma'da oldukça sosyaldi ama yine de bütün düşündüğü boks yapmaktı. Hiçbir takımda boksu bu kadar ciddiye alan başka birini daha görmedim. Etrafta dolaşır ve insanlarla selamlaşırdık ama onun aklı hep antrenman yapmaktaydı. O, altın madalya için gerçekten çok çalıştı ve sıkı hazırlandı. Hepimiz çalıştık. Eğer Olimpiyat şampiyonu olmak istiyorsanız yan gelip yatamazsınız. Antrenmanını izlediğimde onun şimdiye kadar gördüğüm en sıkı idman yapan insan olduğunu düşünmüştüm.

"Boksörlerin hepsi birlikte antrenman yaptı, birlikte yemek yedi. Bir takım hâlinde hareket ettik. Hatırladığıma göre, bir gece yatağımdaydım (Boks takımı olarak 3 odamız vardı ve yattığımız ranzalı yataklar berbattı). Uzanmış, Birleşik Devletler'deki sevgilime aşk mektubu yazıyordum. Cassius geldi ve ne yaptığımı sordu, ben de cevap verdim. Bana, onun için de bir tane yazıp yazamayacağımı sordu. 'Tabii ki,' diye cevap verdim ve o söyledi ben de yazdım. Göndermeden önce kendi yazısı ile yazdı mı bilemiyorum. Ama yazdıktan sonra mektubu ona verdim. 'Vay, bu çok güzel,' dedi. Çok memnun oldu. Chicago'da tanışmamızdan 1 yıl sonra bile kızlar konusunda hâlâ çok utangaçtı. Ringde dans edebiliyordu ama Olimpik Köy'ün kantinine gittiğimizde neredeyse hiç dans etmedi. Sonrasında onunla birlikte birçok partiye gittik ama onlarda da dans etmedi. Bu utangaçlığının sebebi etrafta

kadınlar olmasıydı. Tahminimce hiçbir zaman dans etmeyi başaramadı ve dışarı çıkıp bunu kendi başına başarmak için çok utangaç biri.

"Evet, işte tam olarak böyle biriydi. Hatırlıyorum da (ki buna inanıyorum ve Ali'ye de birkaç kez söyledim) ona kutsanmış olduğunu söyledim. Doğduğu gün bir yıldızın onu kutsadığını ve neler başaracağını, tüm dünyadaki insanlar üzerinde nasıl etkili olacağının alnına yazıldığını ve bunları başarmaktan onu alıkoyacak bir şey olmadığını söyledim. Bilirsiniz ki psikoloji bir bilim dalıdır ama burada bir tür kayma var. Felsefe var ve hâlâ ama hâlâ bazı insan davranışlarını anlamaya ve açıklamaya çalışıyoruz. Ve bu adamın hayatını düşününce –onu ilk gördüğümde ve Toledo'ya, evime ilk geldiğinde pantolonları bileklerindeydi ve spor ceketinin kolları gayet kısa, alakasız duruyordu. O hâliyle bile farklı olduğunu; cana yakın, samimi, iyi, harika biri olduğunu görebiliyordunuz. Bu anlattığım otuz sene önceydi ve biri bana Cassius dünyanın en tanınan insanı olacağını söyleseydi herhâlde inanamazdım. İhtimal vermezdim; ama bir de şimdi bakın."

2
ŞOVMEN

1960 OLİMPİYATLARI'NIN HEMEN ARDINDAN Cassius Clay, bütün Amerikan halkının sevgisini kazanmıştı. Genç, yakışıklı, eğlenceli ve doğuştan yetenekliydi; bir Amerikan çocuğunun bütün özelliklerini bünyesinde eksiksiz barındırıyordu. Bir Sovyet gazeteci, siyahi olduğu için Birleşik Devletler restoranlarında yemek yiyemezken ülkesi adına altın madalya kazanmanın nasıl bir his olduğunu sorduğunda gazetecinin gözlerinin içine bakarak şöyle cevap verdi: "Bu sorunu çözmek için çalışan gayet kalifiye insanlar var ve elde edeceğimiz sonuç hakkında hiçbir endişem yok, okuyucularınıza bu şekilde iletebilirsiniz. Bana göre Amerika Birleşik Devletleri, sizinki de dâhil dünyanın en iyi ülkesi."[1]

1960 yılında *Newsweek* yardımcı spor editörü olan Dick Schaap, o zamanlar Cassius Clay'in nasıl biri olduğunu anlatıyor.

DICK SCHAAP: "Onu ilk kez, Olimpik takım İtalya'ya gitmeden önce New York'ta toplandığında gördüm ve görür görmez hayran kaldım. Karşı konulamaz derecede çekici, oldukça doğal bir genç adamdı. Gençken hepimizin olduğu gibi benim de o zamanlar bolca vaktim vardı ve ben de Clay ve olimpik boks takımından başka üç kişiyi daha, akşam yemeği için Sugar Ray Robinson'ın Harlem'deki restoranına götürdüm. Clay'in; o yıl hangi pastel renk olduğunu hatırlamadığım, Robinson'un Cadillac'ına bayıldığını anımsıyorum. Yemekten hemen sonra, onları dışarı çıkardım ve Yedinci Cadde ile 125. Cadde'nin köşesinde, muhtemelen daha önce hiç rast gelmediği, tahta bir sabun kasası üstünde konuşmakta olan siyahi bir milliyetçi gördü. Konuşmacının mesajı, şimdi

kulağa garip gelebilir ama 'siyahı satın alın'dı. Ama hatırladığım kadarıyla Cassius, siyahi bir adamın topluluk içinde bunları söylemesine şaşırıp kalmıştı. Ve tabii ki Lousville Kentucky'de böyle bir durumla asla karşılaşamazdınız.

"Bir ay sonra Roma'dan geri dönmüştü. Onunla Idlewild Havaalanı'nda buluştuk ve şimdi geriye dönüp bakınca hem onun hem de havaalanının isimlerinin sonraki dört yıl içinde değişmiş olması oldukça ironik. O gece dışarı çıktık, sadece ikimiz. Times Meydanı'na gittik; elinde, 'Clay, Patterson ile dövüşmek için anlaşmayı imzaladı' yazan uyduruk bir gazete vardı. Floyd Patterson, o dönem dünya ağır sıklet şampiyonuydu. Oradan, Jack Dempsey'nin restoranına gittik ve o, cam rafın ardındaki kocaman peynirli pastaya uzun uzun bakarak 'Hepsini mi yemeliyim yoksa sadece bir parçasını alabilir miyim?' diye sordu. Bir parçasını alabileceğini söyledikten sonra meşhur Jack Dempsey pastasından bir dilim sipariş etti. Oradan çıkınca Dempsey'nin karşısındaki Birdland'e gittik ve o, meşrubatına ufak bir damla likör eklemelerini istedi ve evet, sadece ufak bir damlaydı. On sekiz yaşındaydı ve yasal olarak New York'ta içki içebilecek kadar büyüktü. Daha önce hiç içmemişti, böylece artık içki içtiğini söyleyebilirdi ama gerçekten sadece tadımlık bir şeydi. Pole'la yaptığı dövüş, sadece birkaç gece önce televizyonda yayımlanmıştı ve gittiğimiz her yerde insanlar onu tanıyordu, bu durum oldukça hoşuna gitmişti. Aynı zamanda önünde çok büyük puntolarla USA yazan olimpik montunu giymesi hiç rahatsız etmemişti. Altın madalyası da boynunda asılıydı. En sonunda, saat gece bir buçuk gibi otele geri döndük ve bana Roma'da çektiği fotoğrafları gösterirken bir saat daha geçti. Güzel ve hayatım boyunca hatırlanası bir geceydi. Sanırım en doğru tabir bu çünkü Ali, hayatım boyunca tanıdığım en hatırlanılası insan."

New York'ta kısa bir süre kaldıktan sonra dönüşte Clay'i,

Lousville Havaalanı'nda büyük bir kalabalık karşıladı ve o, daha sonra basılacak olan ilk şiirini, onu karşılayan insanlara ezberinden okudu:

Cassius Roma'yı Nasıl Kazandı

Hedefim en büyük kılmak Amerika'yı,
Bu yolda Rus'u yendim ve sonra da Polonyalıyı,
Ve Amerika Birleşik Devletleri adına
Altın Madalyayı kazandım.
İtalyanlar dedi ki: "Sen geçmiş zamanın
Cassius'undan daha büyüksün."
Adını seviyoruz ve seviyoruz oyununu,
İstersen Roma yap yurdunu.
Dedim ki onlara: "Dostluğunuzu takdir ediyorum,
Ancak benim ülkem Amerika'dır.
Çünkü Lousville'dekilerin gözleri yoldadır."[2]

Tabii bundan sonra kaçınılmaz olarak; dünya genelinde menajer ve yapımcılar, onun yeteneklerini yakın takibe aldılar.

CASSIUS CLAY SR.: "Olimpiyatlardan döndükten sonra, onu tekeline almak isteyen birçok kişi oldu. Ringde kendi başının çaresine bakabiliyordu ama dışarıda da onunla iyi ilgilenildiğini görmek istiyordum. Henüz yaşı küçüktü ve iş dünyası ile nasıl baş edeceğini bilmiyordu. Doğru destek olmadan iş konusunda yeteri kadar başarılı olamayacağının farkındaydım ve doğru ellerde olduğundan emin olmalıydım. Bu yüzden onun yükselmesini sağlayacak insanlarla iyi bir sözleşme yapmasını sağladım. Doğru adımlar atmasından ben sorumluyum. 'Lousville Sponsorluk Grubu' dışında kimse, onu olması gerektiği gibi desteklemedi ve birçok farklı

insan hep büyük vaatlerde bulundu."

Lousville Sponsorluk Grubu, yaşları yirmi beş ile yetmiş arasında değişen on bir beyaz adamın bir araya gelmesiyle oluşmuştu ve üyelerinden on kişi ya milyoner ya da Kentucky'nin önemli mülk sahipleriydi. Grubu, on birincileri olan William Faversham bir araya getirmişti. Eskiden yatırım danışmanı olan ve Brown-Forman Distillers Corporation isimli şirketin genel başkan yardımcısı olan Faversham, Clay'i profesyonel yapmanın maliyetinin 25.000 ile 30.000 $ arasında tutacağını varsaymıştı. Buna bağlı olarak organizasyonel katkılarından dolayı sadece 1.400 $ ödeyecek olan Faversham dışında diğer üyelerin, kişi başı 2.800 $ ödemesi gerekiyordu. Yatırımcılar birbirinden farklı fırsatları göz önünde bulundurdukça motive oluyorlardı. Bazıları bu grubu para kazanabilecekleri bir organizasyon olarak görürken bazıları da yerel bir kahramana destek olmak arzusu yahut ufak bir eğlence merakı ile hareket ediyorlardı. Ne olursa olsun Clay ve aile büyükleriyle o döneme göre adil ve eli açık bir sözleşme imzalandı. Clay, bonus olarak 10.000 $ aldı ve ilk iki yıl garanti olarak da kazançtan ayda 333 $ almaya hak kazandı. Sponsor olan grup aynı zamanda, sözleşmeyi ek olarak dört yıl uzatma hakkına sahipti. İlk dört yıl boyunca kazanç yarı yarıya paylaşılacak, daha sonraki dönemde ise yüzde altmışa kırk Clay lehine devam edecekti. Tüm yönetimsel harcamalar, antrenman, seyahat ve promosyon harcamaları, antrenör maaşı da yine grup tarafından karşılanacaktı. Ve yine Clay'in kazancının yüzde on beşi, emekli olana yahut 35 yaşına gelene dek bir emeklilik fonunda saklanacaktı.

29 Ekim 1960'ta Clay, yönetim sözleşmesini imzaladıktan üç gün sonra Lousville Freedom Hall'da (Lousville Özgürlük Salonu), kendisini destekleyen altı bin taraftar önünde ilk profesyonel maçına çıktı. Rakibi; Tunney Hunsaker adında,

düzenli mesleği Batı Virginia Fayetteville'de polis şefliği olan, on yedi ve sekiz galibiyetle yarı zamanlı bir boksördü. İri, yavaş, beyaz ve hantal olan Hunsaker, beklendiği gibi altıncı raunt sonunda hakem kararıyla yenildi.

TUNNEY HUNSAKER: "Maçtan önce, dövüşeceğim kişinin Olimpiyatları kazandığını duymuştum; yani sıkı biri ile dövüşeceğimi biliyordum. Ama ringde beni yenebilecek kadar iyi bir dövüşçü olduğunu zannetmiyordum.

"Dövüşün olacağı günün öğleni, Clay ile şehrin aşağısında spor malzemeleri satan bir dükkânda tanıştım. İçeri girdi ve etrafta dolanmaya başladı -orada olacağımı biliyordu ve basketbol topu benzeri bir şeyi sektirdi. Gergin olduğunu görebiliyordum. Ama dövüşün olduğu gece, çok hızlıydı ve hiç darbe almadan her pozisyonda vurabiliyordu. Dengesini bozabilmek için neredeyse bildiğim bütün numaraları yaptım ama buna rağmen oldukça iyiydi. O gece dövüşten sonra eve gittiğimde eskiden avukat şimdi ise yargıç olan Abbott bana, 'Çocuk hakkında ne düşünüyorsun?' diye sorduğunda 'Bay Abbott, bu çocuk günün birinde dünya ağır sıklet boks şampiyonu olacak,' diye cevap verdim. Yıllar sonra geriye dönüp baktığımda Muhammed Ali'nin profesyonel kariyerinde dövüştüğü ilk kişi olduğum için oldukça gururluyum. Hâlen burada, Fayetteville'de, polis şefiyim. Buradaki bütün çocuklar Muhammed Ali'nin kim olduğunu biliyor ve beni de tanıyor. Bu benim için gerçekten büyük bir onur. Tüm söyleyebileceğim bu kadar."

Clay, Hunsaker maçına Fred Stoner'la hazırlanmıştı ve Lousville Sponsor Grubu, kariyeri ilerledikçe onun daha deneyimli kişilerle çalışması gerektiğini düşünüyordu. Bu sebeple Kasım 1960'da, bugün kırk yedi yaşında hâlen dövüşmekte olan yaşayan efsane Archie Moore ile antrenman

yapması için onu California'ya yolladılar.

ARCHIE MOORE: "Ali'yi gerçekten severdim çünkü o altın yumurtlayan kaz gibiydi. Gördüğünüz gibi, benim gibi adamların zorlu bir yolculuğun üstesinden gelmesi gerekir ve Ali bunu başardı. Başlangıçta bir müsabaka için 10 $ alıyordum; bazen ise sadece bir vaat, daha fazlası değil. Benim gibi adamlar bazen ilerler, dövüşür, ilerler ve sonra yine dövüşür ve bu süreç çok da eğlenceli değildir. Ben para kazanmaya başlayıncaya kadar pek eğlenceli değildi ve yaşlanıncaya kadar kimse bana bir şampiyonluk maçı vermedi.

"Ardından, Ali ile tanıştım. O zamanlar ismi Cassius Clay'di. Bay Robinson ile kendisine antrenman yaptırması için anlaşmak istiyordu ama bu aceleci çocuk için Robinson'un vakti yoktu çünkü kendisi hâlen boks maçlarına çıkmaktaydı. Kariyerinin son demlerini yaşayan bir adam olarak; Cassius Clay ne kadar potansiyele sahip olursa olsun, amatörden profesyonelliğe geçmekte olan bir genç için ayıracak zamanı yoktu ve bence Sugar Ray'in onu reddetmesi Ali'de biraz hayal kırıklığı yaratmıştı. İnsanların ona, 'Pekâlâ, Coast'ta oldukça iyi bir dövüşçü var, neden gidip onu bir görmüyorsun?' demesi üzerine Ali, benimle antrenman yapmak için yanıma gelmiş oldu. O zamanlar, San Diego'dan otuz beş mil mesafedeki California Ramona'da, Tuz Madeni diye adlandırılan bir kampım vardı ve burasının genç bir adamı eğitmek için çok uygun olduğunu düşünüyordum. İlk geldiğinde benimle San Diego'daki evimde birkaç gün kaldı. Çocuklarım oldukça küçüktü, biri dört diğeri beş yaşlarında olan iki kızım vardı ve Clay ile araları çok iyiydi; birbirlerine bayılıyorlardı. İlk görüşte aşk gibiydi ve onun ne kadar iyi bir aileden geldiğini ne kadar iyi bir temeli olduğunu gördüm. Sonra kampa geçtik. Ağılda Kan Kovası denen bir spor salonu vardı, kapısında ise kuru kafa asılıydı ve Kan Kovası yazıyordu. Her

yerde üzerinde büyük dövüşçülerin isimlerinin yazılı olduğu iri kayalar vardı ve Ali hepsine baktıktan sonra bana, 'Burası harika, bir gün benim de böyle bir kampım olacak,' dedi.

"Tuz Madeni'ne ilk geldiğinde dayanıklılığına hayran kaldım. Otuz beş derece eğimli bir tepeye, yukarı doğru koşmasını izledim. Tepeyi iki kez tırmandı ve aşağı geldiğinde bana, 'Tekrar yapmamı istiyor musun?' diye sordu. Doğuştan yetenekliydi ama her zaman öğrenmeye açık değildi. Ona, uzun süreli mücadele etmenin hilelerini öğretmek istiyordum; böylece kendisinden yaşlı biriyle mücadele ederken önceden yaptığı hataları yapmayacaktı. Ona dedim ki: 'Evlat, sana nasıl yumruk atılacağını öğretmek istiyorum.' Daha önce birçok kişiyi nakavt etmişti ama bunu kendi tarzıyla çok fazla enerji sarf ederek ve zorlanarak yapmıştı. Ben de ona şöyle dedim: 'Nasıl gerçek bir yumruk atacağını öğreteceğim; böylece bir iki raunt içinde rakibini bitireceksin. Biz senin on raunt dövüşmeni istiyoruz on dört değil. Enerjinin hepsini harcamamalı, rakiplerini hızlıca nakavt etmelisin çünkü vücudunun içindeki enerji sadece belirli sayıda zorlu dövüşe yeterlidir.' Beni dinlemesinin onun için iyi olacağını düşünüyordum ama o bana, 'Archie Moore gibi değil, Sugar Ray Robinson gibi dövüşmek istiyorum. Sugar Ray benim idolüm,' dedi. Ben de ona dedim ki: 'Bu şekilde yapmak istemezsin. Oraya çıkacak ve yumrukların altından kayacaksın, kazanacaksın, nakavt edeceksin ve ardından sıra bir sonraki rakibine gelecek. Bunun gibi birçok müsabakan olacak.' O da bana, 'Yaşlı bir adam gibi dövüşmek istemiyorum. Senin için uygun olabilir ama ben en fazla beş ya da altı yıl daha dövüşeceğim ve iki ya da üç milyon dolar kazandıktan sonra bırakacağım,' diye cevap verdi. Kafasında canlandırdığı büyük resim bu şekildeydi; birkaç milyon dolar kazandıktan sonra genç bir adam olarak emekli olacak, evlenecek ve çocuklarını büyütecekti. Bu hayal, hâlen bugün bile birçok genç adama cazip gelir."

Tam bu sırada, Moore daha çok kendi kariyeriyle ilgilenme eğilimdeydi ve bu yeni vazife onun dikkatini dağıtıyordu. Moore'un o dönemki antrenörü, genç Cassius Clay ile geçirdiği günleri anlatıyor.

DICK SADLER: "Archie'nin 28 Kasım 1960'ta Dallas'ta Buddy Thurman'a karşı olan maçı için, Clay'le birlikte batı yakasından Teksas'a gitmiştik. Trenle gitmiştik ve oldukça keyifli bir seyahatti. Çocuk vagondan dışarı sarkarak 'En büyük benim, en büyük benim!' diye bağırıyordu. Yanından geçtiğimiz arabalara, koyun sürülerine ve tarlalara da yine bu şekilde bağırdı. Daha sonra, Chubby Cecker'ın twistini söylemeye başladı. Sözleri tam olarak bilmiyordu ama yine de söylemeye devam etti. 'Haydi gel bebeğim, twist yapalım, haydi gel bebeğim, twist yapalım.' Doğruyu söylemem gerekirse bu beni deli ediyordu; ona dedim ki: 'İsa adına, evlat, California ve Arizona boyunca twist yaptın.' O sırada New Mexico'ya varmıştık ve ona dedim ki: 'Bak, istersen *Charleston*'u, *Boogaloo*'yu yahut herhangi bir lanet şarkıyı söyle ama şu twist olayını bırak artık.' Yedi yüz mil boyunca twist, twist ve 'En büyük benim!' lafı beni gerçekten çıldırtmıştı."[3]

ARCHIE MOORE: "Büyük bir dövüşçü olacağını biliyordum ama ben; bütün eğitim süresince dediklerime harfiyen uymasını, bir eğitmen ve insan olarak da bana saygı duymasını istiyordum. Bütün bunlar onu bazen eğlendiriyor bazen de sinirlendiriyordu. Kendisine sürekli emir verdiğim hissine kapılmıştı ve ben kimdim ki ona emirler yağdıracaktım, o da bana meydan okuyarak boks maçı yapmak istediğini söyledi. Meydan okumasını kabul etmedim ve ona amatörler ile boks yapmadığımı söyledim. O dönem ben, hafif-ağır sıklet boks şampiyonuydum ve genç biri bu şekilde eğitile-

mezdi. Ben onun antrenörüydüm, boks partneri değil. Ondan beklenen bazı şeyleri de hoş karşılamıyordu. Tuz Madeni'nde kendi bulaşıklarımızı kendimiz yıkıyor ve kendi yemeğimizi kendimiz yapıyorduk. Birçok eleman çalıştırmak için yeterli para ve kaynaklara sahip değildim. Ben de ona şöyle dedim: 'Çarşamba günü bulaşıkları yıkayıp perşembe günleri yerleri temizlemelisin ve cuma günleri bana yemek yapmamda yardım etmelisin.' Ona, ev işlerini nasıl paylaştığımızı anlattım. Kampta başka insanlar da vardı ve herkes üzerine düşeni yapıyordu. Ama bana, 'Archie, ben buraya bulaşık yıkamaya gelmedim,' diye cevap verdi. Ona, 'Sen bulaşıkçı değilsin elbette ama kendi işini kendin halletmek zorundasın,' dediğimde bana, 'Bir kadın gibi bulaşık yıkayacak değilim!' diye cevap verdi. Bende ona, 'Tamam, o zaman sana yemek yok!' dedim. Sonunda kabul etti ama her bulaşık yıkayışında o güzel gözleri ile bana bakarken kaşlarını da çatıyordu. Ertesi gün sıra yerleri paspaslamaya gelince sorun çıkarmadı ve 'Tamam,' diyerek yerleri temizledi.

"Tam disiplin kazandığını düşündüğüm sırada bana, 'Bütün bunlardan çok sıkıldım, ben eve gitmek istiyorum,' dedi. Noel yaklaşıyordu ve o da Noel'de evde olmak istediğini söyledi. Noel, gidebilmesi için iyi bir bahaneydi ve ben, 'Nasıl gitmek istersin uçakla mı?' diye sorunca bana uçakla gitmek istemediğini söyledi. 'Otobüsle gitmek ister misin?' deyince treni tercih ettiğini söyledi. Lousville'de ki akrabalarını görebilmesi için trenle yolladım onu ama o bir daha geri dönmedi. Bir daha geri dönmeyeceğini hissediyordum aslında. Yapmaya çalıştığım şey Ali'yi disipline etmekti ve bunun yaparken baskı uygulamalıydım ki o, buna dayanamadı. O daima kendisi ile birlikte çalışanlara ve üstündekilere sözünü geçirmeye çalışıyordu. Doğruyu söylemem gerekirse çocuğun iyi bir şaplağa ihtiyacı vardı ama bunu kim yapabilirdi bilemiyorum. Onunla ilgili en çok üzüldüğüm an ise Tuz

Madeni'nden ayrıldığı zamandı. Doğru duruşumu bozmamalıydım. Oldukça iyi bir eğitmen ve öğretmendim ama o giderken üzülmüştüm. Onu evladım gibi severdim ve ayrılmasıyla birçok kazanç da yok olmuştu ama ağırbaşlılığımı korumalıydım. Bana düşen, 'Tamam git o hâlde. Seni yapmak istediğin bir şeyden alıkoyacak değilim. Eve dönmek istiyorsan bu senin tercihin,' demekti. O gittikten sonra, onun yükselişini ve sonrasında da düşüşünü izlemekten başka yapabileceğim bir şey yoktu. Ali kariyerinde ilerledikçe onun ismini Joe Louis ile beraber anmaya başladık ve bütün kalbimle Joe'yu yenebileceğinden emindim. İnanıyorum ki beş kere dövüşseler, dördünü Ali alırdı. Ali'yi yenebileceğini düşündüğüm tek adam, performansını eski filmlerinden gördüğüm Jack Johnson'dı; çünkü Jackson'ın da kendine has bir dansı vardı. Jack Johnson defans ağırlıklı dövüşen, sert yumruk atan usta bir boksördü."

Clay, Louisville'e döndüğünde yeni bir antrenör arayışına girmişti. Başlangıçta Sponsorluk Grubu, Ernie Braca ismi üzerinde duruyordu ama Braca, Sugar Ray Robinson'a adamıştı kendini. Fred Stoner da düşünülen isimlerden biriydi ama profesyonel seviyede tecrübeli biri olmasını istiyorlardı. En sonunda William Faversham, Madison Square Garden'dan Harry Markson'ı (MSC Boks Başkanı) arayarak öneride bulunmasını istedi ve Markson da Angelo Dundee'yi tavsiye etti.

ANGELO DUNDEE: "Cassius ile ilk tanıştığımda yıl 1957 idi. John Holman ile dövüşmek için, Willie Patrano ile birlikteydim. Telefon geldiğinde otelde televizyon seyrediyorduk. Ve arayan çocuk Cassius'tu. Bana şöyle dedi: 'Bay Dundee; benim ismim Cassius Marcellus Clay, Lousville Kentucky'nin Altın Eldivenler şampiyonuyum.' Ve bana,

olimpiyatlar ile dünya ağır sıklet boks şampiyonluğu da dâhil olmak üzere kazanmayı planladığı uzun bir şampiyonluk listesi vererek odamıza gelip bizimle tanışmak istediğini söyledi. Elimle telefonun ahizesini kapatarak Willie'ye, 'Telefonda çatlağın biri var ve seninle buluşmak istiyor!' dedim. Willie sadece, 'Kahrolası televizyonda hiçbir şey yok,' diye cevap verdi. Aradan kısa bir zaman geçtikten sonra çocuk, erkek kardeşi Rudy ile birlikte bizim odamızdaydı. İkisi de yakışıklı ve iyi huylu çocuklardı. Üç veya dört saat boyunca kaldılar ve çoğunlukla boks hakkında konuştuk.

"Daha sonra 1959'da, Willie ile birlikte Alonzo Johnson ile yapacağımız maç için Lousville'e geri dönmüştük. Bu defa Cassius, spor salonuna gelerek Willie ile maç yapıp yapamayacağını sordu. Amatörler ile profesyonellerin dövüşmesinden hoşlanmam, her an kolaylıkla bir yaralanma olabilir. Ama Willie istekliydi ve ben de 'Neden sadece bir raunt maç yapmasınlar ki?' diye düşündüm. Cassius on yedi yaşındaydı. Willie ise bir profesyoneldi ve hafif-ağır sıklet dünya şampiyonluğunu kazanma yolunda ilerliyordu. İtiraf etmeliyim ki o raundu Cassius kazandı. Aralık 1960'ta, Bill Faversham beni aradığında Cassius ile ilgili olarak oldukça iyi bilgilendirilmiştim. Faversham durumu bana izah etti ve yatırım grubundan bazı ortaklarla Miami'ye, benimle görüşmeye geldiler. Onlardan hoşlanmıştım. Aklımdaki antrenman programından tatmin olmuşlardı. Geriye para konusunda anlaşmak kalmıştı. Haftalık garanti 125 $ ya da genel kazancın yüzde 10'u olmak üzere iki seçenek sundular ve ben de haftalık garantiyi seçtim ki bu, hayatımda yaptığım en akıllıca hareket değildi. Buna rağmen ikinci Liston müsabakasından sonra yüzdesel olarak bir anlaşmaya vardık. Para konusunda anlaşmaya vardıktan sonra Noel'e kadar bekleyip ondan sonra Cassius'u Miami'ye eğitim için getirmeyi önerdim. Önce kabul ettiler ama birkaç dakika sonra tekrar arayıp bana,

'Bak, çocuk Miami'ye şimdi gelip dövüşmek istiyor ve dövüştüğü her gün onun için başlı başına Noel demek,' dediler."

19 Aralık 1960'ta Cassius, Miami'nin Beşinci Cadde Spor Salonu'nda, Dundee ile çalışmaya başladı. Sekiz gün sonra Herb Siler'ı dördüncü rauntta nakavt etmesiyle dövüşçü ve antrenör arasındaki bağ kurulmuş oldu.

MUHAMMED ALİ: "Angelo Dundee, ikinci profesyonel maçımdan itibaren benimleydi. Ve daha sonra ne olursa olsun benim arkadaşım olarak kaldı. Asla kişisel hayatıma bir müdahalede bulunmadı. Ringin içinde veya dışında bana patronluk taslamadı, ne yapmam veya ne yapmamam gerektiğini söylemedi. Ne zaman ihtiyacım olsa oradaydı ve bana karşı hep saygılı davrandı. Aramızda hiçbir zaman hiçbir sorun olmadı."

ANGELO DUNDEE: "Her şeyden güzeli, onunla ilk zamanlarımız çok eğlenceliydi çünkü sadece ben ve Muhammed vardık. Köşesinde çalışmaları için şehir dışından bazı adamları işe almak durumunda kalmıştım. Sadece eğlenceli değil aynı zamanda da keyifliydi benim için. Muhammed için kilit nokta da buydu, eğlendiği zaman ilerleme kaydediyordu.

"Onunla antrenman yapmak diğer tüm boksörlerle çalışmaktan farklı bir deneyimdi. Onu sürekli iteklemek zorunda değildim. Bir jet uçağının itiş kuvveti gibiydi, tek dokunuşla havalanıyordu. En önemlisi ise sürekli olarak ona özel olduğunu hissettirebilmekti. Bana, 'Angelo, bana öğretme,' derdi. Haklıydı da; ben de öyle yaptım. Onu yönlendiririrdim ve o da sürekli yenilenmiş hissederdi. Bir gün antrenman sırasında ringin dışına çıkıp yanıma geldi ve ona, 'Harika bir sol kroşe çıkardın; omzundan çıkışı, vücudunun şekli ve ayaklarının duruşu şahaneydi,' dedim. Bir sonraki maçında aynen bu şe-

kilde yapacaktı, yine dengesini ona göre koruyacak ve omuzlarını iplerden uzak tutacaktı. Bu taktiği Rocky Marciano'nun antrenörü olan Charlie Goldman'dan öğrenmiştim: *Bırak star kendisi başarıyormuş gibi hissetsin."*

Angelo Dundee, en çok saygı duyulan boks antrenörlerinden biriydi ve hâlen de öyledir. Ferdie Pacheco'nun söylemiyle "O, safkan bir boksördür." Bir unvan maçında, Angelo özel bir çaba sarf etmezdi çünkü zaten kimliği maça damgasını vuruyordu. "Kaba kuvvetle bilinen bir sporda," diye ekliyor Dick Schaap, "Angelo Dundee oldukça kibar biridir." Boks dünyasının en sert eleştirmeni Howard Cosell bile bu fikri onaylar ve şöyle der: "Eğer boks yapmak isteyen bir oğlum olsaydı ve onu engelleyemeseydim onu sadece Angelo'nun eğitmesine izin verirdim."

ANGELO DUNDEE: "Ali'nin kariyerinin başlarında rakiplerini seçerken özelliklerini çok fazla açık etmemeye çalıştım. Çok olgundu, çok kuvvetli ve çok hızlıydı, kimse ondan hızlı değildi. Üçüncü maçı Tony Esperti karşısındaydı ve onu üçüncü rauntta nakavt etti. Ardından Jim Robinson'u ilk rauntta nakavt etti. Aralık'ta Ingemar Johansson ile dövüştü ve gerçekten sıkı maçtı."

Eski ağır sıklet şampiyonu olan Johansson o sırada Floyd Patterson ile rövanş maçı için Florida'daydı. Bu maçın tanıtımını koordine eden Harold Conrad, Clay-Johansson maçını aktarıyor:

HAROLD CONRAD: "Daha fazla bilet satılması için menajerler, Ingemar'ı Miami'ye getirmeye karar verdiler. Antrenörü Whitey Bimstein'dı. Miami'ye vardığımızda antrenman için partneri yoktu. Angelo'ya, 'Bu adamla çalışabi-

lecek birini tanıyor musun?' diye sorduğumda 'Tabii ki,' dedi ve 'Hey, Cash,' diye seslendi. Gayet iyi görünümlü, on sekiz veya on dokuz yaşlarındaki genç bir adam, süzülerek ve kelimenin tam anlamıyla dans ederek yanımıza geldi. Angelo, 'Johansson ile çalışmak ister misin?' diye sorduğunda çocuk, 'Johansson?' dedi ve 'Johansson ile dans edeceğim, Johansson ile dans edeceğim!' diye şarkı söylemeye başladı. Angelo'ya, 'Bu ne böyle şimdi?' diye sorduğumda bana, 'Bu çılgın fırlama hakkında henüz hiçbir şey görmedin,' diye cevap verdi. Her neyse ringe çıktılar; Johansson'un çok sağlam bir sağı vardı ama iki ayağını da sola doğru kullanıyordu. Cassius ise dans etmeye başladı ve onu ringde sıkıştırıyordu. Hatırlıyorum da Johansson dünya ağır sıklet boks şampiyonluğu için hazırlanıyordu ve Clay onunla sanki antrenman partneriymiş gibi başa çıkmıştı. Clay'in küçük direkt vuruşunu gördükten sonra, 'Yüce İsa, işte bu!' dedim. Bilirsiniz, boks dünyasındaysanız uzun bir süre herhangi bir dövüşçüyü gözlemlemeniz gerekmez. Bazılarına baktığınız anda, tıpkı bunun gibi, farklı olduğunu bilirsiniz. Ve bütün bu zaman diliminde Clay hiç susmadı. Sürekli olarak konuşuyor ve Johansson'a, 'Patterson ile dövüşmesi gereken ben olmalıydım, sen değil. Haydi, gel bakalım, gel de yakala süt kuzusu. Sorunun ne ha! Vuramıyor musun yoksa?' diye söyleniyordu. Johansson öfkelenmişti. Demek istediğim gerçekten sinirden kudurmuştu. Bütün ringde Clay'i kovalıyor, sağ kroşeler çıkarıyor ama kıl payı ıskalıyordu ve bu onu gülünç duruma düşürüyordu. İkinci raundun sonunda öylesine tükenmişti ki Whitey Bimstein maçı bitirdi."

Bu boks maçının bir diğer tanığı ise bugün Time yayınları editörü olan, o zamanlar ise *Sports Illustrated*'a spor köşesi yazarlığı yapan Gil Rogin'di.

GIL ROGIN: "Johansson'la olan boks maçı o zamana dek gördüğüm en müthiş defansif boks gösterisiydi. Bu adam, yani bu çocuk, sadece dört profesyonel maç yapmasına rağmen Johansson'u maymuna çevirmişti. Daha önce böyle bir olaya şahit olmamıştım ve sonrasında da olmadım. New York'a döner dönmez *Sports Illustrated* editörlerine, bu çocuğun bir gün dünya ağır sıklet şampiyonu olacağını ve bu çocuk hakkında yazmaları gerektiğini söyledim. Sonny Liston'u yeneceğini bilmiyordum ve henüz Liston da şampiyon olmamıştı. Ama bir şekilde Cassius Clay'in dünya ağır sıklet şampiyonu olacağını biliyordum.

"*Sports Illustrated* dergisi o zamanlar henüz çok yeniydi. Daha altı veya yedi yıllıktı ve var olma mücadelesi veriyordu. Birkaç yıl içinde Ali, dergi için oldukça önemli biri hâline gelmişti. Elbette Clay de dergi de tek başına başarılı olurdu ama açıkça, karşılıklı bir çıkar ilişkileri de vardı. Size komik bir şey söyleyeyim. Çok gençken bile Ali'yle sohbet ederken uyuya kaldığı oluyordu. Şimdilerde uyuya kaldığında insanlar bunun beyin hasarından olduğunu düşünüyor ama o her zaman böyleydi. Harcadığı onca enerji sonrası böyle olması da çok normaldi. Röportaj yaparken o konuşuyor ben not alıyordum ve kendinden geçmeden önce, belirli bir süre sonra sesi tıpkı plak çalar gibi incelip kısılıyordu. Genellikle bu şekilde oluyordu ve bu duruma şaşırmıyordum çünkü kim bu yoğunlukta enerji harcasa aynısı olurdu"

ANGELO DUNDEE: "Johansson'la yaptığı maçtan sonra Clay, Teksas'lı Donnie Fleeman ile dövüştü ve Donnie çok sıkı biri olmasına rağmen Clay'in hızı ile baş edemedi. Ardından Lamar Clark için eve, Lousville'e döndük. Clark Utahlıydı ve herkesi nakavt ediyordu ama Muhammed maçı ikinci rauntta bitirdi. Sıradaki maç Duke Sabedong'tu ve bu maç gerçekten ilginçti. Sabedong; oldukça uzun boylu,

Hawaili, zorlu bir dövüşçüydü ve tam on raunt boyunca mücadele etti. Ama esas önemli olan Cassius'un, Sabedong maçı için Las Vegas'ta bulunan Muhteşem George ile tanışmasıydı."

MUHAMMED ALİ: "Sabedong maçından birkaç gün önce, Muhteşem George ile radyo programına çıktım. İlk sordukları dövüşümdü. Mütevazı olduğumu söyleyemem ama çok aşırı da değildim. Aynı arenada bulunan Muhteşem George'a maç hakkında fikrini sorarlarken o birden bağırmaya başladı: 'Onu öldüreceğim, kollarını ayıracağım. Eğer bu aylak beni yenebilirse bütün ringi emekleyerek geçeceğim ve saçımı kazıtacağım. Ama böyle bir şey olmayacak çünkü ben dünyanın en iyi güreşçisiyim.' Tüm bu süre boyunca, 'Ne olursa olsun, kazansın veya kaybetsin orada olup biteni görmeliyim,' diye düşünüyordum. Muhteşem George'un maçı için bütün biletler satılmış, salonda boş yer kalmamıştı. Ben dâhil binlerce seyirci vardı. O anda asla utangaç olmamak konusunda karar aldım, hatta ne kadar çok konuşursam insanlar gelip beni izlemek için o kadar çok para ödeyecekti."

İşin aslı şu ki Cassius Clay, Muhteşem George ile tanışmadan çok önce de ağzına geleni söylüyordu. Ama Sadebong dövüşünden sonra, kendisiyle övünme sanatını başka bir boyuta taşıdı. *Sports Illustrated*'dan Huston Horn'a, "Günün birinde..." dedi, "Büyüdüğüm evi bir gün ulusal bir mabede dönüştürebilirler." Diğerlerine de aynı hislerle davranıldı; herhangi bir günde, herkesin duyabileceği bir biçimde, "Beni harika kılacak boyum, erişimim, ağırlığım, fiziğim, hızım, cesaretim, direncim ve doğal yeteneğim var. Bir başka deyişle beni yenebilmek için muhteşemden de muhteşem olman gerek," diyordu.[4] Çok geçmeden Angelo Dundee, onu yere göğe sığdıramayarak "Sadece bir Cassius Clay var...

Tanrı'ya şükürler olsun," diye açıklama yaptı.[5]

ANGELO DUNDEE: "İşin aslı, bu çıkışlarının yarattığı öfkeyi hiç anlamadım. Belki daha sonradan savaş ve din gibi konularda konuşmaya başladığında bunu anlayabilirdim. Ama buna rağmen her zaman aklından geçenleri söylemeye hakkı olduğunu düşündüm. Ama ondan önce mi? Bakın, insanların Joe Louis konuşmadığı için şikâyet ettiklerini hatırlıyorum. O zamanlar, bir dövüşçünün diyeceği tek şey, 'Dövüşü dört gözle bekliyorum ve elimden geleni yapacağım,' olurdu. Bu tür ifadeler bilet sattırmaz. Muhammed işlerin gidişatını değiştirdi. Boksun tanıtımında, dövüşçüyü esas adam yaptı."

Clay'in kendini tanıtmasında bu denli başarılı olmasının bir nedeni de bunu taşıyabilecek kişiliğe sahip olmasıydı. Bir başka dövüşçüde tahammül edilemeyecek bir özellik onda çekici dururdu; ta ki düzene meydan okuyana dek. Bir de aşırı yakışıklı olması da buna yardımcı oluyordu; film yıldızlarından daha yakışıklıydı. Dundee'nin medyaya yönelik önerilerinden de büyük ölçüde faydalandı.

DICK SCHAAP: "Tüm yazarlar Angelo'yu severdi; Ali'yi eğitmek konusunda o zamanlar çok başarılıydı. Ona şu yazar böyle, bu yazar böyle, bu ilişkiler böyle yürür gibisinden tavsiyelerde bulunurdu. Cassius'un hafızası çok güçlüydü. Bir suratı bir kere gördü mü ismini hatırlayamasa bile, o kişiyi bir kalabalığın arasında bulabilirdi. Tabii, konuşmayı da sevdiğinden dünya tarihinde muhtemelen herkesten çok röportaj vermiştir. Onun kadar çok sayıda insanla o kadar uzun süre konuşmuş bir politikacı veya şov dünyasından birisini düşünemiyorum. Kariyerinde ilerledikçe bu davranışları bayatlamaya başladı. Manila'ya gidene dek, söylediklerinin çoğu sıkıcı bir hâl almıştı. Bir antrenman seansını iplerin

üstüne çıkıp eski şiirler okuyarak ve kalabalıkla konuşarak tamamlardı. İlk on seferinde, bu durum oldukça eğlenceliyken yirminci seferde artık, 'Hey, gel öğle yemeğine çıkalım,' diyordunuz. Ama ilk zamanlarda, daha dinç olduğu günlerde onunla geçirilen her dakika heyecanlıydı. Yaşlandığında bile Ali yüzünden sıkılmak, herhangi birisi tarafından eğlendirilmekten daha iyiydi."

ANGELO DUNDEE: "Dönemimizin en ön plandaki süper starıydı ve bu yüzden kendimle gurur duyuyorum. Eskiden ona gazetecileri gösterir, 'İşte bunlar senin insanların. Onlara açıl. Onlarla iş birliği yap. Yardımcı olabilirler,' derdim. Komikti yani. Muhammed asla insanların düşündüğü kadar konuşkan birisi değildi. Özel hayatında, yirmi beş sene önce bile, çoğu zaman düşünceli ve sessiz birisiydi. Ama kendini ön plana çıkarmayı biliyordu. Tanrı'm, bunu çok iyi yapıyordu."

Muhtemelen neslinin en iyi spor fotoğrafçısı olan Neil Leifer, 1960'ların başından Ali'nin Larry Holmes'la olan karşılaşmasına dek *Time* ve *Sports Illustrated* dergileri için onu fotoğrafladı.

NEIL LEIFER: "Ali kendini tanıtmakta ne kadar mı iyiydi? Size onun dehasıyla ilgili bir öykü anlatayım. Profesyonel olduktan sonra, *Sports Illustrated* onunla ilgili bir haber yaptı. Flip Schulke isimli serbest çalışan bir fotoğrafçıyı görevlendirdiler ve o zamanlar Cassius Clay olan Ali, 'Kime çalışıyorsun?' diye sordu. Schulke de ona *Life* için birçok iş yaptığını söyledi. *Life* o zamanlar ülkedeki en büyük dergiydi ve Ali o kadar meşhur sayılmazdı.

"Altın madalyayı kazanmıştı ama o kadar. Ali'nin *Life* dergisinde olması için bir neden yoktu. Dolayısıyla

'Adamım, *Life* için fotoğraflarımı çekmeye ne dersin?' dediğinde Schulke ona, 'Çok isterim ama editörleri asla razı edemem,' dedi. Ali bunu kabullendi ama birkaç dakika sonra, yine sorular sormaya başladı: 'Bana çektiğin fotoğrafları anlatsana.' Schulke ona çok sayıda su altı fotoğrafı çektiğini, uzmanlığının bu olduğunu anlattı. Ali'nin aklına o anda bir fikir geldi; muhteşem dehasını gösteren de bu olaydı. Gözleri irileşti ve Schulke'ye, 'Bunu bugüne dek kimseye söylemedim ama Angelo'yla benim bir sırrım var. Neden dünyanın en hızlı ağır sıkleti olduğumu biliyor musun? Su altıda antrenman yapan tek ağır sıkletim,' dedi. Schulke, 'Nasıl yani?' deyince Ali, 'Dövüşçüler koştuklarında neden ağır ayakkabılar giyer biliyor musun?' diye açıklamaya koyuldu. 'O ayakkabıları giyerler çünkü onları çıkarıp diğer ayakkabıları giydiklerinde kendilerini hafiflemiş hissederler ve çok hızlı koşarlar. Ben de boynuma kadar suya girer ve suyu yumruklarım. Sudan çıktığımda şimşek gibi hızlı hareket ederim çünkü artık karşımda bir direnç yoktur.' Schulke buna pek inanmış gibi değildi ama Ali doğruyu söylediğine yemin etti ve bunu kanıtlamak için ona, 'Yarın sabah gelip bunu yaptığımı görebilirsin,' dedi. 'Her sabah, Angelo'yla böyle antrenman yapıyorum ve bugüne dek bunu kimse görmedi. Antrenmanı sadece *Life* için fotoğraflamana izin veririm.' Böylece Schulke, *Life*'ı aradı ve bu işi önerdi. Sanırım Ali'nin yüzme havuzunda boynuna kadar sudayken beş sayfalık fotoğraflarını çektiler. Bu olayla ilgili olarak hatırladığım iki şeyden biri Ali'nin yüzme bilmediğiydi; hiç yüzemiyordu. İkincisi, hayatında suyun altında tek bir yumruk bile atmamıştı. Bunu tamamıyla uydurmuştu ama bu sayede *Life*'ta yer aldı ve *Life* bunu bir şaka olsun diye yapmadı. Onun su altında antrenman yaptığına inanmışlardı. İşte, insanların sık sık karşılaşmadığı bir deha. Hem dâhi hem de biraz hilekârdı."

Cassius Clay'in kendini ön plana çıkarıp tanıtabildiği kesindi ama yine de akıllarda bir soru vardı: Ne kadar iyi dövüşebiliyordu? Ellerini alçakta tutarak ve yumruk atmak yerine yumruklardan kaçarak sürekli olarak bir felaketin eşiğindeymiş gibiydi. Bu şekilde dövüşmesi karşılaşmaları eğlenceli kılıyor olabilirdi ama bazı uzmanlar becerilerinden şüphe ediyorlardı. Clay'i bir dansçı olarak değil, bir koşucu olarak görüyorlardı. Onlara göre, yumrukları birer yumruk değil kamçıydı. Doğal yeteneği ve hızı öylesine harikaydı ki acemilere karşı yaptığı hataları aşabiliyordu. Ama daha rekabetçi bir rakiple karşı karşıya geldiği anda, temel becerilerinin olmaması yüzünden yenilgiye uğrayabilirdi. Gerçekten de boks yazarlarının başkanı A.J. Liebling, düşüncelerini şöyle açıkladı: "Clay'in Roma'daki performansını izledim ve çekiciydi ama yeteneğinin mutlak kanıtı değildi. Clay'in suda seken çakıl taşları gibi seken bir tarzı var. İzlemesi iyiydi ama sadece kaçamak bakışlar fırlatıyor gibiydi. Pole'un üçüncü raundu çaresiz bir hâlde devrilerek tamamladığı doğru ama Clay'i kovalamaktan nefessiz kaldığını düşündüm ki Clay, onu o anda yere serdi. Clay'in Roma'da yaptığı gibi bacaklarını o kadar çok kullanan bir boksör, daha uzun bir karşılaşmada hız kaybetme riskine girer."[6]

MUHAMMED ALİ: "İnsanlar ellerimi fazla alçak tuttuğumu ve diğer şeyleri yanlış yaptığımı söylediler ama gençken savunmam bacaklarımdı. Ringdeki tarzım; rakibimden uzak durmak, ona fazla yaklaşmamak, menzili dışında kalmak, sadece yumruk atacak kadar yaklaşıp geri çekilmekti."

ANGELO DUNDEE: İlk başlarda birçok kişi, Ali'nin yumruk yiyememesini eleştirdi. O yüzden, ringde dans ettiğini düşündüler. Ama onlar neden söz ettiklerini bilmiyorlardı. Herhangi bir dövüşçüye sorun söylesin: Eğlenceli olduğu

için yumruk yemezsiniz. Bazen bundan kaçamadığınız için yersiniz; bundan kaçınabildiğinizde daha güçlü olursunuz. Dedikleri bir başka şey de 'Cassius sadece dürtüyor,' oluyordu. Eh, bundan daha fazlasını yapıyordu ama unutmayın ki dürtme dedikleri şey surata atılan bir yumruk. Her karşılaşmadan önce ona, rakibinin suratına yumruk atmasını söylerdim. 'Öyle sıkı at ki kafasının arkasından çıksın,' derdim."

Duke Sabedong'u yendikten sonra Ali, karşılaşmaları millî televizyonda yayımlanan ve amatör kariyeri yeni sona ermiş ilk genç dövüşçü oldu. O zamanlar Teddy Brenner, Madison Square Garden Boks karşılaşmalarının ara bulucusuydu.

TEDDY BRENNER: "Ali'yle 1960 yazı sırasında, Roma'ya gitmeden hemen önce tanıştım. Garden'daki ofisimdeydi. İçeri girdi ve 'Siz Teddy Brenner mısınız?' diye sordu. 'Evet,' dedim; o da kendini tanıttı. 'İsmim Cassius Clay; Olimpiyatlara gideceğim; bir altın madalya kazanacağım; dünyanın bir sonraki ağır sıklet şampiyonu olacağım ve sizden on dolar borç istiyorum.' Harlem'e gidecekti ve eğlenmek istiyordu. Ben de ona borç verdim ve geri alamayacağımı düşündüm. Ama Olimpiyatlardan sonra ofisime geldi ve parayı geri ödedi.

"O günlerde Madison Square Garden, *Gillette Cavalcade of Sports* için senede elli televizyon karşılaşması ayarlardı. Doğal olarak, çoğu dövüşü Garden'da düzenlerdik ama Garden'da boş gün olmadığında ülkenin dört bir yanındaki arenaları kullanırdık. Bir organizatörden bir gösteri düzenlemesini ister, ana karşılaşmanın dövüşçülerini kendimiz seçer, TV haklarını kendimize saklar ve organizatörün kapı ücretini almasını sağlardık. Olimpiyatlardan sonra, Clay'i çok yakından izledim; çünkü bir noktada Garden'ın onu kullanmak isteyeceğini biliyordum.

"Birlikte yaptığımız ilk karşılaşma Louisville'den televizyonda yayımlandı; Clay, Alonzo Johnson'la karşılaştı (22 Temmuz 1961). Johnson kendini ispatlamış bir dövüşçüydü; sıkı bir yumrukçu değildi ama deneyimli ve zekiydi. Clay onuncu rauntta hakem kararıyla karşılaşmayı aldı ve onu Alex Miteff'le karşılaştırdık. Bu karşılaşma da Louisville'de düzenlendi; karşılaşmadan birkaç saat önce, kimsenin boks eldiveni getiremediğini fark ettik. Mağazalar kapanmıştı ve başka bir yerden bulmak için de çok geç olmuştu. En sonunda, yarı at kılı yarı köpük lastiğinden iki çift eldiven bulduk. Birçok eldiven at kılından yapılır ama bunlarda eşit miktarda iki ayrı malzeme vardı. Uzun süredir kimse kullanmadığından kaya gibi sertleşmişlerdi. Bunun Miteff'e avantaj sağlayacağını düşündük. Adam iyi yumruk atıyordu, Clay'se atamıyordu. Beşinci rauntta eşit durumdaydılar ama Miteff, daha sonraki rauntlarda öne çıkardı; çünkü dövüşmeye ağır başlardı ve gövdeye iyi yumruk atardı. Derken altıncı rauntta Clay, çenesine bir yumruk attı ve o yumrukla onu nakavt etti. Miteff daha önceden hiç nakavt olmamıştı. Karşılaşmadan sonra, soyunma odasında sürekli olarak ne olduğunu soruyordu. Cassius Clay'in onu nakavt ettiğine inanamamıştı."

Miteff'ten sonra, Clay yine Lousville'de bir karşılaşmaya çıktı. Bu kez rakibi Willie Besmanoff'tu.

Önceki karşılaşmasından önce yerel kahraman gazetecilere, "Alex Miteff'le dövüş planım iki hızlı sol yumruk, bir tane hızlı sağ ve bir tane de sol kroşe. Bunlardan sonra hâlâ ayaktaysa ve hakem onu tutmuyorsa koşacağım," demişti. Besmanoff'a hazırlanırken Clay, "Bu kıdemsiz şapşalla ringe girmekten utanıyorum," dedi. "Patterson ve Sonny Liston gibi üst seviyeli rakiplere hazırım. Besmanoff yedinci rauntta yere serilmeli."[7] Aynen de öyle oldu. Besmanoff, Clay'in daha ilk rauntlarda kolaylıkla nakavt edebileceği ondan çok

daha düşük seviyeli bir dövüşçüydü. Ama önceden söylediklerini düşünerek ve Dundee'nin, "Oyun oynamayı kes," diye yalvarmasına aldırış etmeyerek Clay, karşılaşmayı yedinci raunda kadar uzattı. Artık medyanın haber yapacağı bir başka olay gerçekleşmişti. İlk kez bir dövüşçü, rakibini yeneceği raundu önceden söylemişti ve söylediği şey doğru çıkmıştı. Medyanın ilgisi hızla artarken Madison Square Garden, Clay'i New York'ta bir karşılaşmaya çıkarmaya karar verdi.

TEDDY BRENNER: "Onu Sonny Banks'le eşleştirdik ve zorlu bir dövüş olacağını düşünüyorduk. Banks gençti, sonradan solak olmuştu ve yumruk atabiliyordu. Clay'in dövüşüp dövüşemeyeceğini görmek istiyordum. Louisville ve Miami dışında da hayranlar edinip edinemeyeceğini görmek istiyordum. John Condon reklam direktörümüzdü, dolayısıyla insanların yerlerine oturmalarına yardımcı olmak da onun işiydi. John ve Clay derhâl kaynaştılar."

JOHN CONDON: "O zamanlar, Kırk Dokuzuncu ve Ellinci Sokakların köşesinde, Sekizinci Cadde üstündeki eski Garden'daydık. Cassius Clay bir reklamcının rüyasıydı. Günümüz dövüşçüleri, basamaklardan çıkıp ringe girmeleri ve dövüşmeleri için para aldıklarını sanıyorlar. Limuzinler onları *Live at Five* programı için otelden alıyor ve *Live at Five*'ın neden otele gelemediğini anlamıyorlar. Açıklamaya çalışıyorsunuz: 'Hey, programın ismi *Live at Five* [Beşte Canlı Yayın], önceden kayıt edilmiyor.' Sonra bir röportaj ayarlamak için didinip duruyorsunuz, onlar da sokağın karşısına geçip bir limuzinle stüdyoya gidecekleri için sızlanıyorlar. Ya da New York'a bir basın konferansı için geliyorlar, siz de onlara bir radyo şovu ve iki TV şovu ayarlıyorsunuz ama gitmek istemiyorlar. 'Neden bu insanlar basın konferansına gelemiyorlar; basın konferansını insanlar gelsin diye düzen-

liyorum,' diyorlar. Ama Cassius bana tanıştığımız saniyede, 'Selam, John. Ne yapmamı istiyorsun?' dedi.

"O günlerde, hep papyon takıyordu. Onun için her şey yeniydi ve hayat doluydu. İzlemesi, dinlemesi ve birlikte vakit geçirmesi bir keyifti. 'Gidip tilkileri izleyelim, John,' derdi. Tilkilerden kastettiği kızlardı. Jack Dempsey'nin Kırk Dokuzuncu Sokak'la Yedinci Cadde köşesindeki restoranında ön tarafa oturur, gelip geçen kızları izlerdik. Clay onlara hiçbir şey demezdi. Ne flört ederdi ne de onları rahatsız ederdi. Sadece bakardı. Bir kızın ne kadar güzel olduğu gibi şeyler söylerdi ama asla hiçbir kadına çirkin, alçaltıcı ya da tacizkâr bir şey söylemezdi.

"Ben de birçok kişi gibiydim, onun hakkında ne düşüneceğimi bilemiyordum; o kadar yeni, taze ve sevilebilir birisiydi ki. Ben New Yorkluyum, dolayısıyla doğal olarak numara yaptığını düşündüm. Her şeyin bir rol olduğunu düşündüm; aslında, bir bakıma öyleydi. Birçok açıdan, insanlara rol yapıyordu; çünkü oturup onunla yalnız konuştuğunuzda farklı birisiydi. Teke tek konuşmalarda ciddileşirdi. Ama deyim yerindeyse rol yaptığında hem herkesi inandırırdı hem de herkesi kendisine âşık ederdi.

"Eskiden sokakta birisinin yanına gider, 'Merhaba, ben Cassius Clay, dünya ağır sıklet şampiyonu olacağım,' derdi. Metroya girer: 'Ben Cassius Clay, dünya ağır sıklet şampiyonu olacağım ve şu şu tarihte Madison Square Garden'da dövüşeceğim,' derdi. Onu her zaman endişelendiren tek şey, yeteri kadar insanın gelip onu dövüşürken görmeyeceğiydi. Herkesi etkilerdi. Yaptıklarına öfkelenmek zordu. Onun yerinde başkası olsaydı, bir sürü kişi ona öfkelenebilirdi ama Clay, öyle davrandığında herkesin onu anında sevmesini sağlayan bir özelliğe sahipti. Ben kesinlikle sevdim. Belki de bir reklamcı olduğum ve elimdeki, deyim yerindeyse ürünle neler yapabileceğimi düşündüğüm için. Onu tanıtmak ve dün-

yanın kim olduğunu öğrenmesi için yapabileceğim milyon tane şey vardı. Yaptığım, önerdiğim hiçbir şeyi bir kez olsun reddetmedi. Geceleri Midtown Motor Inn'de oturur ve yapacağımız şeyleri düşünürdük. O bir şeyler düşünürdü ya da ben düşünürdüm ve o bunu geliştirirdi. Birçok dövüşçüye bir şey önerdiğinizde 'Yok, bunu yapmak istemiyorum,' der. Sonra, devreye menajer girer ve işler berbat olur. Ama Cassius'la asla sorun çıkmazdı. Karşılaşmalarının reklamını yaparken iki kişinin uğraşması bile gerekmezdi çünkü Clay her şeyi sizin için yapardı. Hiç kimse onun kadar reklam sağlayamaz. Herkesi etkilerdi. Rauntlarla ilgili tahminleri her zaman, karşılaşmayı seyretmek için alınan bilete değerdi. Karşılaşma öncesi tanıtımlarda yapmadığı tek şey, mikrofonu eline almaktı. Eminim ki bunu da düşünseydi mutlaka yapardı."

Madison Square Garden'ın karşılaşma öncesi reklamları tamamlandıktan sonra, geriye Sonny Banks'le dövüşme formalitesi kalmıştı. Clay dördüncü rauntta onu nakavt edeceğini tahmin ediyordu. Gil Clancy, karşılaşmadaki köşe adamlarından biriydi.

GIL CLANCY: "Angelo ve ben, o Florida'ya taşınmadan önce ta 1961'den beri ortaktık; New York'a geldiğinde Banks karşılaşması için köşede çalışacak birisini arıyordu. Bana yapar mıyım diye sordu, ben de tabii dedim.

"Karşılaşmadan önce soyunma odasında insanlar toplandığında Clay, son derece kendinden emin ve küstah bir tavırla herkese uzun uzun neler yapacağını anlatırdı. Âdeta kendini hipnotize ederdi. Yenilmezdi. Derken tam hepimiz ringe girmeden önce, onunla yalnız kaldığımda ruh hâlinin değiştiğini fark ettim. Birkaç saniye için, o koca ağzıyla her ne yapacağını söylerse söylesin karşımdakinin o ukala genç olmadığını düşündüm. Bana baktı ve 'Hey, Gil, bu adamı gerçekten de

yenebileceğimi düşünüyor musun?' dedi.

"İyi bir karşılaşmaydı. Banks bir yumrukçuydu. O kadar; başka bir becerisi yoktu ama yumruk atabiliyordu. İlk raundun ortalarında, bir sol kroşeyle Cassius'u hakladı ve Cassius bir un çuvalı gibi yere yığıldı. Angelo'nun beti benzi attı. Dövüşçü yerine onu ayıltmak zorunda kalacağımı sandım. İnsanlar şimdi bana Cassius yere devrildiğinde ne düşündüğümü soruyorlar. İşin aslı, birçok dövüşçünün devrildiğini gördüm. Ayağa kalkıp kalkamayacağını görmek istiyordum. Kalktı. Sanırım, canının yanmasından ziyade utanmıştı. Yumruklar savurarak ayağa kalktı, Banks'in etrafında daireler çizerek koştu ve tıpkı dediği gibi dördüncü rauntta onu nakavt etti."

ANGELO DUNDEE: "Her karşılaşma bana bir şeyler kanıtlıyordu. Elimde gerçek bir yetenek olduğunu fark etmeye başlamıştım. Banks, doğrudan Muhammed'in çenesine bir yumruk indirdi ve yere düşerken gözleri kapandı. Ama poposu zemine değer değmez uyandı. İşte o anda, onun iyileştirici güçlerini gördüm.

"Sonra [28 Şubat 1962'de] Don Warner'la karşılaştı. Warner; azılı, yine solak ve Philadelphialı bir rakipti ama Cassius adamın dengesini bozdu. Adam kroşe savururdu; Cassius vuracakmış gibi yapar, durur ve yumruktan kaçardı. Onu dördüncü rauntta nakavt etti. Bütün gazeteciler tahmini hakkında konuşmak istedi çünkü herkese bunun beşinci rauntta olacağını söylemişti. Cassius herkese, Warner karşılaşmadan önce elini sıkmadığı için öfkelendiğini ve zayıf sportmenliği yüzünden bir raunt eksilttiğini söyledi."

23 Nisan 1962'de Clay, Los Angeles'ta George Logan'ı nakavt ederek on üç galibiyet ve sıfır yenilgiden oluşan rekorunu elde etti. Karşılaşma pek hatırda kalır değildi ama o

yolculuk önemliydi çünkü Clay orada, Howard Bingham'la tanıştı.

MUHAMMED ALİ: "Herkes insanları sevdiğimi söyler, o yüzden dünyanın en iyi arkadaşına sahip olmam adilane bir durum; bu kişi Howard Bingham. Asla bir şey istemez; birisi ona ihtiyaç duyduğundaysa hep oradadır. Eşi benzeri yoktur. Olabilecek en iyi kişidir. Bunu yazacaksanız Howard'ın duygusallaştığımı düşünmesini istemem; onun da ben arkadaşı olduğum için şanslı olduğunu yazın. Dünyada onu seven tek kişinin ben olduğunu da söyleyin."

Yirmi dokuz sene boyunca Howard Bingham, birçok açıdan dünyanın en meşhur adamına en yakın kişi oldu. *Life*, *Sports Illustrated* ve daha birçok yayın için sözleşmeli serbest fotoğrafçı olarak çalışmış olan Bingham, Ali'nin beş binden fazla fotoğrafını çekmiştir ve daha sonradan Ali'nin hayatını istila eden dolandırıcılardan ve onu kullanan kişilerden apayrı bir konumdadır. Ali Don Kişot'sa Bingham onun Sançe Panza'sıdır.

HOWARD BINGHAM: "Los Angelas'ta, *The Sentinel* isimli bir siyah gazetesinde çalışıyordum. Bana o gün verilen görevse Ali'nin Los Angeles Sports Arena'da George Logan'la karşılaşacağını açıklayacağı bir basın konferansında fotoğraflarını çekmekti. Cassius Clay ismini hiç duymamıştım ama basın konferansına gittim, kendimi tanıttım ve birkaç fotoğraf çekip oradan ayrıldım. Derken o öğleden sonra şehir merkezinde arabamla ilerlerken Beşinci Cadde'yle Broadway'in köşesinde iki adam gördüm: Cassius Clay ve kardeşi Rudolph. Otobüs beklediklerini düşünüp onları bir yere bırakıp bırakamayacağımı sordum, *hayır* dediler. Sokaktan geçen kızları izliyorlardı. Ben de arabayla gezmek

isterler mi diye sordum. Arabaya bindiler; o gün yapmam gereken birkaç iş vardı. O yüzden onları bir bowling salonuna, sonra anneme ve birkaç yere daha götürdüm. Bir anda kaynaştık.

"Bunlar ilkbaharda oluyordu. Ali birkaç ay sonra Alejandro Lavoreante'yle yapacağı karşılaşma için Los Angeles'a tekrar geldi, sonra Archie Moore karşılaşması için sene sonunda yine geldi. Her iki seferde de onu gezdirdim. O ve Angelo bana basın sekreteri ya da rehberi olmam için para teklif ettiler; bu işleri yaptığım hâlde, asla para almadım. Bu, karşılığında para almak istediğim bir şey değildi. Bana göre, biz arkadaştık.

"Sonra, 1963'te yılbaşı gecesi Ali beni aradı ve Miami'ye gidip onunla biraz takılmak ister miyim diye sordu. Ben de evet dedim. Daha önce hiç uçağa binmemiştim. Bir pazar gecesi Miami'ye vardım. Ali beni havaalanında karşıladı ve ertesi sabah arabayla Louisville'e ailesinin evine gittik. Ondan sonra da Charlie Powell'la karşılaşacağı Pittsburgh'a gittik. Daha önce hiç soğuk iklimli bir yerde bulunmadığımdan Ali bana kulaklıklar, bir ceket ve uzun iç çamaşırı aldı. Martta askerlik şubem benimle uğraşmaya başlayana dek birlikte vakit geçirdik. Sam Amca'yı sırtımdan atmam biraz vakit aldı. Ordu meselesi gündeme gelince askere gitmek istemedim; çok fazla 7-Up içince şekerin yükseldiğini duymuştum. Bir de bir konuşma bozukluğum vardı [Bingham kekeliyor]; böylece, gittiğimde bunu fark etmelerini sağladım. O gün muayeneye girdiğimde bu durum benim için büyük bir dezavantajdı. Ama Ali her zaman arar, hatırımı sorar, annemin nasıl olduğunu öğrenmek isterdi. En sonunda, orduyla işleri hallettim ve yine bir araya geldik."

ANGELO DUNDEE: "Logan'dan sonra Ali, New York'taki St. Nicholas Arenası'nda Billy Daniels'la karşılaştı.

Daniel hiç yenilmemişti ve çok şirin bir adamdı. Muhammed onu benzetene dek zorlu bir karşılaşma oldu. Sonra, Los Angeles'a geri döndük ve Ali, Alejandro Lavorante'ye karşı muhteşem bir dövüş sergiledi. Lavorante'ye karşı tıpkı Cleveland Williams'ta olduğu gibiydi. Artık bu çevredeki herkes ondan söz ediyordu; bu yüzden, onun Archie Moore'la dövüşmeye hazır olduğuna karar verdik."

Clay'in Moore'la karşılaşması tipik bir boks vakasıydı. Genç ve yükselmekte olan bir dövüşçüyle yaşı geçkin "isim" yapmış bir rakip. Kaçınılmaz bir biçimde daha yaşlı olan adamın çok az kazanma şansı olur.

İsminin afiş değeri için para alır. Ancak, bu karşılaşmanın bazı unsurları ilginçti. Clay o güne dek on beş profesyonel karşılaşmaya çıkmıştı. Moore, iki yüzden fazla karşılaşmaya çıkmış emekli bir boksördü. Clay, bu arada doğal olarak kısa bir süre Moore'la çalışmıştı. Daha da önemlisi, maddi açıdan ikisi de karşılaşma öncesinin reklam konuşmalarında da anlaşıldığı gibi, dünyanın ring dışı en muhteşem iki şovmeniydi:

Cassius Clay: "Birçok basın bildirisinin, radyo programlarının ve TV muhabirlerinin; ne kadar çok konuştuğumdan ve küstah olduğumdan şikâyet ettiklerini, iyi bir dayak yemem gerektiğini söylediklerini duyuyorum. Doğru. Çok konuşuyorum ama söylediğim her şeyin arkasındayım. Archie Moore'un *boş vagon daha fazla ses çıkarır* dediğini fark ettim. Eh, vagonlar hakkında pek bir şey bilmem ama o yaşlı adam benimle dört raunttan fazla dayanamaz."

Archie Moore: "Dördüncü rauntta ancak Clay'in yerdeki baygın bedenine takılıp düşebilirim. İnsanları fazla aşağılıyor. Yaşıtları bile onu yenmemi umuyor. Dediğim gibi, Clay her yöne hızla gidebilir; buna doğru yumruk yediğinde doğ-

rudan yere serilmesi de dâhil. Suratına güzelce sığacak sapsağlam bir sağ elim var."[9]

Cassius Clay: "Archie'nin çok iyi bir dövüşçü olduğunun farkındayım ama o, *yaşlı ve çok iyi* bir dövüşçü. Archie Moore bana bir dudak düğmesi yapacağını söyleyip duruyormuş. Bakın, ben Lousville Dudağı lakabını kazandım. O da kalkmış Dudak Düğmesi isimli bir yumruk geliştirdiğini söylüyor ama onu kullanacak olan benim. Neden kimse bu yaşlı adama bir emeklilik maaşı bağlamıyor; neden kimse onu emekli etmiyor? Çok yaşlı; dedem olacak kadar yaşlı. Keşke insanlar birlik olup onu emekli etseler de bunu benim tek seferde yapmama gerek kalmasa."[10]

Archie Moore: "Bu genç adama karşı karmaşık hisler besliyorum. Bazen kulağa çok eğlenceli geliyor ama bazen de çok güzel yazan ama noktalama işaretlerini kullanmayı bilmeyen birisi gibi konuşuyor."[11]

Cassius Clay: "Archie bir eli yağda, bir eli balda yaşadı; ona emeklilik planını ben vermek üzere buradayım. Karşılaşmaya geldiğinizde sıra aralarını da kapıyı da kapatmayın. Dördüncü raunttan sonra eve gideceksiniz."[12]

Arthur Daley, *New York Times*'a şöyle yazıyordu: "Bu karşılaşma, kelimenin tam manasıyla Yüzyılın Savaşı olacak kadar büyük boyutlara ulaştı."[13] Karşılaşma vakti geldiğinde Clay, üçe bir favoriydi ve 16.200 taraftar, karşılaşmayı izlemek için California'daki kapalı bir alana $182.600 ödeyerek rekor kırdı.

ARCHIE MOORE: "Onunla maddi nedenler yüzünden dövüşmem gerekiyordu. İkimizin de istediği bu değildi ama

maddi bir çıkmazdaydım. Yaşlanıyordum; Kanada'ya bir karşılaşmaya gitmiştim ama boşa çıkmıştı. Geri döndüğümde bir sürü borçla yüzleşmek zorundaydım. Cassius'u vitrine çıkarmak isteyen bir reklamcı vardı ve onun karşısında doğru rakip olacağımı düşünmüştü. Böylece, boks yapmam için teklif edilen parayı kabul ettim.

"Karşılaşmadan önce atıştık. Clay şiirsel bir dil ve sert ifadelerle konuşuyordu; ben de kesinlikle laf salatasından veya konuşma sanatından uzak değildim. Ama beni hem şiir hem de düz yazı alanında alt etti çünkü bu konularda büyük bir doğal yeteneğe sahipti. Sonra, karşılaşma başladı ve beni nakavt etti. Karşılaşmaya başlarken planım, hareketli olup onu gövde yumruklarıyla yakalamaktı çünkü kimse gövdesine fazla vurmamıştı. Onu yavaşlatıp belki hızlı bir sağ yumrukla haklayabilirdim. Ama hızı benim için çok fazlaydı; bir de bana vurması için çok müsaittim çünkü bedenimi koruyarak savunmamı yapıyordum. Başımın üst kısmı açık kalıyordu, zaten onun istediği de buydu. Clay'in bir stili vardı; bir kişinin başının üstüne çok vururdu. Bir insanın başının tepesine vurursanız düşünme sistemini sallarsınız. Düşüncelerini bozarsınız. Bir dövüşçünün düşünmesi gerekir ama birisi kafanızın üstüne yumruklar indiriyorsa düzgün düşünemezsiniz. Clay aynen bunu yaptı. Beni sersemletti ve nakavt etti.

"İnsanlar şimdi bana, daha gençken Clay'le dövüşseydim sonuç farklı olur muydu diye soruyorlar. Sanmıyorum. Kesin olarak kimse bilemez ama dediğim gibi Ali, Joe Louis'i beş seferin dördünde yenerdi. Ben de oldukça iyi bir hafif sıklettim ama sanırım Joe Louis beni yenerdi."

Archie Moore'u yendikten iki ay sonra Clay, Charlie Powell'a karşı Pittsburgh'taki ringe girdi ve onu, tahmin ettiği gibi üçüncü rauntta nakavt etti. "Bana ilk vurduğunda içimden, ona tek yumruk atabilmek için bu yumruklardan

iki tanesine dayanabilirim dedim," diyecekti Charlie Powell, sonradan. "Ama kısa bir süre sonra, bana her vurduğunda giderek sersemlediğimi fark ettim; canımı da acıttı. Clay o kadar rahatlıkla yumruk atıyor ki çok geç olana dek sizi ne kadar şok içinde bıraktığını anlamıyorsunuz."[14]

Yirmi yıl boyunca Ali'yle ilgili haberler yapan Mort Sharnik, Powell karşılaşmasında o gece Pittsburgh'taydı.

MORT SHARNIK: "Birçok kere onunla birlikteydim ama en iyi, gençliğini hatırlıyorum. Bir keresinde, Sponsor Grubu Louisville'de onun için bir öğle yemeği verdi; tabii, Cassius odak noktasıydı. Orada birkaç tane çok güzel siyah kız vardı. Onunla ilgilendikleri belliydi ama Clay onlarla hiç ilgilenmiyordu. 'Neler oluyor?' dedim içimden. O kadar çarpıcı bir cazibesi vardı ki o kızlarla neden ilgilenmediğine bir anlam verememiştim. Onun yaşında olsaydım 'Havalı olacağım; kontrol bende olacak,' diyebilirdim. Ama cinsel bir elektrik yayardım. Oysa Ali'den hiçbir şey yayılmıyordu. Kızlar da buna şaşırmışlardı çünkü ona bayılıyorlardı ve biraz flört etmek hoşlarına giderdi. *Acaba eş cinsel mi,* diye düşündüm ama sonraki hayat tarzı ne kadar yanıldığımı gösterecekti.

"Ama Powell karşılaşmasına geri dönecek olursak Cassius; her zamanki gibi süslü laflar ediyor, tahminlerde bulunuyor ve tebrik kartı tarzı şiirleriyle rutin laflarını söylüyordu. Hayal gücü çok gelişmişti ve Powell'dan, hayal kuran bir çocukmuş gibi söz ediyordu. Bilirsiniz ya: *o yaşlı canavara şunları yapacağım; o Frankenstein; onu ters yüz edeceğim.* Frankenstein'la karşılaşana dek sorun yok. Ali, ağırlıklar ölçülürken Charlie Powell'la yüz yüzdeydi. Powell, eski bir futbolcuydu; çok iri, güçlü ve Clay'den çok daha kaslıydı. Cassius ağırlıkların ölçülmesi sırasında ona baktı ve birden

gerçeklere uyanmaya başladı. Birbirlerine laf atmaya başladılar. Cassius biraz çekingen davranıyordu. Powell'ın bir futbolcu olan kardeşi de oradaydı, o da laf yetiştiriyordu. En sonunda, Cassius bayağı gerildi. Tartılmak için gömleğini ve fanilasını çıkarmıştı ama sonra geri giyince Powell da buna laf etti. Clay öfkeden kıpkırmızı kesilip 'Gidiyorum,' dedi, kapıyı açtı ve hışımla bir malzeme dolabına girişti.

"Ama muhteşem bir dövüşçü olduğunu o karşılaşmada anladım. İkinci rauntta Powell, karın boşluğuna bir yumruk attı; önce sağ eliyle aşağıya, sonra sol eliyle üstüne vurdu ve sanki karın boşluğuna denk gelen eli ta dirseğine kadar Clay'in karnına girdi. Clay'in canı yanmış ama kontrolü kaybetmemişti. Bir adamın yumruk yediğinde çıkardığı o inleme ve *uuf* sesi geldi; fiziksel açıdan bununla ilgili bir şey yapamazsınız, ciğerlerinizdeki hava boşalır. Bunun haricinde, hiçbir şey olmadı. Kısacık bir an için eğilir gibi oldu ama surat kasları kımıldamadı bile. Powell tekrar saldırıya geçince Clay, inanılmaz bir biçimde karşılık verdi. Raunt bitmeden Powell'ın gözünün üstü patlamıştı. Zaten bir raunt sonra da Clay onu durdurdu.

"O karşılaşmayı hatırlamamın bir başka nedeni de Clay'in bana Pittsburgh'ta maneviyatla ilgili muhteşem şeyler anlatmış olması. Kendi maneviyatından söz ediyordu ve o günden sonra benimle bir daha bu konuyu konuşmadı. O zamanlar bir Müslüman olduğu açıkça bilinmiyordu. Ben kesinlikle bilmiyordum. Ama kendi dindarlığından ve ne kadar manevi olduğundan söz ediyordu; neden Tanrı'nın onu ziyaret etmediğini sordu. Şimdi, otuz sene öncesinden söz ediyoruz; o yüzden her şeyi hatırlamıyorum. Ama Clay; Musa'nın Tanrı'yla konuştuğunu, peygamberlerin konuştuğunu, kendisinin neden konuşamadığını soruyordu. Özel bir amacı olduğuna, özel şeyler yapmak için dünyaya geldiğine inandığını hissettim."

Clay artık halkın ilgisini çekmişti ve beklentiler artmıştı. Önceki sekiz karşılaşmasının yedisi tahmin ettiği rauntta sona ermişti. Artık her yerde şiirlerinden alıntılar yapılıyordu ve *Life* dergisi bir şiirinin tamamını yayımlamıştı.[15] New York'a dönmenin tam zamanıydı. Madison Square Garden, Doug Jones'la bir karşılaşma düzenledi. Ama sözleşmeler imzalanır imzalanmaz devasa boyutlarda bir reklam sorunu çıktı ortaya. New York City, 113 günlük bir gazete grevinin ortasındaydı. Dolayısıyla karşılaşmanın reklamını yapmak neredeyse bir tek Clay'e düştü. İki hafta boyunca, şehirde oradan oraya dolaştı; bowling salonlarına, gece kulüplerine ve televizyon stüdyolarına gitti. Greenwich Village'daki bir kafe ona bir forum teklif edince kendisini bir asi ilan etti ve Doug Jones için felaketle sonuçlanacak bir kehanette bulundu:

Bu çocuk bayılıyor ortalığı karıştırmaya; düşmeli o zaman altıncı rauntta.

Daha sonradan, tahmininde iki rauntluk değişiklik yaptı:

Daha önceki seçimimi değiştiriyorum; Doug'ın işi dörtte bitecek.

"Doug Jones'a odaklanmıyorum bile," dedi Clay. "O bir serseriden başka bir şey değil. Jones beni üzerse dövüşmeyi keserim." Greve gelince, Clay ciddiyetle taraftarlarına güven verdi: "Evet, New York'ta bir gazete grevi var. Başkan Kennedy'yle görüşüp bu konuda bir şey yapıp yapamayacağını soracağım çünkü karşılaşmamı okumak ve fotoğrafımı görmek isteyen birçok kişi var. Şehre gidip de etrafta hiç gazete görememek çok utanç verici."[16]

Sonra, karşılaşma zamanı geldi ve Clay'in cazibesinin ne

denli güçlü olduğu ortaya çıktı.

A. J. LIEBLING: "Jones karşılaşmasının başlamasından yarım saat önce Garden'dan akın akın çıkan insanları dirsekleye dirsekleye ilerledim. Çıkıyorlardı çünkü içeride hiç yer yoktu ve kimse buna inanmak istemiyordu. Polisler, insanların girişi kapattıkları lobiden onları kovuyorlardı. Kaldırımdan içeri girebilmek için bir bilet göstermek zorunda kaldım. Lobiye girdiğimde hoparlörlerden mutlu mutlu, 'Bu gösterinin biletleri satılmıştır. Lütfen, sadece bilet sahipleri lobide bulunsun,' diye anons yapılıyordu.

"1951'deki Louis-Marciano karşılaşmasından beri hiç öyle bir şey görmemiştim. Ama Louis bir ölümsüzdü ve ortaya yeni çıkan bir ölümsüze karşı son savaşını veriyordu. Clay ve Jones'sa yarı finalist sayılırlardı. Coşkulu lobide, Garden'ın özel polisleri kapıları zorlayanları dışarı atarken gülüyorlardı. Eski hafif sıklet şampiyonu Joe Gans'ın insan boyutlarındaki bronz heykeli heyecandan ter içinde kalmış gibiydi."[17]

Ama karşılaşma bir felakete doğru gidiyordu. Clay kariyerinin en kötü, Jones'sa en iyi dövüşçüsüyle karşılaşacaktı. Sonuç olarak ortaya hiçbir eğlendirici değeri olmayan sıkıcı bir karşılaşma çıktı. Dördüncü raunt geçer geçmez Clay tahminini yerine getiremedi ve kalabalık sanki karşılaşmayı kaybetmiş gibi ona düşman kesildi. İşin aslı, karşılaşmayı neredeyse kaybedecekti.

Karşılaşmadan sonra Clay, neşeli kalmaya gayret etti. "Hakem çok doğru davrandı," dedi. "Bir kız gibi güzelim. Üstümde en ufak bir sıyrık bile yok." Yanlış çıkan tahminiyle ilgili olarak gazetecilere şöyle dedi: "İlk önce, altı demiştim. Sonra, dörde değiştirdim. Dörtle altıyı toplayınca on etmiyor mu?"[18]

Ama olan olmuştu. Çok geçmeden New York gazeteleri yeniden yayımlanmaya başlandı ve Pete Hamill şöyle yazdı: "Cassius Clay, korkunç derecede sıkıcı olma tehlikesiyle karşı karşıya olan çok hoş genç bir adam."[19] Bir zamanlar Clay'i "taptaze oldukça sevilesi bir adam"[20] olarak değerlendiren Arthur Daley, artık onu farklı bir gözle görüyordu: "Erken gelişmiş Cassius Marcellus'un kamuoyu önündeki imajını artık değiştirmesi gerek. O kadar yakışıklı, o kadar çekici bir kişiliğe sahip ki tanıştığı herkesin kalbini bir anda kazanabiliyor. Bu hoş ve çekici adam, ilgi çekmek için sürekli palavra atma aracını kullanıyor. Ama artık böbürlenmeleri insanları sinir etmeye başladı. Eğlenceli bir yan hikâye olarak başlayan şeyin, artık tadı kalmadı. Son derece sempatik olan Clay, böbürlenmesiyle halkla olan ilişkilerini berbat ediyor. Artık biraz rahatlamasının vakti geldi de geçiyor bile."[21]

Belli ki bir tür rehabilitasyon gerekiyordu. Ama üç ay sonra Londra'da, Clay yine felaketin kenarına geldi. Bu sefer rakibi, unvan sahibi İngiliz ağır sıklet şampiyonu Henry Cooper'dı. Clay ringe, üstünde "Muhteşem Cassius" yazan kırmızı renkli bir bornoz ve sahte taşlarla bezeli bir taçla çıktı. Orada bulunan kırk beş bin taraftarın aklında, Amerikalı dövüşçünün Cooper'ın beşinci rauntta nakavt olacağı tahmini vardı.

Üç raunt, iki dakika ve elli beş saniye boyunca, her şey planlandığı gibi gitti. Zilin çaldığı andan itibaren, Clay kontrolü ele aldı ve üçüncü raunda kadar dövüşü ne zaman isterse sonlandırabilecekmiş gibiydi. Cooper'ın üstü fena hâlde kan olmuştu ve yaralanmıştı. Ama İngiliz ne vakit düşmeye yaklaşsa Clay eldivenli ellerini indiriyor, geriye çekilip dans etmeye koyuluyordu. Bir ara, William Faversham yerinden kalktı ve güvenlik görevlilerinin izin verdiği kadar ringe yaklaştı. Sonra Dundee'ye, "Angelo, şu garip oyunu kesmesini

söyle," diye seslendi.[22] Ama Dundee de Faversahm'dan daha fazla kontrol sahibi değildi. Clay rakibini yere yıkmamak ve kendisini rauntların kâhini olarak kurtarmaya kararlıydı.

Dördüncü rauntta, Cooper'ın savunmasız olduğu belliydi. Sol gözünün üstündeki yarıktan kanlar akıyordu. Bu arada, Clay dans ediyor ve saldırıyor, arada sırada kalabalığa bakıyordu. Derken İngiliz rakibi çaresizlik içinde bir sol kroşe savurdu. Ring kenarındaki gazetecilerden biri sonradan, "Yumruk ta arkalardan, Cooper'ın mümkün olduğunda öne atılarak savurduğu bir yerden geldi," diye yazdı. "Yumruk Clay'in çenesinin kenarına indi ve Cassius arka iplere doğru uçtu. Yuvarlanarak ringe düştü ve sersemlemiş bir hâlde ayağa kalktı. Yine uzaklara bakıyordu ama bu sefer bakışları donuktu. Sendeleyerek öne çıktı, ellerini aşağı indirdi. Düşmeye başladı ama yardımcısı onu yakalarken raunt sona erdi. Kimse zili duymamıştı. Wembley Stadyumu'nda yer yerinden oynuyordu."[23]

Cassius Clay profesyonel kariyerinde ilk kez ciddi bir sıkıntı yaşamıştı.

Sonrası artık bir boks ilmi.

ANGELO DUNDEE: "Eldiveni başparmağının kenarından yırtıldı. Aslında, bu ilk rauntta oldu. Yırtığı gördüm ve ona, 'Elini kapalı tut,' dedim. Kimsenin bunu görmesini istemiyordum çünkü anlarsınız ya, her şey lehimize gidiyordu. Sonra, dördüncü raunt sona erdi ve Clay yumruk yedi. Cooper tek bir şey yapabiliyordu; sol eliyle sıkı yumruk atıyordu. Cassius yaralanmıştı, buna hiç şüphe yok. Tam suratının ortasına kroşeyi yedi. O yüzden, köşeye geldiğinde ona amonyum tuzu uzattım. Köşedeki adamlarımızdan biri de kendine gelsin diye sırtına ve bacaklarına buz koydu. Sonra, eldivenin yırtık kısmını biraz daha gevşettim ve yana çektim. Hakemin yırtık bir eldiven olduğunu görmesini sağladım.

Ama bu bize ne kadar vakit kazandırdı bilmiyorum.

"Belki bir dakika kadar ama yeterliydi. O fazladan süre verilmemiş olsaydı, neler olurdu bilmiyorum. Sanırım, Cassius dayanırdı ama bu soruya yanıt vermemize gerek yok çünkü eldivenin içinden gerçekten de at kılları taşmıştı."

Yedek eldiven olmadığından karşılaşma, eldiven yarıldığı hâlde devam etti. *The New York Times*'tan Robert Daley, sonraki kanlı raundu şöyle anlattı:

> Daha altmış saniye önce bir rüya âleminde olan Clay ringe fırladı ve Cooper'a saldırıya geçti. İlk yumruğunda, Cooper'ın başı geriye gitti ve gözünü bir satırla yarar gibi yardı. O kadar çok yumruk geliyordu ki Cooper nereden geldiklerini bile anlayamadı. Cassius ciddiydi ve kesinlikle acımasız bir biçimde rakibine odaklanmıştı. 2 dakika ve 15 saniyede Cooper'ın neredeyse başını omuzlarından koparacaktı. Çok az kişi o kadar kısa sürede o yumruklara dayanabilir. Her yer kandı. Cooper'ın aldığı yaralardan kan fışkırıyordu. Cooper elinden geldiğince kendisini korumaya çalıştı. İnsanlar, "Dövüşü durdurun!" diye bağırmaya başladılar. En sonunda, hakem Tommy Little karşılaşmayı durdurdu.[24]

Tüm spor dünyası Cassius Marcellus Clay'den söz ediyordu. Clay gururla "En muhteşem kişi değilim," dedi. "Muhteşemin iki katıyım. Sırf onları nakavt etmekle kalmıyorum, bunun olacağı raundu da seçebiliyorum. Bugün ringdeki en cesur, en güzel, en üstün, en sistemli, en becerikli dövüşçü benim. Köşeden köşeye, kulüpten kulübe giden ve hayranlarla konuşan tek dövüşçü benim. Tarihteki tüm dövüşçülerden daha çok ilgi çektim. Gazetecilerle parmakları yazmaktan şişene dek konuşurum."[25]

Ama ağır sıklet şampiyonu olma hedefine ulaşması için, Clay'in hâlâ tırmanması gereken bir dağ vardı: Dünyanın en korkulan dövüşçüsü Sonny Liston.

3
"EN BÜYÜK BENİM!"

"BİR DÖVÜŞÇÜNÜN, dövüş işini şov olarak görmesinin pek önemli bir yanı yokmuş gibi gelebilir ama Cassius Clay'den önce çok az kişi bu işi böyle gördü."[1]

1963 senesinde Clay, Columbia Records için bir albüm kaydederek bir ilke daha imza attığında Tom Wolfe böyle yazmıştı. Uzunçaları, daha ziyade sanatçının kendi muhteşemliğine adanmış monologlardan ve şiirlerden oluşuyordu: "Öylesine muhteşemim ki kendimi bile etkiliyorum... İnsan benim kadar muhteşem olunca mütevazı olması da güçleşiyor... Hepsinin seçtiğim rauntta yenilmesi gerekiyor... Çocuklar için kusursuz bir rol modeliyim; yakışıklıyım, temiz yaşıyorum, kültürlüyüm ve mütevazıyım."[2] Metnin bir kısmı Clay, diğer kısmı da Columbia Records çalışanları tarafından yazılmıştı. Bir reklam fırtınasıyla eylül ayında piyasaya çıkan albüm orta karar bir ticari başarı elde etti ve Clay'in pazarlanabilirliğini daha da arttırdı.

Peki, Cassius Clay kimdi? Aklından gerçekte neler geçiyordu? Sadece yalnız kaldığında açılıyor ve aklından geçenleri samimi bir biçimde söylüyordu:

Huston Horn'a söyledikleri: "Adamım, herkes bana sürekli olarak 'Cassius, seni ben yarattım,' diyor. Louisville'de mobiletim bozulduğunda arabalarıyla beni spor salonuna bırakan birkaç kişi vardı. Şimdi hepsi kalkmış bana, beni yarattıklarını ve zengin olduğumda onları unutmamamı söylüyorlar. Babam beni sinir ediyor. 'Başkalarını dinleme, evlat; seni ben yarattım,' diyor. Beni onun yarattığını, çünkü bana bebekliğimde sebze ve et çorbası yedirdiğini, yiyecek faturalarını ödemek için çıplak ayak dolaştığını söylüyor. Eh, o

benim babam ve sanırım ergenlerin, ebeveynlerine bir şeyler borçlu olduğunu anlamaları gerekiyor. Ama beni dinle. Beni kimin yarattığını konuşmak istiyorsan benimle konuş. Beni yaratan kişi benim."[3]

Robert Lipsyte'a söyledikleri: "Şampiyonluğu elde ettiğimde eski blucinimi giyip eski bir şapka takacağım; sakal bırakıp ismimi bilmeyen, beni olduğum gibi seven güzel ve genç bir kız bulana dek kimsenin beni tanımadığı eski bir yolda yürüyeceğim. Sonra onu milyon dolarlık siteme bakan 250.000 dolarlık evime götüreceğim ve Cadillaclarımı, yağmur yağdığında kullanılmak üzere inşa edilmiş kapalı havuzumu göstereceğim ve 'Tüm bunlar senin, canım,' diyeceğim. 'Çünkü beni olduğum gibi seviyorsun.'"[4]

Yine Huston Horn'a söyledikleri: "Antrenman yapmanın en zor yanı yalnızlık. Geceleri bir kutuya konulmuş ufak bir hayvan gibi oturuyorum. Sokağa çıkıp insanlarla kaynaşamıyorum çünkü niyetleri iyi olsa zaten dışarıda olmazlardı. Oturmaktan başka bir şey yapamıyorum. Angelo olmasaydı, evime geri dönerdim. Burada etrafım şov kızları ve viskiyle çevrili ve kimse beni kollamıyor. Tüm bu akıl çelen şeyler varken ben de bir boksör olmak için antrenman yapıyorum. Bu, düşünülmesi gereken bir konu."[5]

Dick Schaap'a söyledikleri: "Broadway'de koştuğumu hayal ediyorum. Louisville'deki ana caddedir bu. Aniden üstüme doğru bir kamyon geliyor. Kamyona koşuyorum ve kollarımı sallarken birden havalanıp uçmaya başlıyorum. Kamyonun üstünden uçuyorum. Orada bulunan insanların hepsi tezahürat yapıp bana el sallıyorlar. Ben de onlara el sallayıp uçmaya devam ediyorum. Sürekli olarak bunu hayal ediyorum."[6]

Kamyonların üstünden uçmak. Kalabalıkların tezahüratı. İnsanlar belirli bir noktada Süpermen olmanın hayallerini kurarlar. Ne isterlerse söylerler ve söylediklerinin arkasında durabileceklerini bilirler. Kaç kişi Mike Tyson'a meydan okuduğunu veya işlevsel açıdan dengi olduğunu hayal etmiştir kim bilir.

Ona ne kadar çirkin olduğunu, ringde onu nasıl döveceklerini, onu süründüreceklerini söylemeyi ve oradan çekip gitmeyi hayal ederler. Cassius Clay de Sonny Liston konusunda böyle yapmıştı.

HAROLD CONRAD: "Sonny Liston çok azılı bir adamdı. Yani, herkesin ödünü patlatırdı. İnsanlar yenilmeden önce Tyson'dan söz ederlerdi ama Liston; şampiyon olduğunda daha vahşi, daha yenilmezdi. İnsanlar onu kimsenin yenemeyeceğini düşünürdü. Yüz kere tutuklanmış, silahlı soygundan hapis yatıp çıkmış, sonra bir polisi dövdüğü için tekrar hapse girmiş ve en sonunda organize suç örgütleri tarafından yönetilmeye başlanmış bir adamdı. Sonny size nefretle baktığında kim olursanız olun karşısında ezilip ufalırdınız.

"Bir şey daha vardı: Çok iyi dövüşebiliyordu. İnsanlar bunu şimdi unutmuştur ama Liston şampiyonken bazıları onun gelmiş geçmiş en büyük ağır sıklet olduğunu düşünüyordu."

Liston'ın kariyeriyle ilgili tek leke, yedi ay sonrasında bir nakavtla intikamını aldığı Marty Marshall'a yenildiğine dair 1954 tarihli bir karardı. Bu karşılaşmadan sonra Liston; bir dövüşçü olarak gelişti, ağır sıklet alanında ortalığı kasıp kavurdu ve Floyd Patterson'ı tek rauntta nakavt ederek ağır sıklet tacını elde etti. On ay sonra 22 Temmuz 1963'te, Liston ve Patterson tekrar karşılaştılar ve Patterson iki dakika on saniyede yıkıldı. Liston, "Ödüllü bir dövüş, bir kovboy filmi

gibidir," diye böbürlendi. "Bir iyi, bir de kötü adam olması gerekir. İnsanlar kaybettiğimi görmek için para öderler. Ama benim kovboy filmimde, kötü adam her zaman kazanır."[7]

Peki, Cassius Clay, Sonny Liston hakkında ne diyordu?

> Sonny Liston bir hiç. Adam konuşamıyor. Dövüşemiyor. Bu adamın konuşma dersleri alması gerek. Boks dersleri alması gerek. Benimle dövüşeceği için, düşme dersleri alması gerek. Ona o kadar çok açıdan o kadar çok yumruk atacağım ki etrafının kuşatıldığını sanacak. Sadece dünya şampiyonu olmak istemiyorum; evrenin de şampiyonu olacağım. Sonny Liston'ı hakladıktan sonra, Jüpiter'deki ve Mars'taki ufak yeşil adamları da haklayacağım. Onları görmek beni korkutmayacak çünkü Sonny Liston'dan daha çirkin olamazlar.[8]

HAROLD CONRAD: "Liston'la dövüşebilmek için başlattığı kampanya bir dâhinin işiydi. İkinci Liston-Patterson karşılaşmasından hemen önce Clay, Sonny'nin peşinden Las Vegas'a gitti. Bir gece, Liston kumarhanedeydi; sanırım, Thunderbird Oteli'ydi. Zar atıyordu. Clay de sırtını duvara yaslamış, onu izliyordu. Liston çok asabi bir adamdı ve kaybettiği için son derece öfkeliydi. Liston zarları aldı ve attığı anda etrafa bir sessizlik çöktü. Sonra birisi konuştu: 'Şu iri ve çirkin ayıya bakın; zar atmayı bile beceremiyor.' Liston; öfkeyle ona baktı, zarları aldı ve tekrar attı. Yine boş geldi. 'Şu iri ve çirkin ayıya bakın. Hiçbir şeyi doğru yapamıyor.' Liston zarları masaya fırlattığı gibi Clay'in yanına gitti ve 'Bana bak, seni zenci ibne,' dedi. 'On saniye içinde buradan gitmezsen o koca dilini ağzından söküp çıkaracağım ve kıçına tıkacağım.' Clay korktu. Yemin ederim ki gitti. Ona sonradan, 'Korktun mu?' diye sorduğumda 'Evet, adamım; o iri

ve çirkin ayı ödümü kopardı,' dedi. Ondan sonra, Liston'ın onu tokatladığı söylentisi yayıldı ama ben de oradaydım, tokatlama olayı falan görmedim. Bu tür söylentiler nasıl yayılır bilirsiniz; bir süre sonra, öyküler dallanıp budaklanır. Liston ona tokat atmadı ama cidden ödünü patlattı."

Yine de birkaç gece sonra Clay, ikinci Liston-Patterson karşılaşması için ring kenarındaydı. Geleneksel karşılaşma öncesi tanıtımlarda ringe getirilmişti. Patterson'ın elini sıktı, Liston'a baktı ve mahsusçuktan korkmuş gibi ellerini havaya kaldırıp gitti. Patterson fena hâlde yenildikten dakikalar sonra, Clay yine ringdeydi. "Bu karşılaşma utanç vericiydi," diye bağırdı mikrofona. "Liston bir serseri, bense şampiyonum. Onu yenebilirim. Konuşmaktan usandım. O serseriyi yenemezsem ülkeyi terk ederim."[9]

HOWARD BINGHAM: "Sanırım Ali, Sonny'yi çileden çıkarmaya çalışıyordu. Bir otobüsümüz vardı. Ali bunu satına almıştı çünkü uçağa binmekten korkuyordu. Eskiden otobüslerin bir iyi yanının, bozulduklarında otuz bin fitten düşmemeleri olduğunu söylerdi. Her neyse bir gün Chicago'daydık ve Ali, Liston'ın Denver'daki evine gitmeye ve karşılaşma yapabilmek için reklam yapmaya karar verdi. Sırf bunun için Chicago'dan oraya gitti. Yalnızca gidiş mesafesi bin mil kadar olmalıydı. O, ben, kardeşi Rudy ve birkaç kişi daha vardı galiba. Oldukça iyi bir grup toparlamıştık. Sırayla otobüsü kullandık; birimiz yorulduğunda yolun ortasında durup yer değiştirdik. Otobüsü kim kullanıyorsa yerinden kalıyor, sıradaki yerine geçiyordu. Denver'a sabahın ikisi gibi vardık. Ali birkaç gazeteyi ve radyo istasyonunu aradı; bu yüzden, Sonny'nin evine gittiğimizde orada zaten bir grup insan toplanmıştı. Otobüsten inip kapıyı çalma görevi bana verildi. Liston sabahlığıyla kapıya geldi, gözetleme deliğinden baktı

ve 'Ne istiyorsun, seni zenci hergele?' dedi. Hakem kuralları sayarken Liston'ın rakiplerine nasıl baktığını bilirsiniz. İşte, o gece Sonny bana da öyle baktı. Derhâl otobüse döndüm. Bizden biri otobüste korna çalıp duruyordu, Ali de çimlerde Liston'ı nasıl benzeteceğini haykırıp duruyordu. Bir süre hepimiz bağırıp çağırdık. Sonra, Sonny bahçeye çıktı ve oradan gittik. O gece çok eğlendim."

MUHAMMED ALİ: "O zamanlar çılgındım. Ama herkes kendine inanmak ister. Herkes korkusuz olmak ister. İnsanlar bu özelliklere sahip olduğumu görünce bana karşı bir çekim hissettiler. İnsanlar şimdi bana, söylediğim ve yaptığım şeyleri önceden mi düşündüğümü yoksa o anda mı aklıma geldiğini soruyorlar. Bazılarını önceden düşünüyordum ama genellikle o anda aklıma geliyordu. Sanırım insanların dediği gibi, bir dövüşçü olabilmek için biraz çılgın olmak gerek."

5 Kasım 1963'te Clay'in reklama yönelik çabaları meyve verdi ve Sonny Liston'la karşılaşması için bir anlaşma imzalandı. "Bu karşılaşmanın yakın tarihte meydana gelmesini istemiyoruz," diyordu Louisville Sponsor Grubunun avukatlarından Gordon Davidson, bir basın konferansında gazetecilerin sorularını yanıtlarken. "Ama Cassius ısrar etti ve biz de pes etmek zorunda kaldık. Biraz daha fazla deneyim edinmesi gerektiğini, Liston'ın şu anda çok güçlü olduğunu söyledik. Fayda etmedi. Bize kulak asmadı. En sonunda, Cassius'un bir dövüşten diğerine hiçbir şey öğrenmediğini ve gelmiş geçmiş en iyi ağır sıkletlerden biri olmayı umursamadığını düşündük. Ali en zengin dövüşçü olmayı istiyordu. Zekice olsun olmasın kendisi ve kariyeriyle ilgili bir karardı bu."[10]

MUHAMMED ALİ: "Herkes Sonny Liston'ın beni ezip geçeceğini düşünüyordu. Adam gerçekten de ürkütücüydü.

Ama insanların zorluklarla karşılaşmasının nedeni inançsız olmalarıdır. Bense kendime inanıyordum. Onu alt edebileceğimden emindim. Stilini gözlemledim, çok sıkı antrenman yaptım ve Liston'ı ringin dışında izledim. Antrenman kampına gittim ve aklından neler geçtiğini anlamaya çalıştım. Böylece, sonrasında aklını karıştırabilirdim. Sürekli olarak konuşuyordum. Bunu yaparsam Liston'ın bana çok öfkeleneceğini, karşılaşma vakti geldiğinde beni öldürmeye çalışacağını ve boksla ilgili bildiği her şeyi unutabileceğini düşünüyordum."

Karşılaşma öncesinde, Clay her zamanki gibi davrandı:

Cassius Clay: "İlk beş raunt boyunca, o iri ve çirkin ayının etrafında daireler çizip hareket etmesini sağlayacağım. Ne vakit yumruk atmaya çalışsa dengesi bozulacak ve her seferinde ona karşılık vereceğim. O kadar süratle hamleler yapıp hareket edeceğim ki, kameralar bile hızımı yakalayamayacak. Altıncı rauntta hızını kaybettikten sonra, ona yumruklar indirmeye başlayacağım, *Güm, Güm, Güm!* Yedinci rauntta, onu sarsmaya devam edeceğim. *Pat, Pat.* Sekizinci rauntta; sersemlemiş olacak, gerilecek, yorgun düşüp sinirlenecek. Taburesinden kalkamadan hemen önce karşısına geçeceğim ve şimşek hızıyla üstüne atılacağım. Onu; sol kroşeler, gövdesine indirdiğim darbeler, başına indirdiğim yumruklarla haklayacağım. *Pat! Pat! Pat!* Böylece, Cassius dünya şampiyonu olacak! Onu o kadar kötü duruma düşüreceğim ki bizi yanlış eşleştirdiklerini söyleyecekler."[11]

Sonny Liston: "Tek endişem, o ringdeyken yumruğumu o koca ağzından nasıl çıkaracağım. Ta boğazına kadar

gireceği için, dışarı çıkarmam bir hafta sürecek. Tek endişem bu, o adamın koca ağzı."[12]

Cassius Clay: "Gencim, yakışıklıyım, hızlıyım ve yenilmem mümkün değil. Şu anda onunla savaşmaya hazırım. O ayıyı sokakta görürsem onu karşılaşmadan önce yenerim. Onu babasıymışım gibi döverim. Dünya şampiyonu olamayacak kadar çirkin. Dünya şampiyonunun benim gibi güzel olması gerek. Paranızı kaybetmek istiyorsanız Sonny'ye bahis yatırın çünkü ben asla bir karşılaşma kaybetmeyeceğim. İmkânsız. Hayatımda hiçbir karşılaşmayı kaybetmedim. Çok hızlıyım, kral benim. Daha beşiğimdeyken bir şampiyondum. O çirkin ayıyı yere sereceğim ve karşılaşmadan sonra kendime güzel bir ev satın alıp onu, ayı postundan yapılmış bir kilim olarak kullanacağım. Liston bir ayı gibi kokuyor. Onu hakladıktan sonra, yerel hayvanat bahçesine vereceğim. İnsanlar dalga geçtiğimi sanıyorlar. Dalga geçmiyorum. Ciddiyim. Hayatımın en kolay karşılaşması olacak. O serseri fazla ağır; benimle başa çıkamaz; ben çok hızlıyım. O yaşlı, ben gencim. O çirkin, ben güzelim. Beni yenmesi imkânsız. Muhteşem olduğumu biliyor. Okumuş bir adam, aptal değil. Muhteşem olduğumu ispatlamak için sekizinci raunda kadar dayanacağını düşünüyorum. Cennete gitmek istiyorsa onu yedincide haklarım. Altıncıda bunu yapacak olursam çok daha kötü durumda olur. Atıp tutmaya devam ederse beşinci rauntta işi bitiririm. Beni sinirlendirirse tıpkı Archie Moore gibi dördüncü rauntta işi biter. Bu da olmadı, onu ikiye ayırırım. Benden kaçarsa birinci rauntta gider. Dövüşmek istemezse o gece o çirkin suratını evden çıkarmasın."[13]

Sonny Liston: "O çocuğun canını fena yakabilirim."[14]

Cassius Clay: "Bunu kameralarına, gazetelerine, TV'deki adamına, radyodaki adamına, dünyaya söyle. Sonny Liston beni yenerse ringde ayaklarını öperim, dizlerimin üstünde sürünerek ringden çıkarım, ona en muhteşem dövüşçü olduğunu söylerim ve ülkeden kalkan ilk jetle kaçarım. Ben en muhteşem dövüşçüyüm. Gittiğim her yerde, kapalı gişe kalabalıkları topluyorum. Ben olmasam karşılaşma ölü olurdu. Ama karşılaşmanın sekizinci raundunu görmeyecek olanlara, neler olacağını aynen anlatayım:

"Clay Liston'la karşılaşmak için gelir.
Liston geri çekilmeye başlar.
Liston biraz daha geriye giderse
Ring yanındaki koltuklarda bulacak kendini.
Clay bir sol kroşe savurur.
Clay bir sağ kroşe savurur.
Genç Cassius'un dövüşü nasıl götürdüğüne bakın.
Liston gerilemeye devam eder.
Ama gidecek yer kalmaz.
Artık her şey an meselesi olur.
O noktada, Clay esas yumruğu atar.
Clay bir de sağ kroşe savurur. Ne kadar da güzel bir harekettir.
Yumruk ayıyı ringden dışarı fırlatır.
Liston hâlâ ayağa kalkmaya çalışır.
Hakem kaşlarını çatar çünkü
Sonny yere düşene dek saymaya başlayamaz.
Liston gözden kaybolur.
Kalabalık çılgına döner.
Ama radar istasyonlarımız onu görür;

Atlantik'in üstünde bir yerdedir.
Karşılaşmaya gelenler bilebilir miydi ki
Bir *insan uydu*nun fırlatılışını izleyeceklerini.
Evet, kalabalık paralarını karşılaşmaya harcarken Sonny'nin gökyüzünde tutulmasını izleyeceklerini asla bilemezlerdi.
En büyük benim!"[15]

HAROLD CONRAD: "Clay herkesi mest etti, buna hiç şüphe yok. Liston karşılaşması için Miami'de hazırlık yaparken onu, Eden Roc Oteli'nde Milton Berle'ü seyretmeye götürdüm. İzleyicilerin arasında oturuyorduk; Clay bana, 'Onun yaptıklarını yapabilirim, ondan daha komiğim,' dedi. Sonra Miltie Amca onu tanıtmak için sahneye çağırdı. Bu noktada şunu unutmamak gerek: Milton Berle o zamanlar büyük bir isimdi. Artık Bay Televizyon değildi belki ama yine de büyük bir isimdi. Cassius'la ilgili birkaç şey söyledi, düzgün birisi olduğunu ima etti. Derken Cassius ona baktı ve 'Büyük bir yıldız mısınız?' dedi. Milton da 'En büyüğüyüm,' diye yanıt verdi. Clay de bunun üzerine, 'Bu gece, buradaki insanlar sizi seyretmek için ne kadar para ödedi?' diye sordu. Milton da ona adam başı yirmi dolar ödendiğini söyledi. Clay ona baktı ve 'Eh, ama ben senden daha büyüğüm,' dedi. 'Ben çalıştığımda insanların beni görebilmesi için adam başı yüz dolar ödemesi gerekecek.'

"Karşılaşmadan bir hafta önce onu, *Ed Sullivan Show* için Miami'de olan Beatles'la tanıştırdım. Liston onları daha önceden görmüştü. Sonny'yi Ed Sullivan televizyonda onu karşılaşmadan bahsederek tanıtabilsin diye şova götürmüştüm. Birkaç dakika sonra, Beatles şarkıya başladı Sonny bana dirsek attı ve 'Tüm bu insanları bu kadar heyecanlandıran bu hergeleler mi? Köpeğim şu koca burunlu gençten daha iyi davul çalar,' dedi. Her neyse şovdan sonra Beatles'ın, Cassius'u

spor salonunda görmesi için bir ayarlama yaptım. Cassius kim olduklarını bile bilmiyordu. İngiltere'den rock yıldızları olduklarını biliyordu ama o kadar. Onlarla tanıştığında hepsi birlikte ringdeydiler, ne kadar para kazandıklarından söz ediyorlardı. Cassius her zaman söylediği laflardan birini söyledi. Onlara baktı ve 'Göründüğünüz kadar aptal değilsiniz,' dedi. John Lennon, gözlerinin içine baktı ve 'Hayır, ama sen öylesin," dedi.

Dışarıdan bakıldığında her şey güllük gülistanlıktı. Ama perde arkasında birçok kişinin bilmediği şey, bir fırtınanın kopmak üzere olduğuydu.

Kariyerinin başından beri Clay'e, *iyi huylu renkli çocuk* diye bakılmıştı.

Gerçekten de böbürlenmelerini şu şekilde gerekçelendiriyordu: "Ortalıkta bağırıp çağırmasam ve halkın beni fark etmesini sağlamasam sizce önümüzdeki hafta nerede olurdum?" dedi, gazetecilere. "Yoksul olurdum ve muhtemelen pencere yıkayıp veya bir asansör işletip 'peki, efendim' ve 'anladım efendim' deyip haddimi bilirdim. Ama bunları yapmak yerine, dünyanın en çok kazanan sporcularından biriyim. Bunu bir düşünün. Güneyli ve siyahi bir genç, bir milyon dolar kazandı."[16]

Clay'in imajı beyaz Amerika'yı rahatsız etmiyordu. Ona destek çıkan grup da tamamıyla beyazdı. Dundee ve Ferdie Pacheco (Dundee'nin dövüşçüleriyle çalışan doktor) beyazdı. Howard Bingham ve Drew "Bundini" Brown (Clay'le Doug Jones karşılaşmasından hemen önce tanışan ve onunla seyahat eden) siyahtı. Ama Bingham ve Brown "olması gerektiği türden Zenciler" idi. Artık, Clay tarafında ilk kez farklı bir tür siyah adam imajı ön plana çıkmaya başlamıştı.

Bir "sorunun" ilk kez kamuoyuna çıkışı Eylül 1963'te *Philadelphia Daily News*'un, Clay'in Philadelphia'daki bir "Siyah Müslüman" gösterisine katılmasını haber yapmasıyla gerçekleşti:

Clay, Elijah Muhammed'in beyaz ırka ve yaygın olarak kabul gören Zenci liderlere karşı attığı üç saatlik bir tiradı dinleyen beş bin küsur kişiden oluşan kalabalığın arasında duruyordu. Bu konuşmayı dinlemek için Louisville Kentucky'den gelen Clay, bu ülkedeki ve dünyanın dört bir yanındaki Zencileri beyaz ırka karşı sağlam bir cephe oluşturmaya davet eden Muhammed'i sürekli olarak alkışlayan kalabalığın arasındaydı. Clay bir Müslüman olmadığını söylemesine rağmen, Muhammed'in "harika" olduğunu düşündüğünü söylüyordu."[17]

Philadelphia haberi pek duyulmadı. Clay henüz Sonny Liston karşılaşması için imza atmamıştı ve İslam Ulusu ("Siyah Müslümanlara" verilen uygun bir isim olarak) hâlâ birçok kişi tarafından bilinmiyordu. Sonra 21 Ocak 1964'te Clay, antrenman kampından ayrıldı ve Miami Beach'ten New York'a gitti. Ama o zamana dek, şampiyonluk karşılaşması için sözleşmeler imzalanmıştı; karşılaşma yaklaşıyordu ve Clay sadece yürüyüşe katılmakla kalmadı, insanlara hitap etti. Malcolm X de oradaydı. Sonuçsa *New York Herald Tribune*'da çıkan tam sayfalık bir haberdi:

Geçtiğimiz hafta 22. yaş gününü kutlayan atılgan genç boksör, resmen bir Müslüman olmayabilir. Ancak hiç şüphesiz bir biçimde Müslüman gayelerine sempati duyuyor ve onların toplantılarına katılarak onlara itibar katıyor. Kendisi, Müslüman hareketinde aktif bir rolü olan ilk millî çapta ünlü Zenci. Ancak, henüz resmî olarak Müslümanlara desteğini beyan etmiş değil. Yumrukları, hızı ve yakışıklılığı hakkında konuşacaktır, ancak bu hareket hakkında bir şey demeyecektir.[18]

Haber ortalığı kızıştırmaya başlamıştı. İki hafta sonra, *Louisville Courier-Journal,* Clay'in New York ziyaretinden söz eden bir röportaj yayımladı: "Tabii ki Müslümanlarla konuştum," diyordu. "Geri de gideceğim. Müslümanları seviyorum. Kendimi, beni istemeyen insanlara zorla kabul ettirmeye çalışarak öldürtmeyeceğim. Hayatımı seviyorum. Müslümanları seviyorum. Entegrasyon yanlış. Beyazlar entegrasyon istemiyorlar. Ben de Müslümanlar da bunun zorlanmasına inanmıyoruz. Peki, Müslümanların hatalı olduğu konu ne?"[19]

Sonra 7 Şubat 1964'te, yani Liston karşılaşmasından on sekiz gün önce Pat Putnam, *Miami Herald*'daki makalesinde baba Cassius Clay'in, oğlunun "Siyah Müslümanlar"a katıldığına dair bir ifadesini aktardı.

PAT PUTNAM: "*Herald,* Müslümanların Clay'in annesiyle babasını öldürmekle tehdit ettiklerine dair bir muhbirden haber aldı ve doğal olarak baba Cassius çok üzüldü. Bununla ilgili olarak konuşmak isteyebileceğini düşündüğümden Angelo'yu aradım ve babasıyla ilgili bir haber yapmak istediğimi, bunu ayarlayıp ayarlayamayacağını sordum. Angelo neyin peşinde olduğumu bilmiyordu. Ama basından gelen taleplere her zaman uyduğundan Bay Clay'le Beşinci Cadde Spor Salonu'nun karşısında bir restoranda görüşme ayarladı. Restoranda oturduk ve baş başa üç saat konuştuk. Bana, Cassius'un bir Müslüman olduğunu söyledi; beyazlardan nefret etmesi için beyninin yıkandığını ve karşılaşma sona erer ermez ismini değiştireceğini anlattı. Ayrıca, Müslümanların oğlunun parasını çaldığını ve babası olarak buna karşı çıktığında onu bir tekneye bindirip boğmakla tehdit ettiklerini söyledi. Bu öykü için Bay Clay'den başka kimseyle röportaj yapmadım. Sırf onun bakış açısından yazdım ve epeyi ilgi

çekti. Sonra, işler çirkinleşti. Ölüm tehditleri almaya başladım; gerzekler beni telefonla arıyor, 'Öleceksin,' diyorlardı. Bu durum bir süre devam etti, sonra karımı da öldüreceklerinden söz etmeye başladılar. İşte, o zaman çıldırdım. Bir gece yarısı işten sonra Cassius'un evine gittim; bir siyah mahallesinde yaşıyordu. Kapıyı çaldım ve neler olup bittiğini anlattım. Onun hakkında şunu söylemem gerek: Başından her ne geçtiyse ne yaptıysa ya da söylediyse onun beyazlara karşı olduğuna asla inanmıyorum. Bana, 'Pat, endişelenme; bir telefon daha almayacaksın,' dedi. Ne yaptığını bilmiyorum ama bir sürü insanla konuşmuş olmalı ki olaylar kesildi. Bir daha ölüm tehdidi almadım. Bana, o öykü veya yazdığım iyi ya da kötü başka bir şeyle ilgili olarak da onunla haber yaptığım müddetçe hiç şikâyet etmedi."

HAROLD CONRAD: "Müslümanlarla ilgili öykü duyulmaya başlandığında karşılaşmanın reklamlarını yapan kişiler çılgına döndü. Müslümanlar Amerika'da popüler değildi, ki bu ifade hafif kalır ama durum daha da kötüydü; çünkü karşılaşma, bir Jim Crow eyaleti olan Florida'da düzenlenecekti. Florida'nın nasıl bir yer olduğunu bilmek isterseniz iki sene önce Joe Louis ve Max Schmeling'le Patterson-Johansson karşılaşmasını düzenlemek üzere Miami'deydim. Bir otelde kalıyordum ve yemek salonunda Louis'yle öğle yemeği yemeyi planlamıştım. Otelin sahibi geldi ve 'Harold, bana bir iyilik yapar mısın? Öğle yemeğini bu öğleden sonra odanda ye,' dedi. Ben de 'Ne demek istiyorsun, neden odamda yiyecekmişim?' dedim. Adam bana, 'Burası, bir beyazın oteli,' dedi. Ona baktım ve 'Bir dakika!' dedim. 'Bana Joe Louis'in yemek salonunda yiyemeyeceğini mi söylüyorsun?' Ama aynen bunu söylüyordu. Bir Nazi'yi içeri almışlardı; Schmeling'in bir Nazi olduğunu söylemiyorum, hayır demek istediğim bu değil. Ama akşam yemeği salonuna

Joe Louis'i değil, bir Nazi'yi kabul etmişlerdi. Dolayısıyla Clay'in Malcolm X ve Müslümanlarla birlik olduğu duyulunca bunun bilet satışlarına olan etkisini tahmin edebilirsiniz. Karşılaşmayla ilgili tüm satış tahminleri Clay'in Liston'a -yani beyaza- karşı siyah olmasından ibaretti ama sonrasında durum, karşılaşan iki siyaha dönüşmüştü.

"Bill MacDonald, karşılaşmanın tanıtımını yapan kişiydi. Emlakçılık ya da onun gibi bir alanda büyük paralar kazanmış birisiydi ve herkesin onu sevmesini istiyordu. Reklam işinde olmasının nedenlerinden biri de buydu. Florida'ya boksu getirmek için ağır sıklet şampiyonasına 625.000 $ yatırım yapmıştı ve artık esas kozu beyazlara şeytan diyen siyahlarla çevriliydi. Bu yüzden MacDonald, Cassius'u çağırdı ve halka açık bir biçimde Müslümanları reddetmediği sürece karşılaşmayı iptal etmekle tehdit etti ki Cassius'un bunu yapmaya hiç niyeti yoktu.

"Aynen böyle oldu. Karşılaşma iptal olmuş gibi gözüküyordu. Ama dediğim gibi, MacDonald herkesin onu sevmesini istiyordu. Ben de 'Bill, bir dövüşçüye dini yüzünden unvanını vermeyen kişi olarak tarihe geçeceksin,' dedim. MacDonald bana, 'Anayasayı yüzüme vurma. Burası Güney. Bu insanlara bir şey anlatamıyorum,' dedi. 'Malcolm X'i şehir dışına çıkarırsam karşılaşmayı yapacak mısın?' dedim. 'Evet, sanırım,' dedi. Ben de Cassius'un kaldığı eve gittim. Etrafındaki adamlar, siyah takım elbiseli ve kravatlı kişilerdi; oraya gittiğimde işler çığırından çıkmıştı. Cassius bana her zaman dostane bir tavırla davranmıştı ama bu sefer soğuktu, bir yabancıymışım gibi davranıyordu. Malcolm X de oradaydı. Malcolm'a, 'Bak, işlerin gidişatına bakılacak olursa karşılaşma iptal,' dedim. 'Cassius ağır sıklet şampiyonasını kazanma şansını yitirecek ama bunu engelleyebilirsin.' Malcolm bunun nasıl olacağını sorunca 'Hemen buradan gitmelisin. Odak noktası sensin. Basının tanıdığı adam sensin,' dedim.

Malcolm dediklerimi biraz düşündü. Uzunca bir süre sessiz kaldı. Sonra, 'Tamam, gideceğim,' dedi. 'Ama karşılaşma için geri döneceğim.' Anlaşma böyleydi. Elimi uzattım ama sıkmadı. Sadece elini uzatıp parmağıyla bileğime dokundu. Tanrı'ya şükürler olsun ki karşılaşma iptal edilmedi."

Geriye bir tek karşılaşmaya hazırlık faslı kalmıştı ama herkes bunun pek de zorlu bir karşılaşma gibi olmayacağında fikir birliği etmiş gibiydi. Liston; harika bir dövüşçüydü, becerilerini pekiştirmişti ve her yumruğu güçlüydü. Clay'se dost canlısı bir acemi, toplam on dokuz profesyonel karşılaşmada ortalama rakipler tarafından iki kere yenilmiş birisi olarak görülüyordu. İhtimaller zorlayıcıydı, yediye bir Liston'ın lehineydi. Las Vegas bahisçileri kimin karşılaşmayı alacağından çok, Liston'ın hangi rauntta kazanacağına para yatırıyorlardı.

Clay'in tarafı olumlu düşünüyordu. "Elimizde çok avantaj var," dedi Dundee, karşılaşmadan bir hafta önce. "Clay'in, Liston'ın daha önceden hiç görmediği bir tarzı var. Ondan çok daha hızlı. Liston'ın sinirine dokunacak beceriye sahip ve şampiyondan gözü korkmaz. Clay aslında yenilmez olduğunu düşünüyor. Sonny'ye sahip olduğu her yumruğu indirebilir. Sonny'ye vurmak o kadar da zor değil. Liston'ı nicelik ve süreklilikle yenebiliriz. Liston'ı ne tür bir dövüşçünün yenebileceğine dair bir stereotip oluşturabilirsiniz ama bunu Clay için yapamazsınız."[20]

Yine de boks çevrelerinde, Clay'in çok az şansı olduğu görüşü hâkimdi:

Robert Boyle: "Cassius dalga geçiyor olmalı. Dalga geçmiyorsa resmen yenilmez ve ölümcül bir dövüş makinesi olduğunu ispatlamış birisine karşı ringe girmeyi düşünmesi bile çılgınlık. Clay'in stili bir katliam yaratacak türden. Ellerini çok alçakta tutuyor, yumruk yemekten kaçınıyor ve

hafif bir darbeye bile dayanamıyor. Liston'la karşılaştığında karşısında dayanıklı, oldukça gelişmiş becerilere, aldatıcı bir hıza ve her iki eliyle de bir fili şoka uğratacak güce sahip bir rakip bulacak."[21]

Jimmy Cannon: "Clay bir ağır sıklet olmasına rağmen, öyle dövüşmüyor. Yumrukları nadiren hedefini buluyor ve çoğu kez ıskalıyor. Onun 53 kiloluk bir amatör olarak dövüşmeye başladığını unutmamak gerek. Bedeni irileşti ama tarzı gelişmedi. Clay bir bakıma bir ucube sayılır. Doksan kilodan daha ağır, bodur bir tavuk gibi. Böyle iri bir bodur tavuk da bu işi beceremez."[22]

Arthur Daley: "Salı geceki Sonny Liston ve Cassius Clay karşılaşmasında sahte bir hava var. Popüler anlamda karşılaşma demeye bile layık değil. Bu karşılaşmanın gerçekleşmesini isteyen tek kişi; geceleri koyun değil para sayarak uykuya dalmaya çalışan, erken gelişmiş bir propaganda uzmanı olan Cassius. Sonny ona salı gecesi yumruk indirdiğinde yıldızları sayacak. O gece bu Louisvilleli patavatsız adam, azılı bir yok edici olan dünya şampiyonu Sonny Liston'ın balyoz gibi yumruğu boğazına inince aşırı gururlu bir sürü lafını yutacak. Sinir bozucu derecede kendinden emin olan Cassius bu karşılaşmaya ufak bir dezavantajla başlıyor. Konuştuğu kadar iyi dövüşemiyor."[23]

Tex Maule: "Clay'in yumrukları insanın canını yakıyorsa Liston'ınkiler yaralar. Kolları iri kaslarla kaplı ve sol yumruğu bir yumruktan daha fazlası. İnsanı şok eden bir güçle vurur. Hedefini ıskalasa bile ki bu nadiren olur, yumruk yiyen kişinin dengesini kaybedeceği ve yeniden saldırıya geçmeden önce toparlanması gerekeceği kadar güçle patlar. Sol kroşesi bir yılanın saldırışı kadar hızlıdır ve bunu savurması için ge-

riye çekilmesi gerekmez. Yumruğunu bir davulun vuruşu gibi hızlı bir biçimde takip eder. Liston asla bir karşılaşmayı kaybedeceğini düşünmez. Ringe, rakibini 15 rauntta ve sadece fırsat çıkarsa nakavt edeceğini düşünerek girmez. Amacı yok etmektir. Bir karşılaşma sırasında rakibinin gövdesinin alt kısmına, böbreklerine veya ensesine vurabilir. Yumruğunun ne kadar yasal olduğu umurunda değildir. Puan almakla değil, daha ziyade zarar vermekle ilgilenir. Bu kasıtlı şiddet; geçmiş karşılaşmalarda ona hem fiziksel hem de psikolojik açıdan hâkimiyet sağlamış, rakiplerinin dehşet içinde dövüşmesine neden olmuştur."[24]

Milton Gross: "Dövüşçü Cassius, albüm yıldızı Cassius, bir hayal ürünüdür. Ancak böylesine sıradan bir günde dünyanın ağır sıklet şampiyonuyla dövüşüyor olabilir. Ancak bu sabun köpüğünü andıran reklam çağında Sonny Liston'la birlikte ringe girdiğinde birileri onu ciddiye alabilir. İşin aslı, Clay ne yaptığını bilmiyor. Bunu öğrenecek vakti olmadı. Reklam yapmayı bilir ve ortalığı ayağa kaldırmaya veya numara yapmaya gelince ne yapacağını çok iyi bilir. Ama Sonny Liston önceden planladığı gibi güzel suratını bir kasap gibi var gücüyle dağıtmaya başladığında gireceği belanın ne olduğunu bilemez."[25]

Karşılaşma günü olan 25 Şubat 1964, Miami Beach'te o mevsime göre ılık bir gündü. Karşılaşma öncesi hazırlıklarını tamamlamış olan Liston, ezici bir çoğunlukla favori olarak kalmıştı. Eski ağır sıklet şampiyonu Rocky Marciano, "Clay'in Sonny Liston'la dövüşme kararının pek akıllıca olduğunu sanmıyorum,"[26] dedi. Orada bulunan spor yazarlarının yüzde doksan üçü şampiyonun tacını koruyacağını düşünüyordu. Sonra, ilerleyen senelerde bir gizemle çevrilecek bir dizi olay başladı. 25 Şubat 1964 günü sona erdiğinde spor

dünyası geri alınamayacak kadar değişmişti.

The New York Times için karşılaşma haberini yapan Robert Lipsyte durumu şöyle anlatıyor:

ROBERT LIPSYTE: "*Times*'ın spor bölümü için bir dizi başmakale yazıyordum. Editörler, esas boks yazarlarını yollayacakları kadar önemli bir karşılaşma olmadığını düşündüklerinden oraya beni yolladılar. Ben daha ziyade bir başmakale yazarı olarak görülüyordum.

"Liston, Clay'i büyük bir hızla yok edecekti; *Times* her zamanki boks karşıtı öyküsünü yazacaktı ve esas boks yazarı da gelecekteki ciddi karşılaşmalar için yollanacaktı. Karşılaşma için Miami'ye gittiğimde bana söylenen esas şey, arenadan en yakın hastaneye olan mesafeyi öğrenmemdi; böylece Clay nakavt olduktan sonra oraya giderken vakit kaybetmeyecektim. Aslında, harika bir başmakale karşılaşmasıydı. Çok şey olup bitiyordu. Çılgın söylentiler, iri ve çirkin ayılar, Ali'nin karizması ve tabii karşılaşma öncesi ağırlıkların ölçülmesi söz konusuydu."

Clay-Sonny Liston karşılaşmasından önce, şampiyonluk karşılaşmalarında ağırlıkların ölçülmesi oldukça standart ve sıkıcı bir prosedürdü. Ama Muhammed Ali, boksa yeni ritüeller getirmişti ve Miami Beach'te sergilediği gösteriden sonra, bu iş asla aynı olmayacaktı.

Sabah saat 10.30'da, arkasında kırmızı harflerle "Ayı Avı" yazan bir kot mont giymiş olan Clay, ağırlıkların ölçüleceği odaya girdi. Angelo Dundee, Bundini Brown ve Sugar Ray Robinson da yanındaydı. Clay ve Bundini avazları çıktığı kadar bağırıyorlardı: "Bir kelebek gibi süzül, bir arı gibi sok; titret genç adam titret." Sonra, Clay yere bir baston vurarak tek başına devam etti: "Şampiyon benim! Ortalığı titretmeye hazırım! Sonny'ye burada olduğumu söyleyin! Şampiyon o

değil! Muhteşem olduğumu sekizinci raunda kadar göstereceğim! Getirin o iri ve çirkin ayıyı."

Kalabalığın arasından geçen Clay ve ekibi bir soyunma odasına girdi ve Clay soyunup beyaz bir bornoz giydi. O ana dek gördüklerinden korkan Miami Beach Boks Komisyonu, peşinden gitti ve davranışlarını değiştirmediği takdirde ona para cezası verecekleri tehdidini savurdu.

FERDIE PACHECO: "Tanrı'm, Cassius o sabah müthiş bir şov sergiliyordu. Soyunma odasında, Angelo ve Sugar Ray ona bir nutuk çektiler: 'Bak, dünya ağır sıklet şampiyonluğu için ağırlıklar ölçülecek. Basından yüzlerce insan burada. Çılgınlığın sırası değil.' Açıkçası, bu işi yapabilecek kadar sinirlerinin sağlam olduğunu düşünmüyordum. Yani yirmi iki yaşındaki bir genç, Joe Louis ve Ray Robinson gibi muhteşem boksörlerin karşısındaydı; bir de tüm haber medyası oradaydı. Karşılaşmalardan önce psikolojik savaştan söz ettiği hâlde, bunun mümkün olabileceğini sanmıyordum."

Saat sabah 11.09'da Clay, tekrar ağırlıkların ölçüleceği odaya girdi. İki dakika sonra, Liston geldi ve Clay bir anda çıldırdı. "Şu anda ortalığı titretmeye hazırım," diye bağırdı. "Seni her zaman yenebilirim, gerzek! Bu gece ring kenarında birisi ölecek! Korkuyorsun, gerzek! Sen bir dev falan değilsin! Seni diri diri yiyeceğim!" Bundini de bağırıyordu: "Kelebek gibi süzül, arı gibi sok." Dundee, Robinson ve William Faversham, her an Liston'a saldıracakmış gibi duran Clay'i zapt ediyorlardı.

MORT SHARNIK: "Ben de oradaydım ve Cassius her an bir nöbet geçirecek gibiydi. Kendi isterisine kapılmıştı ve kontrolünü tamamıyla yitirmiş durumda bağırıp çağırıyordu. O gece karşılaşmaya çıkacak olmasına inanmak güçtü.

Sugar Ray Robinson, onu sakinleştirmeye çalışıyordu. Onu tutan altı adam vardı ve Clay, hepsini etrafa savuracak gibiydi. Derken tüm bunların ortasında, Robinson'a göz kırptı; bunu kaç kişinin gördüğünü bilmiyorum. İnsanlar bağırıyor, birbirini itekliyor, daha iyi kamera açısı almaya çalışıyordu ve Cassius muhtemelen çok eğleniyordu."

Bu karmaşanın ortasında, Morris Klein (Miami Boks Komisyonu başkanı) mikrofona geçti ve "Cassius Clay'e 2.500 $ para cezası verilmiştir," dedi. Bu arada, Dr. Alexander Robbins (komisyon doktoru) Clay'in tansiyonunu ölçmeyi başardı ve kalp atışlarının dakikada normalde olması gerektiği gibi 54 değil, 110 attığını fark etti. Robbins işleri daha da kızıştırarak Clay'in "duygusal açıdan dengesiz olduğunu, ölesiye korktuğunu ve ringe girmeden önce büyük bir ihtimalle cesaretini yitireceğini" söyledi. Clay'i kariyerinin ilk başlarından beri takip etmiş olan Teddy Brenner, "Tanrı'm, ödü kopuyor. Bu çocuk çıldırmış. Karşılaşmaya gelmeyebilir bile," dedi.[27]

Liston'ın 98, Clay'in 95 kilo olması da kimsenin pek umurunda değildi.

ROBERT LIPSYTE: "Ağırlıkların ölçülmesi bir polis operasyonu gibiydi; tıklım tıklım dolu odada inanılmaz bir hareketlilik ve gürültü vardı. Çılgınlıktı ama bu iş bitince ve neler olduğunu düşününce her şey özenle önceden planlanmış olduğu hâlde Cassius'un her an kontrollü olduğuna karar verdim. Tüm o bağırış çağrışmaya rağmen, olanların birçoğu planlanmış gibiydi. Dahası, kesinlikle inanılmaz bir performanstı çünkü Liston, herkes ondan korktuğu için rahatlamıştı. Yani, kim Sonny Liston'dan korkmazdı ki? Eh, yanıt tabii ki bir çılgının ondan korkmayacağıydı ve Liston artık, Clay'in deli olduğunu düşünüyordu."

JERRY IZENBERG: "Kilolar ölçülürken Clay beni çok iyi kandırdı. *Newark Star Ledger* için karşılaşma haberini yapıyordum ve neler olduğunu anlayamamıştım. Clay tam bir çılgın gibi davranıyordu. Liston'ın oturmuş onu izlediğini hatırlıyorum. Cassius'un elinde yere vurduğu bir Afrika bastonu vardı ve oraya buraya gidiyor, 'Bu benim kaderim,' diye bağırıyordu. Liston ona baktı ve 'Herkese söyleme,' dedi. Bunun ne anlama geldiğini anlayamadım. 'Herkese söyleme,' demişti. Sanırım, *herkese ne kadar aptal olduğunu ilan etme*, demek istedi ama şimdi bile çok emin değilim.

"Bir de karşılaşmadan önceki hafta, bir sürü çılgınca söylenti çıkmıştı. Şike yapıldığını, Malcolm X'in orada olacağını duymuştuk. Karşılaşmadan bir gün önce Clay, Dundee'ye gitti ve 'İki bilete daha ihtiyacım var,' dedi. Angelo da ona, 'Tüm teyzelerin, kuzenlerin, amcaların, annenle baban, kardeşin ve arkadaşların için biletin var. Daha fazlasını bulamam,' dedi. Cassius da 'Bu, çok önemli. Hız motorundaki adam için iki bilet daha bulmam gerekiyor,' dedi. Angelo, 'Hız motorundaki adam da kim?' diye sordu. Cassius, 'Beni Biscayne Körfezi'nden hız motoruyla kurtaran adam,' dedi. Angelo ona baktı ve aslında yanıtı pek duymak istemediği hâlde, 'Ne zaman?' dedi. Cassius da 'Dün,' dedi. Cassius öyleydi işte. Yüzme bilmezdi ama karşılaşmadan iki gün önce, bir hız motoruna binmişti ve motor alabora olunca birisi onu kurtarmıştı. Kimi kurtardığını anlayınca da 'Karşılaşmayı izlemeyi çok isterim,' demişti. Dundee bir tek, 'Daha fazlasını duymak istemiyorum. Neden Biscayne Körfezi'nde olduğunu sakın söyleme. Sana iki bilet bulacağım. Ama bakalım önümüzdeki yirmi dört saat boyunca kendine hâkim olabilecek misin,' dedi.

"Dolayısıyla demek istediğim, ortamın gerçekten de çılgınca olduğuydu. Karşılaşma gecesi, arenaya arabayla gittiğimi hatırlıyorum; arabanın radyosunda Clay'in şehirden

ayrılmak üzere bir bilet alırken havaalanında görüldüğünü duydum. İçimden, 'Neler oluyor, hiç anlamadım,' dedim. Böyle bir şeyi tahayyül edemezdim. Sonra, arenaya vardım ve gecenin birinci veya ikinci karşılaşmasında Muhammed'in kardeşi Rahaman, profesyonel çıkışını yaptı. O gece az bir kalabalık vardı ve gecenin erken saatlerinde bir kanyon gibi neredeyse bomboştu. Birinin avaz avaz bağırdığını duyunca arkama döndüm ve sıraların ortasında Cassius'un Rahaman'ı izlediğini, bağırarak talimatlar verdiğini, kendini karşılaşmaya kaptırmış olduğunu gördüm. Kendi kendime, 'Çatlak, bu adamda hiçbir terslik yok,' dedim. Yine de karşılaşmayı alabileceğini düşünmüyordum. İtiraf etmem gerekir ki o noktada Cassius'un dövüşebileceğini sanmıyordum. Ama içimden ilginç bir gece olacağını düşündüm."

RAHAMAN ALİ: "Hayatımın en müthiş gecesi 25 Şubat 1964'tü. O gece; mutluluktan uçtuğum, neşenin somut örneği olan bir geceydi. Chip Johnson isimli bir dövüşçüye karşı ilk kez ringe çıkmıştım. Rakibimin sekiz profesyonel karşılaşması vardı. Endişeliydim; Johnson beni ilk rauntta sarstı. Sersemlemiş bir hâlde bıraktı. Sonra, rauntlar arasındaki dinlenme süresinde zihnim açıldı ve oy birliğiyle kazandım. Ama o gecenin benim için asıl anlamı, kardeşimin ağır sıklet şampiyonluğunu kazanmasıydı. Her zaman onun mutluluğunu paylaşmışımdır. Tüm hayatım boyunca, onun hedefleri benim hedeflerim olmuştur. Onun mutluluğu benim mutluluğum olmuştur. Üzüntüsü benim üzüntüm olmuştur. O dünyanın ağır sıklet şampiyonu olduğunda ben de şampiyon oldum."

FERDIE PACHECO: "Rahaman'ın karşılaşmasından sonra, soyunma odasında işler iyiden iyiye garipleşti. Orada olması gereken kişiler sadece Cassius, Angelo, Rahaman,

Bundini, ben ve Luis Sarria'ydı (Clay'in masörü). Birkaç kişi daha girip çıktı ama genel olarak yalnızdık. Sonra Cassius, Rahaman'a su şişesini izlemesini söyledi. Şişenin ağzı bantlanmıştı. Kimse yanına bile yaklaşmadı. Ama Rahaman gözlerini şişeden her ayırdığında Cassius bandı çıkarıyor, şişeyi boşaltıp tekrar dolduruyordu. Bunu üç dört kere yaptı çünkü birisinin suya ilaç katacağından korkuyordu. Özellikle de Angelo'dan şüpheleniyordu çünkü Angelo İtalyan'dı ve Clay onu, Liston'ın etrafındaki gangsterlerle ilişkilendirmeye başlamıştı. Unutmayın, Müslümanlar daha önceden hiç boks dünyasına girmemişti ve artık Cassius'un bir Müslüman olduğu açık açık biliniyordu. Yapmaları gereken tek şey Hollywood filmlerindeki şikeci çeteleri izlemekti ve Liston da bu çetelerin bir üyesiydi. Çılgınca bir düşünceydi ama Cassius aynen öyle düşünüyordu. O gece beşinci rauntta olanlar ışığında, hepimiz çok şanslıydık. Angelo dikkatli davranmamış olsaydı, neler olurdu bilmiyorum."

Bu arada Liston'ın soyunma odasında, Liston'ın köşe adamı Milt Bailey'nin hatırladığı kadarıyla işler her zamanki gibi devam ediyordu.

MILT BAILEY: "Sonny tuhaf bir adamdı. Asla duygularını belli etmezdi. Ama karşılaşmadan önce, hepimiz gibi o da kendisine güveniyordu. Clay'in çılgın olduğunu düşünüyorduk çünkü çıldırmış gibi davranıyordu. Bir yandan onun korktuğunu da biliyorduk çünkü konuşmalarından ve kiloların ölçüldüğü andan bunu anlamıştık. O yüzden, o gece değişik bir şey olacağını düşünmüyorduk. Clay'in bir şansı olduğunu sanmadığımı biliyorum.

"Sonny öylesine güçlüydü ki kimse ona meydan okumamıştı. Derken, gerçi aradan çok uzun zaman geçtiği için artık olanları hatırlamak güç ama ilk rauntta Sonny, Clay'e yetişe-

medi ve başımızın dertte olabileceğini düşündük."

Gece ilerlerken ve ön karşılaşmalar devam ederken kalabalık, hayal kırıklığı uğratacak kadar azdı. Yüksek bilet fiyatları, eşit olmayan bir eşleşme olduğu tereddüdü ve haftalar süren söylentilerin etkileri yaşanıyordu"* Karşılaşmadan kısa bir süre önce Les Keiter (ABC Radio için karşılaşmayı yumruk yumruk anlatan spiker), millî izleyici kitlesi için o anı şöyle özetliyor: "Boksta bir başka dönüm noktası yaşamak üzereyiz. Birkaç dakika sonra, Louisville'in Cassius Marcellus Clay'i Convention Hall'daki ringin basamaklarından çıkacak ve sürekli olarak iğnelediği rakibi ağır sıklet şampiyonu Sonny Liston'ın yumruklarıyla yüzleşecek. En muhteşem dövüşçü olduğunu göklere haykıran adam kaderiyle yüzleşiyor... Liston'la, Joe Louis'in kalıbından yapılmış bir adamla, rakiplerini her iki eliyle birden alt edebilen birisiyle, son üç zil çaldıktan sonra ilk rauntta rakiplerinden kurtulmayı başarmış bir ring infazcısıyla karşılaşacak. Şimdi, o muhteşem an yaklaşırken dünyanın dört bir yanından unvan karşılaşması için gelmiş olan yüzden fazla yazar, şampiyonu tutuyor ve rakibine hiç şans tanımıyor."[28]

Sonra, iki rakip ringe girdi.

ANGELO DUNDEE: "Muhammed'i anlayabilmek için boksu anlamanız gerekir. Birçok kişi karşılaşmalara bakar ve bilgili taraftarlar bile bazen izledikleri şeyin gerçek olduğunu unutur. Yumruklar, kan, yaralanmalar ve acı. Tüm antrenmanlar ve reklam aşaması sona erdiğinde mesele kişinin ringde yaptıklarından ibaret hâle gelir.

"Cassius'un Liston'ı yeneceğine emindim. Kazanacağını hissediyordum çünkü vuruşlarını engelleyecek hıza sahipti ve her şeyin anahtarı, Liston'ın vuruş şekliydi. Liston'ın

yumrukları bir koç kafasının darbeleri gibiydi. Yumruklarını size isabet ettirirse işiniz biterdi. Ama Cassius her iki yana da hızla ve çevik bir biçimde kayarak bunlardan kaçabilirdi. Esas mesele, potansiyelini sergileyip sergileyemeyeceği veya Liston'ın, birçok rakibinde olduğu gibi onun da gözünü korkutup korkutamayacağıydı. Sonny, göz korkutmayı bir bilime dönüştürmüştü. Omuzları daha iri gözüksün diye bornozunun içine havlular yerleştirirdi. Hakem talimatlar verirken size ölü bir adammışsınız gibi bakardı. Cassius'a, 'Bu adamla ringe girdiğinde dimdik dur ki seni de kendisi kadar iri görsün,' dedim. Ama ne derseniz deyin, bir karşılaşmaya nasıl hazırlanırsanız hazırlanın, tüm hazırlıklar ve zihin oyunları sona erdiğinde başlangıç zilinden önce o gerçeklik anı gelip çatar. Bir dövüşçüyü umursuyorsanız o anı ya seversiniz ya da nefret edersiniz. Ben bayılıyorum. O yüzden boks işindeyim."

MUHAMMED ALİ: "Karşılaşmadan hemen önce, hakem talimatlarını verirken Liston bana o her zamanki bakışıyla bakıyordu. Yalan söylemeyeceğim, korkmuştum. Sonny gelmiş geçmiş en iyi dövüşçülerden biriydi. Tarihin en sistemli boksörlerinden biriydi; sert vururdu ve beni öldürmeyi planlıyordu. Ne kadar sert yumrukları olduğunu bilmek bile beni korkutuyordu. Ama oradaydım; ringe çıkıp dövüşmekten başka çarem yoktu.

"İlk rauntta dans ediyor, iki yana hareket edip duruyordum. Birkaç kombinasyonla ona vurdum, o da bir kere sağ yumruğunu mideme indirdi. Raundun sonunda, kendi köşeme gittim ve hayatta kalabileceğimi anladığım için kendimi iyi hissettim. İkinci rauntta, bir hata yaptım ve Liston beni iplerde yakaladı. Yumruklarının çoğundan sıyrıldım ama çok iyi bir sol kroşeyle beni fena sarstı. Üçüncü rauntta stratejimi değiştirdim. İlk iki raunt çok sıkı dövüşmeyi ve Liston yo-

rulunca rahatlamayı planlamıştım. Böylece, beşinci veya altıncı rauntta dinlenmiş olacaktım; Liston'sa enerji kaybetmiş olacaktı ve tekrar saldırıya geçecektim. Ama üçüncü raundun başlangıcında, sıkıldığını ve yorulmaya başladığını fark edince onu sınamaya karar verdim."

MORT SHARNIK: "Üçüncü rauntta Cassius, Liston'a saldırıya geçti. Şunu anlamanız gerek: O ana dek Sonny Liston, yok edilemez boksör olarak tanınıyordu. Ama Cassius'un elleri inanılmaz derecede hızlıydı ve tam darbe anında yumruğunu kıvırarak vurduğu bir stile sahipti; böylece, oldukça keskin bir bıçak etkisi yaratıyordu. Liston'a bir-iki kombinasyonuyla vurdu; hafif bir yumruğun ardından bir sağ kroşe indirdi. Bir savaş gemisinin zırhının parçalanması gibiydi. Cassius kolunu geri çekti ve Sonny'nin sağ gözünün altında bir leke oluştuğu görüldü. Sonra, sağ elini geri çekti ve diğer gözünün altında da bir yarık açıldı. Liston'ın derisi öylesine kalın gibiydi ki o şekilde yarılacağını hiç düşünmemiştim. Kendi kendime, 'Tanrı'm, Cassius Clay bu karşılaşmayı kazanıyor,' dedim."

Dördüncü raundun büyük bir bölümünde, Clay geri planda kaldı. Sonra, karşılaşmanın en dramatik anı, efsanelerin yaratıldığı an geldi.

ANGELO DUNDEE: "Dördüncü raundun sonlarına doğru Cassius, gözleriyle ilgili bir sorun yaşamaya başladı. Bugün bile, kimse sorunun ne olduğunu tam olarak bilmiyor. Liston'ın omzundan bulaşan merhem olabilir. Benim tahminim, kendi köşesindekilerin yaralarına sürdükleri merhem. Muhtemelen, Cassius merhemi eldivenlerine bulaştırdı ve alnına götürdüğünde bulaşan bir parça, terle birlikte gözlerine aktı. Sorun her neyse dördüncü raunttan sonra köşesine geldi-

ğinde 'Göremiyorum! Gözlerim!' diye bağırıyordu. Bir terslik vardı. Gözleri sulanmıştı. 'Eldivenleri kesin! Eve dönüyoruz!' diyordu. Aklından neler geçtiğini tahmin edebilirsiniz. Karşılaşmayı rahatlıkla almak üzereyken birden görememeye başlamıştı. Ona, 'Saçmalamayı kes. Şampiyona karşılaşmasındayız. Otur yerine,' dedim. Onu iterek oturttum, bir havlu aldım, gözlerini temizlemeye koyuldum. Sonra havluyu atıp bir sünger aldım, gözlerini sildim ve süngeri de attım. Gözlerinde kesinlikle bir sorun vardı çünkü serçe parmağımı gözünün kenarına sürüp kendi gözüme götürdüğümde gözüm yanmaya başladı. Rauntlar arasında sadece bir dakikam vardı ve hakem Barney Felix sorunun ne olduğunu görmek için yanımıza geliyordu.

"Cassius hâlâ, 'Göremiyorum,' diye inliyordu; karşılaşmayı durduracaklarından korktum. Ağızlığını tekrar taktım, onu ayağa kaldırdım ve 'O an geldi, adamım,' dedim. 'Ondan uzak dur. Koş!"

FERDIE PACHECO: "İnsanların yazdığı tüm o saçma sapan öykülere herkes inanmaya başlıyor. İlk Cooper karşılaşmasında Angelo eldivenleri kesmiş. Palavra. Onu karşınıza alın, size eldivenlerin zaten patlamış olduğunu söyleyecektir. Sadece yırtığı biraz daha genişletti. Zaire'deki Foreman karşılaşmasında Angelo ipleri gevşetmiş. Yine palavra. Angelo ve Bobby Goodman başlangıç ziline kadar ipleri gevşetmeye çalışmışlar. Bunların birçoğu saçmalık. Angelo size doğruyu söyleyecek ilk kişi olacaktır çünkü çok dürüst bir adamdır. Ama kelimenin tam manasıyla efsane kategorisine giren bir şey varsa o da Liston karşılaşmasında dördüncü ve beşinci rauntlar arasında gerçekleşti. Cassius göremiyordu, pes etmeye hazırdı. Bunun cesaretini kaybetmesiyle de bir ilgisi yoktu çünkü karşımızda on iki yaşından beri dövüşen bir adam duruyordu. Nasıl boks yapacağını öğrenmeye başladığı seneler-

de birçok kere dürtüklenmiş, yere çakılmış, zapt edilmiş ve pataklanmıştı ve amatör kariyeri boyunca bir sürü yumruk yemişti. O zamana dek, boksun normal acılarını ve darbelerini yaşayıp bunlara alışmıştı ama gözüyle ilgili sorun deneyimlemediği bir şeydi. Oradaydım. Bunu görebiliyordum. Gözleri yanıyordu. Angelo muhteşemdi. Gördüğüm en iyilerden birisi değil, en iyi köşe adamının ta kendisidir. Rauntlar arasında yaptığı şey, bir durumu ele alıp düzeltmeye dair bir köşe adamının yapabileceği en iyi hamleydi. Karşısında hevesli bir dövüşçü duruyordu çünkü tüm dünyanın sonradan öğrendiği gibi Muhammed Ali, eline bir çift boks eldiveni geçirmiş herkes kadar cesurdu. Ama o an, Angelo'ya aittir. Cassius amatörlerin bulunduğu bir köşede olsaydı, asla Muhammed Ali olamazdı. Karşılaşma sona ererdi. Liston da onunla bir daha asla karşılaşmaya çıkmazdı. Müslümanların bir üyesi olarak ki bu insanlar o zamanlar Filistin Kurtuluş Örgütü kadar popülerdi, Cassius gözden düşerdi. Sakın Müslümanların bunu bilmediğini de düşünmeyin. Sonradan olanlara bakın: Angelo'nun etkisi Ali'nin etrafındaki sirk ve Bizans oyunları yüzünden azalmış olsa da Ali'nin insanları Angelo'dan asla kurtulamadı. Angelo sonuna dek onun yanındaydı."

ANGELO DUNDEE: "Beşinci raundu pek göremedim; daha doğrusu ilk dakikasını göremedim. Herkes Liston'ın, bağlantıları olan sert bir adam olduğunu biliyordu ve bazı kişiler Cassius'un kafasını, beyaz insanların onu yok edeceğine dair fikirlerle doldurmuşlardı. Köşedeki basamaklardan inerken kardeşim Jimmy heyecanla koşarak geldi ve 'Ang, bu adamlara bir şey yapmadığını göster. Sana bir numara çekmeyi planlıyorlar,' dedi. Çünkü orada iki Müslüman durmuş düşmanca bir ifadeyle bana bakıyorlardı; bir şey yaptığımı sanmışlardı. Bu yüzden, 'Delirdiniz mi?' dedim. 'Bu karşılaşmayı kazanmayı en az sizin kadar istiyorum.' Kovadaki

suyu gözlerime çarptım. Elimden gelen her şeyi gösterdim. Sonra, Cassius'un Sonny Liston'ı pataklamasını izlemeye geri döndüm."

FERDIE PACHECO: "Beşinci raunda devam etmek bile başlı başına çok büyük cesaret isteyen bir şeydi. Liston'ın, Tyson yenilmeden önce en az onun kadar zarar verebilen birisi olduğu düşünülüyordu. Birisini kör edip Tyson'la dövüşmesi için ringe yollamak gibi bir durum söz konusuydu. Cassius kesinlikle harikaydı. Yaptığı şeyler, rakibinden uzakta kalması, sol eliyle yumruk atması, Sonny'nin dikkatini dağıtmak için ona dokunması... İnanılmaz, nefes kesici ve hayretler verici bir performanstı. Godzilla olması gereken, belki bin sene hüküm sürecek bir dövüşçü vardı karşımızda. Ringde kimse ona meydan okuyamazdı.

"Cassius göremiyordu ama Liston yine de onu yenemiyordu. Ne diyebilirim ki? Beethoven en büyük senfonilerinden bazılarını sağırken yazmıştı. Cassius Clay göremediğinde neden dövüşemeyecekti?"

Beşinci raundun sonlarına doğru, Clay'in gözleri açıldı ve raundun sonuna kadar iki adam, daha eşit şartlarda dövüştüler. Altıncı raunt, meydan okuyanındı. Liston'a isteyerek vuruyordu ama Liston ona darbe indiremiyordu. Yedinci raundun başlamasından hemen önce, Howard Cosell (Les Keiter'ın her anı aktardığı radyo yayınında yorumlar yapıyordu) dinleyicilere, "Şunu söyleyebilirim ki bu, anlaşılması güç bir durum. Clay tam karşılaşmayı..."

Derken kalabalıktan yükselen bir ses yorumu yarıda kesti ve Cosell çığlıklar atmaya başladı: "Bir dakika! Bir dakika! Sonny Liston devam etmiyor! Sonny Liston devam etmiyor! Karşılaşmayı bıraktı. Galip gelen ve dünyanın yeni ağır sıklet şampiyonu Cassius Clay."[29]

Sonny Liston oturduğu taburede pes etmiş, 4 Temmuz 1919'da Jess Willard ve Jack Dempsey karşılaşmasından beri tacını veren ilk ağır sıklet şampiyonu olmuştu. Ama Willard'ın çenesi, burnu kırılmış, kaburgaları çatlamış ve altı dişi kırılmıştı.

Liston'ın mazereti ne miydi? Omzu incinmişti. Yenilen şampiyon ağızlığını tükürerek fırlattı ve Clay iki kolunu havaya kaldırdı. Ringde dans ettiğini söylemek haksızlık olur. Ayaklarını öylesine hızlı bir biçimde ileri geri kaydırıyordu ki yere neredeyse değmiyordu, havada süzülüyor gibiydi. Derken tüm o karmaşanın ortasında, "En büyük benim! En büyük benim! En büyük benim!" diye bağırmaya başladı. "Dünyanın kralı benim! Dünyayı yerle bir ettim! Bana hakkımı verin! Size söylemiştim! Cennete gitmek istiyorsa onu yedinci rauntta haklayacağım demiştim. Kral benim! Kral benim! Kral benim!"

"Senin için neden o kadar kolay bir rakip oldu?" diye sordu ringe çıkan Cosell.

"Çok hızlıyım. Onu korkuttum."

"Planı kim yaptı, Angelo Dundee mi?"

"Hayır, kendim yaptım."

"Onu alt ettiğini anladığın bir an oldu mu?"

"İlk rauntta onu alt edeceğimi anladım. Yüce Tanrı benimleydi. Herkesin buna şahit olmasını istiyorum. En büyük benim! Dünyayı salladım! Gelmiş geçmiş en muhteşem şeyim. Suratımda tek bir sıyrık bile yok. Sonny Liston'ı yerle bir ettim ve daha yirmi iki yaşındayım. En muhteşem ben olmalıyım. Dünyaya bunu gösterdim; her gün Tanrı'yla konuşurum. Dünyayı salladım. Dünyanın kralı benim! Güzelim! Kötü bir adamım! Dünyayı salladım! Dünyayı salladım! Dünyayı salladım! Beni dinlemelisiniz. En büyük benim! Beni kimse yenemez! En büyük benim! Dengim yok! En büyük benim! Dengim olamadı. Tüm dünyanın bilmesini istiyorum, o kadar

harikayım ki Sonny Liston dengim bile olamaz. Suratımda tek bir sıyrık bile yok. Beşinci rauntta, hiçbir şey göremiyordum. Suratım yanıyordu ama onu hakladım. Bana zarar veremedi. Gelmiş geçmiş en güzel şeyim. Dünyayı salladım. Adalet istiyorum."[30]

MUHAMMED ALİ: "Yirmi altı sene -hayatımın yarısından fazlası- geçti o günden bu yana. Liston gerçekten omzunu incitmiş miydi? Kesin olarak evet diyemem ama sanmıyorum. Gözlerim beşinci rauntta fena yanıyordu. Biraz bir şeyler görüyordum ama çok değil. Durmak istedim. Angelo beni ringe itti. Sorunun neden kaynaklandığını asla kesin olarak bilemedim ama kariyerimin sonunda Larry Holmes'la karşılaştığımda benim için Philadelphia'dan bir adam geldi. Elinde içinde sarı renkli bir sıvının bulunduğu bir şişe vardı. Para da istemedi. Sadece yardım etmek istediğini söyledi ve bana, 'Başın derde girerse bunu eldivenlerine sür,' dedi. 'Holmes'a zarar vermez ama onu geçici olarak kör eder.' *Hayır*, dedim, dinime aykırı olduğunu söyledim. Bir karşılaşmayı asla o şekilde kazanmaya çalışmadım. Ama bu konuşmayı yaptığımızda Sonny Liston'la yaptığım karşılaşmayı hatırladım. Yirmi altı sene. O kadar zaman geçtiğine inanamıyorum. O geceki kayıtları, neler dediğimi dinlerken *tamam iyiydi ama çılgının da tekiydim*, diye düşünüyorum."

CASSIUS CLAY (karşılaşmadan sonra soyunma odasında gazetecilere söyledikleri): "Şimdi ne diyeceksiniz bakalım? 'Tek raundu bitiremez. İkinciyi belki tamamlayabilir. Başını geride tutuyor. Ellerini fazla alçakta tutuyor.' Eh, hâlâ güzelim. Siz gazetecilerin tamamı bu işi Liston adına zorlaştırdınız. Bir daha asla hakkımda bu tür şeyler yazmayın. Beni asla altıya bir favori göstermeyin; beni sadece öfkelendiriyor. Beni asla ezilen taraf olarak göstermeyin ve asla kimin beni

durdurabileceğine dair bir laf etmeyin. Beni kimse durduramaz. Bu dünyada beni durdurabilecek kadar hızlı bir ağır siklet yok. Liston bu dünyanın en güçlüleri arasında ve bir bebek gibiydi. Ellerimi aşağıda tuttum. Onunla sadece oyun oynadım. Hepinizi alt üst ettim. Ah, onu öyle fena patakladım ki harika değil miydi? Ah, tüm dünyayı sarstım. Onu o kadar kötü benzettim ki hastaneye gitmek zorunda kaldı ve ben hâlâ güzelim. Buna ne diyeceksiniz ha? Tek bir sıyrığım bile yok. Ayı beni incitemedi. Onu hastanelik ettim. Bugüne dek onu durduran olmamıştı. Asla pataklanmadı. Ben muhteşemim. Muhteşemim. Tün dünyayı salladım. Harika değil miydi? Ah, dünyayı kesinlikle salladım. Bana en muhteşem dövüşçü olduğumu söyleyin. Size gazetecilerin ne kadar harika olduğunu göstereceğim. Söyleyin, en muhteşem kimmiş? [Yanıt gelmez.] Adalet yok. Kimse bana karşı adil değil. Kimse bana karşı adil olmayacak. Size bir şans daha veriyorum. En büyük kim? [Birkaç gazeteci, 'Sensin,' diye yanıt verir]."[31]

MORT SHARNIK: "Karşılaşmadan sonra, Sonny'yle birlikte St. Francis Hastanesi'ne gittim. Orada ona dikiş atıldı. Bir tek Jack Nilon [Liston'ın menajeri] ve ben yanındaydık. Başka kimse yoktu. Sonny dünyanın en yalnız insanı gibi gözüküyordu. Röntgenlerini çektiler ve dikiş attılar. Şunu söylemem gerek, o karşılaşmada şike yapıldığını düşünenler varsa adam fena dayak yemişti. Suratının her yeri şişmişti, parçalanmıştı ve ezilmişti. Aslında, pes etmiş sayılırdı ama ancak karşılaşmayı kaybettikten sonra pes etmişti. Muhtemelen nakavt olacağını anladığı için, büyük bir ihtimalle Cassius'un tahmin ettiği gibi bir sonraki rauntta yenileceğini bildiği için pes etmişti.

"Nilon ve ben ayakta Sonny'yle konuşuyorduk; o, şu metal sedyelerden birinde yatıyordu. Sonny bir tek, 'Karşılaşmam gereken kişi o değildi. O adam sıkı yumruk atıyor!' dedi. Nilon bana baktı ve 'Sonny'yi ne yapacağız?' dedi. Ama bir

an için, aklım başka yere gitti. Cassius'la birlikte Time-*Life* Binası'ndaki ofisimde, Manhattan'ın yanıp sönen ışıklarına baktığımız zamana geri gitmiştim.

"Birkaç ay önce birlikteyken ona, 'Cassius, haydi bana doğruyu söyle,' demiştim. 'Palavraları ve cesur lafları bir kenara bırak. Sonny Liston hakkında ne düşünüyorsun?' O da bana 'Ha, şu iri ve çirkin ayı,' dedi. Ben de 'Bırak bunları, bana doğruyu söyle,' dedim. 'Sence neler olacak?' Cassius birden düşünceli bir ifadeye büründü ve sonra, 'Şey, ben biraz Colombus gibiyim,' dedi. 'Dünyanın yuvarlak olduğunu düşünüyorum ama şu anda biraz korkuyorum; çünkü gerçekten yuvarlak olup olmadığını, etrafında gemiyle dolanıp dolanamayacağımı ya da düz olup olmadığını ve düşüp düşmeyeceğimi göreceğim noktaya doğru ilerliyorum. Onu yenebileceğimi düşünüyorum. Sanırım, dediğim şeyi yapacağım. Ama o noktaya varana dek kesin olarak bunu bilemem."

ROBERT LIPSYTE: "Geçmişe dönüp bakınca sanırım Miami Beach karşılaşmasında en çok ilgimi çeken şey karşılaşmanın genel olarak ne şekilde ele alındığı. O günlerde, çok şey olup bitiyordu. John Kennedy suikastı, Vietnam'daki askerî hazırlıklarımızın başlangıcı, siyah Amerika'nın haklarını korumaya başlaması. Ama tek bir şahsi anı ön plana çıkıyor.

"Joe Louis de oradaydı. Sonny Liston'ın kampında dolaşarak para topluyordu; sanırım, karısı da Liston'ın avukatıydı. Cassius Clay'i esas haber olarak gören benim gibi genç gazetecilerle Liston ve Joe Louis'in etrafında toplanan yaşça daha büyük gazeteciler arasında çok fark vardı. Onlardan biri, Barnes Nagler'la konuştuğum zamanı hatırlıyorum. Bu adamlar hep Louis'in etrafındaydı. Ona, 'Gelecek vaat eden bu güzelim genç umut varken o yaşlı, mırıldanarak konuşan adamın etrafında nasıl durabiliyorsun?' diye sordum. Bana, 'Anlamıyorsun,' dedi, 'gençken çok iyiydi.' Bunun ne demek

olduğunu seneler sonra Mike Tyson-Larry Holmes karşılaşmasına dek anlamadım. O karşılaşmada, eskiden Cassius Clay olarak bilinen yaşlanmış ve mırıldanarak konuşan, zamanında çok iyi olan ve her birimize yazacak çok şey veren bir dövüşçünün etrafında olan yaşça büyük gazetecilerden biriydim."

*5.744 kişilik salonda 8.927 biletli izleyici vardı. Yer ücreti olarak 625.000 $ ve masraflar için 140.000 $ ödeyen Bill MacDonald, 363.000 $ kaybetti. Kapalı devre televizyon ve diğer gelirler devreye girince Clay ve Louisville Sponsor Grubu, kendi aralarında yarı yarıya bölüştükleri 630.000 $ aldılar. Liston 1.360.500 $ kazandı ama bunun ne kadarını başkalarıyla paylaştığı bilinmiyor. Liston'ın sponsorları (Intercontinental Promotions, Inc.), tanıtımlardaki rolleri karşılığında 813.000 $ kazandılar.

4
ALİ'NİN DOĞUŞU

25 ŞUBAT 1964'TEN ÖNCE Cassius Clay'in yaptığı hemen hemen her şey, yerleşik beyaz değerler bağlamına uyuyor gibiydi. Beyaz değildi ama *buna en yakın şeydi.* Uzun boylu, yakışıklı, zeki, etkileyiciydi; hayattaki amaçları zenginlik ve dünyanın ağır sıklet şampiyonu olmak olan iyi bir çocuktu. Öngörü sahibi birkaç kişi, Clay her aynaya bakıp da "çok güzelim" diye kendisiyle gururlanırken "siyah güzeldir" temasının ilk hâlini dile getirdiğini söyleyebilirdi. Gerçekten de daha 1963 senesinin Mart ayında, *Ebony* dergisi şöyle demişti: "Cassius Marcellus Clay -aslında bu, spor yazarlığı kardeşliğinin görmezden geldiği bir gerçekti- ırksal gururunun erime potasıdır. Onunki öyle bir gururdur ki asla teni beyazlatan maddelerin ve işlemden geçmiş saçların ardında gizlenmez; milyonlarca yanığın anısıyla kavrulmuştur."[1] Ama *Ebony,* kısıtlı okuyucusu olan siyahlara yönelik bir yayındı ve bu gözlemi hızla silinip gitti. Beyaz Amerika'ya göre Clay, eğlendirici değeri azalır azalmaz büyük bir olasılıkla kenara atılacak bir oyuncaktan ibaretti.

Sonra, işler karışmaya başladı. Sonny Liston'a karşı elde ettiği zaferden sonraki sabah yeni şampiyon, karşılaşmayla ilgili soruları yanıtlamak üzere Miami Beach'te bir basın konferansına geldi. Evet, ağır sıklet şampiyonu olmaktan memnundu. Hayır, kazandığına şaşırmamıştı. Daha iyi bir boksör olduğu için Liston'ı yenmişti. O güne dek ilk kez sesi sakin çıkıyordu. "Benim için konuşma faslı bitti," dedi dinleyicilere. "Artık yapmam gereken tek şey, iyi ve temiz bir beyefendi olmak."[2] Sonra, şu soru soruldu: "Siyah Müslümanların resmî bir üyesi misiniz?"

"Resmî üye mi? Bu da ne demek?" dedi Clay. "Allah'a

ve barışa inanıyorum. Beyaz mahallelerine taşınmaya çalışmıyorum. Beyaz bir kadınla evlenmek istemiyorum. On iki yaşımdayken vaftiz edildim ama ne yaptığımı bilmiyordum. Artık bir Hıristiyan değilim. Nereye gittiğimi ve gerçeği biliyorum; olmamı istediğiniz şey olmak zorunda değilim. Ne istersem olmakta özgürüm."[3]

Bu kaçamak bir yanıt olsa da şüpheye yer bırakmıyordu. Sonra, ertesi sabahki ikinci bir basın konferansında Clay, zihinlerde oluşan tüm şüpheleri dindirdi:

> *Siyah Müslümanlar* bir basın ifadesidir. Yasal bir isim değildir. Bunun gerçek ismi İslam'dır. Bu da Barış demektir. İslam bir dindir, dünyada bu dine inanan 750 milyon insan vardır ve ben de bunlardan biriyim. Hıristiyan değilim. Siyahi insanların zorunlu entegrasyona dair çabalarının hiçbir sonuç vermediğini gördükçe de olamam. Üstlerine taşlar fırlatılıyor ve köpekler tarafından ısırılıyorlar; sonra birileri bir Siyah kilisesini havaya uçuruyor ve katiller bulunmuyor. Bana her gün telefonlar geliyor. Pankart taşımamı istiyorlar. Grev gözcülüğü yapmamı istiyorlar. Kardeşlik adına iyi olacağı için beyaz bir kadınla evlenmemi istiyorlar. Ama ben kendi sonumu hazırlamayı istemiyorum. Kanalizasyon çukurlarına süpürülmek istemiyorum. Sadece kendi ırkımla mutlu olmayı istiyorum.
> Ağır sıklet şampiyonuyum ama şu anda oturamayacağım mahalleler var. Bubi tuzaklarından ve köpeklerden nasıl kaçacağımı biliyorum. Bela çıkaran bir insan değilim. Zorunlu entegrasyona inanmıyorum. Nereye ait olduğumu biliyorum. Kimsenin evine zorla yerleşmeyeceğim. Zorunlu entegrasyon hareketine de katılmayacağım çünkü bu nafile bir çaba. Bir insan nereye ait olduğunu bilmelidir.

İnsanlar bizi bir nefret grubu olarak damgalıyorlar. Ülkeyi ele geçirmek istediğimizi söylüyorlar. Komünist olduğumuzu söylüyorlar. Bunlar doğru değil. Allah'ın kulları dünyanın en tatlı insanlarıdır. Bıçak taşımazlar. Yanlarında silah bulundurmazlar. Günde beş kere namaz kılarlar. Kadınlar yerlere kadar uzanan giysiler giyerler ve zina suçu işlemezler. İstedikleri tek şey barış içinde yaşamaktır. Hiçbir olay çıkarmazlar. Tüm toplantılar gizlilik içinde yapılır, telaşa veya fitneciliğe yer yoktur.

Ben iyi bir çocuğum. Bugüne dek hiçbir yanlış yapmadım. Asla hapse girmedim. Asla mahkemeye çıkmadım. Entegrasyon yürüyüşlerinden hiçbirine katılmam. Bana göz kırpan o beyaz kadınlara asla dönüp bakmam. Pankart taşımam. Beni istemeyen insanlara kendimi zorla kabul ettirmek için bir çaba sarf etmem. Hoş karşılanmadığım birisinin evine gidersem huzursuz olurum, bu yüzden de uzak dururum. Beyaz insanları severim. Kendi insanlarımı severim. Birbirimizin haklarını ihlal etmeden birlikte yaşayabiliriz. Bir insanı *Barış* istediği için kınayamazsınız. Bunu yaparsanız, barışı kınamış olursunuz. Bir horoz ancak ışığı gördüğünde öter. Onu karanlık bir yere koyarsanız asla ötmez. Ben ışığı gördüm ve ötüyorum.[4]

ROBERT LIPSYTE: "Yetişkinliğimin çoğunu spor ve medya alanında çalışarak geçirdim ve o basın konferansı, şahit olduğum en etkileyici olaylardan biriydi. Clay'in daha ilk başından basınla oynaması akıl almazdı. Ne yaptığını gayet iyi bilerek savunduğu şeylere bizi suç ortağı etti ve bunu daha önceden veya o zamanlar yapmış herkesten daha iyi yaptı. Ne yaptığını çok iyi biliyordu. Yine de Liston karşılaşmasından önce, ona düşmanca bir tavır takınmış olan Jimmy Cannon

ve Dick Young gibi önemli köşe yazarları onu bir tehdit olarak görmediler çünkü kaybedeceğini biliyorlardı. Bilakis Clay onlara boksun nasıl bozulduğuna dair ateş püskürtme şansı verdi. İşin içinde ilk olarak bir suç unsuru vardı, sonra bir de bir şov dünyası soytarısının saldırısı söz konusu oldu. Boksu çok ciddiye aldılar, gerçek değerini tamamıyla abarttılar. Clay'e karşı da aşağılayıcı bir tavır içine girdiler. Clay hepimizi öylesine güzel taklit etti ki birisini kolayca yatağa atmanın gazetecilikteki eş değeri gibiydi.

"Liston'ın ardından, basının başka seçeneği kalmadı. Öyküye kendimizi kaptırdık ve sonuna kadar takip etmek zorunda kaldık. Clay göz ardı edilebilecek birisi değil. Yazarların çoğu, özellikle de yaşça daha büyük olanlar, Clay'in etrafındaki Müslümanlara kıyasla Liston'ın etrafındaki çete üyeleriyle kendilerini daha rahat hissettiler. Yaşça büyük bu gazeteciler, 'Boksun başına gelen en kötü şey,' dediler. Çok geçmeden bu sözler, 'Daha düzgün bir rol modeline ihtiyaç duyan Amerikan gençliğinin başına gelmiş en kötü şey olabilir,' lafına dek vardı. Ama ne düşünürlerse düşünsünler sıkışıp kaldılar. Ağır sıklet şampiyonunun bir rol modeli olması saçmalığına gelince esas olarak genellikle siyah, her zaman yoksul olan ağır sıklet şampiyonunun alt sınıflar için güvenli bir rol modeli olduğuydu. Ağır sıklet şampiyonası, beyaz düzeninin siyah Amerika'ya şunu söylemesinin bir yoluydu: 'Öfkenizi ve enerjinizi, ortaya çıkıp son derece belirli ve dikkatle sınırlandırılmış alanlarda bizi eğlendirmek için dövüşen birisi olmaya yöneltin. Alt sınıfa ait bir kişinin parametreleri dâhilinde kaldığınız sürece dışarı çıkabilir, saçmalayabilir, onunla bununla yatabilir, dilediğini yapabilirsiniz. İnsanlarınızın nasıl haksızlığa uğradığına dair öfkenizi bastırın, çok çalışın, milyonlar kazanın; basmakalıp yollarla, arabalarla, kadınlarla, içkiyle, şarkılarla eğlenin, en sonunda kendinizi yok edin ve stereotiplerimizi bozmayın.' Şimdi bir-

denbire tüm bu insanlar; karşılaşmadan bir gün sonra düzenlenen bir basın konferansında, 'İstediğiniz şey olmak zorunda değilim,' diyen bir ağır sıklet şampiyonuyla yüz yüze kaldılar. Clay anlamıştı: 'İstediğiniz şey olmak zorunda değilim; kendim olma özgürlüğüne sahibim.' Olmak zorunda olmadığı şeyler arasında Hıristiyan olmak, Joe Louis gibi Amerikan demokrasisinin iyi bir askeri veya beyaz Amerika'nın istediği tür bir atlet prens olmak da vardı."

Cassius Clay'in olmayı seçtiği şey kesin bir biçimde, İslam Ulusu olarak bilinen bir kuruluş ve Elijah Muhammed isimli bir adamla bağlantılıydı.

Elijah Muhammed, 1898'de Georgia'da dünyaya gelmiş ve ebeveyni tarafından Elijah Poole ismi verilmişti. 1923'te Detroit'e taşınmış; sekiz sene sonra, kendisini W. D. Fard isimli doğulu bir ipek tüccarı olarak tanıtan bir adam tarafından ziyaret edilmişti. Fard, yarı siyah yarı beyazdı; bu yüzden de bir yandan ABD'deki siyah insanlar tarafından kabul görmesi ve onlara liderlik etmesi mümkünken bir yandan da düşmanın gerçek doğasını anlayabilecek kadar beyazlar arasında dikkat çekmeden hareket edebiliyordu. Elijah Poole'a ve karısına üç buçuk sene boyunca öğretisini anlattı. Nihayet Elijah, "Kimsin sen? Gerçek ismin nedir?" diye sordu. Fard da bunun üzerine, "Dünyanın son iki bin senedir beklediği kişiyim. Size doğru yolu göstermek için buradayım," diye yanıt verdi.

Fard'ın öğretilerinin can damarı; kutsal Mekke şehrinde başlamış olan siyahi bir halk, Orijinal İnsan'la başlıyordu. Yaklaşık olarak 6.600 sene önce, bu halkın arasında sonraları Yakup Bey olarak bilinecek olan, aşırı büyük kafalı bir çocuk dünyaya geldi. Yakup dört yaşındayken okula başladı ve on sekiz yaşındayken o topraklardaki tüm üniversitelerin tüm müfredatını tamamladı. Daha sonra, sokaklarda muhalif

konuşmalar yapmaya; Tanrı'ya baş kaldırması için taraftar toplamaya başladı. Sonuç olarak 59.999 taraftarıyla birlikte Patmos adasına sürgün edildi ve genetik açıdan tasarlanmış beyaz insanlardan oluşan şeytani bir ırk yaratarak intikam almaya karar verdi.

Yakub siyahların iki gene sahip olduğunu biliyordu: siyah ve kahverengi; ancak kahverengi gen etkisizdi. Yine de takipçilerinin çocukları arasında her üç çocuktan birinde kahverengi genin gözle görülür bir izi vardı. Böylece Yakub, genetik eşleştirme yöntemiyle yavaş yavaş daha açık tenli bir ırk yaratmaya karar verdi. Bu ırk evrim geçirdikçe rengi yüzünden daha zayıf olacak, kötülüklere daha elverişli hâle gelecekti. Sadece kahverengi geni taşıdığının izleri belli olan yetişkinlere evlenme izni veriliyordu. Bu evliliklerden dünyaya gelen çocuklar kahverengi tenli doğarlarsa anneye, ona iyi bakması emredilirdi. Ama siyah tenli bir çocuk dünyaya geldiğinde ya vahşi hayvanlara verilir ya da beynine sivri bir iğne sokulur ve anneye, cennete gitmiş olan bir melek dünyaya getirdiği yalanı söylenirdi.

Yakub, tasarladığı şeytani ırkı asla göremedi. 152 yaşında öldü ama miras olarak geride uyulması gereken yasalar ve prosedürler bıraktı. İki yüz sene sonra; Patmos'taki tüm siyah insanlar yok edilmiş, sadece kahverengi tenliler kalmıştı. Bundan iki yüz sene sonraysa kahverengi tenli insanlar genetik olarak elenmiş, onların yerini sarı tenli bir ırk almıştı. Nihayet, Yakub'un deneylerinin başlamasından altı yüz sene sonra, Patmos'ta açık tenli, sarışın ve mavi gözlü şeytanlardan oluşan bir ırk yaşmaya başlamıştı.

Beyaz ırk, yaratılışından altı yüz sene sonra ana karaya göç etti. Çok geçmeden siyah insanları yalanlarla birbirine düşürerek eskiden cennete benzeyen bir diyarı, ihtilaflarla yerle bir olan bir ülkeye dönüştürdüler. Bunu fark eden siyah insanlar, Arap çölünün dört bir yanında yaşayan ve bu kö-

tülükleri yapan insanları Avrupa'nın mağaralarına sürdüler. Bundan iki bin sene sonra Tanrı, şeytani ırkı medenileştirmesi için Musa'yı yolladı ve böylece bu ırk, altı bin sene hüküm sürdü. Ancak en sonunda orijinal siyah insanların; bilgeliği, bilgileri ve gücü sonsuz olan *O Kişi*'yi dünyaya getireceği kehanetinde bulunuldu. W. D. Fard işte bu *Kişi*'ydi ve beyaz şeytanın medeniyetinin yok edilmek üzere olduğu öğretisini yayıyordu. Gökyüzünde; tekerlek şekilli, bir buçuk mil genişliğinde, en büyük insan yapımı nesne olan bir Uçak Ana vardı. Dünyanın en seçkin zihinleri tarafından inşa edilmişti. Bunu siyah insanlar kullanıyor, geceleri dünyanın çevresinde dolaşıyordu. Allah'ın seçilmiş intikam gününden sekiz ila on gün önce, Arapça broşürler Uçak Ana'dan bırakılacak ve erdemli kişilere, hayatta kalmaları için gidecekleri yer söylenecekti. Daha sonra, Uçak Ana'daki bin beş yüz uçaktan ölümcül patlayıcılar fırlatılacaktı –bunlar, "dünyadaki dağları dümdüz edecek türden patlayıcılardı" ve erdemli kişiler haricinde herkes yok edilecekti.

Elijah Poole, Fard'ın Tanrı'nın dünyada beden bulmuş hâli olduğuna inanıyordu. Fard ona, "Elijah Muhammed" ismini ve Amerika'daki siyahi ırkı eğitme ve özgür bırakma görevini verdi. Böylece, Elijah Muhammed'in cihadı başladı. Tanrı'nın gerçek isminin Allah olduğunu ve gerçek dinin İslam olduğunu öğretmeye koyuldu. Ancak öğretileri, ondan bin üç yüz sene önce yaşamış olan Muhammed peygamberin öğretilerinden oldukça farklıydı. Ortodoks Müslümanlar, beyaz insanların "şeytan" olduğu görüşünü reddettiler ve hâlâ da reddederler. Fard tarafından tarif edilen Yakub Bey'e Kur'an ayetlerinde hiçbir şekilde rastlanmamaktadır. Cennet ve Cehennem kavramları geleneksel İslam inancı açısından merkezî konumda olsa da Elijah Muhammed, her ikisini de reddetti. "Fiziksel olarak çoktan ölmüş hiçbir kişi öbür dünyada olamaz," diye yazdı. "Bu, köleleri kontrol altında tutmak

için yayılmış olan bir inanıştır."[5] Buna rağmen, 1930'larda ve sonrasında yaşamış olan siyah Amerika'nın bir bölümü için Elijah Muhammed'in mesajı güçlüydü:

Beyaz düşmanlar üzerine: "Amerika'da yaşayan ben ve sizler, köle efendilerinin çizmelerini yalıyor ve bağımsız insanların hakları için yalvarıyoruz. 'Efendim, izin verin de ayakkabılarınızı parlatayım?' Bunu yaklaşık olarak dört yüz senedir yapıyorsunuz. Bugün, aranızdan birisi çıkıp da 'Köle efendilerinin çizmelerini değil, kendi çizmelerimizi yalamalıyız,' diyecek olursa 'Bu adamın öldürülmesi gerek çünkü bize nefret etmeyi öğretiyor,' dersiniz. Beyaz Amerikalı insanlar eski köleleri olan bizlere kötü davranmaktan keyif alıyor. Bu tür vücut bulmuş şeytanların arasında bizler için adalet yok. İyi olmaya çalıştığımızda bizden nefret ediyorlar."
Hıristiyanlık üzerine: "İncil ve Hıristiyanlık hakkında her şeyi bildiğini sanan insanlarsınız. Hatta Hıristiyanlıktan başka hiçbir şeyin doğru olmadığına inanacak kadar aptalsınız! Bizler için Hıristiyanlıkta hiçbir umut yok. Bu, Siyah Millet'in düşmanları tarafından bizleri beyaz ırkın hâkimiyetine köle etmek için düzenlenmiş bir dindir."
Öz sevgi üzerine: "Zenci ırkın en büyük dezavantajlardan biri, kendilerini ve ırklarını sevmemeleridir. Öz sevgi olmayışı; nefretin, kopukluğun, anlaşmazlığın, kavgaların, ihanetin, savaşların ve birbirini öldürmenin en köklü sebebidir. Kendinizi sevmezseniz, nasıl sevilebilirsiniz? Kendinizi ve ırkınızı sevin. Kendini ve ırkını sevmeyen kişi aptaldır. Siyah teniniz en iyisidir. Asla rengini değiştirmeye çalışmayın."
Irk ayrımı üzerine: "İnsanlarımız ülkelerin ahmaklarıdır. Entegrasyon kişisel yıkım demektir. Dünyanın dört

bir yanındaki siyah insanlar, beyaz toplumla entegrasyon değil, ırkları için özgürlük elde etme peşindedir. Dört yüz yıllık düşmanlarımızla birleşmeye çalışarak ne hâllere düşüyoruz? Amerika'da, ebeveynleri ya da büyükanne-babaları kölelerden gelen insanlarımızın ayrı bir eyalet veya kendilerine ait bir bölge kurma hakkına sahip olmasını istiyoruz... Ya bu kıtada ya da başka bir yerde. Eski köle efendilerimizin bu toprakları bize vermekle yükümlü olduğuna ve bu bölgelerin verimli ve mineral açısından zengin olması gerektiğine inanıyoruz. Dört yüz sene boyunca kanımızı ve terimizi verip karşılığında insanoğlunun deneyimlediği en korkunç muamelelerden bazılarını gördükten sonra; onlarla barış ve eşitlik içinde yaşamadığımız için, bu topraklara olan katkılarımızın ve beyaz Amerika tarafından çektirilen acıların bizlere ait ayrı bir eyalet veya bölgeyle tamamıyla ayrılma talebimizi doğruladığına inanıyoruz."[6]

1934'te W. D. Fard ortadan kayboldu. Bu sırada Elijah Muhammed, aynı sene Detroit'te kendi çocuklarına ve diğer siyah çocuklara eğitim vermek için bir İslam Üniversitesi kurduktan sonra, reşit olmayanları suça sürüklemekten tutuklandı. Kendi çocuklarını devlet okullarına yazdırması şartıyla serbest bırakılması teklifini geri çevirdi ve Eylül 1934'te Chicago'ya taşındı. 1942'de, bu sefer askere gitmek için kayıt olmadığından yeniden tutuklandı ve beş sene hapis cezası aldı. 1946'da şartlı tahliyeyle serbest bırakıldı ve İslam Ulusu hareketindeki üstünlüğünü yeniden kurdu ama Malcolm X isimli genç bir siyahi adamın, Harlem'deki 7 numaralı Cami'nin lideri olarak seçilmesiyle hareket, 1954 senesine dek güç kaybetti.

Malcolm büyüleyici ve karizmatik bir liderdi ve hem kitle-

lere hem de siyahi toplumda öne çıkan ve sayıları giderek artan siyahi entelektüellere, yazarlara ve sanatçılara hitap etme becerisine sahipti. Elijah'nın aksine medya manipülasyonu konusunda becerikliydi. Zamanla mitingler, vaazlar, radyo programları ve basın konferansları aracılığıyla Malcolm'ın mesajı duyulmaya başlandı:

> Tüm dinî inanışlardan veya hiçbir dinî inanışı bulunmayan siyahi kardeşlerim; hepimizin ortak yanı, mümkün olabilecek en güçlü bağa sahip olmak: Hepimiz siyahız! Bütün günü size Saygıdeğer Elijah Muhammed'in ne denli muhteşem yönleri olduğunu anlatarak geçirmeyeceğim. Size sadece en yüce yüceliğinden söz edeceğim! Kendisi, sizlere ve bana düşmanımızın kim olduğunu anlatan ilk ve tek siyahi liderdir! Saygıdeğer Elijah Muhammed, kamu önünde bizlere; biz siyahların tüm hayatı boyunca neler yaşadığını, neler gördüğünü, ne acılar çektiğini söyleme cesaretini göstermiş olan ilk siyahi liderdir; evlerinizde oturup düşündüğünüzde bunu anlayacaksınız! Düşmanımız beyaz insandır!
> Bay Muhammed'in öğretisi neden mi bu denli muhteşemdir? Çünkü düşmanınızın kim olduğunu bildiğinizde düşmanınız sizi artık bölemez ve bir kardeşin diğerine karşı savaşmasını sağlayamaz! Çünkü düşmanınızın kim olduğunu anladığınızda düşmanınız sizi sağır, dilsiz ve kör tutmak için oyunları, vaatleri, yalanları, ikiyüzlülüğü ve kötü davranışlarını kullanamaz! Düşmanınızın kim olduğunu bildiğinizde düşmanınız artık beyninizi yıkayamaz, kendisi bu dünyada saf bir cennette yaşarken sizin bu aynı dünyada saf bir cehennem yaşadığınızı görmenizi engellemek için sizi aldatamaz!
> Bu düşman size, her ikinizin de aynı beyaz Hıristiyan

Tanrı'ya ibadet etmeniz gerektiğini söyler. Bu sözüm ona Hıristiyan beyaz adamın, suçunun alçaklığının ve dehşet verici yanlarının farkında olmadığınızı biliyorum. İncil'de bile bu tür bir suç yoktur! Tanrı, daha ufak suçlar işleyenleri gazabı ve ateşle çarpmıştır! Biz, siyah olan yüz milyon insan! Büyük ebeveynleriniz! Benimkiler! Bu beyaz adam tarafından katledilmiştir. On beş milyonumuzu köle yapabilmek için, yüz milyonu katletmiştir! Keşke size o günlerin iç yüzünü göstermem mümkün olsaydı; siyah bedenler, kan, çizmeler ve sopalarla kırılan kemikler! Mideleri fazla bulandığında denize atılan hamile siyah kadınlar! Köle gemilerini izleyerek karınlarını şişirebileceklerini öğrenmiş olan köpek balıklarına gemilerden atılan insanlar! İşin aslı, beyaz adamın siyah ırkın kadınlarına tecavüzü de o köle gemilerinde başlamıştır! O mavi gözlü şeytanlar, onları bu topraklara getirene dek bile bekleyememiştir. İşin aslı kardeşlerim, medeni insanoğlu hiçbir zaman bu tür bir açgözlülük, şehvet ve cinayet cümbüşüne şahit olmamıştır. Buraya ilk gelen kardeşlerim, lütfen bunları dinleyip de şok geçirmeyin. Bunları duymayı beklemediğinizi biliyorum. Çünkü biz siyahların hemen hemen hiçbiri, bizler için bir yerlerde özel bir din olup olmadığını düşünmediğimiz için, hata yaptığımızı düşünmedik; siyah insanlar için özel bir din. Eh, o tür bir din var. İsmi İslam. Sizin için harf harf söyleyeyim: İ-s-l-a-m! İslam![7]

MUHAMMED ALİ: "Elijah Muhammed'in ismini ilk kez, Chicago'daki bir Golden Gloves Turnuvası'nda duydum [1959'da]. Sonra, Olimpiyatlara katılmadan önce, *Muhammad Speaks* isimli bir İslam Ulusu gazetesine göz attım. Pek dikkatli okumadıysam da zihnimde birçok şey canlandı.

Büyüme çağımda, Emmett Till isimli siyahi bir çocuk, beyaz bir kadına ıslık çaldı diye Mississsippi'de öldürülmüştü. Emmett Till yaşıtımdı ve onu öldüren adamları yakaladıkları hâlde onlara hiçbir şey yapmadılar. Bu tür olaylar sürekli olarak meydana geliyordu. Kendi hayatımda, gidemediğim ve yemek yiyemediğim yerler vardı. Olimpiyat Oyunları'nda ABD'yi temsil ederek bir altın madalya kazandım ve memleketim Louisville'e geri döndüğümde bana yine bir zenci gibi davranıldı. Bana servis yapmayan restoranlar vardı. Bazı kişiler bana hâlâ 'evlat' diye hitap ediyordu. Sonra Miami'de [1961] bir karşılaşmaya hazırlanırken Captain Sam isimli, Elijah Muhammed taraftarı biriyle tanıştım. Beni bir toplantıya davet etti ve o toplantıdan sonra hayatım değişti."

ABDUL RAHAMAN (Sam Saxon olarak bilinirdi): "1931'de Atlanta'da dünyaya geldim ve öğretiyi ilk kez 1955'te duydum. Elijah Muhammed'in Atlanta'ya yollamış olduğu James isimli bir kardeşim öğretti bunu bana. Bir sporcu olarak tabir edebileceğiniz, bilardo ve poker oynayan, spor karşılaşmalarına katılan birisiydim. O sıralarda bu tür bir hayat yaşıyordum. Ama Saygıdeğer Elijah Muhammed'in öğretisini ilk duyduğumda bunun gerçek olduğunu anlamıştım. Tanrı'nın bize bir Haberci yolladığına emindim. Sonra, Atlanta'dan Los Angeles'a gittim ve karım, Chicago'da Elijah Muhammed'le birlikte bir öğretmenlik işi buldu. Orada 1961'e kadar üç sene kaldık ve Haberci bana; Chicago'da çok sayıda iyi insan olduğunu ama başka yerlerde de yardım gerektiğini, ben de onun öğretilerini bildiğimden beni Miami'ye yollayacağını söyledi.

"Miami'deki ibadethaneden sorumlu olan vaiz, Ishmael Sabakhan isimli bir adamdı; Haberci ona, beni lideri yapmasını söyledi. Bu, askerî bir liderliğe benzemiyordu. Görevim; ibadethanedeki insanların, aileleri için iyi ekmek kazanma-

larını sağlayacak, fiziksel açıdan formda olacak ve doğru yaşayacak biçimde eğitim görmelerini sağlamaktı. Bir kere Müslüman oldunuz mu çalışmanız gerekiyordu; ayrıca, camideki herkese yardım etmekle de görevliydim. Düzenli olarak camiye gelen çok sayıda üye yoktu. Gerçekçi bir biçimde düşünülecek olursa Miami'de otuz üyemiz vardı. Bundan çok daha fazla insan inanç sahibiydi ama sadece otuzu düzenli olarak geliyordu. 1961 senesinden söz ediyorum. İbadethanede olmadığım zamanlarda, Hialeah Yarış Sahası'nda, Gulfstream'de ve Tropical Park'ta imtiyaz sözleşmeleri yapıyordum. Miami'de tek seferde bir pist çalışırdı ve ilki kapandığında bir sonraki açılırdı. Kardeşlerin tıraş losyonu, Bromo Seltzer ve havlularıyla durduğu erkekler soyunma odasını bilirsiniz. Bu ayrıcalıkları ve ayakkabı cilalama stantlarını almayı başarmıştım. Birbiri ardına pistlerde görev yapan üç biraderim bana çalışıyordu.

"Ali'yle yanlış hatırlamıyorsam Mart 1961'de tanıştığımda sokakta *Muhammad Speaks* gazetelerini satıyordum. Beni gördü, 'Merhaba, kardeşim,' dedi ve konuşmaya başladı. Ben de 'Öğretilerden haberdarsın demek,' diye yanıt verince bana, 'İbadethaneye gitmedim ama neden söz ettiğini biliyorum,' dedi. Sonra, kendisini tanıttı. 'Ben Cassius Clay,' dedi. 'Bir sonraki ağır sıklet şampiyonu olacağım.' Ben de 'Seni tanıyorum, adamım,' dedim. 'Olimpiyatlarda seni izlemiştim.' Bana, 'Bir ara gelip albümüme bakmak ister misin?' diye sordu. Böylece, otel odasına gittim. Odasını bir başka boksörle paylaşıyordu. Albümü, onunla ilgili makalelerle doluydu. Dikkatle inceledim. Kendisiyle ilgili, İslam'la ilgili birisiydi. Aynı anda ikisinden de konuştuk. Öğretilerimizden bazılarına tesadüf eseri aşina olmuştu ama bunları asla incelememiş, eğitimini almamıştı. Kibirli tavırları gözümden kaçmadı. Ona gerçekleri aşılayabilirsem harika olabileceğini biliyordum. Bu yüzden onu camideki bir sonraki toplantımıza davet ettim."

MUHAMMED ALİ: "Hayatımda kendimi ilk kez gerçek anlamda ruhani hissettiğim an, Miami'deki Müslüman ibadethanesine adım attığım andı. Birader John isimli bir adam konuşuyordu ve söylediğini duyduğum ilk sözler şunlardı: 'Neden bizlere zenci deniyor? Bu isim, beyaz adamın kişiliklerimizi elimizden alma yöntemidir. Bir Çinlinin geldiğini gördüğünüzde onun Çin'den olduğunu bilirsiniz. Bir Kübalıyı gördüğünüzde Küba'dan geldiğini bilirsiniz. Bir Kanadalının geldiğini gördüğünüzde Kanada'dan geldiğini bilirsiniz. Hangi ülkenin ismi Zenci'dir?' Sonra Birader John, 'İsmimiz bile yok,' dedi. Ben de kendi kendime, 'Bu adam neden söz ediyor, benim ismim var,' dedim. Ama dinlemeye devam ettim. Birader, 'Bay Chang'i gördüğünüzde bir Çinli olduğunu bilirsiniz. Bay Goldeberg'ü gördüğünüzde bir Yahudi olduğunu bilirsiniz. Bay O'Reilly, bir İrlandalıdır. Gürleyen Gök ve Gümüş Ay, Kızılderili'dir. Ama birisi Bay Jones veya Bay Washington derse kiminle karşılaşacağınızı bilemezsiniz. Bizlere beyaz köle efendilerimizin isimleri verilmiştir. Bay Jones'un elli kölesi varsa onlar, Bay Jones'un zencileriydi ve onun ismini almışlardı. Bay Washington o köleleri satın alırsa onun zencileri olurlardı ve isimlerini onunkiyle değiştirirlerdi,' diye açıklamasına devam etti. Anlattıkları benim için gayet açıktı. Elimi uzatsam Birader John'un anlattıklarına dokunabilecek gibiydim. Oradaki deneyimim, vaizin anlattıklarının doğru olduğuna inanmamı gerektiren kilise öğretileri gibi değildi. İçimden, 'Ben Cassius Marcellus Clay'im,' dedim. 'Bu kişi Kentuckyli beyaz bir adamdı, büyük büyükbabamın efendisiydi ve ona kendi ismini vermişti. Sonra büyükbabama, ardından babama, sonra da bana ismini verdi.'

"Duyduklarım hoşuma gitmişti ve daha fazlasını öğrenmek istiyordum. Her hafta *Muhammad Speaks*'i okumaya, toplantılara gitmeye ve 'Beyaz bir Adamın Cenneti Siyah bir Adamın Cehennemidir' isimli bir gramofon plağını dinleme-

ye başladım. Martin Luther King'e ve tüm diğer insan hakları liderlerine saygı duyuyordum ama farklı bir yol seçmiştim."

Clay bu toplantılara katılmaya başladıktan kısa bir süre sonra bir sonraki öğretmeniyle tanıştırıldı: Jeremiah Shabazz isimli bir adam.

JEREMIAH SHABAZZ: "Philadephia'da dünyaya geldim ve Hıristiyan kilisesinde yetiştirildim. On dört yaşımdayken Virginia'da birkaç Müslüman kardeşimizle birlikte hapis yatmış bir berberden İslam öğretilerini duydum. Müslümanlığı daha önce de duymuştum ama bu kardeşimin anlattıkları kulaklarıma yabancı olsa da kesinlikle gerçek gibi geliyordu. 1961'e gelindiğinde İslam Ulusunun güneydoğu eyaletlerindeki, yani Georgia, Güney Carolina, Alabama, Mississippi, Louisiana ve Florida'daki vaizi olmuştum. Burası, bana liderim Saygıdeğer Elijah Muhammed tarafından verilmiş, bana ait bölgeydi. Merkezim Atlanta'da olduğu hâlde, bir kasabadan diğerine bir devriye gibi gidip geliyordum.

"Cassius Clay ibadethaneye ilk geldiğinde orada değildim. Filmlerde temsil edilenlerin ve bazı kitaplarda yazılanların aksine, Malcolm X ilk öğretmeni değildi. İslam ve Elijah Muhammed'in öğretileri konusunda onu ilk eğiten kişi, Miami'deki vaizimiz Ishmael Sabakhan'dır. Cassius'un öğretilere verdiği tepki öylesine güzeldi ki en sonunda Cassius Clay'in orada olduğunu söylemek için beni Atlanta'da olduğum sırada aradılar ve bir hafta sonra oraya gittim. Bir görüşme ayarladık. Bana; duyduklarının hoşuna gittiğini, hayatında hiç o tür şeyler duymadığını söyledi. Yeniydi, tuhaftı ama aynı zamanda gerçekti; bir Müslüman olmayı ciddi ciddi düşüneceğini söyledi. Böylece onunla görüşmeye, toplantılarımıza katılmaya teşvik etmeye devam ettik; o da katılmaya

devam etti. Her toplantıya gelmedi ama haftada bir geliyordu. Bizim öğretilerimiz Martin Luther King'in öğretilerinden farklıydı. Herkesin olmasını istedikleriyle değil, durumun gerçekliğiyle ilgileniyorduk.

"Ona ilk olarak Tanrı'nın siyah olduğunu öğrettik. Başka herkesin, kendisine benzeyen bir tanrısı vardı. Çinlilerin, Çinliye benzeyen bir Budası vardı. Afrikalıların; bir değneğin ucunda, kendilerine benzeyen bir tanrısı vardı. Avrupalıların İsası vardı. Beyaz adama gelince ona, beyaz adamın şeytan olduğunu öğrettik. Şeytan yerin altında değildir. Yeryüzündeki şeytan; yer altında olduğunu iddia ettikleri, bizim bilmediğimiz şeytandan çok daha kötüydü. Bizlere göre Tanrı gerçekti, şeytan gerçekti ve Cennet, yeryüzündeki bir yerdi. Öldüğünde işin bitiyordu. Yer altına gidiyordun ve orada cehennem diye bir şey yoktu. Toprağı kazmış, orada cehennem falan bulamamışlardı. Birisi bulsa bile, bizden birisi olabilirdi; çünkü hayatımız boyunca ellerimizde kürekler ve mızraklar vardı ve yer altında cehennem bulamamıştık. Cehennem burada, yeryüzündeydi. Birileri başkalarına, sırf derimiz siyah olduğu için beyazların bizlere yaptığını yaparsa bu saf kötülüktür. Bu da onları şeytan yapar. Bize duyulan nefretin hiçbir gerekçesi yoktu. Hiçbir nedeni yoktu. Onlara hiçbir kötülük yapmamıştık. Avrupa ile Afrika arasında bir savaş çıksaydı ve Avrupalılar savaş açıp tutsaklar alsaydı ve hayat kurtarmak için onları köle yapsaydı, durum farklı olurdu. Ama bizlerin başına gelen şeyin açgözlülükten, insan gücümüzü kullanmak için bizleri buraya getirmekten başka bir nedeni yok. Gücümüzü kullandıktan sonra bizlere karşı geldiler, öldürdüler ve hayvanlardan kötü muamele ettiler. Artık onlara hizmet edemeyeceğimiz kadar kullandılar, sonra da öldürdüler. Amerika'daki beyazların siyahlara yaptığı işte budur. Bugüne dek bizden nefret ettiler ve bize karşı propaganda yürüttüler. Kimse beyazlar için siyahlardan daha fazla

çalışmadı. Her siperi, kanalı kazdık; Empire State Binası'nın tepesine kadar her tuğlayı taşıdık. Amerika'yı bugün olduğu hâle getiren siyah insanlardır. Ülke muhteşem bir yere dönüştü; çünkü yüzlerce sene sömürdükleri ucuz iş gücüne ve siyah kölelere sahiptiler. Amerika'ya kanımızı, terimizi ve gözyaşlarımızı verdikten sonra, Amerika'nın bizi ödüllendireceğini düşünürdünüz ama hayır. Bizlerden eskisinden de fazla nefret ediyorlar. Bunun sebebi nedir? Hayatımız boyunca beyazlar için çalışıp kölelik yapmaktan başka bir şey yapmadığımız hâlde neden böylesine nefret ediliyor, tiksiniliyoruz? Günümüzde, sofistike bir kölelik söz konusu ama yine de köleyiz ve beyaz adamlar hâlâ bizden nefret ediyorlar. Bizden başka herkese tahammüllü davranabiliyorlar. Bir Koreli buraya gelebilir ve sorun çıkmaz. Lanet olasıca Almanlar binlerce Amerikan askerini öldürmüştür ama buraya geliyorlar ve sorunsuz yaşıyorlar. Japonlar Pearl Harbor'ı bombaladı, dehşet verici bir savaş yaşandı ama onlara da bir şey olmadı. Hâlâ beyazların neden bizden bu kadar nefret ettiklerini bilmiyorum. Bizden nefret etmeleri, linç etmeleri, siyah insanları öldürmeleri, siyah kadınları tekmeleyip ayakları altına almaları için ne yaptık? Siyah insanların yaptığı tek şey; kiliseye gidip şarkılar söylemek, beyazların bize öğretmiş olduğu Tanrı'yı övmek ama bizleri hâlâ dövüyorlar, öldürüyorlar ve evlerimizi yakıyorlar. Yer altında şeytan falan yok. Doğuştan kötü olan ve buraya geldiğimizden beri bizden nefret edenler beyazlardır. Yer altında var olamayan bir şeyi aramayın; her gün gördüğünüz şeyi arayın.

"İşte, Cassius'a bu şekilde Eğitim vermeye başladık; beyaz insanların kötü olduğuna dair iddiamıza yönelik de hiçbir sorun yaşamadı. Bazen, 'Bir dakika, ya bir bebek? Bir bebek beyaz olarak doğduğunda nasıl kötü olabilir?' gibi sorular soruyordu. Ben de açıklıyordum: *Bir aslan, doğurduğunda bir aslandan başka bir şey dünyaya getiremez. Hiçbir hami-*

le aslan bir kuzu doğuramaz. Bunlar 1961'deydi ve birçok haksızlık yaşanıyordu. Etrafınızda görebiliyordunuz. Her gün gazeteyi elinize aldığınızda beyaz polislerin siyahların kafatasını çatlattığını, köpekleri üstlerine saldığını okuyordunuz. Cassius'u asıl etkileyen şey, ona birisinin bunu başka insanlara yapabilmesi için düşündüğü türden kişiler olamayacağını anlattığımızda yaşandı. Beyaz insanların davrandığı gibi davranarak ve başkalarına haksızlık yaparak Tanrı'nın kulları olamazlardı.

"Genç bir adamdı ama zeki bir genç adamdı; öğretilerimizin ardında gerçekler olduğunu görebiliyordu. İsa'dan başka bir Tanrı'ya ibadet etmekte zorlandı çünkü bir Hıristiyan kilisesinde yetiştirilmişti. Ama sanırım o zamanlar; tarihten, biyolojiden, genetikten ve siyah olarak iyiliğimizin beyazların nefretine karşı olduğunu kanıtlayabilecek her şeyi kullandığımız sofistike diyebileceğiniz bir öğretme sistemine sahiptik. Cassius ne kadar çok şey dinlerse bir o kadar sorguluyordu; ne kadar sorgularsa bir o kadar ona anlattığımız şeylerin doğru olduğuna ikna oluyordu. Louisville, Kentucky'de büyümüştü. Hayatı boyunca neler olduğunu görmüştü. Beyaz adamın siyah insanlara kötü davrandığına, babasının ve annesinin saygı görmeyip yanlış muameleye maruz kaldıklarına şahit olmuştu. Dolayısıyla onunla yaşadığımız asıl sorun, onu anlattıklarımızın doğru olduğuna ikna etmek değildi. Korkuydu. Ne vakit siyah insanlarla konuşsak anlattıklarımız konusunda şüpheye kapılıyorlardı; çünkü siyahlar, özellikle de Güney'de beyazlardan korkuyorlardı. Georgia'daki ilk görevime gittiğimde bunu gördüm. Orada gördüğüm en büyük şey korkuydu. Liderim Haberci bana, o insanlara korkularını yenmeyi öğretmemi söylemişti; çünkü her siyah insan beyazlarla ilgili bir şey biliyordu: Onun sevmediği bir şey söylediğinizde peşinize düşerdi ve beyaz insanın intikamından korkmak, Tanrı korkusundan da beterdi. Cassius da bu-

nunla mücadele ediyordu. Beyazlara karşılık vermeden nasıl bunlara inanabileceğini, bunları anlatabileceğini ve etrafta dolaşabileceğini bilmek istiyordu; çünkü beyazlar her gün siyahları öldürüyorlardı. Cassius vurulmaktan veya asılmaktan korkmuyordu ama beyaz insanın gücüne müthiş saygı duyuyordu. Başkandan en sıradan insana kadar herkes beyazdı ve Cassius, 'Bunu nasıl aşarız? Dedikleriniz doğruysa bile, beyazları nasıl alt edeceksiniz?' diye soruyordu. Biz de onu, beyazları sahte alarmlar veya şiddetle değil sadece Allah'ın gücüyle alt edilebileceğine ikna ettik. Ona Kur'an ayetleri okuduk, Tanrı'nın kulları bazen sayıca az ve yenilgiye uğramış gibi gözükse de Tanrı her zaman savaşın gidişatını onların lehine çevirirdi. Fikrini değiştiren de bu oldu; sırf Allah her şeyin, yerin göğün Tanrısı diye kötünün galip gelemeyeceğine ikna oldu. Allah; dünyadan bin kat büyük bir Güneş yaratacak, gezegenlerin güneşin etrafında dönmesini sağlayacak, her şeyden üstün bir kudrete sahipse ve köle efendilerimiz tarafından inandırıldığımız beyazların İsa'sının gücüyle kısıtlanmamışsa... İnandığımız Tanrı'nın beyaz insanlardan çok daha yüce ve çok daha güçlü olduğuna onu ikna etmek zorunda kaldık. Mesajımız buydu. Elijah Muhammed'in öğretileri; siyah insanları, beyazlardan daha büyük bir gücün varlığına ikna etmek üzere tasarlanmıştı. Beynimiz yıkandığından gerçekten de beyazlardan daha büyük bir güç olmadığına ve beyazların sadece dünyada değil, cennette de daha güçlü olduğuna inanıyorduk. Tanrı'nın, İsa'nın ve tüm meleklerin beyaz olduğuna inanıyorduk. Sonraki hayatla ilgili her şey beyazdı. Dolayısıyla siyahlar kendilerini, diri de olsalar ölü de olsalar kazanan taraf olarak görmüyorlardı. Siyahlar, ancak beyazların kalbi değişirse veya Tanrı onları beyaz yaparsa bir şansları olacağına ama dünyada veya cennette siyah olarak kaldıkları müddetçe hiçbir şanslarının olmadığına inanıyorlardı. Saygıdeğer Elijah Muhammed'in öğretileri öyle bir biçimde

tasarlanmıştı ki siyah insanları; Tanrı'nın gerçekten de dualara yanıt veren, ona yakardığınızda sizi kurtarıp kurtarmayacağından endişe etmediğiniz bir Tanrı olduğuna inandıracak türdendi. Ona yakardığınızda yanıt vereceğini biliyordunuz. Binlerce insan, en sonunda onları beyazlara karşı savunacak bir Tanrı olduğuna ikna oldu. İsa bunu asla yapmamıştı. Beyazlar boyunlarımıza halatlar bağlarken İsa'nın ismini haykırmıştık. Binlerce insanımız Mississippi'de, Alabama'da ve Georgia'da katledilmişti. O insanların dualarının da onlara hiçbir faydası dokunmamıştı. Siyahları, tüm dualarının bile beyazların gaddarlığını ve insanlık dışı davranışlarını durduramayacağına ama İslam'ı kabul eder ve Allah'a dua ederlerse ihtiyaç duyduklarında Allah'ın orada olacağına dair ikna ettik."

HUSTON HORN: "Ali inandı. Kimse sırf eğlence olsun diye İslam Ulusuna katılmazdı ama o hislerini iyi gizledi. 1961'de Louisville'e gittiğim, *Sports Illustrated* için o ve ailesiyle genellikle evlerinde vakit geçirdiğim zamanı hatırlıyorum. Onu bir dahaki görüşümde bir karşılaşmaya hazırlanmak üzere Miami'ye gitmek üzereydi. New Orleans'ta havaalanında buluştuk; orası randevu noktamızdı. Uçakların kalkış saatleri arasında vakit olduğundan bir alkolsüz bira büfesine gittik. Şunu hatırlıyorum: Benim biramı soğutulmuş cam bir bardakta verirken onunkini kâğıt bir bardakta verdiler ve 'Bu, çocuk için,' dediler. Utanmış ve öfkelenmiştim ama Ali tepki vermedi. En azından öyle görünmüyordu. Kelimesi kelimesine söyleyemeyeceğim ama bu tür muamelelere alışık olduğunu ve kendisini başkalarının onu tanımladığı gibi tanımlamayacak kadar kendisine saygı duyduğunu anlatan bir laf etti.

"Miami'ye vardığımızda Angelo Dundee'nin onun için ayarladığı bir otele yerleşti. Otel, şehrin siyahlara ayrılmış

bölgesindeydi; aslında bir otel bile değil, pespaye bir moteldi ve pek de hoş bir yer değildi. 'Sen de burada kalabilirsin,' dedi. Ama ben, New York'ta büyük bir dergide çalışıyordum. Miami Beach'teki şık bir otelde rezervasyonum yapılmıştı. Bu yüzden de utanmıştım çünkü alkolsüz bira büfesinde sergilenen tavrın bir parçası olduğumu gösteriyordu. Ama kalacağı yerden hoşlanmadığım için şık oteli tercih ettim. Bazen bunu düşünürüm. Kendimle gurur duymuyorum ama öyle yaptım. O olay ve buna benzer diğer olaylara rağmen, Ali Müslüman hareketine katıldığında kendimi yine de öfkeli ve ihanete uğramış hissettim. Şimdi, farklı düşünebiliyorum. O zamandan beri ben de çok büyüdüm. Tarafsız olarak konuşmak gerekirse siyahsanız beyaz Hıristiyanlığa eleştirel bakmanız gerekirdi, hâlâ da öyle. Ama ben Martin Luther King kalıbındandım, Elijah Muhammed kalıbından değil. Elijah Muhammed'in kötü niyetli bir adam olduğunu düşünmüştüm."

ABDUL RAHAMAN: "Süreç devam ederken Cassius'a, beyaz insanların numaralarını ve nasıl bu ülkede köle hâline getirilip maniple edilerek kandırıldığımızı öğretmeye başladım. Ona, Afrika krallıklarını ve beyaz insanlar daha mağaralarda yaşarken gelişen büyük imparatorlukları anlattım. Her şeyi olduğu gibi, başka herkese nasıl öğretiyorsam öyle öğrettim. Onunla diğer kardeşlerimiz arasındaki tek fark mesleğiydi, ibadethanede diğerlerinin yaptığı görevleri yerine getirmiyordu. Ama bunun haricinde, ona da diğerleri gibi davranılıyordu.

"Hep birlikte meşhur Chef Café'de yemek yerdik. Cassius'la ilk yemek yediğimizde kimse ona domuz yememesi gerektiğini öğretmemişti. Ama değişmesini sağlamak zor olmadı. Sigara içmediğinden veya uyuşturucu kullanmadığından yediği şeyler konusunda fikir değiştirmek de onu

zorlamadı. Toplantılarda asla fazla konuşmadı. Oturdu, dinledi ve öğrenmeyi bekledi. Güzel bir genç adamdı. İstediği tek şey, insanlarımız için doğru olandı. Haberci bizlere, aramızdaki en düşük seviyeli kişiden bile üstün olmadığımızı öğretmişti ki bu kesinlikle doğrudur. Toplumun reddettiği en düşük insanı çekip ayağa kaldırmazsak bizler bir halk olarak hiçbir şeyiz demektir. Tanrı'nın zuhurunu işte böyle ispatlarsınız; sıfırdan bir şey yaratarak. Cassius bunu anladı. Bin mil ötede olabilirdi ama dünyada onun gibi bir kardeşimizin olduğunu bilmek bizi yine de rahatlatırdı."

JEREMIAH SHABAZZ: "Cassius aramıza katıldıktan bir ay sonra, erkek kardeşi Rudolph'u ya da Rahaman'ı çağırdı. Rahaman ondan da coşkuluydu. Cassius'un temkinli bir yanı vardı. Öğretileri gönülden kabul ettiği ilk andan sonuna kadar yanımızdaydı ama ilk başlarda şüpheliydi. Bazı şeyleri hayatında ilk kez duyuyordu ve zihninde evirip çevirip farklı açılardan bakmayı istiyordu. Öte yandan Rahaman, inanmaya daha dünden hazırdı. Anlatılanların hepsini anladı ve 'Tamam, istiyorum!' dedi. Konuyla ilk Cassius ilgilendiği hâlde, Rahaman ondan önce Ulusa katıldı. Cassius da nihayet katıldığında birtakım ayarlamalar yapmayı tercih ettik. Şampiyon adayı meşhur bir kişilikle birlikteydik ve herkes bundan son derece mutluydu; özellikle de Güney'de yaşayanlarımız; çünkü Kuzey'deki kardeşlerimizin birçoğu boks maçlarını takip eden birkaç kişi haricinde onu tanımıyordu. Ama o zamanlar Saygıdeğer Elijah Muhammed, ülkede hem beyazlar hem de sözüm ona Zenci liderliği arasında en nefret edilen kişiydi. Cassius inancını halka açıklarsa şampiyonada asla dövüşemeyeceğini biliyorduk. Böylece, hislerini kendine saklaması gerektiğine karar verdik. Yapılacak en güvenli şey buydu. İşin aslı, Haberci ona ilk başlarda pek ilgi bile göstermedi. Cassius'tan söz etmek üzere Ulus sekreteri John Ali'ye

telefon açtığımda ve 'Toplantılarımıza katılan bir boksör var,' dediğimde bir boksörü işin içine dâhil ettiğim için bir güzel azar işittim. Haberci bana, insanları boksörlerle eğlemek için değil, inancı aşılamak için Güney'e yollandığımı söyledi."

MUHAMMED ALİ: "Üç sene boyunca, Sonny Liston'la karşılaşana dek, arka kapıdan gizlice İslam Ulusu toplantılarına katıldım. İnsanların bu toplantılara katıldığımı bilmelerini istemiyordum. Öğrendikleri takdirde, unvan için dövüşemeyeceğimden korkuyordum. Daha sonraları, inançlarımı savunmayı öğrendim. O zamandan beri inançlarım da değişti. Yakub Bey'e ve uzay gemisine artık inanmıyorum. Kalplerin ve ruhların rengi yoktur. Bunu da biliyorum. Ama Elijah Muhammed, bizim düşündüğümüz gibi Tanrı'nın Habercisi olmadığı hâlde iyi bir adamdı. O zamanlar insanlarımızın nasıl olduğuna bakacak olursanız birçoğumuzun kendine saygısı yoktu. Bankalarımız veya mağazalarımız yoktu. Yüzlerce senedir Amerika'da olduğumuz hâlde, hiçbir şeye sahip değildik. Elijah Muhammed bizi ayağa kaldırmaya ve insanlarımızı çöplükten çıkarmaya çalışıyordu. İnsanlar sokaklarda pezevenk veya fahişe gibi görünmesin diye, güzel giyinmeleri gerektiğini öğretiyordu. İyi beslenme alışanlıkları aşılıyordu ve alkol ve uyuşturucuya karşıydı. Beyaz şeytanlar konusunda yanıldığını düşünüyorum ama yaptığı şeyin bir kısmı, insanları siyah oldukları için iyi hissettirdi. O yüzden, inandığım şey için özür dilemiyorum. Artık daha bilinçliyim ama birçok diğer kişi de öyle."

1961 senesi devam ederken Captain Sam Saxon, Beşinci Cadde Spor Salonu'nun müdavimlerinden biri oldu ve Clay'le birlikte çeşitli şehir dışı seyahatlerine katıldı. Sonra, 1962'nin başlarında, Jeremiah Shabazz bir Müslüman aşçı tuttu ve boksörün yemeklerinin İslam Ulusu beslenme kural-

larına göre hazırlanmasını sağladı. O sene daha sonra Clay, basından habersiz Elijah Muhammed'in bir topluluğa yapacağı konuşmayı ilk kez dinlemek üzere Miami'den arabayla Detroit'e gitti. Clay'in orada Malcolm X'le tanışması, bu seyahati daha da önemli kılar.

BETTY SHABAZZ (Malcolm X'in dul eşi): "Muhammed Ali'yle ilgili olarak hatırladığım ilk şey, bu genç dövüşçünün ülkenin çeşitli yerlerindeki birçok toplantımıza katıldığıydı. Sonra, kocam ansızın onun inancı kabul ettiğini söyledi ve hepimiz çok mutlu olduk. Malcolm, Cassius'u kabul etti ve küçük kardeşi gibi sevdi. Görevinin, bu genç adamın kendine güvenmesini ve ayaklarını sapasağlam yere basmasını ve omuzlarını dikleştirmesini sağlamak olduğunu hissetti. Başkalarının onun yeteneğini suistimal etmesini istemiyor, çok daha fazlasını yapabileceğini ve olabileceğini hissediyordu. Ama kocam, bu inanç dönüşümünün bir dövüşçü olarak rolünü hiçbir şekilde etkilememesi ve Cassius Clay'in, harekete dâhil olduğunu halka açıklamaması gerektiğini düşünüyordu. Bu genç adamın dininin kendi istediği müddetçe özel bir mesele olarak kalması gerektiğini ve sırf bu inanca dâhil olduğunu bilmenin ona büyük bir içsel güç bahşedebileceğini hissediyordu."

ATTALLAH SHABAZZ (Malcolm X'in kızı): "İslam Ulusunun bir dinî kuruluş olduğunu bile düşünmüyorum. O zamanki ismiyle Cassius Clay, Ulusa katıldığında sosyal ve politik bir uyanış yaşadı. Her zaman manevi ve inançlı bir kişi olduğundan Zenciliğini dengeleyecek bir kuruluşa üye olması gerektiğini düşünmüştü ve Ulus da oradaydı. Şahsen Ulusa dâhil olmadığıma memnunum. Bazı açılardan, olumlu bir güçtü. Şartların kurbanı olan genç siyahi erkeklere ve kadınlara ilerleme ve kendilerini sevme şansı sunuyordu. Ama

bir şeyleri inşa etmek uğruna başka şeyleri yıkıyordu ve bu da hoşuma giden bir süreç değildi.

"Babamın Cassius Clay'le ilişkisi, onu Ulusa dâhil etmek üstüne kurulu değildi; daha çok, 'Neden bu kuruluşta bana katılıp kendine bir yön çizmiyorsun, bir destekçi ailesine sahip olmuyorsun?' gibisinden önerilerden ibaretti. Rehberlikten daha fazlasıydı, bir dostluktu. Babam birçok kişiye kusursuz ağabeylik eden bir kişiydi ve Cassius'la tanıştığında onun ne denli başarılı olacağını görüp bir motivasyon odağı sunmak istedi. Babam Cassius'u bir kardeş gibi sevdi ama insan bir kere Ulusa girince onun bir parçası olurdu. Bir kişiye değil, örgüte bağlı olurdunuz ve belki bazılarının gözünde Elijah'ya."

MUHAMMED ALİ: "Malcolm çok zekiydi, iyi bir mizah anlayışına sahipti ve bilge bir adamdı. Konuştuğunda beni saatlerce büyülerdi. Beni karısı ve çocuklarıyla tanıştırdı. Sonra, Archie Robinson isimli bir arkadaşını, bir tür idareci veya müdür olarak yanıma yolladı. Archie sözleşmelerimi inceledi ve eğitim kampının idaresine yardımcı oldu ama idman arkadaşları gibi boksla ilgisi olan her şeye yine ben ve Angelo karar veriyorduk."

OSMAN KARRIEM (Archie Robinson olarak bilinirdi): "Malcolm'la bir restoranda sohbet ederken kırmızı renkli büyükçe bir araba yanaştı ve içinden bir delikanlı fırladı. Bir sürü insan etrafını çevirince kendi kendime, 'Neler oluyor?' dedim. Cassius Clay olan bu çılgın genç restorana girdi ve Malcolm, 'Sizi tanıştırmak istiyorum,' dedi. 'Bence onu tanımalısın.' Böylece yanına gittim, tokalaştık ve yanından uzaklaştım. Malcolm ve Cassius konuşmaya devam edince eve döndüm. Ertesi gün Malcolm, 'Bu genç adamın yardıma ihtiyacı var,' dedi. 'Belki sen ona yardım edebilirsin.' Ben de

'Amatörlerle oynamam,' dedim. 'Boks hakkında bu spordan nefret ettiğimden başka bir şey bilmiyorum. O adam bir soytarı.' Ama Malcolm aslında benden bunu yapmamı rica etmiyor, söylüyordu. 'Mesele boks değil,' dedi. 'Günün birinde bu genç, dünyanın ağır sıklet şampiyonu olacak ve İslam Ulusunu kucaklayacak. Bunun ne anlama gelebileceğini anlıyor musun?' Bunun üzerine 'Tamam,' dedim ve Cassius'la konuştum. Onunla konuşmak tuhaftı. Malcolm ona, benim tavsiyeler verecek bir kardeş olduğumu söylemişti. Bir iki gün sonra, Joe Glazer'la bir görüşme yaptık. Sanırım, Malcolm bu yüzden beni bu işe dâhil etmek istemişti. Cassius'la birlikte o görüşmeye gitmemi istiyordu.

"Joe Glazer, Associated Booking'in başkanıydı ama sadece bir yetenek menajeri değildi. Bir Yahudi olduğu hâlde, siyahi sanatçılar ve atletler için etraftaki en büyük yetenek menajeriydi. Şov dünyasındaki siyahlardan Duke Ellington, Sarah Vaughan gibilerinden konuşmaya başladığınızda Joe Glazer'dan bahsediyor olurdunuz. Şayet sizin temsilcinizse iş yapardınız; çünkü arasının çok sıkı fıkı olduğu gece kulüpleri ve plak şirketleri vardı. Onu tanımamın nedeni, kısa bir süreliğine Platters için tur menajeri olarak çalışmam ve Glazer'ın da turları ayarlayan temsilci olmasıydı. Şunu söylemem gerek: Joe Glazer, sözünün eri bir adamdı. Her zaman yapacağını söylediği şeyi yapardı ve siyah toplumda bu yüzden çok saygı görüyordu.

"Böylece, görüşmeye gittim. Joe Louis'in karısı Marva her şeyi ayarlamıştı. Benim açımdan her şey, Joe Glazer'ın Cassius Clay'in kontrolünü elde edeceği biçimde ayarlanmıştı. Odada dört kişiydik: Marva, Joe, Cassius ve ben. Hiç vakit harcamadım. Joe'ya baktım ve 'Bu, sahip olamayacağın bir genç,' dedim."

Sonrasında, Sonny Liston karşılaşması geldi ve Malcolm

X de Clay cephesinde görünür hâle geldi.

BETTY SHABAZZ: "Elijah Muhammed kocama, kendisini Cassius Clay'le çok fazla ilişkilendirmemesini söyledi; çünkü yaklaşan Liston karşılaşmasında Clay'in kaybetmesi büyük bir olasılıktı. Liston'a bakan herkes onun galip geleceğini anlayabilir ve karşılaşma İslam Ulusu açısından bir utanç kaynağı olabilirdi. Bunlar olup biterken kocamla Elijah'nın arası bozulmuştu. Malcolm, kimseyi temsil etmeksizin sadece şahsen Cassius Clay'e destek olabilmek için Florida'ya gidebilmeyi umduğunu söyledi. Elijah da kocama, 'Evet, gidecek olursan şahsen gitmiş olursun,' dedi. 'Hiçbir şekilde bizi temsil etmiş olmazsın çünkü Cassius Clay'in karşılaşmayı alması imkânsız."

ABDUL RAHAMAN: "O zamanlar, Sonny Liston'la yapılacak karşılaşmaya hazırlanıyorduk; Malcolm geldi ve spor salonuna gitmesinin bir sakıncası olup olmadığını sordu. Ben de 'Biliyorsun, herkes kim olduğunu biliyor ve gitmesen daha iyi olur,' dedim. Çünkü o günlerde bunun kabul edilmeyeceğini biliyordum. Ama Malcolm bana kulak asmadı. Spor salonuna gitti, dikkatleri kendi üzerine çekmeye çalıştı ve reklamcılar karşılaşmayı iptal etmekle tehdit ettiler. Ulusu ifşa etmeye zorladığı takdirde, Cassius karşılaşmaya katılamayacaktı. Gitmeye hazırdı. Ama ona, 'Kardeşim, merak etme,' dedim. 'Bu karşılaşmayı iptal falan etmeyecekler, çünkü bundan kazanacakları paranın peşindeler. Para, beyaz adamın tanrısıdır."

BETTY SHABAZZ: "Cassius, Sonny Liston'la ilgili endişelerinden dolayı isterik vaziyetteydi. Kocam ona; sadece genç, güçlü ve becerikli değil aynı zamanda Tanrı'ya inanan bir adam olduğu fikrini sürekli olarak aşılamıştı. Devamlı

olarak Davut'un Golyat'ı öldürdüğünden ve rakibi ne kadar güçlü olursa olsun Tanrı'nın ona inanan bir kişinin başarısızlığa uğramasına izin vermeyeceğinden söz ediyorlardı. Tabii, sonuç olarak Clay, Liston'ı yendi. Sonra, 'Ondan uzak durun, İslam Ulusunu utandırmaktan başka bir şey yapamaz,' diyen herkes, sanki bunları hiç söylememiş gibi davrandı. Birden herkes, ağır sıklet şampiyonuna yaklaşmak için kendini paralamaya başladı. Kocam, Cassius adına çok mutlu oldu. Sergilediği içsel güç konusunda çok memnundu."

Clay'in Sonny Liston'ı yenişinden iki gün sonra Elijah Muhammed, İslam Ulusunun Chicago'daki senelik toplantısında beş bin takipçisine seslendi. "Cassius Clay'in bir Müslüman olduğunu söyleyecek kadar cesur olmasına çok sevindim," dedi, sevinç içinde tezahürat yapan kalabalığa. "İnançlı olduğunu itiraf etmesi beni sevindirdi. Clay çok daha sağlam bir adam olduğunu gösterdi ve Muhammed'i, Allah'ın Habercisi olarak kabul ettiği için bu karşılaşmadan hasar almadan çıktı."[8] Dört gün sonra Clay, Harlem'deki Theresa Oteli'ne yerleştiği New York'a gitti. Malcolm X'in otelde bir ofisi vardı; iki adam, Clay-Liston karşılaşmasının bir filminin gösterileceği Trans-Lux sinemasına gitmeden önce bir saat baş başa görüştüler. Sonra, Birleşmiş Milletler'i gezdiler ve çeşitli Afrikalı delegelerle fotoğraflandılar. Malcolm X'in otobiyografisinde birlikte çalıştığı, daha sonra da *Kökler*'i yazan Alex Haley, her şeye şahit oldu.

ALEX HALEY: "Muhammed Ali'yle ilk kez vakit geçiriyordum ve bu sinir bozucu bir deneyimdi. Theresa'ya, onunla *Playboy* dergisi için röportaj yapmaya gitmiştim ve odasına girip çıkan diğer kişilerle birlikte odasına girmeme izin verildi. Yatakta, krallığının efendisi gibi uzanmıştı; birçok büyük dövüşçü böyleydi. Bir diğer sorun da onunla hiç yalnız ka-

lamamamdı. Etrafındaki insanlar her zaman araya giriyordu ve birisi, hep çok acil bir konu veya bir telefonla ortaya çıkıyor; dikkatini ciddi bir röportajdan uzaklaştırıyordu. Halk arasında gördüğüm kişilikten çok daha zordu: Sessizdi, tek kelimelik yanıtlar veriyordu. Kişisel duygularını ifade ettirmek neredeyse imkânsızdı. Bana numara yapıp yapmadığını söylemem de mümkün değildi ama bazen bir soru soruyordum ve hiçbir yanıt gelmiyordu. Uyumak üzere gibiydi. Aynı şey birkaç kere tekrarlandı ve bunun o sırada yaşadığı sağlık sorunlarıyla da bir ilgisi yoktu. Gerçekten yorgun mu olduğunu yoksa bana numara mı yaptığını anlayamıyordum ama hiçbir şekilde düzgün bir röportaj yapamıyordum. Bir seansta üç soruya düzgün birer yanıt almayı başarmıştım. Onunla röportaj yapmak, üç soru için onu yakalayabilmek ve sonra üç soru daha sorabilir miyim diye tekrar karşılaşıp buluşmaktan ibaretti. Bu döngüyü kırdığı tek an, Liston'ı nasıl yendiğini keyifle anlattığı anlardı.

"Herkes, Liston'ın onu öldüreceğini düşünmüştü ve Clay de Liston'ın tarafına, korkudan ödünün bokuna karıştığını ileterek yanıt vermişti. Liston buna inanmıştı ve sonuç olarak sadece üç raunt dövüşecek kadar antrenman yapmıştı. Muhammed ya da o zamanki ismiyle Cassius Clay bana, âdeta çocuksu bir neşeyle şöyle demişti: 'Üçüncü raundun sonunda kendi köşeme çekilmeden önce ona nasıl haykırdığımı hatırlıyor musun?' Hatırladığımı söyledim ama pek de dediğim kadar iyi hatırlamıyordum. Bana, 'Ona ne diye haykırdım biliyor musun?' dedi. 'Seni koca salak, seni şimdi hakladım.'"

Malcolm X ile Birleşmiş Milletler'deyken Clay'den defalarca imza istendi. Birkaç sene önce, Cassius Marcellus Clay isminden gururla söz ederdi. "Çok güzel bir isim olduğunu düşünmüyor musunuz?" derdi. "İnsanın aklına Coliseum

ve o Romalı gladyatörler geliyor. Cassius Marcellus Clay. Söylesenize. Ağzınızdan nasıl yuvarlanıp çıktığını hissedin. Yüksek sesle söyleyin. Cassius Marcellus Clay. Çok güzel bir isim."[9] Ama artık imzalarını "Cassius X Clay" olarak atıyor; "X" harfini, kaybettiği Afrikalı kimliğinin sembolü olarak kullanıyordu. Derken 6 Mart gecesi Chicago'dan yapılan bir radyo yayınında, Elijah Muhammed şu açıklamayı yaptı: "Clay isminin hiçbir ilahî anlamı yok. Umarım daha iyi bir isimle kendisine hitap edilmesini kabul eder. Allah'a inandığı ve beni izlediği müddetçe ona, Muhammed Ali ismini veriyorum."[10]

MUHAMMED ALİ: "İsmimi değiştirmek, hayatımda başıma gelen en önemli şeylerden biri. Beni köle efendilerimiz tarafından ailemize verilen kimlikten azat etti. Hitler öldürdüğü insanların isimlerini değiştirseydi ve onları öldürmek yerine köle yapsaydı, savaştan sonra onca insan köle isimlerini değiştirirdi. Benim yaptığım da buydu. İnsanlar sürekli olarak ismini değiştiriyor ve kimse şikâyet etmiyor. Aktörler ve aktrisler isimlerini değiştiriyorlar. Papa ismini değiştiriyor. Joe Louis ve Sugar Ray Robinson da isimlerini değiştirmişlerdi. İsmimi Cassius Clay'den beyazların daha Amerikalı olduğunu düşüneceği Smith veya Jones gibi bir şeyle değiştirseydim, kimse şikâyet etmezdi. Elijah Muhammed'in bana gerçekten güzel bir isim vermesinden büyük onur duydum. 'Muhammed' övgüye değer kişi anlamına gelir. 'Ali' de büyük bir generalin ismidir [Peygamber Muhammed'in kuzenlerinden biri ve Peygamberin vefatından sonraki üçüncü Ha*life*dir]. Yirmi altı senedir Muhammed Ali'yim. Cassius Clay oluşumdan dört sene daha fazla."

Bu yeni isim halkı çileden çıkardı. Medya neredeyse oy birliğiyle ismi kullanmayı reddetti. Sonra 20 Mart'ta Ali, meslektaşı Luis Rodriguea'nin Holly Mims'le yapacağı

karşılaşmayı izlemek üzere Madison Square Garden'a gitti. Tanınmış boksörlerin ringe çağırılıp anons edilmesi âdettendi ama Harry Markson (Madison Square Garden Boks Başkanı), "Clay'i Devlet Atletik Komisyon Ofisinde kayıtlı olan Cassius Clay isminden başka bir şekilde anons edemem,"[11] dedi. Ali, eski ismi kullanılırsa arenadan çekip gideceğini söyledi. Markson bu tehdide kulak asmayınca şampiyon, kalabalığın yuhalamaları arasında gitti. Bu yuhalamalar, sadece medyanın ona karşı tavır almadığının bir işaretiydi. Ama Ali yine de sesini duyurmaya devam etti:

> Tek istediğim Barış. Kendim ve dünya için. İster siyah ister beyaz olsun, kimseden nefret etmiyorum. Sadece kendi insanlarımla birlikte yaşamak istiyorum. Bu bir suç mu? Hayatımı bir fincan kahve içebileceğim bir yerde tehlikeye atmayı reddettiğim için kınanmam mı gerekiyor? Entegrasyonun zorla yapılmasına karşıyım. İstenmediğim yerlere gitmiyorum. Beyaz bir adam evime gelirse onu buyur ederim. Ama benim onun evine gitmemi istemezse oraya gitmek istemem. Beyazlara kızgın değilim. Beni severlerse ben de onları severim. Milton Berle, beni sahne alacağı bir otele davet etti; ben de gittim. Ama orada hoş karşılanmayacağımı bilsem gitmezdim. NAACP ve CORE düşündüklerini yapma hakkına sahip ama beni istemeyen insanlara zorla kendimi kabul ettirmeye çalışarak öldürülmeyeceğim. Hayatımı seviyorum. Entegrasyon yanlış. Entegre olmaya çalışan siyahlar dövülüyor, tartaklanıyor ve vuruluyor. Ama entegrasyonu istemediğini söyleyen siyahlara "nefret öğretmeni" deniliyor. Chubby Checker beyaz bir kadın yüzünden azar işitiyor. Bense beyaz bir kadınla birilikte olmadığım için azarlanıyorum. İnsanlar bana hep, bir Müslüman olmasaydım ne

kadar iyi bir örnek olabileceğimi söyleyip duruyorlar. Bunu tekrar tekrar duydum; nasıl oluyor da Joe Louis ve Sugar Ray gibi olamıyor muşum? Eh, onların devri artık bitti ve siyahların durumu hâlâ aynı değil mi? Hâlâ azar işitiyoruz.[12]

MUHAMMED ALİ: "Aklımdan ne geçiyorsa onu söyledim; o kadar. Siyahların düşündüğü ama söylemeye korktuğu şeyleri söyledim. Nefret etmedim. Ne o zaman ne de şimdi. Yaptığım şey aslında, birisine iğne yapan ve bir enfeksiyonu iyileştirmek için canını biraz acıtan bir doktorun yaptığı şeye benziyor. Sonuç olarak, faydası oluyor."

Doğru olabilirdi ama birçok kişi bu laflara tınmıyordu. Cassius Clay İslam Ulusuna katıldığını ilan edip ismini değiştirince baskın tavır, onu ciddiye almamaktı. Sporcuların, tek boyutlu çizgi film karakterleri gibi olması bekleniyordu. Gazeteciler, dövüşçülerin onlara kaç kilo olduklarını ve kahvaltıda ne yediklerini anlatmasına alışıktı. Artık karşılarında birçok kişinin hoşlanmamaya başladığı genç bir adam duruyordu. Spor dünyasında büyük bir olay yaratan davranışı onlara nahoş gelmeye başlamıştı ve özellikle boks camiası buna öfkeyle yanıt vermişti:

Jimmy Cannon: "Dövüş mesleği, berbat başlangıcından beri sporun Fuhuş Mahallesi olmuştur. Ama tarihte ilk kez, kitlesel nefretin aracına dönüştü. Çok sayıda insanın bedenlerini sakatlamış ve zihinlerini mahvetmiştir ama şimdi Elijah Muhammed'in misyonerlerinden biri olarak Clay bunu, ruha saldırı düzenlemek için bir kötülük aracı olarak kullanıyor. Clay'e acıyorum ve temsil ettiği şeyden nefret ediyorum. Bunalım dönemindeki açlık senelerinde Komünistler, Siyah Müslümanların

Clay'i kullandıkları gibi tanınmış kişileri kullanmışlardı. Bu, dinin güzel amacını çirkinleştiren bir mezhep."[13]

Abe Greene (Dünya Boks Kuruluşu Müdürü): "Clay'e, dinî bir mücadeleci mi yoksa ağır sıklet şampiyonu mu olmak istediğine karar verebilmesi için bir şans verilmesi gerek. Şampiyon olarak ne bir Müslüman'dır ne de bir başka dini temsil edebilir; çünkü spor kesinlikle bir mezhebe bağlı değildir. Clay'e, unvanı kazanan dövüşçü veya spor arenasında hiçbir yeri olmayan yabancı bir gücün fanatik lideri olmak arasında bir seçim hakkı sunulmalıdır."[14]

Harry Markson: "Sağduyulu destekçiler bu çocuğa el sürmeye tereddüt edecektir. Clay'in tuhaf davranışları içler acısı. Dünyanın ağır sıklet şampiyonasını dinî hicivler okumak için kullanmazsınız. Renk bariyerlerini elemek adına öylesine büyük gelişmeler kaydettik ki bu tür bir sorunla karşı karşıya olmamız, dünyanın ağır sıklet şampiyonunun bir nefret dininin tellallığını yapması çok yazık."[15]

HARRY MARKSON: "Cassius Clay Olimpiyatları kazanıp ABD'ye geri döndüğünde daha bir çocuktu; onunla birlikte vakit geçirmek eğlenceliydi. Sonra, unvanı kazandığı gece Miami Beach'teki bir salonda platforma çıktı ve 'En büyük kim?' diye sordu. Gazeteciler 'Sensin,' diyene dek de başka bir şey söylemeyi reddetti. Bazı basın mensupları buna öfkelendi. İtibarını oluşturan sorgulanabilir tek bir büyük zafer elde etmiş, henüz aslında sınanmamış genç bir dövüşçü olarak öylesine bir zamanda övgü beklemesi yanlıştı. İnsanlar bunu bir hakaret olarak algıladılar. Sonra, İslam dinine geçti. Değişen şey onunla ilgili haberler yapan medya değil ken-

disi. Siyah Müslümanlar son derece kötü şeylere karşı direndiler. Elde etmek istedikleri şeyin olumlu bir yanı vardı ama o zaman savundukları birçok şeyin yanlış olduğunu düşünmüştüm, hâlâ da öyle düşünüyorum. Ali'nin kariyerinin ilk başlarında Cassius Clay olduğu zamanlarda onunla ilgili haber yapan gazetecilere bakacak olursanız birçoğu onunla ilgili daha sonradan haber yapanlardan çok farklı görüyorlar. *Daily Mirror*'dan başmakale yazarı Dan Parker gibileri ona çok öfkelendiler. *World Telegram*'dan Joe Williams, *Daily News*'ten Dick Young ve Jimmy Powers, *Herald Tribune*'dan Red Smith, *Journal American*'dan Gil Koram ve Frank Graham ve Jimmy Cannon. Hiçbiri Ali'den hoşlanmıyordu. Onlardan sonra gelen gazetecilerse ona neredeyse tapıyor gibiydi.

"Spor yazarlığı ve yazarlık son zamanlarda daha alaycı bir üsluba kaymış olmasına rağmen, daha sonraki yazarların Ali'yi aşırı bir biçimde pohpohlaması tuhaf bir şey. Ali efsanesini olduğu gibi kabullendiler. Bana gelince genel anlamda boksla ilgili olarak söylediklerimden ve yaptıklarımdan pişman değilim. Ama şunu itiraf edeceğim: Onu yeni ismiyle Madison Square Garden'da anons etmeyi reddetmem bir hataydı. Bunu baştan yapmak zorunda kalsam, Muhammed Ali olarak anons ederdim. Ama kendinizi o zamanda düşünmeniz gerek. Yirmi beş sene önce, çok tuhaf bir dönem yaşıyorduk. O zamandan beri çok şey öğrendik. Ama bunu baştan yapmam gerekse istediği takdirde onu Eleanor Roosevelt olarak bile anons edebilirdim."

Bu arada, Ali saldırılara maruz kalırken bile İslam Ulusu, Elijah Muhammed ve Malcolm X arasındaki büyük bir uçurum yüzünden yıkılmak üzereydi. Bu fikrî ayrılığın ilk kez kamuoyunda açık bir biçimde ortaya çıkması 1963'ün sonlarına denk geliyor. Başkan Kennedy'nin suikasta uğramasının

hemen ardından Elijah, vaizlerine bu olayla ilgili olarak hiçbir açıklama yapılmaması yönünde talimat verdi. Ama New York'taki bir konuşmanın ardından dinleyicilerden gelen bir soruya yanıt verirken Malcolm, başkanın suikastından "ettiğini buldu" anlamına gelen "horozlar ötmeye kümese döndüler" deyimiyle söz etti ve "Ben de bir çiftlikte büyüdüğümden, horozların ötmeye kümese geri dönmesi beni asla hüzünlendirmemiştir. Her zaman mutlu etmiştir." diye sözlerini tamamladı.[16] Elijah öfkeden deliye döndü ve Malcolm'a, doksan gün boyunca konuşmalarına İslam Ulusunu karıştırmama cezası verdi. Ancak, iki adam arasındaki büyük farklılıklar tek bir ifadeden çok daha ciddi boyutlardaydı. Malcolm, liderine yöneltilen cinsel suistimal ve maddi yolsuzluk suçlamalarından giderek daha da rahatsız olmaya ve Ulusun izlediği yolu sorgulamaya başlamıştı. Çok geçmeden Ulus üyelerinin öyle ya da böyle bir taraf tutmaları gerekeceği belli olmuştu.

Ali, Elijah'nın tarafında yer aldı. Bunu yapacağı, Sonny Liston karşılaşmasında elde ettiği zaferden sonraki birkaç saat içerisinde onu en iyi tanıyan kişiler tarafından fark edildi. Cleveland Browns futbol takımından Jim Brown da o birkaç saati onunla geçirenlerden biriydi.

JIM BROWN: "Browns takımıyla birlikte ikincilik maçı için Miami'deydim. Ali'yle daha önceden tanıştığım hâlde, ilk kez orada önemli konulardan söz ettik. Malcolm, Elijah Muhammed'le olan fikir ayrılıkları yüzünden İslam Ulusundan ayrılmayı ve Ali'nin de onun tarafında yer almasını istiyordu. Derken karşılaşma gecesi Ali, Liston'ı yendi ve Fontainbleu Oteli'nde güzel kızların ve başkalarının da katıldığı büyük bir parti verildi. Ama Ali gitmedi. Bunun yerine beni, Malcolm ve üç dört diğer Müslüman vaizle birlikte ufak ve karanlık bir otele götürdü. Malcolm bana, 'Eee, Brown, sence artık bu genç adamın atıp tutmayı kesmesinin

ve ciddileşmesinin vakti gelmedi mi?' dedi. Aynı fikirde olduğumu söyledim ama o gece Malcolm'ın son konuşmasının Ali'ye bir etki etmediğini fark ettim. Ali beni bir arka odaya götürdü. Bir tek ikimiz vardık. İki saat boyunca konuştuk. Bana, Elijah Muhammed'in fiziksel olarak ufak tefek ama kişilik olarak büyük bir adam olduğunu ve Malcolm'ı reddedip Elijah'yı seçmek zorunda kalacağını söyledi."

JEREMIAH SHABAZZ: "Malcolm'ın Ali'yle arasındaki ilişki, düşündüğü gibi değildi. Ali'yi kendi tarafına çekecek kadar ağırlığı olduğunu düşünüyordu. Ama Ali'nin ilk öğretmenlerinden biri olarak onun nasıl düşündüğünü biliyordum ve Malcolm'ın onu asla Elijah Muhammed'e karşı gelmeye ikna edemeyeceğine emindim. Malcolm bunu denedi; buna hiç şüphe yok. Malcolm, Ali'yi resmen halkın önüne onunla birlikte çıkması için oyuna getirdi. Ali, aslında Amerika'da gerçekleşen İslam hareketinde günbegün ne tür bir sürtüşme yaşandığını ve politikasını bilmiyordu. İlk başlarda, dışarı çıkıp dilediği yerde boy gösteriyordu. Ama karşılaşmadan sonra New York'a gitmedi çünkü Malcolm her şeyin gerçekleştiği bu şehre giderken onun da gelmesini istemişti ama Ali'nin ona bağlılığı o kadardı. Bana, 'O adam beni Haberci'ye karşı gelmeye ikna edemez,' dedi. İşte o anda Ali'nin Elijah Muhammed'in öğretilerini gerçekten de anladığını ve bunlara saygı duyduğunu anladım. Malcolm'ın unuttuklarını biliyordu; Malcolm bir pezevenk, bir dolandırıcı, bir uyuşturucu bağımlısıydı; Elijah Muhammed'in öğretilerini duyana dek hiçbir şey değildi.

"Elijah onu temizlemiş; yemek yemesini, kendini ve diğer siyahları nasıl seveceğini öğretmişti. Malcolm'ı kimse benden daha iyi tanımıyordu. Malcolm, New York'a gelene dek bir başka kardeşimiz ve benimle birlikte bir sene boyunca bir odada yaşamıştı. Bu yüzden, onu iyi tanımıştım. Her gün sabahları yanında uyanır, her gece yanındaki yatağa yatardım.

Birisi Malcolm hakkında konuşmaya başlayacak olursa önce bana sorması gerekir; başkası onu bana anlatamaz. Şunu söyleyeyim ki Malcolm konuşmaya başladığında insanlar zeki olduğunu düşünürlerdi ve gerçekten de zekiydi; ama söyledikleri Elijah Muhammed'in laflarıydı. Malcolm, Dünya üstündeki en bilge adamdan Eğitim almıştı. Söyledikleri Elijah Muhammed'den öğrendiklerinden ibaretti. Ben bunu böyle görüyorum. Bir şey daha söyleyeyim. Malcolm, Elijah'dan ayrılmadı. Atıldı. Malcolm'ın tüm geçmişi, tıpkı Martin Luther King'in geçmişi gibi yeniden yazıldı ve kamuoyu için hoş bir hâle getirildi. Ama işin gerçeği, Malcolm yanlış bir hesap yaptı. İslam Ulusunda liderliğe oynayabilecek kadar nüfuzu olduğunu düşündü. Güçlü olduğunu sandı. İyi bir hatip olduğu için, bunun gerçek güç olduğunu ve Elijah Muhammed'in taraftarlarının hayranlığını kazanacağını sandı ama öyle olmadı. Başarısızlığa uğrayınca da işinin bittiğini anladı. Hatta bir keresinde Müslümanların onu öldüreceğini söylediğinde sorguya alındı. Birisi ona, 'Neden sürekli olarak Müslümanların seni öldüreceğini söylüyorsun?' diye sordu. Malcolm 'Beni öldüreceklerini biliyorum çünkü onlara ben öğrettim,' diye yanıt verdi. Malcolm Amerika'da İslam'ın deli fişeğiydi. Ayağa kalkar ve birisi Saygıdeğer Elijah Muhammed'e karşı gelirse ölümün bile yeterli olmayacağını söylerdi. Nutuklar atar, insanları öfkelendirir ve bağıra bağıra,W Elijah Muhammed'e karşı gelen olursa kemiklerinin üç cehennemin çukurlarında yanmasını hak ettiğini söylerdi. Dolayısıyla Haberci'ye kendisi karşı geldiğinde tıpkı giyotini icat eden ve sonu giyotinle idam edilmek olan Fransız Guillotine gibi olacaktı. Kendi sonunun tohumlarını ekti."

1964 ilkbaharının başlarında Elijah'yla arasındaki gerilim artan Malcolm, görüşlerinin daha da büyük bir dönüşüm yaşadığı Mekke'ye hacca gitti. Gözleri nasıl Elijah tarafın-

dan yeni bir evrene açıldıysa orada da bir başka evren buldu. "On iki uzun sene boyunca; Elijah Muhammed'in, Tanrı'nın doğrudan Habercisi olduğuna inanarak ve artık sahte bir dinî felsefe olduğunu anladığım öğretilerine dair katışıksız bir görüşle yaratılmış çılgınca bir dünyanın bağnaz sınırları arasında yaşadım," diye yazdı sonradan.[17] Bu itirafı bir diğeri izledi ve Elijah'yı "dinî bir şarlatan" olarak damgaladı.[18] Ama belki de daha da önemlisi, Mekke'deyken Malcolm'ın beyazlara karşı tavrının, ABD'deki gazetelerde ve dergilerde yayımlanması için yazdığı açık bir mektupta da görüldüğü gibi değişmiş olmasıydı:

> Hacca gitmek bakış açımı genişletti. Bana yeni bir öngörü kazandırdı. Kutsal Topraklarda iki hafta geçirdikten sonra burada, Amerika'da otuz dokuz sene görmediğim şeylere şahit oldum. Tüm ırkları, tüm renkleri gördüm; mavi gözlü sarışınlardan siyah tenli Afrikalılara kadar gerçek bir kardeşlik sergileniyordu! Birlik vardı! Tek bir ırk gibiydiler! Tek beden olarak ibadet ediyorlardı! Ayrımcılar, liberaller yoktu; bu sözcüklerin anlamını bile bilemezlerdi. Evet, geçmişte tüm beyazlara karşı ağır ithamlarda bulundum. Bu suçu bir daha asla işlemeyeceğim çünkü bazı beyazların samimi, bazılarının siyahi bir insana karşı gerçekten de kardeş gibi da davranabileceğini biliyorum. Gerçek İslam bana, tüm beyaz insanları suçlamanın da tıpkı beyazların siyahları suçlaması gibi yanlış olduğunu gösterdi.
>
> Hayatımda hiçbir zaman, bu Eski Kutsal Topraklarda her renkten ve ırktan insanın sergilediği kadar samimi bir misafirperverlik ve müthiş bir gerçek kardeşlik ruhuna şahit olmadım. Son bir haftadır, her renkten insanın etrafımda sergilediği nezaket karşısında tutulmuş ve büyülenmiş vaziyetteyim.

Bu sözleri benden duymak sizi şok edebilir. Ama bu kutsal yolculukta gördüklerim ve yaşadıklarım beni, daha önceki düşünce tarzımı yeniden düzenlemeye ve eskiden vardığım sonuçları bir kenara atmaya zorladı. Bunu yapmak benim için zor olmadı. Kesin inançlarıma rağmen, her zaman gerçeklerle yüzleşmeye çalışan ve hayatın gerçeklerini, yeni deneyimler ve bana sunduğu yeni bilgiler olarak kabul eden birisi oldum. Oradaki Müslüman dünyasında geçirdiğim son on bir gün boyunca gözleri en mavi, saçları en sarı, teni en beyaz olan Müslüman kardeşlerimle aynı Tanrı'ya dua ederken aynı tabaktan yedim, aynı bardaktan içtim ve aynı yatakta uyudum (ya da aynı kilimin üzerinde). "Beyaz" Müslümanların sözlerinde, davranışlarında ve hareketlerinde; Nijeryalı, Sudanlı ve Ganalı Afrikalı Müslümanlar arasında hissettiğim samimiyeti hissettim. Hepimiz gerçekten de aynıydık (kardeştik); çünkü tek Tanrı'ya olan inançları zihinlerinden "beyazı", davranışlarından "beyazı" ve tavırlarından "beyazı" çıkartmıştı.[19]

Malcolm, ABD'ye dönüşünden kısa bir süre sonra "insan haklarının elde edilmesine yönelik yapıcı bir program altında Afro-Amerikalıları birleştirme amacı taşıyan dinî olmayan ve bir mezhebe bağlı olmayan" olarak tanımladığı Afro-Amerikan Birliği Kuruluşunun kurulduğunu açıkladı.[20] Bu arada 14 Mayıs 1964'te Ali, bir aylık bir Afrika turuna gitmek üzere ABD'den ayrıldı.

OSMAN KARRIEM: "Yolculuğu ben ayarladım. Bana göre, çocuğa biraz nefes alma fırsatı vermek gerekiyordu. Hayatında çok şey olup bitiyordu ve onu ateş hattından ancak bu şekilde uzaklaştırabilirdik. Birlikte Birleşmiş Milletler'e

gitmiştik ve bir sürü Afrikalı büyükelçi onu tanıyıp yanına gelmişti. Ben de bu durumu fırsat bilip Malcolm'a fikrimi anlattım. 'Biliyorsun, bu çocuk çok baskı altında. Bu şekilde devam edip edemeyeceğini bilemiyorum ama ben edemem,' dedim. Bu yolculuk aynı zamanda Ali'nin dünya çapında bir şöhret olmasına da yol açtı ama bunun için övgüleri ben üstlenemem çünkü o kadar uzun boylu bir plan yapmamıştım. O kadar zeki değilim. Bu yolculuğun yaratacağı etkiyi kesinlikle tahmin edemezdim."

Ali'yle birlikte Afrika'ya giden grup arasında Rahaman, Howard Bingham, Osman Karriem ve Herbert Muhammed (Elijah Muhammed'in sekiz çocuğundan biri) de vardı. Yolculuk, binlerce insanın Ali'nin gelişini tezahüratla karşıladığı ve ona millî bir kahraman gibi davrandığı Gana'da başladı. Başkent Akra'da bebekleri öptü, bir boks gösterisi yaptı, fabrikaları ve okulları ziyaret etti ve Gana Başkanı Kwame Nkruman ile görüştü. "Amerika'da her şey beyaz," dedi dinleyicilerine. "Burada gerçek halkımla birlikte olmaktan dolayı mutluyum."[21]

Gana'da iki hafta kaldıktan sonra, nazik ama daha az coşkulu bir biçimde karşılandığı Nijerya'ya gitti. Buna biraz bozulunca ziyaretini kısa kesti, heyecan ve övgülerle karşılandığı Mısır'a geçti. Ali piramitleri gezdi, bir deveye binerken çok sayıda fotoğrafı çekildi ve Mısır Başkanı Cemal Abdül Nasır ile görüştü. Sonra, yolculuğuyla ilgili özellikle bir anıyı geride bırakarak ABD'ye döndü.

Olay Gana'da meydana geldi. Malcolm X de ülkedeydi ve Ali'nin gelişinden sonraki gün gitmeye hazırlanıyordu. Malcolm'ın gideceği sabah, Ambassador Oteli'nde karşılaştılar ve Ali gazetecilere, "Malcolm'a iyice baktınız mı?" diyerek alaycı bir tavırla ona laf attı. "Üstünde beyaz renkli komik bir elbise var, sakal bırakmış ve bir peygamber asası-

na benzeyen bir bastonla yürüyor. Adamı resmen kaybettik. Kesinlikle kendini kaybetmiş ve ne yaptığını bilmiyor. Artık kimse Malcolm'a kulak asmıyor."[22]

ALEX HALEY: "Malcolm ile Muhammed Ali arasındaki büyük hayranlığı hatırlıyorum. Malcolm'ın, ne zaman ondan söz edecek olsa 'küçük kardeşim' diye büyük bir gururla bahsettiğini hatırlıyorum. Malcolm, Ali'yi Amerika'da bir Haberci olmaya ve genç siyah insanlara neler olduğunu anlatmaya dair gerçek bir kapasite taşıyan birisi olarak görüyordu. Elijah Muhammed'le olan fikir ayrılıklarında Ali'nin onun tarafını tutması da önemli değildi. Ali'nin sadece özgür ve güçlü olmasını istiyordu.

"Malcolm fazla konuşkan değildi. Kendisi ve arkadaşları konusunda oldukça korumacıydı; dolayısıyla bir şeylerin ters gittiğini zamanla ve sonradan fark ettim. Nihayet bana, Afrika'dayken Muhammed Ali'yle karşılaştığını ve Ali'nin onu görmezden geldiğini anlattı; konuşmamışlardı. Şunu söyleyebilirim ki bu durum Malcolm'ı, ona karşı çıkan herkesin tavrından daha fazla üzdü. Malcolm bu olaylardan dolayı çok incindi."

BETTY SHABAZZ: "Ali'yi, kocama düzenlenen suikasttten hemen önce gördüm [Şubat 1965]. Sanırım, Harlem'de Theresa Oteli'nin hemen girişindeydi. Bu, kocamı ülkenin dört bir yanına yolladıkları ve tanıttıkları zamandı. Ali'ye, 'Kocama ne yaptığını görüyorsun, değil mi?' dedim. Ellerini havaya kaldırdı ve 'Hiçbir şey yapmadım. Ona hiçbir şey yapmıyorum,' dedi.

"Suikastten beri Ali hayatımın bir parçası değil ve onu çok iyi tanıdığımı iddia etmiyorum. Kısa bir süre boyunca etrafında oldum ve bu süre kesinlikle bir ömre bedel değil. Herkes gibi, onun için de iyi şeyler diliyorum. Bir bakıma, Ali'nin başına gelen bazı şeyleri görmediği için de Malcolm'ın aramız-

da olmadığına seviniyorum. Aralarındaki ilişkiden söz etmek istemiyorum. Ali'ye, ruhuna ve kişiliğine değer veriyorum ve bunun ne ya da neden olduğunu söylemem çünkü suistimal edilir ve ben o tür birisi değilim. Kimsenin, dediklerimi kendilerine has dar bir bakış açısıyla yorumlamasını istemem. Ama Muhammed Ali'yi sadece ekmek parası olarak gören ve kişiliğini, ruhunu veya geleceğini önemsemeyen kişiler olduğuna inanıyorum. İlgilendikleri tek şey, Malcolm'ın yapmak istediği gibi karakterini ve inançlarını güçlendirmekten ziyade Ali'nin onlar için neler yapabileceğiydi. Çok yazık; çünkü Ali önemliydi. Dünyanın dört bir yanındaki insanlar, özellikle de ırkları her ne olursa olsun gençler için bir sembol hâline gelmişti. Gençlerimiz için sürekli olarak işaretler ve semboller ararız. Sadece yaşadıkları hayatı geliştirmeyi değil, neler yapmalarını istediğimizi, nelerin yapılabileceğini anlamalarını da isteriz. Bir şey olmaya, bir şey yapmaya, bir katkıda bulunmaya cesaret edebilen gençlerimiz varsa bir tek bunu isteyebiliriz. Gençlerimizin çoğunun karşısında bir Muhammed Ali olsaydı bugün daha iyi şeyler yapabilirlerdi çünkü gençlerin büyük bir çoğunluğu, bir zamanlar onun sayesinde en büyük olduklarını düşünmüşlerdi; artık bu gençlerimizin çoğunun, en büyük olmadıklarını düşündükleri gayet açık."

ATTALLAH SHABAZZ: "Babam tekrar Ulusa geri kabul edilmeyince ve insanlar taraf tutmaya başlayınca Ali'nin onun adına konuşmaması onu incitti ama bunun nedenini anlıyordu. Ali'yi önemsiyordu. Onu sevmekten asla vazgeçmedi, ben de vazgeçmedim.

"Ali'yi, hem kendi hayatımda hem de benim ailemin hayatında yaşanan onca acıdan ve değişimden sonra ilk kez yetmişlerin sonlarında gördüm. Sanırım, 1978 senesiydi. Ali'nin sanat eserlerinden bazıları Waldorf-Astoria'da sergileniyordu. Beni görünce ne hissedeceğini bilemiyordum çünkü İslam Ulusu insanları ayırmıştı. Yine de bana bir ağabey gibi yaklaştı. Onunla

birlikte vakit geçirmeyi özlemiştim. Otele gittim, odasını buldum ve etrafında insanlardan ve güvenlik görevlilerinden oluşan bir kalabalık gördüm. Beni görüp tanıyacağından, gitmemi isteyip istemeyeceğinden emin değildim çünkü çok acı olaylar yaşanmıştı. Orada dikilmekle yetindim. Onu son gördüğümden beri aradan on üç sene geçmişti. Dizlerim titriyordu. Midem buruldu ve beni artık sevmiyor olabileceğini veya bir aile olduğumuz hissini yitirmiş olabileceğini düşündüm. Sonra, o kalabalıkta bana tekrar baktı ve tanıdı. Konuşmaya başladık; onu son gördüğümden beri çok değişmiştim.

"Bana baktı ve 'Kimsin?' dedi. 'Attallah,' diyebildim sadece. Sonra, o her zamanki muzip ifadesiyle 'Hangi Attallah?' diye sordu ve beni yanına çekti. Gün boyunca da yanından ayırmadı. Aradaki onca mesafeye rağmen, babam onu özlerken bile Muhammed'in de babamın hayatının bir parçası olmayı istediğini, ağabeyini özlediğini hissettim ve bunun çok güzel olduğunu düşündüm. Ondan sonra pek çok kere konuştuk. Merakla bana baktı ve 'Sence ne oldu?' dedi. 'Ne ters gitti?' Bunu gencecik bir kişi gibi sordu; her zaman tanıdığım o yirmi iki yaşındaki genç gibi. O zamana dek dünyaca tanınan birisi, bir erkek, bir baba olmuştu ama yine de savunmasız, çocuksu bir yanı vardı."

MUHAMMED ALİ: "Malcolm, Elijah'dan ayrıldığında ben Elijah'nın yanında kaldım. Malcolm'ın hata yaptığına ve Elijah'nın Tanrı'nın Habercisi olduğuna inanıyordum. Miami'de karşılaşma için hazırlanırken Malcolm'ın vurularak öldürüldüğünü öğrendim. Kardeşlerimizden biri daireme geldi ve bana olanları anlattı. O şekilde ölmüş olması çok yazık ve utanç verici bir olay çünkü Malcolm'ın görüşleri doğruydu. Bizden ayrıldıktan sonra, kendi yolunu çizdi. Ten rengi bir insanı bir şeytan yapamaz. Asıl önemli olan, kalp, ruh ve zihindir."

OSMAN KARRIEM: "Bir süre sonra, Ali'yle yollarımız ayrıldı. Beni ondan uzaklaştıran bazı güçler söz konusuydu. Yeni insanlar devreye girdi; bunlar, Malcolm'la dost olan kişiler değillerdi ve beni de Malcolm'ın adamı olarak görüyorlardı. Ama Afrika'ya yapıtımız o seyahati hayatım boyunca hatırlayacağım çünkü Cassius Clay'in Muhammed Ali oluşunu orada gördüm. İlk olduğu kişi bir çocuktu, kendi gölgesinden bile korkan ürkek bir gençti. 'En büyük benim.' Ama korkuyordu. Sonra, gerçek profesyonel becerilere sahip birisinin ortaya çıktığını gördüm. Dövüşebiliyordu. Becerilerine ve bu gencin tamamıyla çatlak olmadığına inanıp ona saygı duymaya başladım ama önünde kat etmesi gereken uzun bir yol vardı.

"Farklı bir kişiye dönüşmesi Afrika gezisi sırasında gerçekleşti. Gana'da bir yolda ilerliyorduk. Genellikle yollarda kimse olmazdı. Başkentin dışında, sadece birbirinden kırk mil uzaklıkta, aralarında hiçbir şey olmayan kasabalar vardı. Bir gün, plan yapmadan arabaya atladık ve yola çıkışımızdan beş dakika sonra davul sesleri duyduk. Sonra, insanlar yola akın etmeye başladılar.

"'Ali! Ali!' diye bağırıyorlardı. Ben arabada bu gençle otururken insanlar oradan buradan çıkıp yolun kenarına diziliyor ve 'Ali! Ali!' diye bağırıyorlardı. Arabada oturan gence baktım. Hiçbir şey söylemedi. Hipnotize olmuş gibiydi. Binlerce insanın ansızın ortaya çıkıp sırf onun için oraya geldiklerini bilmenin nasıl bir şey olduğunu düşünebiliyor musunuz? O gün, yeni bir insanın doğuşuna şahit oldum. Sanki Cassius Clay ölmüş, Muhammed Ali doğmuştu."

5
DÜŞMAN

ALİ AFRİKA'DA BİR KAHRAMAN olmuş olabilirdi. Ama ABD'de, etrafındaki suratlar değişmeye devam ettikçe cazibesi dibe vuruyordu. Yine de 1964'ün Haziran ayının sonlarında geri döndüğünde etrafındaki grupta bulunan en yeni yüzü kimse fark etmedi.

Herbert Muhammed, Elijah Muhammed'in altı oğlundan üçüncüsüydü. Kısa boylu tıknaz bir adam olan Herbert, Chicago'da ufak bir fotoğraf stüdyosu açmıştı ve İslam Ulusunun haftalık gazetesi *Muhammad Speaks*'in yayımlanmasıyla ilgileniyordu. Zamanla Ali üzerindeki etkisi inanılmaz boyutlara ulaşacaktı ve bu etkinin kökeninde Elijah Muhammed vardı.

HERBERT MUHAMMED: "Ali'yi, Ulus toplantılarımızda iki üç kere görmüştüm ama Sonny Liston'la yaptığı karşılaşmadan sonra fotoğraf stüdyoma gelmesinden önce onu yakından görmemiştim. Bana derhâl güvendi; çünkü babamı seviyor ve saygı duyuyordu. İşler benim açımdan genellikle öyle olurdu. Saygıdeğer Elijah Muhammed'in oğlu olarak büyümek omuzlarıma bazı sorumluluklar ve baskı yüklüyordu ama ödülleri her zaman daha büyüktü. Ali stüdyoma geldiğinde Afrika'ya yapacağı bir yolculuğa hazırlanıyordu. Ben de oraya daha önceden gittiğimden babam ona rehberlik etmemi istemişti. Daha sonradan Chicago'ya geri döndüğümüzde onu Sonji'yle tanıştırdım."

Sonji Roi, yirmi üç yaşındaydı ve Ali'den bir yaş büyüktü. Her açıdan çarpıcı ve seksi bir kadındı ve yirmi beş sene sonra bile hâlâ öyle. Babası, o iki yaşındayken bir kâğıt oyu-

nunda öldürülmüştü. Altı sene sonra annesi ölmüştü. Vaftiz ebeveyni tarafından yetiştirilen Sonji'nin ergenlik yıllarının başlarında bir oğlu olmuştu ve okulu bırakmak zorunda kalmıştı. Sonrasında, geçimini görünümüyle sağlamaya başladı: Gece kulüplerinde çalışıyor, güzellik yarışmalarına katılıyor ve modellik yapıyordu.

HERBERT MUHAMMED: "Bir arkadaşımın, fotoğraf stüdyomun karşısında bir terzi dükkânı vardı ve Sonji ona giysi diktirirdi. Bir öğleden sonra, arkadaşım birkaç fotoğrafını çekeyim diye onu bana getirdi ve o gün çok güzel çekimler yaptım.

Sanırım, bir hafta kadar sonra da bunları dairesine götürdüm. Biraz konuştuk; bu arada ona, Ali'yle birlikte Afrika'ya gideceğimi söyledim. Bunu duyunca fotoğraflardan on dörde on bir inç olanını bana geri verdi ve 'Bir şampiyondan diğerine' diye imzaladı. Fotoğrafı valizime koydum ve Mısır'da Nile Hilton'a varana dek de unuttum. Ali, oteldeki garson kızlardan biriyle ilgilenmişti. Kıza şöyle bir bakmış, onunla evlenmekten söz etmeye başlamıştı. Ben de ona, 'ABD'de bu kızdan çok daha güzel bir kız tanıyorum,' dedim. 'Hatta yanımda bir fotoğrafı bile var.' Ali'ye fotoğrafı gösterdim, o da Sonji'nin görünüşünden hoşlandığını söyledi. Onunla tanışmak istedi. 'Tamam,' dedim, 'ABD'ye döner dönmez sizi tanıştırırım,'"

SONJI CLAY (tercih ettiği isim): "Olanları Herbert'ın anlattıklarından daha farklı hatırlıyorum. Bir kokteyl garsonu olarak çalışıyordum ve biraz modellik yapmıştım. Boyum bir elli beş olduğundan podyum mankenliği için fazlasıyla kısaydı; bu yüzden, fotoğraf modelliği yapıyordum. Herbert'la tanıştım çünkü insanların fotoğraflarını çekmeyi seviyordu. Sonra bana, telefonla *Muhammad Speaks*'i pazarlama

işi ayarladı. Çalışmaya başlayalı bir hafta kadar olmuştu ki Cassius Clay'in benimle tanışmak istediğini söyledi. Pek etkilenmedim. Boksla ilgili hiçbir şey bilmiyordum. Kimden söz ettiğini de bilmiyordum ama *tamam* dedim. Her zaman birileriyle tanışıyordum zaten. Sonradan Herbert, Ali'ye farklı farklı kadınlar getirdi. Daha doğrusu, kadınları Ali'yle tanıştırdı demem gerekir. Ali güzel kadınlardan hoşlanırdı. Her ikisi de hoşlanırdı. Ama ben gidip onunla tanıştım. Birbirimizden hoşlandık ve her şey öyle başladı."

JEREMIAH SHABAZZ: "Sonji, ne demek istediğimi anlarsınız, cingöz bir tipti. Bir parti kızıydı, hayatı hızlı yaşardı ve Louisville'den çıkmış kasabalı bir çocuk olan Ali'yi tam zamanında yakaladı. Ali'yi, Sonji konusunda uyardık. Çok çekiciydi ve gece kulüplerinde çok popülerdi. Bazı tür kadınlar geceleri oraya gider, fark edilmek için bara otururlardı ve insanlar onları bulurdu. Sonji, Chicago'da güzel bir kadın olmanın avantajlarını nasıl kullanacağını iyi biliyordu. Kendi dairesi vardı; şehir yaşamını iyi biliyordu. Ali büyülenmişti. Yani, Sonji'ye sırılsıklam âşık olmuştu ve bu konuda kimse ona laf dinletemiyordu."

HOWARD BINGHAM: "Ali, Sonji'yle 3 Temmuz 1964'te tanıştı. Afrika'dan yeni dönmüştük ve Ali o gece biraz eğlenebilsin diye Herbert onları tanıştırmıştı. O zamanlar, Ali çok utangaçtı. Sanırım Herbert, o ilk randevu için Sonji'ye para ödedi ama emin de değilim. O gece tanışmalarından evlendikleri 14 Ağustos tarihine kadar, Ali onu bir kez olsun gözünün önünden ayırmadı. Ondan önce hayatına bir iki kadın girmiş olabilirdi ama Sonji ona her şeyi öğretti. Ali onun için deli oluyordu; Sonji hayatına girdikten sonra uçmaya başladı. Sonji kötü birisi değildi. Onu severdim. Kendi inançları ve yaşam tarzı vardı ama bir servet avcısı değildi.

Ali'yi önemsiyordu ve çok uzun süredir gerçek hayata karşı bir mücadele verdiğinden, Ali için çok iyi olabilirdi."

SONJI CLAY: "Onunla tanıştım ve Ali daha o gece bana evlilik teklif etti. Ciddi olup olmadığını bilmiyordum, hakkında hiçbir şey bilmiyordum. Ama dünyada yapayalnızdım. Eve gidip de soracak bir annem yoktu. Bu kararı tek başıma almam gerekiyordu. Birlikte biraz vakit geçirdikten sonra, bana ihtiyaç duyduğunu hissettim. Güçlüydü ama bilmediği bir sürü şey vardı. *Bir arkadaşa ihtiyacı var, benden daha iyisi mi olacak,* diye düşündüm. *Hayatta yaptığım bir şey yok. Bunu yapabilirim. Bu adama iyi bir eş olabilirim.*

"Birisinin yanında olması gerekiyordu; bu durumu, hayatta gerçek anlamda birisine yardım edebilmek için bir fırsat olarak gördüm. Karısı ve en iyi arkadaşı olmak istedim. Bunu para için yapmıyordum. İnsanların bunu söylemesi beni gerçekten de rahatsız ediyor. Beni rahatsız eden bir başka şey de ona seksle ilgili bildiği her şeyi benim öğretmiş olduğunu söylemeleri. Bu da doğru değil. Bana bir tür seks objesiymişim gibi davranıyorlar ve insanlar hâlâ buna inanıyor. Birkaç sene önce, Teksas Üniversitesinden bir arkadaşım aradı. Bir psikoloji dersi alıyordu ve ders kitaplarından birinde olduğumu söyledi. 'Ne? Bana o kitabı yolla,' dedim. Pahalı bir kitap olduğunu söyledi ama ismimin geçtiği sayfaların fotokopisini yolladı. Nedense davranış biçimleriyle ilgili bu ders kitabında bana referans yapılmıştı. Kitapta Ali'nin dinine bağlı olduğu hâlde beni güzelliğim ve çekiciliğim için sevdiğinden ne kadar ikilemde kaldığı, davranışlarım bu dine hiç yakışmadığı hâlde Ali'nin cinselliğimden büyülendiği için beni elde etmesi gerektiğini düşündüğü yazıyordu. Bunu okuduğunuzda gözünüzün önünde iç çamaşırıyla dolanan birisi geliyor. O yüzden, şunu söylemek isterim: Ona seksle ilgili hiçbir şey öğretmedim. Onunla tanıştığımda ne yapacağını biliyordu.

Ben sadece, bunları yapmayı istemesini sağlamış olabilirim. Yapmayı istediğini bildiği o şeyleri yapmak için bir nedene ihtiyacı vardı. Açsanız ve bir masaya oturup da karşınızda en sevdiğiniz yiyecekleri görürseniz, ne yaparsınız? Ona seksi öğretmedim. *Seksi olmayı istemek için bir neden vermiş olabilirim*, diyeyim ama ona bir şey öğretmedim."

HERBERT MUHAMMED: "Ali, Sonji'yle tanıştığının ertesi günü bana onunla evleneceğini söyledi. Ben de 'Adamım, bu kızla evlenme,' dedim. 'Poposunda o küçük tavşan kuyruklarından olan bir giysiyle bir kokteyl barda çalışıyor. O tür bir kızla evlenmeyi istemezsin. Bu hanımı tanımıyorsun bile.' Ama Ali, 'Hayır, onunla evleneceğim,' dedi. 'Adamım, o kız çok deneyimli. Sen daha yirmi iki yaşındasın. Bu kız dışarıda neler olup bittiğini biliyor,' dedim. Ama laf dinletemedim. Belki üç hafta kadar sonra, beni aradı ve onunla İslam'a uygun bir biçimde evleneceğini söyledi. Kardeşlerden biri evlilik törenini bir arabada iki şahitle birlikte yaptı. Ali orada bu kadını Tanrı'nın huzurunda karısı olarak kabul ettiğini ve evlenerek üstlendiği sorumlulukları da kabul ettiğini söyledi. Ona, 'Yasal olarak, ABD'de hâlâ evli sayılmıyorsun,' dedim. 'Bu kızın yanında olduğu ve otoyolda çeşitli yerlere gidip geldiğin duyulursa başın derde girecek,' dedim. Ama o noktada ona yardım etmem gerekiyordu çünkü herkese çoktan evlendiğini söylemişti. Sanırım, Tanrı'nın gözünde evliydi. Böylece, onu bir sulh hâkimine götürdük ve eyalet yasalarına göre evlenmelerini sağladık."

Ali ve Sonji, tanıştıktan kırk bir gün sonra yasal olarak 14 Ağustos 1964'te Gary, Indiana'da evlendiler. Ali bunun ardından Sonny Liston'a karşı yapacağı yeni bir karşılaşmaya ciddi bir biçimde hazırlanmak üzere Miami'ye geri döndü. Ring hâlâ kendini en rahat hissettiği yerdi ama yapılacak çok

iş vardı. Hayatında ilk kez fazla yiyerek formdan düşmüş, 105 kiloya yükselip şişmişti. Birçok şampiyonun başına geldiği gibi etrafındaki antrenör, dalkavuklar ve diğerlerinin sayısı artmaya devam etti. Dundee, Bundini Brown, Howard Bingham, Luis Sarria, Ferdie Pacheco, Osman Karriem (o zamanlar Archie Robinson olarak bilinirdi), Abdul Rahaman (Captain Sam) ve Ali'nin erkek kardeşi hâlâ yanındaydı. Bu gruba, üç kalıcı kişi daha eklendi.

Bu yeni kişilerden biri, 1940'larda Archie Moore'a asistanlık yapmış, 1956'da İslam Ulusuna katılmış olan Booker Johnson'dı. Profesyonel hayatının büyük bir kısmını müzisyenler için bir tur menajeri ve plak şirketleri için bir yönetici olarak geçirmişti. Johnson'ın şampiyonla ilk kalışı sadece bir sene sürdü ama 1970'lerde tekrar ortaya çıkacaktı. Ancak diğer iki yeni kişi, yani Walter Youngblood ve Lana Shabazz, kariyeri boyunca Ali'nin hayatında etkili olacaktı.

WALI MUHAMMED (Walter Youngblood—"Blood" olarak bilinirdi): "Ben sokaklardan gelen birisiyim. Louisiana'da dünyaya geldim ama Harlem'de büyüdüm. Hayatım boyunca sokaklardaydım. Gençliğimde boksa başladım ama fena yaralandım ve doktorlar bana dövüşmeye devam edersem sol gözümü kaybedebileceğimi söyledikleri için boksu bıraktım. Ondan sonra, sırf ortamı görmek için California'ya geldim. Barmenliği denedim ama hem içki içmem hem de iyi bir barmen olamadım. Daha sonraları, ufak tefek işlere girip çıktım; daha çok bir spor salonunda çalıştım. 1947'de, Sugar Ray Robinson'la tanıştım. İyi anlaştık ve New York'a gidecek olursam onu aramamı söyledi. Ben de öyle yaptım. Bir nevi asistan olarak 1948'de onun için çalışmaya başladım ve Ali'nin şampiyon olduğu sıralarda ona katılana dek Robinson'la kaldım. Ali beni bir güvenlik görevlisi olarak işe aldı. Güvenlik derken şiddet içeren bir iş değildi ama in-

sanların ondan faydalanmasını engelleyecektim. Ayrıca bana, spor salonundaki ekipmanlarla ilgilenme görevini de verdiler. Ali'nin yaşadığı evde bir odam vardı ve nereye gitse yanındaydım. Benimle özel hayatını konuştuğu pek olmamıştır. O tür birisi değildi. Özel konuşmalar yaptığımızda genellikle dinden söz ederdik.

"1953'ten beri Müslüman'dım, o yüzden o bana sorular sorardı. Dünyanın en bilge adamı değildim ama ona yanıt verebilmek için elimden geleni yaptım. Ali'yle birlikte olmak büyük bir keyifti. Büyüklüğünü asla başkalarına hissettirmezdi. Bana her zaman aileden biriymişim gibi hissettirirdi."

LANA SHABAZZ: "Ali'yle 1962'de ilk tanıştığımda Manhattan Beşinci Cadde'deki Müslüman lokantasında çalışıyordum. Ondan önce de iki yerde çalışmıştım. Radio City Music Hall'un kafeteryasındaki işim tam zamanlıydı, ibadethanenin restoranındaki işimse yarı zamanlı. Sonra, Müslüman olduğum için Radio City'deki işimi kaybettim. O sıralarda FBI ortalıkta kol geziyor, insanlara kaşlarını çatıp işverenlere bir şeyler anlatıyordu. Radio City'deki sahne kapısına gelmiş, bir suç işlemişim gibi beni sormuşlardı ve işten atılmıştım. Dolayısıyla Müslüman restoranındaki iş elimde kalan tek şeydi. Bir gün, Cassius Clay içeri girdi; ben de ona servis yapmak için masasına gittim. Hâlâ Cassius Clay'di, dinle ilgili yeni yeni bir şeyler öğrenmeye başlamıştı ve ona servis ettiğimiz yemekleri beğenmişti. İslam Ulusu üyeleri olan bizler, herkesten önce sağlıklı yemeklerden ve dengeli diyetlerden söz etmeye başlamıştık. Mesele sırf ne yememek gerektiği değildi. Sağlıklı olmak için de ihtiyaç duyduğunuz şeylerdi. Dolayısıyla Ali, ne zaman New York'a gelse restoranımıza uğruyordu. Ben de ona servis yapıyordum. Bana bakar ve 'Hemşire, doyur beni,' derdi. Ona kuzu butları, çalı fasulyesi, pilav ve havuç yedirirdim. Doğru yiyen insanlara

her zaman inandım. Fasulye turtalarım eskiden meşhurdu; o yüzden, ona turtalarımla birlikte dondurma servis ederdim. İyi yemeklerdi çünkü her şey taze pişiriliyordu ve iştahı oldukça yerindeydi. Genellikle iki tabak yemek yerdi. Bir keresinde bana, 'Hemşire, bana yemek pişirebilmen için seninle evleneceğim,' demişti. Ama o zamanlar yirmi yaşındaydı, bense on beş yaşında bir kızı olan otuz yaşında bir kadındım. Dolayısıyla bu bana iyi bir fikir gibi gelmemişti. Rebecca isimli kızım çok güzeldi ve sanırım onunla da evlenmek istiyordu.

"Clay Liston'ı yendikten sonra, Miami'ye taşındım. Ali'nin, sadece antrenman yapmak için kullandığı kocaman bir evi vardı ve geri kalan zamanlarda orada yalnız yaşıyordum. Hâlâ genç bir kadındım; bu yüzden, Ali şehirde olduğu zamanlarda bile geceleri Barcelona Oteli'nin mutfağında çalışırdım. Size bir şey söyleyeyim: İnsanlar, Ali'nin başkaları için yaptıklarının yarısını bile bilmiyor. Kampta bir antrenman arkadaşı olurdu ve bu kişi düzgün giyimli değilse yaptığı ilk şey, ona para vermek ve yeni giysiler alması için alışverişe yollamak olurdu.

"Bir keresinde, gözü yaralanan bir antrenman arkadaşı vardı; dünyanın herhangi bir yerindeki bir diğer dövüşçü, bu tür bir şey olduğunda onu bırakırdı. Ali onu hastaneye götürdü, faturaları ödedi ve iyi bakılmasını sağladı. O yüzden onu bu kadar çok seviyorum. Bu yüzden, hayatımı Ali'ye adadım. Bazen bir başka hayatta annesi olduğumu düşünüyorum; bunu hissedebiliyorum. Ali sabahları kalkar, 'Lana nerede?' derdi. Birisi de 'Uyuyor,' diye seslenirdi. O da 'Onu uyandırın,' derdi. Beni sabahın altısında uyandırırlardı. 'Lana, şampiyon seni görmek istiyor.' Koşudan geri döndüğünde orada olabilmek için mutfağa giderdim. 'Lana, bana bir fincan çay yap,' derdi. Çayını yapıp içine bal katardım ve tam istediği gibi olurdu. Bir kişiyle birlikte yaşamak ve çayında ne kadar

bal istediğini bilecek kadar iyi tanımak önemli bir şey. Ama daha koşuya çıkmadan bile beni görmek isterdi. Orada olacağımdan emin olmak için beni uyandırırdı. Bir süre sonra çocuklarım, Ali'yi onlardan daha fazla sevdiğimden şikâyet etmeye başladı. Bu, doğru değildi ama boksu bırakana dek Ali'yle kaldım. En sonuna kadar yanındaydım."

Ancak, Ali'nin tarafında her şey iyi gitmiyordu. Son iki senedir, ebeveynine karşı hissettiği sevgiyle İslam Ulusuna olan bağlılığı arasında bölünmüştü. Ali'nin annesi, oğlunun din değiştirmesinden Louisville Sponsor Grubunu sorumlu tutuyordu. Bir gazeteciye, "En büyük hata, onu tek başına karşılaşmaya hazırlansın diye Miami'ye yollamalarıydı," demişti. "Müslümanlar ona o zaman ulaştılar. Sam Saxon Müslümanlıkla ilgili her şeyi ona o zaman anlattı. Sam denen bu yaşlı Müslüman adam her gece beynini yıkamak için Cassius'un odasındaydı. Cassius'un yanında birisi olsaydı, onu asla kendi taraflarına çekemezlerdi."[1]

HOWARD BINGHAM: "Ali'nin babasını rahatsız eden şey, aslında dinî öğretiler değildi; Müslümanların, Ali'nin hayatını kontrol ettiklerini ve parasını kullandıklarını düşünüyordu. Annesine göreyse sorun, öğrettikleri şeylerin içeriğiydi. Her ikisi için de oğulları tuhaf bir külte katılmış gibiydi ve bundan hoşlanmamışlardı. Onun için endişeleniyorlardı.

"O günlerde, sık sık hararetli tartışmalar yaşanıyordu. Ali'nin babası, lafını esirgeyen bir adam değildi. Her zaman ne düşünüyorsa onu söylerdi. Müslümanların dolandırıcı olduklarını, Elijah Muhammed'in sadece Ali'nin parasının peşinde olduğunu söylerdi. Ali de bunları duyunca deliye dönerdi çünkü gerçekten de dinle ilgileniyordu ve kimse ona, Elijah Muhammed'le ilgili kötü bir şey söyleyemezdi. Arada bir itiştikleri oluyordu."

JEREMIAH SHABAZZ: "Yaşlı Cash haklıydı tabii. İslam öğretilerinden şikâyet etmiyordu. Onu rahatsız eden şey, bazı insanların oğlunun parasını çalmanın peşinde olmasıydı. Ama Haberci değil. Elijah Muhammed'in, Ali'nin parasını almak gibi bir niyeti yoktu. Hatta Ali'nin kariyeriyle de neredeyse hiç ilgilenmiyordu; çünkü Kur'an, spor konusunda oldukça olumsuzdu. Haberci, Ali'nin karşılaşmalarına bile hiç gitmedi ama Herbert ayrı bir konuydu. Ali, Ulusta onun iş anlaşmalarıyla ilgilenebilecek kimse olup olmadığını Haberci'ye sordu. Bu noktada Haberci, 'Beyazların seni kandırmaması için sana oğlum Herbert'la sekreterim John Ali'yi vereceğim,' dedi. Onların rolü de buydu. Ali'ye sadece göz kulak olmaları gerekiyordu. Ama ne yazık ki Herbert, boks işini ve kazanılan paraları seviyordu; babasının istediğinden çok daha ileri gitti. Bay Clay de neler olup bittiğini gördü. Herbert'ı hiçbir şekilde suçlayamıyordunuz. Ali'nin etrafında olup bitenleri görüyordu ama Ali ona kesinlikle kulak asmıyordu."

FBI RAPORU (14 Haziran 1966): "[İsim atlanmıştır] Miami'de [adresinde] ikamet ettiğini belirtmiştir. Cassius Clay'in Miami'deyken yandaki evde kaldığını söylemiştir. [X kişisi] Clay'in tüm hayatının Elijah Muhammed'in etkisi ve yönlendirmesi altında olduğuna inandığını söylemiştir. Clay üzerinde bu denli etkili olan başka kimseyi tanımadığını ifade etmiştir. Clay'in Elijah Muhammed'in her istediğini körü körüne yapabileceğini de söylemiştir.

"[X kişisi] bir sene kadar önce, Clay'in babasının Clay'in evine bir gece içkili geldiğini hatırlamaktadır. Elinde bir bıçakla Clay'in, Müslümanlara katılması hakkında bir şeyler bağırıp çağırmış; kendisinin, yani Clay'in babasının isminin Müslümanlar tarafından lekelendiğini söylemiştir. Oğlunun evinin etrafındaki tüm Müslümanları öldüreceğini söylemiş-

tir. [X kişisi] Clay'in; babasının ifadelerinden ve davranışlarından son derece rahatsız olduğunu, babasına saldırmaya kalkıştığını ve onu yaralamasın diye fiziksel olarak geride tutulması gerektiğini de söylemiştir. Güçlükle zapt edilirken Clay, babasına tekme atmaya çalışmıştır."

OSMAN KARRIEM: "Ali'nin babasıyla neredeyse fiziksel boyutlara varan büyük bir sorun yaşadım. Söylediği birtakım şeyler vardı. Yaptığı birtakım şeyler vardı ama bunları geçiştirdim çünkü bu tür olaylara karışmam. Dövüşmeye korktuğumdan değil ama yapmamayı tercih ederim. Cebimi doldurmak için orada değildim, Ali'ye yardım etmek için oradaydım çünkü Malcolm, benden bunu yapmamı istemişti. Daha sonra gelen kişilerin para konusunda ne hissettiğini bilemiyorum. Size sadece, o amaçla orada olmadığımı söyleyebilirim. Ama Ali bir keresinde, benim kavgaya değer görmediğim bir şey yüzünden babasına vurdu. Louisville Sponsor Grubuyla ilgili bir konuydu. Bay Clay, sözleşmelerini bozduğumu ve oğlunun hiç parası olmayacağını; Ulusun ve benim ondan para çaldığımızı düşünüyordu. Burnumun dibine girip bilmediği konularda atıp tutmaya başladı.

"O zamanlar aramın iyi olmadığı bir başka kişi de Howard Bingham'dı. Howard ve ben, birbirimizi gırtlaklayacak raddeye gelmiştik; onu kendimce güvenilir olmamakla suçluyordum çünkü Ulusa üye değildi ve ne yapmaya çalıştığını anlamıyordum. Ama durup düşününce şunu gerçek olduğu için kesinlikle söyleyebilirim ki bence Howard, Ali'nin hayatta sahip olduğu en iyi arkadaştı. İlk başlarda buna inanmadım. Onun bir sülük olduğunu düşünmeye meyilliydim. Ama Ali'yle ilişkisi olan kişilerin hiçbirinde Howard'daki onurlu tavrı, gerçek sevgiyi ve bağlılığı görmedim."

Bu arada Ali, kamuoyunun büyük bir kısmının gözünde tehdit edici bir güç olarak kalmaya devam ediyordu. Jimmy Cannon, onun İslam Ulusuna bağlılığını "Naziler Max Schmeling'i kanla ilgili adi teorilerinin temsilcisi olarak gösterdiğinden beri Amerikan spor tarihinin en pis olayı" olarak tanımlıyordu.[2] Ali buna karşılık olarak kendi inançlarıyla Nazi Almanyası'nın dehşet verici yanları arasında kendi analojisini kuruyor ve "Elijah bize, beyazların yaptıkları kötülükleri ve Hitler'in Yahudilere yaptıklarını anlatırken nefret öğretmenizden daha fazla nefret öğretmiyor. Buna nefret denmez, tarih denir," diye yanıt veriyordu.[3]

Sports Illustrated dergisi için Ali hakkında haber yazan ve daha sonradan *Black Is Best: The Riddle of Cassius Clay*'i yazan Jack Olsen, o dönemi bir perspektife yerleştiriyor:

JACK OLSEN: "Ali'nin hayatında çirkin bir dönem olduysa o zamandı. *SI* beni Miami'ye, Angelo dışında herkesin siyah olduğu Ali'nin eğitim kampına yolladı.

"Ali, şehrin siyahların yaşadığı bölgesinde bir bungalovda kalıyordu ve oraya gittiğimde herkesten, benzer bir soğuk muamele gördüm. Bana aleni bir biçimde kaba davranılmadıysa bile, küçümseyici bir biçimde konuşuluyordu ya da çoğu zaman kimse konuşmuyordu. Tersine bir ırkçı ön yargı anlamında inanılmaz bir deneyimdi. Bana bir faydası olduğunu söylemeyeceğim çünkü ırksal eşitlik konusunda bir derse ihtiyacım olduğunu düşünmüyordum ama her biri tek bir adama kendini adamış bir grup siyahın arasında tek beyaz olmak da oldukça büyük bir deneyim. Ali'nin erkek kardeşi Rahaman, içlerinde en kötüsüydü. Ona merhaba dediğimde karşılık bile vermiyordu. Ali'yse şahsen tahrik edici bir biçimde davranmıyordu ama durumu düzeltmeye de çalışmıyordu. Bir gece, oturma odasında oturmuş; beş altı antrenörü, beyaz giysiler içindeki iki üç kız kardeşi ve Ali'yle televizyon

izlediğimizi hatırlıyorum. Orada değilmişim gibi davranıyorlardı. Herkes sohbet ediyor, konuşuyordu. Birkaç masum laf ettim ama beni o kadar duymazdan geldiler ki çenemi kapatıp televizyon izledim. Siyah bir kişiyle altı yedi kişilik Güneyli bir beyazlı grup arasında aynen öyle davranılırdı ve Ali de bunun bir parçasıydı. 'Bakın, Jack buraya *Sports Illustrated* için elinden gelenin en iyisini yapmaya geldi, biraz rahatlayın,' diyebilirdi. Ama demedi; bana karşı dostça davranan tek kişi Howard Bingham'dı. Bir ara ona, 'Bu adamlar apayrı bir şey,' dedim. Howard da bana, 'Hayır, bu grupta sen apayrı bir şeysin,' diye yanıt verdi.

"En sonunda, Ali'yle uzun ve harika bir röportaj yapmayı başardım. Birkaç peş peşe gelen sohbet sayesinde röportajı tamamladım ama ortaya olağanüstü bir şey çıktı. Ali yatağında uzanıyordu. Ben de evde dolanıp duruyordum ki birisi, 'Seninle konuşmak istiyor,' dedi. Böylece, yatak odasına gittim ve Ali bana bir tür Joyce benzeri bilinç akışı sundu. Çok iyiydi ve bilgilendiriciydi. Bir süre rol kesmeye devam etti, sonra rahatladı ve annesiyle babasından söz etmeye koyuldu. Çok parlak bir aileden geliyordu.

"Daha sonradan, birçoğuyla tanıştım. Teyzesi Coretta Clay, harika bir kadındı. 'Tabii, gel,' dedi. 'Sana yeğenimle ilgili her şeyi anlatırım.' Bir şişe içki aldı, kapağını açtı ve sohbet ederken yudumlamaya başladı. Harika bir röportaj oldu. Ama Ali'yle birlikteyken başıma gelen esas muhteşem şey, annesi ve babasıyla tanışmamdı.

"Ali'nin iki temel parçasını ayrı bedenlerde dünyada yürürken görüyordunuz. Aşırı hızlı konuşan, son derece egoist olan babası ve tatlı, sevecen, sıcak ve harika annesi. Ali'yle tanıştığımda bana ilginç gelen yanlarından biri, kişiliğinin anne ve babasından gelen yönlerini birleştirememiş olmasıydı. Hırçın ve kavgacı ifadelerinde Büyük Cassius'u, beş dakika sonraysa çok tatlı bir harekette veya şiirsel bir dizede

annesini görüyordunuz. Âdeta makul bir şizofreni hâliydi. Sanırım, yıllar içinde o kişilikleri birleştirmeyi başardı ve artık daha dengeli bir seviyede."

JERRY IZENBERG: "Ali unvanı kazandıktan sonra, etrafında yepyeni bir ortam oluşmuştu ve Liston'la yapacağı yeni karşılaşmaya hazırlanıyordu. İnsanı geren bir ortam söz konusuydu. İşte tam o sıralarda artık çok geride kalmış olan ama birkaç sene devam eden o çift kişiliğe bürünmeye başlamıştı. Bir şey hakkında sizinle sohbet ederken Müslümanlardan biri odaya girerse sohbet konusu tamamıyla değişiveriyordu.

"Onları memnun etmek istediğini hissediyordum. Size mantıklı gelecek mi bilmiyorum ama onları kaybetmekten korkuyor gibiydi. Müslümanları bulduğunda siyah olmak için inanılmaz derecede güçlü bir neden de bulmuştu. Artık ten rengi yüzünden bir kenara atılacak birisi değildi. Bence hayatının o döneminde Süper Müslüman olmazsa onları bir şekilde hayal kırıklığına uğratacağından çekiniyordu.

"Neden Müslümanları seçtiğine gelince sanırım bunu kimse kesin olarak bilmiyor. Yetişme çağında, onu buna hazırlayan bir şey olmuş olmalıydı. İslam'ı kınamıyorum ama o dönemde Elijah Muhammed liderliğinde inşa edilen İslam Ulusu, bir dinden ziyade bir ifade ve kast sisteminden ibaretti. Bilmediğim nedenlerden ötürü, Ali de onlar için kolay bir hedefti. Unutmayın ki 1960'ların başlarında İslam'a açılan başka yollar da vardı. Sadece o zamanlar bile radikal ve ufak bir grup olan İslam Ulusu yoktu. Dürüst olmak gerekirse başlarda İslam Ulusu hakkında ondan daha fazla şey biliyordum. Yazdığım şeylerden oldukça fazla bilgi edinmiştim ve ne kadarını bilip bilmediğini merak ediyordum. Merakımı gidermek için, bir öğleden sonra onunla bu konuda konuştum. Esas olarak bildiği şey ayrımcılıktı. Bundan daha fazlasını

anladığını düşünmüyorum. Ama ciddiye alınmak, saygı duyulmak ve özel olduğunun söylenmesi için can atıyordu. Ben bir terapist değilim, zaten olsaydım bile ona aradığı tüm yanıtları veremezdim. Ama çocukluğunda babasının ona olumlu yönde ilgi göstermediğini hissettim. Bu, sadece benim hissiyatım, yanılıyor olabilirim.

"Elijah Muhammed ona inanılmaz derecede ilgi gösterdi. Sanırım, Elijah ve Ali arasındaki şey bir baba oğul ilişkisiydi. Ali hakkında bildiklerimi düşününce bence hem ait olabileceği bir grup hem de bir baba arayışı içerisindeydi. Ulus, Ali'nin kardeşini bile dâhil ettiği bir aile hâline geldi. Elijah Muhammed'i de babasının yerine koydu. Ben olanları böyle yorumluyorum. Her şey aynı pakete dâhildi çünkü hayatının bir döneminde, ki çok erken yaşlarda olduğunu düşünüyorum, Ali kendisine bir kalkan oluşturmuştu. İnsanları önemser, onlara sarılır ve öper. Ama bir yetişkin seviyesinde çok fazla insanla yakınlaşmaz ya da onların kendisine gerçek anlamda yakınlaşmasına izin vermez. İnsanları gruplar olarak sever ve bireysel olarak ilgisini kısa süre çekebilirler. Ama insanlarla olan etkileşiminin büyük bir kısmı kendisine odaklıdır. Çirkin bir biçimde değil, çocuksu bir şekilde. Sanırım, Ulus buna yoğunlaşmıştı. Tabii Ali'nin, beyaz insanları şeytan olarak damgalayan dinî bir harekete destek vermesine rağmen, Angelo Dundee ve Ferdie Pacheco gibi o zamanlar Amerika'daki çoğu siyahtan daha fazla beyaz iş arkadaşı edinmesi ve kariyeri boyunca bu kişilerin yanında olması da bir ironi."

Bu sırada, 16 Kasım 1964'te olması beklenen ikinci Liston karşılaşması için hazırlıklar da devam ediyordu. Bir kez daha, Liston favori olarak gösteriliyordu. Birçok gözlemci, Ali'nin ilk karşılaşmadaki zaferinin tesadüfi olduğunu düşünüyordu. Bazıları karşılaşmada şike yapıldığını düşünüyordu. Bu, or-

ganize bir örgüt tarafından son zamanlarda düzenlenen bir bahis darbesiyle ilgili ispatlanmamış söylentilere dayalı bir görüştü. Diğerleri bu sonucu, Liston'ın ilk rauntta attığı ve boşa giden bir sol kroşe yüzünden omzunun yaralanmasına bağlıyordu. Üçüncü bir teoriyse şampiyonun rakibini Miami Beach'te fazlasıyla hafife aldığı ve Boston'da karşılaştıklarında daha iyi hazırlanmış olacağı yönündeydi.

İkinci Ali-Liston karşılaşması yaklaşırken Ali kendisiyle ilgili olarak yakın tarihte geliştirdiği bir "piston yumruğu" olduğunu açıkladı ve rauntlarla ilgili tahminlerde bulunmaya devam etti. "Bir keresinde, dokuz raunt dayandım ama düşündüğümden daha kurnazım," demişti gazetecilere. "Belki hızını keser, üçüncü rauntta yenerim. Hızını kesmek kolay; beni yakalamaya çalışırsa suratının üstüne çakılır. Sadece aptallar, onu geçen sefer tesadüfen yendiğime inanabilir."[4] Angelo Dundee bile bu oyuna katıldı. Liston'ın çalıştırıcılarının karnına bir jimnastik topu attığı bir antrenmanı izlerken Dundee, "Neden suratına fırlatmıyorlar?" dedi. "Adamım suratına vuracak."[5] Ama tüm bu karmaşa arasında gözden kaçırılan şey, Ali'nin eskisinden de heybetli bir fiziksel görünüme sahip olduğuydu. Zorlu çalışmalardan sonra yeniden 95 kiloya düşmüştü. Beli hâlâ 86 santimdi ama 5 santim de kollarına ve bacaklarına eklenmişti. Daha da önemlisi, bir dövüşçü olarak gelişiyordu. Jim Jacobs'la birlikte Mike Tyson'ın menajerliğini yapan Bill Cayton, dünyanın en büyük dövüş filmi koleksiyonunu oluşturmuştu ve Ali'nin gelişimini izlemişti.

BILL CAYTON: "Bir dövüşçü olarak gerçek stilinin ilk Liston karşılaşmasına kadar belirgin hâle gelmediğini düşünmüştüm. Bir boksör olarak Liston'a öylesine saygı duyuyordu ki eskisinden çok daha fazla neyi doğru yaptığına odaklanması ve yoğunlaşması gerekiyordu. Tüm dünyanın gözünün üstünde olduğu bir zamandı ve o dönemde bütün

yetenekleri bir araya geldi. Ali o karşılaşmada bir dövüşçü olarak büyüdü. Çok endişeli genç bir adam olduğu ilk rauntla bir profesyonel olduğu altıncı raunt arasında gelişti. O rauntlar arasında aynen böyle oldu. İlk başlarda, isteri ve korku onu gaza getirdi. Yumruk yiyecek ve kötü bir biçimde yaralanacak diye korkuyordu. Sonra, Liston'dan daha iyi olduğunu fark etti. Liston ona vurduğunda bununla başa çıkmayı da başardı. O karşılaşmada Ali, bir erkeğe dönüştü. Dünyanın en azılı dövüşçüsüne dayanmak ve onu yenmek; bana göre, Muhammed Ali böyle yaratıldı. O karşılaşmadan sonra o da Liston da farklı insanlara dönüşmüşlerdi. Hatta iki karşılaşmaları arasında bir noktada, Liston'ın uyuşturucu kullanmaya başladığını sanıyorum. Hep öyle düşünmüşümdür. O sıralarda onu çalıştıranlar, en azından bazıları uyuşturucu ticaretiyle yakından ilgileniyorlardı. Bu da o zamanlar eroin demekti. Tabii, o günlerde dövüşçülere uyuşturucu testi uygulanmıyordu; o yüzden, birisi eroin kullanıyorsa bile bunu bilemezdiniz. Ama Liston ilk ve ikinci karşılaşmalar arasında çok fazla yıprandı. İkinci karşılaşmada hiçbir şey yapamadı. Daha yumruk yemeden bile berbat gözüküyordu. Onu yere seren o sağ kroşe, eski Liston'ı etkilemezdi bile."

13 Kasım Cuma gecesi, yani planlanan karşılaşmadan üç gün önce Ali, Boston'daki Sherry Biltmore Oteli'ndeki süitindeydi ve televizyonda eski bir Edward C. Robinson gangster filmi izliyordu. Birden, midesi bulandı ve kusmaya başladı. Tüm karın bölgesine müthiş bir ağrı yayıldı. "Çok büyük bir terslik var," dedi kardeşine. "Çok hastayım. Beni bir hastaneye götür."

Şampiyonun sorunu, inkarsere kasık fıtığıydı. Bağırsaklarındaki bir halka karnını çevreleyen kasların arasından fırlamış ve aşağı inerek alt sağ bağırsak duvarında limon büyüklüğünde bir şiş oluşturmuştu. Telaşla Boston

Devlet Hastanesine götürülüp anestezi altına alındı ve derhâl, yetmiş dakika süren bir ameliyat yapıldı. "O kadar muhteşem bir biçimde geliştirilmiş bir karnı vardı ki kesmek hiç hoşuma gitmedi," dedi, ameliyata katılan doktorlardan biri.[6] Doktorlar, Ali'nin durumunun doğuştan olduğuna karar verdiler. Yani, meydana gelen hasar ve hasara uğrama potansiyeli doğuştan vardı. Ama Sonny Liston durumdan haberdar olunca bunu farklı yorumladı: "O kadar bağırıp çağırmasaydı fıtık da olmazdı,"[7] dedi.

Aslında fıtık sorunu, Ali için olduğu kadar Liston için de bir terslik demekti. Planlanan karşılaşmalarının altı ay ertelenmesi anlamına geliyordu. O süre boyunca Ali, genç bir erkek olarak fiziksel açıdan olgunlaşmaya devam ederken Liston'ın becerileri sadece gerileyebilirdi.

Bu arada, tartışmalar şampiyonu rahat bırakmamaya devam etti. Karşılaşma 25 Mayıs 1965'e ertelendi ama karşılaşmayı daha önceden onaylayan Massachusetts otoriteleri artık bunu yapmayı reddediyorlardı. Bunun görünürdeki sebebi, menajerin organize suç örgütüyle bir bağının olmasından çekinmeleriydi. Sonra, 21 Şubat 1965'te Malcolm X bir suikasta kurban gitti. O gece, Ali'nin dairesinde kaynağı belirlenemeyen bir yangın meydana geldi, iki gün sonra da İslam Ulusunun New York'taki merkezi bombalandı. Sözüm ona bu son iki olay, Malcolm'ın ölümünün intikamını almak için düzenlenmişti ve Malcolm'ın birçok taraftarı bu suikastın Elijah Muhammed'in işi olduğuna inanıyordu. Nihayet tehditler, karşı tehditler ve şiddet söylentileri arasında 2. Ali-Liston karşılaşması, St. Dominic Arenası'na alındı. Burası, Lewiston, Maine'deki ufak bir gençlik merkeziydi.

JERRY IZENBERG: "Karşılaşmanın ortamı çirkindi. Malcolm ölmüştü ve Ali'nin de buna karşılık öldürüleceğine, hatta bunun ringde olabileceğine dair söylentiler çıkmıştı.

Bunların büyük bir kısmı basın tarafından yaratılan isteriydi ama öyle olsa bile durumdan endişe ediliyordu. İslam Ulusu güvenlik görevlileri her yana yayılmıştı. Şunu söylemem gerek: O zamanlar Ali'nin davranışlarından hiç hoşlanmadım. Onunla birlikte soyunma odasında olduğumuz bir zamanı hatırlıyorum. Karşılaşma gecesi değildi, bir hafta kadar önceydi. Masaj masasında yatıyordu. Luis Sarria ona masaj yapıyordu ki birisi Malcolm'la ilgili bir şey sordu. Bir gazeteci, 'Malcolm'ın taraftarlarının size suikast yapacağıyla ilgili öyküleri duydunuz,' gibi bir şey dedi. Ali de başını kaldırdı ve 'Hangi insanlar bunlar?' dedi. 'Malcolm'ın taraftarı falan yoktur.' Buna kızdığımı hatırlıyorum; çünkü bana göre Malcolm belirli şeyleri temsil ediyordu. 'Seni hergele. Malcolm önce muhteşem, sonra birisi sana onun bir hiç olduğunu söylediği için bir hiç,' diye düşündüm. Çok öfkelenmiştim."

MILT BAILEY: "Malcolm'ın intikamının alınacağı söylentilerinin hiçbiri Sonny'yi etkilemedi. En büyük zararı Ali fıtık olduğunda gördü. O zamanlar Sonny, form açısından onu gördüğüm en iyi durumdaydı. Sonra, altı ay beklemek ve tüm o antrenmanları tekrar etmek zorunda kaldı; bu da onu fiziksel ve psikolojik olarak kesinlikle yaraladı. Bir de Ali, Sonny'nin biraz kafasını karıştırmıştı. Bir sonraki adımından emin değildik. Mesela ilk karşılaşmalarında Ali'nin görmekte zorlandığı o rauntta, Sonny'ye numara yapıp yapmadığını anlayamadık; çünkü daha önceleri çok şaka yapmıştı. Ama sanırım her iki seferinde de Ali'nin, Sonny'nin başa çıkmayacağı bir tarzı vardı. O kadar. Hareketler, koşmalar derken bir de çok sıkı yumruk atıyordu. İkinci karşılaşmalarından sonra, Sonny soyunma odasında benden amonyak tuzu istedi. Kimsenin Ali'nin yumruk atamadığını söylemesine izin vermeyin."

ROBERT LIPSYTE: "İkinci Ali-Liston karşılaşmasından önceki gece, Dick Gregory'yle birlikte Liston'ı ziyaret ettik. Dick'in, Şükran Günü'nde Mississippi'de hindi dağıtma programı vardı. Bu yüzden, para almak için Liston'ın kampına gittik. Oraya vardığımızda Sonny, televizyon karşısına oturmuş *Zulu* isimli bir film izliyordu. Üç dört beyazın tüfeklerle Zulu halkını tarayıp yok ettiği bir sahne vardı. Liston öylece oturmuş, televizyona bakıyordu ve çok dalgın görünüyordu. Gregory bana, 'Aklı uçmuş durumda,' dedi. 'Hızlı bir yenilgi yaşayacak.'"

Daha önceki karşılaşmayı Ali'ye kaptırmış olan Liston, herkesin favori karşılaşması için ringe girdi. Katılım rakamı 4.280 olarak anons edilmişti ama daha dürüst tahminler bu rakamın yarısı kadar olduğu yönündeydi.

Kısa bir karşılaşma oldu. Bazı taraftarlar izleyemediler bile:

Mickey Mantle: "Ali'nin Sonny Liston'ı yendiği Maine'deki o ikinci karşılaşmayı hatırlıyor musunuz? O sırada, biz Detroit'teydik. Yankee takımının yarısı karşılaşmayı izleyebilmek için ücret ödemeniz gereken bir tiyatro salonuna gitmişlerdi. Joe Pepitone de yanımızdaydı. Onu biraz patlamış mısır alsın diye dışarı yolladık. On on iki mısır kutusuyla birlikte geri döndüğünde herkes gidiyordu. Joe mısırları havaya fırlatıp 'Neler oldu burada?' dedi."

Lou Holtz: "Storrs'taki Connecticut Üniversitesinde yardımcı futbol antrenörüydüm ve maçı izleyecek kadar param yoktu. Ama karşılaşmayı kapalı devre tiyatrolarda yayımlamaktan sorumlu olan Hartford'daki televizyon istasyonu, stüdyoya bazı konuklar çağırmıştı.

Yirmi altı mil yol kat ettim ve tam karşılaşma başlarken içeri girdim. Bir masaya ordövrler yerleştirilmişti. Bir şeyler atıştırmak için masaya gittim ve geri dönüğümde karşılaşma sona ermişti. Arabama atlayıp Storrs'a geri döndüm; tüm karşılaşmayı kaçırmıştım."

Holtz'un ve diğerlerinin kaçırdığı şey, bazılarının asla hedefini bulmadığına yemin ettikleri kusursuza yakın bir yumruktu. Ali karşılaşma boyunca peş peşe sadece üç yumruk attı. Bunlardan ilki, karşılaşma zilinin çalışının hemen ardından geldi; ringde hızla koştu ve bir sağ direktle Liston'ı şaşırttı. Bir dakika sonra, bir diğer sağla rakibini şok etti. Liston öne ilerlemeye devam etti ve çaresizlik içinde ringi kapatmaya çalıştı. Bir yumruk savurdu. Ali geri çekilip ıskalamasına neden oldu, destek almak için sol ayağını sıkıca yere dayadı, güç kazanmak için sağ ayağının üstünde döndü ve Liston'ın doğrudan çenesine inen bir sağ direktle yanıt verdi. Yumruğunun gücü Liston'ın ağırlığının çoğunu taşımakta olan sol ayağını kaydırdı ve rakibi yere yığıldı.

Sonra, zaman bir anlığına donmuş gibi oldu. Ali kendi köşesine çekilmek yerine, yumruğunu havaya kaldırdı ve 'Kalk ve dövüşmeye devam et, ezik,' diye bağırdı. O noktada, karşılaşmanın hakemliğini yapan Jersey Joe Walcott kontrolü yitirdi. Ali'nin nötr bir köşeye geri çekilmesini söylemesi ve Ali gitmeden saymayı reddetmesi gerekirdi. Ama bunun yerine, şampiyonu Liston'dan öteye iterek uzaklaştırmaya kalkıştı. Ali kollarını havaya kaldırıp ringde dans ederek bu çabasını sonuçsuz bıraktı. Yere yığıldıktan on yedi saniye sonra Liston, güçlükle kalkmaya çalıştı. Ona geri sayım yapmamış olan hakem karşılaşma devam ediyormuş gibi eldivenlerini sildi. Ali yumruklar atarak yeniden saldırıya geçti. Sonra, bu karmaşada Walcott Nat Fleischer'ın (*Ring* dergisi yayımcısı), 'Bitti!' diye bağırdığını duydu. 'Nakavt oldu!' Walcott dö-

vüşçülere sırtını dönüp Fleischer'ın yanına gitti, söylediklerini bir süre dinledikten sonra ringin ortasına geldi ve karşılaşmayı durdurdu.

MUHAMMED ALİ: "O yumruk onu mahvetti. İyi bir yumruktu ama ayağa kalkamayacağı kadar sert bir yumruk attığımı sanmıyordum. Yere yığıldığını görünce heyecanlandım; kuralları unuttum. Eğleniyordum ve insanlara paralarının karşılığını vermek istiyordum. Bir de insanlar artık unutmuş olabilirler ama Liston ilk karşılaşmayı omzu sakat diye kaybettiğini söylemişti. Başkaları da karşılaşmada şike yapılmış olabileceğini söylemişlerdi. O yüzden, ikinci karşılaşmada onu kötü yenmek istiyordum. Mazeretler uydurmasını veya bırakmasını istemedim. Ayağa kalkmasını, böylece herkese ne kadar iyi olduğumu gösterebilmeyi istedim."

İki ay önce dünya hafif sıklet şampiyonası haberini yapan Jose Torres, karşılaşmadan sonra Liston'ın soyunma odasındaydı.

JOSE TORRES: "Oda boştu. Liston çok utanmış ve çok moralsiz bir hâldeydi. Sorduğum ilk soru, 'Yumruğu gördün mü?' oldu. O da bana, 'Evet ama çok geç gördüm,' dedi. O kadar. Boksta insanı yere deviren yumruk, sert yumruk değildir. Geldiğini görmediğiniz yumruktur. Ali bu konuda ustaydı. O kadar hızlı yumruk atardı ki darbeye hazırlanmanız için fırsat tanımazdı. Ali nötr bir köşeye çekilmiş olsaydı, Sonny'nin ona kadar sayıldığında ayağa kalkıp kalkamayacağından emin değildim. Doğru dürüst geriye sayım yapılmadı ama yaralanmıştı ve Ali'yle yüzleşmek istediğini sanmıyorum. Sonny, çılgın insanlardan korkardı ve Ali'nin de öyle olduğunu düşünüyordu. Karşılaşmadan önce bana, hapiste yaşadıklarını anlatmıştı. Tecavüze uğramış ve sodomiye maruz

kalmış mahkûmlara ne olduğunu duymuştum. Liston'a bu tür sorunlar yaşayıp yaşamadığını sordum. Hapiste ona kimsenin o tür bir şey yapamadığını çünkü herkesin ondan korktuğunu ama çılgın mahkûmlardan korktuğunu söyledi."

SONNY LISTON (karşılaşmadan iki sene sonra): "Size o gün neler olduğunu anlatabilirim. Ali sert bir yumrukla beni yere serdi. Yere yığılmıştım ama yaralanmamıştım. Başımı kaldırdım ve Ali'nin tepemde dikildiğini gördüm. Sert bir yumruğa maruz kalmadan yerden kalkmak mümkün değildir. Ali bana yumruk atmak için bekliyordu, hakemse onu kontrol edemiyordu. Tek dizimi ve elimi yere dayayıp kalkmak zorunda kaldım. Biliyorsunuz, Ali çatlağın tekidir. Normal bir adamın ne yapacağını kestirebilirsiniz ama bir çatlağın ne yapacağını bilemezsiniz. Ali de bir çatlak."[8]

JERRY IZENBERG: "Ali o gece karşılaşmayı kazandıktan sonra, asla unutamayacağım bir an yaşandı. O ve ekibi, Auburn Maine'de bir otelde kalıyorlardı. Herkes bahçedeydi. Captain Sam, Archie Robinson vardı; Blood da galiba oradaydı. Ali bir şeyler yapıyor, gülüyor, bağırıp çağırıyor, eğleniyordu. Derken karısı Sonji ikinci kattaki balkona çıktı, tırabzanlardan eğildi ve aşağı seslendi. 'Yukarı gel.' Aralarında derin hisler olduğu belliydi. Diğerleri Ali'ye, 'Sakın gitme, adamım. Burada kal,' dediler. İki üç kişi bahçeyle ikinci kat arasındaki basamaklarda oturuyordu. Tüm bunları izlerken kendi kendime, 'Bir halat çekme oyunu oynanıyor,' diye düşündüm. Beş dakika boyunca devam etti. Ali ne vakit basamaklara yönelecek olsa orada oturanlar yol vermiyordu. Yolunu kesmiyor, 'Gidemezsin,' demiyorlardı ama oturdukları alanı kullanarak 'Hayır, burada kal,' diyorlardı. Sonji'yi severdim. Ali'yle ilişkisi nasıl başlamış olursa olsun, bence onu önemsiyordu. Tabii, Müslümanların birçoğu; makyaj

yaptığı, örtünmediği ve belki sormasını istemedikleri soruları sorduğu için ondan hoşlanmıyordu. Neyse, bahçedeki duruma geri dönelim. Nihayet Ali, yukarı baktı, 'Sen uyu,' dedi ve bahçede kaldı. Bu manzarayı hiç unutmadım. O anda, o basamaklarda oturanlardan hiç hoşlanmadım. Onlara, 'Neden adamı ve karısını rahat bırakmıyorsunuz, bir arada hayatlarını yaşamalarına izin vermiyorsunuz?' demek istedim. Sonji için üzüldüm çünkü uzun süre Ali'yle kalacağını düşünmüyordum."

23 Haziran 1965'te, Maine'de Sonny Liston'ı yendikten yirmi dokuz gün sonra Ali, Dade Bölgesi Florida'daki Gezici Mahkeme'ye bir dilekçe verdi ve evliliğinin iptalini istedi. Birçok şeyin yanı sıra evlenmeden önce Sonji'nin İslam Ulusu öğretileri ve inançları hakkında tam bilgi aldığı, Ali'yi onunla evlenmesi için yanıltarak bu öğretileri ve inançları izleyeceğini söylediği ve bu sözünü tutmadığı konusunda şikâyetçi oldu. Bundan sonra ortaya çıkan yasal belgelerde sayısız suçlar iddia edildi. 10 Ocak 1966'da nihai bir boşanma kararı çıkarıldı. Ali'nin karısına on sene boyunca her sene bin beş yüz dolar ödemesi, avukatlarına da ek olarak $22.500 ödemesine karar verildi. Boşanma tam kesinleşmeden önce Ali, Sonji'ye şu notu yolladı: 'Cehennemi cennete tercih ettin bebeğim.'

MUHAMMED ALİ: "Sonji'yle ayrıldığımızda çıldırdım; oturma odamızda oturuyor, parfümünü kokluyor, duvarlara bakıyordum. Ama olması gereken bir şeydi. Yapması gereken şeyleri yapmamıştı. Ruj sürüyordu, barlara gidiyordu, açık saçık giysiler giyiyor ve düzgün gözükmüyordu. Yeminler edip bunları tutmadı ve çeşit çeşit tartışmalar yarattı. Bir kere ona tokat attım. Hatalıydım. Hayatımda sadece bir kere bu tür bir şey yaptım ve ona tokat attıktan sonra ondan

daha fazla üzüldüm. Benim canım onunkinden daha çok yandı. Gençtim, yirmi iki yaşındaydım ve karım dinime aykırı şeyler yapıyordu ama bunlar mazeret değil. Bir erkek asla bir kadına vurmamalı.

"Sonji'yle evli olduğum sürece boyunca, hiç başka bir kadınla birlikte olmadım. Arada sırada aklımdan geçmiştir ama Sonji'yi seviyordum ve asla başkasıyla birlikte olmaya tenezzül etmedim. Sonra, ayrılmamızın üzerinden bir ay geçmesine rağmen kendimi hâlâ kötü hissettiğimden bir arkadaşım beni bir partiye götürdü. Hangi arkadaşım olduğunu söylemek istemiyorum ama gittiğimiz yer güzel kadınlarla doluydu. Kadınlara karşı çekingendim ama orada birisiyle tanıştım; oradaki en güzel kadındı. Daha sonradan arkadaşımın, onun partiye gitmesi ve benimle tanışıp beni hoş tutması için para ödediğini öğrendim. Ama ben bunlardan haberdar olmadan önce bana, 'Bak gördün mü, yapman gereken tek şey birisine bakmak. Sonra yine âşık olacaksın,' demişti. 'Sen böylesin, Muhammed.' Ondan sonra, her şey yolundaymış gibi davranmaya çalıştım ama çok uzun süre Sonji'yi özledim."

SONJI CLAY: "İyi bir eşti. Geçmişi düşününce bunu söyleyebilirim. Değerli, tatlı ve nazik birisi. İlgilendiği tek şey, başkalarını mutlu etmekti. Başka hiçbir şeyi umursamazdı. Bana şarkılar söylerdi. Ben E. King'in 'Stand By Me' isimli şarkısı en sevdiğiydi. Sam Cooke da söylerdi. Ama hep 'Stand By Me'yi söylerdi. Birlikte geçirdiğimiz en güzel zamanlar; herkesin gittiği, kendisi gibi davranabildiği ve Müslüman olmasının gerekmediği zamanlardı. Dünya ayaklarının altındaydı ve bu popülaritesi beni tehdit etmiyordu; çünkü ben hayatım boyunca popüler olmuştum.

"Onun kadar olmasa da bunun nasıl bir şey olduğunu bilecek kadar popülerdim. Spot ışıklarının altıda olmam gerekmiyordu. Kameraların önüne atlamam gerekmiyordu. Sadece

mutlu olmamızı istiyordum; insanlar bizi rahat bırakmış olsalardı, mutlu olabilirdik.

"Dinin aramızı bozduğunu, onun dinini kabul etmediğimi söylüyorlar ama bunlar doğru değil. Asıl sorun, Muhammed'in değil, bazı diğer kişilerin beni diledikleri gibi kontrol edememesiydi. Kontrolle ilgili olmalıydı. Ona, 'Uzun giysiler giyer, diyete uyarım, makyaj yapmam,' dedim. 'Bana mantıklı gelmiyor ama bunları yapmamı istiyorsan yaparım.' Buna rağmen, sorunlar vardı. Sorular sorduğumda bana, 'Hep sorun çıkarıyorsun, değil mi?' derdi. Bunu söylerken gülerdi ama bir yanı bunu ciddi söylüyordu. Bana bakar ve 'Fazla zekisin, kadın,' derdi. 'Onlara sorular sorma.' Sorduğum soruları sormaya hakkım vardı. Geceleri Florida'da oturur göğe bakardık; ana gemiyi işaret eder, 'Dünyanın geri kalanını yok ettiğinde gelip bizi kurtaracak,' derdi. Gemidekiler üç seneye kadar gelecekleri ve bizi alacakları için, bir ev de satın alamadık. Elijah Muhammed'se Chicago'da büyük bir evde yaşıyordu. Bu yüzden ona, 'Bu ne anlama geliyor? Elijah gitmeyecek mi yoksa?' dedim. Bu tür sorular soruyordum çünkü Elijah'nın ona öğrettiklerinin büyük bir kısmı mantıksızdı. Ali bana bir evimiz olamayacağını, bazı şeyleri yapamayacağımızı söylüyordu; gücümüzün yetip de bize keyif verebileceği şeyleri ana gemi gelip bizi götürecek diye yapamıyorduk. Eh, Elijah Muhammed belli ki gitmeyecekti; çünkü tüm bunlara sahipti. Sorular sorduğum için, söylememem gereken şeyler söylediğim için başım derde giriyordu.

"Dolayısıyla dediğim gibi bu bir kontrol meselesiydi. O insanlar Ali'ye, dünyanın ağır sıklet şampiyonuna sahipti ve onu yanlarında istiyorlardı. Elijah hayattayken kuralları koydu, Herbert da bunları uyguladı. Sanırım Herbert, bazı kuralları da kendisi koydu. Çok zeki ve kurnazdır. İşini bilir; istediğini elde eder. Muhammed Ali'yle ilgili her şeyde son söz Herbert'ındı. Bir erkekle evli olup da bir başka erkeğin

beni kontrol etmesine gerek görmedim. Ali'ye, 'Bu adamın dediklerini yapmam gerektiğini söylüyorsan seninle değil onunla evli olmam gerekir,' dedim. Yani, bana göre her şey gayet açıktı; bazı kişiler o zaman bile onu kullanıyorlardı. Ali mücevher takmaz. Bir saati olup olmadığını bile bilmiyorum. Birileri onun varlığından da faydalanıyordu ama bu Ali değildi. Sorun sadece para da değildi. Tüm hayatını kontrol etmek istediler. Ulusa girdiğinizde size öğrettikleri ilk şey, kardeşlerin ibadethanede olduğu ve başka kimsenin önemli olmadığıydı. Başka kimseyle arkadaş olamıyordunuz; herkese sırt dönüyordunuz. Sizden yapmanızı istedikleri her şey için ayrı bir yer vardı. Dua etmek için ibadethaneleri, yemek yemeniz için bir restoranları, giysilerinizi satın aldığınız bir mağazaları vardı. Dürüst olmak gerekirse Ali'nin, öğretilerden kaçına gerçekten inandığını bilmiyorum. Ortalıkta kimsecikler olmadığında benden bir şey isterdi, başkaları etrafımızda olduğunda başka bir şey isterdi. Bu iki yüzünü anlayamıyordum. Yani inandığın, hissettiğin ve istediğin şeyler için kendini savun ama Ulus için bir şey yapıp sonra Tanrı bunları görmeyecekmiş gibi benimle yalnız kaldığında başka bir şey yapma.

"Sonra, ayrıldık. Bu kararı da başkasının verdiğine eminim. Çok üzüldüm. Buna karşı gelmek istedim, onu seviyordum. Ama etrafıma bakınca kalabalıkta tek bir dostane surat görmedim. Tüm Müslümanlara karşı gelmeyecektim. Bunu yapmış olsaydım, muhtemelen ölürdüm. Ayrıldıktan sonra, Ali'nin yakınlarımda olmaması gerekiyordu. Hatta benimle konuşması bile yasaktı. Bir yerde olduğunu öğrendiğimde telefon açardım. Ama arayacak olursam, ertesi gün numara değişirdi. Müslümanlar o kadar tehlikeli olduğumu düşünüyorlardı. Gerçekten! Ne tür bir tehdittim? Sonra, zaten din değişti. Ali'nin karşı olması gerektiği öğretilen her şey birden değişti ve bunların bir sakıncası olmadığı söylendi. İnsanı çıldırtan bir durum. Bir gün beyaz insanların şeytan olduğunu, sonra aslında öyle demek istemediklerini söylediler. Ana akımın orta-

sında nasıl değişip *hayır, aslında böyle olmaması gerekiyordu* diyebilirler?

"Bunlar beni hâlâ üzüyor, bunlardan hâlâ etkileniyorum; çünkü hâlâ Ali'nin gölgesinde yürüyorum. Evlendiğimizden beri hayatım, hiçbir mahremiyet içermeyecek kadar şeffaf oldu. Tekrar evlendim ve hâlâ Muhammed Ali'nin karısı olarak yaşıyordum. Sonra, tekrar boşandım ve insanlar Ali'den söz etmeye devam ettiler. Gördükleri tek şey buydu; beni tanımıyorlar. Ben, bir zamanlar Muhammed Ali'yle evlenmiş güzel bir surattan daha fazlasıyım. Yemek pişirmeyi bilirim. Güçlüyüm. İyi bir insanım. İyi bir dostum. Suratımın kırışması umurumda olmaz. Saçıma ak düşerse de öyle. Benim için görünüşten çok daha önemli şeyler var. Sadece kendim olma fırsatını istiyorum.

"Neyi anlamıyorum, biliyor musunuz? Ali hâlâ insanlara, 'Karım nerede? Sonji'yi gördünüz mü?' diyor. Diğer kadının elinden bir şey almak istemem. Artık duyduğuma göre, çok iyi bir karısı var. Ama Chicago'ya geldiğinde birlikte olduğumuz günlerden tanıdığı birisini görürse onları yanına çeker ve 'Sonji nasıl?' diye sorar. Sanırım, beni hâlâ umursuyor. Bugün onu görmek yüreğimi parçalıyor. Son derece hayat dolu, yumruklarıyla olmasa bile büyük bir güç temsil eden bir adam.

"Sürekli olarak dövüşmekten başka yapabileceği çok şey vardı. Şimdi, bu hâlini, güçlükle konuştuğunu görmek, kalbimi sızlatıyor. O kadar uzun süre dövüşmesinin nedeni, bence kendini kontrol edebildiği ve kendisi olabildiği tek yer olarak ringi görmesiydi. Orada kimse ona ne yapması gerektiğini söyleyemezdi. Ama her zaman onun iyiliğini diledim. Çok şey paylaştık ama zamanımız çok azdı. Bir şeyi biliyorum. Bugün birisi bana beni sevdiğini söylerse bunun doğru olup olmadığını anlıyorum. Sevilmenin ne demek olduğunu biliyorum çünkü o beni gerçekten çok sevdi."

Bu arada, Sonny Liston'ı ilk rauntta yendikten sonra, Ali hakkındaki çeşitli söylentiler devam etti. Bir kez daha bir ağır sıklet şampiyonası karşılaşması, kafa karışıklığı ve belirsizlikle sona ermişti. Bazı gözlemciler Ali'nin yeteneğine inanıyorlardı. Eski ağır sıklet şampiyonu James Braddock, "Clay oldukça adilane bir dövüşçü. Birçoğumuzun hakkında düşündüğünden çok daha iyi olduğunu hissediyorum,"[9] dedi. *Sports Illustrated* yazarı Tex Maule, "Clay şu anda gelmiş geçmiş en iyi ağır sıklet olabilir, zamanla kesin olacak,"[10] diye fikir yürüttü. Ama Ali'nin aleyhinde konuşanlar, ringdeki ve dışındaki davranışlarına saldırmaya devam ettiler. "Cassius Clay'le ilgili sorun," diye yazıyordu *Los Angeles Times*'tan Jim Murray, "tarihte yanlış bir rol oynayan birisi varsa bunun Clay oluşudur. Cassius'a *Kahraman Şerif*'teki şerif rolünü verdiler ama o siyah şapkalı adam olmak istedi."[11] Medya neredeyse istisnasız bir biçimde şampiyondan 'Cassius Clay' olarak söz etme âdetine devam etti. Sonrasında, çeşitli sıkıntılar yaşandı.

Belki de en kayda değer uçurum, Ali'yle eski ağır sıklet şampiyonu Joe Louis arasındaydı. Louis, birtakım ilkelere inanırdı ve bunlardan söz etmekten çekinmezdi. Ali İslam Ulusuna geçtiğinde Louis, "Siyah Müslümanlara karşıyım," demişti. "Her zaman, her insanın kardeşim olduğuna inanmışımdır. Clay, Siyah Müslümanlarla olan bağlantıları yüzünden kamuoyunun nefretini kazanacak. Öğrettikleri şeyler bizlerin inançlarının tam tersi. Ağır sıklet şampiyonunun herkesin şampiyonu olması gerekir. Herkese karşı sorumluluklar taşır."[12]

Louis'in eleştirisi, Ali'nin dinî inançlarıyla da kısıtlı değildi. "Clay'in kendine olan güveni bir milyon dolar ama cesareti on sent kadar," dedi eski şampiyon. "Yumruk atamıyor; canınızı acıtamıyor ve iyi yumruk atabildiğini sanmıyorum. Etrafta iyi dövüşçüler olmadığı için şanslı. Onu Johnny

Paycheck, Abe Simon ve Buddy Baer'le kıyaslardım. Ben dövüşürken Clay dövüşüyor olsaydı, birçok kişi onu yenerdi. Onu kırbaçlardım. İpler üstünde dövüşmekle ilgili hiçbir şey bilmiyor, benimle karşılaşsaydı o iplerin üstünde olurdu. Onu ringden atmak yerine yumruklarla etkisiz hâle getirmeye çalışırdım. Onu bir köşeye sıkıştırabildiğim kadar sıkıştırır, o iplerin üstüne fırlatırdım. Onu var gücümle ittirir, etrafa savurur, tırmıklar ve acımasızca döverdim; hızını keser, kaburgalarını sıkardım. Bedeninde en acı çekeceği yerlerini cezalandırırdım. Clay'in bedeninde izler çıkardı. Her yanı acırdı. Acı içinde ağzını sımsıkı kapatırdı ve gözyaşları gözlerini yakardı."[13]

Ali tabii ki bu sözlere aynı şekilde aynı verdi. "Joe Louis'in beni dövmesiyle ilgili olay nedir?" dedi. "Ağır hareket eden, ayaklarını sürüyen Joe Louis mi dövecekmiş beni? Sert yumruklar atıyor olabilir ama vuracak bir şey bulamazsanız bunun bir anlamı kalmaz. Ben öyle düztaban bir dövüşçü değilim. Joe Louis, gerçekten de çok komiksin. Joe Louis'in, ayın serserisi kulübü diye bir olayı vardı. Dövüştüğü adamlarla bugün ben Madison Square Garden'da karşılaşsam onları yuhalayarak ringden atarlardı. Kocaman göbekli, şekilsiz bedenli, beceriksiz; duruşa, direnç ve ayak oyunlarına sahip olmayan insanlar. Joe Louis hakkımda asla iyi bir şey söylemedi. Her dövüştüğümde Joe Louis yanlış adamı seçti. Sırf adamı yenmekle kalmadım, yenileceği raundu bile seçtim. Joe Louis bunu asla yapamadı. Beni dövebilir miydi? Joe Louis beni nasıl yere serebilir ki? Zıplamaya, yumruk sallamaya ve hareket etmeye başladığımda ne yapardı? Bunu sadece bir dakika yapabileceğimi de söylemeyin çünkü üçer dakikalık on beş raunt boyunca yapabilirim. Şimdi, Joe Louis beni nasıl yenecekmiş? Ağır, boyu benden kısa; benden daha hafif sıkletlerle dövüşmüş ve hızımın yarısına bile sahip olmayan Joe Louis'in beni nasıl yere serebileceğini anlayamıyorum. O gece, dans etmeyi kesip

dikildiğim yerde bana vurmasına izin mi verirdim?"[14]

JOE LOUIS BARROW JR.: "Muhammed'le babam arasında tatsızlıkların olduğu zamanlar da oluyordu. Açıkçası, Muhammed'in böbürlenmesi hoşuna gitmiyordu. Onun tarzı bir davranış değildi. Babam dövüştüğünde insanlar ona, 'Dempsey'den daha mı iyisin?' diye sorarlardı. Babam da 'Ortalıkta olduğunuzda yapabileceğiniz tek şey en iyisi olmaktır,' derdi. Yanıtı buydu ama bir şampiyon olarak saltanatından çok gurur duyar, ringdeki becerilerine güven duyardı. Muhammed'in herkesin önünde bağırıp çağırmasıyla bunu ondan almasına izin vermeyecekti. Sonra Muhammed bir gün babama, Tom Amca olduğunu söyledi. Bu, daha sonraydı; Muhammed'in Vietnam döneminde vicdanlı savaş karşıtı birisi olmaya çalıştığı zamandı. İkinci Dünya Savaşı'nda babam Orduya gönüllü olarak yazılmış, doksan altı karşılaşmayı idare etmiş ve iki milyon askeri eğlendirmenin yanı sıra, ABD Ordu Yardım Fonuna iki şampiyonluk karşılaşmasından para bağışı yapmıştı. Amerika babamı bu yüzden sevmişti; Vietnam'daki savaş boyunca insanlar Muhammed'e, 'Neden Joe Louis gibi Orduya yazılıp Özel Hizmetlerde ülkene hizmet etmiyorsun?' diye sordular. Babamla bu konuda ve Muhammed'in savaşa karşı takındığı tavırla ilgili olarak konuştuğumuzu hatırlıyorum. Farklı dönemlerde farklı savaşlar yaşanmıştı ama babam bana, 'Bak,' dedi, 'bu ülkenin her yaptığına inanmıyor olabilirsin ama hâlâ dünyanın en muhteşem ülkesi ve buna destek vermen gerek.' Babam bir vatanseverdi. Ülkesinin kararı Vietnam'a girmekse birçok Amerikalı gibi o da bunu destekliyordu. Muhammed'in vicdanen savaşa karşı çıktığı oranda, babam onun kendisi gibi ülkeyi desteklemediğini düşünüyordu. Dinî inançlarına rağmen Muhammed'in savaşmasına gerek bırakmayacak bir rolle Orduya katılabileceğini düşünüyordu."

1965 devam ederken Ali'nin İslam Ulusuna olan bağlılığı hiç hafiflemedi. Yayınlarını inceledi, toplantılara katıldı, bu dine çekmek için insanlar aradı, Elijah Muhammed'le düzenli olarak buluştu ve telefon görüşmeleri yaptı. Kamuoyuna verdiği beyanlar da değişmedi. "Clay, *pislik* demektir," dedi bir grup dinleyiciye. "İnsanlarıma köle efendilerinin verdiği isim. Beyaz kanım köle sahiplerinden, tecavüzden geliyor. Beyaz kan bize zarar veriyor, canımızı acıtıyor. Daha koyu tenli olduğumuzda daha güçlüydük. Daha saftık. Büyürken neler gördüm? İsa beyaz. Süpermen beyaz. Başkan beyaz. Melekler beyaz. Noel Baba beyaz. Bu, beyin yıkamadır; çocuklara söylenmiş en büyük yalandır. Her sene, onlara oyuncaklar alıyorsunuz ve çocuklar bunları pembe yanaklı beyaz bir adamın getirdiğini sanıyorlar. Her iyi şeyin beyaz birisinden geldiğini düşünüyorlar."[15]

Bazıları için bu ifadelerin etkisi sarsıcıydı.

JEREMIAH SHABAZZ: "Elijah Muhammed konuştuğunda sözleri bulunduğu şehirle kısıtlı olurdu. Ama Ali bir spor kahramanıydı ve insanlar ne diyeceğini duymak istiyorlardı; dolayısıyla görünürlüğü ve herkesçe tanınması Ulus açısından çok faydalıydı. Sesi tüm dünyada duyuluyordu ve bu bizim için gerçekten büyük bir lütuftu. Hiç kuşkusuz, o Ulusa katıldıktan sonra taraftarlarımız büyük ölçüde arttı; belki yüzde yüz arttı. Bir ibadethaneye gittiğinde insanlar akın akın onu izlerdi. Tüm o nefret dolu sözlere gelince Ali beyazlardan nefret etmezdi. Onlarla anlaşırdı. Her gün onlarla iletişim kurardı. Ben de öyleydim, hâlâ da öyleyim. Onları sevmek veya beyaz bir kadınla evlenmek zorunda olduğum anlamına gelmiyor ama sürekli olarak beyazlarla konuşuyordum. Mesela, Angelo'yla anlaşıyordum; ona saygı duyuyordum. İşini yapıyordu ve bazı kişilerin aksine asla Ali'den

faydalanmaya çalışmıyordu. Durumun gerçekliğiyle başa çıkabilirim. Ali'nin bulunduğu işte, Amerika'daki spor çevresi beyazların idaresindeydi, hâlâ da öyle."

Jeremiah Shabazz'ın Angelo Dundee'ye karşı hissettiği saygı, İslam Ulusunda da oldukça yayılmıştı. Ali'nin etrafındakiler arasında Dundee de kendi rolü konusunda gayet açıktı. O bir antrenördü. Görevi Ali'yi dövüşmeye hazırlamaktı. Ali'nin dinî, politik veya sosyal faaliyetleriyle ilgilenmiyordu. Fikirleri her neyse kendine saklıyordu. Dundee'nin tek talebi, karşılaşma zili çaldığında patron olmaktı. Bir karşılaşma sırasında emirler verdiğinde diğerlerinin ona uyması beklenirdi.

Bu formül işe yaradı; tam yirmi sene sürdü.

Ona karşılık, Drew Brown'ın (daha çok Bundini olarak tanınır) Ali'yle fırtınalı ve kesintili bir ilişkisi oldu. 1929 doğumlu olan Brown, Florida'nın "siyahi yoksul" kesiminde büyümüştü ve on üç yaşında gemi mutfaklarında çalışmak üzere Deniz Kuvvetlerine katılmıştı. Bir görevliyi bir satırla tehdit ettiği için iki sene sonra ordudan atılan Bundini, Ticaret Filosuna katıldı ve on iki senesi dünyayı gezerek geçti. Mart 1963'te, Doug Jones karşılaşmasından hemen önce Ali'yle tanıştı ve çok geçmeden kralın sarayının soytarısı oldu. Ama Ali'nin kampındakiler Bundini'yi sadece bir eğlence kaynağı olarak görüyorlardı.

WALI MUHAMMED ("Blood"): "Bundini, Ali için harika bir adamdı. Aralarında bir bağ kurulmuştu; çok güzel bir şeydi. Hiç kimse Ali'yle Bundini gibi başa çıkamazdı. Ali, 'Bugün antrenman yapmak istemiyorum,' derdi. Bundini de şampiyon en sonunda, 'Tamam, yapalım,' diyene kadar peşini bırakmazdı. Bir amigo gibiydi. Ali'ye moral verir ve doğru çalışmasını sağlardı. İçki içmesine, her şeye karışmasına ve

yanlış yaptığı tüm diğer şeylere rağmen, Bundini'ye bayılırdık. Bir aileydik ve Bundini öldüğünde [1988] çok önemli bir üyemizi kaybetmiştik."

FERDIE PACHECO: "Bundini bir sokak şairiydi; sürekli olarak Ali'yi besleyen bir enerji kaynağıydı; tamı tamına demek istediği ve Ali'nin anlayabileceği bir biçimde dünyaları birleştiren birisiydi. 'Bir kelebek gibi süzül; bir arı gibi sok.' Bu, Bundini'nin lafıydı. Bunu Ali'ye söylerdi ve tüm ekip undan, yumurtadan ve şekerden yapılan bir kekse Bundini, ona biraz daha lezzet katan küçük bir Hindistan ceviziydi. Bundini'yi o içki seanslarından birinde yakaladığınızda ki zaman zaman bunu yapardı, bir sorun çıkabilirdi. Ama ayık olduğunda dünyanın en tatlı, en iyi yürekli adamıydı.

"Bundini'nin kaç kere evlendiğini bilmiyorum; belki bir kere evlenmişti ama birkaç sefer bunu denemişti. 1964'te, beyaz bir kadınla bir kan testi yaptırmak için Miami'deki ofisime geldi. Kadın, onu reddetmiş olan varlıklı bir aileden di. Pespaye bir otelde yaşayan çılgın bir kadındı ve Bundini onunla evlenmek istediğine karar vermişti. Florida'nın ırklar arası evlilik yasaları da dâhil, kimse bunu yapmaması için söz dinletemedi. Böylece kan testlerini yaptırdılar, mahkemeye gittiler ve Lisans ofisinin nerede olduğunu sordular; bir polis memuru onları üçüncü kata yolladı. Kuyrukta beklediler. Masaya vardılar, bir Lisans talep ettiler ve kâtip onlara, 'Balık tutmak için mi, avlanmak için mi?' diye sordu. Tabii, onları oraya yollayan polis memuru siyah bir adamla beyaz bir kadının evlenmek için Dade Bölge Mahkemesine geldiklerini aklından bile geçirmemişti. Bundini bunun üzerine, 'Lanet olasıca bir Lisans istiyorum,' dedi. Onu mahkemeden attılar. Sonradan ona, 'Seni bunların olabileceğine dair uyarmaya çalışmıştım,' dedim. Ama çok üzüldü. Ağlıyordu. Şunu kabul etmek gerek: Güney'in gelenekleri yanlıştı.

"Ayrıca Ali, Zaire'de George Foreman'la karşılaştıktan on sene sonra Bundini, Afrika'ya beyaz bir şov kızı getirdi. Oysa karşılaşmanın sadece siyahların yer aldığı bir şov olması gerekiyordu. Siyah bir menajer, iki siyah şampiyon, siyahların yaşadığı bir ülke ve siyahların en çok bilinçlendiği dönem. Tüm bunların ortasında Bundini; beyaz bir kadını getirmiş, onu odasına tıkmış, bir saç bandı taktırıp herkese bir Kızılderili olduğunu söylemesini istemişti. Angelo hep, *Bundini'yi anlamaya çalışırsanız sizi delirtir, o yüzden bunu denemeyin bile*, derdi. Ama Bundini, Ali'ye iyi geliyordu. Öldükten sonra hepimiz onu özledik. Bundini'nin ve beyaz bir Yahudi olan ilk karısının, pilot olan son derece seçkin bir oğulları olduğunu da biliyorum."

Drew Brown Jr., ABD Donanmasının ilk siyahi jet pilotlarından biriydi. Artık Federal Express için pilotluk yapıyor.

DREW BROWN, JR.: "Ali, ona başka kimsenin vermediği bir şeyi babamdan elde etmişti: Gerçekleri. Etrafındaki insanlar Ali'yi çok severlerdi ama yaptığı her şey onlara göre iyiydi. Başkanın etrafındaki insanlar gibiydiler. Beyaz Saray'daki adam ne yaparsa yapsın, personeli işlerinden olmamak için iyi olduğunu söyler. Ali'nin de etrafında öyle kişiler vardı ki ayakkabısının bağcıkları bağlı olmadığında 'Adamım, bağcıklarını bağlamaman ne kadar da havalı,' derlerdi. Babamsa 'Seni koca sersem, bağcıklarını bağla yoksa takılıp kafanı kıracaksın,' derdi. Babamdan başka kimse onunla o şekilde konuşamazdı. Ayrıca can alıcı ve kolay anlaşılan gerçekleri de çok iyi ifade ederdi.

"Ringde Ali, onca gürültüye rağmen babamın sesini duyardı. Kalabalığın sesine rağmen duyduğu tek sesti. 'Sol çak, sağ çak,' gibi şeyler değil, 'Şovu bitir artık,' gibi şeyler söylerdi. Rakibinizi bozguna uğratma vakti geldiğinde bunu

söylerdi. Rauntları kazanmanızı bu sağlardı. Bir de 'Dans et, şampiyon, dans et,' derdi. Daha önceden kimse 'Dans' lafını kullanmamıştı. 'Hareket et, koş,' derlerdi. Ama babam bir ruh gibiydi ve Ali'ye ruh katardı. *Dans et!*

"Babam, Tanrı'dan 'Bücür' diye söz ederdi. Neden, biliyor musunuz? Çünkü itilip kakılan ve göz ardı edilen kişiler hep ufak tefek adamlardı ve belki de yaptıklarınızı not eden kişiler de bu ufak tefek adamlardı. Belki Tanrı da ufak tefek, kısa boylu bir adamdı. Size babamla ilgili başka bir örnek daha vereyim. Annem Yahudi'ydi, beni de kendi dinine göre yetiştirdi. Bar mitzvahımda, zihinsel engelli ve mongoloid olarak dünyaya gelen küçük kuzenim de vardı. Fotoğrafçı herkesin resimlerini çekiyordu. Ben ve dedem, Hallah ekmeğini bölüyorduk; annem, babam ve büyükannem de oradaydı. Babam, kuzenimin en önemli fotoğraflara dâhil olmasını sağladı. Herkes, 'Fotoğrafları mahvetme,' diyordu. Babam, 'Mahvetmiyorum, o da fotoğraflarda olacak,' dedi. O gün, o küçük kızın hayatının en önemli günü oldu. Zihinsel engelli insanların da duyguları vardır. Her zaman bir kenara itildiklerini hissederler; kuzenimse bütün bir gün boyunca hayatında ilk defa spot ışıklarının altına geçmişti. O gün babamdan, bana öğrettiğinden çok daha fazlasını öğrendim. Babacığım öyleydi işte."

Bundini sık sık Ali'yle arasındaki bağdan söz ederdi. "Karşılaşmalardan önce miden bulanır," dedi bir gazeteciye. "Kendimi hamile bir kadın gibi hissederim. Şampiyona tüm gücümü veririm. O bir yumruk atarsa ben de atarım. Ona yumruk isabet ederse benim canım yanar. Bunu nasıl açıklayabileceğimi bilmiyorum ama bazen o bile ne yapacağını bilmeden ben bilirim."[16] 1965'in ortalarında, iki adam arasındaki gerginlik arttı. Bundini'nin beyaz kadınlarla süren ilişkileri İslam Ulusundaki birçok kişiyi öfkelendiriyordu. İçki içerek

kurallarını daha da çok çiğniyordu. Beyaz çevrelerinde keyifle anlatılan bir öykü bir New York restoranında içki içtiği bir zamanla ilgili:

Etrafında, inançları gereği içki içmeyen bir sürü kişi olan Bundini, garsonu kenara çekmiş, bir su bardağına Martini koydurmuş ve "Zeytin koyma," diye fısıldamış. Ulusun üyeleri bundan hiç hoşlanmamışlar. Bundini'nin, Ali'nin şampiyonluk kemerini beş yüz dolara Harlemli bir berbere sattığını öğrendiklerindeyse ekipten atmışlar. Ardından, neredeyse beş sene süren bir ayrılık dönemi başlıyor.

Bu arada Ali, eski ağır sıklet şampiyonu Floyd Patterson'a karşı yapacağı bir sonraki ring mücadelesine hazırlanıyordu. Patterson, Amerikan boks kurumunun sevgilisiydi: Yumuşak tavırlı, mütevazı, iyi bir sportmenin ve "iyi bir Zencinin" somutlaşmış hâliydi. Sonny Liston tarafından iki ilk raunt yenilgisine uğradıktan sonra, Eddie Machen'ı ve George Chuvalo'yu devre dışı bırakan peş peşe beş galibiyet elde etmişti.

Ali ilk başlarda Patterson'ı hafife aldı. Rakibine "tavşan" lakabını taktı ("çünkü bir tavşan gibi ürkek") ve şampiyon Patterson'ın antrenman kampına iki marul ve altı tane havuçla gitti. Ama çok geçmeden karşılaşma öncesi gerilimi çirkin bir hâl aldı; çünkü eski şampiyon "Amerika unvanını geri almak" istediğini açıkladı:

> Siyah Müslüman etkisinin bokstan çıkarılması gerek. Bana, Clay'in dilediği dini seçme hakkı olduğu söylendi bu konuda hemfikirim. Ama benim de aynı şekilde Siyah Müslümanların ABD ve Zenci ırkı açısından bir kötülük olduğunu söyleme hakkım var. Siyah Müslümanların rezil olduklarını söyleme hakkım da var. Bir Roman Katoliği olarak büyüdüm. Tanrı'nın bizi birbirimizden nefret edelim diye buraya koydu-

ğunu düşünmüyorum. Müslümanların ayrımcılık, nefret, isyan ve şiddet yanlısı olmasının yanlış olduğunu düşünüyorum. Cassius Clay, kendisini ve Zenci ırkını küçük düşürüyor. Hiçbir düzgün kişi, imanı "beyazlardan nefret etmek" olan bir şampiyonu örnek almaz. Siyah Müslümanları ve temsil ettikleri şeyleri yalnızca kınıyorum. Bir Siyah Müslüman'ın dünyanın ağır sıklet şampiyonu oluşu, bu sporu ve ülkemizi küçük düşürüyor. Cassius Clay'in yenilgiye uğraması ve Siyah Müslüman lekesinin bokstan ayrılması gerekiyor.[17]

Sıra Ali'nin vereceği yanıta geldi; Patterson'ı, beyazların yaşadığı bir mahalleye taşındığı ve bir "Tom Amca" olduğu için eleştirmeye koyuldu. "O şampiyonken Harlem'de onu kazara görebileceğiniz tek zaman, bir geçit töreninde bir arabanın arkasından el salladığı zamandı. Gösteriş budalası entegrasyonla meşgul olduğundan kendi ırkına ayıracak vakti yoktu.

"Şimdi de benimle dövüşmek istiyor çünkü ben siyahların tarafındayım."[18] Ali şiirsel bir saldırıya geçti:

Onu sereceğim sırtüstü yere.
Böylece, başlayacak bir siyah gibi davranmaya.
Çünkü yapmadı bir şampiyonken yapması gereken şeyleri.
Zorla beyazların yaşadığı bir mahalleye kabul ettirmeye çalıştı kendini.[19]

Devamı şöyle:

Patterson, unvanı Amerika'ya geri getireceğini söylüyor. Unvanın zaten Amerika'da olduğuna inanmıyorsanız kimlere vergi ödediğime bir bakın. Ben

Amerikalıyım. Ama o sağır ve kör değil, bir güzel dayak yemeyi hak eden sözde bir Zenci. Onu dedikleri için cezalandırmak, acı çektirmek istiyorum. O adam yanlış kişiyle konuşmak için yanlış zamanı seçti. Floyd benden söz ettiğinde kendisini evrensel bir konuma yerleştiriyor. Müslümanların unvana Baptislerin Joe Louis şampiyon olduğunda sahip olduklarını düşünmelerinden daha fazla sahip olduğunu düşünmüyoruz. Dinine saldıracak kadar cahil davranacağımı mı sanıyor? Tüm ırklardan çok sayıda Katolik arkadaşım var. Hem ben kimim ki Katolik dini konusunda bir otorite olayım? Neden bir aptal gibi davranayım? Amerika'ya unvanı geri getireceğini söylüyor. Ben ondan daha fazla Amerika'ya aitmişim gibi davranıyorum. Yaşlı bir Zencinin neden benimle dalga geçmesine izin vereyim?

Çok iyi bir karşılaşma olacak. İnsanlar beni daha çok görecek. Gösteriş yapacağım, güzel gözükeceğim. Öylesine zor bulunurum ki henüz hiçbir şey görmediler.

Ring âdeta her köşesinde bir kapısı varmış gibi gözükecek. Bu aptal ve yaşlı domuz budu yiyicisinin hiçbir şansı yok. Domuz yemekten eklemlerine trilyonlarca kurtçuk ve solucan yerleşmiş durumda. Bir sülük denizi bile yiyebilir.

Daha ilk raunt bitmeden insanlar, "Boş ver gitsin," diyecekler. Boy, kilo, denge, erişim, hız, güç ve yaş olarak ondan avantajlı durumdayım. Daha bir şey yapmadan önce işaret edeceğim. Ona düşeceği yeri göstereceğim. Tarihe geçerdi, değil mi? Orada yere serilmiş vaziyette yatarken ağzına bir havuç sokacağım. Üstünde biraz yeşillik olan bir havuç olacak. "Haydi, kemir bunu tavşan," diyeceğim. Sizce de sonra ülkeyi terk etmez mi?[20]

Karşılaşma, 2 Kasım 1965'te Las Vegas'ta düzenlendi. John F. Kennedy suikastının ikinci yıl dönümüydü. Karşılaşmanın başlangıç zilinin çalmasından itibaren, bir rekabet söz konusu olmadı. Ali rakibiyle karşılaşma boyunca oynadı, ilk rauntta bir yumruk atmaya bile tenezzül etmedi. Karşılaşmanın ortalarına doğru, Patterson sallanırken bir sol kroşe onu yere yıktı. Ondan sonra Ali, istese karşılaşmayı sona erdirebilirmiş gibiydi ama rakibi ne zaman yere yıkılacak gibi olsa Ali geri çekildi, işkence etmeye devam etti.

En sonunda, on ikinci rauntta Angelo Dundee ringe seslendi: "Ali, Tanrı aşkına, onu nakavt et." Böylelikle hakem Harry Krause karşılaşmayı durdurdu. Daha sonradan Krause, şu açıklamayı yaptı: "Ona şöyle dedim: 'Erkek erkeğe konuşuyoruz, Floyd, iyi misin? Gerçekten de devam etmek istiyor musun?' Bana 'Evet, lütfen,' dedi. Karşılaşmayı izlemek içimi acıttı. Patterson kesinlikle saf dışı kaldı. Güçsüz, yaşlı bir kadın gibi yumruk atıyordu."[21]

FLOYD PATTERSON: "Hiçbir zaman onun gibi hareket eden birisiyle dövüşmedim. Tüm ağır sıklet şampiyonları arasında, bence ön plana çıkıyor. Öylesine büyük bir zarafetle hareket ediyordu ki üçer dakikalık on beş raunt boyunca bunu sürdürdü. İnanılmazdı. Ringde hareket hâlinde olmak, özellikle onun gibi hareket etmek insandan çok şey alıp götürür. Ali asla durmadı. Hareket eden bir hedefe vurmak çok zordur ve Ali sürekli olarak hareket ediyordu. Bacaklarından güç alıyordu.

"Yumruk yiyeceğinden çok korkuyordu ki bu aslında kötü bir his değildir; bacakları onu yaşlanana dek beladan korudu.

"Onunla 1972 senesinde tekrar karşılaştığımızda aramızda büyük bir gerginlik vardı. Ben açık sözlü bir adamımdır. Siyah Müslümanları sevmedim, Ku Klux Klan'ı da sevmiyo-

rum. Ten renginin her şey olduğunu düşünen hiçbir kuruluşu sevmiyorum. Herkesi kardeşim olarak görürüm ve tıpkı onun gibi inançlarımın arkasında durdum. Dolayısıyla, bir gerginlik vardı. Ona 'Cassius Clay' diye hitap etmemi eleştirdi ama ben de onun bana 'tavşan' diye hitap etmesinden hoşlanmadım. Sonra belki on sene kadar önce New York Eyaleti Atletizm Komisyonunda görev yaparken antrenman kampını ziyaret ettim ve onu daha iyi tanıdım. Oturup konuştuk. Geçmişte olan tüm o aşağılayıcı olayları unuttum. Baş başa konuştuğumuzda ondan ne kadar hoşlandığıma şaşırdım. İyi bir adamdı. İster inanın ister inanmayın, biraz utangaç bir hâli de vardı."

Floyd Patterson zaferinin ardından basın, Ali'ye hiç olmadığı kadar yüklendi. Geçmişte onu tutmuş olan *Life* dergisi karşılaşma öyküsünün manşetini "Bir Ringde Mide Bulandırıcı Manzara" olarak attı.[22] Bir başka taraftar olan Robert Lipsyte şampiyonun Patterson'a karşı tavrını "Bir kelebeğin kanatlarını ağır ağır yolan küçük bir çocuk" olarak tanımladı.[23] Ama bir gün sonra Lipsyte, tekrar yazma ihtiyacı duydu ve bu sefer Ali'nin ringdeki "eşsiz becerileri" hakkında yorum yaptı: "Clay asla bir karşılaşmayı kaybetmedi ve asla da kaybetmeyeceğini düşünmeye başlamış kişiler var."[24]

Belki de şampiyonu ve ringdeki anı en iyi resmeden kişi Gin Rogin oldu: "Ne kadar tuhaf zamanlarda yaşıyoruz. Clay ne kadar da tuhaf ve özgün bir adam. Onu kim derinlemesine anlayabilir ki? Onu sadece ringdeyken izleyebilir ve gerçekten etkileyici olan yönlerine rağmen, bizi ve şampiyon olduğu dünyayı aşağılayıp aşağılamadığını merak edebiliriz."[25]

6
"ONLARLA ARAMDA HİÇBİR SORUN YOK"

"LIBERACE'IN ŞÖHRETİ, güç bankasında pazarlık yapılamayan türdendir. Beatles'ınkiyse sarsıcıdır."[1] diye yazmıştı Wimfred Sheed, Muhammed Ali'yle ilgili bir makalesinde.

Şubat 1966'da, Floyd Patterson zaferinden on iki hafta sonra Ali, işte bu sarsıntıları yaratmaya başladı. 18 Nisan 1960'ta, 18 yaşındaki Cassius Clay Louisville'deki Askerlik Kurası Yerel Kurumu 47'ye askerlik görevi için başvurduğunda Amerika'yı sallayacak ve Ali'yi ABD anayasa hukuk tarihine yazdıracak olaylar zinciri de başlamış oldu. 9 Mart 1962'de, 1-A olarak sınıflandırılmıştı (askerlik hizmeti için uygun görülmüştü). Ama ilk Liston karşılaşmasından bir ay önce 24 Ocak 1964'te Clay, tıbbi askerlik muayenesi için Florida, Coral Gables'daki Silahlı Kuvvetler Celp Merkezine çağırıldı. Muayenenin fiziksel kısmı sorun değildi ama elli dakikalık zihinsel yeterlilik testi ayrı konuydu. Clay lisedeyken zayıf bir öğrenciydi ve sınavın özellikle matematik bölümünde zorlanmıştı:

> Bir adam sabah saat altıdan öğleden sonra üçe kadar çalışıyor ve bir saat öğle yemeği molası alıyor. Günde kaç saat çalışmış oluyor?
>
> a) 7 b) 8 c) 9 d) 10
>
> Bir sokak satıcısı bir sepet dolusu elmayı 10 dolara satıyordu. Her sepetten elmaların üçte biri çıkarılmış olsaydı, bir düzine sepet içine ne kadar ücret öderdiniz?

a) $10 b) $30 c) $40 d) $80[2]

"O sorulara baktığımda yanıtları bilmediğimi fark ettim," dedi Ali sonradan. "Yanıtları nasıl bulacağımı bile bilmiyordum."[3] Sonuç olarak, Ordu IQ puanı 78 geldi ve otuz olan geçer notun bir hayli aşağı seviyede kalarak on altıncı yüzdelik dilime girdi. İki ay sonra, ilk puanının gerçekten başarısız olduğu için mi yoksa hasta rolü yaptığı için mi öyle geldiğini anlamak amacıyla tekrar sınava alındı. Üç Ordu psikoloğu yeniden girdiği sınavda görev aldı ve Ali yine başarısız oldu. 26 Mart 1964'te, 1-Y olarak yeniden sınıflandırıldı ("mevcut standartlar gereği silahlı kuvvetlerde hizmet yapmaya uygun değildir").

Tahmin edilebileceği gibi, bunun ardından ortalık karıştı. Bir insanın bir kamyonet sürmesi ve patates soyması için ne kadar zeki olması gerekiyordu? Ortalık öylesine karıştı ki Kara Kuvvetleri Bakanı Stephen Ailes, Ordunun bakış açısını Carl Vinson'a (Temsilciler Meclisi Silahlı Kuvvetler Komitesi Başkanı) yazma mecburiyeti hissetti:

> Clay, sadece ülke çapında tanındığı için askere alınmalı mıdır? Celbe uygunlukla ilgili popüler algıya göre mi hareket etmeliyiz yoksa iki yazılı sınavın ve üç psikoloğun zamanla yaptıkları değerlendirmelerin sonuçlarına göre mi? İnsanların sergiledikleri becerilere göre değil, varsayılan becerilerine göre askere alınması potansiyel açıdan eğitim alamayacak personelin kabulüyle Ordunun savaş kapasitesini riske atar. Şahsi görüşüm, oldukça tutarlı olan zihinsel test ölçümlerimizin yerleşik standartlarına bağlı kalmamız gerektiği. Bugünkü Ordunun koşulları, savunma çabalarına makul bir ölçüde katkısı bulunamayacak kişilerin kabul edilmemesi yönündedir. Celp standartları, Orduya alınacak yeni

üyelerin yeni becerileri öğrenme ve uygulama kapasitesine sahip olmasını kapsamalıdır. Özet olarak kararım, Cassius Clay'in önerilen minimum standartları karşılayamama durumundan dolayı celbe alınmasının reddidir.[4]

Ali'yse bu durum yüzünden utanmıştı. "En zeki değil, en büyük olduğumu söylemiştim," dedi gazetecilere.[5] Ama kamuoyunda "aptal" damgası yemek onu incitmiş, lise akademik kayıtlarının halka sunulmasından utanmıştı. Sonraki iki sene boyunca bu konu kapanır gibi oldu. Sonra, 1966'nın başlarında Vietnam savaşı şiddetlenirken ordu tarafından şart koşulan zihinsel yeterlilik yüzdesi otuzdan on beşe indirildi ve Ali, askere alınmak için uygun dilime girdi. 14 Şubat 1966'da avukatı, Louisville'deki Yerel Kurul 47'nin karşısına çıktı ve çok sayıda temel ve prosedüre ait gerekçeyle askerlik görevinin ertelenmesini talep etti. Üç gün sonra, bu talep reddedildi ve Ali 1-A olarak yeniden sınıflandırıldı. Ali bu haberi aldığında *The New York Times*'tan Robert Lipsyte yanındaydı:

ROBERT LIPSYTE: "Miami'de Ali'nin evinin ön bahçesindeyim, sokaktan geçen kızları izleyişine bakıyordum. Kızlar onu gördüklerinde yavaşlıyorlardı ve Ali de zaman zaman 'Hey, lise üniformalı küçük kız,' diye şarkı söylüyordu. Derken yerel istasyonlardan birinin kırmızı renkli televizyon minibüsü geldi ve ona, askere alınma statüsünün değiştiğini söyledi. Dürüst olmam gerekirse o öğleden sonra gördüğüm şey, özellikle dinî ya da politik değildi. Bu, daha sonradan gerçekleşen bir olay oldu. Yirmi dört yaşındaki adamın askere alınmaktan korktuğunu gördüm. Sanki 'Bana bunu nasıl yapabilirler? Kariyerimin berbat olmasını istemiyorum,' der gibiydi. Askerlik meselesini geride bıraktığını sanıyordu ama

o anda hayatı alt üst olmak üzereydi. Birisi ona Vietnam'a gideceğini söylemişti.

"Tam o sırada, telefon çalmaya başladı; Associated Press, United Press International arıyordu.

"Gün boyunca, Ali'nin tekrarladığı laf, 'Bu, olmaz,' oldu. 'Daha iyi, kötü, zeki ya da aptal olmadığımı görmeden beni nasıl yeniden sınıflandırabilirler? İki sene boyunca, herkese çatlak olduğumu söylediler ve beni ve ebeveynimi utandırdılar.' Tabii, evdeki Müslümanlar onu desteklemeye giriştiler: 'Evet, adamım, seni alacaklar. Seni Vietnam'a yollayacaklar. Gencecik beyaz bir çavuş seni şişleyecek.' Vakit ilerlerken Ali, giderek daha da gerildi; gazetecilerin sorularıysa devam etti. 'Vietnam savaşıyla ilgili ne hissediyorsunuz?' 'Vietnam'la ilgili hiçbir şey bilmiyorum.' 'Vietnam'ın nerede olduğunu biliyor musunuz?' 'Dışarıda bir yerde işte, bilmiyorum.' 'Savaş yanlısı mısınız? Barış yanlısı mı? Yoksa savaş öylesine bir savaş mı?' Müslümanlar cık cık ediyorlardı. 'Ah, seni alıp götürecekler. Gencecik beyaz bir çavuş seni öldürecek. Seni bir el bombasıyla patlatacaklar.' 'Tonkin Körfezi Kararı hakkında ne düşüyorsunuz? Lydon Johnson hakkında ne düşünüyorsunuz? Bir Vietkongluyu öldürebilir misiniz? Ya bir Vietkonglu sizi öldürmeye kalkarsa?' Clay deliye dönmüştü ve bu durum saatlerce devam etti.

"Nihayet, onuncu telefondan ve yine, 'Vietkong hakkında ne düşünüyorsunuz?' sorusundan sonra, Ali patladı. 'Bakın, benim Vietkongla aramda hiçbir sorun yok.' Küt. O kadar. Manşet buydu. Medyanın istediği de buydu.

JOHN CONDON: "Müslümanlar neye inanıyor olursa olsun, Ali asla beyaz karşıtı olmadı. Ben oldukça sert bir İrlandalıyımdır. O tür şeylere karşı hassasiyetim vardır. Ali'nin bedeninde tek bir beyaz kemik bile taşımadığına eminim. Ama sonra şunu dedi: 'Vietkongla aramda hiçbir sorun

yok.' Ondan zaten hoşlanmayan insanlara bir neden daha vermiş oldu. İlk başlarda, patavatsız bir zenci olduğunu düşündüler. Bu sözcüğü sevmiyorum, nefret ediyorum ama öyle dediler. Sonra, Siyah Müslümanlara katıldı. Şimdi bir de her şeyin üstüne, ülkesine hizmet etmeyi reddederek düşmanlarının gözünde vatanını sevmeyen bir asker kaçağı hâline gelmişti."

Ali 'Vietkong' ifadesini kullandıktan bir gün sonra tüm ülkede bu lafı manşetlere taşındı. Amerika henüz savaş karşıtı değildi ve spor basını ona öfkeyle saldırıyordu:

Red Smith: "Ordunun onu arayabileceği ihtimaline cıyaklayarak Cassius savaşa karşı grev gözcülüğü ve gösteriler yapan pis punklar kadar zavallı bir konuma düşüyor."[6]

Milton Gross: "Cassius bir dövüşçü olarak iyi. Bir erkek olarak, isimleri Muhammed Ali'den daha tuhaf olan ve pirinç tarlalarında çalışıp didinen çocuklarla bile kıyaslanamaz."[7]

Murray Robinson: "Mide bulandıran performansı yüzünden boks dünyası Clay'in ateşini söndürmeli. Dövüş becerilerinden insanı usandıracak kadar bahseden ama Orduya çağrıldığında köşeye sıkışmış bir fare gibi cıyaklayan bu yetişkin veledin unvanının elinden alınması gerek. Bir ring unvanının sadece bir ringde kazanılıp kaybedileceğine dair o eski lafın da canı cehenneme."[8]

Jimmy Cannon: "Clay, Beatle akımının bir parçası. Kimsenin duyamadığı meşhur şarkıcılara, deri ceketlerine iliştirilmiş demir haçlar bulunan motosikletli punk-

lara, Batman'e, uzun ve kirli saçlı gençlere, pespaye kılıklı kızlara, apartman dairelerinde gizlice düzenlenen mezuniyet balolarında çıplak dans eden üniversiteli gençlere, her ayın birinde babalarından çek alan çocuklara, konserve çorba etiketlerini taklit eden ressamlara, çalışmayı reddeden sörfçü serserilere ve canı sıkılmış, el üstünde tutulan, stil oluşturan gençliğin kültüne ait."[9]

Ali'nin bir sonraki karşılaşmasının 29 Mart 1966'da Chicago'da gerçekleşmesi planlanmıştı ve maddi açıdan oldukça kâr getirecek bir olaya dönüşmüştü. Rakibi, Dünya Boks Örgütünün ağır sıklet şampiyonluğu versiyonu unvanını elinde bulunduran ve Chicagolu popüler bir kişilik olan Ernie Terrell olacaktı (kimsenin itibar etmediği bir unvandı). Dahası Chicago, İslam Ulusu için de bir karargâh niteliğindeydi. Tüm işaretler, Ali'nin "Vietkong" ifadesine dek ümit vericiydi. Derken resmen bir gecede tüm hava değişti.

20 Şubat 1966 Pazar günü *Chicago Tribune,* karşılaşma iznini geri alması için Illinois Devlet Atletizm Komisyonuna çağrıda bulundu. Chicago'nun diğer günlük gazeteleri de çağrıya katılınca Illinois Valisi Otto Kerner, komisyona karşılaşmayı tekrar incelemesini önerdi.

Çok geçmeden ülkenin dört bir yanındaki gazeteler karşılaşmanın iptalini istemeye başladılar. Eleştiri dalgasını yatıştırma gayretiyle karşılaşmanın düzenleyicileri, Ali'nin Devlet komisyonunun karşısına çıkmasını ve özür dilemesini istediler. Ama 24 Şubat için alelacele düzenlenmiş olan seans, karşılaşmanın rakiplerini sakinleştirmeyi başaramadı.

"Buraya, göstermelik bir ricada bulunmak veya basının yapacağımı söylediği gibi özür dilemek için gelmedim," dedi Ali, komisyona. "Buraya, birtakım insanlar dediklerim yüzünden maddi olarak zarar uğrayacakları için ve sizler, valinizin ve diğer otoritelerin önünde zor durumda kaldınız

diye geldim. Bunun haricinde bir özür dilemem gerekiyorsa bunu Devlet görevlilerine ve askerlik kuruluna yaparım." Sözlerinin içeriği için özür dileyip dilemediği sorulduğunda Ali, "Bunları spor yazarlarına ve gazetelere söylediğim için özür diliyorum," dedi. Ama başka bir açıklama yapmayarak son olarak "Özür dilemek zorunda değilim," dedi. "Mahkemede değiliz."[10]

O gün daha sonra, komisyonun bir karar vermesini beklemeyen Illinois Başsavcısı William Clark, Ali-Terrell karşılaşmasının eyalet yasalarına aykırı olduğunu açıkladı. Clark bu kararının gerekçesi konusunda muğlak davranırken Illinois Spor Kanunu'nun daha önceden hiç uygulanmamış olan üç hükmüne dayalıymış gibi gözüküyordu. Bunlardan ilki, karşılaşmayı düzenleyen kuruluşun gerekli olan elli üyesi yerine sadece iki üyesi olmasıydı. İkincisi, Ali ve Terrell gerekli izinlere başvururken "iyi ve istikrarlı ahlaki karakterlere" sahip olduklarını gösteren izahlarda bulunmayı ihmal etmişlerdi. Son olarak yine bu izinlerin başvurusunda Ali, doğru ismini kullanarak imza atmamıştı.

Karşılaşmaya beş haftadan az bir süre varken karşılaşma organizatörlerinin yeni bir mekân araması gerekti.

Louisville seçenekler arasındaydı ama Kentucky Devlet Senatosu Ali'yi kınayan bir karar geçirdi. Kararda şöyle diyordu: "Tavırları tüm sadık Kentuckylilerin itibarını yerle bir ediyor ve hayatlarını bu ülke için feda etmiş kişilerin isimlerini karalıyor."[11] O aşamadan sonra; Miami, Pittsburgh ve beş altı şehir daha düşünüldü ama her seferinde politik baskılar karşılaşmayı veto etti. Nihayet, Toronto'daki Maple Leaf Gardens seçildi ama artık Terrell karşılaşmaya çıkmak istemiyordu. İlk başlarda kısa devre televizyon yayını yapmakla ilgilenen tiyatrolardan birçoğu karşılaşmadan çekilmişti. Meydan okuyan tarafın bir yüzde temeline göre para alması gerektiğinden Terrell, karşılaşmaya devam etmek için

pek maddi bir fayda görememişti. Böylece, Ali rakipsiz kaldı ve Terrell'ın yerine Kanadalı ağır sıklet şampiyonu George Chuvalo seçildi. Bu karardan sonra, karşılaşmanın boykot edilmesi için çağrılar gitgide tırmandı:

Medyadan; The New York Times'*tan Arthur Daley*: "Clay tüm şampiyonların en popüleri olabilirdi. Ama bir nefret kuruluşuyla bağ kurdu ve böbürlenmeleriyle azıcık bile bir vatanseverlik gösterme basiretini hafife alarak herkesi kendine düşman etti. Bu karşılaşma, hem bireysel olarak hem de tiyatro televizyonlarında maddi yönden desteklenmemelidir. Clay'in, Siyah Müslümanların veya bu olayı isteksiz onca insanın boğazından aşağı zorla tıkan organizatörlerin cebine on sent bile girmemelidir. Kamuoyuna burun kıvıran bir organizasyonu etkin bir biçimde kınamanın yollarından biri de bir boykot başlatmaktır."[12]

Eski şampiyon Billy Conn: "Bir daha asla onun karşılaşmalarına gitmeyeceğim. Ali, boks mesleğinin utancıdır. Yakın tarihte söylemiş olduklarından sonra karşılaşmasını izlemek için para ödeyecek olan her Amerikalı da kendinden utanmalıdır. O kapalı devre televizyon şovlarından uzak durmaları gerekir."[13]

Kongre üyelerinden; Pennsylvania'dan Temsilci Frank Clark: "Dünya ağır sıklet şampiyonu midemi bulandırıyor. Aşırı vatansever değilimdir. Ama gerçek bir erkek olan her erkeğin ülkesini koruma istekliliğini ve ihtiyaç duyulan zamanlarda hizmet etmesini ülkesine borçlu olduğunu düşünüyorum. Bu açıdan göz önüne alındığında ağır sıklet şampiyonu büyük bir utanç kaynağıdır. Bu ülkenin tüm vatandaşlarını kendisinin tüm

performanslarını boykot etmeye davet ediyorum. Bu koltukları boş bırakmak, cenaze arabasının ABD-Main Street'teki tiyatronun açık kapılarından geçebileceği o gence mümkün olan en büyük armağan olacağını düşünüyorum."[14]

Yine de karşılaşma planları devam etti ve Ali bu söylenenlerden pek de etkilenmiş gibi değildi. Toronto'da karşılaşma için hazırlık yaparken Chuvato'ya "çamaşırcı kadın" lakabını taktı ve "Bana bundan daha zorlu bir sınav gerek," dedi. "Zehirli çıngıraklı yılanlarla dolu bir in bile beni sarsamaz. Allah o yılanların çenesini kilitler. Ellerimi kollarımı bağlayıp beni çıngıraklı yılanlarla kavurucu güneşin altına yatırsalar da üstüme tırmanmalarına izin verseler de kaynar su alıp beni içine atsalar da beni korkutamazlar. Allah o kaynar suyu soğutur. Bu tür şeyler bana vız gelir tırıs gider."[15]

Bu arada, Chuvalo'nun da bir başarı formülü vardı. Kanadalı boksör, "Zorlu bir dövüşçüyüm," dedi. "Rakibime yakınlaştığımda patron olduğumu hisseder, rakibimin de bunu bilmesini sağlarım. Clay'e elimden geldiğince sert davranacağım. İlk zilden itibaren ona baskı yapacağım ve sonuna kadar da vazgeçmeyeceğim. Karşılaşmanın benim için en zorlu yanı ilk on raunt olacak. Ondan sonra yıpranacak. Clay'in yaralandığı takdirde pes edeceğini düşünüyorum ve onu yaralamayı düşünüyorum."[16]

Onlarca senedir kulüplerde karşılaşmalar düzenlemiş olan Don Elbaum, Ali-Chuvalo karşılaşmasının yaklaştığı günlerde Kanada'daydı.

DON ELBAUM: "O günlerde, Toronto'da şovlar düzenliyordum. Angelo aradı ve onlara bir antrenman yeri bulup bulamayacağımı sordu. Ben de onlara Sully'nin Spor Salonu'nu ayarladım. Anlaşmayı, girişleri paralı yapmam ve Ali'yle

yarı yarıya bölüşecek şekilde yaptık. Spor salonu üç yüz kişi alıyordu. Adam başına beş dolar para kestim ki bu miktar o günler için bir hayli yüksekti. Sonra, akıl almaz bir şey oldu. Salon her gün tıka basa doldu. İçeri girmek bile mümkün değildi; insanları iterek içeri sokuyordum. Bazıları gidiyordu, onların yerine yenilerini alıyorduk. Dolayısıyla günde iki bin dolar kazanıyorduk. Her seansın sonunda, Ali'ye kendi payını veriyordum. Unutmayın, her gün cebine bin dolar giriyordu. Sonra, otelimize geri dönüyorduk ve Ali hepsini harcıyordu. Gençler gelip etrafını sarıyordu. İlk başlarda, otuz kırk genç vardı ama olay ağızdan ağıza yayılınca bu rakam arttı. Ali çocukları yapılarına ve becerilerine göre yarışlara sokuyordu. Bir yarışta yer alan her genç bir şey kazanıyordu. Kazananlar daha fazla alıyorlardı ama kaybedenler bile bir şeyler kazanıyordu. Ali; hızlı çocukların diğer hızlı çocuklara karşı, ağır ve şişmanların da diğer ağır ve şişmanlarla yarışmasını ayarlamıştı. En küçükleri beş altı, bu yarışlara katılmasına izin verdiği en büyükleriyse on iki yaşlarındaydı. Ona ikinci gün, 'Cassius...' dedim. O zamanlar artık ona Ali diye hitap edilmesini istiyordu ama zaman zaman ağzımdan eski ismi kaçıyordu. 'Bu, müthiş bir hikâye. Toronto gazetelerini arayıp bu olayın fotoğraflarını çekmelerini istiyorum.' Bana, 'Lütfen, yapma,' dedi. 'Çok eğleniyorum. Gazeteler buraya gelir de bunları yazarlarsa etrafımdakiler rahatsız olacaklar ve bunu artık yapamayacağım.' Bu isteğine saygı duydum; basına asla haber vermedim. Ama inanın ki çok eğlendi."

Karşılaşma daha ilk baştan tek taraflıydı. Chuvalo bir savaşçıydı, onu yenmek resmen imkânsızdı. Rocky Marciano bir keresinde, "Tüm karşılaşmalar yüz raunt olsaydı, George Chuvalo tüm dönemlerde yenilmez olurdu," demişti. Ama Ali'yle başa çıkacak araçlardan yoksundu. Ali arada sırada kollarını havaya kaldırıp Chuvalo'nun ona yumruk atmasına

izin verdi.

Chuvalo on beş raunttan sadece birini kazandı.

GEORGE CHUVALO: "Çok ama çok hızlıydı. Yaşlandığında durum değişti. Ama gençken bacaklarını ve kollarını aynı anda hareket ettirdiğinde ve bir uyum sağladığında muhteşemdi. Gençliğinde, hareket ederken yumruk atabiliyordu. Yani, yumruk atma mesafesinden uzakta oluyordu ve öne doğru ilerlerken yumruğu çoktan atmaya başlıyordu. Dolayısıyla ona yumruk atmak için yumruk menziline girmesini beklediğinizde sizi her seferinde alt ediyordu.

"Karşılaşmada, taktiklerim arasında; kısa boylu oluşumdan ve gövdeye yumruk atabilmemden dolayı ona yaklaşarak hızını kesmeye çalışmak, tüm ringi kullanmasına izin vermemek, iplere yaklaşmasını sağlamak ve hareket imkânını kesmek vardı. Ama öylesine hızlıydı ki onu köşeye sıkıştırmak çok zordu. Bana karşı tamamıyla üstünlük sağlamadı, biraz zarar da verdim. Karşılaşmadan sonra kan işediğini söylediler ama ne yazık ki bunun bana pek bir faydası olmadı. Komik. Bir adama karşı var gücünüzle dövüşüyorsunuz. Siz de o da elinden geleni yapıyor. Karşılaşma sona erdiğinde ondan hoşlandım. Her ikimiz de ayaktaydık ve birbirimize karşılıklı saygı duymak zorunda kalmıştık.

"Bugüne dek doksan yedi kişiyle karşılaştım. Genellikle rakiplerinizi ağrılıklar ölçülürken görürsünüz. Kaçamak bir bakış, bir tokalaşma, söz konusudur; sonra karşılaşma başlar; kazanır, berabere kalır ya da kazanırsınız ve ayrı yollarınıza gidersiniz. Ama Muhammed'le öyle olmadı. Sonradan birkaç kere görüştük. Çok dost tavırlı, çok tatlı bir adamdı. Şimdi bile, onun hakkında bir şey okuduğumda veya gördüğümde kendisini başkalarına veriyor. Benimle bile öyleydi. Kısa bir süre önce, şerefime düzenlenmiş bir yemek daveti vardı ve Muhammed de geldi. Gelmesi gerekmiyordu. Masrafları kar-

şılanmıştı ama bunun haricinde bir ücret almamıştı. Ayrıca, iletişim kurması da zordu. Sorunu yüzünden artık sözelden çok fiziksel olarak iletişim kuruyor ama iyi hislerle orada olduğunu görebiliyordum. Onurlu ve iyi yürekli bir adam."

Chuvalo karşılaşmasından sonra Ali, her zamankinden de çok tartışma yarattı.

Joe Louis'le arasındaki farklar düzenli olarak basına yansıdı ve sayıları giderek artan yorumcular onu, Jack Johnson'a benzetmeye başladılar. Ali bu benzetmeden hoşnut kaldı.

"Jack Johnson kariyerim boyunca en etkili kişi olmuştur," dedi Ali, sonra. "Ringde, sadece görüntülerini izlediğim ve taklit etmeye çalıştığım savunma hareketleri yapardı. Siyahların gurur duyabilecekleri hiçbir şey olmadığını hissettikleri bir zamanda ortaya çıkıp onları gururlandırdı."

Chuvalo karşılaşmasından altı hafta sonra, kendisinden yarım yüzyıl önce dövüşmüş Jack Johnson gibi Ali de ABD hükûmeti tarafından takibe alınmıştı. Bu olay kısmen, Louisville'deki ABD Savcılık ofisinden FBI'a yollanan ve Ali'nin askerliğe alınma durumuyla ilgili belirli ilk önerilerin dayandırılacağı verileri talep eden 13 Mayıs 1966 tarihli bir mektubun sonucuydu. Ama araştırmanın kapsamı, bunun ardında başka şeylerin de olduğuna işaret ediyordu. Eski ve yeni düzinelerce tanıdığıyla görüşüldü. Polis kayıtları tarandı ve dört eyalette beş seneyi aşkın bir sürede yedi trafik suçu işlediği ortaya çıkarıldı. Aynı araştırma, 19 Eylül 1964'te Ali'nin Miami'deki bir rehineciden 22 kalibrelik bir Colt tabanca aldığını da gösteriyordu ama Sam Saxon, bu alışverişten haberdar olmuş ve söylenenlere göre tabancayı Atlantik Okyanusu'na atmıştı. Ali'nin Johnny Carson'la birlikte *Tonight Show*'a çıkışı, J. Edgar Hoover için izlenmiş ve bir protokolde özetlenmişti. Araştırmacılar daha sonra dikkatlerini, Ali'nin karşılaşmaları için pazar yardımcı haklarını

düzenleyen Main Bout, Inc. isimli bir reklam şirketine verdi.

Main Bout, beş kişiden oluşuyordu:

Bob Arum, o zamanlar otuz üç yaşındaydı. New York'un Güney Bölgesi'nde eski bir ABD avukat asistanıydı ve 1964'te Phillips, Nizer, Benjamin, Krim ve Ballon hukuk firmasına girmişti.

Bir zamanlar kapalı devre televizyon yayıncılığı alanında önde gelen kişilerden Lester Malitz'in oğlu *Mike Malitz.*

İslam Ulusunun baş mimarı *John Ali.* Elijah Muhammed, Ulusun manevi lideriydi ama millî sekreteri olan John Ali, Ulusu bir arada tutan günlük operasyonel işleri yerine getiriyordu.

Elijah Muhammed'in oğlu *Herbert Muhammed.*

1965 sezonundan sonra profesyonel futbolu bırakan ve siyah ekonomik gelişiminin önde gelen destekçilerinden *Jim Brown.*

BOB ARUM: "Aslında, çok tuhaftı. Oldukça militan, ırkçı olduğu düşünülen bir kuruluştan Herbert Muhammed ve John Ali vardı. Bir de beyaz Yahudi bir avukat olan ben vardım. Ama bu evliliği yürütmeyi başardık.

"Bunun nasıl başladığını anlamayabilmek için Phillips, Nazer'a girdiğim döneme geri dönme gerek. Lester Malitz'in bir kapalı devre şirketi vardı. Benden onları temsil etmemi istedi, ben de kabul ettim. Sonra, Lester vefat etti ve işi oğlu Mike devraldı. George Chuvalo ve Ernie Terrell arasında bir karşılaşma düzenlemiştik ve işler iyi gitmemişti. Ben de dâhiyane

olduğunu düşündüğüm bir fikirle çıkageldim. Daha önceden, hiçbir siyah oyuncu olmamıştı. *Karşılaşma hakkında haber yapacaklarında basına söz edecek bir konu vereceğinden siyah bir dövüş analisti olsa harika olurdu,* diye düşündüm. Gittiğim ilk kişi Willie Mays'ti ama işi kabul etmedi. Sonra, birisi Jim Brown'u önerdi. Brown teklifi kabul etti ve bir anda kaynaştık. Bir ara Jim bana, 'Biliyor musun, bu operasyondaki organizatör aslında sensin, neden karşılaşmalar düzenlemiyorsun?' dedi. Boks işine karışmak istemiyordum çünkü görebildiğim kadarıyla o işte Muhammed Ali'den başka kayda değer kimse yoktu. Onun da programı belliydi. Ama Jim, 'Hayır, Ali'nin işi yok,' dedi. Bir görüşme ayarlamak için Ali'nin adamlarıyla konuşacağını söyledi. Bilirsiniz, insanlar bir sürü söz verirler ama bunları tutmazlar. Ama birkaç ay sonra Jim, ben, Mike Malitz, Herbert Muhammed ve Muhammed Ali, bir toplantı yaptık. O zaman söylediğim birçok şey şimdi sıkıcı geliyor ama o zamanlar için yenilikçi sözlerdi. Onlara; Ali'nin kendi karşılaşmalarıyla ilgili maddi işleri kontrol edebildiğini, brüt kazancın yüzde 40'ı yerine 60'ını alabileceğini ve karşılaşmalarının kapalı devre mekânlarının kontrolünde daha fazla siyah girişimciyi işe dâhil edebileceğimizi söyledim. Ali bu fikirden hoşlandı. New York ve Chicago arasında birçok seyahat yapıldı ve en sonunda Main Bout Inc.'ı kurduk. Herbert başkandı. Müslümanlar, yani Herbert ve John Ali, hisselerin yüzde 50'sini kontrol ediyorlardı. Jim Brown yüzde 20'ye, Mile Malitz yüzde 20'ye ve ben de yüzde 10 paya sahiptik. Esas olarak kendimi, Malitz'in avukatı olarak görüyordum. Bu, onun işiydi; benim müşterimdi. O dönemde, sonrasına kıyasla boksla çok az ilgili olduğum hâlde, genç bir avukatın ilgilendiği bir iş olarak inanılmaz bir deneyimdi."

MIKE MALITZ: "Main Bout Inc. olarak yaptığımız ilk iş bir felaketti. Ali-Terrell karşılaşması olması gerekiyordu.

Ama sonra Ali 'Vietkong' ifadesini kullanınca karşılaşma iptal edildi, Chuvalo devreye girdi ve para kaybettik. Jim Brown, Bob Arum, John Ali ve Herbert'la masama oturmuş toplantılar yaptığımızı, bir sonraki adımımıza karar vermeye çalıştığımızı hatırlıyorum. Evliydim ve üç çocuğum vardı. Bu şekilde faturalarımı ödemem, yiyecek almam, evin ve ofisin kirasını ödemem gerekiyordu. Tek istediğim, ekmeğimi kazanmaktı ve hayat zordu. Herbert ve John Ali arasında, John kötü adamdı; her zaman Bob'ın veya benim para çalıp çalmadığımızı düşünüyordu. Öte yandan Herbert, dostane tavırlı ve nazikti. Bob ve ben, bize karşı rol yaparak iyi polis kötü polis gibi davrandıklarını düşündük ama genel olarak bizimle ilişkileri samimiydi. Herbert çok meraklıydı. İşi öğrenmek ve hata yapmaktan kaçınmak istiyordu; Bob'ın da ona çok şey öğrettiği gayet açıktı. O dönemde, Bob Arum'a çok güveniyordu. Bob'ın Herbert için bir 450-SLC Mercedes kiraladığını da söyleyeyim ki bu, onu mutlu tutmak açısından büyük bir etkendi."

BOB ARUM: "Daha sonraları, büyük paralar söz konusu olmaya başlayınca Herbert otoriter bir tavır takınmaya başladı. Bir imparatorun huzuruna çıkmak gibiydi. Ama ilk başlarda, son derece uyumluydu. Şunu da unutmamak gerek, boks işinin maddi yanı şimdiki hâlinden çok daha zordu. Network televizyonunda fazla karşılaşma yayımlanmıyordu. Kapalı devreye gelince daha az ekipman ve daha az ekran vardı. İzleme başına ücret sistemi henüz çıkmamıştı. Kimse nelerin mümkün olabileceğini ve ne tür gelirler elde edilebileceğini bilmiyordu. Ali boks işinde yeni bir çığır açtı. Buna hiç şüphe yok; gelmiş geçmiş en büyük organizatördü. Dövüşse de dövüşmese de şampiyon olsa da olmasa da yirmi sene boyunca bu işte hâkimiyetini sürdürdü. Şunu da unutmayalım, işi yapan kişi Ali'ydi ama artık birçok şey elektronik hâle gelmeye

başlamıştı. Ekipmanlar giderek daha sofistike bir hâl alıyordu. Daha önceden hiç uydu kullanmamıştık ama hayatımızda ilk kez Birleşik Krallık'ta, New York'taki bir karşılaşmayı ya da tam tersini yayımlayabiliyorduk. Bu yeni pazarlar hayati bir önem taşıyordu; çünkü Chuvalo'dan sonra Ali, ABD'de para etmiyordu. Para kazanmanın tek yolunun denizaşırı ülkelerde karşılaşmalara çıkması olacağına karar verdik."

Böylece, ağır sıklet şampiyonası en sonunda dünyaya açıldı. 5 Nisan 1915'te Jack Johnson, Havana'da unvanını Jess Willard'a kaybetmişti. O tarihten sonra Paulino Uzcudun'la karşılaşan Primo Carnera ve Tom McNeeley'yle karşılaşan Floyd Patterson haricinde, özellikle bu unvan için Amerikan topraklarında elli seneyi aşkın bir süredir mücadele verilmişti. Ali buna meydan okudu. 29 Mart 1966'dan itibaren, bir seneden az bir sürede unvanını yedi kere korudu; bunlardan dördü yabancı topraklardaydı. George Chuvalo rakiplerinden ilkiydi. Bunun ardından, üç buçuk ay gibi bir sürede üç Avrupa karşılaşması onu bekliyordu. İngiltere'nin önde gelen dövüş menajeri ve organizatörü o günleri hatırlıyor.

MICKEY DUFF: "Ali, ilk olarak Mayıs 1966'da Henry Cooper'la yeniden karşılaştı. O karşılaşma hiç şüphesiz İngiltere'de düzenlenmiş en büyük karşılaşmaydı. Bir İngiliz, ağır sıklet dünya şampiyonluğu için kendi topraklarında dövüşecekti ve ilk karşılaşmalarındaki nakavt yüzünden herkes Cooper'ın bir şansı olduğunu düşünüyordu. Ali, Cooper'ın sol gözünü feci bir biçimde yardı; hayatımda gördüğüm en kötü kesiklerden biriydi. Karşılaşma altıncı rauntta durduruldu. Sonra Ali, Ağustos'ta İngiltere'ye geri geldi ve üç rauntta Brian London'ı nakavt etti. Ondan sonra da Frankfurt'ta Karl Mildenberger'la karşılaştı.

"Milderberger, Max Schmeling'den sonra şampiyonluk

için meydan okuyan ilk Alman'dı. Jarvis Astaire ve ben, karşılaşmanın yardımcı organizatörleriydik ve bununla ilgili en çok, sonradan meydana gelen olayları hatırlıyorum.

"Teddy Waltham karşılaşmaya kusursuz bir biçimde hakemlik etmişti. Karşılaşmayı on ikinci rauntta durdurmuştu ve bunun zamanlaması da harikaydı; en doğru zamanı seçmişti. Ertesi sabah, hepimiz Londra'ya geri dönmek üzere toplandık ve kireç gibi kesilmiş olan Teddy'yi gördüm. Ödemesini karşılaşmadan hemen sonra nakit olarak yapmıştık. Ona bin paunt ödemiştik ki o günlerde iki bin dört yüz dolar ediyordu. Parayı cebine koymuştu ama birisi cebinden yürütmüştü. Tüm parayı kaybetmişti. Uçağa bindik. Jarvis hemen arkamdan oturuyordu; sırtımı uçağın ön tarafına çevirdim, koltuğumda eğildim ve tam Jarvis'e Waltham'ın başına neler geldiğini anlatıyordum ki birisinin hafifçe omzuma vurduğunu hissettim. Ali'ydi. Bana, 'Bu adam karşılaşmaya hakemlik yapan adam mı?' diye sordu. 'Evet,' dedim. Ali başını sallamakla yetindi ve 'Çok yazık, çok çaba sarf etti,' dedi. Neyse, uçaktan indik ve Waltham'ın gayet mutlu olduğunu gördüm. 'Paranı buldun sanırım,' dedim. 'Pek sayılmaz ama birisi Ali'ye bundan söz etmiş olmalı çünkü bana bin paunt verdi,' dedi. Ali böyleydi işte. Bin paundun Amerikan parası olarak ne kadar ettiğini birisine sorup öğrenmiş, kendi cebinden çıkarıp Waltham'a vermişti."

Ali-Milderberger, uydu tarafından aktarılan ve renkli olarak yayımlanan ilk spor karşılaşmasıydı. Ayrıca, Ali'nin televizyon ağında yedi sene boyunca son kez görüleceği karşılaşmaydı. Bu aranın sebebi kısmen, kapalı devre televizyon yayınlarının üstün kârlılığıydı. Ama bir yandan da Ali'nin ülkedeki televizyon kanallarında gösterilmemesine yönelik politik liderlerden ve reklamcılardan gelen baskı söz konusuydu. Bu arada, askerliğe alınmasıyla ilgili tartışmalar da

halka gayet açık bir biçimde tırmanıştaydı.

17 Mart 1966'da 1-A olarak yeniden sınıflandırıldıktan sonra Ali, Yerel kurul 47'nin huzuruna şahsen çıktı ve askerlikten muaf tutulmasını talep etti. Geçmişte olduğu gibi, askere alındığı takdirde kendisinin ve ailesinin yaşayacağı sıkıntıyı ve diğer prosedürlerle ilgili hususları dile getirdi. Ancak bu sefer, talebinin odak noktası vicdani reddi. Talebi geri çevrildi. Altı hafta sonra, bu karar temyize gitti ve 23 Ağustos 1966'da Ali, konuyu takip etmek üzere özel bir duruşmaya katıldı. Duruşma hâkimi altmış dokuz yaşındaki, Kentucky Devlet Gezici Mahkemesi hâkimi Lawrence Grauman'dı. Grauman'ın görevi; kanıtları dinlemek, Ali'nin başvurusunun geçerliliğine karar vermek ve Kentucky Temyiz Kuruluna bir tavsiyede bulunmaktı. Vicdani reddin geçerli olabilmesi için Ali, Grauman'ı üç konuda ikna etmeliydi: (1) askerlik hizmeti reddinin samimiyeti; (2) dinî eğitim ve inançlara dayalı olması ve (3) her tür savaşta yer almaya karşı olması. Duruşmanın başlarında Ali, Grauman'a dinî inançlarının evrimi ve içeriği hakkında yirmi bir sayfalık bir mektup verdi. Yemin ettikten sonra da şu ifadeyi verdi:

> Efendim, bunu daha da önce de söylemiştim; şimdi yeniden açıklamak isterim. Orduya katılmak, Vietnam'da boks gösterilerine çıkmak veya hükûmetimiz adına ülkede seyahat etmek ya da rahat bir biçimde yaşamak ve ortaya atılıp savaşmaktan ve vurulmaktan kaçınmak benim için sorun değil. Vicdanıma ters düşmüyor olsaydı, bunları kolaylıkla yapardım. Mahkemeye hiç başvurmazdım, tüm bunları yaşamazdım ve gözden çıkardığım milyonları kaybetmezdim. Amerikan kamuoyundaki imajım şu anda burada olduğumuz için yerle bir olmuş durumda. Kutsal Kur'an ve Saygıdeğer Elijah Muhammed'in öğretilerinin söylediği konularda

samimi olmasaydım, bir korumam olmaksızın Güney Amerika'da ve ülkenin diğer kesimlerinde sokaklarda dolaşarak hayatımı tehlikeye atmazdım; bu öğretiler, inançsızların tarafında savaşlara katılmamamız gerektiğini söylüyor. Burası Hıristiyan bir ülke, Müslüman bir ülke değil. Kutsal Kur'an'a göre, bizlerin yaralılara bir bardak su bile vermemesi gerekiyor. Bunu Kutsal Kur'an söylüyor ve daha önce de dediğim gibi, celp kurulunu atlatmak veya bir şeylerden kaçınmak için ben söylemiyorum. Bu kurallar ben doğmadan önce de vardı, öldüğümde de olacak. Bunların bir kısmına değil, tamamına inanıyoruz."[17]

Duruşmanın sonunda Grauman, hiç kimsenin beklemediği bir şey yaptı. Ali'nin "iyi, ahlaklı, onurlu bir karaktere sahip olduğuna; herhangi bir tür savaşa katılmamayı dinî gerekçelere dayandırmasında samimi olduğuna" karar verdi.[18] Bu karara uygun olarak Ali'nin vicdani red talebinin yeniden görüşülmesini önerdi. Adalet Bakanlığı bu öneriyi dikkate almayarak temyiz kuruluna karşıt bir mektup yolladı. FBI'ın Ali hakkında yaptığı araştırmalara dayanarak Ali'nin; savaşa katılmayı reddinin dinî gerekçelerden ziyade politik ve ırkla ilgili hususlara dayandığını, sadece belirli tür savaşlara karşı olduğunu ve inançlarının samimiyetten çok çıkarlarını esas aldığını söyledi. 25 Ağustos 1966'da L. Mendel Rivers (Millî Askerlik Komitesi'ne Carl Vinson'dan sonra başkan olmuştu) New York'ta bir Yabancı Savaşlar Gazileri toplantısında yaptığı konuşmada, Ali'nin vicdani red talebi uygun bulunduğu takdirde dinî gerekçeleri "ayrıntılı bir biçimde gözden geçirmeye" söz verdi. Dinleyicilere, "Şunu dinleyin," dedi, "Cassius Clay denen Siyah Müslümanların yüce âlimi askerlik tecil hakkı alırsa Washington'da neler olacağını görürsünüz. O kurul sizin evladınızı alır da Clay'i laf salatalığı

yapması için geride bırakırsa bu konuda bir şeyler yapacağız. Rengi ne olursa olsun bir insan; onu izleyenlere, silahlı kuvvetlerde hizmete çağrıldığında Başkana, 'Kesinlikle hayır, gitmiyorum,' demeyi hiçbir cezaya uğramaksızın tavsiye ettiğinde ülkemizin liderliğine neler olmuştu?"[19]

Bu aşamadan sonra, Hâkim Grauman'ın tavsiyesine rağmen, Ali'nin vicdani red talebi yine reddedildi. Ama artık savaş hattı çizilmişti. Ali bir kez daha bir amaç uğruna savaş veriyordu. "Günde beş kere barış için dua ederken nasıl birisini öldürebilirim?" diyordu. "Elijah Muhammed bizlere, sadece saldırıya uğradığımızda ve hayatımız birisinin elinde olduğunda savaşmayı öğretir."[20]

1966 sonbaharında, askerliğe alınmasıyla ilgili tartışmalar olanca şiddetiyle devam ederken Ali, beyaz güç yapısından uzaklaşan bir adım daha attı. Louisville Sponsorluk Grubuyla anlaşması sona ermişti ve Herbert Muhammed'i yeni menajeri olarak seçmişti. "Yumrukların atıldığı bu dünyada kalıcı kişiler olmaya çalışmıyoruz," dedi Elijah Muhammed, bu yeni menajerlik konusu açıklandıktan kısa bir süre sonra. "Bunun doğru bir iş olmadığını biliyoruz ama Muhammed'in bu konuyla ilgili olarak adalet elde etmesini istiyoruz."[21]

Herbert, Muhammed Ali'nin menajeri olduktan sonra Main Bout Inc.'nın başkanlığından istifa etti ve yerini John Ali aldı. Bob Arum'un hukuk firması da şampiyona karşılaşmalarına ödenecek toplam kazançların yüzde beşi karşılığında Ali'ye danışman olarak kaldı. Firma bu miktardan, hem tüm sıradan yasal harcamaları hem de Ali'nin askerlik durumuyla ilgili olarak ayrıca tutulacak bir avukatın ücretini ödeyecekti. Firma ayrıca ayda dört bin dolar karşılığında Main Bout Şirketine de danışmanlık yapmaya devam edecekti. Herbert Muhammed'le Angelo Dundee arasında yapılan ayrı bir anlaşmayla Dundee'nin maaşı, karşılaşma başına minimum $10,000 olacak şekilde belirlendi. Herbert da

Ali'nin menajeri olarak iyi bir ücret alacaktı. Ali'yle 20 Eylül 1966'da yaptığı anlaşma, Ali'nin neredeyse tüm gelir getiren faaliyetlerini kapsıyordu; bunlar boksla sınırlı değildi ama boksu da kapsıyordu ve beş senelik bir süre boyunca bağlayıcı olacaktı. Elde edilen gelirler altmışa-kırk oranında Ali'nin lehine bölüştürülecekti ve tüm olağan ve gerekli iş masrafları menajerin payından ödenecekti. Bir seneden az bir süre sonra, Ali'nin cömert harcamalarına bir önlem olarak sözleşme değiştirildi ve ona gelirlerin üçte ikisi verildi ama masraflar da ona aitti.

Ali'nin yeni menajerlik ekibi, onun etrafındaki ihtilafları yoğunlaştırdı. Ali artık her zamankinden daha da çok yerleşik kurallardan ayrılıyor gibiydi. Zaten her zaman mantıksız davranmasıyla bilinirdi; Mark Kram onu "Millî bir buhranın ilk belirtisi"[22] olarak tanımlamıştı. Ama artık kalıpları daha da kırmıştı ve kimse, onun hakkında ne düşüneceğini bilemiyordu.

ROBERT LIPSYTE: "O dönemde, gazetecilerin birçoğu yaşlıcaydı; görüşleri sabitti ve hâlâ onun iyi birisi olduğunu reddediyorlardı. Tuhaf bir yanı olduğunu düşünüyorlardı. Onu sürekli olarak geçmişteki kişilerle kıyaslıyorlardı. Joe Louis olsaydı, ona şunu yapardı. Jack Dempsey olsa bunu yapardı. Sanırım, insan yaşlanınca yeni olan hiçbir şey iyi gelmiyor; en iyi şeyler hep geçmişte kalıyor. Ama daha da önemlisi, gazetecilerin birçoğu Ali'nin ring dışındaki önemini kesinlikle anlayamadı. Birçoğu değil, sadece birkaçı anladı ve bu durum, çoğu yayın için geçerli olmaya devam etti.

"Altmışlarda müthiş fikir ayrılıklarına düştüğüm *The New York Times*'ın pozisyonu şöyleydi: İsminin Cassius Clay olduğu ve değiştirmek için bir hukuk mahkemesine başvurmadığıydı. Bunu yaparsa ona, hangi ismi istiyorsa öyle hitap edeceklerdi ama o zamana dek ona Cassius Clay diyecekler-

di. Genel olarak kendi makalelerimde 'Muhammed Ali' ismini kullanırdım ama sonra editörün teki 'namıdiğer Cassius Clay' diye değiştirirdi. Bir keresinde, bu savaşı kazandığımı ve makalem boyunca isminin Muhammed Ali olarak kaldığını hatırlıyorum ama makalenin yanında yer alan bir fotoğrafın başlığında Cassius Clay diyordu. Dolayısıyla Ali, medyadan hak ettiği desteği alamadı. İlgi çekiyordu, evet. Ama destek görmüyordu. İlginin büyük bir kısmıysa yanlış şeylere yöneltilmişti. Ama o dönemde gelişen birkaç ilginç medya ilişkisi de oldu. Bunlardan biri de Ali'yle Howard Cosell arasındakiydi."

HOWARD COSELL: "Muhammed Ali, sporun sınırlarını aşan bir figürdür. Bu ülkenin tarihi açısından önemlidir; çünkü tüm hayatı, bu ülkenin duyularının dibindeki bağnazlığın ve halkının bir endeksidir. Spordan çıkan ve Ali kadar önemli olabilecek bir başka kişi de Jackie Roosevelt Robinson'dır. Ali'nin, 1960'larda ortaya çıkmak gibi bir avantajı olmuştu. O zamanlar neler olduğunu hatırlayalım: Uyuşturucu kültürünün ve doğum kontrol hapının ortaya çıktığı, sokaklarda isyanların meydana geldiği, istenmeyen bir savaşın gerçekleştiği ve suikastların düzenlendiği bir dönem. Sonra, 1970'lere geçiyoruz. Bu ülkenin tarihindeki en yüz kızartıcı an, Kent State'teki vurulma olayıdır. Başkanlığın ihaneti Watergate'tir.

"O dönem inanılmazdı ve Ali bunu anlıyordu; tüm bunların merkezindeydi; bunların şekillenmesine yardımcı olmuştu. Bir de savaştığı o güçler! Karşısına dizilmiş güçler! Ben bile korkuya karşı bağışıklık sahibi değildim. Ona destek oldum ama ABC'nin bana ne kadar arka çıkacağını da sık sık düşündüm. Bu işe çok geç bir yaşta girmiştim ve bir anda devre dışı bırakılabilirdim [parmaklarını şaklatıyor].

"Londra'da olduğum bir zamanı hatırlıyorum. Mayıs 1966'ydı ve ikinci Henry Cooper karşılaşması düzenlenecek-

ti. Ali'yle yaptığım bir röportaja, 'Aynı zamanda Muhammed Ali olarak bilinen Cassius Clay'le birlikteyim,' diye başladım. Ali kendisi konusunda çok hassastı. Bana baktı ve 'Sen de mi bunu yapacaksın bana?' dedi. Ben de 'Hayır,' dedim, 'bunu hayatta olduğum sürece bir daha asla yapmayacağım. Söz veriyorum. İsmin Muhammed Ali.' Sonra her şeyi konuştuk: Tüm baskıcı grupları, ölüm tehditlerini. Sonra, burası hangi ülke? Nasıl bu hâle geldi? *Mirasımıza ve ideallerimize ne oldu*, diye düşündüm. Ama Ali'yi önemsemekten asla vazgeçmedim. Onu sevdim, onun için endişelendim. Şimdi bile rüyalarıma giriyor. Ali'yle ilgili bir şey daha var. Beni etkileyen çok özelliği vardı ama özellikle de spor yazarlarına kulak asmaması etkileyiciydi. Red Smith, Jimmy Cannon, DickYoung... Ona çok kötü davrandılar. Ali hepsine kulak asmış olsaydı Miami Beach'te Sonny Liston'la kozlarını paylaşır, Zaire'de George Foreman'a karşı dans ederdi. Orduya katılır, Vietnam'a yollanırdı. Onu eleştiren kişileri dinlemek sonu olurdu ama istediği şeyleri yaptı. Onu neyin etkilediğini asla bilemezdiniz. Eleştirileri göz ardı etmekte benden çok daha iyiydi."

JOHN CONDON: "Ali ve Howard Cosell ilişkisi, karşılıklı olarak bir çıkar ilişkisiydi. Cosell, Ali'nin televizyonda harika görünen birisi olduğunu ve reyting alacağını biliyordu. Ali de Cosell'in başka şartlar altında ulaşmasının mümkün olamayacağı bir izleyici kitlesine ulaşmak için bir araç olduğunu biliyordu. Ama Cosell'i Ali yarattı; aksi olmadı. Ali düzgün bir kişi arayışına çıkmış olsaydı, Howard Cosell'den iyisini bulamazdı. Hatta Garden'da düzenlediğimiz bir karşılaşmayı hatırlıyorum. Ali, Zora Folley'yle karşılaşacaktı. Cosell bir röportaj yapıyordu, Ali de ona biraz zorluk çıkarıyordu. Nihayet Cosell, onu saldırgan olmakla suçladı. Ali ona bakmakla yetindi. Harika bir andı. Doğrudan Cosell'in göz-

lerinin içine baktı ve 'Bundan neyi kast ettiğini bilmiyorum ama iyi bir şeyse o benim,' dedi. Howard sadece bir yardımcı oyuncuydu. Ali yıldızdı ve Cosell'den çok faydalandı."

MUHAMMED ALİ: "Howard Cosell'i severim. Bir profesyoneldi. İnsanların iyi yanını ortaya çıkartırdı. Yasalara saygı duyardı; yanlışla doğruyu ayırt edebilirdi ve tarih bilirdi. Ama bensiz, olduğu yere gelemezdi. Umarım bunu biliyordur. O zamanlar, ben tanınıyordum. Çeşit çeşit insan beni görmeye geliyordu. Kadınlar, 'Çok güzelim,' dediğim için geliyorlardı ve bana bakmak istiyorlardı. Bazı beyazlar böbürlenmemden usandılar. Küstah olduğumu ve çok konuştuğumu düşündüler. O yüzden, zencinin tekine birisinin haddini gösterdiğini izlemek için geldiler... Uzun saçlı hippiler, Vietnam'a gitmediğim için karşılaşmalarıma geldiler. Mantıklı siyahlarsa 'Haydi kardeşim, göster onlara günlerini,' diyorlardı. Tüm ülke benden söz ediyordu."

Ali'ye olan ilgi devam ederken Kasım 1966'da şampiyon, bir sonraki rakibiyle karşılaşmak üzere hazırlanıyordu: Cleveland "Big Cat" Williams. Williams, bir zamanlar ağır sıklet kümesinde belki de en sert yumruk atan boksördü. Ama 1964'te bir trafik suçu işlediğinde Teksas eyaletinde görevli bir devriye polisiyle tartışırken bir 357 magnum ile vurulmuştu. Mermi, kolonunu ve sağ böbreğini parçaladıktan sonra kalçasının derinlerine kadar gitti. Dört ameliyattan sonra, dövüşçü ringe geri döndü ama eski formunun ancak bir kalıntısı gibiydi.

"Ben ve Cleve her şeyi düşünmüştük," dedi Williams'ın menajeri Hugh Benbow. "Clay'in tarzına uygun dövüşmeyecektik. Clay; hayatında ilk kez iri yarı, güçlü ve iki elini birden kullanan bir boksörle karşılaşacaktı. Cleve ona ilk yumruğunu attıktan sonra nakavt olacaktı ve dünya, boks

çevresindeki en boşboğaz adamdan kurtulacaktı. Cleve'in şakası yoktu. Rakiplerinin kemiklerini iki eliyle de kırabilirdi. Elli rakibini ezip geçmiş, zavallılardan birinin belini kırmış, hayat boyu koltuk değnekleriyle yürümesine neden olmuştu. Ayrıca Cleve'in; temiz ve düzgün yaşayan, pazarları kiliseye giden, içmeyen, bir vaizin kızıyla evli biri olduğunu da söylemek isterim. Harika bir şampiyon olacaktı ama Clay bunu göremeyecekti."[23]

Ali'yse karşılaşmaya ağırbaşlılıkla yaklaştı ve Williams'a karşı "Ali Shuffle" isimli yeni bir dans adımı kullanacağını söyledi. Bunun, *Twist*'ten beri en ateşli dans yeniliği olarak ülkeyi kasıp kavuracağını söyledi.

JERRY IZENBERG: "Cleveland Williams'ı severdim. İlginçti, pek zeki değildi, Ali'ye gerçekten çok büyük bir sorun yaratabilirdi; çünkü o boyuyla sıkı yumruk atan birisi olarak Liston'dan daha sert yumruklar atıyordu. Vurulmadan önce muhteşemdi. Ama sonrasında, pek iyi bir dövüşçü olamadı.

"Karşılaşmadan önceki gün, Ali'yle bir otel odasında yalnızdık. Yatağa uzanmış ondan söz eden bir DJ'i dinliyordu ve her birkaç dakikada bir onu arayıp konuşuyordu. Muhteşem bir senaryoydu. Sonra bana, 'Dün gece, hayatımın en muhteşem filmini izledim,' dedi. 'Dünyanın en iyi filmiydi. İsmi *Fantastik Yolculuk.*' Stephen Boyd'un ve Raquel Welch'in başrolünü oynadığı o eski filmi hatırlıyor musunuz? O film işte. Ali, ince ayrıntılarıyla bana; insanları nasıl kaçırdıklarını, üstlerine bir ışın tabancası doğrultup minnacık bir denizaltı yapışlarını ve ciddi bir hastayı kurtarmak için bedenine enjekte ettiklerini anlattı. Denizaltının hasta adamın bedeninde nerelere gittiğini baştan sona anlattı, rolleri bir bir taklit etti. Sadece falsettoyla Raquel Welch'in rolünü değil, kalbin 'güm güm' çıkardığı sesi, böbreklerin 'foş' diye çıkardığı sesleri

de yaptı. Ciğerleri, karaciğeri taklit etti. Tüm organları anlattıktan sonra, bana baktı ve 'O denizaltındaki insanların başı neden derde girdi biliyor musun?' dedi. '*Beyaz* cisimcikler yüzünden.'

"Sonra, 'O iyi adamı biliyorsun, değil mi?' dedi. 'Hangi adam?' dedim. Çünkü Ali'nin ne şekilde düşündüğünü biliyordum. Siz daha ilk konuyu bitiremeden o diğerine geçerdi. Aklına bir fikir gelir, konunun ayrıntılarına girene dek neden bahsettiğini söylemezdi. 'Hangi adam?' diye sordum. 'Williams,' dedi. 'Dövüşebiliyor; harika yumruk atardı ama artık eskisi gibi değil, değil mi?' Bunun üzerine, 'Doğru,' dedim. 'Bu durum beni rahatsız ediyor,' dedi. 'Adam o hâldeyken onunla dövüşmek beni huzursuz ediyor.' Ben de Ali'ye, 'Bu adama bir iyilik yapmak istiyorsan en kısa sürede nakavt et,' dedim. 'Cidden. Nakavt et.' O karşılaşmayı hatırlayıp hatırlamadığınızı bilmiyorum. Ali, öyle harika yumruklar atıp nakavt etmekte pek başarılı değildi. Ama o gece, yumrukları hayatında attıklarının en iyisiydi. Tuhaf bir biçimde, Williams'a zarar vermek istemediği için öyle yumruk attığını düşündüm. Çünkü karşılaşma sekiz, dokuz raunt sürseydi, Cleveland Williams korkunç durumda olurdu."

O geceki karşılaşmaya 35.460 kişi katıldı; bir boks maçını kapalı bir alanda o güne dek izlemiş en kalabalık izleyiciydi. Ali, Houston Astrodome'a beşe bir favori olarak çıktı.

MIKE MALITZ: "Karşılaşmadan önce, bir sorun yaşandı. Çünkü Williams ringe girmek istemedi. Arum'un soyunma odasına geri dönüp çığlık çığlığa, 'Seni kıt akıllı. Derhâl ringe çık, yoksa paranı alamazsın,' diye bağırması gerekti. Williams o noktada caymak üzereydi. Olan biteni o anda idrak etmişti ve gerçeklik anının canını yakacağını anlamıştı. Kalçasındaki mermi hâlâ duruyordu. Kim bilir neler olacağı-

nı düşünüyordu. Karşılaşma oldukça kısa sürdü. Ali muhteşemdi. Onu tam anlamıyla mahvetti."

HOWARD COSELL: "Ali'nin bir dövüşçü olarak en muhteşem olduğu anlardan biri, Houstan'da Cleveland Williams'la olan karşılaşmasındaydı. O gece, gelmiş geçmiş en azılı dövüşçüydü. Zil çalışından itibaren ringi ele geçirdi, Williams'ı dört kere yere yığdı ve adam kan tükürene dek onu yumrukladı. Williams'a o kadar yumruk atabilmesi ve bir kere bile yumruk yememesi inanılmazdı. Ali her zaman rakiplerinden daha hızlı olmuştu ama artık hem olgunlaşıyordu hem de daha iriydi. Cesur, genç, güçlü ve becerikliydi; bir dövüşçü olarak zirve noktasına ulaşmak üzereydi. Yakışıklı bir gençti, onca sene de öyle kaldı. Mümkün değilmiş gibi geliyor ama düşününce doğru olduğunu görüyorum. Ali şu anda, o zaman benim olduğum yaşta."

Williams karşılaşması Ali'nin ringdeki becerileriyle ilgili tüm şüpheleri ortadan kaldırdı. Öylesine nefes kesecek bir hâkimiyeti vardı ki onu eleştirenler bile becerisini itiraf etmek zorunda kaldılar.

Karşılaşmaları, yarışlardan ziyade performanslara dönüştü. O kadar iyiydi ki asla kaybetmeyecekmiş gibiydi.

LARRY MERCHANT: "Ali, yeni bir atletler dalgasının başını çekiyordu. Hem iri hem de hızlı olan rakipler. Basketboldaki ağır ve hantal orta alan ve forvet oyuncuları, tarih öncesi memeliler gibi siliniyordu. Futbolda, Jim Brown yeni performans standartları oluşturmayı yeni tamamlamıştı. Ali, bir dövüşçüde o güne dek görülmemiş bir iriliğe ve hıza sahip olmasının yanı sıra inanılmaz bir iradeye ve cesarete de sahipti. Ayrıca, boksa yeni bir tarz getirmişti. Babe Ruth, topu çitlere fırlatarak ve vuruş yapamamaktan korkmayarak

insanları üzer ve heyecanlandırırdı. Jack Dempsey iki seksen yere serilmeyi monoton bir bilimden dövüşçülerin gerilimli savunmacı bir stilinden vahşi duyusal bir saldırı şekilde dövüştüğü bir hâle getirmişti. Günümüz siyah basketbolcuları basketbolu nasıl değiştirdiyse onlar da boksu öyle değiştirmişti.

"Ali, ringde olup bitenleri değiştirmiş, geçmişte örneği olmayan bir seviyeye taşmıştı."

Williams karşılaşmasından on iki hafta sonra Ali, Ernie Terrell'la karşılaşmak üzere Astrodome'a geri döndü. Bu, bir sene önce Chicago'da iptal edilmiş olan karşılaşmaydı. Ali büyük oranda favori olarak gösterilirken Terrell, Sonny Liston'dan beri karşısına çıkacak olan en tehlikeli rakip olarak kabul ediliyordu. Rakibi kariyerinin zirvesindeydi ve son beş senedir yenilgiye uğramamıştı. O süre boyunca, on beş karşılaşmayı almıştı; bunlara Cleveland Williams, Zora Folley, Bob Foster, Eddie Machen, George Chuvalo ve Doug Jones'a karşı elde ettiği zaferler de dâhildi. Erişimi, Ali'ninkinden üç inç daha uzundu ve rakibini yakalayıp tutan bir dövüşme tarzına sahipti. Bu da Ali'nin ona 'ahtapot' lakabını takmasına neden olmuştu ama bazı gözlemciler, bunun şampiyonu zor durumda bırakabileceğini de söylüyorlardı.

Ali, karşılaşma öncesi tanıtımlara şiirsel bir tavırla çıktı. "Duyulunca zil sesi, Terrell görecek cehennemi," dedi gazetecilere New York'taki bir basın konferansında.[24] Ama çok geçmeden tanıtımlar çirkinleşti. Terrell de Floyd Patterson gibi şampiyona 'Clay' diye hitap etmekte ısrarcıydı. Dahası, Dünya Boks Kurumunun ağır sıklet tacına sahipti. Bu taç, İslam Ulusuna katılmasından sonra Ali'nin elinden alınmıştı. Bir de Ali'yle Terrell'ın bir zamanlar idman arkadaşı olması, şampiyonun beyaz adamın parasına kendini satan bir 'Tom Amca' olarak damgalamasına neden olmuştu.

"İmza atmak için bir araya geldiğimizde ona bir soru sordum," dedi Ali, karşılaşmadan iki gün önce. "Sadece üç sözcükten ibaretti... 'Benim ismim ne?' Terrell köle ismimi kullanıp 'Cassius Clay,' dedi. Böylece, olay kişisel bir hâle geldi. O yüzden, bana doğru ismimle hitap edene dek onu pataklayacağım. Onu bir güzel benzetecek ve utandıracağım. Vurmaya ve konuşmaya devam edeceğim. Şöyle diyeceğim: 'Sakın düşme, Ernie' Güm! 'Benim ismim ne?' Güm! Bana Muhammed Ali diye hitap edene dek bunu yapacağım. Ona işkence etmek istiyorum. Düzgün bir nakavt ona fazla."[25]

ERNIE TERRELL: "Karşılaşmaya kadar, ortamın gerginleşmesinin sadece reklamdan ibaret olduğunu düşündüm. Ali'yle arkadaş olduğumuzu düşünmüştüm. Yükselen bir dövüşçüyken birçok insanla uğraşırsınız ve Ali benim için onlardan biriydi. Ondan önce Altın Eldiven şampiyonu olmuştum. Ondan kısa süre önce bir profesyonel olmuştum. 1962'de Miami'de birlikte antrenman yapardık. Hatta bir hafta kadar aynı odada kalmıştık. Miami'de siyahların kaldığı iki otel vardı. Bunlardan biri Sör John'dı, diğeriyse Carver'dı. Sör John'un bir yüzme havuzu vardı ve orada kalıyorduk. Havuz başında rahatladığımı hatırlıyorum. Ali yanıma geldi ve İslam'dan söz etmeye koyuldu. Sanırım, henüz din değiştirmemişti ama bunu yapmayı istiyordu; buna eminim.

"O sıralarda, Herb Siller'la karşılaşmaya hazırlanıyordum. Siller da Don Warner'la karşılaşacaktı. Her ikimiz de karşılaşmalarımızı kazandık ve sonrasında Chicago'ya dönmek üzere uçak yolculuğuna hazırlandım. O zamanlar, kırmızı renkli ve büyük bir Cadillac'ı vardı. Beni arabasıyla Louisville'e kadar götürmeyi teklif etti. Sonradan, o yolculuğu çok düşündüm; çünkü Louisville'e giderken Chattanooga'da sadece siyahların gittiği bir üniversitede durduk. Bir Olimpiyat şampiyonu olduğu için popülerdi ama sonradan olacaklar inanıl-

mazdı. Öğrencilerden birkaçıyla sohbet etmeye çalıştı. On on iki öğrenci vardı ve Ali, ABD'de siyahların kimliklerinin elinden alındığından söz ediyordu. Ama o zamanlar, birçok kişi 'Zenci' sözcüğünü kullanıyordu. Öğrenciler dediklerini anlayamadılar. Farklı dönemlerdi. Ali, 'Bir Çinli gördüğünüzde Çin'den geldiğini bilirsiniz. Bir Kanadalı gördüğünüzde Kanada'dan geldiğini bilirsiniz. Bir Fransız gördüğünüzde Fransa'dan geldiğini bilirsiniz,' diyordu. Sonra, 'Söylesenize, hangi ülkeye 'Zenci' deniyor?' dedi. Öğrencilerden biri ona baktı ve 'Bilmiyorum ama *beyaz insanlar* diye bir ülke de duymamıştım,' dedi. Ali buna kızdı. Bana, 'Gel Ernie, gidelim buradan,' dedi. Louisville'e devam edip ailesinin evinde bir gece kaldık. Sabah bir otobüse atlayıp Chicago'ya döndüm.

"İşte, aramız böyleydi. Lakap meselesi başladığında ona bilinçli bir biçimde 'Clay' demeye karar vermemiştim. Karşılaşma için imza atmaya gittiğimizde organizatör bize, 'İkinizin de iki hafta önceden Houston'a gelmesi ve reklamlara yardımcı olmanız için hazırlıklarınızı burada tamamlaması gerekiyor,' dedi. 'Sana uyar mı, Ernie?' diye sordu. 'Clay için uygunsa bana da uyar,' dedim. Ona hakaret etmeye çalışmadım. Onu tanıdığımda onca zamandır benim için Cassius Clay'di. Bana, 'İsmim Muhammed Ali,' dedi. Tamam dedim ama 'Neden bana Muhammed Ali diyemiyorsun? Sen de bir Tom Amcasın,' diye konuşmaya devam etti. Dediğim gibi, kötü bir niyetim yoktu. Ama ona 'Clay' dememin onu sinir ettiğini görünce buna devam ettim. Benim için sadece reklamlara faydası olsun diye yaptığım bir şeydi."

Karşılaşmaysa çirkin ve gaddarcaydı. İlk rauntlarda, Terrell'ın sol gözünün altındaki kemikler çatladı ve sol retinası şişti. Sonradan, bu yaralanmanın Ali'nin kasıtlı olarak parmağını gözüne sokmasıyla oluştuğunu iddia etti ve Ali gö-

zünü ring iplerinin üst kısmına sürtünce daha da öfkelendi. O karşılaşmanın görüntüleri Terrell'ın gözünün bu yüzden mi hasar aldığını kanıtlayamadı. Ama kimse vahşi ve saldırgan bir karşılaşma olduğunu inkâr etmedi. Sekizinci raunttan itibaren, Terrell resmen çaresiz hâlde kaldı. O noktadan itibaren, Ali onunla acımasızca alay etti. Arada sırada, "İsmim ne?" diye bağırıp Terrell'ın gözlerine yumruklar indirdi. "Tom Amca! İsmim ne! Tom Amca! İsmim ne!" Tex Maule şöyle yazdı: "On dördüncü raunda gelindiğinde Terrell, artık paramparça olmuş bedenini kontrol edemez hâldeydi. Doğal bir biçimde yere serilmek yerine, tüm benliğiyle içgüdüsel bir biçimde irkiliyordu. Sol yumruklarıyla öne geçmeye çalıştığında kendini korumak istermiş gibi çömelmesi abartılı ve bir bakıma acınasıydı. Muhteşem bir boks becerisi ve barbar bir gaddarlık gösterisiydi."[26]

JERRY IZENBERG: "'İsmim ne!' Bu, bir soru değildi. Bir talepti. Ali, Terrell'a ismini söyletmekte kararlıydı ve karşılaşma gerçekten korkunçtu. Ali kötü bir adam olsaydı, her zaman öyle davranırdı. Bu, sadece bir yanıydı... Dürüst olalım; bu aslında farklı motivasyonlar, farklı kışkırtmalarla her birimizin içinde yaşayan bir özellik ama kimse o gece yanlış bir düğmeye basamadı; çünkü sergilediği o yönü öylesine görmediğimiz bir şeydi ki bugün bile o kişinin Ali olduğuna inanamıyorum. Gerçekte o değildi -ki aslında bunu söylememe gerek yok çünkü onu ne kadar önemsediğimi gösteriyor- ama o karşılaşmada aynen öyle davrandı. Bakın, size öyle davranmadığını söyleyemem. Kendi gözlerimle gördüm. Oradaydım ve korkunçtu. Terrell'ın canını yakmaya çalışıyordu. Bir dövüşçünün bir diğerinin canını acıtmaya çalıştığını söylemek komik ama boksu anlıyorsanız bunun önceden planlanmamış bir şeyden ne kadar farklı olduğunu bilirsiniz. Ali oraya; karşılaşmayı Terrell için acı verici, utanç

verici, küçük düşürücü hâle getirmek için çıktı. Vahşi, çirkin, korkunç bir karşılaşmaydı."

ABDUL RAHAMAN: "O geceki karşılaşmada Ali'nin köşesinde çalışıyordum. Ben, Angelo ve hatırlamadığım birisi daha vardı. Ali'nin Terrell'a yaptığı şeyden pişman değilim. Ernie bizleri tanıyordu çünkü Miami'de o ve Ali birlikte idman yaptıklarında din değiştirmesi için uğraşmıştım. Neyi temsil ettiğimizi biliyordu ama buna rağmen Ali'ye 'Clay' diye hitap ederek düşmanlarımızı rahatlatıyordu. Karşılaşmadan önce, Ali'ye doğru ismiyle hitap etmesini sağlamaya niyet etmiştim. Bunu Ali'ye söyledim. Sonra, karşılaşma sırasında, 'Ona ismini söylet,' diye hatırlatma yaptım. Terrell'ın yanıt vermediği için nasıl dayak yediğini biliyorsunuz ama bir özre gerek olduğunu düşünmüyorum. Hakemin karşılaşmayı durdurmaya yetkisi vardı. Karşılaşma o kadar acımasız olsaydı, Terrell'ın köşesi de karşılaşmayı durdurabilirdi."

ERNIE TERRELL: "Karşılaşmadan önce, kazanabileceğime inanıyordum. Sonra, başparmağı gözüme girdi ve her şey değişti. Bunu kasıtlı olarak yaptığını düşündüm. Uzanamadığım ciğere pis demek istemiyorum. Karşılaşma geçti gitti ve Muhammed Ali'ye büyük saygı duyuyorum. Aradan geçen seneler boyunca iyi bir ilişkimiz oldu. Hatta Chicago'da başı dertte olan bir dostumuz için para bağışı bulabilmeme yardım etti ve bir boks gösterisine çıktı. Ama Ali, karşılaştığı herkes için plan yapan birisiydi. Sonuçlar çok önemli olduğunda sanırım insanlar bazı şeyleri yapabiliyorlar.

"Ali beni boynumdan yakaladı ve başparmağını üç kere gözüme soktu. Sonra, en üst ipi alıp başımı sürttü. Bu yüzden bu hareketinin kasıtlı olduğunu söylüyorum. Başparmağı yukarı gitti ve gözümü kemiğe kadar itti. Kemik kırıldı,

gözü döndüren kaslar kemiğe takıldı ve gözüm dönmemeye başladı. Oraya sıkışıp kaldı. Böylece, bir tek diğer gözümle onu izleyebiliyordum ama yaralı gözüm öylece kaldı ve çift görmeye başladım. Acı çektiğimi söyleyemem. Hakemden karşılaşmayı durdurmasını istemek de hiç aklımdan geçmedi. Görüşümün düzeleceğini sandım ama öyle olmadı. Asıl önemli olan şey, her zamanki gibi dövüşemedim; çünkü karşımda iki rakip vardı ve hangisine vuracağımı anlayamıyordum. Bu yüzden, kaçamak bir biçimde dövüştüm; nerede olduğunu anlayana dek doğruca üstüne yürüdüm ama onu o şekilde yenmek mümkün değil. Sonrasında, kasın kemiğe takıldığı yerden çıkarılması için hastaneye gittim. İnsanlar bana o karşılaşma hakkında ne hissettiğimi soruyorlar. Ali'nin bana söylediklerini merak ediyorlar. Ama açıkçası, 'İsmim ne?' dediğini duymadım. O sırada, endişelenecek başka şeyler vardı. Bunu söylemiş olabilir ama sözlerine yoğunlaşmıyordum. O gece, onu dinlemiyordum. Hayatta kalmaya çalışıyordum."

Ali, pis taktikler denediğine dair Terrell'ın iddialarını hararetle reddediyor. "Öyle bir şey asla olmadı," diyor. "İnsanlar yirmi sene dövüştüğümü gördüler ve asla pis bir dövüşçü olmadım. Bir adamın gözüne başparmağımı sokmak, onu iplere sürtmek; bu tür şeyler yanlış ve bunları asla kasıtlı olarak yapmam. Ona doğru ismimi söyletmeye çalıştığımı inkâr etmiyorum. O gece, bu açıdan kötüydü. Ama gözüne parmağımı sokup suratını iplere sürtmem gibi şeyler asla olmadı. Ernie'nin bunları söylemesine şaşırdım."

Yine de sorun devam etti. Williams karşılaşmasından sonra Ali, medyadan gönülsüz bir saygı gördü. Basın onu çok sevmiyor olabilirdi ama çok iyi bir dövüşçü olduğunu itiraf etmek zorunda kalmışlardı. Ancak Ernie Terrell'dan sonra Ali'nin ring becerileri, büyük oranda unutulmuştu. *New York Daily News*'ten Gene Ward, karşılaşmayı "hesaplı bir gaddar-

lık; düzgün davranmaya karşı, sportmenliğe ve yanlışa karşı doğruluğun tüm ilkelerine karşı açık bir başkaldırı" olarak tanımladı.[27] Arthur Daley, Ali'yi "Siyah Müslüman hareketine daldıkça ön cephesi parçalanmaya devam eden, kötü yürekli ve meşum bir adam" olarak tanımladı.[28] Milton Gross, "Dünya ağır sıklet şampiyonluğu unvanının onurlu olması gerekir ama Cassius Clay bunu alçaltıyor," dedi. "İnsanların midesini bulandırdı. Hani, insan neredeyse Frankie Carbo'nun ve gangster tiplerinin geri dönmesini istiyor."[29] Jimmy Cannon: "Kötü bir karşılaşmaydı; dinî fanatikliğin kötülükleriyle doluydu. Bu, bir spor karşılaşması değildi. Bir tür linç girişimiydi. Siyah Müslümanların azizleri olduğunu iddia ettikleri birisi var kaşımızda. Ne tür bir din adamı bu? Vaizlerin kiliselerinde dua ettikleri her şeye karşı. Vaizlerin düşmanı olan herkesle hemfikir. Siyah Müslümanlar Zencilerin yerinde saymasını talep ediyor. Ayırımcılık konusunda Klan'dan farklı bir şey yapmıyorlar. Cassius Clay'in bir diğer Zenciyi dövmesi doğru bir şeymiş gibi görülüyor. Peşlerine köpekleri salmak ve su püskürterek kaçmalarını engellemek gibi bir eğlence söz konusu. Ağır sıklet şampiyonu dinî yeraltı dünyasına çalışan kinci bir çetenin acımasız bir propagandacısı."[30]

Kamuoyunun görüşü ve ABD hükûmetini etkilemesi açısından, Terrell fiyaskosu Ali için daha kötü bir zamanda gerçekleşemezdi. "Vicdani red" statüsünü talep ederken bile şampiyon, görünürde düzgün davranmaya çalıştığı hâlde bir rakibine gaddar bir biçimde davranmıştı. Karşılaşmadan iki hafta sonra Illinois Kongre Üyesi Robert Michel, Ali'yi kınamak için Temsilciler Meclisinde konuştu: "Anlayamıyorum," dedi. "Vatansever Amerikalıların, askerden kaçmanın sembolü hâline gelmiş bir bireyin kavgacı davranışlarını desteklemesini veya bunlar için para ödemesini anlayamıyorum. En seçkin gençlerimiz Vietnam ormanlarında savaşıp ölürken bu sağlıklı örnek, pespaye birtakım karşılaşmalardan kâr elde

ediyor. Belli ki Cassius, Vietkonglulardan başka herkesle dövüşür."[31]

Yine de aradan günler geçtikçe Ali, vicdani red talebinden vazgeçmedi. Ona, "Talepleriniz reddedilirse ne yapacaksınız? O zaman da Orduya katılmamak için direnecek misiniz?" diye soran bir gazeteciye, şöyle yanıt verdi: "Dünya bir Müslüman olduğumu biliyor. Dünya Elijah Muhammed'in sonuna dek samimi bir taraftarı olduğumu biliyor. Günde beş kere, 'Dualarım, fedakârlıklarım, hayatım ve ölümüm Allah içindir,' deriz. Tekrar ediyorum. 'Dualarım, fedakârlıklarım, hayatım ve ölümüm Allah içindir.' Dolayısıyla buna gönülden inanıyorum. Senelerdir inançlarıma bağlı kaldım. Ülkedeki en güzel Zenci kadınlardan birinden vazgeçtim. Louisville Kentucky'deki beyaz iş adamları size; film sözleşmeleri, kayıtlar, reklamlar ve tanıtımlar için teklif edilen sekiz milyon doları inancım yüzünden geri çevirdiğimi söyleyebilir. Tüm bunlar, askere çağrılmamdan önceydi. Bu yüzden, neden şimdi inancıma karşı çıkmam gerektiğini anlamıyorum."[32]

Ama çember giderek daralıyordu. 6 Mart 1967'de Millî Seçim Hizmeti Başkanlık Temyiz Kurulu, Ali'nin 1-A sınıflandırmasının geçerli kalması için isimsiz oy verdi. Sekiz gün sonra Ali, 11 Nisan'da Louisville'de teslim olması için bir bildirim aldı. Ali'nin avukatlarının isteği üzerine tarih 28 Nisan, teslim yeri de Houston, Teksas olarak değiştirildi. Bu arada 22 Mart 1967'de Ali, Madison Square Garden'da on altı senedir ilk kez düzenlenen ağır sıklet şampiyonasında Zora Folley'yle karşılaştı ve onu yedinci rauntta nakavt etti. Saygı duyulan gezici bir dövüşçü olan Folley, gelmiş geçmiş en büyük dövüşçü olarak tanımladığı rakibi için şu övgü dolu sözleri söyledi:

> Bu adamın kendine has bir tarzı var. Zamane dövüşçülerinin çok ilerisinde. Dempsey, Tunney ya da diğerleri,

onunla nasıl başa çıkabilirdi? Louis'in hiç şansı olmazdı; çok ağır hareket ediyordu. Marciano, ona ulaşamadı bile ve Ali'nin yumruklarından asla kurtulamazdı. Onun yaptığı şeyler için kendinizi eğitmeniz mümkün değil. Hareketleri, hızı, yumrukları ve onu her anladığınızı sandığınızda stilini değiştirmesi. Ali'nin bana attığı sağ kroşelerin isabet etmesi mümkün değildi ama etti. Beklenmedik bir yerden çıkıp geldiler. Çoğu zaman yanlış pozisyondaydı ama bana yine de vurabildi. Daha önce hiç kimsenin bunu yapabildiğine şahit olmamıştım. Nakavt yumruğu öylesine hızlıydı ki geldiğini bile görmedim. Çok seri hareket ediyor ve yumruklar hedeflerini bulduklarında sizi sersemletip zihninizi bulandırıyor. Ali zeki bir adam. Gördüğüm en kurnaz dövüşçülerden biri. Yirmi dokuz karşılaşması oldu ama yüz karşılaşmaya katılmış gibi dövüşüyor. Boksun kitabını yazar. Onunla karşılaşmış olan herkesin de bunu okuması gerekir."[33]

28 Nisan günü yaklaşırken Ali'nin konuyla ilgili sesi de yükselmeye başladı. "Louisville'deki sözüm ona Zencilere köpekler gibi davranılırken neden benden bir üniforma giymemi, yurdumdan on binlerce mil uzağa gitmemi, Vietnam'daki kahverengi tenli insanlara bombalar atmamı istiyorlar? Savaşa katılmanın yirmi iki milyonluk halkıma özgürlük ve eşitlik sağlayacağını düşünseydim beni zorla almaları gerekmezdi; yarın kendim giderdim. Ama ya ülkenin ya da Allah'ın kurallarına uymak gerek. İnançlarıma tutunmakla hiçbir şey kaybetmem. O yüzden, hapse gireceğim. Zaten dört yüz yıldır hapiste yaşıyoruz."[34]

Son dakikada yapılan yasal birtakım girişimler de fayda etmedi. Teslim olması gereken tarihten üç gün önce Ali, onu bekleyen olayları tahmin ederek tekrar konuştu: "Spor

sayfalarından çıktım. Ön sayfalara taşındım. Allah beni bir sınavdan geçiriyor. Bu sınavı geçersem eskisinden de güçlü olacağım. Hapishanelerim, gücüm, hükûmetim yok ama altı yüz milyon Müslüman bana güç veriyor. Amerika'da neden dilediğim gibi ibadet edemiyorum? İstediğim tek şey adalet. Tarih mi bana adalet getirecek?"[35]

JERRY IZENBERG: "Teslim olması gereken güne dek, insanlar Ali'nin Orduya katılacağını düşündüler. Tabii, birçok kişi öyle olması gerektiğini düşünüyordu. Onu savunacağım diye neler çektiğimi anlatamam. Gazetedeki köşem iptal edildi, arabamın camları indirildi, bomba tehditleri aldım; benim gibi Yahudilerden ve toplama kamplarından söz eden savaş gazilerinden binlerce mektup geldi. Sanırım, Kore'de o adamlardan farklı bir orduda görev yapmıştım. Ama onu yargılayan kişiler aslında onu tanımıyorlardı. Buna birçok basın üyesi de dâhildi ki bu şekilde ifade etmek hiç hoşuma gitmiyor ama entelektüel açıdan kısıtlı insanlardı ve ön yargılarını, onda gördükleri şeylere aktarıyorlardı. Tabii, bu durum karşılıklıydı. Ali'nin bir aziz olduğunu düşünenler de vardı ama öyle değildi. Başkalarına göre, şeytanın beden bulmuş hâliydi ve bu da değildi. Ama bence artık herkesin hemfikir olduğu mesele, bu adamın çok büyük olduğu. İstemeden ve kesinlikle planlamadan Amerikan tarihinin otuz sene süren değişiminin barometresi hâline geldi. Ülkenin nasıl değiştiğine bakın. Bugün Ali'nin Vietnam konusundaki tavrının anlaşılır ve esas olarak doğru gerekçelere dayandığını hissetmeyen tek bir kişi bile bulamazsınız. Aksini hisseden varsa sıkı bir Nazi demektir.

"Ama o günlerde neler olduğunu düşündüğüme gelince... Ali hapse girmek istemiyordu. Müslümanlar en çok hapishanelerde güçlü olduğu hâlde, hapiste olmakla ne kadar iyi başa çıkardı bilemiyorum. Ama kesinlikle hapse girmeye razıydı. Bu işi sonuna kadar götüreceğini, birçok nedenin yanı

sıra Toronto'daki karşılaşmadan önce Chuvalo'ya söylediklerinden biliyordum. Karşılaşmadan on gün kadar önceydi. Askerlik sorunları ciddileşmeye başlamıştı ve Kanada, askere gitmemek için direnen ve sayıları giderek artan genç erkeklerin sığınağı hâline gelmişti.

"Sully'nin Spor Salonu'nda Ali'yle soyunma odasında yalnızdım. Ona şöyle dedim: 'Asıl bilmek istediğim, karşılaşmadan sonra evine mi döneceğin yoksa burada mı kalacağın?' Çok iyi hatırlıyorum; bana şöyle yanıt verdi: 'Tabii ki evime dönüyorum. ABD doğduğum ülke. İnsanlar beni doğduğum ülkeden atamazlar. Neye inanıyorsam ona inanıyorum, sen de bunun ne olduğunu biliyorsun. Hapse gitmem gerekirse bunu yaparım ama Kanada'da yaşamak için memleketimden ayrılmam.' Ben de ona, 'Sence neler olacak?' diye sordum. 'Kim bilir, tatlı bebek İsa'ya neler yaptıklarına baksana,' dedi."

28 Nisan 1967'de, sabah saat sekizde –yani planlanandan yarım saat önce– Muhammed Ali, 701 San Jacinto Sokağı, Houston, Teksas'taki ABD Silahlı Kuvvetler Muayene ve Kabul İstasyonu'na gitti. İstasyon, ayda ortalama olarak askere alınan 440 kişi için işlem yapıyordu. O sabah askere alınması için çağrılmış olan yirmi altı genç adamdan yirmi beşi gün sona erene dek Fort Polk, Louisiana'da asker olacaktı. Sabah boyunca, potansiyel askerler çeşitli formlar doldurdular ve fiziksel muayeneden geçtiler. Öğle vakti onlara; salamlı ve jambonlu sandviç, bir elma, bir portakal ve bir dilim kekten oluşan yemek kutuları dağıtıldı. Ali, jambonlu sandviçi atıp geri kalanını yedi. Sonra 13.05'te o ve diğerleri, ABD silahlı kuvvetlerine alınmak üzere "tören odasına" alındılar.

Binanın dışında yirmi gösterici, bir daire çizerek üstünde "Ali'yi orduya çekmeyin, fıçıdan bira çekin", "Ali'yi seviyoruz" ve "Ali, evinde kal" yazan pankartlar taşıyorlardı. İçerideki potansiyel askerler, kendilerine talimatları okuyan celp memurunun karşısına dizilmişlerdi:

ABD Silahlı Kuvvvetlerine; Kara, Donanma, Hava veya Deniz Kuvvetlerinde görev yapmak üzere vereceğiniz hizmetin ardından isminizin okunmasıyla kabul edilmek üzeresiniz. İsminiz ve hizmetiniz okunduğunda öne doğru bir adım atacaksınız ve bu adım Silahlı Kuvvetlere alınmanız anlamına gelecek.[36]

Sonra, teker teker isimler okunmaya başlandı. "Cassius Marcellus Clay" ismi okunduğunda Ali kıpırdamadı. Öne adım atmayacağı belli olunca ABD Donanmasından Teğmen Clarence Hartman, koluna dokundu ve Ali'den koridorun sonundaki odaya gelmesini istedi. Ali de söyleneni yaptı. Hartman orada, yasal bir celbi reddetmenin Evrensel Ordu Eğitim ve Hizmet Kanunu gereğince bir suç sayıldığını ve beş senelik hapis cezası ve beş bin dolarlık bir para cezası verildiğini söyledi. Ali, sonuçların farkında olduğunu söyledi. Hartman bunun üzerine askere alınma emrini tekrar etmek üzere tören odasına gitmelerini önerdi. Ama Ali'nin ismi tekrar okunduğunda yine öne çıkmadı. Bu noktada Hartman, reddetme nedenini açıklayan bir ifade yazmasını istedi. Ali de "ABD silahlı kuvvetlerine alınmayı reddediyorum çünkü İslam dininin bir vaizi olarak muaf tutulmayı talep ediyorum,"[37] diye yazdı.

O gün olacakları göz önünde bulunduran istasyon birlik komutanı, medyaya sunulması için ifade hazırlamıştı. Bunlardan ilkinde şöyle yazıyordu: "Bayanlar ve baylar, Cassius Clay ABD Ordusuna alınmıştır. Er Clay kısa süre Sonra Houston'dan ayrılacaktır. Ticari bir otobüsle Fort Polk, Louisiana'ya götürülecek ve orada temel bir eğitim ünitesinde işlemler yapılacak ve görev verilecektir. Er Clay sizinle konuşmayı kabul etmiştir (etmemiştir)."[38]

Bu ifade asla okunamadı. Bunun yerine medyaya, "Bayanlar ve baylar; Cassius Clay ABD Silahlı Kuvvetlerine katılmayı reddetmiştir. Reddinin bildirimi ABD Başsavcılığı, Seçim Hizmet Sisteminin Eyalet direktörü ve yerel Seçim Hizmet

Kuruluna verilecek ve uygun önlemler alınacaktır. Bay Clay'in durumuyla ilgili diğer soruların Seçim Hizmetlerine yöneltilmesi gerekmektedir."[39] ifadesi okundu.

Ali; sonra basın odasına girdi, dört sayfalık ifadesinin kopyalarını dağıttı, çeşitli kişilere ve kuruluşlara destekleri için teşekkür etti. Ali'nin ifadesinin bir bölümünde şöyle diyordu: "25 Şubat 1964'te ringde kazandığım 'Dünya Ağır Sıklet Şampiyonu' unvanıyla gurur duyuyorum. Bu unvanın sahibi her zaman, inançları konusunda cesur olmalı ve bunları sadece ringde değil, hayatının tüm aşamalarında yerine getirmelidir.

"Kişisel inançlarım ışığında, orduya katılma çağrısını reddimin arkasındayım. Bunu, bu durumun çıkarımlarının ve olası sonuçlarının tamamıyla farkında olarak yapıyorum. Vicdanımın sesini dinledim ve bu çağrıyı kabul ederek dinime olan inancıma sadık kalamayacağımı hissettim. Kararım özel ve bireyseldir. Bu kararı alırken vicdanımla ortaya çıkan davranışlarımın nihai yargısının sadece Allah tarafından yapılacağına dayanıyorum. Birçok gazetenin Amerikan kamuoyuna ve dünyaya bu durumda sadece iki alternatifim olduğu izleniminin verilmiş olmasına kesinlikle karşı çıkıyorum: Ya hapse gireceğim ya da askere gideceğim. Bir alternatif daha var ve bu alternatif adalettir. Adalet üstün gelirse ve anayasal haklarım korunursa ne orduya katılmak ne de hapse girmek için zorlanmış olacağım.

"Sonuç olarak adaletin yanımda olacağına inanıyorum; çünkü gerçeklerin eninde sonunda üstün gelmesi gerekir."[40]

7
SÜRGÜN

MUHAMMED ALİ: "Orduya katılmayı reddettiğimde kendimi asla büyük görmedim. Yaptığım tek şey, inançlarımı savunmaktı. Vietnam'daki savaşın doğru olduğunu düşünen kişiler vardı. Bu kişiler savaşa gittiklerinde en az benim kadar cesur davrandılar. Beni hapse attırmaya çalışan kişiler oldu. Bunlardan bazıları ikiyüzlüydü ama diğerleri doğru olduğunu düşündükleri şeyi yaptılar; vicdanlarının sesini onlar da dinledi diye onları yargılayamam. İnsanlar bir fedakârlık yaptığımı, hapse girmeyi göze aldığımı ve tüm kariyerimi tehlikeye attığımı söylediler. Ama Tanrı, İbrahim'e oğlunu öldürmesini söyledi ve İbrahim bunu yapacaktı. Dolayısıyla ben neden inandığım yoldan gitmeyeyim? Dinimi savunmak beni mutlu etti; bu bir fedakârlık değildi. İnsanlar askere alınıp Vietnam'a yollandıklarında neden öldürdüklerini anlamadılar; memleketlerine tek bacakla döndüler ve iş bulamadılar. Bu, bir fedakârlıktır. Ama ben yaptığım şeye inandım; bu yüzden, hükûmet bana ne yapmış olursa olsun, benim için bir kayıp meydana gelmedi.

"Bazıları bir kahraman olduğumu düşündüler. Bazıları da yaptığım şeyin yanlış olduğunu söylediler. Ama her şeyi vicdanımın sesini dinleyerek yaptım. Bir lider olmaya çalışmıyordum. Sadece özgür olmak istiyordum. Sadece siyahların değil, herkesin bu kararı düşünmüş olması gerekirdi; çünkü askere bir tek siyahlar alınmıyordu. Zengin adamın oğlunun üniversiteye, yoksul adamın oğlunun savaşa gittiği bir sistem vardı. Zengin adamın oğlu okulunu bitirdikten sonra, askere alınmayacak yaşa gelene dek başka şeyler yaptı. Dolayısıyla yaptığım şey kendim içindi ama herkesin alması gereken tür bir karardı. Özgürlük, dininizi izleyebilmektir ama bir yan-

dan da doğruyla yanlışı seçme sorumluluğunu taşımaktır. Bu yüzden, Orduya katılmakla ilgili olarak karar verme vaktim geldiğinde insanların Vietnam'da boş yere öldüklerini ve doğru olduğunu düşündüğüm doğrultuda yaşamam gerektiğini anladım. Amerika'nın Amerika olmasını istedim. Artık tüm dünya inançlarım söz konusu olduğunda kendim için doğru olanı yaptığımı biliyorum."

Muhammed Ali prensipleriyle ülkeye karşı çıktığında sene 1967'ydi ve o sırada güç sahibi olanların buna yanıtı intikam oldu. Ali askere gitmeyi reddettikten bir saat sonra, tutuklanmak bir yana herhangi bir suçla itham edilmeden önce, New York Eyaleti Spor Komisyonu boks lisansını askıya aldı ve şampiyon unvanını geri çekti. Çok geçmeden ABD'deki tüm karar mercileri aynı şeyi yaptı ve Ali'nin hayatı boyunca uğruna çalıştığı unvanı elinden alındı.

MARVIN KOHN: "O zamanlar, New York Eyaleti Spor Komisyonunda basın sekreteriydim. Houston'daki askerlik şubesinde oturduğum günü çok iyi hatırlıyorum. Komisyonun başkanı Eddie Dooley'ydi. Üniversitedeyken bir futbol yıldızı olmuştu ve fazla istekli bir tip olmanın yanı sıra, birkaç sene önce Cumhuriyetçi kesimdeki işini kaybetmiş olan eski bir Westchester kongre üyesiydi. Bunun üzerine genel seçimlerde aday olma tehdidini savurdu ki bu tür bir şey, Cumhuriyetçi partiyi ikiye ayırırdı. O sırada vali olan Nelson Rockefeller bundan kaçınmak için onu spor komisyonu başkanı yapmıştı.

"Dooley, Muhammed'in muhtemelen askere gitmeyi reddedeceğini duymuştu. Pek çokları gibi, komisyon da dünya ağır sıklet şampiyonunun Joe Louis gibi Orduya katılmamasına anlam veremiyordu. Mahkemelerin Ali'nin pozisyonunu eninde sonunda onaylayacağı ihtimali olsa da Dooley'nin ön-

celiği bu değildi. Dolayısıyla komisyon dört seçenek hazırladı. Muhammed askere gitmeyi kabul ederse ve öne çıkıp çizgiyi aşarsa komisyon, onu öven bir ifade yayımlayacaktı. Kısıtlı vicdani red hizmetini seçerse başka bir şey yapacaklardı. Bildiğim kadarıyla vali bu konuda herhangi bir baskı yapmadı. Üç komisyon üyesi tek başlarına hareket ettiler.

"Ali askere gitmeyi reddettiği gün, önümde dört basın bildirisiyle komisyon ofisinde oturuyordum. Aşağı katta bir pastane vardı ve oradan bol bol sandviç, kola ve kahve almıştım; çünkü her ne olursa olsun uzunca bir süre esir kalacağımızı biliyordum. Sonra, Ali'nin askere gitmeyi reddettiği haberi geldi. Başkanın ofisine girdim ve Dooley bana, 'Tamam, unvanını elinden aldığımız ve New York'ta artık lisansının bulunmadığını belirten bildiriyi kullan,' dedi. Belli ki o karar, Ali'nin reddinden önce verilmişti. Telefonun başına geçtim ve medyayı arayıp ne yaptığımızı söyledim. Bildiğim tüm komisyonlar bizi örnek aldı ama bunu yapmamış olsak bile birçoğunun zaten yapacağını biliyordum."

HOWARD COSELL: "Büyük bir rezaletti; tam manasıyla bir utançtı. Boks komisyonlarıyla ilgili gerçekleri bilirsiniz. Politik açıdan atanmış niteliksiz bir gruptur. Hemen hemen hiç istisnasız, öylesine ortalama becerileri olan adamlardır ki onlar hakkında herhangi bir şey duyduğunuz tek zaman, bir dövüşçünün bir karşılaşmada sakatlandığında veya öldüğünde taraf tuttukları zamandır. Ali'ye yaptıkları şey! Neden? Bunu nasıl yapabilirlerdi? Ne bir büyük jüri oluşturulması söz konusuydu ne de sorgulama. Henüz hukuk süreci başlamamıştı ama politik ve sosyal kurallara uymadı diye ekmek kapısını elinden almışlardı. Unvanını geri alması yedi sene sürdü. İğrenç bir olay. Bugün bile bunları düşününce öfkeleniyorum. Muhammed Ali'nin unvanı elinden alındı, tam elli eyalette dövüşmesi yasaklandı ama Don King denen o pis-

lik tek bir eyalet tarafından yasaklanmadı. Bu size hükûmet, boks ve Amerika'nın son yirmi beş senesi hakkında ne anlatıyor? Bu olayların nasıl bu ülkede meydana gelebildiğini hâlâ anlayamıyorum."

8 Mayıs 1967'de, askere gitmeyi reddedişinden on gün sonra, Houston'da federal bir büyük jüri tarafından Ali'ye soruşturma açıldı. Aynı gün; fotoğrafları çekildi, parmak izleri alındı ve ABD kıtasından ayrılmaması şartıyla beş bin dolar kefaletle serbest bırakıldı. Altı sene önce Ali, Seçim Hizmet formunu doldururken göbek adını yanlış yazmıştı. Böylece, kendisine açılan kamu davasının başlığı *"ABD'ye karşı Cassius Marsettus Clay"* oldu. Tarihin ironilerinden biri olarak, Ali'nin adli takibatını nihai bir biçimde onaylayan kişi de Ramsey Clark'tı. Clark muhtemelen ABD'nin tanıdığı en liberal başsavcıydı.

RAMSEY CLARK: "Haberim olduğu andan itibaren -ki bu, 1960'ların ortalarıydı- Vietnam'daki savaşa karşı çıktım. Ama muhtemelen gerektiği kadar erken farkına varamadım çünkü televizyonu evime sokmamayı başardığım on senelik bir dönem söz konusuydu. Bir bakıma, başka bir ülkede yaşıyor gibiydim; çünkü ülkede yaşayan herkesin televizyonu vardı. Yine de Ronkin Körfezi Kararını hatırlıyorum; Wayne Morse'un ve Earnest Greuning'in [karara karşı oy veren iki senatör] birer kahraman olduğunu düşündüğümü ve William Fulbright'ın savaşa kısıtlı bir biçimde karşı çıktığını ama bunun yine de makul olduğunu düşündüğümü hatırlıyorum.

"Sonra, Eylül 1966'da başsavcı vekili olacağım açıklandı ve atamam Şubat 1967'de yapıldı. Savaşın yasal olup olmadığı konusunda düşünerek bir yargıya vardığımı söyleyemem ama bu konuda büyük şüphelerim vardı. Yani, anayasal bir hükûmet olacaksak yarım milyon adamı ateş etmeleri

ve öldürmeleri için yabancı bir ülkeye sokmadan önce neyin anayasal olduğunu ve nelerin yapılabileceğini bilmemiz gerektiğini düşünüyordum. Belki de başsavcı olarak öne çıkıp 'Bu savaş yasalara aykırı,' demiş olmam gerekirdi. Ama bunu yapmadım. Bunun bir nedeni; 1961'de hükûmete, insan hakları çatışmasının ortasında girmiş olmamdı. 1967'ye gelindiğinde işler iyi gidiyormuş gibi gözükse de işin aslı, ciddi bir biçimde savaş durumuna geçmiş olmamızdı. İnsan hakları alanında yayılmayı isteyenlerle istemeyenler arasında ciddi bir sorun vardı ve her şey güç bela ayakta kalabiliyordu. Ayrıca, ölüm cezasına da karşı çıkıyordum. 1963'te federal idamları durdurmuştuk ve 1968'de Martin Luther King ve Bob Kennedy suikasta uğradıkları hâlde, ABD tarihinde ilk kez tek bir idam uygulanmayacaktı. Bu sorunlar benim için çok gerçek ve önemliydi. Vietnam'daki savaş yüzünden istifa etmemi isteyen birçok kişi vardı ki o zamanlar toplumumuzdaki en öne çıkan ahlaki mesele de açıkça buydu. Ama inandığım şeyler ve bir parçası olduğum tüm amaçlar açısından, istifa etmem birçok kişiyi hayal kırıklığına uğratırdı.

"Muhammed'in celp kuruluyla arasındaki sorun, benim için de çok önemliydi ama şunu söylemem gerekir ki Vietnam'a gidip gitmemeyi sorgulamaya fırsatı olmayan ve şiddete maruz kalıp öldürülen varoşlardaki yoksul ve genç siyah çocuklar veya Güney'in kırsal kesiminde yaşayan yoksullar daha önemliydi. Kişisel görüşüm, bir kişinin belirli bir dinî inanca bağlı olmadan vicdani red hakkına sahip olması ve bunu, dinî gerekçeler yerine felsefi gerekçelere dayandırabilmesiydi. Ama tabii, ne o zaman ne de şimdi yasalar böyle değil. Başkan Johnson'la bu konuyu konuştuğumu hatırlamıyorum ve konuştuğumu hiç sanmıyorum. Ceza davalarını başkanla konuşmamak gibi sıkı bir ilkem vardı. Politikayı cezai meselelere karıştırmanın görünürde ve potansiyel açıdan tehlikeli olacağını düşünüyordum. Ne de olsa Beyaz Saray,

politik bir ofisti. Açıkçası Muhammed'in sorgulanması birtakım zor kararları gerektirmişti. Ama bunun iyi yanı, meselelerin şekillendirilmesi ve sınanmasıyla ilgili her iki tarafın da güç sahibi olmasıydı. Bu konu beni özellikle mutlu etmiyordu ama hayat karmaşa ve çalkantılarla doluydu. Bunlardan da asla kaçınmadım. Hatta sanırım özellikle bunların peşine düştüm; çünkü bir fark yaratma şansı orada bulunabiliyor."

Ali'nin sorgulanması sırasında Teksas Güney Bölgesi ABD Başsavcılık Ofisinin başkanı olan ve adli takibatın ilk aşamalarını hatırlayan, Mort Susman'dı.

MORT SUSMAN: "Muhammed Ali'den söz ediyoruz. Bir durup düşünelim. Teslim olması gereken esas yer Kentucky'ydi ve Houston'da bir ev satın aldığı için yeri oraya aldırtmıştı. Ağır sıklet şampiyonuydu ve sanırım Vietnam Savaşı oldukça sıcak ve ağır geçiyordu. Ali oraya gitti, Orduya katılmayı reddetti ve sorguya alındı. Ben ABD başsavcısıydım ve ofisimizde çok sayıda celp davası görülüyordu. Ali'nin davası da herkesinki gibi ele alındı. Haklarına tamamıyla saygı duyulması konusunda hassas davranıyorduk ki zaten her davaya bu şekilde yaklaşıyorduk. Ayrıca, haklarının korunduğuna dair kamuoyu algısına karşı da hassastık. Hükûmetin Ali sırf siyah diye ya da bir Müslüman diye veya o dönemin genel olarak fikirlerine uymayan görüşleri var diye ön yargılı olduğuna dair çok şey konuşuluyordu. Herkesin şunu bilmesini istiyorduk: Ofisimiz açısından bu tür şeyler doğru değildi. Görevimizi bildiğimiz gibi yerine getiriyorduk ve mahkemelerin, onun davasını da rutin bir biçimde ele alacağını düşünüyorduk

"Geriye bakınca davayla ilgili olarak farklı yapacağım hiçbir şey yok. Sorgudan sonra, Ali ve avukatlarıyla Houston'daki Federal Bina'da bir dizi toplantı yaptık. Yanlış hatırlamıyorsam

avukatları bizi bu davayı kazanamayacağımıza ikna etmeye çalışıyorlardı. Sanırım, duruşmada kaybettiklerini ama temyizde kazanma şanslarının büyük olduğunu hissediyorlardı. Bu tartışmalar, Seçim Hizmet Yasası'nın içeriği ve teknik unsurlarıyla ilgili fikrî ayrılıklarına dairdi. Tabii, biz de onları davayı kazanamayacaklarına ve Ali'nin orduya katılmasının onun yararına olacağına ikna etmeye çalışıyorduk. Ordudan Ali'nin Özel Hizmetlerde olacağına dair güçlü bir sinyal aldığımı, karşılaşmalara çıkmaya devam edebileceğini; Vietnam'a gidebileceğini ama bir pirinç tarlasına değil, birlikleri eğlendirmek için oraya yollanabileceğini anlattım. Birliklerimizin moralini yükseltecek ve Ali'nin bir asker olarak gurur duyacağı anlamlı bir askerlik görevinden söz ediyorduk. Bunun ötesinde, pek ortak bir noktada buluşulmamıştı. Ya askere gidecekti ya da yargılanacaktı. Şahsen Ali'nin bizi neredeyse savaşmayacağı bir rolle askere alınmasına götürdüğüne inanıyorum. Sanırım, kendisi de olup biten arasında sürüklenmenin tatsız olduğunu hissediyordu. Hatırladığım kadarıyla pozisyonunu değiştirip askere gittiği takdirde, kamuoyu önünde rezil olup olmayacağına dair en azından bir tartışma yaşadık.

Bu konudaki görüşüm, bunu kanıtlamak için elimizde bir şey olmamasına rağmen onun fikrini değiştirmek üzere olduğunu ama danışmanlardan bazılarının onu bir aziz mertebesine yükseltmeye çalıştıkları yönündeydi. Bunların haricinde size söyleyebileceğim tek şey, Ali'nin çok karizmatik ve etkileyici bir kişi olduğuydu. Hiçbir ödüllü karşılaşmaya gitmemiştim, bunları televizyonda da izlemem. Bir dövüş hayranı değilim, asla da olmayacağım. Bana bunlar anlamsız geliyor. Ama Ali, inanılmaz derecede dost canlısı ve albenili bir kişiydi. Konuştuğumuzda hâlâ yakışıklı olması, bir dövüşçü gibi kulakları veya yara izleri olmamasıyla son derece gurur duyduğunu hatırlıyorum."

JEREMIAH SHABAZZ: "Kimse Ali'ye Orduya katılması için baskı yapmadı. Haberci ona ne söyleyip söylememesi gerektiğine dair akıl vermiş olabilir ama nihai karar kendisine aitti. Artık sizler de ben de Ali'nin bir yöne gitmeye başladığında bunun bazen şoförsüz bir buldozer olduğunu biliyoruz. Sürekli olarak bildiği yolda ilerlemeye devam eder.

"Ama bu meselede, Ali bir inanca sahipti ve bunun arkasında durdu. Dini sadece birkaç kişi arasında özel olarak değil, tüm dünyaya karşı savundu. Doğru karardı. Muhammed, tarih ve politika konusunda ciddi bilgilere sahip değildi. Savaşa karşı çıkan binlerce beyaz genç gibi günlük olayları asla incelememişti. Düşünme tarzı sofistike olmamasına rağmen, bunun mantıksız ve adil olmayan bir savaş olduğunu biliyordu. Tabii, bunun yanı sıra saygıdeğer Elijah Muhammed'in takipçileri olan Müslümanlar, uzun süre önce beyazların savaşlarında savaşmayacaklarına karar vermişlerdi. Beyazlar savaşları başlatıyorlarsa kendileri savaşabilirdi. Neden sonuçlardan hiçbir fayda görmeyecek bir siyah; eline bir silah alıp savaşa gidecek, geri döndüğünde kötü muamele görecek, itilip kakılacak, taciz edilecek ve yeniden yaralanacaktı? Dolayısıyla Muhammed, meseleyi bu açıdan da görüyordu ve Orduya katılmayı reddedişi sadece kendi hayatını değil, birçok kişinin hayatını da etkiledi. Ali askere gitmeyi kabul etmiş olsaydı, binlerce genç adam peşinden Orduya katılırdı. Ama reddettiği için, binlerce kişi askerlik hizmetine karşı çıkmak ve evlerinde kalmak konusunda ilham bulmuştu."

HERBERT MUHAMMED: "Babamın, Ali'nin askere gitmesini istemediğini biliyorum. O savaş yanlıştı. Ama babam Ali'ye ne yapacağını söylemeyecekti. Çünkü şunu anlamak gerek: Ali o zamanlar genç bir adamdı ve ayağa kalkıp medyaya, 'Elijah Muhammed bana gitmememi söyledi, o

yüzden gitmiyorum,' diyebilirdi. Gitmemesi yasalara aykırıydı.

"Genç bir adama Orduya katılmamasını öneremezdiniz. Böylece, Ali'ye istediğini yapmasını söyledi ama ona, babamın asla askere gitmediğini hatırlattım ve bu onun için yeterliydi."

Ali'nin askere gitmeyi reddetmesinin ardından, spor basını yine köpürdü:

Milton Gross: "Clay inancın sınırlarını da aşmış gibi. Fanatikliğin sınırlarına vardı."[1]

Gene Ward: "Üç oğlumun ergenlik çağlarına Cassius Clay'in bir kahraman olduğunu düşünerek varmasını istemiyorum. Bunu önlemek için elimden geleni yapacağım."[2]

Red Smith: "Her savaşta askerlikten kaçanlar vardır; Clay, bu savaştan kaçan tek kişi değil."[3]

Sonra, haziran başlarında Cleveland'da, kayda değer bir toplantı yapıldı. Herbert Muhammed'in ricası üzerine ülkenin önde gelen siyah atletleri, Ali'yle onun Orduya katılma olasılığını görüşmek üzere bir araya geldi. Bu kişilerden üçü olan Jim Brown, Kareem Abdul-Jabbar ve Bill Rusell o anı hatırlıyorlar:

JIM BROWN: "Ali'nin bir anlaşma yapma fırsatı vardı. Askerliğini yapabilir ve savaşı hiç görmeyebilirdi. Herbert bu konuda onunla konuşmamı istedi. Size doğruyu söyleyeceğim. Herbert, Ali'nin askere gitmesine karşı çıkmazdı çünkü birlikte iyi para kazanmaya başlamışlardı ve Herbert'ın

yanıldığını düşünmüyordum. O toplantıyı düzenlemek kötü bir hareketse ben olsam yapmazdım ama bir erkek o kadar önemli bir karar aldığında bunu çözebilmek için arkadaşlarına ihtiyaç duyar. Ali'nin davranışlarının tüm sonuçlarını anlamasını ve bu seçim hakkının ona sunulduğundan emin olmak istiyorduk. Böylece, birkaç kişiyi Cleveland'a çağırdım: Browns'tan John Wooten, Walter Beach ve Sid Williams; Willie Davis, Curtis McClinton, Bill Russell, Kareem Abdul-Jabbar, Bobby Mitchell, Jim Shorter. Ofisimde buluştuk. Çok güzel insanlardı ve bazıları Ali'nin Orduya katılması gerektiğini düşünüyordu ama Ali kesin kararını vermişti. Sadece, 'Gitmiyorum çünkü dinime karşı,' demekle yetindi ve konu kapandı. Kimse onu aksini yapması için ikna etmeye çalışmadı. Sadece bu konuyu onunla konuşmak istemiştik ve bence inanılmaz cesur davrandı."

KAREEM ABDUL-JABBAR: "Toplantıya davet edildiğim için gururumun okşandığını ve gurur duyduğumu hatırlıyorum; çünkü diğer kişiler profesyonel atletlerdi ama ben hâlâ üniversitedeydim. Muhammed'in adilane olmadığını düşündüğüm bir savaşa karşı olmasını da yüzde yüz destekliyordum. Jim Brown sohbete liderlik etti ama açık bir tartışma olarak bıraktı. Bizlere, siyah toplumundaki kahraman konumumuzun Ali için destek bulmak açısından faydalı olabileceğini söyledi. Ama Ali'nin yardımımıza ihtiyacı yoktu çünkü siyah toplumunda zaten herkesin kalbini fethetmişti. Birçok kişiye sistemi sınama cesaretini vermişti. Birçoğumuz onun bunu yapabileceğini bile düşünmemiştik ama bunu yaptı ve her seferinde başarılı oldu.

"Ondan birkaç sene sonra, İslam dinine geçtim. Ali kararımı etkilememişti. Ulusa katılmış birçok kişi tanıyordum ve ilgimi çekmemişti. Malcolm'ın sözünü ettiği şeyin daha katışıksız bir ideal olduğunu düşünüyordum. Onunla hiç tanış-

madım; bu kararı almama neden olan şey otobiyografisiydi. Yine de kendi yaptığım şeyin toplumda daha fazla kabul gördüğüne eminim çünkü Muhammed benim için zemini hazırlamıştı. Geçmişte de kahramanlarımdan biriydi, hâlâ da öyle. Eşsiz bir atlet olmanın yanı sıra ringin dışında yaptıklarını yapmak yürek ister ve Ali'de de o yürek vardı."

BILL RUSSELL: "Jim Brown'dan bir telefon geldi ve Ali'nin yalnız kaldığını, kararı ne olursa olsun destek olmamız gerektiğini söyledi. Gerçekten de bu kadardı. Cleveland'a, Muhammed'i Orduya katılması için ikna etmeye gitmedim. Yardım etmek için oradaydık. Kendine ne kadar güvendiğini, yaptığı şeyin doğru olduğundan hiçbir şüphe duymadığını görmek beni çok etkiledi. Kendimi asla büyük bir adam olarak görmedim. Asla o tür bir şey yapmaya kalkışmadım. Ben sadece hayatta ilerlemeye çalışan birisiydim. Ama Cleveland'da ve Ali'yle olduğum diğer zamanlarda karşımda, özel sorumluluklar üstlenmiş ve ilişki kurduğu kişilerin iyi bir deneyim yaşamasını sağlayacak biçimde davranan bir adam gördüm. Felsefi olarak, Ali özgür bir adamdı. Gelmiş geçmiş en büyük boksör olmanın yanı sıra özgür bir adamdı ve kim ya da ne olursanız olun özgür olmanın çok zor olduğu bir dönemdi. Ali Amerika'da gerçek anlamda özgür olan tek kişiydi."

Cleveland toplantısından kısa bir süre sonra Russell, ilk kez Ali'nin askere gitmeyişiyle ilgili olarak halka bir açıklama yaptı. "Muhammed Ali'ye gıpta ediyorum," dedi. "Olası bir beş senelik hapis cezasıyla karşı karşıya, ağır sıklet şampiyonluğu elinden alındı ama yine de ona hâlâ gıpta ediyorum. Asla sahip olamayacağım bir şeye sahip ve buna sadece birkaç kişinin sahip olduğunu biliyorum. Kesin ve samimi bir inanca sahip. Muhammed Ali için endişelenmiyorum. Onu

bekleyen zorluklara tanıdığım herkesten çok daha hazırlıklı. Ben geri kalanımız için endişeleniyorum."[4]

19 Haziran 1967'de, Ali'nin ABD Ordusuna katılmayı reddetmesiyle ilgili dava süreci başladı. Yargıç, daha sonradan Beşinci Gezici Temyiz Mahkemesine yükselen muhafazakâr bir hukukçu olan Joe Ingraham'dı. Hükûmetin birçok davası, siyahi bir ABD başsavcısı olan ve sonradan Houston'da bir devlet mahkemesi yargıcı olan Carl Walker tarafından temsil edilirdi. Mahkemenin ilk günü, hepsi beyaz olan altı erkek, altı kadın ve iki erkek alternatif jüri üyesinden oluşan jüriyi seçmeye ayrıldı. Sonra ertesi gün sabah saat dokuzda, kanıtların sunumu başladı. İlk üç hükûmet şahidi, Houston'daki celp istasyonunda görevli olan kişilerdi; 28 Nisan'da meydana gelen olaylarla ilgili olarak ifade verdiler. Sonra Seçim Hizmet merkezinden bir yasal görevli, Ali'nin kanıt olarak sunulan Seçim Hizmet dosyasını doğruladı. Buna karşılık olarak savunma, Louisville'deki Yerel Kurul 47'den iki kâtibi çağırdı ve bu kişiler kurulun ırkçı yapısına dair ifade verdi. Saat 17.50'de, dava jüriye gitti. Yirmi dakika sonra, jüri üyeleri suçlu kararı verdiklerini söyleyerek geri döndüler. O noktada Ali yargıca, "Bekleyip vakit kaybetmektense mahkeme hapis cezamı şimdi verirse çok sevinirim," dedi.[5]

Duruşmalar için hazırda beklemekte olan Mort Susman, hükûmetin Ali'nin yasalarca belirlenmiş olan maksimum cezanın daha azını almasına bir itirazı olmadığını söyledi. "Sicilindeki tek ceza önemsiz bir trafik cezası," dedi Susman, mahkemeye. "1964'te Sonny Liston'la yaptığı unvan karşılaşmasında onu yendikten sonra Müslüman oldu. Bu trajedi ve unvanını yitirmiş olması, o olaya kadar gitmektedir." Ali, ABD başsavcısı Müslüman dinini incelediğini ve "dinî olduğu kadar politik de olduğunu" gördüğü söyleyene dek Susman'ın sözleri boyunca sessizce yerinde oturdu. Sonra,

araya girdi ve "Efendim, şunu söylememe izin verirseniz, benim dinim hiçbir şekilde politik değildir,"[6] dedi. Böylece, Yargıç Ingraham, izin verilen maksimum cezayı verdi: beş senelik hapis ve on bin dolarlık bir para cezası. Ingraham daha sonradan şöyle dedi: "Benim mahkememde kibar ve düzgün davranan genç bir adamdı. 'Evet, efendim' ve 'Hayır, efendim,' diye yanıtlar veriyordu. Ben de ona o cezaları verdim, çünkü hak ettiği buydu."

CARL WALKER: "Hükûmeti temsil eden kişi bendim. Bazıları siyah olduğum için özellikle seçildiğimi düşündüler ama bu doğru değildi. O dönemde, tüm Seçim Hizmet davalarına ben bakıyordum. Dahası, Ali'yi çok severdim; bir dövüş hayranıydım. Sanırım, öğrencilik yıllarımda Joe Louis döneminde boksa ilgi duymaya başladım ve onu sonuna kadar takip ettim. Tüm karşılaşmalarında Ali'yi tuttum ama bir avukat olarak kişisel hislerinizi bir kenara koymanız gerekir. Ali'nin de sevdiği kişilerle karşılaşması gerektiği gibi, benim de sevdiğim kişiler hakkında kovuşturma yapmam gerekti. İşim buydu ve Ali bunu anlıyordu. Ondan hiçbir düşmanca tavır görmedim.

"Bu davanın politik bir davaya dönüştüğünü söyleyebilirim. Sanırım, her şeyden fazla politika bulaşmıştı. O zamanlar, 'asker kaçakları' diye tabir ettiğimiz kişilerin kovuşturmasından sorumluydum ve bu dava, duruşma araştırmacısının vicdani red hakkı verdiği ve bunun geri çevrildiğini bildiğim tek davaydı. Bildiğiniz gibi Muhammed, hiç hoş karşılanmayan bir dinî grup olan Müslümanlara katılmıştı. Onlara Kara Panterler ya da benzeri gruplar olarak bakılıyordu ve Ali'nin askere gitmemesine izin verildiği takdirde bunun diğer genç erkeklerin de Müslümanlara katılmasını teşvik edeceği düşünülüyordu. Ama Anayasamız altında, her dinin tanınması gerek ve her zaman bunun, hükûmetin sonuç olarak kaybe-

deceği bir dava olduğunu hissettim. Duruşmada kazanacağımızı biliyordum. O dönemde, ABD'deki her jüri onu suçlu bulurdu. Ama Ali'nin bu meseleyi ABD Yüce Divanına kadar götüreceğini de biliyordum. Yüce Divan verilen kararı bozunca buna şaşırmadım. Ali'ye ilk başından beri vicdani red hakkının verilmiş olması gerektiğini düşünüyordum ama bu, ofisimizde kimsenin verebileceği bir karar değildi.

"Duruşma zaten baştan hazırdı. Yasalara göre, jürinin onu suçlu bulmuş olması gerekiyordu. Tek gerçek mesele, 1-A sınıflandırmasının uygun olup olmadığıydı ve bu konu Seçim Hizmet sistemi tarafından kararlaştırılmış ve yargıç tarafından gözden geçirilmişti. Dolayısıyla duruşmadaki tek soru Ali'nin askere alınmasına izin verip vermediğiydi ve tabii ki vermemişti. Jürinin karar vermesi gereken tek şey ,Ali'nin bir asker olabilmek için öne çıkıp çıkmadığıydı. Bizi endişelendiren tek şey duruşma değil, bir tür yüzleşme olabileceğine dair çıkan söylentilerdi. Neredeyse yirmi beş otuz bin Müslüman'ın Ali'ye moral desteği vermek için şehre gelebileceğini duymuştuk. Şiddet içeren bir şey olmayacaktı çünkü Müslümanlar şiddete başvuran kişiler değildi. Ama o günlerde, Houston'da ırkçılıkla ilgili gerilimler bir hayli yüksekti. Stokley Carmichael ve Rap Brown arada sırada uğruyorlardı ve o dönemde oldukça sert bir emniyet müdürümüz vardı. Texas Southern Üniversitesinde birkaç binanın ateşe verildiği ve birkaç kişinin hayatını kaybettiği bir olay yaşanmıştı. O yüzden, bunları göze alarak Ali'yle bir toplantı yaptık. Mort Susman, Ali ve avukatları da dâhil olmak üzere hepimizi Houston Club'daki Plantation Room denen bir yere öğle yemeğine götürdü ki bu önemli bir olaydı. O toplantıdan sonra, ricamız üzerine Ali Chicago'ya gitti ve Müslümanlardan gösterileri sona erdirmelerini istedi. Bu konuda harika davrandı. Kendi sorunlarıyla boğuşurken bile bir başkasının zarar görmesinden endişe ediyordu."

Ali hakkında verilen kararın ve cezanın ardından yargıç Ingraham, pasaportunun elinden alınmasını istedi. Ali'nin, yerel boks komisyonlarının kararıyla ABD'de karşılaşmalara çıkması zaten yasaklandığından mahkemenin kararı ring kariyerini sona erdirdi. Ayrıca, boks dünyasının da ağır sıklet şampiyonu kalmamıştı ve bu boşluğu Bob Arum doldurdu. Main Bout Şirketini kapattıktan sonra Arum; Mike Malitz, Jim Brown ve Fred Hofheinz'la (babası Houston Astrodome'u kontrol eden kişiydi) Sports Action Inc. isimli başka bir şirket kurmuştu. Daha sonra Sports Action, yeni bir dünya ağır sıklet şampiyonu belirlemek üzere Dünya Boks Cemiyeti ve ABC Televizyonuyla birlikte, sekiz kişinin eleneceği bir turnuva düzenledi.

"Bırakın da eleme karşılaşmalarını yapsınlar," dedi Ali, turnuvanın yapılacağı anons edilince. "Bırakın da kazanan kişi Georgia'nın, Alabama'nın veya İsveç'in ya da Afrika'nın taşralarına gitsin. Bırakın da kafasını bir ilkokuldan içeri uzatsın. Bırakın da gece bir ara sokakta yürüsün. Bırakın ufak çocukların oynadığı bir sokak lambasının altında dursun ve ne diyeceklerini görelim. Herkes benim şampiyon olduğumu biliyor. Hayaletim tüm arenalara dadanacak. Üstümde bir çarşafla orada durup 'Aliiiii! Aliiii!' diyeceğim."[7]

BOB ARUM: "Keşke Vietnam konusunda Ali'yle aynı fikirde olabilseydim ama değildim. Yaptığı şeyin korkunç olduğunu düşünüyordum. Ne düşündüğümü anlamanız gerek. Savaşın iyi olduğunu, iyi değilse bile Amerika için iyi olduğunu düşünüyordum. Kendimi bir vatansever olarak görüyordum ve birçok kişi gibi Ali'nin aldığı pozisyon beni hayretler içinde bırakmıştı. Ona yardım etmeye çalıştım. Arthur Krim [demokratik kaynak geliştirmeden sorumluydu] ve Lydon Johnson'la Ali'nin Orduya katılması ama üniforma giymemesi yönünde bir anlaşma yapılması için bile konuş-

tum. Profesyonel olarak dövüşmeye de devam edebilecekti. İtibarını tam olarak kurtarabilecek bir formüldü bu ama Ali bunu kabul etmedi. Deli olduğunu düşündüm. Ama en sonunda, haklı olduğu ortaya çıktı. Gerçekten de inanılmazdı. Karşımızda eğitimsiz ve kesinlikle politika hakkında hiçbir bilgisi olmayan bir adam vardı. Beni hep şaşırtmıştır ama neden söz ettiğine dair bir arka plan bilgisi yokmuş gibi gözüken bir adama göre birçok konuda haklı çıktı."

Bu arada, Ali'nin hayatı devam ediyordu. Ringlerde yasaklı olduğu için İslam Ulusu toplantılarına katılmaya, ülkenin dört bir yanındaki camileri ziyaret etmeye ve Elijah Muhammed'in öğretilerini yaymaya devam etti. Sonra 17 Ağustos 1967'de, on yedi yaşındaki Belinda Boyd'la evlendi.

JEREMIAH SHABAZZ: "Ali ve Sonji ayrıldıktan sonra, Ali yıkılmıştı; sadece iyi bir Müslüman ve iyi bir eş olacak bir kadın istediğine karar verdi. Belinda'nın annesi, Saygıdeğer Elijah Muhammed'in karısı için bir tür yardımcı olarak çalışıyordu. O zamanlar, Müslüman işlerinde birçok Müslüman kız kardeşimiz çalışıyordu ve Belinda da fırınlarımızdan birinde görevliydi. Olanları duyduğuma göre, Ali bir gün fırına gitmiş. İçeri tesadüfen girip girmediğini bilemiyorum; her iki şekilde de anlatıldığını duydum. Ama Belinda'yı görmüş, ondan hoşlanmış ve konuşmaya başlamış. İslam kurallarına göre, aslında konuşmamaları gerekiyordu. Ama Elijah Muhammed'in eskiden dediği gibi, genç insanları ayrı tutmak mümkün değildir. Böylece, konuşmanın bir yolunu bulmuşlar. Belinda harika bir genç kadındı; eğlenmeyi severdi, biraz erkek fatmaydı ve çok içtendi. Bu dinin gereklerine göre yetiştirilmişti ve Müslüman geleneklerine uyardı. Uzun boyluydu, neredeyse bir doksana yakındı; Ali bundan da hoşlandı. Babası gibi o da uzun boylu, dolgun yapılı kadınlardan

hoşlanırdı. Dahası, Belinda Ali'yi sevdi. Muhammed dört kere evlendi ve şu anki eşi başına gelen en güzel şey. Ama ilk üç eşi arasında, Belinda en iyisiydi. İyi bir eşti; iyi bir anneydi. O ve Ali birlikteyken çocuk gibi oluyorlardı. Hatırlıyorum da evlendikten hemen sonra Ali, Belinda'ya yüz dolar verdi ve kendisine güzel bir şeyler alabilmesi için karımdan onu Philadelphia'daki alışveriş merkezine götürmesini istedi. Belinda'nın o yüz dolarla ne yapacağını bilemez hâlini hiç unutamam. Ali'ye bir kravat, kendisine de birkaç bluz satın aldı. Bunların ücreti yetmiş dolar kadar tuttu ve geriye hemen hemen otuz dolar kaldı. Parası olmasına asla alışamadı. İşin aslı, Belinda'nın tek kötü yanı hızlı araba kullanmasıydı. Philadelphia'daki evimin önünde arabasına binerdi ve yemin ederim ki akıl almaz bir şekilde, yarım saat içinde evinde olurdu. Ama gerçekten de yarım saat sonra telefon çalardı ve Belinda, 'Evdeyim,' derdi. Otoyolu yakarak gidiyor olmalıydı."

BELINDA ALİ: "Doğruyu söylemek gerekirse aslında fırında tanışmadık. Basın beni ilk kez fırında gördü ve bu durumun işlere faydası olabileceğini düşündük ama öyle tanışmadık. Ali'yi ilk kez 1961'de okuluma, İslam Üniversitesine geldiğinde gördüm; burası Chicago'daki Müslüman okul yapısının merkeziydi. Hemşire Christine müdiremizdi. Onu bir toplantıda öğrencilerle tanıştırdı ve Ali yirmi yaşına basmadan dünyanın ağır sıklet şampiyonu olacağını söyledi. O zamanlar, on bir yaşındaydım sanırım. Onunla tanışma fırsatım oldu; çünkü okul gazetesinde çalışıyordum ve akademik olarak sınıfımın birincisiydim. Bana 'küçük Kızılderili kız' demişti çünkü örgülü saçlarım çok uzundu. Sonra, onunla tekrar Elijah Muhammed'in Chicago'daki toplantılarından birinde karşılaştım. O zamana dek boyum çok uzamıştı; Ali bana baktı ve 'Sen daha önceden tanıştığım küçük Kızılderili

kız mısın?' dedi. 'Tanrı'm, ne kadar büyümüş.' O zamanlar, dünyayı dolaşıyordu. Hakkında çıkan haberleri okurdum ve bir hayranı olarak ilgilenirdim. Sözünün eri olması hoşuma gitmişti ve sanatına olan bağlılığı beni etkilemişti. Ama çok dindar birisi olduğumdan Ali hâlâ Hıristiyan olduğu için iç dünyası beni etkilememişti. Henüz tam olarak din değiştirmemişti. Ben İslam'a çok bağlıyımdır. Benim için durum şöyleydi: 'İsmin Clay; bu çamur anlamına geliyor. Neden köle isminden kurtulmuyorsun?' O sıralarda, bana bir imzalı fotoğrafını vermişti, ben de 'Tanrı'm, karalama bu; doğru dürüst yazamıyorsun. Okula geri dönüp bu işte daha iyi olana dek okuma yazma öğrenmelisin," demiştim. Ama sanırım, onunla bu şekilde konuşmam onu etkilemişti; çünkü sonradan, din değiştirdikten sonra beni aradı ve 'Biliyor musun, hemşire,' dedi, 'birçok kişi bir Müslüman olduğum için kaybetmemi istiyor. Sen ne düşünüyorsun?' Duyduklarıma inanamadım. Yani, on altı yaşında bir kızdım, Ali'yse yirmi dört yaşındaydı ve şampiyondu. 'Kardeşim, Tanrı seni muhteşem bir konuma getiremez; her şey sana bağlı. Antrenmanlarını yap, işine bağlı ol, kestirme yollara sapma. Elinden geleni yap ve dua et. Allah sana yolun geri kalanında yardım edecektir. Onun yardımıyla kaybetmen mümkün değil,' dedim. 'Tamam, bu sözler hoşuma gitti; senin için bu adamı yola getireceğim,' dedi. Kazandıktan sonra da beni arayıp bunu söyledi.

"Sonra, on yedi yaşımdayken Ali benimle evlenmek istedi. Bunun zorlu bir şey olduğunu düşündüm; çünkü Ali kadınlar tarafından çok seviliyordu ve insanlar ona, 'Ne yaptığının bir önemi yok, asla Belinda'ya ulaşamazsın,' diyorlardı. O da onlara, 'Adamım, siz çıldırmışsınız! Bütün kadınlar beni istiyor,' diyordu. Ama diğerleri hâlâ, 'Hayır, Belinda farklı. Katı, güçlü ve ahlaklı bir kız,' diye yanıt veriyorlardı. Sanırım, Ali buna deli oluyordu. Bana evlenme teklif etmiş olsaydı, sanı-

rım hayır derdim ama olaylar öyle gelişmedi. Sık sık evimize gidip geliyordu. Annemle babam onu seviyorlardı. En sonunda, bana sormadı, söyledi. Sadece, 'Karım olacaksın,' dedi. Ben de 'Tabii,' dedim ve konu kapandı."

AMINAH ALİ (Eskiden Aminah Boyd'du; Belinda Ali'nin annesi): "Muhammed her zaman iyi birisiydi. Çocuklara bayılırdı; çok cömertti. Ama beni en çok etkileyen şey askere gitmesi istendiğinde reddetmesiydi. İnsanlar vicdana sahiplerse ve başkalarının onları caydırmasına izin vermezlerse inançları ne olursa olsun herkese saygı duyarım. O savaş doğru değildi. Amerika çok güzel bir ülke ama Vietnam konusunda haksızdı. Biz de ailemizdeki vicdani redçilerdik ama bazen savaşmanız gerekse bile, Vietnam'da işimiz yoktu.

"Size gerçek anlamda bir zarar vermemiş olan birisini öldürmek, insanlarla o şekilde savaşmak için oraya gitmek; bunlar yanlıştı. Muhammed kızımla evlenmek istediğinde Belinda'nın hazır olup olmadığından emin değildim; henüz on yedi yaşındaydı. Ama karar verdiklerinde karışmak istemedim. Chicago'da güzel, kendi aramızda sade ve özel bir tören yaptık. Herbert Muhammed sağdıçtı. Belinda'nın Muhammed'e iyi bir eş olduğuna yürekten inanıyorum."

BELINDA ALİ: "O, ilk aşkımdı. Bana bildiğim her şeyi öğretti; ilk başlarda çok güzel birisiydi. Dışarıdan bakıldığında kendinden her zaman emin gözüküyordu ama içinden kendine o kadar da güvenmediğini biliyordum. Boks konusunda değil, o konuda güveni tamdı. Ama sanırım başka açılardan kendinden pek emin değildi ve hayatının büyük bir kısmını kim olduğunu anlamaya çalışarak geçirdi.

"Müslüman eşler geri planda kalırlar. Kadın evinde güçlü olabilir ama halk arasında öyle yapmaz. Bu yüzden, evde ben konuşurdum ama dışarı çıktığımızda hiçbir şey söylemezdim.

Bazen insanlar Ali'ye, 'Karınız İngilizce biliyor mu?' diye sorarlardı. Ali de 'Evet, ama hiçbir şey söylemez. Ailede birden fazla konuşan kişi olmaz,' derdi. Ben de bundan hoşlanırdım. Tanrı bize dört güzel çocuk verdi. İlk çocuğumuz Maryum, evlendikten yaklaşık on ay sonra dünyaya geldi. Sonra, ikizler Rasheeda ve Jamillaj ve son olarak Muhammed Junior dünyaya geldi. Muhammed çocuklara bayılırdı ama sürekli onlarla vakit geçirecek sabra sahip değildi. Yirmi dakika boyunca harika olabiliyordu. 'Ah, bu bebek çok tatlı; ne kadar şirin!' Ama sonra, 'Lütfen, onları al,' derdi. Kesinlikle onlara bir sürü şey satın alan bir babaydı. 'Onlara atlar almak istiyorum! Dünyanın tüm oyuncaklarını almak istiyorum!' Bir de onları disiplin etmesi mümkün değildi. Çocukların yaptığı bir şeye kızacak olsam bütün gün odalarından çıkmamalarını söylesem birkaç dakika sonra Ali odalarına gider, 'Tamam, çıkabilirsiniz,' derdi. Yemeklerden önce bir kurabiye veya şekerleme isterlerdi, onlara önce önlerindeki yemeği yemelerini söylerdim. Bunun üzerine yapmaları gereken tek şey üzgün gözükmekti. Ali hemen, 'Bırak yesinler,' derdi. Ama genel olarak iyi bir babaydı ve ilk başlarda hep birlikte çok mutluyduk. Fazla paramız yoktu ama 'Önemli değil, başaracağız,' derdik. Giysi almak için paraya ihtiyaç duymuyordum. Kendi giysilerimi dikiyordum; öyle yetiştirilmiştim. Her şeyimiz olmasa da idare ediyor, birlikte çalışıyorduk. Ben ve Ali birlikte iyiydik. Ona Ali diye hitap eden ilk kişi de bendim. Herkes hep 'Muhammed, Muhammed, Muhammed,' derdi. Ne zaman dikkatini çekmek istesem, sadece 'Ali!' diye seslenirdim. Çok geçmeden herkes ona Ali demeye başladı."

Ali sürgüne yollandıktan birkaç ay sonra, üniversite konuşmaları yapmak üzere turneye çıkarak para kazanabileceğini keşfetti. İlk başlarda, Jeremiah Shabazz Temple Üniversitesinde ve Cheney Üniversitesinde sırasıyla bin ve

beş yüz dolarlık konuşmalar ayarladı. Ali daha sonra millî bir konuşmacılar ofisi olan Richard Fulton, Inc. ile bir anlaşma imzaladı; bu şirket ülkenin dört bir yanındaki müşterilere elli bin el ilanı yolluyordu. Çok geçmeden Ali, düzenli olarak üniversite yerleşkelerinde hayata dair görüşlerini anlattığı konuşmalar yapmaya başlamıştı.

MUHAMMED ALİ: "Konuşmaları hazırlamak kolay bir iş değildi. Altı konuşma yapacaktım ve ilk olarak tüm fikrilerimi kâğıda döktüm. Sonra, bunları not kartlarına geçirdim, her gün çalıştım ve Belinda beni izlerken bir aynanın karşısında konuşma pratiği yaptım. Bazen bunları sonradan dinleyebilmek ve ne dediğimi geliştirebilmek için kasetlere kaydettim. Bunu hazır olana dek üç ay boyunca yaptım ve ilk konuşmalar iyi geçti. Konuşmak bokstan çok daha kolay. İki yüz üniversiteye gitmiş olmalıydım; konuşma yapmak hoşuma gitti. Beni mutlu etti."

Ali'nin konuşmaları, yarı vaaz yarı rap gibiydi ve "Arkadaşlık" ve "Hayatı Arındırma" gibi isimleri vardı. Ali genellikle alçak sesle konuşmaya başlar; dinleyicilere, "Birçoğunuzun bildiği gibi, artık boks yapmıyorum; o yüzden, sizinle tanışabilmek için üniversitelerin davetlerini kabul ediyorum," derdi. Ama çok geçmeden "Bozguna uğramadan unvanımın elimden alınması mümkün mü?" diye bağırmaya başlardı. "Hayır!" diye bağırırdı dinleyiciler.

"Bir kez daha?"

"Hayır!"

"Şimdi, bunu sizden duymak istiyorum ve dünyanın duymasını istiyorum. Dünyanın ağır sıklet şampiyonu kim?"

"Sensin."

"Bir daha. Bahane istemiyoruz. Filmin kötü olduğunu, ya da kameranın kırıldığını söyleyebilirler. Dünyanın şampiyo-

nu kim?"
"Sen!"[8]

JULIAN BOND: "Onu üniversite konuşmaları sırasında birkaç kez sahnede gördüm. Kesinlikle harikaydı. Ben hayatımı konuşma yaparak kazanırım; bunlar için çalışırım. Ama bu adam ortaya çıkıp konuşmaya başladı. Muhteşemdi. Genellikle çok sayıda beyazdan oluşan bir dinleyici kitlesi vardı; bazıları boks hayranıydı, birçoğu değildi. Ali onları avucunun içine alıverirdi. Öğrencilerin büyük bir kısmı onun ne söylemesi ya da ne olması gerektiğine dair fikir sahibiydiler ama ne olursa olsun Ali, sadece kendisini gibi davrandı. Şunu söylemem gerek, onu çok seviyordum. Radikal siyah hareket, onun savaşa karşı olmasından dolayı endişeliydi. O dönemdeki insan hakları hareketi ikiye ayrılmıştı. Bir grup, 'Savaş konusunda hiçbir fikir belirtmeyelim; çünkü bu bizi baştaki güçlerden, Başkan Johnson'dan ve sonraki başkanlardan uzak düşürür,' diyordu. Bir de 'Bakın, savaş yanlış. Siyahları orantısız bir biçimde katlediyor; yoksulluğa karşı savaşta uygulanabilecek kaynakları tüketiyor; her açıdan yanlış. Kimin başkan olduğu veya Oval Ofise ne tür bir erişimimiz olduğu önemli değil,' diyen bir grup vardı. Dolayısıyla ilk gruptakiler Ali'den çok korkuyordu. Onun İslam Ulusu tarafından maniple edilen bir ahmak olduğunu düşünüyorlardı. İkinci gruptakilerse onun hakkında tamamıyla farklı düşünüyorlardı. Ben de ikinci gruptaydım ve harika olduğunu düşünüyordum.

"Siyah liderlik arasında Vietnam'daki savaşa kesinlikle karşı olanlar da vardı; en göze çarpanların başında Vietnam Yazı'yla Martin Luther King vardı. Ama savaşa karşı pozisyon alanların birçoğu kurumsal kişiliklerdi; Ali de kendi görüşlerinin arkasında olduğundan etkisi özeldi. Politik bir gündem izlemiyordu; kurumsal destek görmüyordu. Sade,

sofistike olmayan, eğitimsiz, dış politika konusunda uzman olmayan bir adamdı ama yanlışı doğrudan ayırabiliyordu ve kariyerini bu uğurda riske atmayı göze almıştı. O zamanları düşünüyorum ve Ali'nin tüm Amerikan mirasının bir parçası olduğuna inancım derin. Her Amerikalı ona gurur ve sevgiyle bakmalı."

Ali zaman zaman üniversitelerde onun için önemli olan konuları dile getirirdi:

Vietnam'daki savaş: "Güney Vietnam'daki insanların özgür kalmasına yardım etmek için denizaşırı bu ülkeye gitmem bekleniyor; aynı zamanda, buradaki insanlarım şiddet görüyor ve yanlış davranışlara maruz kalıyor. Vietnam'daki durum da aslında aynı. Bu yüzden, bu durumla yasal olarak savaşacağım; kaybedecek olursam hapse gireceğim. Bana verilecek ceza her ne olursa olsun, o gün makineli tüfekle beni tarayacak bile olsalar, inançlarımı koruduğum için ne tür bir ceza verilirse verilsin bununla Elijah Muhammed ve İslam dini hakkında kötü konuşmadan yüzleşeceğim."[9]

Unvanının alınması ve boks yapma hakkının yasaklanması: "Güç yapısı beni açlıktan öldürmek istiyor gibi. Beş senelik hapis cezası ve on bin dolarlık para cezası yeterli değil gibi. Sadece bu ülkede değil, dışında da çalışmamı engellemeye çalışıyorlar. Bir bağış olayı için bile bir gösteri maçına çıkacak lisansım yok ve bunlar yirminci yüzyılda meydana geliyor. Bu tür şeylerin diktatörlük ülkelerinde meydana geldiğini okursunuz; birisi o veya bu kurala uymaz ve çalışmasına veya ekmeğini alnının akıyla kazanmasına izin verilmez."[10]

Maruz kaldığı maddi zorluklar: "Paraya ne için ihtiyacım var ki? Para harcamam. İçki ve sigara içmem, bir yere gitmem, kadınların peşinden koşmam. Karımı dışarı çıkarırım, dondurma yeriz. Karım o kadar iyi bir aşçıdır ki asla restorana gitmem. Ona bütün hafta için yirmi dolar veririm ve bu para ona yeter. Günde üç dolara karnımızı doyurabiliyoruz. Şu ağacı didikleyen ve karnını doyuran minik kızılgerdana bakın. Tanrı kuşları ve hayvanları doyuruyor. Tanrı bu güce sahipse kulunun aç kalmasına, O'nun işlerini yaparken aç kalmasına izin verir mi? Endişelenmiyorum. Tanrı gerekli olanı verir."[11]

Entegrasyon ve ayırımcılık: "Neden bana entegrasyona inanıp inanmadığımı soruyorlar? Sizin buna inanmanızı kabulleniyorum. Buna inanmıyorsunuz da ne demek? Yapmayın, çıldırmış olmalısınız. Gittiğim her şehirde, bir siyah mahallesiyle bir beyaz mahallesi bulabiliyorum. Bu eski ve büyük mahallede kaç Zenci yaşıyor? Dünyanın barış dolu olmasını görmek isterim; bunu entegrasyon sağlayacaksa bunu yapalım derim. Ama bir kişinin diğerini esir aldığı ve onu özgürlüğünden, adaletten ve eşitlikten mahrum ettiği; ona ne özgürlük verdiği ne de kendi başına ayakta durmasına izin verdiği bir noktada öylece durmayalım."[12]

Siyah gururun olmaması: "Hepimizin beyni yıkanmış. İyi olan her şeyin beyaz olması gerekiyor. İsa'ya bakıyoruz ve sarışın ve mavi gözlü bir beyaz görüyoruz. Meleklere bakıyoruz; sarışın ve mavi gözlü beyazlar görüyoruz. Eminim ki gökyüzünde bir cennet olduğunda siyahların ölünce cennete gittiğine inanıyorum. Renkli melekler nerede? Mutfakta ballı süt hazırlıyor

olmalılar. Amerika Güzeli'ne bakıyoruz, beyaz birisini görüyoruz. Dünya Güzeli'ne bakıyoruz, beyaz birisini görüyoruz. Kainat Güzeli'ne bakıyoruz, beyaz birisini görüyoruz. Siyah Afrika'da ormanlar kralı Tarzan bile beyaz. White Owl (Beyaz Baykuş) puroları. White Swan (Beyaz Kuğu) sabunu. White Cloud (Beyaz Bulut) tuvalet kâğıdı. White Rain (Beyaz Yağmur) şampuanı. White Tornado (Beyaz Kasırga) parke cilası. Tüm iyi kovboylar beyaz atlara biniyor, beyaz şapkalar takıyorlar. Melek keki beyazların keki ama şeytan keki çikolatalı. Bir millet olarak ne zaman uyanıp beyazın siyahtan daha iyi olduğu yalanına son vereceğiz?"[13]

Irklar arası evlilik: "Beş bin sene kadar sonra, tüm ırkların aynı ten rengine sahip olacağını söyleyebilirsiniz. Şuradaki köpeğin renginde olacağımızı söyleyebilirsiniz ama ben o renk olmayı istemiyorum; çocuklarımın da olmasını istemiyorum. Hiçbir zeki, aklı başında siyah erkek veya siyah kadın; siyah oğulları ve kızlarıyla evlenmek için beyaz çocukların ve kızların evlerine gelmesini ve açık tenli, yeşil gözlü ve sarışın minik Zenciler yapmalarını istemez. Hiçbir zeki ve aklı başında beyaz adam ve beyaz kadın da siyah çocukların ve kızların evlerine gelip beyaz oğulları ve kızlarıyla evlenmesini ve torunlarının karışık, zihni bulanmış, yarı siyah zenciler olmasını istemez. Çocuğunuzun size benzemesini istersiniz."[14]

Siyahlara ait ayrı bir vatan olması ihtiyacı: "Bizler dört yüz sene önce buraya bir işi yapmak üzere getirildik. Neden gidip kendi devletimizi kurmuyor, iş bulabilmek için yalvarmayı kesmiyoruz? Biz bir ülke istiyoruz. Neden kendi memleketim olamıyor? Neden kendime

bir ev inşa edemiyorum? Neden özgür olamıyoruz? O kadar uzun süre ezildik ki kendi ülkemize sahip olduğumuzu hayal bile edemiyoruz. Biliyorsunuz, kırk milyon kişiyiz. Gezegendeki en zeki siyahlarız; beyazların bildiği her şeyi öğreniyoruz. Siyahlar Afrika'dan buraya geliyorlar, bildiklerimizin yarısını öğreniyorlar ve memleketlerine dönüp ülkelerini idare ediyorlar. Kendi topraklarımıza sahip olana dek, asla özgür olamayacağız. Kırk milyon kişiyiz ve gerçekten bizlere ait olan iki dönüm bile toprağımız yok."[15]

Nefret: "Kimseden nefret etmiyorum, kimseyi de linç etmedim. Biz Müslümanlar nasıl bir kaplandan nefret etmiyorsak beyazlardan da nefret etmiyoruz ama kaplanın doğasının insan doğasıyla uyumlu olmadığını biliyoruz çünkü kaplanlar insan yemeyi sever. O yüzden, kaplanlarla birlikte yaşamayı istemiyoruz. Beyazlarla da aynı şey söz konusu. Beyaz ırk siyahlara saldırıyor. Dinimizin, inançlarımızın ne olduğunu sormuyorlar. Kafamızı ezmeye başlıyorlar. Size bir Katolik mi Baptist mi siyah bir Müslüman mı Martin Luther King'in taraftarlarından biri mi Whitney Young'a inanan birisi mi olup olmadığınızı sormuyorlar. Sadece güm, güm, güm, işlerine bakıyorlar! O yüzden, beyazlarla birlikte yaşamak istemiyoruz; o kadar."[16]

Paraya karşılık prensipler: "İnsanlarımı yanlış yola soksam ki bunun yanlış olduğunu biliyorum, milyonlar kazanabilirdim. Dolayısıyla şimdi bir karar vermem gerek. Bir milyar doları alıp insanlarımı aşağılayayım mı yoksa yoksulluğa adım atıp onlara gerçekleri mi öğreteyim? Paranın göz kör olsun. Ağır sıklet şampiyonluğunun da öyle. İnsanlarımı beyazların parası

için satacağıma ölürüm daha iyi. İçim rahat olmasa ve Yüce Allah'ın istedikleriyle uyum içinde olmasam Amerika'nın zenginliği ve savaşı destekleyen onca kişinin dostluğu hiçbir anlam taşımazdı."[17]

BELINDA ALİ: "Seyahat ederken, konuşma yapmak için üniversitelere giderken birlikte olurduk. Sadece o ve ben; atıştırmalık satan yerlerde bir şeyler yer, geleceği düşünürdük. Her şey çok güzeldi ama Ali konuştuğunda sorularıyla onu sinirlendiren kişiler olurdu. Tam bir konuşmanın ortasındayken birisi, 'Zenci asker kaçağı' gibisinden bir şeyi bağırarak söylerdi. Bu da onu üzerdi. Nihayet bana, 'Artık bunu yapmayacağım,' dedi. Ben de ona, 'Kardeşim, yapman gereken tek şey ateşe ateşle karşılık vermek. Bir dahaki sefere, oraya çık ve birisi seni o şekilde sinirlendirirse haddini bildir,' dedim. Gerçekten de Syracuse Üniversitesindeki konuşmada, dinleyicilerden biri ona asker kaçağı zenci diye bağırdı. Ali, 'Bayanlar baylar, uzun bir süre önce, ta küçüklüğümde bir eşeğe taş fırlatırdım. Büyükannem, "Cassius, bir gün o eşek ölecek ve geri dönüp sana huzur vermeyecek," derdi.' Sonra, Ali sustu ve dinleyicilere baktı. 'Bayanlar ve baylar, büyükannemin haklı olduğunu biliyorum çünkü o eşek bu gece aramızda,' dedi. Herkes gülmekten yıkıldı. O geceden itibaren, ne zaman birisi lafını kesip bağırsa Ali bu öyküyü anlatmaya başladı."

ROBERT LIPSYTE: "Konuşmalar sadece Ali için değil, onu dinleyen herkes için önemliydi. İnsanları, onlar için başka bir biçimde erişilebilir olmayacak düşünce ve bilgi alanlarına itiyordu. Birçok genç insan, tanınmış bir paratoner olmasa bunları düşünmezdi bile. Ali'nin konuştuğu her salona heyecan hâkim olurdu. Şiirlerini okur, İslam Ulusundan söz ederdi. Gençler söylediği birçok şeye karşı çıkıyorlardı.

Hatırlıyorum da San Francisco'da bir üniversitedeyken Ali, havadaki esrar kokusundan şikâyet etti. Bir başka üniversitede, beyazlı siyahlı insanların karışık olduğu bir yerde, ırklar arası randevulaşmaya karşı konuştu. Ama bu her zaman Ali'nin tarzıydı tabii. Aklından ne geçiyorsa onu söylerdi ve bundan ödün vermezdi. Savaşa karşı çıktığı için onu çok seven liberaller, onun kadınlara karşı tavırları ve homoseksüellere karşı hisleri karşısında hayretler içerisinde kalıyorlardı. Ama benim için, üniversite konuşmalarındaki esas mesele; Ali'nin Amerika'da sürmekte olan bir sürü sosyal, politik ve dinî konuyla ilgili bir pencere açmış olmasıydı. Dinleyicileri için başka bir biçimde siyahların dünyasına açılamayacak bir pencere açmıştı."

Bu arada Ali'nin askere alınma duruşması sona erdiği hâlde hükûmet, 25 Temmuz 1967'de yayımlanan bir FBI bildirisine değin gözetimini sürdürdü. Bu bildiride şöyle diyordu:

> Cassius Clay, namıdiğer Muhammed Ali; üyeliği tamamıyla beyaz ırkın tümden yok edilmesini ve medeni dünyanın sadece zenci kültüyle kontrol edilmesini savunan, tamamı seçilmiş Zencilerden oluşan oldukça gizli İslam Ulusunun aktif bir üyesi olduğunu itiraf etmiştir. Bu kuruluşun üyelerine hitap edildiği gibi Müslümanlar; zenci olmayan hiç kimsenin, basın mensuplarının ve genellikle Müslüman olmayan kişilerin alınmadığı son derece gizli toplantılar düzenlemektedir. Müslümanlar, ayırımcılığı ve üyelerinin ülkemize askerlik hizmetini vermemesini savunmaktadır. Ancak; bu kuruluşta üyelerine askerî taktikler öğretmekte, fiziksel açıdan formda kalmakla ilgili dersler ve karate dersleri vermekte ve normalde gizli militan türü gruplar tarafından kullanılan milis eğitimlerinden faydalan-

maktadırlar. Bu kuruluşta bir vaiz olduğunu iddia eden Clay, pozisyonunu; spor dünyasında tanınmış bir kişilik olarak temel Amerikan eşitlik değerlerine ve herkes için adalete, Tanrı ve ülke sevgisine tamamıyla ters düşen bir ideolojiyi, çeşitli toplantılarda boy göstererek yaymak için kullanmıştır.[18]

Ali'nin halka açık konuşmalarının tümü izleniyordu. ABD Ordusu İstihbarat ve Güvenlik Komutanlığı tarafından hazırlanmış olan bir gözetim raporunda şunlar yazıyordu:

21 Mayıs 1968 saat 15.55'te Cassius Clay, Missouri-St. Louis-Lambert Field'a geldi. Missouri-St. Louis North Kings otoyolu üzerindeki Carousel Moteli'ne üstünü değiştirmek için gitti. 21 Mayıs 1968 saat 19.00'da 4469 Dehnar Caddesi, St. Louis'teki Riviera Şehir Merkezi'ne gitti (tamamı zencilerden oluşan bir bölgedeki bir gece kulübü) ve St. Louis Missouri, 28 numaradaki Müslüman camisi tarafından desteklenen bir Siyah Müslüman toplantısına katıldı. Toplantıya yaklaşık 600 kişi katıldı. Clay hemen hemen 45 dakika boyunca daha ziyade kendinden ve amacından söz etti ki amacı, beyaz insanların ordusunda olmaktan kaçınmaktı. Saat 19.00'dan 22.00'ye kadar Riviera'da kaldı. Saat 22.00'de Carousel Moteli'ne gitmek için oradan ayrıldı. Bundan kısa bir süre sonra, Lambert Havaalanına gitti ve 21 Mayıs 1968 saat 23.50'de Chicago'ya hareket etti.[19]

Aralık 1968'de Ali, geçerli bir ehliyeti olmadan araba kullandığı için Dade Bölgesi, Florida'da on gün hapis cezası aldı ve hapis yattı. "Cassius Clay olduğu için hapis cezası aldı," dedi Miamili avukatı Henry Arlinton, hapis cezası geçerli ol-

duktan kısa bir sonra gazetecilere. "Herkes Clay'den nefret etme furyasına yakalanmış durumda."[20]

MUHAMMED ALİ: "Hapis kötü bir yer. Onlar bizi Noel'de bırakana dek bir hafta orada kaldım. Kilit altındasınız, çıkamıyorsunuz. Yemekler kötü ve yapacak hiç iyi bir şey yok. Pencereden arabalara ve insanlara bakıyorsunuz ve herkes o kadar özgür geliyor ki. Hayatta düşünmeden kabul ettiğiniz ufak şeyler, mesela iyi uyumak veya sokakta yürümek gibi şeyleri artık yapamıyorsunuz. İnsanın beş sene boyunca yapacağını söylediği şeye inanması için çok ciddi olması gerekir ama gitmem gerektiği takdirde hazırdım."

Hapiste bir hafta geçirmek Ali'nin askere gitmekle ilgili fikrini değiştirdiyse bile, bu halka yansımadı. Serbest kaldıktan kısa bir süre sonra, "Hapse gireceksem girerim. Hapse girmekten korkmuyorum. Birisinin Zencilerden bazılarının içindeki korkuyu dindirmesi gerek. Birisinin direnmesi gerek. Bir bankayı soyduğum veya birisini dövdüğüm için hapse girseydim boşa girmiş olurdum. Ama inandığım şey uğruna hapse girmenin bir sakıncası yok," dedi.[21]

Bu arada, *Amerika Birleşik Devletleri'ne karşı Cassius Marsellus Clay* davası pek de umut vaat eden bir yol izlemeyerek mahkemelerde dolaşıyordu. 6 Mayıs 1968'de Beşinci Gezici Temyiz Mahkemesi, Ali'nin cezasını teyit etti. Mahkeme, siyahların ülke çapında celp kurullarında az temsil edildiklerini beyan etti. Örneğin, Ali'nin memleketi Kentucky'de 641 yerel kurul üyesinden sadece biri siyahtı; yirmi üç eyalette, celp kurullarında hiç siyah yoktu. Yine de mahkeme, "Zencilerin sistematik bir biçimde celp kurullarının dışında tutulmasının" bile davranışlarını geçersiz kılmayacağını söyledi.[22] Böylece Ali'ye bir vaiz değil, profesyonel bir boksör olduğu için zorunlu tecil hakkı verilmemesine ve

Kentucky Temyiz Kurulu'nun Ali'nin vicdani red statüsünün standartlarına uymadığı kararının bağlayıcı olduğuna karar verildi. O aşamadan sonra, Elijah Muhammed ve Martin Luther King'in gözetimi sırasında FBI ajanlarının Ali'yle ilgili beş telefon görüşmesini gizlice dinlediği ortaya çıkınca devletin davası geçici olarak raydan çıktı. Ancak, bu meseleyi gözden geçiren temyiz mahkemesi bu gizli dinlemelerin "hiçbir ön yargıya sebep olmadığına ve sanığın cezasına etki etmeyeceğine" karar verdi.*[23]

Ali, mahkemelerdeki bütün aksilikleri metanetle karşıladı. "Allah beni sınavdan geçiriyor," dedi cezanın verildiği gün. "Unvanımı, varlığımı, belki geleceğimi feda ediyorum. Birçok yüce insan da dinî inançları yüzünden sınavdan geçmiştir. Bu sınavı geçersem eskisinden de güçlü olacağım."[25]

Ancak Ali, iddialarına rağmen huzursuzdu. Hayatını boks yaparak geçirmişti ve bu aynı zamanda gelir kaynağıydı. Üniversite konuşmalarını yaptığı çevre ona biraz gelir getirmişti ama boks yapmayı bıraktıktan sonra giderek artan avukat ücretlerini ödemek Phillips Nizer'dan ziyade onun sorumluluğu hâline gelmişti. Sonra, bir darbe daha aldı: Elijah Muhammed, Ali'yi İslam Ulusundan uzaklaştırdı.

JEREMIAH SHABAZZ: "Saygıdeğer Elijah Muhammed profesyonel boks yanlısı değildi. Bunun gereksiz ve genellikle beyaz bir izleyici kitlesini eğlendirmek için bir siyah adamın bir diğer siyah adama karşı geldiği gaddarca bir gösteri olduğunu düşünürdü. Tabii sadece şiddet içerenler değil, tüm sporlar İslam tarafından küçük görülüyordu. Sporun insanın sağlıklı kalabilmesi için kullanılması sorun değildi ama para kazanmak için kullanılan bir girişim olması kabul edilemezdi. Buna rağmen Ali Ulusa ilk katıldığında Haberci, kariyerine devam etmesine izin vermişti. Ali'nin bir Hıristiyan olarak yetiştirildiğini ve bu inanca geçene dek ekmeğini ka-

zanması için boksa dayalı şartlar altında yaşadığını biliyordu. Ama Ali'nin lisansı elinden alınınca haberci ona, 'Ringe geri dönmene gerek yok. Dünya, Amerika'nın sana yanlış yaptığını biliyor. Amacın tüm dünyada geçerli ve şöhretini din propagandası yapmak için kullanabilirsin,' dedi. Bu da Ali için sorun değildi. Birkaç kere, boksa geri dönmemeye karar verdiğini duydum. Bu zamanlarda, Elijah Muhammed'in ona, 'Kardeşim, karnını nasıl doyuracağını veya nerede yaşayacağını dert etme. Biz sana bakacağız,' dediğini duydum.

"Sonra 1969 senesinin başlarında Ali'ye, bir televizyon programında boksa geri dönüp dönmeyeceği soruldu. Ali de 'Evet, para iyi olursa dönerim,' gibisinden bir yanıt verdi. Bu yanıtı Haberci'yi kızdırdı; çünkü bu durum ona göre Ali'nin, beyazlardan alacağı para için dininden vazgeçmesi demekti. Haberci Ali'yi çağırdı, ben de onunla birlikte Chicago'ya gittim. Haberci ona; ismini geri aldığını ve inançtan men ettiğini, azıcık para için ellerinin ve dizlerinin üstüne çökecek kadar zayıf olan birisiyle bir ilgisi olmasını istemediğini söylediğinde ben de oradaydım."

4 Nisan 1969'da İslam Ulusu gazetesi *Muhammad Speaks,* Elijah Muhammed'in imzasının üstünde şu ifadeyi yayımladı:

> Dünyaya, Muhammed Ali'yle birlikte olmadığımızı söylüyoruz. Muhammed Ali bir seneliğine, Elijah Muhammed'in liderliği ve öğretileri altında İslam'ın takipçilerinin kardeşlik çevresinden çıkacaktır. Hiçbir Müslüman'la konuşamaz, ziyaret edemez, birlikte görülemez veya hiçbir dinî faaliyetine katılamaz. Bay Muhammed Ali açıkçası aptallık etmiştir. Allah'a gelen, sonra da umutlarını ve güvenini hayatta kalmak için Allah'ın düşmanına yönelten bir erkek veya kadın,

Allah'ın onlara yardım etme gücünü hafife alıyor demektir. Bay Muhammed Ali risk almaya gönüllü. Bay Muhammed Ali Kutsal Kur'an'ın ona öğrettiklerinin aksini yapmak istiyor. Bay Muhammed Ali bu spor dünyasında bir yer edinmek istiyor. Bunu seviyor. Bay Muhammed Ali'yi artık Muhammed Ali kutsal ismiyle tanımıyoruz. Kendisine Cassius Clay olarak hitap edeceğiz. Bu isme layık olduğunu ispatlayana dek, ondan Allah'ın ismini geri alıyoruz. Bu bildiri tüm dünyaya bizlerin, yani Müslümanların, Muhammed Ali ve, "azıcık" bir para uğruna spor dünyasında çalışma isteğiyle birlikte olmadığımızı söylemek için yayımlanmıştır. Allah gökte ve yerde güç sahibidir. Bizim için yeterlidir."[26]

LANA SHABAZZ: "Ali'yle konuşmamamız gereken dönemde Haberci için çalışıyordum. Haberci'nin çok hasta olan eşine baktığımdan ve hep orada olmamı istediklerinden Haberci'nin evinde yaşayabilirdim. Ama iş yaptığım yerde uyumayı asla sevmediğimden her gece geri döndüğüm kendime ait bir odam vardı. Ali o dönemde öylesine dışlanmış durumdaydı ki onun hakkında bile konuşmamamız gerekiyordu. Ama Haberci'nin evinde bile ismi her gün gündeme geliyordu. Haberci'nin, onu cezalandırmasına rağmen Ali'yi hâlâ sevdiğini biliyordum.

"Haberci'yi çok severdim ama gönlüm Ali'den yanaydı. Hatta bu geçici ayrılık döneminde evimde ona yemek pişirirdim. Dediğim gibi, onun hakkında ve onunla ilgili konularda konuşmamamız gerekiyordu. Ali oturduğum yerden uzakta değildi. Ali akşam yemeğine gelirdi. Kapıdan dışarı baktığımda geldiğini ve peşinde yüz kişi olduğunu görürdüm. 'Ali, neden bunca insanı evime getirdin?' derdim. 'Seninle konuşmamın bile yasak olduğunu biliyorsun ve sana yemek

pişiriyorum. Beni camiden attıracaksın,' derdim. Ama neyse ki Haberci buna aldırış etmedi. Sonra, nihayet Ali'yi tekrar kabul etmeye başladı ve Ali akşam yemeği için Haberci'nin evine geldi. Yemek servisini ben yapıyordum ve ona, 'Ne zaman hazır olursan gelip senin için çalışırım,' dedim. O da 'Lana, dalga geçme. Haberci'yi benim için bırakamazsın,' dedi. Ama ona, 'Geri döndüğünde ben de sana geri geleceğim,' dedim ve dediğimi yaptım."

JEREMIAH SHABAZZ: "Sonuç olarak Herbert, babasına gitti ve Ali için yalvardı. Haberci asla Ali'nin ringe geri dönmesini yasaklamamıştı ama en sonunda onu bu yüzden kamuoyunun önünde reddetmedi de. Ali'nin öne çıkıp dilediğini yapmasına izin verdi, çünkü Muhammed'in ekmek parasına müdahale edecek bir güç uygulamak istemedi. Haberci o bakımdan çok anlayışlıydı; Muhammed'in de son derece üzgün olması duruma faydalı oldu."

Bu arada, Ali'nin paraya ihtiyacı vardı ve boks sürgünü devam ederken sırf faturalarını ödemek için bile olsa bir dizi girişimde bulundu.

BILL CAYTON: "Jim Jacobs ve ben Roma Olimpiyatlarından beri, onun inanılmaz derecede yetenekli ve hoş bir kişiliğe sahip olduğunu ilk anladığımızdan beri Ali'yle çalışıyorduk. O zamanlar bile amatör karşılaşmalarının film haklarını alabilmek için büyük bir çaba sarf etmiştik; aynı şey tüm kariyeri boyunca devam etti. Ama bundan da fazlasını yapmak istiyorduk çünkü Ali'nin yaptığı şeyi doğru buluyorduk. Şahsen ben savaşa kesinlikle karşıydım ve bunun korkunç bir savaş olduğunu düşünüyordum. Oğlum Orduya katılmıştı. Gönüllü olarak katıldı, okulunu bıraktı ve Da Nang'de bir asker olarak hizmet verdi; çünkü savaşın

haklı sebepleri olduğunu düşünüyordu. Ama Jim ve ben savaşın yanlış olduğuna inanıyorduk. Ali'ye, 'Seninle ilgili bir belgesel çekmek istiyoruz,' dedik. Sorduğu ilk soru, 'Bana ne kadar ödeme yapacaksınız?' oldu. Biz de 'Bir hafta film çekmek için seni işe almış olacağız ve her günün sonunda sana bin dolar nakit para ödeyeceğiz," dedik. Buna bayıldı. İlk günün sonunda, ona elli tane yirmi dolar verdim ve onu hiç o kadar mutlu gördüğümü hatırlamıyorum. Filmin ismi nihayetinde *A/K/A Cassius Clay* oldu. Ali, Cus D'Amato ve bir anlatıcı kameradaydı; tabii, bir sürü belgesel görüntüsü de aralara serpiştirildi. Film, Ali'nin boks sürgünü tam bitmek üzereyken teatral bir unsur olarak yayımlandı ve çok da iyi iş yaptı ki bu, Ali'nin cazibesine bir atıftı. Dünyaya, onun cazibesine ve kazanma potansiyeline sahip başka bir sporcu gelmedi."

A/K/A Cassius Clay daha yapım aşamasındayken Ali, ikinci bir film girişimine dâhil oldu. Bu seferki eski ağır sıklet şampiyonu Rocky Marciano'ya karşı bir "bilgisayar" dövüşüydü. *Boxing Illustrated*'in yayıncısı Bert Sugar, bu girişimi şöyle hatırlıyor.

BERT SUGAR: "Eski bir kavramla başladı. Ali sürgündeyken Murray Woroner isimli bir reklam müdürü bir bilgisayara on altı ağır sıklet şampiyonuyla ilgili veriler yükledi ve radyoda yayımlanan hayali bir turnuva yarattı. Çok saçmaydı; turnuvanın ilk dövüşlerinden birinde Jack Johnson, Max Baer tarafından açık farkla yenilince durumun saçmalığı daha da belli oldu. Sonra Ali, Jim Jeffries'e karşı kaybetti ki bu da en az ilk örnek kadar saçmaydı; çünkü Jeffries, Ali'ye karşı daha soyunma odasından bile çıkamazdı. Durum böyle olunca Ali'nin avukatlarından biri olan Chauncey Eskridge bir dava açtı ve sadece hükûmetin Ali'nin unvanını alma-

dığını, şimdi bir de Woroner'ın ismini lekelediğini söyledi. Ama Woroner bunu duyunca aklına bir şey geldi. Bilgisayar turnuvasını Rocky Marciano kazanmıştı. Ama Marciano ve Ali hayattaydı. Neden ikisini televizyonda yayımlanacak bir dövüşte karşılaştırmıyor ve Ali'yi sakinleştirip ismini temizlemesi için bir şans vermiyordu?

"Marciano on üç senedir emekliydi. Ama bir diyete başladı, yirmi iki kilo verdi, hayatımda gördüğüm en rezil peruğu taktı ve üç gün boyunca Ali'yle filme çekildi. Yetmiş beş tane birer dakikalık raunt yaptılar; Marciano elinden geleni yapıyordu ve Ali sürekli oynuyordu. Kaç tane farklı son çekildiğini bilmiyorum. Ali birinde nakavt oluyordu; bir diğerinde Marciano nakavt oluyordu; hakem kararları verildi, bir beraberlik oldu ve dövüş aralarla durduruldu. Sonra, sözüm ona Woroner her şeyi bir bilgisayara aktardı, iki dövüşçüyü yüz farklı açıdan kıyasladı ve filmi kapalı devre yayını için redakte etti. Ali on bin dolar ve bir yüzde aldı. Marciano da hemen hemen aynı miktarı aldı. Film ABD'de gösterime girene dek, kimse kimin kazandığını bilmiyordu; Marciano, Ali'yi on üçüncü rauntta nakavt ediyordu. Bu, ABD'de iyi karşılandı ama Avrupa'dakileri öfkeden delirtti. Böylece bir hafta sonra BBC, Ali'nin Marciano'yu farklı görüntülerle yendiği farklı bir versiyon yayımladı. Gerçekten de çok saçmaydı; bir yandan da üzücüydü; çünkü Marciano, gösterinin filme alınmasından üç hafta sonra bir uçak kazasından öldü ve kimin kazandığını bilmeden mezara gitti."

Bilgisayar karşılaşmasının filme çekilmesinden kısa bir süre sonra Ali, farklı bir tiyatro alanında şansını denedi; bu sefer, Broadway'de *Buck White* isimli bir müzikalde başrol oynadı. Ali'nin ricası üzerine, senaryodan tüm küfürler çıkarıldı ve birkaç replik de dinî inançlarına uygun bir biçimde değiştirildi. "Kendimi kafesteki bir kaplan gibi hissediyorum,"

dedi Ali, her gece sahneye çıkmak konusunda. "İnsanlar kaplanı görmek için geliyorlar ama kaplan dilediğince serbest kaldığında daha başarılı olur."[27] Yine de tiyatro eleştirmenleri performansını beğeni ve şaşkınlıkla karşıladılar:

Clive Barnes: "Bay Clay nasıl mı? Mütevazı, doğal bir cazibesi var. Hoş ama biraz sıradan bir sesle şarkı söylüyor, utanmadan rol yapıyor ve içten gelen bir asaletle hareket ediyor. Kendisiyle gurur duyabilir."[28]

Richard Watts: "Cassius Clay/Muhammed Ali yakışıklı ve çekici bir adam; dahası, çok da sevilesi bir aktör. Tiyatro deneyimi olmaması arada sırada kendini belli ediyor, ancak bunu mizah anlayışı ve hoş samimiyetiyle telafi ediyor."[29]

Walter Kerr: "Bay Clay yapması gerekeni gayet iyi yapıyor, gecenin en tatlı şarkısı olan 'Black Balloons'u hisli bir biçimde fısıldıyor ve 'Get Down'ın büyülü ritimlerini sahnenin zeminine, her kasını buna dâhil ederek sertçe itiyor."[30]

Richard Cooke: "Tuhaf bir biçimde haysiyetli ve etkileyici bir oyunculuk. Muhammed Ali belirgin ve müzikal bir biçimde şarkı söylüyor ve en büyük müzikal rollerde oynayan ama birçok şarkıyı söylemeyen erkek başrol oyuncusundan çok daha iyi."[31]

JAMES EARL JONES: "Muhammed Ali'yle ilk kez Broadway'deki oyuna çıkmadan kısa bir süre önce tanıştım. Benim *The Great White Hope* isimli oyunda Jack Johnson karakterini canlandırdığım performanslardan birinden sonra kuliste karşılaştık. Ali'nin hâlâ boks yapma izni yoktu

ve özellikle de kulise gelmeden önce izlediği oyuna verdiği tepki yüzünden onunla tanışmak heyecan vericiydi. Johnson hakkında, 'O, benim,' dedi. 'Beyaz kadını çıkarırsanız, oyun benimle ilgili,' dedi. 'Ben de sahneye çıkıp o dizeleri söylemek isterim.' Jack Johnson karakterinin Avrupa'da sürgüne yollandığı sahneden söz ediyordu. Bu karakter para kazanabilmek için ancak *Tom Amca'nın Kulübesi* performanslarına çıkabiliyordu ve o sıradaki güçler peşindeydi ve daha önceden ayarlanmış bir yenilgiyle onu ufak bir karşılaşmaya razı etmeye çalışıyordu. En sonunda, tacı Küba'da Jess Willard'a verme fikriyle onu boks yapmaya razı ediyorlardı. Karakter, 'Gel de beni yen; işte buradayım.' diyordu.

"İzleyiciler gidene dek bekledik. Sonra, Ali sahneye çıktı ve boş salona konuştu. 'İşte buradayım! İşte buradayım!' Bu dizelerin hayatını ifade ettiğini hissediyordu ve hissederek söylüyordu. *Acaba başkalarının repliklerini kullanarak bunu oyunculuk sanatına dönüştürebilir mi,* diye düşündüm ki bu, doğal bir oyuncunun yapabileceği en zor şeydir. Onu *Buck White*'ta oynadığı zaman hiç izlemedim çünkü başka bir yerde çalışıyordum. Onu çok daha sonradan televizyonda *Freedom Road*'da gördüm. Ali'nin kendini oynadığı ama esas olarak başkasının repliklerini okuduğu *The Greatest*'ta iki çok kısa sahnede Malcolm X'i oynadım. Şunu fark ettim: Ona kendi sözleri söyletildiğinde muhteşem bir oyuncuydu ama başkalarının sözleri verildiğinde aşamadığı bir farkındalık durumu içine giriyordu. Dolayısıyla oyunculuk sanatında muhteşem bir zanaatkâr değildi ama bu kesinlikle başarısından bir şey alıp götürmedi. Boksu hiç sevmedim, asla sevmedim. Uzun süre önce, İspanya'da gittiğim bir karşılaşmada talihsiz bir deneyim yaşamıştım. Nijeryalı bir dövüşçü gözlerimin önünde ölmüştü. Ama Ali benim için Amerika'yı temsil ediyordu; gücün en iyi hâlini, iyi kullanımını temsil ediyordu çünkü gerçek güç kişisel güçtür. Ali'yi şimdi her düşündüğü-

müzde farkında olduğumuzdan çok daha fazlasına ve değere sahip olduğunu görüyoruz."

Ali, toplam üç buçuk seneyi sürgünde geçirdi; bu senelerde unvanı elinden alınmıştı ve ringde ekmek kazanma hakkından men edilmişti. Ama yavaş yavaş belirgin bir değişim meydana gelmeye başlamıştı. Amerika savaşa karşı bir pozisyon almaya başlıyordu. Ali bir entelektüel olmayabilirdi ama tarihin alacağı yönü doğru algılamıştı. Ülke, Saigon'da bir ayin hâline gelmiş ceset sayımından bıkmaya başlamıştı. Artık "tünelin sonundaki" ışık vaadini beklemeyi istemiyordu. En az bunun kadar önemli olan bir diğer şeyse Ali'nin samimiyetinin herkes tarafından görülmesiydi. Amerika'nın yerle bir olduğu, hükûmetin insanlarına yalan söylediği bir zamanda Ali, gerçekleri olduğu gibi olmasa da gördüğü gibi söylemişti.

TED KENNEDY: "Kardeşim Bob, Muhammed'in Vietnam Savaşı'na karşı direnişini örnek aldı. Ortak bir bağlılıkları vardı. Sanırım, Muhammed'in davranışları; ABD'nin Vietnam'da olup olmaması gerektiği tartışmasına büyük bir katkıda bulunmuş, bazı hayranlarının ilk kez savaş protestolarına katılmasını tetiklemişti. Ali'nin inançlarından asla vazgeçmemesi, askere gitmeyi reddetmesinin yaratacağı sonuçları kabullenmesi ve cezası kalktıktan sonra unvanını geri almaya katlanması, bende hayranlık uyandırmıştı. Tüm dünyada izleyicisi vardı ve doğal olarak bu kadar geniş bir izleyici kitlesine sahip biri bir şeyin arkasında durduğunda bir etki yaratır. Muhammed'in bu etkiyi hâlâ ilkeleri için savaşmak amacıyla kullanması da itibarını yükseltiyor. Senato'daki ofisimin resepsiyon bölümünde benim için imzalamış olduğu bir çift boks eldiveninin yanında ikimizin bir resmi var. Bu eldivenlerin adaletsizliğe karşı savaşta bana yardımcı olacağını

umduğunu söyledi. Kendisi de bu savaşı kesinlikle verdi."

Ama Ali'nin erişimi sadece siyah izleyiciler veya New York-Washington ekseniyle sınırlı değildi. Orta Amerika'da da canını sıktığı ve saygısını kazandığı kişiler vardı.

JOE PATERNO (Penn State Üniversitesi, baş futbol koçu): "Ali önemliydi. Bence onun gibi etraflarında sorunları aşabilen ve bir rol modeli olan her siyah önemli. Günümüz çocukları, sadece spor dünyasında başarılı olmayan ama bunu başardıktan sonra bir Jackie Robinson veya bir Muhammed Ali gibi siyah ve beyaz Amerikalıların sosyal tutumlarını değiştirme becerisine sahip olan ve siyahların saygı görmek için illaki beyazların istediği şeyleri yapmak zorunda olmadıklarını anlamalarını sağlayan rol modellerine fazlasıyla ihtiyaç duyuyorlar. Ali bunu başardı. Bir atlet olarak ona her zaman hayranlık duydum ama bence askere gitmek konusundaki tavrı, onun hakkında çok şey açıklıyor. Kariyerini tehlikeye atma ve bu pozisyonunun olası tüm sonuçlarını kabul etme cesaretine ve önemli ilkelere sahip bir adama işaret ediyor.

"O zamanlar, dünya farklıydı. Bazılarının şunu hatırlaması zor olabilir... 'Çaresizlik' fazla güçlü bir sözcük olabilir belki ama gençlerin olanlar konusunda hissettiği korkuyu diyorum. Çok beğendiğim genç ve zeki bir dostum vardı; burada, Penn State'te öğrenci gazetesine takımımızla ilgili bir haber yapmıştı. Sonra, o gazetenin editörü oldu ve üniversiteden sonra askere gitti. Bir gün, beni ziyaret etmek için geri geldi ve askerlikten ayrılmakla ilgili uzun bir konuşma yaptık. Nasıl tepki vereceğimi bilmek istiyordu. 'Arkadaşlığımız açısından, bende hiçbir etkisi olmaz,' dedim. Gerçekten de ayrıldı. Kanada'ya gitti ve arada sırada bana mektup yazdı. Bunu yaptığında ve Ali askere yazılmayı reddettiğinde durup düşündüm. 'Neler oluyor?' Vietnam'da olanları düşünmeye koyuldum. Kendim askere alınacak olsaydım, muhte-

melen geleneklerimden dolayı giderdim ama bu, yaptığım şeyin doğru olduğu manasına gelmezdi. İşin aslı, Ali ve o genç dostum gibi kişilere karşı büyük bir sempati beslemeye başladım. Yaptıklarının ardında çok iyi nedenleri olduğunu anlamaya başladım. Vietnam'ı, siyahların savaştığı ama bir beyaz sömürgecilik mantığı desteklendiği için, bir açıdan beyazların savaşı olarak görmeye başladım. Savaşın çok yanlış olduğunu düşünmeye başladım."

JAMES MICHENER: "Ali Orduya gitmeyi ilk kez reddettiğinde bana göre oldukça zorlu bir mücadeleye girmişti. Ben bir Kuaker'im ve muaf olmayı isteseydim 2. Dünya Savaşı'na gitmem gerekmezdi ama bunu yapmadım. Pasifik'e gidebilmek için kendi çıkarlarıma karşı geldim çünkü Hitler'le Tojo'yu korkunç zorbalar olarak görüyordum ve alt edilmeleri gerektiğini biliyordum. O zamanlar Kuaker grubumdaki yaşıtlarım bu konuda ikiye bölünmüşlerdi. Yarısı benim gibi davranıp savaşa gitti. Onlar kadar iyi, eğitimli ve vatansever olan bir diğer yarısıysa gitmedi. Belki bilirsiniz, bu kişiler ülkeye çok faydalı bir biçimde hizmet ettiler; tıpkı tıp deneylerindeki kobaylar ya da ambulans şoförleri gibi. O yüzden duygusal ve entelektüel açından, ilk başlarda Ali'nin davranışına sert bir biçimde baktım. Ama zamanla bu adamın inançlarının verdiği cesarete sahip oluşunu takdir etmeye başladım. Onu ve siyah Amerikalıların hayatında oynadığı muhteşem rolü daha iyi anlayınca onu affettim. Benim sahip olmadığım sorunlara sahip olduğunu ve bunları benim gösteremeyeceğim bir cesaretle çözdüğünü düşündüm ve niteliksiz bir hayranı hâline geldim.

"Birkaç kere onunla karşılaştım. Bir keresinde, çok iyi hatırlıyorum, New York'ta bir otelin lobisindeydim. Ali aşağıda bekliyordu; bir vatandaş olarak yaptıklarından ne kadar et-

kilendiğimi söylemek istedim. Bir buçuk saat süren uzun bir sohbet ettik. Zaman hafızamı yanıltan bir şey; o kadar çok şey yapıyorum ve bir işten diğerine geçiyorum ki... Ama sanırım sohbetimiz, kariyerinin ileri bir aşamasında, büyük kişiliği yerleştikten sonra gerçekleşmişti. Kim olduğumu bildiğini hiç sanmıyordum. Ona göre, herhangi bir kişiydim. Ama şunu söylemem gerek: Kendilerini iyi idare eden insanlara çok büyük bir hayranlık beslerim. Bundan başkasını bilmem. Özellikle de bir katkıda bulunan, darbe alıp ayağa kalkabilen kişileri takdir ederim. Benim yaşadığım olaylardan katbekat zorlu şartlar altında, Ali çok iyi idare etti. Ringin içinde de dışında da kahramanca hareket etti. Sanırım, bana *Alaska*'da canlandırdığım bir diğer büyük mastodonu hatırlatıyor. İlkel bir güç; neredeyse karşı koyulmaz, zeki ve ilerleyebilmek için savaşan. O, öyle birisi. En büyük kanıtlarıysa 1960'larda geldi. Bugün genç olsa ne tür rol oynardı bilemiyorum; çünkü savaşlarının büyük bir kısmı savaşılıp kazanılmıştı. Ama bir kişinin kendi dönemi çerçevesinde düşünülmesi gerek. Ali muhteşemdi."

JIM BROWN: "Bir kişiyi en iyi hâliyle görmek istiyorsanız, Ali'nin zirvedeki dönemine bakın. Sürgünden geri geldiğinde Amerika'nın sevgilisi oldu ki bu da Amerika için iyi bir şeydi çünkü siyahlarla beyazları birleştirdi. Ama Amerika'nın nihayet sevdiği Ali, benim en sevdiğim Ali değildi. Artık onun için aynı şeyleri hissetmiyordum çünkü sevdiğim savaşçıdan eser kalmamıştı. Bir bakıma, yerleşik düzenin bir parçası olmuştu. Sanırım, bunun hiçbir yanlış yanı yok aslında; çünkü herkesi iyi hissettireceğiniz bir noktaya gelebilirseniz siyahlar için bir savaşçı olmaktan da iyi bir şey, ama benim hoşuma gitmedi.

"Ali dönmeden önce gerçek bir savaşçıydı. Cesareti ina-

nılmazdı. Sadece şampiyon bir atlet değildi. İnsanları için savaşmış bir şampiyondu. Sporun ötesindeydi; tarihin parçasıydı. Ali atletik becerisini kendini dünya liderleriyle aynı platformda göstermek için kullandı; kimsenin kesinlikle alamadığı riskleri alarak çok az kişinin peşinden gitme cesareti göstereceği şeylerin peşinden gitti. Ali Vietnam Savaşı'yla ilgilendi. Irklar arası eşitlik savaşıyla ilgilendi. 1960'larda Boston Celtics bile bununla ilgilenmiyordu. The Montreal Canadiens, the Green Bay Packers, the New York Yankees; onlar da ilgilenmiyorlardı. Performans gösterme ve dünyayla ilgilenme becerileri açısından, Ali tarihin en önemli spor kişiliğiydi. Onun yaptıklarını yapabilmek, mesleğinin zirvesine ulaşabilmek, siyahların özgürlüğü için savaşmak, sürgüne yollandığında performans gösterebilmek ve yine de bir şampiyon olabilmek; Jackie Robinson bunu yaptığı için öldü ama Ali hâlâ ayaktaydı.

"Bugünkü süper starlara bir bakın... Michael Jackson, Richard Pryor, Eddie Murphy gibi. Ellerindeki güce rağmen nasıl çalılıkların ardına gizlendiklerine bakın. Dudaklarını büküşlerine, para kazanışlarına ve rol yapmalarına ama siyah özgürlüğü için yapmacık olmaktan başka bir şey yapmayışlarına bakın. Ali; Michael Jackson, Richard Pryor veya Eddie Murphy olsaydı, siyahlar için her şeyi riske atardı. Bu adamlar birer kukla. Ali'yse bir erkekti. Ali asla diğer kişilerin üstüne çıkmaya çalışmadı. Ten rengi siyah, beyaz veya başka bir şey olsun, dünyanın en sıradan insanı bile onun için yeterince iyiydi. Bazen sohbet ederken bana, 'Gel, Jim,' derdi. 'Varoşlarda dolaşıp insanlarla konuşalım.' Varoşlara giderdik; berberlere, mağazalara, sokaklara girer, sadece insanlarla konuşurduk. Kendini asla insanlarından daha büyük görmüyordu. En muhteşem özelliği de ne kadar şöhretli olursa olsun, gördüğü herkesi sevmesiydi."

Dünya şanslıydı. Ali üç senelik bir sürgünden sonra dönecekti. Geri döndüğünde kimsenin hayaline bile gelmeyen yükseklikte bir zirveye çıkacaktı.

*Telefon konuşmalarının gizlice dinlenmesinin sonucu olarak Ali'nin; Elijah Muhammed, Martin Luther King, Herbert Muhammed ve John Ali'yle olan konuşmaları biliniyordu. Bu konuşmaların hiçbiri yasal açıdan anlamlı değil gibiydi ama bu kesin olarak kanıtlanamıyordu çünkü teypler çoktan yok edilmişti. Mahkeme kararlarını, FBI tarafından temin edilen kayıtlara dayanarak verdi. Örneğin, Ali'nin Martin Luther King'le olan konuşması FBI dosyalarında şu şekilde özetlenmişti: "MLK Cassius'la görüştü, birbirlerine hatır sordular, MLK ona yeni evliliği için iyi dileklerini söyledi; C, MLK'yi bir sonraki şampiyonluk karşılaşmasına davet etti; MLK gelmeyi istediğini söyledi. C, MLK'yi takip ettiğini, onun kardeşi olduğunu ve %100 yanında olduğunu ama işini şansa bırakamayacağını, MLK'in kendine dikkat etmesini, onun dünyanın her yerinde tanındığını, beyazlara dikkat etmesi gerektiğini ve Nijeryalıların, Mısırlıların ve Ganalıların onu sorduğunu söyledi."[24]

8
JOE

MUHAMMED, SÜRGÜNÜ SIRASINDA spordan öteye geçti. Politik ve sosyal bir güç hâline geldi. Sadece diğer iki dövüşçü, Jack Johnson ve Joe Louis benzeri bir konum elde etmişlerdi. Ali dünya çapında Johnson'dan veya Louis'den daha çok tanınıyordu ama aralarında yapılan kıyaslamalar sonsuza dek sürecek. Üç spor tarihi yazarı bu konudaki görüşlerini belirtiyorlar.

ARTHUR ASHE (*A Hard Road to Glory: A History of the African-American Athlete* eserinin yazarı): "Ben hâlâ ABD'de Jack Johnson'ın Ali'den daha büyük bir etkisinin olduğuna inanıyorum, çünkü o ilkti. Frederick Douglas'ın, Booker T. Washington'ın, herhangi bir Afrikalı-Amerikalının o zamana dek yaptığı hiçbir şey, Jack Johnson'ın Jim Jeffries'e karşı 4 Temmuz 1910 karşılaşması kadar etki yaratmamıştı. Afrikalı-Amerikalı tarihinin gelmiş geçmiş en çok beklenen olayıydı. Lincoln'ın Özgürlük Bildirgesi, daha önceden geniş kapsamlı bir bilgi verilmeksizin yapılmıştı. Amerika'nın siyahlarının yarısı, bu bildirgenin çıkacağını dahi bilmiyordu; çıktıktan sonra bile, Afrikalı-Amerikalıların haftalarca haberi olmadı. Ama resmen her siyah, Amerikalı Johnson'a karşı Jeffries karşılaşmasının düzenleneceğini biliyordu. Bunu biliyorlardı; nelerin tehlikede olduğunu ve sonuçları neredeyse hemen öğrenebileceklerini de biliyorlardı; çünkü telgraf sistemi gelişmişti. Johnson karşılaşmayı kazanınca ABD'nin dört bir yanında ırkçı misillemeler meydana geldi. Sanırım, toplamda on dokuz siyah öldü ve çok daha fazlası yaralandı. Ama beyaz üstünlüğünün hayati önem taşıyan sütunlarından birini de yok etti: Beyazların, dünyadaki daha koyu tenli tüm insanla-

ra göre bedensel ve zihinsel açıdan üstün olduğu düşüncesi. Artık bu düşünce kimseye göre doğru değildi; çünkü artık siyah bir adam, dünyanın fiziksel olarak en güçlü insanı olma unvanını sembolik olarak elinde bulunduruyordu. Bunun Ali'yi, Joe Louis'i, hatta Jackie Robinson'ı aşan duygusal bir ivediliği vardı; çünkü bu tür bir şey ilk kez oluyordu. Ayrıca, siyah Amerikalılar hiyerarşide öylesine alt sıradaydı ki bu olay manevi ve duygusal açıdan inanılmaz bir moral oldu.

"Sonra, Joe Louis devreye girdi. Joe; renkleri ne olursa olsun tüm Amerikalılar için, zaman zaman tapınma sınırına yaklaşan bir hissin keyfini çıkaracak herhangi bir disiplindeki veya gayretteki ilk siyah Amerikalıydı. Dahası, bunun eğitimini almıştı; bunun esas nedenlerinden biri de Jack Johnson'ın bıraktığı mirastı. Joe Louis'e kesin olmayan bir tavırla 'Zaferlerinden sonra böbürlenmeyeceksin,' denmişti. 'Asla tek başına beyaz bir kadınla fotoğraf çektirmeyeceksin.' Doğru bir biçimde çatal bıçak kullanması öğretilmişti. Konuşma ve çok basit İngilizce dersleri almıştı. İnsanlara karşı iyi ve cömert olması söylenmişti. Joe Louis, siyah ve beyaz Amerikalılar için en doğru zamanda ortaya çıkmıştı. Mahkemeler hâlâ bize karşıydı; insan hakları hareketi daha yeni hız kazanmıştı. Bunalım dönemi yüzünden, tüm Amerika'nın manevi açıdan desteğe ihtiyacı vardı; ayrıca, birisinin Hitler'in Aryan üstünlüğü öğretisinin doğru olmadığını kanıtlaması gerekiyordu. Peki, Joe Louis ringde özellikle önemli olan ama Ali'den daha önemli olmayan ne yaptı?

"Muhammed harika bir atletti. İnsan o kadar iyi olduğunda ve yaptığı her şey o denli üstün olduğunda önemli olur; insanlar dediklerini dinlerler. Ama Ali bunun ötesine geçti. 1960'larda atletik becerisini sosyal eylemlerle birleştirdi; bu dönemde, hem o hem de siyah sosyal devrimi zirve noktasına ulaşmıştı.

"Elijah Muhammed'in 'beyaz insanlar şeytandır ve siyah-

lar bir tür Amerikan ırk ayrımı gibi ayrıca gelişmeyi hedef almalı' öğretileriyle asla hemfikir olmadım. Bunlar bana hiç mantıklı gelmedi. Irkçı bir ideolojiydi ve hoşuma gitmemişti. Ama ardındaki motivasyonu anladım ve size Ali'nin bazen dile getirilmese de kesinlikle birçok insan hakları lideri tarafından çok sevildiğini, ancak bu kişilerin zaman zaman onun gidişatından ve yaptığı işteki yeterliliğinden biraz kıskançlık bile duyduğunu söyleyebilirim. Bu harekette Afrikalı-Amerikalılar üstünde o tür bir etkiye sahip olmayı isteyen birçok kişi vardı ama buna sahip değillerdi. Biliyorum, 1967'de Houston'daki o celp merkezinde öne çıkmayı reddettiğinde tüylerimin ürperdiğini çok iyi hatırlıyorum. Yerleşik düzenin Ali'yi alt edeceğine emindim. Neler feda ettiğini biliyordum. Hatta hapse gideceğinden de emindim. 1913'te fahişelerle ilgili organize suçlara karşı Mann Yasası'nı çıkarıp beyaz kadınlarla arkadaşlık ettiği için bunu şahsi olarak nasıl Jack Johnson'a uyguladıklarını biliyordum. Johnson hakkında hemen karar verildi ve aynı şeyin Ali'nin de başına geleceğini düşündüm. Sadece unvanını da kaybetmemişti. Hapse gireceğini düşünüyordum. Şuna gerçekten de inanıyorum: Ali yaptığı şeyi yapmamış olsaydı Henry Edwards, Mexico City Olimpiyatlarını 1968'de boykot ettiğinde o desteğin birazını bile görmezdi. Tommie Smith ve John Carlos yumruklarını havaya kaldırmazdı. Ali'yi düşünmüş olmalıydılar. Ali büyük ölçüde, siyah bir atletin bir şeylerin parçası olma sorumluluğunun oluşmasından sorumluydu. Hepimizden daha çok kaybedecek şeyi vardı. Her şeyi inandıkları için riske attı. Ali bunu yaptıysa geriye kalan biz daha az atletik ölümlüler nasıl yapmayacaktık? Biliyorum ki Ali, beni daha sonradan 1967'de Davis Kupası kuralları yapıldığında kesinlikle etkiledi; işe bakın ki ABD'nin üçüncü rauntta Güney Afrika'yla karşılaşması gerekti. Kendi kendime, 'Aman Tanrı'm, daha üç ay önce Muhammed Ali çizgiyi aşmayı reddetti. Bense te-

nis alanındaki tek siyah oyuncuyum, David Kupası Ekibinin esas üyesiyim,' diye düşündüm. Hiç kuşkusuz, Ali'nin yapmış olduğu fedakârlık aklımda ön plana çıkmıştı. Neyse ki ABD Tenis Cemiyeti başkanı o zamanlar Robert Kelleher diye harika bir adamdı. Bu konuyu görüştük ve bana bu durumla başa çıkmanın en etkili yolunun ev sahası avantajından vazgeçmemiz olacağını söyledi. Saha seçme denen hakka sahiptik. Kelleher bana, 'David Kupası turnuvası tarihinde bugüne dek hiç yapılmamış bir şey yapalım. Güney Afrika'yla Güney Afrika'da karşılaşmayı teklif edelim, oraya gidelim ve onları bir güzel yenelim. Güney Afrika'nın kendi sahasında bir siyahın kazandığını görmesini sağlayalım,' dedi. Ama işler öyle gelişmedi. Güney Afrika ikinci turda Batı Almanya'ya yenildi. Ama Ali sürekli olarak aklımdaydı. Size, o olmasaydı 1960'ların siyah Amerikalılar için çok farklı olacağını söyleyebilirim."

RANDY ROBERTS (*Papa Jack: Jack Johnson and the Era of White Hopes* eserinin yazarı): "İşin aslı, Ali ve Jack Johnson radikal anlamda farklı kişiliklerdi. Esas benzer noktaları beyazların onları nasıl algıladığıydı. Her ikisi de ırksal statüko açısından tehdit olarak görülüyordu ki Johnson'ın zamanında katı bir ayrımcılık varken Ali'nin zamanında entegrasyona yönelik liberal bir fikir birliği söz konusuydu. Ama bunun haricinde, çok farklıydılar.

"Johnson'a siyah bir tehdit gibi davranıldı ama kendisi çok gelişmiş ırkçı bir farkındalığa sahip değildi. Arkadaşlarının birçoğu beyazdı ve hayatı boyunca siyahlar hakkında, özellikle de siyah kadınlar hakkında aşağılayıcı bir sürü yorumda bulundu. Hayat tarzı hedonistti. Jack Johnson'ı 1900'lerden alıp da 1960'lara koysanız sanırım pek de bir sorun olmazdı. Beyaz kadınlarla görüştüğü için sevilmeyen siyah bir adam olurdu ama bu durum emsalsiz olmazdı. Entegrasyon yanlısı

pozisyonu kesinlikle o dönemlerin fikir birliğine uygundu.

"Diğer taraftan Ali'nin mesajı; ırksal gururdu, siyah olmanın yüceliğiydi, siyahın en iyisinden daha azı olduğunu reddetmekti, tüm siyahlar için haysiyetin ve tüm hakların talebiydi. İnsan hakları hareketinin olgunlaşmaya başladığı bir zamanda öne çıktı ve o dönemde beyazlar biraz zorlanmaya razıydı. Beyazları aşağılayıp yine de galip gelebilme olasılığı hâlâ vardı. Ali bu zamanı yakaladı ve sınırları zorladı. Ama Ali'yi 1900'lerin başlarına ayrımcılık doktrinleri ve siyah ekonomik gelişmesiyle koyun; evet, beyazlar ondan hoşlanmaz, siyahlar hoşlanırdı. Ama Jack Johnson kadar büyük bir etki yaratamazdı."

JEFFREY SAMMONS (*Beyond The Ring: The Role of Boxing in American Society* eserinin yazarı): "Ali ve Jack Johnson hakkında Joe Louis'i bir köprü olarak kullanmadan konuşamazsınız, o yüzden önce Louis'le başlayayım. Ebeveynimin ve büyükanne-babamın Joe Louis hakkında söyledikleriyle büyüdüm. Evimizin kahramanı oydu. Beyaz rakiplerini dövmesi bir kenara, onlarla karşılaşmalara çıkması bile bir zaferdi. Joe Louis çok önemli bir adamdı ama esas olarak sistemi destekliyordu. En azından kamuoyunun gözünde sessiz, Tanrı korkusu olan, annesini seven, İncil okuyan bir adamdı. Kötü yanı çok fazla tavuk ve dondurma olmak üzere aşırı yemek yemesi ve sürekli olarak sakız çiğnemesiydi. Tabii, bugün Louis'in ayrıca kadınlara düşkün olduğunu ve içmeye meyilli olduğunu da biliyoruz. Hayatının daha sonraki dönemlerinde, uyuşturucu sorunları da ortaya çıktı. Ama basın bize ten rengi haricinde her açıdan beyaz olan örnek bir vatandaş portresi sunuyordu. Hatta Louis insanların ten renklerine göre ayrıldığı ve hükûmet tarafından siyah birliklerin moralini yükseltmek için kullanılan Orduya girdiğinde birçok siyaha da karşı gelmiş oldu. Onun Ordu ve Donanma

yardım fonlarına, özellikle de ayrımcı olmasıyla nam salmış Donanmaya yaptığı para bağışlarını sorgulayan eleştirmenler vardı. Ama o yine de bunun doğru bir iş olduğunu düşünüyordu. Söylemeye çalıştığım şey şu: Tarih Louis'i, daha ziyade içinde yaşadığı dönem ve Max Schmeling'le Hitler'in Aryan üstünlüğü felsefesinin bir sınavı hâline gelen bir karşılaşmada dövüştüğü için sosyal açıdan önemli bir konuma getirdi. Ama Ali kendi tarihini yarattı. Akıntıya kapılmayı reddetti ve İslam Ulusuna katılıp ismini değiştirerek, savaşa karşı çıkarak, siyah olduğu için gururla ve zaman zaman muhalif bir biçimde kendini savunarak kendi önemini yarattı.

"Jack Johnson'a gelince, siyah Amerikalılar üstündeki etkisi açık bir biçimde çok büyüktü. Herkesten çok Johnson, beyaz fiziksel üstünlük mitini yerle bir etti. Birçok siyah için, konumlarının beyazların onlara söylediğinden daha büyük olduğuna işaret eden düşünceyi temsil etti. Johnson'ı; 1. Dünya Savaşı sırasında siyahların hakkını savunan, daha az itaatkâr ve kendilerini savunmaya daha istekli oldukları dönemde ortaya çıkan, yeni Zencilerin öncüsü olarak görüyorum. Ama Johnson kendini asla ırkla ilgili bir sembol olarak görmedi. Herkes kadar iyi olduğunu ve başkalarının sahip olduklarının ondan mahrum edilmemesi gerektiğini düşünüyordu ama ırksal açılardan düşünmüyordu. Asla bir hareketin bir parçası olmadı ya da Ali'nin seçtiği gibi diğerleriyle bir sefere çıkmadı."

1970'te Muhammed Ali, Jack Johnson'la Joe Louis'in asla başaramadığı bir seferi tamamlamaya çıktı: Dünya ağır sıklet şampiyonluğunu geri almak. Birçok kişi bunun Don Kişotumsu bir görev olduğunu düşünüyordu. Unvanı elinden alınmış, boks yapması yasaklanmış bir hâlde, ringlere tekrar dönüp dönemeyeceği şüpheliydi. Gerçekten de 1969'daki Ali-Marciano karşılaşmasından sonra Marciano; Belinda

Ali'ye, "Muhammed'e kendine işkence etmeyi kesmesini söyle. Onu bokstan uzaklaştır ve bunu tamamıyla unutun," dedi. Bu, iyi niyetli ve bazılarına göre makul bir öneriydi. Ama Belinda şöyle cevap verdi: "O, tacını ringde kazandı ve ringde kaybedecek. Tacından vazgeçmesinin tek yolu bu." Ali'nin yokluğu sırasında profesyonel boks, yoluna devam etti. Jimmy Ellis, Dünya Boks Örgütü turnuvasından kendi ağır sıklet tacı versiyonunu alarak çıktı. Neredeyse aynı zamanlarda Joe Frazier, Buster Mathis'i yenerek "New York Dünya Ağır Sıklet Şampiyonasını" aldı. Frazier unvanını başarıyla dört kere savundu sonra Ellis'i, 16 Şubat 1970'teki bir birleşik karşılaşmanın beşinci raundunda nakavt etti. Üç hafta sonra, Ali'yi giderek daha fazla şampiyon olarak benimsemeye başlamış olan *Ring* dergisi bu görüşünü değiştirdi ve Frazier'ı şampiyon olarak kabul etti. Ali bu gelişmeyi doğal karşıladı ve bir röportaj sırasında şöyle dedi: "Joe'nun karnını doyurması gereken dört beş çocuğu var. Hayatı boyunca bir et paketleme işinde çalışmış ve iyi bir gelişmeyi hak ediyor. Fırsatı olsaydı, benimle karşılaşabilirdi. Joe Frazier'a sadece unvan verilmedi. Bunu kazanmak için dövüştü ve ben hariç en iyilerle karşılaşmak zorunda kaldı; o yüzden, ondan hiçbir şey alamam. Benim başıma gelenlere rağmen, yaşamaya devam etmesi gerekti."[1]

HAROLD CONRAD: "Hayatımın üç senesini Ali'yi boksa geri döndürmek için harcadım. Yirmi iki eyalete gittim, boksa geri dönebilmesi için ona bir lisans almaya çalıştım. California'da neredeyse başarmıştık. Eyalet Spor Komisyonunun başkanı üyeler arasında oylama yaptı ve Ali'ye bir lisans verilmesi için fikir birliğine varıldığını söyledi. Sonra Ronald Reagan isimli vali, 'O asker kaçağı asla eyaletimde dövüşemez, o kadar,' dedi. Ali dövüşemedi; ona lisansı vermediler. Nevada'da vali bizden yanaydı ama çe-

teler boks işini politik bağlantıları yüzünden baltalamışlardı. Montana'da ilişkili otoriteler bize, doğru ceplere yüz bin dolar koyduğumuz takdirde bir karşılaşmaya izin vereceklerini söylediler. Bir keresinde Ali'nin, Tijuana'da bir boğa ringinde karşılaşmaya çıkması için bir anlaşma yapmıştım. Adalet Bakanlığına gittim ve 'Bakın, onun yanına yirmi tane polis şefi verin. Sınırı geçerler ve altı saat içinde geri dönmüş olurlar,' dedim. Bakanlık *hayır* dedi. Ona pasaportunu geri vermediler. Berbattı. Söyleyebileceğim tek şey bu. Cidden berbattı. Adam dünyanın ağır sıklet şampiyonuydu ama dövüşmesi için bir ringe girmesine izin vermiyorlardı. Politika yüzünden. Onu bokstan uzak tutan şey politikaydı ve en sonunda geri getiren şey de o oldu. Dahası bu, en tuhaf yerde -Atlanta, Georgia'da gerçekleşti.

"Georgia'da eyalet spor komisyonu yoktu; o yüzden, boks konusunda Atlanta'nın Yahudi valisi Sam Massell ne isterse yapabilirdi. Bir de bu durumla ilgili olarak önem taşıyan Leroy Johnson isimli siyah bir eyalet senatörü vardı. Olay şöyle oldu: Bob Arum, Ali'yi Jerry Quarry'yle karşılaştırmak için girişimlere başladı. Sonra Arum'la birlikte çalışmakta olan Rob Kassel, Atlantalı nüfuzlu bir iş adamı olan Harry Pett'i aradı; o da Johnson'a gitti. Johnson kendisine bir promosyon payı alıp Massell'i ziyaret etti ve durumu anlattı. Massell durumdan pek hoşlanmadı ama Johnson siyahların oylarının büyük bir kısmını kontrol ettiğinden vali karşılaşmaya razı geldi. Böylece, iş çözüldü. İnsanlar Ali'nin boksa Yüce Divan kararıyla geri döndüğünü sanıyorlar ama bu daha sonra oldu. Her şey politika, para ve üç senelik çabalarla gerçekleşti. Ta ki işleri Georgia'da çözene dek."

Massell'in iş birliğine rağmen, Ali'nin dövüşmesine izin verileceğinin bir garantisi yoktu. Georgia Valisi Lester Maddox, Ali'nin herhangi bir karşılaşmaya çıkmasına kar-

şıydı; ayrıca, buna karşı gelen ve herhangi bir girişimi engellemek için Adalet Bakanlığına başvurmuş olan birkaç da Kongre üyesi vardı. Böylece nabız yoklamak amacıyla Ali, eylül ayının başında Atlanta'daki Morehouse Üniversitesinde üç rakiple birlikte sekiz rauntluk bir karşılaşmaya çıktı. Karşılaşma sorunsuz geçti. Yedi hafta sonra, 26 Ekim 1970'te yine bir karşılaşmaya çıktı; bu sefer rakibi, Larry Quarry'ydi.

Ölümünden önce, dövüş tarihçisi Jim Jacobs, Ali'nin geri dönüşünü bir perspektife yerleştirme işine koyuldu.

JIM JACOBS: "Bazı açılardan boks sürgünlüğü, Ali'nin başına gelmiş olabilecek en iyi şeydi. Becerileri açısından, bir trajediydi. Ama kazanma gücü açısından bir artıydı. Folley karşılaşmasına geri dönecek olursak -ki bu Ali askere gitmeyi reddetmeden önceki son karşılaşmasıydı- artık büyük miktarda paraya hükmetmiyordu. Amerikan halkının büyük bir kısmı onu sevmiyordu; daha da kötüsü, onun hakkında bir şeyler duymaktan sıkılmaya başlamışlardı. Ama sürgün meselesi tamamıyla tersine döndü. İnsanlara Ali'nin samimi olduğunu gösterdi. Onu bir kurban hâline getirdi. Daha önceden boksla hiçbir ilgisi olmayan insanlar için bir sembole dönüştürdü. Ülkenin dört bir yanına seyahat ederek üniversitelerde konuşmalar yaparken binlerce genç erkeğe ve kadına mesajını ulaştırmayı başardı. Bir bakıma, gelecek kurultayların ve ön seçimlerin tohumlarını eken bir başkan adayı gibiydi. Tabii, insanlar Ali'yi sevsinler sevmesinler onun inançları yüzünden bokstan uzak kalmaya zorlanmamış olması gerektiğini düşünüyorlardı. Ama aslında her şey çok açıktı. Ali ringde yenilemediğinde daha büyük güçler onu yenmeleri için devreye sokulmuştu.

"İnsanlar, Ali şampiyon değil de onuncu sıradaki ağır sıklet olsaydı dövüşmesi için lisans verilmemesi gibi bir durumun asla söz konusu olmayacağını biliyorlardı. Dolayısıyla

meselenin aslı; Ali bokstan üç buçuk sene uzak kaldığı ve sadece on rauntluk bir karşılaşmaya çıktığı hâlde, ona hiç olmadığı kadar daha fazla para ödenmesiydi."

Karşılaşma tarihi yaklaşırken herhangi bir ortak nokta olmaksızın savaş hatları çizildi. Başka şeylerin yanı sıra Quarry, Ali'nin sekiz buçuk sene önce George Logan'dan beri ringde karşılaşacağı ilk beyaz Amerikalı olacaktı. Ama karşılaşma öncesi gerilen ortama rağmen, iki dövüşçü oldukça sakindi. "Çok uzun süre oldu," dedi Ali, *Sports Illustrated*'den Mark Kram'e. "Eski hayatıma geri döneceğimi hiç sanmıyordum."[2] Herkes gibi, belki daha da fazla, Ali tehlike altında olan şeylerin farkındaydı:

> Ben tek bir kişiyle dövüşmüyorum. Bir sürü kişiyle dövüşüyorum, onlara yenemedikleri tek kişinin kim olduğunu gösteriyorum. Bu karşılaşmayı kaybedersem benim için tek bir yenilgi olmayacak. Dünyanın dört bir yanındaki milyonlarca insan da üzülecek; yenilmiş gibi hissedecekler. Kaybedersem hayatımın sonuna dek özgür olamayacağım. Serserinin teki olduğuma, nasıl yanlış bir harekete katıldığıma ve beni yanılttıklarına dair bir sürü laf dinleyeceğim. Ben özgürlüğüm için dövüşeceğim.[3]

BERT SUGAR: "Ali'yi ne zaman düşünsem aklıma ilk olarak, Jerry Quarry'yle Atlanta'da karşılaştığı gece Regency-Hyatt Oteli'nin lobisinde beklediği zaman aklıma geliyor. Kalabalığın arenaya gitmesinden önceki geceydi. Ali, şu camlı asansörlerden birinde yukarı kattaki odasına çıkıyordu. Aşağıdaki kalabalığın arasındaki herkes, dirilişini senelerdir bekleyen taraftar grubu, yukarı bakıyor ve asansör yukarı çıkarken tezahürat ediyordu. İnsanın tüylerini diken

diken eden bir manzaraydı; hayatımda görmüş olduğum her şeyi aşıyordu. Ali'yle vakit geçirmek, yayın yapmak, hakkında yazmak, birlikte gülmek ve ağlamak şansım olmuştu. Ama bunca sene sonra en çok hatırladığım an, hâlâ budur.

"Karşılaşma, tıpkı *Rüzgâr Gibi Geçti* filminden fırlamış gibi gözüken eski bir sütunlu arenada gerçekleşecekti. Salon belki beş bin kişilikti ve siyah toplum ağırlıklı olarak oradaydı. Muhtemelen, o zamana dek bir araya gelmiş en büyük siyah güç ve siyah paraydı. Bill Cosby, Sidney Poitier, Jesse Jackson, Julian Bond, Ralph Abernathy, Andrew Young, Coretta Scott King, Whitney Young. İnsanlar elle boyanmış limuzinlerde, hayatımda hiç görmediğin renk ve tarzlarda giysilerle geliyorlardı. Muhammed Ali'nin geri dönüşünü izlemek için gelmişlerdi ve kazanacağına dair hiçbir şüpheleri yoktu. Bu insanlar boks taraftarları değildi, putperestlerdi."

JULIAN BOND: "Karım, daha doğrusu şimdiki eski karım, karşılaşmadan iki gün önce benimle birlikte bir kokteyle katılmıştı. Üstünde açık mavi renkli bir elbise vardı. Ali'yle sohbet ederken ona üçüncü sırada yerimiz olduğunu söyledik. Ali karıma, 'Karşılaşmaya bu elbiseyi mi giyeceksin?' diye sordu. Karım, 'Bilmiyorum,' diye yanıt verince Ali, 'Eh, bu elbiseyi giyme çünkü her yanına kan sıçratacağım,' dedi.

"Sonra, karşılaşmaya gittik ve hayatımda hiç öyle bir şeye şahit olmadığımı söyleyebilirim. Amerika'nın seçkin siyah kesimi oradaydı. Bu, bir taç giyme töreni gibiydi; Kral yeniden tahta çıkıyordu. Supremes grubundan Mary Wilson'la karşılaştığımı ve 'Tanrı'm, Mary Wilson'la aynı olaya gelmişiz,' dediğimi hatırlıyorum. Tüm izleyici grubu yıldızlardan oluşuyordu; hem kabul gören hem de yeraltı dünyasının yıldızları oradaydı. Hızlı hayat yaşayanlar gelmişlerdi ve giyim tarzları muhteşemdi. Erkekler, dizlerine kadar uzanan kürkler giymişlerdi; kadınlarsa suratlarındaki gülümsemeler ve

boyunlarındaki inciler haricinde pek giyinik sayılmazlardı. Derken karşılaşma başladı. Önümde gençten, sarışın bir kadın oturuyordu ve karşılaşma boyunca heyecandan yerimde duramadığım için yanlışlıkla ona vurup duruyordum. Kadın da o kadar heyecanlıydı ki bir kere bile arkasına dönüp bir şey demedi. Söylediğimi hatırladığım tek şey şuydu: 'Geçir ona, Ali! Geçir ona!' Bu, bir karşılaşmadan öte bir olaydı ve Atlanta için de önemli bir andı; çünkü Atlanta o gece Amerika'nın siyah politik başkenti hâline geldi."

JERRY QUARRY: "O gece hiçbir ırk, mezhep veya renk için dövüşmüyordum. Para için dövüşüyordum. İlk evim; Utah'ta annem, babam ve ben dâhil beş çocuklarının yaşadığı bir çadırdı. Sonra, tarlalarda çalışmak için California'ya gittik. Mirasım *Gazap Üzümleri* idi. Boks işine girmeden önce, Greyhound otobüslerinin lastiklerini değiştirerek haftada doksan dokuz dolar kazanıyordum. Ali'yle karşılaşmaksa kariyerim boyunca kazandığım en yüksek miktar olan üç yüz bin dolar getirdi bana. Her şeyi; vergileri; antrenman arkadaşlarının, antrenörümün ve menajerimin ücretlerini ödedikten sonra, elime net doksan beş bin dolar kaldı. Karşılaşmayı kazanmış olsaydım ki kazanacağımı düşünüyordum, milyonlar alabilirdim.

"Karşılaşmadaki onca gürültü beni rahatsız etmedi. Karşılaşmaya ne kadar ilgi ve dikkat çekilirse bir o kadar iyiydi. Kalabalık yüzde doksan siyahlardan oluşuyordu ve hepsi Ali için gelmişti ama bu durum beni ne motive etti ne de korkuttu. Ringe girdiğimde rakibim Ali olduğu hâlde, benim için hâlâ sıradan bir karşılaşmaydı. Bir sembole karşı dövüşmüyordum. Benim gibi iki kolu ve iki bacağı olan bir savaşçıyla dövüşüyordum."

Quarry o gece ringe giren ilk dövüşçüydü. Sonra, kalaba-

lıktan yükselen neredeyse isterik sayılabilecek sesler arasında Ali geldi. Angelo Dundee, her zamanki gibi başyardımcısıydı ama Abdul Rahaman köşede Wali Muhammed'le değiştirilmişti ve Bundini Brown'ın geri dönmesine izin verilmişti. Putperestlerin aksine Ali'nin köşesi, zorlu bir karşılaşma olacağını düşünüyordu. Quarry dünya çapında bir dövüşçüydü, güçlü ve dayanıklıydı ve yumruk atmasını biliyordu. Ayrıca, Ali'nin bir profesyonel olarak karşılaştığı ve ondan daha genç olan ilk dövüşçüydü. Ezici çoğunluktaki siyahlardan oluşan kalabalığa bakan Bundini, bir avuç beyazı işaret etti ve onları "siyah renkli ipek bir gömleğin üstündeki beyaz düğmeler" olarak tanımladı. Sonra, Ali'ye karşılaşma boyunca bağırarak söyleyeceği gibi fısıldayarak "Jack Johnson'ın hayaleti seni izliyor," dedi. Karşılaşmanın hakemiyse Tony Perez'di.

TONY PEREZ: "İlk raunt sadece Ali'den ibaretti. Yumruklar atarak öne çıktı ve hemen hemen hepsini isabet ettirdi. Sonra, ikinci rauntta yavaşlamaya başladı. Quarry gövdesine sert bir yumruk atınca içimden, 'Tanrı'm, durum değişecek galiba,' dedim. Üçüncü raunda gelindiğinde Ali, yere sağlam basamıyordu. Quarry giderek kendine olan güvenini kazanıyordu ve hiç beklenmedik bir anda Ali, Quarry'nin gözünün üstünde kocaman bir yarık açtı. Hayatımda hiç öyle bir yarık görmemiştim. Kemik gözüküyordu. Raundun ardından, Quarry'nin köşesinde doktor yoktu. O gün, doktorların siyah mı beyaz mı olacağına dair büyük tartışmalar yaşanmıştı. Nihayet, iki beyaz ve iki siyah olmak üzere dört doktor bulundu ama hiçbiri olması gerektiği köşede değildi. Bu da kararı bir tek benim vermem gerektiği anlamına geliyordu. Quarry devam etmek istiyordu. 'Hayır, hayır, Tony. Sakın karşılaşmayı durdurma!' diye bağırıyordu. Ama durdurmak zorundaydım. Antrenörü durdurmamı istedi. Gözü o kadar kötü durumdaydı ki devam etmesine izin veremezdim."

Karşılaşmadan sonra, Quarry yenilgiyi alçak gönüllülükle kabullendi. "Bir kafa darbesi değildi," dedi yarığa sebep olan darbe konusunda. "Kimsenin öyle olduğunu söylemesini istemiyorum. Bir sağ kroşeydi."[4] Bu arada, Ali'nin taraftarları sevinçten havalara uçmuştu ama endişeye mahal verecek bir durum da söz konusuydu. Ali, rakibi Quarry'yi yendiğinde fiziksel olarak belki de eskisinden bile güçlüydü. Ama geçmişe göre daha ağır hareket ediyordu ve bu da kötüye işaretti.

FERDIE PACHECO: "Ali gençken hayatımda gördüğüm en iyi fiziksel örnekti. Tanrı bir dövüşçü için oturup da en kusursuz bedeni yaratmışsa anatomik ve fizyolojik açıdan Ali'yi yaratmış olmalıydı. Onun üstünde yaptığım her test kusursuzluğa işaret ediyordu. Tansiyonu ve nabzı bir yılanınki gibiydi. Hızı ve refleksleri inanılmazdı. Suratı yuvarlıktı, köşeli tarafları yoktu; dahası, derisi kalındı. Siyahların derisi beyazlarınki kadar kolay kesilmez ve bu ırkçı bir ifade değil.

"Siyah dövüşçüler de beyaz dövüşçüler kadar zeki ve bir o kadar çalışkan ama muhtemelen derilerindeki melanin yüzünden o kadar kolay zarar görmüyorlar. Ali'yse birçok siyahtan bile daha az zarar görüyordu. Zorlayıcı bir durumda, inanılmaz enerji atakları yapıyor ve sonrasında birçok dövüşçünün hissettiği bitkinliği hissetmeden kendine geliyordu. Böylece, iki tarafın da tam üç dakika boyunca dövüştüğü kesintisiz rauntlara dayanıyordu ve bir sonraki rauntta rakibinin hızı kesildiğinde Ali hâlâ enerjik olabiliyordu. Periferik görüşü akıl almazdı. Bir diş ameliyatından sonra çenesine aldığı tesadüfi bir yumruk haricinde, ona ne kadar sert vurursanız vurun hiçbir yeri kırılmıyordu. Hatta bokstan ayrılması gerektiği zamana dek, Ali'nin doktoru olduğumu söylemek bir kandırmaca gibi. Herhangi bir şey olursa diye doktoru olarak oradaydım ama asla bir şey olmadı. Ali'nin doktoru olmak, arada bir spor salonuna gitmem ve karşılaşmalarda yanında

olmam demekti.

"Ama boksa ara verdikten sonrası farklı bir hikâye. Bir kere, elleriyle ilgili bir sorun vardı. Birçok boksörün ellerinde bursit vardır. Parmak eklemlerinde oluşan bir enflamasyondur; bazen kalsiyum birikimleri yüzünden meydana gelir. Ali'nin elleriyse spor salonunda iyiydi. Antrenman yaparken büyük eldivenler kullanır yumruklarına çok asılmazdı. Ama gerçek karşılaşmalar farklıydı. Özellikle de ara verdikten sonra elleri yumuşamıştı. Aradan sonra Ali, karşılaşmalarında acı hissetmeye başlamıştı. Dolayısıyla 1970'ten itibaren ellerini uyuşturmaya başladık. Bu, benim fikrimdi; doktor bendim. İğneler her karşılaşmadan önce soyunma odasında yapılıyordu. Ali'nin tuhaf yanlarından biri de iğneden korkmasıydı; o yüzden, ellerini önce etil klorürle uyuşturuyordum. Bunun ardından, her iki eline de iki kere bir cc kadar kortizon ve Xylacene'i üç orta parmağının aralarına enjekte ediyordum. İğneler bildiğim hiçbir kuralı ihlal etmiyordu ama bunu yaptığımızı herkese söylemiyorduk. Açıkçası, Ali'nin ellerine iğne yapmamış olsaydım büyük bir ihtimalle karşılaşmalarının sonuçları aynı olmazdı. Bir karşılaşma sırasında, Joe Frazier gibi birisi kafanızı yumruklarken bedeninize adrenalin salgılanır ve ellerinizin acıyor olmasından dolayı bir endişeye kapılmazsınız. Ama iğneler Ali'yi rahatlatıyordu ve acı hissetmeden yumruk atabileceğine güveniyordu.

"Bacaklarındaysa daha ciddi bir sorun vardı. Bir dövüşçünün ilk önce bacakları yıpranır. Ali sürgüne yollandığında bacaklarını kaybetmişti. Ondan önceki zamanlarda öylesine hızlıydı ki onu yakalamak mümkün olmadığından asla yumruk yemiyordu. Henry Cooper ve Sonny Banks tarafından yere devrilmişti ama işin aslı şu ki nadiren darbe alıyordu ve asla dayak yemiyordu. Spor salonunda, dünyanın en hızlı yarı orta sıklet şampiyonu Luis Rodriguez'le çalışıyordu; şimşek gibi hareket eden Luis bile ona vuramıyordu.

Sürgünden sonra, Ali geri döndü ve bacakları eskisi gibi değildi. Bacaklarını kaybedince ilk savunma hattını da kaybetmiş oldu. İşte o zaman, hem çok iyi hem de çok kötü bir şeyi keşfetti. Kariyerinde daha sonraları hissettiği fiziksel hasara sebep olması çok kötüydü; zamanla onu şampiyonluğa geri döndürmesiyse çok iyiydi. Bir yumruğa dayanabileceğini öğrendi. Sürgünden önce, spor salonunda kimsenin ona el sürmesine izin vermezdi.

"Antrenmanlar, Ali'nin koşması ve 'Bu adam bana vuramaz,' demesinden ibaretti. Ama sonraları koşamamaya başlayınca bundan sıyrılabileceğini fark etti. Bir raunt koşup diğerinde dinlenebiliyor ve bedenini güçlendirdiğini düşünürken iplere karşı yumruk yemeyi göze alabiliyordu. Ona ve bana kulak asacak kaç kişiye, kim bilir kaç kere, 'Hey, böbreklerinize vurulmasına izin verdiğinizde bunun böbreklerinize hiçbir faydası olmaz,' dediğimi size anlatamam. Böbrekler dünyanın en iyi savaşçıları değildir. Sadece böbrektir; bir süre sonra, yıpranmaya başlarlar. Tabii, kafaya darbe almanın da faydası yoktur. Ama Ali çok inatçıydı; ne isterse onu yapardı. Spor salonunda tembelleşmeye başlayınca ki bu durum en büyük zaferlerinden önce meydana geldi; bu, sonun başlangıcı oldu."

Herry Quarry'yi yendikten altı hafta sonra, Ali tekrar bir karşılaşmaya çıktı; bu sefer, New York'ta Oscar Bonavena'yla karşılaşacaktı. New York'ta boks yapmasına izin verilmesiyse eyalet yetkililerinin fikir değiştirmesiyle değil, bir mahkeme kararıyla mümkün oldu. Ali adına hareket eden NAACP Yasal Savunma Fonu, federal mahkemede bir dava açmış, ring lisansının verilmemesinin Ali'nin On Dördüncü Kanun Değişikliği hakları uyarınca eyaletin suçlanıp ceza almış suçlulara lisan verme eylemine aykırı olduğunu iddia etmişti. Ali'nin avukatları davayı desteklemek amacıyla mahkemeye

cinayet, tecavüz, silahlı soygun, çocuk istismarı ve askerden kaçma suçları yüzünden ceza almış ve New York'ta boks yapma lisansı verilmiş doksan kişilik bir liste sundu. Kanıtları değerlendiren Bölge Yargıcı Walter Mansfield, komisyonun eyleminin "hayret verici" olduğuna ve "davacıya karşı açıkça kasti, keyfi ve makul olmayan bir ayrımcılıkla On dördüncü Kanun Değişikliği'nin gereklerini hukuki açıdan yerine getirmediğine" karar verdi.[5] Üç gün sonra Edwin Dooley; Eyalet Spor Komisyonunun, yargıcın kararına tereddütle de olsa razı geleceğini açıkladı.

HARRY MARKSON: "Bonavena karşılaşması 7 Aralık'ta Madison Square Garden'da düzenleniyordu ve bu, Pearl Harbour'ın yıl dönümüydü. Bu durum gaziler kurumlarının protestolarıyla sonuçlandı ama bu soruna rağmen her şey yolunda gitti. Sanırım o geceyle ilgili olarak en iyi hatırladığım şey, karşılaşmanın kendisi değil ama kiloların ölçülmesinden sonra olanlardı. Ali arenada yürüyordu. O sırada, bir basketbol takımı antrenman yapıyordu ve oyunculardan biri ona bir top fırlattı. Ali sahanın ortasında olmasına rağmen, yine de şansını denedi ve topu potaya doğru fırlattı. Yemin ederim ki top zahmetsizce potadan geçti. Herkes hayretler içerisinde kaldı ama Ali'nin şansı böyleydi."

Sonra, karşılaşma başladı ve Ali vasat gibiydi. Bonavena'yı çalıştıran Gil Clancy karşılaşmayı şöyle hatırlıyor:

GIL CLANCY: "Kimse Bonavena'ya laf anlatamadı; hiçbir antrenöre kulak asmazdı. Spor salonuma geldi ve onu karşılaşmaya hazırlayıp hazırlayamayacağımı sordu. Ben de 'Biraz düşüneyim; yarın tekrar gel,' dedim. Ertesi gün geri geldi ve ona, 'Seni karşılaşmaya hazırlarım ama bu işi şöyle yapacağız,' dedim. 'Hazırlık kampına girmeden önce, ücreti-

min yarısını isterim; diğerini de ağırlıklar ölçüldükten sonra isterim. Yoksa seninle birlikte ringe çıkmam.' Böylece, kendine hâkim olacağını düşünüyordum. Bonavena *tamam* dedi ve gerçekten de kendisiyle ne hazırlık kampında ne de başka bir yerde sorun yaşadım. Her gün yapması gerekenleri yaptı. Çok çalıştı, saçmalamadı. Karşılaşmaya hazırdı ve şansının iyi olduğunu düşünüyordum. Sakardı; yumruklarının nereden geleceğini asla bilemiyordunuz. Ona dediğim tek şey, 'Oscar, Ali peşinde koşan herkesle dövüşmeye alışkın. Sonra, belirli bir ritim tutturuyor ve açıları kullanıyor. Senden yapmanı istediğim şey, kendini bir köşeye sıkıştırman; böylece, Ali'nin sana yumruk atması gerekecek. Yumruk attığında koluna bağlı olması gerek. Yani, sana vurursa ya da ıskalarsa her hâlükârda kolunun diğer ucunda olacak. Kendini her köşeye sıkıştırdığında Ali yumruk atmaya başlar başlamaz senden öne atılmanı ve var gücünle yumruk atmanı istiyorum çünkü mutlaka bir şeye vuracaksın.' Bonavena da dediğim gibi yaptı. Ali'nin peşinden gitmedi. Ali'nin ona gelmesini sağladı, sonra da onu haklamaya çalıştı. Dokuzuncu rauntta, Ali'nin canını acıttı. On beşinci raunttaysa inanın ki iki Altın Eldiven genci gibiydi. Kim kime vurursa vursun diğeri gidecekti. İşte, Ali tam o sırada bir sol kroşe patlattı. Başını kaldırmış, balkonda bir yere bakıyordu ve bir sol kroşesini Bonavena'nın çenesine indirip onu yere serdi. Bonavena ayağa kalktı ama dengesini yitirmişti. Ali o rauntta onu üç kez yere yıktı ama ilk keresinden sonra her şey akademikti."

Bonavena karşılaşması Ali'nin "büyüsünün" bir diğer örneğiydi. Berbat gözüküyordu; sıkıcı bir karşılaşmaydı. Ama nakavt öylesine dramatik olmuştu ki sonradan insanlar ilk on dört raundu unuttular. Hatırladıkları tek şey onun nasıl kazandığıydı. Ama Quarry'de olduğu gibi, tehlike işaretleri belliydi.

FERDIE PACHECO: "Ali, Bonavena'dan daha önceki hiçbir karşılaşmasında olmadığı kadar hasar aldı; insanların düşündüğünden çok daha fazlasını aldı. Şimdi, şunu anlamaya çalışalım. Üç buçuk senedir ringe çıkmamıştı. Ekim ayında Quarry'yle karşılaştı ki bu aslında nispeten kolay bir dövüştü. Sonra, aralık ayında hiç dinlenmeden Bonavena'yla karşılaştı ve ona göre daha iyi bir dövüşçü olduğu belli olduğu hâlde biraz dayak yedi. Artık bu karşılaşmalarla formuna kavuşmuştu ve yapmış olması gereken şey, bedeninin iyileşmesine izin vermekti. Dört beş ay antrenman yapacaktı, sonra Joe Frazier'la karşılaşmak için çaba sarf edecekti. İyileşecek zamanı olsaydı, Frazier'ı ilk dövüşte yenebilirdi. Ama ortada para vardı, fırsat vardı. Ali boks mu yapacağını yoksa dört beş ay hapis mi yatacağını bilemediğinden karşılaşmayı kabul etti."

Ali-Frazier.

Büyük dövüşçüler arasında nadiren şampiyonluk karşılaşmaları gerçekleşir ve iki karşılaşma arasında epey zaman olur. Zorlayıcı büyük dövüşçülerin yer aldığı şampiyonalarsa daha da nadiren gerçekleşir. Dört buçuk sene gibi bir sürede Muhammed Ali ve Joe Frazier, boksun piramidi hâline gelen üç karşılaşmada rakip oldular. Tüm sporların şahit olduğu muhteşem bir rekabetti.

On üç çocuklu bir ailenin oğlu olan Frazier, Beaufort Güney Carolina'da bir çiftlikte büyüdü. Dokuzuncu sınıftan sonra okulu bıraktı ve olabilecek en apolitik insanlardan birisiydi. Gençliğinde, Frazier onuru için savaşmıştı. Seneler sonra, kariyerinin sonunda şöyle diyecekti: "Bir dövüşçü olarak iyi bir yaşam sürdüm ama mesele bundan ibaret değildi. Dövüşmeyi çok seviyordum. Rekabeti çok seviyordum. Tek başıma olmayı çok seviyordum. İnsanlar bir dövüşçü olmanın ne kadar büyük bir şeref olduğunu anlamıyorlar. Bu iş bana

kendimi kanıtlama, savunma ve 'Ben en iyisiyim; önemliyim; öyleyim,' deme şansı verdi."[6]

Cassius Clay'in Roma'da bir altın madalya kazanmasının ardından Frazier, ABD'yi Tokyo Olimpiyat Oyunları'nda temsil etti. Kırık bir başparmakla dövüşmesine rağmen, ağır sıklette başarılı oldu ve profesyonel kariyerine başlamak üzere memleketine döndü. Altı seneyi aşkın bir süre yenilmeyerek yirmi altı dövüşte üç nakavt yaptı. Ali ve Frazier hakkında yorumlar yapan Jimmy Cannon, "Tek ortak noktaları, ırkları ve yaptıkları iş gibi gözüküyor," dedi.[7]

Ali sürgüne gitmeye zorlandıktan sonra, Frazier kâğıt üstünde dünyanın ağır sıklet şampiyonu oldu. *Life* dergisi için spor editörlüğü yapan ve sonradan Ray Mancini ve Donny Lalonde'nin menajerliği yapmış olan Dave Wolf, birkaç sene Frazier'ın kampında yer aldı.

DAVE WOLF: "Joe, Ali'nin tekrar ringlerde olmasını istiyordu; çünkü Joe, dünyanın en iyisi olarak tanınmak istiyordu ve bunun Ali'yi yenene dek mümkün olamayacağını biliyordu. Ama kendi çıkarları haricinde Joe, Ali'ye sürgün döneminde iyi davranmıştı. Birkaç kere, önceden ayarlanmış halka açık karşılaşmalarda yer almıştı ve böylece Ali'nin spot ışıklarının altında kalmasına ve konuşma turlarında para kazanmasına olanak vermişti. Hatta Joe, Ali'nin önerisiyle birkaç Müslüman toplantısına da gitti; daha inançsız bir Baptist olsaydı, kim bilir neler olabilirdi? Joe'nun, Müslümanlar hakkında kendi adına araştırma yapacak kadar meraklanıp meraklanmadığını bilmiyorum. Onunla bir gece aramızda geçen bir konuşmayı hatırlıyorum. Bana; sokaklarda İslami gazete *Muhammad Speaks*'i satan kişilerin, satamadıkları gazetelerin ücretlerini ödemek zorunda kaldıklarını birçok kez duyduğunu söyledi. Bu durum onu rahatsız etmişti; çünkü o insanların fazla parası olmadığını ve kilise için çalış-

tıklarını, yeteri kadar başarılı olamadıklarında para cezasına çarptırıldıklarını düşünüyordu. Kendi diniyle bir parallelik görememişti ve bunun adilane olmadığına inanıyordu. Ama Joe, gerçekten de dindardı ve ilk başlarda Ali'nin dinî inançlarına çok saygı duymuştu. Ali ilk karşılaşmalarından önce oyunu bozup Joe'ya *Tom Amca* diye hitap ettiğinde Joe'nun hisleri değişmişti. Ama o zamana dek Joe'nun, Ali'nin askere gitmeme kararı konusunda hiçbir sıkıntısı olmamıştı. Bana, 'Baptislerin savaşa gitmesine izin verilmiyor olsaydı, ben de gitmezdim,' dediğini hatırlıyorum."

İlk Ali-Frazier karşılaşması, boks tarihinin en büyük olayıydı. Endüstrideki değişimler yüzünden, daha fazla gelir getirecek karşılaşmalar olmuştu ama hiçbiri dünya çapında bu karşılaşma gibi boksun sınırlarını aşmamıştı. Karşılaşma Madison Square Garden'da düzenlenmişti ama ardındaki itici güç California'dan geliyordu.

Jerry Perenchio bir Beverly Hills ajansının sahibiydi. Jack Kent Cooke, Los Angeles Lakers ve Los Angeles Kings'in mülti milyoner sahibiydi. 30 Aralık 1970'e yani karşılaşma için imzaların atılmasına dek, her ikisi de Ali veya Frazier'la tanışmamıştı. Ancak ikisi de dövüşçü başına 2.500.000 dolar ödemeyi kabul etmişti ki bu, daha önce hiç duyulmamış bir rakamdı.

TEDDY BRENNER: "Madison Square Garden, karşılaşmanın düzenlenmesini istiyordu; böylece, Harry Markson ve ben, Frazier'ın menajeri Yank Durham'la görüşmek için Philadelphia'ya gittik. Yank bize, Frazier'ın aldığı teklif her ne olursa olsun Ali'nin de aynı miktarı alacağına dair Herbert Muhammed'le anlaşma yaptıklarını söyledi. Sonra Herbert'la görüştük, o da bize aynı şeyi söyledi. Dolayısıyla her dövüşçüye brüt gelirin yüzde 35'ine karşılık dövüşçüler başına

1.250.000 dolarlık bir teklif yaptık. Bu; o zamanlar duyulmamış, inanılmaz miktarda bir ücretti. Yank, kulağa makul geldiğini söyledi ama önce avukatıyla görüşmemizi istedi. Avukatı da bize teklifin iyi olduğunu, ancak ofisine kısa süre önce birisinin gelip her bir dövüşçü için iki bucuk milyon dolarlık bir teklif yaptığını söyledi. O zamanlar bile hâlâ işi almak için gayret ediyorduk; çünkü biz, brüt gelir üstünden bir yüzde teklif ediyorduk. Ama Yank sürekli olarak 'İki buçuk milyon dolar! Bugüne dek kimse bu miktarı almadı!' deyip duruyordu. Bir de komik bir manzaraydı; Yank, Joe, Harry Markson ve ben, sarı sayfalı defterleri ve tükenmez kalemleri elimize alıp Joe'nun spor salonunda oturmuştuk. 'Bu teklifimizle yüzde 35'e karşılık olarak bir milyon iki yüz elli bin dolar alacaksınız. Bunu yazın.' Joe yazmaya koyuldu; Yank de aynı şeyi yaptı ama noktaları doğru yerlere koyamadılar. Sürekli olarak rakamları yazıyorlardı ama noktalar yanlış yerlere gidiyordu. Nihayet Yank, 'Bir milyon iki yüz elli bin dolar büyük bir para ama iki milyon beş yüz bin dolar kadar değil. Bizim alacağımız rakam bu,' dedi.

"Neyse ki tamamıyla devre dışı kalmadık. Frazier'ı olaya dâhil edebilmek açısından faydamız dokunmuştu. Garden'da, George Chuvalo ve Oscar Bonavena'ya karşı dövüşmüştü; Garden'da, Buster Mathis'e karşı unvan kazanmıştı ve bizimle birlikte Manuel Ramos, Jerry Quarry ve Jimmy Ellis'e karşı korumuştu. Ayrıca, Joe sadık bir adamdı. Cooke, karşılaşmanın kendi inşa ettiği Los Angeles Forum'da düzenlenmesini istiyordu ama Joe, bizimle olması için ısrarcı davrandı. Ali'yse nerede olacağını umursamadı; sadece Frazier'la karşılaşmak ve parasını almak istiyordu. Ama Joe, karşılaşmanın Garden'da olması gerektiğini söyledi. Perenchio ve Cooke bundan hoşlanmadılarsa da başka bir seçenekleri yoktu. Böylece, Cooke ortaya 4.500.000 dolar koydu, Garden da beş yüz bin koyunca dövüşçülerin ücreti bulunmuş oldu. Paradan

pay olarak canlı yayın kapısını aldık. Cooke ve Perenchio geriye kalan her şeyi aldılar ki bunun en önemli kısmı kapalı devre yayınıydı. Garden'a 1.250.000 $ biçildi; bu da eski iç mekân rekorunun iki misliydi. En üst limit olarak yüz elli dolar giriş ücreti aldık; bu miktar, daha önceden ring kenarı biletleri için alınan tüm ücretlerden daha fazlaydı. Yok sattık. Karşılaşmadan tam bir ay önce, tek bir bilet bile kalmamıştı. Harry Markson, iki yüz elli dolarlık bilet satmadığı için çıldırıyordu. Ama asıl zarara uğrayanlar Ali ve Frazier oldu. Bugün bile hâlâ karşılaşmada brüt ne kadar gelir sağlandığını bilmiyorum. Ama dedikodu gazetelerinden duyduğuma göre brüt yüzde 35'e karşılık her biri 1.250.000 $ olan bizim teklifimizi kabul etmiş olsaydılar, her iki dövüşçü de dokuz milyon dolar kazanmış olacaktı."

Dövüşçüler imza attıktan sonra, reklam faaliyetleri başladı ama bu, büyük oranda kendi reklamını yapan bir karşılaşmaydı. Tarihte ilk kez; unvanı yasal yollardan kazanmış iki namağlup ağır sıklet, dünya şampiyonluğu için karşılaşacaktı. Bir boksör ve birbiri ardına yumruk indiren dövüşçü arasında klasik bir eşleşme oluşmuştu. Bir doksan beşlik boyuyla Ali, bir orta sıkletin hızına sahipti ve Baryshnikov gibi hareket ediyordu. Ondan on santim kısa olan Frazier'sa ringde her zaman öne doğru ilerliyor, bir harman makinesinin yorulmaz kavgacı tarzıyla dövüşüyordu. Asker kaçağı Ali'yle vatansever Joe; lafını sakınmayan Ali'yle yumuşak başlı Joe; Müslüman Ali'yle İncil okuyan Baptist Joe karşılaşıyordu. "Bu karşılaşmanın kamuoyu bilincinde yaratacağı gücü kestirmek imkânsız," diye yazdı Mark Kram. "Ali'nin her yeni monologunda, Frazier'ın her sütliman vaadiyle desibeli artıyormuş gibi gözüken sonu gelmez bir karmaşa yaşanıyor. Millî tutumlarımızın sık çalılıklarını derinlemesine yardı ve büyük şehir salonlarından fabrika öğle molalarına, varoşlar-

daki kalabalıklara kadar her yerde başlıca sohbet konusu hâline geldi."[8] Ama her şeyden öte Joe Frazier, Ali'den daha fazla tipik *siyah Amerika*'yı temsil etmesine rağmen *siyaha karşı beyaz* karşılaşması hâline geldi.

DAVE WOLF: "Benim bakış açımdan ki bunu Joe'ya yakın birisi olarak söylüyorum, Ali'yle ilgili birçok olumsuz şey hatırlıyorum. Ali, oldukça zeki ve hesapçı bir adamdı. O günlerde başına gelen veya etrafında olup biten olayların çok azı kazara meydana geliyordu. Joe'yu, beyazlar için siyah bir umuda dönüştürdü. Joe'yu siyah toplumundan uzaklaştırdı. Sürekli olarak onu beyaz güç yapısıyla aynı tuttu ve 'Joe Frazier'ı tutan her siyah bir haindir,' gibi şeyler söyledi. Bunu kasten yaptı; biletleri satmak için gerekli olan şeylerin de ötesinde yaptı. Gaddarlıktı, başka bir şey değil.

"Bir gece, Joe'yla televizyon izlediğimizi hatırlıyorum. Ali bir sohbet programına çıkmıştı ve 'Joe Frazier'ı tutanlar, sadece takım elbiseli beyazlar, Alabama şerifleri ve Ku Klux Klan üyeleri. Ben, varoştaki küçük insanlar için dövüşüyorum,' dedi. Joe yumruğunu eline indirerek 'Varoşlar hakkında ne biliyormuş?' diyordu. Joe, Ali'yi orta sınıftan gelen birisi olarak algılıyordu; Ali nereden gelmiş olursa olsun Joe'ya kıyasla orta sınıftı. Ali hiçbir bakımdan bir sokak adamı değildi. Joe'ysa geçmişi ve yetiştirilme tarzı yüzünden neredeyse Ali'nin uğruna dövüştüğünü iddia ettiği siyah stereotipiydi. Buna rağmen Ali, Joe'yu her fırsatta aşağıladı. Joe'yu köşeye sıkıştırmaya dair bir ana planı vardı. Bir süre sonra işler öylesine gereksiz bir hâl aldı ki bana, Ali'nin Ernie Terrell'la karşılaştığı zamanı hatırlatmaya başladı. Beni rahatsız eden şey, özellikle Terrell'ı nasıl dövdüğü değildi. Bana göre, bu durumun gereği ama bunda daha fazlası söz konusuydu. Terrell'ın erkekliğini elinden almaya, rekabetçi olmadığı açıkça belli olan rauntlarda dövüşen bir adamı aşağılamaya yönelik bir

istekti; bu yüzden, bir spor yarışması olmaktan çıktı ve bir tür halk işkencesine dönüştü. O zamanlar, özellikle de Ali'nin politikasından rahatsız olmadığımdan Ali'nin niyetinin ne olduğunu anladığımı sanmıştım. Çok şeye maruz kalmıştı ve bunun hıncını Ernie'den çıkarıyordu. Ama sonra Joe'yla da aynı şeyin yaşandığını gördüm. Ernie nasıl fiziksel açıdan karşılık verememişse Joe'da artık rekabet edemiyordu; aslında sözel ve politik açılardan Joe, Ali'yle bir rekabet içinde değildi. Ali'nin yaptıklarının büyük bir kısmını unuttuğuna eminim. Joe'nun o kadar üzüldüğü anlar oldu ki bunları hâlâ dünmüş gibi hatırlıyor. Ali'yse muhtemelen bunları hiç hatırlamıyor ama bunları yaptı. Bugün insanların; sırf dile yatkın olmadığı ve ona has Güney Carolina İngilizcesi eyaletin o bölgesinden olmayan kişiler tarafından anlaşılmadığı için Joe'nun aptal olduğunu düşünmelerine bakın. Joe, aptal değil. Ama Ali ona eyeri taktı ve Joe'nun bunu artık sonsuza dek taşıması gerekiyor. Joe her ne demekse *Tom Amca* değil ve asla da olmadı ama Ali, onu bu şekilde de damgaladı. Ali'nin; Joe'nun beyazların bir aracı olduğunu söyleyip durduğu günlerde Joe'nun etrafındaki nüfuzlu kişiler, Ali'nin etrafındaki nüfuzlu kişilerden çok daha siyahtı. Joe bir an bile Ali'nin bir sürü beyazla birlikte iş yaptığını gözden kaçırmadı.

"Dolayısıyla Joe'yu rahatsız eden meseleler bunlardı ve bu meseleler, birçok kişinin Ali'nin ne yaptığını görmemesiyle daha da pekişiyordu. Neler olup bittiğini görmüş olması gereken yazarların, Joe'nun beyaz toplumunun aptal bir aracı olduğu numarasını yutmaması gerekirdi. Bunların birçoğu, karşılaşmada Ali'ye psikolojik bir üstünlük kazandırmak için hesaplanarak yapılmış şeylerdi ama Ali durumu daha da ileri götürdü. Yaptığı şeylerin, ölmekte olan bir böceğin kanatlarını koparmak gibi zorba ve sadist bir yanı vardı. Bence sonradan duruldu. Elde ettiği başarılar ve ülkenin değişen sosyal ve politik ortamı birlikte onu daha farklı bir kişi yaptı. Ama

Joe'ya verdiği zararın asla telafisi olmadı. Bana göre, o dönemdeki tüm o insanlar arasında Ali'ye karşı hâlâ kötü bir niyet besleyen kişinin Joe olması gayet anlaşılır bir şey."

Karşılaşmadan önceki laf savaşında, Ali bariz bir biçimde üstün geldi:

> Frazier gerçek bir şampiyon değil. Kimse onunla konuşmak istemiyor. Ha, belki karşılaşmayı alırsa Nixon onu arar. Beni arayacağını sanmıyorum. Ama insanlarımın yüzde doksan sekizi yanımda. Mücadelemi anlıyorlar. Onlar da her gün sokaklarda aynı mücadeleyi veriyorlar. Karşılaşmayı kazanırsam onlar da kazanır. Kaybedersem onlar da kaybeder. Siyah olan ve Frazier'ın beni dövebileceğini düşünen herkes bir *Tom Amca*'dır. Siyah olan herkes kazanmaya devam etmemi istiyor.[9]

> Joe Frazier şampiyon olamayacak kadar çirkin. Joe Frazier şampiyon olamayacak kadar aptal. Ağır sıklet şampiyonunun benim gibi zeki ve güzel olması gerekir. Joe Frazier'a, "Nasılsın, şampiyon?" deyin, size "Eee, eee, eeee," diye cevap verecektir.[10]

> Frazier ring kenarına gittiğinde kendisini bir hain gibi hissedecek. O kadınlarla erkeklerin onun için gelmediğini görünce biraz cesaret kaybedecek. İçine tuhaf, öfke dolu bir his çökecek. Korkmaya başlayacak ve gururunu biraz yitirecek. Baskı öylesine büyük olacak ki bunu hissedecek. Kendi köşesine gittiğinde durum cidden korkutucu olacak. Elinde hiçbir şey kalmayacak. Ama benim bir amacım var.[11]
> Joe Frazier bir şarkıcı olmak istediğini, bir grubu oldu-

ğunu söylüyor. Joe Frazier şarkı söyleyemez. Ah adamım, Joe; seni şarkı söylemede de yenebilirim. Evet, yenebilirim. Bir notayı senden daha iyi söyleyebilirim. Televizyonda şarkı söylediğini duydum, herkes nasıl şarkı söyleyemediğinden söz ediyor. Sana sadece gerçekleri söyleyeceğim; herkes nasıl bir şarkıyı söyleyemediğinden söz ediyor, herkes.[12]

JOHN CONDON: "Ali-Frazier, Madison Square Garden'da düzenlenecek on yedinci dünya ağır sıklet şampiyonası karşılaşmasıydı; hayatımda çalıştığım en büyük olaydı. Bir daha asla bana o kadar heyecan ve tatmin duygusu veren bir olayda çalışabileceğimi sanmıyorum. Karşılaşmanın düzenlendiği andan sona erişine dek, muhteşem bir deneyimdi. Patti Dreifuss ve ben, Garden'ın karşılaşma tanıtımcılarıydık. İki ay boyunca günde on altı saat çalıştım ve yedi kilo verdim. Bilet satmak için reklam numaralarına gerek kalmadı. Madison Square Garden'da düzenlenmiş her olaydan daha fazla basın kartı talep edildi. 760 basın kartı verdik ve beş yüzünü geri çevirdik. Hatta İsrail'de kahvaltı yaparken seksen yaşındaki annesinin, 'Ali mi kazanacak, Frazier mı?' diye sorduğunu söyleyen İsrailli bir muhabirimiz vardı. Kendi kendine, 'Tanrı'm, seksen yaşındaki annem bunu soruyorsa bu karşılaşmayı gerçekten de haber yapmamız gerek,' demiş."

Karşılaşma tarihi yaklaşırken kamuoyunun ilgisi doruk noktasına çıktı. Karşılaşmayı canlı olarak otuz beş yabancı ülkede yayımlamak üzere rekor sözleşmeler imzalandı. Birkaç siyahi kuruluş, kapalı devre biletlerin yüksek maliyetinin Ali'nin taraftarlarının birçoğunun karşılaşmayı göremeyeceği anlamına geldiğinden şikâyet etti. Bu da karşılaşmanın siyah tanıtımcılar tarafından düzenlenmesi ve elde edilecek

gelirin bir kısmının siyah topluma verilmesine yönelik önerilere karşı çıkan Yank Durham tarafından yanıtlandı. "Oraya ya da buraya ne kadar para gideceği umurumda mı sanki?" dedi Durham. "Boksörlerin her biri için iki buçuk milyon dolar söz konusu ve kimse bana bir şey vermedi. Hiçbir beyaz grup bugüne dek bana bir şey vermiş değil. Hiçbir siyah grup da öyle. Sahip olduğum her şey için çalıştım. Demir yolunda çalıştım; yük işçisi olarak çalıştım; boksörlerle çalıştım. Boks yapan birkaç dövüşçüm vardı ve bu kişi, başarılı olan tek dövüşçüm. O yüzden, hiçbir şeyden vazgeçmiyorum. Bence bu birlikte çalıştığım dövüşçü için doğru; ilgimi çeken tek şey de bu."[13]

Karşılaşmadan önceki son birkaç günde, karşılıklı atışmalar çoğalırken gerilim de artmaya devam etti:

Muhammed Ali: "Joe Frazier benim için bir hedeften başka bir şey olmayacak. Dans ediyor, hareket ediyor ve vuruyor olacağım; Frazier beni bulamayacak bile. Joe Frazier o yumruklarla uzanıp bunalacak ve yumrukları uzadıkça daha da sinirlenecek. Her şey o kadar hızlı gelişecek ki Joe Frazier bununla baş edemeyecek. Güm, güm, güm! Hem bir yandan onunla konuşuyor olacağım: *Haydi, Joe; haydi, Joe; sen şampiyon değilsin. Haydi, çoktan üç raunt kaybettin.* Şiirimde dediğim gibi: 'Joe çok iyi başlayacak ama hiç şakam yok. Onu ittirip dürteceğim. Öfkesini buhar gibi söndüreceğim. Bu söylediklerim sizi şok edip şaşırtabilir ama Joe Frazier'ı yok edeceğim.'"[14]

Joe Frazier: "O güzel kafası onda kalabilir, onu istemiyorum. Asıl böbreklerini sökmeye çalışacağım. Bedeninin en canlı olduğu yerde olacağım. Sonra, işi

iş olacak. İzleyin onu. Güzel kafası geriye gidecek ve bunu üçüncü ya da dördüncü raunda kadar sürdüreceğim. Sonra, fark görülecek. Artık gövdesine yumruk yiyemeyecek hâle gelecek. Sonra, acıyan bedenini kaçırmaya çalışacak ve kafasını öne çıkaracak. İşte, o zaman kafasını hedef alacağım ama suratı artık güzel olmayacak ya da bunu artık umursamayacak."[15]

Muhammed Ali: "On beş hakem. Bu karşılaşmada on beş hakem olmasını istiyorum çünkü benden başka o günkü hızıma ulaşabilecek kimse yok. Beni pataklayacak tek bir kişi bile yok. Çok hızlıyım. Çok zekiyim. Çok güzelim. Bir posta pulu olmalıyım. Ancak öyle yalayabilirsin beni."[16]

Joe Frazier: "Bunları daha önce de gördüm. Anlarsınız ya? Kötü savaşlara girdim. Bir dövüşçü olarak dayanıklıyım. Yumruklara dayanabileceğimi çoktan kanıtladım ama ya Clay? Dayanıklı mı yoksa ona yumruk indirdiğimde, can noktasına vurduğumda paramparça mı olacak? Kolay bir karşılaşma olmayacak. O da iyi, ben de iyiyim. Zaten karşılaşmaların böyle olması gerek."[17]

Muhammed Ali: "O gece, her yerde bekliyor olacaklar; İngiltere, Fransa, İtalya, Mısır ve İsrail, kırk beş dakikalık bir ateşkes ilan edecek. Suudi Arabistan, Irak, İran hatta kızıl Çin ve Formoza. Zamanın başlangıcından beri böyle bir karşılaşma olmadı. İnsanlar sıraların arasından şarkılar söyleyip dans edecekler ve karşılaşma sona erince Muhammed Ali dünya şampiyonu olarak hak ettiği yeri alacak. Bu adamı patakladıktan sonra, birisi beni ringde pataklayana dek artık unvanımın alınmasını istemiyorum."[18]

BRYANT GUMBEL: "Muhammed Ali; 8 Mart 1971. Çalkantılı bir geceydi. New York'ta, Sekizinci ve Dokuzuncu Caddeler arasında Kırk Altıncı Sokak'taki asansörsüz bir binanın üçüncü katında oturuyordum. Karşılaşmada neler olduğunu bir tek radyodan takip edebiliyordum; her raunttan sonra kısaca olanları anlatıyorlardı. O gece, az kalsın ölecektim. Ölecektim çünkü her şeyin anlaşılacağı geceydi. Ali kaybedecek olursa inandığım her şey yalan olacak gibiydi.

"Altmışlı yıllarda genç ve siyah olup da Ali'ye sempati duymamayı hayal etmek imkânsız. Son derece yetenekli, inanılmaz derecede kendine güvenen ve aynaya baktığında gördüğü kişiyle ilgili olarak devletin hakkında düşündüğünden daha azını düşünen birisiydi. Genç, siyah ve düzeni bozmakla ilgilenen kişilerin, hatta bazı durumlarda düzeni tam manasıyla alt üst etmek isteyenlerin o tür bir kişiyle kendilerini özdeşleştirmeleri gerekiyordu. Ali'nin sürekli olarak karşılaşmaları kazanması da durumu daha iyi yapıyordu. Çünkü o zamanlar tutkuyla yaptığımız her şeye rağmen, fazla sayıda zafer kazanmamıştık. Genellikle kaybeden taraf oluyorduk; o yüzden, Ali'nin kazandığı karşılaşmalar muhteşemdi. Kısa ve net bir biçimde bir kahraman figürüydü. Kelimenin her anlamıyla kahramandı. Siyah olmasaydı ve aynı inançlara sahip olsaydı, özel birisi olur muydu? Belki. Ama siyah oluşu onu daha da özel kılıyordu. Atletik bir adam oluşu daha da özel kılıyordu. Yakışıklı oluşu çok daha özel kılıyordu. Ali'nin en çekici yanlarından birinin aşırı yakışıklı olması olduğu belliydi. Bu ülkedeki ırkla ilgili sorunların birçoğunun; beyaz erkeklerin, siyah erkeklerin cinsel açıdan onlardan üstün olduğu korkusuna ilişkin psikolojinin derinliklerine kadar inmediğine inanmamak için aptal olmanız gerekir. Bu siyah kahramanın her şeyin üstüne bir de yakışıklı olması, bu ülkedeki ırkçılık sorunlarının tam merkezine uzanıyordu.

"Dolayısıyla o gece iki namağlup ağır sıklet şampiyonu vardı. Bunlardan biri siyah grubunun esas sembolüydü, siyah mirasa dair siyahların hislerini yansıtıyordu ve ırkçılığın yol açtığı adaletsizlikten söz ediyordu. Diğeriyse eski düzenin savunucusu gibi değildi ama buna karşı da gelmiyordu. Günümüzde, insanlara Vietnam'ın o zamanlar genç bir erkeğin hayatında ne kadar baskın olduğunu anlatmak zor. Hangi kızla dışarı çıktığınızdan, kiminle yeniden görüşeceğinizden, okulda aldığınızda notlara kadar her şeyi etkiliyordu; çünkü diplomanızı kullanacak bir fırsatınız olmazsa neden bir diploma almaya gerek duyacaktınız ki? Son derece tuhaf zamanlardı ve Ali bunlara gayet iyi uyuyordu. Bir süre sonra, Ali'ye nasıl destek olduğunuz önemli politik ve nesilsel bir sınava dönüştü. Ali tutunabileceğimiz, bizden birisiydi. Adil olsun olmasın Joe Frazier da Ali'nin rakibi olduğundan bizi ezenlerin sembolü hâline geldi.

"Aradan yirmi sene geçtiğine inanmak çok zor. Ali kaybettiğinde resmen mahvoldum. Berbat bir durumdu. Sanki savunduğum her şey ayaklar altına alınıp ezilmişti. Ellerinde bayraklar, başlarında çelik başlıklarla protesto yapan uzun saçlı gençleri döven insanların fotoğraflarını görmüştük ve elimize, ringde hesaplaşma fırsatı geçmişti. Bizim tarafımız haklıydı ve karşı taraf da kendisinin haklı olduğunu düşünüyordu; karşılaşmayı kim kazanırsa kazansın, lanet olsun ki durum böyleydi. İkisinin ortası yoktu. Korkunç bir geceydi. Hayatımın sonuna dek unutmayacağım. Hava âdeta Richard Nixon'ın bir sene sonraki o ezici yeniden seçim yetkisini kazandığı zamanki gibiydi. Berbat bir durumdu ama Ali'nin karşılaşmayı kaybetmesi çok daha kişisel bir olaydı; çünkü politik açıdan düşüncelerimizin zaten azınlığı oluşturduğunu hissediyorduk. Karşılaşmaya katılarak kaybedeceğimizi biliyorduk. Hemen hemen seçilmişlerin bir parçası olmak gibiydi; tüm dünyayı çözmüş olanlar bir tek bizlerdik ama çoğun-

luk bizim bakış açımıza sahip değildi. Rakamların lehimize olmadığını biliyorduk. O yüzden de Ali-Frazier karşılaşması çok önemliydi; çünkü bu karşılaşma bir sınavdı. Eşit oyun sahasıydı; teke tek, bir adamın bir diğerine karşı geleceği olaydı. *Şimdi size göstereceğiz hergeleler,* diyorduk."

8 Mart 1971'de, dünyanın gözleri modern zamanların en muhteşem sahnelerin biri hâline gelen ışıklandırılmış ufak ve kare bir kanvasa odaklanmıştı. Daha önceden asla o kadar çok kişi tek bir olayı izlememiş ve beklememişti. Gerilim, beklenti ve heyecan her yerde hissediliyordu. Atmosfer dünyanın ağır sıklet şampiyonuna göre değil de birbirini yakından takip eden iki başkanlık adayı yarışına göre gibiydi.

Sabahki ağırlık ölçümünden sonra Garden yetkilileri, Ali'yi arenayla oteli arasında götürüp geri getirmenin fazla karmaşık olacağını düşündü; böylece, Ali günün geri kalanını orada dinlenerek geçirdi. Bir ara Romanyalı bir diplomat, ona bir Romanya bebeği hediye etti. Ali hediyeyi kabul etti ve fotoğraflarının çekildiğini fark edene dek sabırla uzun süren bu hediye verme konuşmasını dinledi. Sonra, bebeği Bundini'ye verdi ve "Al bunu," dedi. "Dünyanın ağır sıklet şampiyonunun bebeklerle oynaması iyi gözükmez."[19] Saat 14.30'da, karşılaşma öncesi son yemeğini yedi. Sonra da şekerleme yaptı. O sırada, aşağı katta bambaşka bir manzara söz konusuydu.

JOHN CONDON: "Ana alanda, basın alanında bir şeyle uğraşıyordum. Angelo içeri girdi, çoktan kurulmuş olan ringe yürüdü ve ipleri gevşetmeye koyuldu. 'Angelo, ne yaptığını sanıyorsun? Şimdi hepsini yeniden germemiz gerekecek,' dedim. 'Hayır, John, onları rahat bırak,' dedi. 'Tanrı aşkına, bunu yapamam,' diye yanıt verdim. Ben de Frazier'a haksızlık olmasın diye Yank Durham'a gittim ve 'Yank, ipleri

kontrol etsen iyi olur, tamam mı?' dedim. Yank, 'Neden, iplerin nesi var?' diye sordu. 'Sadece kontrol et. Sana bir sorun var demiyorum. Sadece ipleri bir de kendin kontrol et,' dedim. Yank ipleri kontrol ederken öfkeden çıldırdı. 'Bunlar çok gevşek! Kimse lanet olasıca ipleri sıkılaştırmamış,' diye bağırmaya başladı. Ben de 'Birisini bul da sıkılaştırsın,' dedim. Böylece Yank bunu Angelo'nun yaptığını asla bilemedi; Angelo da sanırım bunları okuyana dek Yank'e anlattığımı bilmedi.

"Ama gün boyunca, Garden bir tımarhane gibiydi. Öğleden sonra, güvenlik yetkililerimizden birinin Frank Sinatra'nın basın alanının en ön sırasında olacağını söylediğini duydum. Onu durdurdum. 'Joe,' dedim. Adamın ismi Joe'ydu. 'Sinatra'nın bu gece haber yapan basının arasında olması mümkün değil. Bunu derhâl aklından çıkar ve lütfen, ne beni ne de onu utandır; çünkü orada olursa dışarı atılacak.' O gece Garden, yılbaşı ve Paskalya Geçit Töreni karşımı bir olaydı. Öyle bir gecenin bir daha yaşandığını sanmıyorum. Önemli olan herkesin orada olduğu gecelerdendi. Basın alanına baktım ve Sinatra'yı gördüm. Dustin Hoffman'la Diana Ross'u daha yeni dışarı atmıştım. Sinatra'yı da atmak için oraya yöneldim; ona yaklaşırken ABC kameramanlarından biri, 'Bizden birinin biletini aldı,' dedi. Yani, onu atamazdım. Bir basın bileti olduğu müddetçe, orada olmaya hakkı vardı. Böylece Sinatra, *Life* dergisi için karşılaşmanın fotoğraflarını çekti ve *Life*'ın ön kapak fotoğrafı da onun çektiklerinden birisi oldu."

BUTCH LEWIS: "Joe Olimpiyatları kazandıktan sonra, bir grup iş adamı Cloverlay Inc. şirketini kurup kariyerini desteklemek istedi. Babam da bu kişilerden biriydi; çok geçmeden Joe'nun yol arkadaşı olarak onunla birlikte seyahat etmeye başladım. Boks dünyasına böyle girdim. Ali'yle kar-

şılaştığı gece, yani ilk karşılaşmalarında buna tahammül edemedim. Yani, gerilim dayanılmayacak kadar fazlaydı. Benim Joe'yla özel bir tanışıklığım olmasından, karşılaşmaya kadar gelişen olaylara ilgim olmasından çok daha öte bir olaydı. Karşılaşmadan çok daha fazlası söz konusuydu. Hatırlıyorum da Eddie Futch'la birlikte Ali'nin soyunma odasına gittim ve ellerini bantlatışını izledim. Fikrimi söylemek istedim. Ben de en az onun kadar kötüydüm, anlarsınız ya? Ali masaj masasında oturuyordu. Beni gördü ve Joe'yu iğnelemeye en yakın şeyin beni iğnelemek olduğunu düşünmüş olmalı. O yüzden, bana baktı ve 'Bunu Joe'ya götür,' dedi. Masadan kalktı, ellerini hareket ettirmeye koyuldu; yumruk atarmış gibi yapıyor, olduğu yerde zıplıyordu. 'Bunu Joe Frazier'a götür.' Güm, güm, güm! 'Joe'ya ona bunları vereceğimi söyle.' Kendi kendime, 'Lanet olsun, bu karşılaşma ciddi ciddi gerçekleşecek,' dedim.

"Normalde, 'Tamam, adamım; siktir git. Seni fena dağıtacağız,' derdim. Ama kalbim kulaklarımda atıyordu. Kalp atışlarımı duyabiliyordum. Terliyordum ve Ali karşımda yumruklar atıp dans ederek 'Bunları Joe'ya götür. Onu nakavt edeceğim,' diyordu. Bense yanıt veremiyordum. Hiçbir şey yapmıyordum çünkü dağılmış hâldeydim. Ağzım açık bir hâlde öylece duruyordum.

"Sonra, Joe'nun soyunma odasına geri döndüm. Joe'nun elleri sarılmıştı ve ayağa kalkmış çalışıyor, kroşeler atıyordu. Nasıl yaptığını bilirsiniz. Kroşe atarken inler. *Güm, güm*, diye atmaz. 'Ahh! Ahh!' diye kroşe atar. Kapalı devre görevlileri kameralarıyla oradaydı. Joe ısınmak için hareket etmeye çalışıyordu. Kameramanlardan biri, o hergele ne yapmaya çalışıyordu bilmiyorum ama Joe'yla konuşuyor ve kamerasını burnunun dibine tutuyordu. Joe havaya yumruklar atıyordu. 'Ahh!... Yank... Ahh!... O hergelelere de ki... Ahh!... Siktir olup gitsinler buradan... Ahh!' Ben de yine içimden, 'Lanet

olsun,' dedim. 'Bu karşılaşma ciddi ciddi gerçekleşecek. Hem de az sonra.' Yank ve Eddie, tüm olay boyunca sakindi; her ikisi de profesyonel. 'Haydi, insanları buradan çıkaralım. Sakin ol şampiyon,' diyorlardı. Ama ben berbat durumdaydım. Şunu söylemem gerek: Daha yaşlı olsaydım, kesin kalp krizi geçirirdim. Sinirlerim o kadar gerilmişti. Sonra, yerime gittim ama hâlâ berbat durumdaydım. Yanımda, sandalyemin altına koyduğum ve sakinleşmek için bir yudum içmek için hazır bulundurduğum bir şişe Crown Royal vardı. Dövüşçüler ringe çıkarken Ali sıraların arasından yürüyordu; adamın teki arkamda sıçrayınca şişeyi tekmeledi ve kırdı. Ondan sonra, iki sıra arkamdaki bir adam yere yığıldı; bir sedyeyle onu dışarı çıkarmak zorunda kaldılar. İçimden, 'Lanet olsun. Daha karşılaşma başlamadı bile ama çoktan insanları sendeyle götürmeye başladılar. Buna dayanamıyorum. Olay fazla ağır. Joe'yla Ali'nin ne durumda olduğunu bilmiyorum ama gecenin sonuna kadar dayanamayacağım,' dedim."

O gece Joe Frazier'a aitti. Ali rakiplerini psikolojik açıdan çökertmekte ustaydı. Dövüş planının bir parçasıydı, attığı her yumruk kadar güçlü bir silahtı. Ama Frazier sözcüklerden etkilenmeyecek kadar saf bir dövüşçüydü. Ali gibi o da kendine inanıyordu. Ali gibi o da kazanacağını biliyordu.

İlk rauntlarda, karşılaşma eşit gidiyordu ama Ali her zamankinden daha çok yumruk yedi. Bacakları sık sık boşa gidince iplere yaslanıyor, yumrukları yiyor, sonradan hayati önem taşıyacak kadar puan kaybediyordu. On birinci rauntta durum tersine dönmeyecek biçimde değişti. Frazier feci bir sol kroşe attı ve yaralanan Ali ringde geriye doğru tökezledi. Bunun ardından her biri bir önceki kadar gaddar dört raunt daha geçti. Ferdie Pacheco, "On beşinci rauntta, Ali yorulmuştu," diye olanları hatırlıyor. "Yaralanmıştı ve sadece son raundu tamamlamaya çalışıyordu. Frazier çenesine o güne

dek attığı en sert sol kroşeyi attı. Ali yere yığıldı ve nakavt olmuş gibi kalakaldı. Ayağa kalkmasının imkânsız olacağını düşündüm. Ama sırf ayağa kalkmakla kalmadı, neredeyse ayağa kalktığı hızda yere yığıldı. İnanılmazdı. Sırf yumruklara dayanmakla kalmamıştı. O gece, hayatımda gördüğüm en cesur dövüşçüydü. Ölü bile olsa ayağa kalkardı. Frazier onu öldürmüş bile olsa kalkardı."

Eddie Futch, Joe Frazier'ın stratejisinin baş mimarıydı. Yank Durham sonradan Futch'ın önemine dair şunları söyledi: "Elması ben kesmiş olabilirdim ama cilalayan Eddie'ydi." Yüze yakın dünya şampiyonluğu karşılaşmasına hakemlik yapmış olan Arthur Mercante, ringdeki üçüncü adamdı. Futch, Mercante, Ali ve Frazier, 8 Mart 1971'deki karşılaşmanın öyküsünü anlatıyorlar.

ARTHUR MERCANTE: "Kimse karşılaşmaya kimin hakemlik edeceğini bilmiyordu. O sabah, yerel gazetelerden birinde her biri bir olasılık olan yedi farklı hakemin fotoğrafı vardı ve bu kişilerden biri bendim. Hepimiz bu işi almak için yanıp tutuşuyorduk. O öğleden sonra saat dörtte, New York Spor Komisyonundan Frank Morris'ten bir telefon geldi ve benden Garden'a gitmem istendi. Karşılaşmaya benim hakemlik yapacağımı söylemedi; sadece bir görev için Garden'a gitmemi rica etti. İşte o zaman işi aldığımı anladım.

"O gece hem ringin içinde hem de dışında akıl almaz bir gerginlik vardı. En ufak bir aksiyon bile, ki o gece ortam oldukça hareketliydi, kalabalığın kükremesine neden oluyordu. Bir Muhammed Ali karşılaşmasına hakemlik edince onun kim olduğunu fark etmeden edemiyordunuz. Ama ben her zaman tarafsız olmaya ve hiçbir atlete hayranlık beslememeye çalışırım. Kendinize ringde sadece iki genç adam olduğunu söylemek zorundasınız; ikisinin de bir diğeri kadar kazanmayı çok istediğini, onlara eşit davranmanız gerektiği-

ni söylersiniz. İşin aslı, bir Ali karşılaşmasının hakemliğini yapmak birçok diğer dövüşçünün karşılaşmasının hakemliğini yapmaktan çok daha kolaydı. Ali esasen temiz bir dövüşçüydü. Kenetlenmeler sırasında, 'Ayrılın,' derseniz derhâl bir şey yapmadan geri çekilirdi. O esnada rakibine vurmaya çalışmazdı. Ringde yasa dışı olan birkaç şey yaptı; bir rakibinin başını onu bağlamak için aşağıya itti. Ama Ali'yle birlikte hareket ettiğiniz takdirde, salondaki en iyi yer sizin olurdu.

"Ali ve Joe o gece birbirlerine çok zarar verdiler. Karşılaşmadan sonra, her ikisinin suratı da dağılmıştı. Ali'nin suratı artık yuvarlak değildi. Frazier'ın suratı çürükler, şişlikler ve kesikler içindeydi. Bir bakıma, yüz hatlarının değişmesini izlemek dehşet vericiydi. Ama o gece tarih yazılmıştı, inanılmaz bir karşılaşma olmuştu. Rauntlar devam ederken Ali Joe'yla çok konuştu. Arada küfür etti, 'Haydi, adamım. Elinden gelenin ne iyisi bu mu?' gibi şeyler söyledi. Çoğu zaman, kalabalık ve dövüşçülerin pozisyonu yüzünden ne dediğini duyamıyordum. Joe nadiren ona yanıt verdi. Daha çok Ali konuşuyordu. Birkaç kere, 'Ali, konuşmayı kes,' dedim; bir süre susuyor, sonra yine başlıyordu. Karşılaşmanın anlayamadığım bölümleri oldu. Bazen Ali sadece iplere yaslanıyor, Frazier ona sert yumruklar indirirken hafif yumruklar atıyordu. Belki de dinleniyordu; psikolojik bir oyun da olabilirdi. Ama o numaralar o gece Joe'ya sökmeyecekti; Ali bu şekilde sonradan ihtiyaç duyacağı rauntları feda etti.

"Hafızamdan silinmeyen birkaç an var. Bu anlardan insanların hatırlamadığına memnun olduğum biri, onuncu rauntta gerçekleşti. Frazier bir boğa gibi dövüşüyordu. Onları ayıracağım zaman yapmam gereken tek şey, 'Ayrılın' demekti; Ali geriye çekilirdi ama Joe'ya karşı fiziksel baskı kullanmak zorunda kalırdım. Yoksa sürekli olarak öne atılırdı. Onuncu raundun ortalarına doğru onları ayırdım ama Joe bana aldırış etmeden öne atılmaya devam etti. Sağ elimin serçe parmağı

havadaydı. Tabii, hakemlik yaparken tırnaklarını kısa kesip törpülediğiniz için sorun olmazdı. Ama parmağım sert bir biçimde göz çukurunun altına çarptı. Bana baktı ve 'Lanet olsun, adamın,' dedi. 'Ellerini çek üstümden.' Sonra, gözünü temizlemek için kendi köşesine gitti, giderken 'Kahretsin, iki adam tarafından dövülüyorum,' dedi. Ben de içimden, 'Köşesine giderse yerine oturacak ve yüzyılın çekişmesini yaşayacağız,' dedim. Bu yüzden kolumu boynuna attım, onu ringin ortasına ittim ve zil çalana dek dövüşmeye devam ettiler. Sonra, Joe'dan özür dilemek için köşesine gittim; Yank Durham pek de kibar olmayan bir dille beni bir güzel azarladı. Her ikisi de bana fena yüklendiler. Ama Joe bir sonraki rauntta toparlandı ve Ali'yi yaraladı.

"Bu anlattığıma benzer olaylar haricinde, bir köşeye gittiğim tek zaman bir dövüşçünün yaralandığını hissettiğim zamanlardı. Köşeye gidip ne yapılması gerektiğini anlayabilmek için neler dendiğini dinler, olanları gözlemlerdim; doktor çağırıp çağırmayacağımı, karşılaşmayı durdurup durdurmayacağımı anlardım. On birinci raunttan sonra, Ali'nin köşesine gittim ve iyi olup olmadığından emin olmak istedim. Ama en iyi hatırladığım raunt, son raunt. O raunt bana, Muhammed Ali'nin gördüğüm en yürekli dövüşçü olduğunu gösterdi. Frazier ona bir adamın vurabileceği en sert şekilde vurmuştu. Ali bitkin düşmüştü. Yere yığıldı; bir başkası olsa yerde öylece kalırdı ama Ali üç saniyede ayaktaydı. Doğru dürüst saymak için bile vaktim olmadı. Frazier'ın tarafsız bir köşeye gitmesini işaret ettim. Joe dediğim yere gitti ve Ali'ye bakmak için döndüğümde ayakta olduğunu gördüm. Ona iyi olup olmadığını sormadım. Dayak yemiş veya sersemlemiş, yaralanmış olabilecek bir dövüşçüye soracağınız son şey devam etmek isteyip istemediğidir; çünkü iyi bir dövüşçüyse evet diyecektir. Tabii, Ali sıradan bir dövüşçü değildi; muhtemelen, gelmiş geçmiş en büyük ve en cesur dövüşçüydü.

Hayır, bir karar vermek hakemin görevidir ve karşılaşmayı durdurmayı bir an için bile düşünmedim. Rakipler birbirine çok yakın devam ediyorlardı. Ali çok feci bir yumruk yemiş olmasına rağmen ayaktaydı ve kendisini gayet iyi kontrol edebiliyordu. Hatta o rauntta yere yığılmasından önce daha iyi dövüştü.

"O zamanlar hakemler, hakemlik yapmanın yanı sıra dövüşlerde puan da verirdi; ben de Frazier için sekiz-altı-bir puanı verdim. İki hakem Joe'ya dokuz-altı ve on bir-dört vermişti. Sekiz-altı-bir yakın bir dövüştü. Muhammed bir raundu değiştirerek benden puan alabilirdi ve iki raundu değiştirerek karşılaşmayı kazanabilirdi. Daha önce de dediğim gibi, birkaç raunt boyunca iplere yaslanıp yumruk yememiş olmasaydı, o karşılaşmayı alabilirdi.

"Sonradan, karşılaşma sonrası düzenlenen o partilerden hiçbirine gitmedim. Dosdoğru eve gittim. O karşılaşmanın hakemliğini yapmış olmak benim için çok önemliydi. O zaman bile çok önemli tarihî bir olayda görev aldığımı biliyordum. Ama o sırada bir bira şirketinin halkla ilişkiler işini yürütüyordum. Esas işim oydu; ertesi sabah, her zamanki gibi sabah saat sekizde masamın başındaydım."

EDDIE FUTCH: "Yank patrondu, Joe da dövüşçüydü ama Ali'nin yenilmesinde yardımcı olduğumu düşünüyorum. Ali-Frazier karşılaşmalarının üçünde de Joe'nun kampındaydım; Muhammed'le karşılaştığı ilk iki sefer de Ken Norton'la birlikteydim. Her seferinde, Ali'nin stilinde işimize yarayacak kusurlar gördüm. Joe söz konusu olduğunda bu kusurlar, Ali'nin başını yumruklardan kaçırış şekliydi; ringin ortasında değil, iplerin orada olduğunda öyle yapıyordu. Başını bedenini savunmasız bırakacak biçimde yumruklardan korumak için geriye atıyordu. Böylece Joe onunla ilk karşılaşmaya çıktığında gövdeye saldırma kilit taktikti. Birçok boksör Ali'yle

karşılaştığında ve Ali iplere gittiğinde doğrudan başına vurmaya çalışırdı. Ali başını geri çektiğinden yumruklar önünden geçerdi ve bir kere ıskalamanızı sağladığında iplerden öne çıkar ve sizi yaralardı. Üstün bir manevra, tehlikeden uzak durma ve rakiplerini iplerin dışına yumruklama kabiliyetine sahipti. Böylece Joe'ya, Ali iplere gittiğinde her iki eliyle birden gövdesine yumruk atması talimatı verildi. Ali'nin başını geriye atmasına izin verecekti; çünkü Ali iplere yaslandığında bedeni sert yumruklara karşı savunmasız kalacaktı. Sonra, başına yumruk almaktan sakınmak için geriye yaslanmak yerine, gövdesini korumak için başını öne getireceğini biliyorduk. İşe yaradı. Ali'nin bacakları eskisi gibi değildi; Joe onu iplere karşı yaraladı. Hatta Joe onu on birinci rauntta nakavt edebilirdi ama Ali onu caydırdı. Bu konuda sonradan Joe'yla dalga geçtik, çünkü o sırada Ali'nin onu kandırdığını fark etmemişti. Ali'nin başı dertteydi. Bir sol kroşe yemişti ve çok kötü darbe almıştı; dahası, şaklabanlık yaparak yaralanmasını abartıyordu. Joe'ya abartılı hareketlerle karşılık veriyordu. Joe'ysa ringin diğer ucundan kayıtsızca Ali'ye doğru yürüyordu.

"Buna 'Uzun Yürüyüş' demiştik. Ali'ye fazladan vakit kazandırdı ve Joe'nun bir nakavt yapmasını engelledi. Ali hareketlerini abartarak Joe'nun dalga geçtiğini düşünmesini sağladı. Onu fena kandırdı."

MUHAMMED ALİ: "Büyük bir karşılaşmadan önce hep baskı hissettim çünkü olay gerçekti. Boks, her şeyin önceden nasıl olacağını bildiğiniz bir film gibi değildir. Bir yeriniz yarılabilir; nakavt olabilirsiniz; her şey ters gidebilir. Frazier karşılaşmasında onun sert dövüşeceğini biliyordum. Bana göre, Liston'dan veya Foreman'dan daha zorluydu; çünkü neye karşı savunmasız olduğumu biliyordu: yakından atılan sağlam bir sol kroşe. Foreman, yakından dövüşen veya kroşe

atan bir boksör değildi. Sağ eliyle aşağıdan yukarıya doğru ve hafifçe vururdu; her zaman da gözlerinizin içine bakardı. Liston, Frazier'dan daha korkutucuydu ama Liston'la genç-ken dövüşmüştüm. Joe beni hiç rahat bırakmadı, hep göğsüme yumruk attı ve bir anda nasıl olduğunu bilemediğim o sol kroşeyi savurdu. Genç olsaydım, on beş raunt boyunca dans ederdim ve Joe beni yakalayamazdı bile. Ama ilk karşılaştığımızda tam üç buçuk senedir formdan düşmüş durumdaydım. Sert yumruk atıyor, iyi baskı uyguluyordu. Enerji biriktirmek için iplere yaslanınca kazanabileceğim birkaç raundu kaybettim.

"Ama karşılaşmayı Joe'ya verdiğimi söylemek de yanlış olur. Karşılaşmayı ona vermedim. Joe bunu hak etti."

JOE FRAZIER: "Ali'den asla hoşlanmadım. Bazen yalnız kaldığımızda ve eşlerimizden ve çocuklarımızdan söz ettiğimizde fena birisi olmuyordu. Ama içeri birisi girer girmez ters konuşmaya başlıyordu ve onunla konuşmaya devam edemiyordum. Karşılaşmadan önce, sözleri canımı yumruklarından daha çok acıttı. Şimdi, bilet satışlarını arttırmak için o tür şeyler söylediğini iddia ediyor ama bunun biletlerle hiçbir ilgisi yoktu. Her ikimize de iki buçuk milyon dolar garanti edilmişti ve reklamcılardan başka yüzde alacak kimse de yoktu. Bana *Tom Amca* dedi, beyazların şampiyonu olduğumu söyledi. Tüm bu sahtelik insanları bana karşı çevirmek içindi. Siyahlara değil, kendisine yardım ediyordu. Ali siyahların lideri falan değildi. Koştuğum zamanlar hariç, bana yön göstermedi. Yol inşaatında çalışırken onun yolda ileride olduğunu hayal eder ve dört mil boyunca, 'Seni yakalayacağım, Cassius Clay,' diyerek koşardım. Tüm o lafları daha çok çalışmamı sağladı. O konuşmadan hiç hazzetmedim. Ağzı çok laf yapıyordu ve dudakları ellerinin önüne geçiyordu. Ali'ye bir sokak köpeği kadar öfkeliydim. Onu televizyonda, karşı-

laşmadan önce hakkımda konuşurken izliyordum ve 'Tanrım, onu bana ver; onu çok istiyorum,' diyordum. Ama ağzını kapattım. Evet, bunu yaptım. Birçok kişi o gece Clay'in kafasının uçurulduğunu görmek için karşılaşmaya gitti, ben de onların bu isteğini yerine getirmek için elimden geleni yaptım. Clay devrildiğinde ikimiz de yorgunluktan ölmüş durumdaydık. On beş raunt; o kadar süre dövüştük. Clay ayağa kalktığında aklımdan geçen tek şey bütün gece düşündüğüm şeydi. Yumruk at; sadece yumru at. Bırak, konuşmayı Clay yapsın. Yapmam gereken tek şey yumruk atmaktı."

DAVE WOLF: "Karşılaşmadan sonra, Joe'nun suratı dağılmıştı. Her yeri şişmişti; gözleri, elmacık kemikleri, alnının etrafı. Çok acı içindeydi ve 'Birisi bir şey yapamaz mı, canım acıyor,' dediğini hatırlıyorum. Sızlanmıyordu; oldukça kontrollüydü ama kesinlikle soğukkanlı değildi. Canı yanıyordu, yardım istiyordu. Doktorlardan biri ona bir ağrı kesici verdi; Joe uzunca bir süre başını buzlu sudan çıkarmadı. Birisi soyunma odasının hemen dışındaki lavaboya buz dökmüştü. Joe başını buzların arasına soktu ve o kadar uzun süre kaldırmadı ki bir ara boğulacağını sandım. Sonra karşılaşmadan önce Ali'nin, yenildiği takdirde ringde sürüneceğini söylediğini hatırladı. Ali bunu üstüne basa basa söylemişti ve herkes unutmuştu ama Joe aniden bunu hatırladı. Yank'e seslendi: 'Gidip Clay'i getir. Ona buraya gelmesini ve bu odada yerde sürünmesini söyle.' Yank'in yanıtı, 'Hayır' oldu. Ama Yank, Ali'nin soyunma odasına gidip ona muhteşem bir dövüş çıkardığını söyledi."

FERDIE PACHECO: "Karşılaşmadan sonra Ali'nin soyunma odasındaki manzara gelip geçiciydi. Onu sarhoş olmuş gibi giydirdik; orada öylece yatıyordu. Sonra, onu bir limoya bindirip röntgen çektirmek için Flower Beşinci Cadde Hastanesi'ne götürdük; çünkü çenesi fena hâlde şişmişti.

Geceleyin gözlem altında olması için orada kalmasını istedim ama hayır dedi. Kimsenin Joe Frazier'ın onu hastanelik ettiğini söylemesini istemiyordu. Röntgenler negatif çıktı; ıslak hâlde gördüm. Hiç kuru görme fırsatım olmadı çünkü birisi o aşamadan önce onları çaldı."

Karşılaşmadan sonra, Ali'nin düşmanları büyük bir sevince kapıldı. Düşman alt edilmiş, efsane ölmüştü. "On iki kere bile karşılaşsalar Joe Frazier, onu her seferinde yenerdi ve zaman geçtikçe yenmesi kolaylaşırdı," diye yazdı Red Smith.[20] Ali kaybetmişti; kilit sözcük buydu. Frazier'ın karşılaşmayı kazanmış olması neredeyse konu dışı kalmıştı. Bir erkek ve bir dövüşçü olarak Joe Frazier, Ali'yle ilgili olmayan sorular haricinde nispeten çok az yanıt veriyordu. Ali'den nefret edenler Joe'ya bayılıyordu. Mesele bu kadar basit veya karmaşıktı.

Ali'yse yenilgisi konusunda felsefi yanıtlar veriyordu. Karşılaşmadan sonraki gün gazetecilerle buluştuğunda Frazier'dan daha fazla yumruk attığı için kazandığını sandığını söyledi ama yenilgisi konusunda herhangi bir güceniklik sergilemedi. "Sadece bir karşılaşma kaybettim, o kadar," dedi. "Hayatta endişelenecek daha önemli şeyler var. Muhtemelen, bu yüzden daha iyi birisi olacağım. Haberler uzun süre gündemde kalmaz. Bir uçak düşer, doksan kişi ölür ama ertesi gün unutulur. Yenilgim doksan kişinin ölmesi kadar önemli değil. Başkanlara suikast düzenlenir, insan hakları liderlerine suikast düzenlenir. Dünya dönmeye devam eder. Hepiniz çok yakında başka bir şey hakkında yazıyor olacaksınız. Söyleyeceklerimi söyledim. Kaybettiğinizde gidip kendinizi vurmazsınız."[21]

"Dün gece Joe, onunla bir daha karşılaşmak istemeyeceğini söyledi," diye araya girdi gazetecilerden biri.

Ali'nin yanıtı kısa ve şirindi: "Ah, ne kadar da yanılıyor."

9
MAZLUM

MUHAMMED ALİ: "Dövüşmeme izin verilmediği süre boyunca, yetkililer ne derse dersin kendimi dünyanın ağır sıklet şampiyonu gibi hissettim. Sonra, Frazier'a yenildim. Canımı en çok sıkan şey de karşılaşmayı kaybetmenin bana mal olacağı para değildi. Yediğim yumruklardı. Unvanımı kaybettiğimi bilmekti. Sonny Liston'ı yendiğimde kazandığım şeyi takdir edemeyecek kadar gençtim. Ama Frazier'a yenildiğimde unvanımı geri alabilmek için Tanrı'nın isteğine karşı çıkmak haricinde her şeyi yapabilirdim."

Ali'nin kaybı sadece kendisi için değil, ona inanan herkes için inanılmaz bir darbe oldu. Joe Frazier düzgün bir adamdı. Bazı açılardan, Ali'den daha fazla Amerika'nın yoksullarının mücadelesini temsil ediyordu. Ama kısmen tesadüfle kısmen de bile bile Ali'den nefret eden kişilerin etrafında toplanacağı bir sembole dönüşmüştü. Ali'yi yendikten kısa bir süre sonra Frazier, memleketi Güney Carolina'da parlamentoda konuşma yapmaya davet edildi. Kırk senedir ilk kez siyah bir adama bu onur bahşedilmişti. Davet her ne şekilde ifade edilmiş olursa olsun Frazier, ağır sıklet şampiyonu olarak çağırılmıyordu. Öyle olmuş olsaydı, bu davet 1970 senesinde Jimmy Ellis'i nakavt edip unvanı tekrar aldığında yinelenirdi. Muhammed Ali'yi yenen adam olarak davet ediliyor ve kabul ediliyordu.

Bu arada Ali, nasıl geri döneceğinin planlarını yapmaya başladı. Kariyerinde ilk kez antrenmanlara başlamadan önce gücünü toparlamak için zorunlu olarak dinlenmesi gerekmişti. Ama bu durum, yasal bir ağır sıklet şampiyon adayına karşı olmasa da bir izleyici olmanın haricinde hiç ödüllü dövüşe çıkmamış olan birisine karşı karşılaşmaya çıkmak için plan yapmasını en-

gellemedi: Wilt Chamberlain.

BOB ARUM: "Anlaşılması gereken şeylerden biri de ilk başlarda boks hakkında hiçbir şey bilmiyor olmam. Bu işi öğrendikten sonra bile, uzunca bir süre bu spor hakkında hâlâ bir şey bilmiyordum. Ali'nin son derece yetenekli olduğunu biliyordum ama söz konusu beceriyi anlamıyordum. 1966 senesinde Londra'dayken Ali'ye, Jim Brown'la karşılaşma fikrinden bahsettiğim zamanı hatırlıyorum. Jim iri yarı, güçlü ve sert olduğundan rekabetçi bir karşılaşma olabileceğine dair saçma sapan bir fikir edinmiştim. Bir parktaydık. Jim de oradaydı. Ali ona, 'Bana var gücünle vur,' dedi. 'Sakın kendini geri tutma, canımı yakacaksın diye endişelenme.' Jim bunu denedi. Ali'ye dokunamadı bile; sürekli olarak havaya vuruyordu. Ali'yse suratına tokatlar indiriyordu; sert vurmuyordu ama zaman zaman, Jim çok iyi bir sporcu olmasına rağmen ringde Ali'ye karşı hiçbir şansının olmadığını anlatacak kadar sık ve sert vuruyordu.

"Durum böyle olduğu hâlde, 1971'de ilk Frazier karşılaşmasından önce Wilt Chamberlain'in Ali'yle dövüşmek istediğini duydum. Böylece, Herbert'a gittim ve karşılaşmanın gerçek değeri ne olursa olsun bilet satışlarının inanılmaz olacağı konusunda hemfikir olduk. Sonra, Wilt'i görmeye gittim; bana, en büyük hayalinin dünya ağır sıklet şampiyonluğu için dövüşmek olduğunu söyledi. Bir sözleşme imzaladık. Wilt ciddi ciddi Ali'yle karşılaşmak için imza attı. Ama Ali, Frazier'a yenildi ve Herbert bana gelip 'Uğruna dövüşülecek bir şampiyonluk kalmadı. Şimdi ne olacak?' dedi. Biz de biraz düşündük. Şunu anlamanız gerek: İnsanlar; reklamcıların ve reklam ajanslarının onları, Ali'nin içgüdüsel olarak kendini tanıttığı gibi tanıtabilmesi için milyonlarca dolar ödüyor. Frazier'a, sonra da Norton ve Spinks'e karşı yenilmesinin ardından Ali, hepsini yine de gölgede bıraktı. Herbert'a bu

yüzden, 'Karşılaşmayı yine de düzenleyelim,' dedim."

WILT CHAMBERLAIN: "Muhammed'i şaşaalı zamanlarından gayet iyi tanıyordum. Yakınen olmasa da yine de iyi tanıyor sayılırdım. Hakkında söyleyebileceğim her şey pek de hoş değil. Adamı severdim, hâlâ da severim. Ama siyahlar için bir sözcü olarak ortaya atıldığında bunun çok saçma olduğunu düşündüm çünkü Muhammed kendi adına bile zor konuşuyordu. Bazı çıkışlarını destekledim; mesela savaşa gitmeme kararını. Birçok kişi bunu yapacak cesareti bulamazdı. İsmini değiştirmesinde ve kendi kimliğini yaratmasında da ters bir yan görmedim. Ama tek bir kişiyi herhangi bir grup insanı temsil etmesi için ortaya atmak, o kişinin büyük kitlelere erişme gücüne sahip olmasını gerektirir. Muhammed bana göre uygun bir sözcü değildi. Hafif şiirler yazan, muhteşem bir atlet olan ama bir grup insan adına konuşacak gerekli eğitimi olmayan birisiydi. Dürüst olmam gerekirse Muhammed'in kendisini gerçekten de siyah Amerika'nın sözcüsü olarak gördüğünü sanmıyorum. Bu, etrafındaki başka kişilerin ve beyaz medyanın ona yakıştırdığı bir rol olabilir. Ama Muhammed gibi birisi siyah Amerika için konuşuyorsa o hâlde siyah Amerika iyi durumda değil demekti.

"Karşılaşmaya geri dönecek olursak Spor dünyasına girdiğim andan itibaren insanlar beni bir dövüşçü yapmaya çalıştılar. Dilediğiniz boks menajerine sorun; bir başka spor dalından diledikleri gibi yetiştirecekleri bir atlet seçmek zorunda olsaydılar, bir basketbol oyuncusu seçeceklerini söylerlerdi. Bunun sebebi, basketbolcuların sahip olduğu temel özellikler: İrilik, hız, çeviklik ve el-göz koordinasyonu. Her zaman şunu düşünürdüm: Birisiyle dövüşmem gerekirse bu kişinin iki neden yüzünden Muhammed Ali olacağını. Bir kere, döneminin en muhteşem dövüşçüsüydü. İkincisi, iyi birisiydi; dolayısıyla kendimi fazla abarttığım anlaşılacak olursa

Muhammed, savunmasız oluşumdan faydalanıp bana zarar verebilecek diğer dövüşçüler gibi durumu gaddarca lehine kullanmazdı. Olay neredeyse gerçekleşecekti; Muhammed'le karşılaşmama ramak kalmıştı. Hayatımda hiç kazanmadığım kadar yüksek bir miktar teklif edildi. On raunt olması kararlaştırılmış bir karşılaşma olacaktı ve ben ciddi ciddi bir şansım olduğunu düşünüyordum. Ali gibi işini harika yapan bir adamın beni hafife alabileceğini düşündüm. Olacakları öngörebiliyordum. Doğası yüzünden de o karşılaşmada eğlenmek isteyecekti ve bu sayede bana bir boşluk sunacaktı.

"Bu işi o kadar ciddiye aldım ki Cus D'Amato'yla biraz antrenman yaptım. Daha ilk baştan ona şöyle dediğimi hatırlıyorum: 'Cus, popo üstü yere yığılmaktan korkuyorum.' Cus da bana, 'Bundan korkmuyor olsaydın, seni çalıştırmazdım; çünkü o korku olmadan insanlar kendilerini birtakım durumlarda buluyorlar ve başlarına gelebilecek her türlü kötü olayın kurbanı oluyorlar. Korku bir dövüşçü için çok sağlıklı bir duygu.' Bu sözler beni korkularım konusunda daha iyi hissettirdi. Oraya çıkıp kendimi utandırmadan temsil edebileceğime inanıyordum; çünkü aklıma gelen en korkunç şey, yaptığım şeyden utanmaktı. Kareem'in önceki sene Lakers'la başından geçenleri ben asla atlatamazdım. Üç, beş, kaç milyon dolar olursa olsun utanç verici bir durum. Ama Ali'ye karşı kendimi temize çıkarabileceğimi düşündüm. Kusursuz bir boksör olmayı öğrenmem gerekmiyordu. Sekiz on ay boyunca güçlü yönlerimi ve becerilerimi tek bir kişiye uygulamayı öğrenecektim. Gus'ın bana ilk söylediği şeylerden biri, 'Tek bir adama karşı nasıl dövüşeceğini öğreneceksin, o kadar,' oldu. Ali'nin bütün kasetlerini alacağız. Yapman gereken her şeyi, bunları tek bir kişiye karşı kullanmak için hangi becerilere sahip olduğunu bileceğiz. Zaten Ali'nin sana karşı dövüşmek için yapabileceği herhangi bir çalışma yok. Bir dövüşçü olarak hakkında hiçbir şey bilmeyecek; çünkü senden

bir tane var ve hiç kaydın yok.' Avantajım buydu. Ali, hiçbir şey bilmeden karşılaşmaya çıkacaktı; neyle karşılaşacağına dair hiçbir fikri olmayacaktı, bense beni neyin beklediğini bilecektim. Tabii, Tanrı vergisi gücüm, iriliğim ve atletik yeteneğim vardı. Bahisçi olsaydım, Muhammed'i ona bir favori gösterirdim. Ama tek bir yumruk atıp Ali'yi yenebilme şansımın olduğuna gerçekten de inanıyordum."

İki metreden uzun boylu ve 125 kiloluk Chamberlain, ring tarihinin en heybetli dövüşçüsü olabilirdi ama o karşılaşma hiç gerçekleşmedi. Neden gerçekleşmediğine gelince farklı görüşler söz konusu. Chamberlain anlaşmanın bozulmasını, "Dövüşü kontrol eden kişiler ek hakları feragat etmeye niyetli değillerdi," diyerek açıklıyor. Boks dünyasında bozulan birçok anlaşmanın para yüzünden bozulduğu da kesinlikle doğru. Ancak Bob Arum, işi bozan unsurun hiç de ekonomik olmadığını söylüyor. "Chamberlain karşılaşmaya çıkmayı kabul etti. Her şey tartışıldı; ihtiyacımız olan tek şey imzalardı. Ali ve Fred Hofheinz'la Astrodome'da, Wilt'le avukatının gelmesini ve karşılaşmayla ilgili bir basın toplantısı yapmayı beliyorduk. Ali'ye, 'Ali, çeneni kapalı tut. Sen onu tartaklamaya başlamadan önce sözleşmeyi imzalasın,' dedim. Ali bana, 'Endişelenme,' diye yanıt verdi. Sonra, Chamberlain içeri girdi ve Ali, 'Kalas!' diye bağırdı. Chamberlain kireç gibi kesilip avukatıyla yan odaya geçti, dışarı çıktı ve dövüşmeyeceğini açıkladı. Sanırım, Ali gözünü korkutmuştu; sorun bir tek buydu. O gerçeklik anında Wilt, Ali'yle dövüşmenin tamamıyla saçma sapan bir fikir olduğunu fark etmişti."

Karşılaşma gerçekleşmeli miydi? Chamberlain ve iki büyük rakibi Bill Russell ve Kareem Abdul-Jabbar, görüşlerini şöyle belirtiyorlar:

Bill Russell: "Wilt adına konuşamam. Sadece kendi

uzmanlık alanında şampiyon olmuş bir kişiye şahsen asla meydan okumayacağımı biliyorum. Ali'yle asla bir ringe, Jim Brown'la asla bir futbol sahasına veya Carl Lewis bir koşu sahasına girmezdim. Düşüncelerimi veya motivasyonlarımı asla bir başkasına dayatmam ama şahsen ben böyle birisi değilim."

Kareem Abdul-Jabbar: "Ali ve Wilt karşılaşması, görmeyi istemediğim bir maçtı. Wilt ona eldivenini bile değdiremezdi. Hızlı kişiler bile eldivenlerini Ali'ye değdirememişti ve Wilt asla hızıyla tanınan birisi olmamıştı. Wilt ya rezil olacaktı ya da yaralanacaktı. Wilt'in beynini pelteye döndüren kişinin Ali olmasını istemiyordum. Karşılaşmada tüm o egoyu görmek istemiyordum."

Wilt Chamberlain: "Karşılaşma gerçekleşmedi; benim için iyi olmuş olabilir yoksa sonu kötü bitebilirdi. Bilmiyorum. Gelip geçmiş bir şey olarak kabul ediyorum."

Muhammed Ali: "Kalas!"

Bu arada 19 Nisan 1971'de, yani Ali-Chamberlain karşılaşmasının pazarlıklarının çökmesinden üç gün önce iki adam, Washington D.C.'de ABD Yargıtayının karşısına çıkmıştı. Adamlardan biri ABD başsavcısı Erwin Griswold'du. Diğer adamsa seneler boyunca Ali'nin askerlik davasını takip etmiş birkaç avukattan biri olan Chauncey Eskridge'di. Ali'nin Houston'da öne çıkmayı reddedişinin üstünden dört sene geçmişti ve o süre boyunca ülkenin ruh hâli değişmişti. Yine de Muhammed Ali'nin hapse ait olduğuna yürekten inanan bir sürü insan vardı. Gerçekten de sadece üç hafta

önce, Alabama Kongre Üyesi George Andrews Temsilciler Meclisi'ndeki konuşmasında, "Bu ülkede Adalet Bakanlığı nerede? Neden Cassius Clay denen adam, olması gereken hapishanede değil?" dedi.[1]

ERWIN GRISWOLD: "O gün mahkemedeki hava herhangi bir günden farklı değildi. Daha önceden tam 127 kere ABD Yargıtayında savunma yapmıştım ve bana göre bu sadece sıradan bir davaydı. Bay Ali'ye karşı herhangi bir şahsi his beslemiyordum. Öyle olması için bir neden yoktu. Onu hiçbir karşılaşmasında izlememiştim.

"Televizyonda veya başka bir yerde karşılaşmaları izlemek gibi bir alışkanlığım yok. Davayı kendim üstlendim; çünkü Kurayla Askerlik Hizmeti meselesi baskıların yoğun olduğu, duygusal bir meseleydi; ben de davayı almam gerektiğini düşündüm. Oldukça kapalı bir dava olduğunu düşündüm. Bazı davaları kazanır, bazılarını kaybedersiniz; o davayı da kaybettik."

28 Haziran 1971'de, Ali'nin askere gitmeyi reddedişinin üstünden tam elli ay geçtikten sonra ABD Yargıtayı, cezasını oy birliğiyle geri aldı. O günden sonra, Ali'ye karşı bir karara bağlanmamış tüm suçlamalar düştü. Ancak Yargıtayın bu kararı, bazı gözlemcilerin düşündüğü gibi pek de dinî özgürlüğün çalan çanları değildi. Thurgood Marshall'ın davadan çekilmesiyle yargıçlar, ilk olarak Ali'nin cezasının onaylanması konusunda beşe üç bölündüler. Derken ölümcül kansere yakalanmış olan Yargıç Harlan, o sene daha sonra Yargıtaydan istifa edince oyunu dörde dörtlük bir denge kurulacak biçimde değiştirdi. Oylar bu şekilde kalmış olsaydı, alt mahkemenin kararı onaylanır ve Ali hapse giderdi. Bu kavşak noktasında Yargıç Potter Stewart, bir taviz vermeyi önerdi.

Vicdani red statüsüne hak kazanabilmek için, Ali'nin şun-

ları kanıtlaması gerekmişti: (1) savaşın her türlüsüne karşı olduğu; (2) askere gitmeye karşı çıkmasının dinî eğitimine ve inançlarına bağlı olduğu ve (3) karşı çıkışının samimi olduğu. Ali'nin vicdani red statüsü talebine ilk başta karşı çıkmış olan Adalet Bakanlığı, celp temyiz kuruluna Ali'nin bu üç kriteri de karşılayamadığını söylemişti. Ancak Yargıtay karşısında kendi gerekçelerini açıklayan hükûmet, ikinci ve üçüncü şartları kabullenmiş ve gerekçelerini sadece Ali'nin, Müslümanlar adına bir kutsal savaşta savaşacağı için "her türlü savaşa" karşı olmadığı fikrine dayandırmıştı. Stewart bu tutarsızlıktan faydalanarak celp temyiz kurulunun Ali'nin vicdani red statüsünün reddedilme gerekçesini asla açıklamadığını hatırlattı. Bu yüzden teorik olarak bu reddin, Ali'nin pozisyonunun samimi olarak dinî eğitime ve inanca dayanamadığına veya bunları içermediğine dair bir bulguya dayanıyor olmasının mümkün olduğunu iddia etti. Bu pozisyonlar hükûmetin, yanlış olduğunu nihayet kabullendiği pozisyonlardı.

Stewart'ın argümanı Yargıtayın tutucu kesimine hitap etti; çünkü Ali'nin cezasının, İslam Ulusunun diğer üyelerine vicdani red statüsü verilmeksizin geri alınabileceği anlamına geliyordu. Sadece Temyiz mahkemesi Başkanı Warren Burger bu öneriyi kabul etmeyi reddetti ama sonunda o da Stewart'ın yürüttüğü mantığa boyun eğdi.

Mahkeme kararı açıklandığında Ali sakindi. Duygularını, "Bomboş," diye tanımladı. "Tüm hayatı boyunca zincirlenmiş ve bir anda serbest kalmış bir adam gibiyim. Adam, kollarına ve bacaklarına dolaşım geri dönene ve parmaklarını oynatmaya başlayana dek serbest olduğunu fark etmez. Seyahat etmeye, yabancı ülkelere gitmeye, sokaklarda o yabancı insanları görmeye başlayana dek bunun nasıl bir şey olduğunu bileceğimi hiç sanmıyorum. Ancak bunlardan sonra serbest olduğumu bileceğim."[2]

Ali'nin yapması gereken bir şey daha vardı. Yargıtay unvanını geri veremezdi; bunu ringde kendisinin geri kazanması gerekiyordu. Bu savaşa, 26 Temmuz 1971'de Houston Astrodome'da başladı. Reklamcılar buna "kaçınılmaz dövüş" ismini verdiler... Ali, çocukluk arkadaşı ve eski antrenman partneri Jimmy Ellis'le karşılaşacaktı. Ama on senedir ilk kez Angelo Dundee, Ali'nin köşesinde değildi. Dundee, Ellis'in antrenörü ve menajeriydi ve Ali'nin de izniyle antrenmanlarda ve karşılaşmada Ellis'le çalışmaya karar vermişti. Böylelikle Ali'nin ona karşılaşmalar için ödediği çok daha ufak yüzde yerine Ellis'in kazancının üçte birini alabilecekti.

JIMMY ELLIS: "Geçirdiğimiz onca güzel zamandan sonra, Ali'yle dövüşmek tuhaftı. Evinden ayrılıp Angelo'yla birlikte çalışmak için gittiğinde ben Louisville'de kaldım. Sonra, Louisville'de boksta hiçbir yere varamadığımı fark ettim; beni Miami'ye getiren kişi Ali oldu. O yüzden, o aşamada ince bir davranıştı. Beni Angelo'yla tanıştırdı, farklı kişilerle tanışmama yardım etti ve kariyerimi inşa etmem için teşvik etti. İlk kez Henry Cooper'la karşılaşmadan önce birlikte antrenman yapmaya başladık ve hemen hemen mecburi olarak bokstan uzaklaşana dek birlikte kaldık. Birlikte antrenman yapmak açısından, birbirimiz için iyiydik. Her zaman elimden gelenin en iyisini yaptığımı ve kendisini koruması gerektiğini biliyordu çünkü bunu yapmadığı takdirde onu kovalıyordum. Onu zorla çalıştırıyordum, o beni çalıştırıyordu; böylelikle birlikte daha iyi olduk. Sonra, unvanını elinden aldılar. İşte, ben de tam o sırada DBÖ şampiyonası turnuvasını kazandım. Bana kesinlikle öfkelenmedi. Kazandığım için benim adıma mutlu oldu.

"Birlikte dövüştüğümüz zamana gelince onu yenebileceğimi düşündüm. Binlerce raunt birlikte antrenman yapmıştık

ve onu iyi tanıyordum. Daha önce görmediğim hiçbir şey yapamazdı. Ne yapılması gerekiyorsa buna dair stil ve hıza sahip olduğumu, onun bacaklarının artık eskisi gibi olmadığını düşündüm. Adilane bir dövüştü ve o kazandı. Gece boyunca bekleyip durduğum fırsat, kaybetmeme neden olan yumruktu. Yumruğuma sağ eliyle karşılık verdi. Bunu beklediğim için, bütün gece sağ elinden kaçmıştım. Ama en sonunda, bana sağ eliyle vurdu ve on ikinci rauntta nakavt etti.

"Daha sonradan, aramızda herhangi bir kırgınlık olmadı. Elini sıktım ve 'Hey, hakladın beni,' dedim. O adamı hâlâ sevip saygı duyuyorum. Her ne yaparsa yapsın yürekten yapardı. Bana her zaman istediğim gibi davranırdı. Ben bir Baptist'tim; hayatında her ne oluyorsa olsun dinin aramıza girmesine asla izin vermedi. Arada sırada benimle İslam'la ilgili konuşurdu ama ne olmak istediğimi biliyordum ve Ali beni asla kendi dinine katılmam için zorlamadı. Bir keresinde, antrenman kampındaki adamlardan biri beni bu konuda zorladı ama Ali onlara, 'Jimmy arkadaşım, o kadar,' dedi. 'Ne yapmak istediği onu ilgilendirir.' Ali'ye karşı ne hissettiğime gelince, beni gece gündüz arayabilirdi; nerede olduğu umurumda olmazdı ve onun yanında olurdum. Artık insanlar sağlığı için endişeleniyorlar. Ama bir Tanrı var; isminin Jehovah veya Allah olması da önemli değil. Ona ne dilerseniz diyebilirsiniz. Tanrı Ali'yi kollayacaktır."

Ali, Jimmy Ellis'i yendikten bir ay sonra Herbert Muhammed'le olan menajerlik işini fazladan dört sene daha uzattı. Sonra da Buster Mathis'le olan bir sonraki karşılaşması için hazırlık antrenmanlarına başladı.

Mathis zorlu bir rakipti. Umut vaat eden bir amatör ve başlangıç seviyesinde profesyonel bir kariyerden sonra, obeziteye yenik düşmüştü ve Barney Nagler'ın sözleriyle "dans eden bir file benziyordu." Ali'nin tanıtımlar için sloganı,

"Kızılderililerin Custer'a yaptığını ben de Buster'a yapacağım," oldu.[3] Yine de kapalı devre televizyonda yayımlanacak olan karşılaşmanın biraz yardıma ihtiyacı olduğu da belliydi.

Karşılaşmanın tanıtımlarından sorumlu olan ve sonradan Madison Square Garden Boks direktörü olan Bobby Goodman, Ali'nin bu konudaki çabalarını şöyle hatırlıyor.

BOBBY GOODMAN: "Babamın ve benim kendimize ait bir reklam ajansımız vardı. Büyük kapalı devre karşılaşmaların birçoğunu biz ayarlardık. Muhammed her zaman bir reklam kampanyasının nasıl gittiğini takip ederdi. Yardım etmek için mümkün olan her şeyi yapardı. Ama Buster Mathis karşılaşmasında bir sorunla karşılaşmıştık. İki rakip birbirinden hoşlanıyordu; dolayısıyla dünyanın en rekabetçi karşılaşması olmayacaktı ve bilet satışları, Buster'ı sinirlendiremediğimiz için yavaş gidiyordu. Her ikisi de çok tatlı adamlardı. Ne vakit bir basın konferansı veya bir röportaj için bir araya gelecek olsalar Buster gülmeye başlıyor, kendisini kontrol edemiyordu. Böylece, Muhammed'e gittim ve 'Bir şey yapmamız gerek,' dedim. 'Bu, bir kapalı devre karşılaşması; bir şekilde haber yapmalıyız.' Muhammed düşünmeye başladı. Derken bir anda gözleri fal taşı gibi açıldı ve 'Buldum! Buldum!' diye bağırdı. 'Dünyanın dört bir yanında manşet olacak.' Ben de 'Nedir?' diye sordum. Ne diyeceğini duymak için can atıyordum. 'Beni kaçırtabilirsin,' dedi. 'Ormanda bir kulübeye götür. Bir ring, ağır bir kum torbası ve bir boks topu bul. Yemek pişirmesi için birisini yolla, birkaç da antrenman partneri bul. Herkes kaçırıldığımı düşünür; karşılaşmadan birkaç gün önce ortaya çıkarım.' Ben de ona, 'Muhammed, bir kere bunu yapmak sahtekârlık olur,' dedim. 'Polisle başımız derde girebilir. İkincisi, insanlar kaçırıldığını düşünürlerse bilet satacak bir karşılaşma da olmaz.' Biraz hayal kırıklığına uğramış gibiydi ama dediğim şeyin mantıklı olduğunu gördü ve başka bir şey

düşünmeye koyuldu. Muhammed öyleydi. Onun için hiçbir şey fazla tuhaf ve akıl almaz değildi."

Karşılaşmaysa ne yazık ki tek taraflıydı. Ali, Tex Maule tarafından da anlatıldığı gibi çoğunluk kararıyla kazandı ve neredeyse nazikçe dövüştü:

> On ikinci raundun başlarında Buster, ayağa kalktığında toparlanmadan ve Ali'ye doğru gitmeden önce birkaç adım sola doğru sendeledi. Ali uzun bir sol yumruk çaktı ve Mathis'in alnına, kapı çalan bir adam gibi art arda hızlı darbeler indirmeye koyuldu. O tüy gibi yumruklar bile Buster'ın bacaklarının boşa gitmesine neden oldu. Muhammed ona çok da sert olmayan bir biçimde sağ eliyle yumruk attığında Mathis yere devrildi. Ayağa kalkmaya çalıştığında ve ringde sendeleyerek yürüdüğünde Ali ona hafifçe sol eliyle vurdu, sonra okşar gibi sağ eliyle yumruk attı ve Buster yine yere devrildi. Ama iri yarı adam bir kez daha kendisinden beklendiği gibi ayağa kalktı ve darbelere karşılık vermeye çalıştı; bu arada, Ali sol eliyle daha da hafif bir biçimde ona vurdu ve sağ eliyle yumruk atmadı.[4]

Daha sonradan Mathis, ağlaya ağlaya Ali'nin soyunma odasına gitti. Para kazanma şansı elde ettiği için Ali'ye teşekkür etti ve onunla dövüşmenin bir şeref olduğunu söyledi. Ancak spor medyası bundan pek etkilenmemişti. Ernie Terrell'a "işkence" ettiği için onu yerden yere vuran adamlar, şimdi de gaddarlık gerektiren bir iş alanında sergilediği merhamet yüzünden onu eleştiriyordu. Ama Ali ödün vermedi. "Bana 'Öldür onu,' diye bağıran kişiler umurumda değil," dedi gazetecilere. "Adamı gözleri donuk, başı etrafa savrulurken karşımda görüyorum. Onu nakavt etmek ama in-

citmemek için ne kadar sert vurabileceğimi nereden bilebilirim? Hayranlara iyi gözükmek umurumda değil; Tanrı'ya iyi gözükmem gerek, geceleri rahat uyuyabilmem gerek. Bir adamı, karısının ve oğlunun önünde sırf siz yazarları tatmin edeyim diye öldürürsem nasıl uyuyabilirim?"[5]

Mathis'i yendikten altı hafta sonra Ali, İsviçre'de Batı Almanyalı ve Jorgen Blin isimli orta karar bir dövüşçüyü nakavt etti. Sonra, Suudi Arabistan'a yaptığı bir yolculuğun ardından Ali'nin tanıtım turu devam etti. Nisan 1972'de, Mac Foster'ı on beşinci rauntta yendiği Tokyo'ya gitti. Mayıs'ta ve Haziran'da George Chuvalo ve Jerry Quarry'yle yeniden karşılaştı. Chuvalo'yu hakem kararıyla, Quarry'yi de yedinci rauntta nakavt ederek yendi. Bunların ardından, İrlanda'da oynandığı için önemli olan bir karşılaşmada Al "Blue" Lewis'le dövüştü.

HAROLD CONRAD: "İrlanda'da büyük ölçekli bir ağır sıklet dövüşü düzenlemek her zaman hayalim olmuştur. İrlandalı değilim, mesele bu değil ama İrlanda, dövüşlerin başladığı yerdir. Hiç oraya gittiniz mi? Orada dövüşürler; sürekli olarak tartışırlar. Onlarla tartışmadığınızda İrlanda'da size kızarlar. Butty Sugrue denen bir adamın Dublin'de bir barı vardı. Bir dövüş düzenlemek istiyordu. Ben de ona, 'Tamam, iki yüz bin dolara Ali gelir,' dedim. Ali uçaktan inip de İrlanda topraklarına ayak bastığında insanlar çıldırdı. Onlara büyük büyükbabasının isminin Grady olduğunu ve İrlandalı olduğunu söyleyince herkes buna bayıldı. Ertesi gün beni aradı ve 'Bu kasabada zenciler nerede yahu?' dedi. Bunu ben demiyorum, Ali aynen böyle dedi. 'Ali, bu kasabada fazla yok,' dedim. 'Ha, peki,' diye yanıt verdi.

"Karşılaşmadan önceki gece, bir barda karşılaşmaya gideceğini söylemiş olan bir adamla konuşuyordum. 'Bilet al-

dın mı?' diye sorduğumda 'Bilet mi?' dedi. 'Bir İrlandalının bir dövüşü izlemek için para ödemesi bir hakarettir.' Bu sözü dikkate almalıydım çünkü ertesi gün yedi bin kişi ana kapıya yığıldı ve kapıyı yıktı. Yedi bin kişi içeri bedavaya girdi. Ama iyi bir karşılaşmaydı. Ali biraz üşütmüştü ve Lewis oraya kazanmak için gelmişti. Ali'nin burnunu kanattı ama Ali sonlara doğru hızını kesti ve on birinci rauntta durdurdu."

Karşılaşmadan sonra ABD'de, Ali ring kariyerinden biraz uzaklaşmak istedi. Joe Frazier'a yenilmesinin üstünden bir seneden uzun bir süre geçmişti ve Frazier, onunla bir daha dövüşmek için herhangi bir istek sergilemiyordu. Ancak, başka fırsatlar ortaya çıktı. Ağustos 1972'de Bob Arum, Ali'nin *Here Comes Mr. Jordan* isimli oyunun yeni versiyonu *Heaven Can Wait*'te başrol oynaması için Warner Brothers'la pazarlıkları başlattı. Sonraki üç ay boyunca ayrıntılar görüşüldü ve Kasım ayına dek bir sözleşme hazırlandı. Proje gerçekleşirse Ali'ye 250.000 $ ödenecekti ve tüm reklamlar ile filmin kendisinden "başrol oyuncusu ücreti" alacaktı. İsmi, film başlığının üstünde "en az başlığın yazıldığı kadar büyük harflerle" yer alacaktı. Film, Hollywood'un karmaşık muhasebe standartları altında bir kâr elde edecek olursa ayrıca "10.000.000 $'dan sonra brüt kârın yüzde onunu" da alacaktı. Buna karşılık Ali, on iki hafta boyunca başlıca çekimler için hazır olacaktı ve Warner Brothers bu süreyi haftalık 25.000 $ ücretle üç hafta daha uzatabilecekti. Ali dinî inançlarına hürmeten, Warner Brothers'a "senaryonun ve filme alınan sahnelerin siyah ve beyaz ırk ilişkileri ve seksin ele alınması açısından uymaları gereken kuralların açık bir listesini" verecekti.[6] Senaryonun ilk taslağı Francis Ford Coppola tarafından çoktan yazılmıştı.

Ali, vakitsizce ölen ve dirilen ve en sonunda ağır sıklet şampiyonluğunu kazanan bir dövüşçüyle ilgili bu proje konusunda çok heyecanlıydı.

Ancak anlaşma imzalanmadan önce halledilmesi gereken son bir sorun vardı. Elijah Muhammed tarafından onaylanması gerekiyordu ve bu onay bir türlü gelmiyordu. Arum'dan ortağı Theodore Friedman'a giden bir ofis içi notu bunu anlatıyordu:

> Hafta sonunda Ali ve Herbert, Warner Brothers tarafından çekilecek olan söz konusu filmi Elijah'yla görüştüler. Herbert bana meseleyi babasıyla görüştüğünü ve herhangi bir sorun çıkacağını düşünmediğini ima etti. Buna rağmen Elijah, niyeyse Ali'nin filminde oynamayacağını; çünkü filmin Müslüman inançlarına ters düştüğünü söylüyordu. Belli ki filmde bir dövüşçünün ölüp bir başka adamın bedeninde geri gelmesi Müslümanların ölümden sonra yaşama inanmaması gerekçesiyle itiraz edilebilecek bir nokta. Pratik anlamda bu durum, projenin sonu demek çünkü kimse hiçbir şekilde Elijah'yla dinî bir tartışmaya giremez.[7]

Film projesinin iptal olması Ali'yi hayal kırıklığına uğrattı. Ancak bu arada bir başka dileği gerçekleşmek üzereydi. On iki sene önce Archie Moore'la çalışırken günün birinde kendine ait bir antrenman kampı olacağına yemin etmişti. 1972 sonbaharında Deer Lake, Pennsylvania'da açtığı eğitim tesisiyle bu hayali gerçekleşti. Kampın odak noktası; maliyeti 42.000 $ olan, on beşe on sekiz metre büyüklüğünde bir spor salonuydu. Diğer yapılar arasında; bir yemek salonu, bir ahır, iki katlı bir bungalov ve antrenman partnerleri, misafirler ve arkadaşlar için kulübeler vardı. Arazinin dört bir yanına serpiştirilmiş iri iri kayaların üstünde eski şampiyonların isimleri yazıyordu. Ali, kariyerinin sonuna dek Deer Lake'te antrenman yapacaktı. Dahası, etrafındaki kişilerin birçoğu da orada kendisine bir yuva buldu.

RALPH THORNTON: "Muhammed'le Miami'de Joe Frazier karşılaşması için hazırlanırken tanıştım. Blood [Wali Muhammed] arkadaşlarımdan biriydi ve beni oraya davet etmişti. Biraz param da olduğundan Miami'ye gittim ve şampiyonla tanışacağım için çok heyecanlandım. Ali kim olduğumu bilmiyordu. 'Seni tanıyor muyum, kardeşim?' diye sordu. 'Pek sayılmaz, şampiyon. Blood'la birlikte geldim,' dedim. Ama bana otelde onlarla birlikte kalabileceğimi söyledi. Ben de 'Bu harika ama ben sadece, size verilen ücretle bir oda tutmak istiyorum; kendi odamın ücretini öderim,' dedim.

"Böylece, bir süre orada kaldım ve oradan ayrılmadan önce dediğim gibi kendi ücretimi ödedim. Onu tekrar gördüğümde aradan bir sene geçmişti ve durumum kötüydü. Yani, cidden berbattı. Hiç param yoktu. Daha önceden plakçılarda çalışmış, biraz performans yapmış, şarkı söyleyip dans etmiştim. Bu tür şeyler Müslümanlar için önerilmediğinden dikkat çekmemeye çalışmıştım. Ama Ali'yle ikinci karşılaşmamda, işsizdim ve resmen beş parasızdım. Ali çok dikkatliydi. Derhâl üstümden başımdan içinde bulunduğum durumu anladı. 'Bugünlerde ne yapıyorsun?' diye sordu. 'Pek bir şey yapmıyorum,' diye yanıt verdim. Bana, 'Seni hatırlıyorum,' dedi. 'Sen kendi otel odasının ücretini ödeyen tek kişisin. Neden gelip benim için çalışmıyorsun?'

"Ne yapacağımı bilemeden Deer Lake'e gittim. Pek bir işlevim yoktu. Ali, 'Seni gördüğüme sevindim,' demekle yetindi. 'Yapacak bir şey bul.' Böylece, spor salonunu temizlemeye başladım; orası fena tozluydu. Antrenman seansları sırasında arabaları park ediyordum ama çoğunlukla spor salonu ve ana alanların temizliğiyle ilgilendim. İnsanlar bizlere yani kamptaki kişilere 'yağcı' diyorlardı ve bunu iyi anlamda kullanmıyorlardı. Sanki bütün gün oturuyor, Ali'nin esprilerine gülüyor, parasını alıyorduk. Bu şekilde konuşmaları beni üzüyordu. Bilirsiniz, herkes bir şeye tutunur ve bu bazen bir

başka kişi olur; çünkü hayatınızdaki tek şey ilişkilerinizdir. Bir hizmetli olmak, bu adamın yanında olmak benim için yeterliydi ve kendisi de orada olmamı istiyordu. Beni işe almıştı. Sadece karşılaşmalara eşlik etmek, onunla bir yerlere gitmek, otel restoranlarında yemek yemek ve çeklere ismini yazmak için orada değildim. Bir işim vardı. Antrenman kampını temiz tutuyordum. Onun arazisinde yaşıyordum. Orası evimdi. Postalarım oraya geliyordu. Bankama verdiğim adres oraya aitti. Bazıları, 'Hey, adamım, yağcılıktan başka bir şey yapmıyorsun,' diyordu. Ama ben her sabah spor salonunu süpürdüğümü, tesisi temizlediğimi biliyordum. Bu, benim için bir işti. Bunun karşılığında Ali bana para ödemekten fazlasını yaptı. Ailemden herhangi bir kişinin yaptığından fazlasını yaptı. Kendi başıma asla gidemeyeceğim yerlere götürdü. Birinci sınıf seyahat ettik ve birinci sınıf yaşadık. Hayatım söz konusu olduğunda Ali bana dünyayı açtı."

BOOKER JOHNSON: "Ali'yle Liston'dan unvanı aldıktan sonraki bir sene boyunca birlikteydim. Sonra, Herbert devreye girdi ve kendi adamlarını devreye soktu ve bir süre devre dışı kaldım. Ama 1972'de Deer Lake açılınca Ali beni geri çağırdı. İlk başlarda, Cuma denen karakter gibiydim. Yapabileceğim ne varsa yapıyordum. Derken bir gün Hemşire Lana, Ali'ye ona mutfakta yardım edip edemeyeceğimi sordu çünkü o sırada bir yardımcısı yoktu. Ali ona *bir gün* yardım edebileceğimi söyledi ve Hemşire Lana'yla tam on sene mutfakta çalıştım. Kamp hayatı çok güzeldi; bir aileydik. Ali, Khalilah [Belinda Ali'nin Müslüman ismi], çocuklar, Blood, Lana, Bundini, Ralph, antrenman partnerleri ve bir sürü kişi gidip geliyordu. Gene Kilroy, kampın idarecisi gibiydi. Olan biteni düzenliyor, grup yolculukları için rezervasyonları falan yapıyordu. Çoğu zaman Gene, kamptaki tek beyaz kişiydi. Angelo bir karşılaşmadan birkaç hafta önce gelirdi ama Gene

her zaman oradaydı. İlk başlarda, biraz bocaladı; çünkü beyazdı ve bu da Ulustan bazılarının hoşuna gitmiyordu. Ama iyiydi, işini yapıyordu. Bir süre sonra, herkes onu grubun bir parçası olarak kabul etti."

GENE KILROY: "Ali'yle Roma'da, Olimpiyatlarda tanıştım. ABD Ordu dövüşçülerinin görevlisi olarak orada bulunuyordum ama sonrasına kadar ona yaklaşamadım. Ali o sıralarda sürgünden yeni dönmüştü, ben de Metro-Goldwyn-Mayer için reklam işlerini yürütüyordum. O işimi bıraktım, Ali için çalışmaya başladım ve bundan asla pişman olmadım.

"Ali'nin etrafındaki insanların unvanları olmazdı. Ali asla, 'Bu benim danışmanım; bu benim işlerimi yürüten müdür,' gibi şeyler söylemezdi. İnsanlar dilediklerini ve Ali'nin onlardan istediklerini yapıyorlardı. Bundini şöyle derdi: 'Büyük Ben'ler ve küçük Sen'ler yoktur.' Aynen öyleydi. Ali'yle o kadar çok güzel vakit geçirdim ki en iyisini seçmem mümkün değil. Asla vermekten vazgeçmedi. Size Muhammed'in tantana, televizyon kameraları olmadan kaç kere hastanelere gittiğini anlatamam. Her gün hastanelere giderdi çünkü bunun insanları ne kadar mutlu ettiğini biliyordu. Bir keresinde, Philadelphia'daki Shriner Hastanesi'ne gittiğimizi hatırlıyorum. Bacakları olmayan ufak bir çocuk vardı; bacakları yarımdı. Dizlerinden kesilmişti ve takma bacak bulunmuştu ama dizlerinin üstünde yürümeye alıştığından bunları takmıyordu; bu şekilde hareket edebileceğini düşünüyordu ve protez bacaklarla yürümeyi öğrenmek onun için çok zordu. Ali çocuğu kollarına aldı ve 'Beni dinle, şimdi pes edemezsin. Yoluna devam etmen gerek; çok çaba sarf etmen gerek,' dedi. 'Aya uzay gemileri yolluyoruz; bunu yapabilirsin. Senden bunları nasıl kullanacağını öğrenmeni istiyorum; öğrendiğin zaman geri gelip sana *Ali'nin Ayak Hareketleri*ni öğreteceğim.'

"Bir başka sefer, Ali bir huzurevine gitti. Yatakta, diş-

leri olmayan yaşlı bir adam yatıyordu. Altına bez bağlanmıştı. Muhammed benimle birlikte adamın odasına girdi. Hemşirelerden biri adamın yanına gitti ve 'Bu adamın kim olduğunu biliyor musun?' diye sordu. Adam ona baktı ve 'Aman Tanrı'm,' dedi, 'Joe Louis gelmiş. Tüm hayatım boyunca seninle tanışmak istemiştim, Joe.' Güldüm. Muhammed beni azarlar gibi dürtükledi. Sonra adama baktı ve 'Doğru, ben Joe Louis'im,' dedi. Adama sarıldı ve 'Tanrı seni korusun,' dedi. Sonradan bana, 'Adam hayatı boyunca Joe Louis'le tanışmak istemiş. Ne kadar daha yaşayacağını kim bilir? Ama artık kahramanıyla tanıştığını bilerek mutlu olabilir,' dedi."

RALPH THORNTON: "İlk başlarda, bizler Deer Lake'e taşındığımızda komşular bundan pek hoşlanmadılar. Bir sürü söylenti çıktı. Birçok kişi, 'Sakın oraya gitmeyin ve Müslümanlara bulaşmayın; size öldürürler,' dedi. Bir keresinde, Khalilah'yla kasabaya alışverişe indiğimizi hatırlıyorum. Kamp için bulaşık makineleri, buzdolapları ve başka şeyler alacaktık. Bir alışveriş merkezine girdik ve Khalilah dolaşmaya başlayıp bir buzdolabının fiyatını sordu. Satıcı ona dört yüz dolar olduğunu söyledi. O da 'Tamam, bana bir beyaz, bir de krem rengi olanından getirin,' dedi. Satıcı karşısındaki iki siyah adama baktı; üstümde iş ayakkabılarım, uzun kollu bir penye ve blucinim vardı. Khalilah bir hanımefendi gibi giyinmişti. Sonra, o mağazadan çıktık ve yatak satan bir yere girdik. 'Kaç yatağa ihtiyacımız var? Antrenman partnerlerinin kalacağı odalar var; şu var, bu var. Eh, toplamda on altı yatak ediyor,' dedik. Her neyse, mağaza müdürüne iki siyah kişinin çılgınca siparişler verdiği iletildi ve adam ciddi ciddi polisi aradı. Sonra, Khalilah kim olduğunu açıkladı ve bir sürü özür dilendi: 'Çok özür dilerim, Bayan Ali. Kim olduğunuzu bilmiyordum.' Bir süre sonra, komşular bizi sevmeye başladı. 61.Otoyol'dan kampa uzanan bir yol vardı. Korkunç

tozlu bir yoldu ve hiç asfaltlanmamıştı; Ali, belediyenin yolu ta tepeye kadar asfaltlamasını sağladı. Bu da komşuların takdirini kazandı. 'Eh, yolu asfaltlattı, bunu takdir ediyoruz,' dediler. Sonra, insanlar kampı görmeye gelmeye başladılar ve onun ne kadar dost canlısı olduğunu gördüler. Bir süre sonra da iyi komşular olduğumuzu anladılar. Onlara karşı herhangi bir tehdit oluşturmadığınızı anladılar ve onlar da iyi komşular oldular."

BOOKER JOHNSON: "Ali diğer şampiyonların hepsinden farklıydı. Kampı dünyaya açıktı. Floyd Patterson şampiyonken antrenman yaptığı yerde silahlı bir koruma olurdu. Joe Louis, Rocky Marciano, Larry Holmes gibi adamların hepsi insanları uzak tutarlardı. Ama herhangi bir kişi istediği herhangi bir zamanda Deer Lake'e girebilirdi. Bir gün, Khalilah'nın kampın önüne bir ip gerdiğini hatırlıyorum. İnsanlar ipin diğer tarafında durup Ali'ye el sallıyordu. Ali onlara, 'Buraya gelin, diğer tarafa geçin,' dedi. İçlerinden biri ipi işaret etti. Ali, 'Bunu kim gerdi?' diye sordu. Khalilah da 'Ben gerdim,' dedi. Ali ona, 'İpi kaldır ve bir daha asla germe,' dedi. Ali öyleydi. Kesinlikle her isteyen kampa girebiliyordu."

RALPH THORNTON: "Olsa olsa on iki yaşlarında bir çocuk vardı. Yerel hastanelerden birinde kalıyordu ve lösemiden ölmek üzereydi. Babasına, Deer Lake'e gidip Ali'yi ziyaret etmesinin mümkün olup olmadığını sormuştu. Babası bana sonradan bu konuda tereddüt ettiğini çünkü Ali'den hoşlanmadığını söyledi ama söz konusu olan kişi oğluydu ve ölüyordu. Adam geldiğinde kampın ön tarafındaydım. Çocuğunu arabada bıraktı ve yanıma gelip 'Affedersiniz, bayım,' dedi, 'mümkün olup olmadığını bilemiyorum ama şampiyonun burada antrenman yaptığını biliyorum. Acaba oğlumla görüşe-

bilir mi? Lösemiden ölüyor. Doktorlar fazla ömrü kalmadığını söylediler.' Ben de 'Tabii ki onunla görüşür,' dedim. Çocuk onca tedavi yüzünden saçlarını kaybetmişti ve değnek gibi incecik kalmıştı. Ölüyor gibiydi. Onu ve babasını spor salonuna götürdüm. Ali antrenmanını yeni bitirmişti. Soyunma odasındaydı; kapıyı çaldım, içeri girdim ve durumu anlattım. Şampiyon bana, 'Çocuğu içeri al,' dedi. Öğleden sonrasının tamamını çocukla konuşarak, oyunlar oynayarak, şakalaşarak geçirdi. Çocuk sonra hastaneye geri döndü. Ama sonradan babası gözlerinde yaşlarla geri geldi. Bana, 'Bayım, Ali'den asla hoşlanmadım. Onu tanıdığımdan beri nefret ettim. Ama oğlum için yaptığını asla unutmayacağım. Ali iyi bir adam ve onun hakkında öyle hissettiğim için çok üzgünüm,' dedi.

"Ali böyleydi. Herkesi severdi. Bence bunu en iyi kanıtlayan olay, kendilerini kontrol edemeyen çocukları kampa getirdiği zamandı. Doğru dürüst konuşamıyorlardı; sanırım, sorunları beyin felciydi. Ali antrenmanı kesti, ringden indi, çocuklara teker teker sarıldı. Çocuklar beni öpmeye çalışsaydı, muhtemelen geri çekilirdim ama Ali her birini ağızlarından öptü, tükürüklerini suratına bulaştırmalarına ses çıkarmadı. Çocuklar gülüyorlar, bu adam tarafından öpülmeyi bekliyorlardı ve onu ne kadar sevdiklerini görebiliyordunuz."

20 Eylül 1972'de Ali, Madison Square Garden'da Floyd Patterson'la yeniden karşılaştı ve yedinci rauntta onu nakavt etti. Sonra, Ali'nin Johannesburg, Güney Afrika'da karşılaşmaya çıkması için bir dizi pazarlık yapıldı. Karşılaşma 18 Kasım 1972'de Al Jones'a karşı gerçekleşecekti ve Reliable N. E. Promotions (bir Güney Afrika ortaklığı) tarafından Top Rank'le iş birliğiyle düzenlenecekti (Bob Arum'un yeni reklam şirketi). Ali karşılaşmadan 250.000 $ alacaktı. Her iki tarafın da imzaladığı reklam sözleşmesinin 8. Maddesi şöyle diyordu:

Girişimci, Ali'nin ve Jones'un taraflarının çok ırklı

olacağını kabul eder. Girişimci, kendisi tarafından Ali ve onun tarafı, Jones ve onun tarafı için tedarik edeceği otelin veya konaklama yerinin ırka dayalı olarak herhangi bir ayrımcılık gerektirmediğini kabul eder. Girişimci ayrıca, karşılaşma seyircisinin de çok ırklı olacağını kabul eder. Karşılaşma koltuklar ya ırklar gözetilmeksizin karışık bir düzende olacaktır ya da beyazlar ve beyaz olmayanlar için eşit koltuk düzeninde ayrı bir düzene dayalı olacaktır.[8]

En sonunda, Jones karşılaşması iptal edildi; çünkü Reliable N. E. Promotions, gerekli olan maddi kredi mektuplarını almayı başaramadı. Ancak Ali, buna rağmen Güney Afrika'da dövüşmeye istekliydi. Sözleşmeyi hazırlayan Herbert Muhammed, bu isteğini şöyle destekliyor: "İslam Ulusuna göre Ali bir dövüşçüydü ve dünya şampiyonu olarak dünyanın her yerinde dövüşebilmesi gerekirdi. Güney Afrika'yla ilgili konuya girmedik. Babam, Güney Afrika'yı ABD'den farklı görmüyordu; her ikisinin de şeytanlar tarafından yönetildiğine inanıyordu. *Güney Afrika'da dövüşme, çünkü yanlış yapıyorlar*, diyemiyordu; siyahlara karşı, ABD'de işlenen suçların aynıları işleniyordu. Dolayısıyla babamın, *ABD'de dövüşebilirsin ama Güney Afrika'da dövüşemezsin* gibi bir tavrı yoktu."

Jones karşılaşması iptal olunca Ali, 21 Kasım 1972'de Stateline Nevada'da hafif sıklet şampiyonu Bob Foster'la karşılaştı. Ondan on sekiz kilo hafif olan Foster, sekizinci rauntta nakavt sayımıyla nakavt olduğu ilan edilene dek yedi kere nakavt oldu. Ama beşinci rauntta, kimsenin daha önceden yapamadığı bir şey yaptı: Ali'yi yaraladı... Sol kaşının altında, kapatılabilmesi için beş dikiş atılması gereken bir yarık açtı.

BOB FOSTER: "Karşılaşma bir gece kulübündeydi. Ringe çıktığınızda etrafınızda; oturan, yemek yiyen ve içki içen insanlar vardı. Ama karşılaşma başladığı anda orada; o, ben ve hakem vardık. Ortam o kadar da farklı değildi. Stratejim ona hafif darbeler indirmekti çünkü herkesin dengesini bozabilecek kadar sert vurabiliyordum. Yapmak istediğim tek şey buydu: bombayı atana dek güm güm, güm vurmak. Ama Ali asla sabit durmuyordu. İlk rauntta onu yakalayamadım. Ellerini göremiyordum bile. Onun yasaklı olduğu sürede yavaşladığını söylüyorlardı ama adam hâlâ çok hızlıydı. Raundun sonunda, kendi köşeme gittim. Antrenörüm Billy Edwards, 'Bobby, ne görüyorsun?' diye sordu. 'Bu adamı yakalayamıyorum,' dedim. Billy bana, onun yumruklarına karşılık vermemi söyledi; ben de öyle yaptım. Ali yumruk attığında ben de attım ve bir süre sonra hızını yakaladım.

"Karşılaşmayla ilgili olarak en iyi hatırladığım şey onu yaralamam. Tek bir yumrukla olmadı. Derisinin yıpranmasına ve en sonunda bir yarık açılmasına, bir sürü vuruş neden oldu. O zamanlar, boksta en sert yumrukları atan kişinin ben olduğumu düşünürdüm. Birçok rakibimi üçüncü veya dördüncül rauntta yaralayarak durdurmuştum. Hey, dünyanın en iyi hafif sıklet boksörüydüm; Ali'yi yenebileceğimi düşündüm. Ama ağırlığı beni yıprattı. On sekiz kilo daha ağırdı ve bir süre sonra, çekiştirip itmesi ve tutması beni etkiledi. İnsanlar şimdilerde Ali'yi çok erken yaraladığımı söylüyorlar. Onu fena hırpalamıştım ama beni kandırmayı başardı. Karşılaşmayı kazanabilirdim ama kazanamadım; geçmişte kaldı. Onu birkaç sene önce gördüm. Artık Albuquerque'da şerifin ofisinde çalışıyorum ama Larry Holmes ve Michael Spinks yeniden karşılaşacağı zaman Las Vegas'taydım. Ali'nin yanına gittim ve 'Nasılsın, şampiyon?' dedim ama beni tanımadı."

Foster karşılaşmasından iki ay sonra, Ali'nin planlarında

bir değişiklik oldu. Neredeyse iki senedir Joe Frazier'la yeniden karşılaşmak istiyordu. Ama 22 Ocak 1973'te, Kingston Jamaika'da Frazier yenildi. Onu yenen kişi yirmi beş yaşındaki, Frazier'ı iki rauntta nakavt eden ve müthiş yumruklar atan George Foreman'dı. Artık yenilmesi gereken iki ejderha vardı. Ali, Frazier'dan intikam almak istiyordu ama unvan artık George Foreman'a aitti.

1973'te Sevgililer Günü'nde Ali ve Joe Bogner, Las Vegas'ta karşılaştılar ve Ali ağır geçen on iki raunt sonunda karşılaşmayı kazandı. Bu karşılaşmanın en kayda değer özelliği Ali'nin ringe çıkarken giydiği, üstünde "Halkın Şampiyonu" yazan taşlarla süslü bol bir pelerindi. Boks dünyasının moda uzmanları bu kıyafetin biraz şatafatlı olduğunu söylediler ama Ali'nin başka seçeneği yoktu... Bu pelerin, Ali'nin on dört yaşından beri büyük hayranı olduğu Elvis Presley'nin hediyesiydi.

Bugner'a karşı elde ettiği zafer, Ali'nin üst üste elde ettiği onuncu galibiyetti ve bir sonraki sene içerisinde bir unvan karşılaşması olacak gibi gözüküyordu. Derken 31 Mart 1973'te San Diego'da Ken Norton'a karşı ringe çıktı. Norton'ın en son karşılaşması, üç yüz dolar karşılığında yedi yüz kişiden oluşan bir seyirci kitlesi karşısındaydı. Bir rakip olarak o denli hafife alınıyordu ki Ali'nin reklamcıları kapalı devre televizyon yayını es geçtiler ve karşılaşmayı ağ televizyonundan canlı yayımlamaya karar verdiler. Ali'nin karşılaşmalarından biri, altı seneden uzun bir zaman sonra ilk kez o şekilde televizyonda yayımlanacaktı. Kendine oldukça fazla güvenen Ali, karşılaşmaya üç haftadan daha kısa bir süre hazırlandı ve bu sürenin büyük bir kısmında bileğini burktuğu için sakattı. "Bir gün golf oynuyordum," diye gazetecilere açıklama yaptı. "Bu sporda bir devrim yaratıyordum. Topa yürüyor, yürürken vuruyor ve üç yüz, üç yüz elli metre öteye fırlatıyordum. Sonra, tepeye doğru koşup topa vurmaya karar verdim. İlk seferinde, sadece çimlere vurdum. İkinci seferinde, dengemi kaybettim ve etrafımda dönüp yere düşünce bileğimi

burktum. Karşılaşmadan önce ne koşabildim ne de doğru dürüst antrenman yapabildim."[9] Kendine aşırı güvenmesinin sonucu bir felaketti.

EDDIE FUTCH: "Kariyeri boyunca Ali'nin rakiplerini seçen kişiler, müthiş bir şey başardılar. Bazen zor kararlar almak ve Sonny Liston, Joe Frazier ya da George Foreman gibi kişileri seçmek zorunda kaldılar. Ama bunlar haricinde genellikle fazla yaşlı veya ağır, asla kariyerlerinin zirvesinde olmayan kişileri seçtiler. Arada sırada hata yaptıkları da oldu. Doug Jones da bir hataydı. Tabii, Ali yaşlanınca her karşılaşma tehlikeli hâle geldi. Ama yaptıkları en büyük hata onu Ken Norton'la ilk karşılaşmaya çıkardıkları zamandı.

"Norton, birkaç aydır Joe Frazier'la antrenman yapıyordu. Yumrukları oldukça keskinleşmişti. Stil açısından Ali için zorlu bir rakipti ve bir dövüşçü olarak kendisini bulmak üzere olduğu bir zamandı. Karşılaşmanın öncesinde, Frazier'ın Ali'de ne açık bulabileceğini konuşmuştuk. Norton'la bu açık, Ali'nin ellerini tutuş şekliydi. Birçok kişinin dediği gibi mesele ellerini çok alçakta tutması değil, yumruk attığında sağ elini nerede tuttuğuydu. Bir kişi yumruk attığında sağ eli, rakibinden gelecek olan yumruğu engellemek için çenesinin orada olmalıdır ama Ali elini orada tutmuyordu. Sağa geçiriyordu. Norton, Frazier'dan on santim daha uzundu. Yumrukları iyiydi; Ali'ninkiler kadar değildi ama yine de gayet iyiydi. Böylece ona, yumruk atarak Ali'ye doğru ilerlemesini söyledim. Norton'ın sağ eli doğru pozisyonda olacağından Ali'nin yumrukları Norton'ın sağ eli tarafından engellenecekti. Norton'ın yumruğu Ali'nin suratının tam ortasına inecekti çünkü Ali'nin sağ eli doğru pozisyonda olmayacaktı. Bunu birkaç kere yaptınız mı, otuz altı metrekarelik bir ringde ağır sıkletler olduğunuz için Ali iplere gerilemek zorunda kalacaktı. Sonra Norton'a, Ali'nin başından gövdesine inmesi söylendi."

WALI MUHAMMED: "İkinci rauntta, Ali iplere savruldu ve bir yumruktan kaçtı. Norton doğrudan bir sağ yumruk attı, isabet ettirdi ve çenesini kırdı. Karşılaşmalar sırasında köşedeki görevim, Angelo'nun ağızlığı çıkardıktan sonra bana vermesinin ardından bunu yıkamaktı. Özellikle de üstünde kan varsa bu önemli bir işti. Birçok dövüşçü ağızlıklarını temizlenmeden tekrar takardı. Yumruk yedikleri takdirde, kendi kanlarını yutarlardı. O yüzden, ağızlığı her seferinde alır ve temiz, soğuk, buz gibi suda yıkardım. Nemli olsun diye biraz ıslak bırakırdım, sonra Angelo'ya geri verirdim. Norton karşılaşmasında, her rauntta ağızlığı çıkarıyordum ve her seferinde üstünde daha fazla kan görüyordum. Her rauntan sonra üstünde çok kan olduğunu görebiliyordum çünkü su ve buz dolu kovam kıpkırmızı olmuştu. Tüm diğer karşılaşmalarda, rauntlar arasında ağızlığı alıyor kovaya sokuyordum ama üstünde sadece tükürük oluyordu. Ama bu karşılaşmada, her raunttan sonra ağızlığın üstündeki kanı temizlemek için suya sokuyordum."

FERDIE PACHECO: "İkinci rauntta çenesi kırıldı. Ali'nin kırığın oluştuğu yerde bir dişi yoktu ve bunun üstüne bir de Norton'ın yumruğunun baskısı eklenince çenesi kırıldı. Diliyle kemiği oynatabiliyordu; ben de ikinci raundun sonunda parmak uçlarımla ayrılan bölgeyi hissedebiliyordum. İşte o sırada kazanmak, düzgün tıbbi müdahalenin önüne geçti. Hastalıklı bir durumdu. Hepimiz ki buna kendimi de dâhil etmem gerek, o karşılaşmayı kazanmaktan başka bir şey düşünmüyorduk. Zil çaldığında artık bir doktor değildim; bir yardımcıydım. Tek görevim Ali'nin karşılaşmaya devam etmesini sağlamaktı. Bir doktor olarak 'Karşılaşmayı durdurun,' demiş olmam gerekirdi. İnsanın kırık bir çenesi olmasının utanılacak bir yanı yok. Teknik nakavt sayılır; altı ay sonra yeniden karşılaşma düzenlenir ve hayat böyle devam eder.

Ama Norton, Ali'nin kolaylıkla yenmesi gereken bir adamdı ve Ali, kariyerinin o noktasında bir yenilgiyle başa çıkamazdı. Ayrıca, Ali söz konusu olduğunda işin içinde her zaman politika vardı. Steril bir ortamda karşılaşmalara çıkmıyorduk. Dünyanın geri kalanından uzak bir odada karşılaşmalar düzenlenmiyordu. Her şey Müslümanlar, Vietnam ve medeni haklarla ilgiliydi. Ali kaybettiği takdirde bu bir karşılaşmadan öte bir olay hâline gelecekti. O yüzden, beyaz bir adamın ortaya çıkıp da 'Karşılaşmayı durdurun,' demesi mümkün değildi; özellikle de Ali durdurulmasını istemiyorsa mümkün değildi. Ali'ye çenesinin muhtemelen kırıldığını söylediğimizde 'Karşılaşmanın durdurulmasını istemiyorum,' dedi. Çok dayanıklı bir hergeleydi. Müthiş bir acı hissediyor olmalıydı. Çenesini korumak zorunda kaldığı için dilediği gibi dövüşemedi. Ama yine de on iki raunt boyunca devam etti. Yüce Tanrı'm, cidden dayanıklı bir adamdı. Bazen insanlar yumuşak ve cömert tavrı yüzünden bunu fark etmiyorlar ama tüm o güzelliğinin ardında çirkin bir Teamsters Birliği kamyoncusu vardı."

On ikinci ve son raunda girildiğinde hakemlerden biri Ali'ye iki puan vererek öne geçirmiş, biri Norton'a bir puan vermiş ve üçüncü hakem de karşılaşmayı berabere bitirecek bir puan vermişti. Norton son raundu dengeyi müthiş bir biçimde bozacak biçimde ele geçirdi. Sonradan, Ali Claremont Devlet Hastanesi'nde doksan dakika süren bir ameliyat geçirdi. Ameliyatı yapan Dr. William Lundeen yaralanmasını, "dibine kadar temiz bir kırık" diye tarif etti. "Tüm karşılaşmayı o şekilde sürdürmesine inanamıyorum," dedi.[10]

Bu arada Ali'nin aleyhinde konuşanlar, yaşı geçmiş Ali'nin genç ve geleceği parlak dövüşçülerden dayak yemesi ihtimaline salyalar akıtarak sinsice sevindiler. "Büyük bir başarı değil ama bir gencin yıldızı, Ali'yi nakavt ederek parlaya-

bilir," diye yazdı Jimmy Cannon. "Girişimciler büyük isimlerle uğraşırlar. Ali de büyük bir isim ve bunu savunacak pek bir şeyi yok. Aç gençlerin ellerine geçirmek istediği adam. Kimse Muhammed Ali kadar galip geleni takdir etmemiştir. Ama artık yenilen tarafta ve onu genç ve başarılı kişilerle eşleştiriyorlar."[11]

HOWARD COSELL: "Norton'a yenilmek en azından benim görebildiğim kadarıyla yolun sonuydu. Kariyerinin sonundaki o korkunç yenilgilere kadar kesinlikle Ali'yle paylaştığım en kötü andı. Ali'nin karşılaşmalarının çoğunluğu inanılmaz bir sembolizme sahipti ve bu da onlardan biriydi. Eski bir deniz askeri olan Ken Norton, tutucu bir kıyı kasabası olan San Diego'da asker kaçağıyla ringe çıktı. Richard Nixon daha yeni büyük bir yetkiyle yeniden seçilmişti.

"İnşaat işçileri, hiçbir şekilde durulma belirtisi göstermeyen Vietnam savaşını desteklemek için sokaklarda yürüyorlardı. O yenilgiden sonra, Ali bir daha unvanını geri alamayacak gibiydi. Ama sonraki geri dönüşü, Norton'ı, Frazier'ı ve Foreman'ı yenişi... Bir şampiyon olarak tekrar Frazier'ı ve Norton'ı yenişi! Adam bir harikaydı."

Geri dönüş, Norton'la yaptığı ikinci karşılaşmada başladı.

"Bir hiçi aldım ve bir canavar yarattım," dedi Ali, onu yenen ve çenesini kıran adam hakkında. "Onu *Randevulaşma Oyunu*'na soktum. Zafer elde etmesini sağladım. Şimdi, onu kötü cezalandırmam gerekiyor."[12] Ama ikinci karşılaşma yaklaşırken Ali'nin yenilmezlik halesi dinmişti. Sürgünden önce, yenilmez gibiydi. Ama iki feci yenilgiden sonra, etrafındakiler onun ringe adım atışını izlerken nefeslerini tutup beklediler.

WALI MUHAMMED: "Çenesinin iyileşmesi ve Ali'nin

Norton'la tekrar karşılaşabilmesi altı ay aldı. Bu sefer, Norton'ın zorlayıcı olacağını biliyorduk. Ali bu karşılaşmayı daha ciddiye aldı; daha sıkı antrenman yaptı. Artık Norton'ı hafife almıyordu. Ama karşılaşma yine de çok zorluydu. Ali'yle karşılaşmış olan herkes, hayatının en formda olduğu dönemdeydi; O güne dek muhteşem bir dövüşçü olmadıysa bile, o gece muhteşemliğe erişti. Muhteşem olamayacaksa bile, elinden geldiği kadar iyi olacaktı; çünkü Muhammed Ali'yle karşılaşmak hayatta bir kere ele geçen bir fırsattı. Ayrıca, Norton'ın bizler açısından sorunlu bir stili vardı. Biraz hantaldı, bu da yumruk yemesini güçleştiriyordu. Ali'yle ilk karşılaşmasından sonra, cesaret kazanmıştı.

"Norton sert yumruk atan kişilerden korkardı. Earnie Shavers, George Foreman, Gerry Cooney'ye karşı bir hiçti. Norton'ın geri adım atmasını sağlarsanız dövüşemezdi. Ama Ali her zaman öne çıkmasına izin verdi. Norton'ın olduğundan daha iyi bir dövüşçü gibi görünmesini sağladı."

İkinci karşılaşmalarında tıpkı ilkinde olduğu gibi Ali ve Norton on ikinci ve son raunda girdiler. Ama bu sefer Ali, hakemlerin puan kartlarını son üç dakikada ele geçirdi ve kıl payı ama oy birliğiyle karşılaşmayı aldı. Altı hafta sonra 20 Ekim 1973'te, Rudi Lubbers'la Cakarta, Endonezya'da karşılaştı. Sonra, Joe Frazier'la ikinci karşılaşması gerçekleşti.

Ali-Frazier II, tıpkı ilk karşılaşmaları gibi Madison Square Garden'da düzenlendi. Her iki dövüşçüye de karşılaşmanın net kazancının yüzde 32,5'ine karşılık olarak 850.000 dolar garanti edildi. Bu yüzdeler verildikten sonra, hemen hemen ilk karşılaşmada aldıkları ücreti aldılar.

Ama daha da önemlisi, bu maç bir gurur meselesiydi. Ali, daha önceki yenilgisini telafi etmeyi çok istiyordu ve Frazier'ın Ali'den hiç hoşlanmadığı biliniyordu.

DAVE WOLF: "Ringde eşitlerdi ama ring dışında Joe, Ali'nin dengi değildi. İlk karşılaşmalarında Joe, yapması gerekeni yapmıştı. Adilane bir biçimde kazanmıştı ve ağır sıklet şampiyonu olmayı beklemeye kesinlikle hakkı vardı. Ama Ali bu zaferi lekelemeyi ve Joe'yu sönük bırakmayı konuşmalarıyla başardı. Joe'nun, Ali'yi yendikten sonra neler olacağı konusunda gerçekçi olmayan bir beklentisi vardı. Ali'yle ilgili zihnindeki tüm sorunların, özellikle de siyah toplum tarafından kabul edilmesinin çözüleceğini düşünüyordu.

"Ama öyle olmadı. Joe hâlâ kesin bir şampiyon olarak görülmüyordu ve bunu tamamıyla Ali'den biliyordu."

İkinci karşılaşmalarından önceki haftalarda Ali ve Frazier, sürekli olarak karşılıklı hakaretler yağdırdılar. "Clay ve ben birbirimizi yenmeyi çok istiyoruz," dedi Frazier. "Ona hâlâ Clay diye hitap ediyorum; annesi ona Clay ismini vermiş. Bu adamın yanında yeteri kadar kalırsanız zil çaldığında kalbiniz müthiş bir nefretle dolabilir ama bunun haricinde ona bakıp gülersiniz. Bu adamda bir terslik var. Artık bu adamın kafasında birkaç çivisinin eksik olduğunu biliyorum."[13]

Ali buna karşılık Frazier'ı "cahil" diye etiketlemekten keyif alıyordu; bu, Frazier'ın en nefret ettiği sözcüktü. "Joe Frazier oğlunu bir dövüşçü olarak yetiştireceğini söylüyor," dedi Ali, kendisiyle rakibi arasındaki farkları vurgulamaya çalışarak. "Bense oğlumu bir avukat veya doktor yapacağım. Beynini yıkayıp eğitim almasını sağlayacağım. İyi bir öğretmen ona okuma yazma ve yabancı diller öğretecek. Benim eğitimin çok iyi değil ama eğitimin ne kadar önemli olduğunu bilecek kadar paraya ve sağduyuya sahibim. Kızım artık bir doktor olacak kadar beyni yıkanmış durumda. Dört yaşında. 'Bir doktor olmak istiyorum,' diyor. Bunları çocuklar daha küçükken kafalarına sokmak gerek."[14]

23 Ocak 1974 Çarşamba günü, yani karşılaşmadan beş gün

önce, iki rakip arasındaki gerginlik doruk noktasına ulaştı.

HOWARD COSELL: "O cumartesi günü *ABC Sports,* Ali-Frazier I'in bir kaydını yayımlayacaktı. Karşılaşma ilk kez ev televizyon yayınlarında gösterilecekti; Ali ve Joe'nun stüdyoya gelip her raunt hakkında yorum yapmasını ayarlardık. Joe neredeyse gelmeyecekti. O ve Yank Durham'ın vakitsiz ölümünden sonra Joe'nun menajeri olan Eddie Futch, bu fırsatı millî bir izleyici kitlesi önünde şahsi kışkırtıcı yorumlar yapmak için kullanacaktı ve buna izin vermeyeceğime dair yemin ettim. Joe'ya her ikisinin de yorumlarının karşılaşmayla kısıtlı kalması konusunda ısrarcı olduğumu, kişisel bir tartışmaya girildiği takdirde Ali'yi yayından alacağımı söyledim. Tabii, verdiğim söz Joe'ya yetti. Stüdyoya geldiklerinde yapımcı bizi sahneye yerleştirdi; Joe ortadaydı, Ali ve ben de iki yanında oturuyorduk. Jo'nun, Ali'nin karşılaşmadan sonra hastaneye gitmesi gerekeceğini söylemesine dek her şey pürüzsüz ilerledi. O ana dek, Ali nispeten kontrollü gitti. Arada sırada konudan sapıyordu ama bunu her yaptığında onu konuya geri döndürüyordum. Joe'nun hastane yorumundan sonra olay çığırından çıktı."

Hastane lafı Frazier'ın ağzından çıkar çıkmaz Ali, "Neden hastaneyle ilgili bir şey söyledin, Frazier?" dedi. "Neden hastane konusunu açıyorsun? Ben bundan söz etmeyecektim. Herkes on dakikalığına hastaneye gittiğimi biliyor. Sen üç hafta hastanede kaldın. Cahilsin, Joe."[15]

"Cahil" lafı olayı tetikleyen şey oldu. Frazier ayağa kalktı, Ali'ye eğildi ve "Neden bana cahil dedin?" diye sordu. O noktada, Ali'nin stüdyoda olan kardeşi Rahaman sahneye fırladı ve Frazier'ın üstüne yürüdü. Frazier, "Sen de mi bu işe karışmak istiyorsun?" dedi ters ters. Derken Ali sandalyesinden kalktı ve Frazier'ı bir dövüşçünün arkadan sarılma

hareketini andıran bir biçimde tuttu.

Ali oyun oynuyordu. Frazier oynamıyordu.

DAVE WOLF: "Kavga gerçekti. Joe öfkeliydi. Ali ona daha önce de birçok kez cahil demişti ama mesele bundan daha büyüktü. Rahaman, Joe'yu daha ilk raundun kaydından beri kışkırtıyordu. Sahneden sadece on adım kadar ötedeydi. Teyp Ali'yi her yumruk atarken gösterdiğinde Rahaman 'Amin! Allah razı olsun! İşte, yine vurdu!' diye bağırıyordu. Joe da öfkeden kuduruyordu. Sorun sadece Ali'nin dediği şeyler değildi; Joe'nun diğer kulağıyla da duyduklarıydı. Güvenliğin ne kadar zayıf olacağını ve Rahaman'ın o şekilde davranmasına izin verileceğini bilseydik, Joe oraya kesinlikle gelmezdi. Rahaman, o öğleden sonra Ali'den çok daha kışkırtıcı davrandı. Hastane konusuna girerek Joe'yu yeteri kadar kızdırdı, sonra Ali bunun ardından 'cahil' lafını etti. Ali'nin cahil lafının kışkırtıcı olup olmadığını bilmediğini merak ediyorum. Bence biliyordu. Onu o kadar kışkırtmak istediğini sanmıyorum ama kesinlikle huzursuz etmek için söylemişti. Joe da hastane lafıyla Pandora'nın kutusunu bariz bir biçimde açmak gibi bir hata yapmıştı, çünkü karşılaşmadan sonra neden o kadar uzun süre hastanede kaldığını açıklayacak pozisyonda değildi.

"İşin aslı, Joe'nun tıbbi sorunları Ali'yle karşılaşmasından önce başlamıştı. Yüksek tansiyon, hipertansiyon sorunu vardı. Hatta ilk karşılaşmalarından önceki ay durumu, karşılaşmanın iptal edilmesinden ve Joe'nun derhâl tedaviye alınmasından söz edilmesine varacak kadar ciddiydi ama Joe bunu istemedi. Sonra, karşılaşmanın ardından artık hipertansiyon sorunuyla ilgili bir şeyler yapılması gerektiği bariz hâle geldi. Joe bu yüzden hastaneye yatmıştı. Sırf karşılaşmayla ilgili nedenler yüzünden değil.

"Stüdyo kavgasına neden olan olaylar böyle gelişti.

Hatırlıyorum da Ali Joe'yu arkadan tuttuğunda Joe onu yere fırlatmakla yetindi. Sonra, Rahaman devreye girmeye çalıştı ve Joe'nun yanındaki birkaç kişi peşinden gitti. Cosell olanlar yüzünden dehşet içinde kalmış gibiydi ve Ali de korkmuş gözüküyordu. O noktada, Joe'nun dalga geçmediğini fark etti. Stüdyoda kimse işe karışmamış olsaydı, herkes odadan kaçsaydı, Joe Ali'ye ne yapardı bilemiyorum doğrusu. Ama şunu biliyorum: Joe sokakta kavga etmek isteyeceğiniz türden birisi değildi, Ali de sizi sokakta korkutabilecek türden birisi değildi. Yalnız kalmış olsalardı sanırım Joe, Ali'yi fena haklardı ve kesinlikle bunu yapmaya niyetliydi.

"İnsanlar onları ayırdıktan sonra Eddie Futch, 'Haydi, gidelim buradan,' dedi. Hatırladığım kadarıyla Eddie, Cosell'e küfrediyordu. Belki de küfretmiyordu da çok öfkeliydi çünkü Joe'nun ve Ali'nin aralarında birisi olmadan yan yana oturacaklarına ya da Ali'nin grubundan birisinin sorun yaratabileceğine dair hiçbir belirti görülmemişti. Ama limoyla kampa geri dönerken hepimiz bu olayın olumlu bir gelişme olduğunu düşünüyorduk. Unutmayın ki Joe, Ali'yle ringde yaptığı tek karşılaşmayı kazanmıştı ve artık sürekli olarak stüdyoda çıkan kavgadan söz ediyor ve 'O zencinin gözelerinin nasıl fal taşı gibi açıldığını gördünüz mü? Onu fena korkuttum,' diyordu."

Stüdyo kavgasından iki gün sonra Ali ve Frazier'a, New York Spor Komisyonu tarafından "boksu küçük düşüren elim davranışları" gerekçesiyle 5.000 bin dolar para cezası verildi. Para cezaları, kendisinin veya diğer komisyon üyelerinin olayın kayıtlarını görmediğini veya iki dövüşçüyle de görüşmediğini itiraf eden Başkan Edwin Dooley tarafından açıklandı. Ancak Dooley; komisyon tarihindeki en ağır para cezalarını, kendisinin ve meslektaşlarının olayı gazetelerden okuduğunu belirterek savundu.

Bu arada, kamuoyunun karşılaşmaya olan ilgisi giderek artıyordu. Ali, yenilgiye uğradığı ve yediye karşı beş şans verildiği ilk karşılaşmaya rağmen artık altıya beş favori gösteriliyordu. Bir kez daha, Madison Square Garden'da biletler tükenmişti. Ali-Frazier II karşılaşması ilkinden çok farklıydı. Dövüşçüler birbirlerine nispeten daha az hasar verdiler. Ali iplerden kaçındı, birbirlerine yaklaştıklarında Frazier'ı yakaladı ve doğru zamanlarda kaçtı. Karşılaşmayla ilgili iki ihtilaflı durum söz konusu oldu. Bunlardan ilki, ikinci raundun sonlarına doğru Ali'nin Frazier'ı düz bir sağ yumrukla sendelettiği anda gerçekleşti. O anda raundun sona erdiğini düşünen hakem Tony Perez, iki boksör arasına girdi ve Frazier'a kendisine gelmesine yetecek o değerli saniyeleri vermiş oldu. Ama işin diğer tarafında Frazier'ın kampı; Perez'in, Ali'nin Joe'yu ensesinden tutmasına ve karşılaşma boyunca başını aşağıya ittirmesine izin verdiği konusunda sert şikâyetlerde bulundu. Buna rağmen, sonuç belliydi: Oy birliğiyle Ali'nin galibiyetine karar verildi.

TONY PEREZ: "Her iki ihtilaflı durum da benimle ilgiliydi, o yüzden her ikisine de yanıt vermeme müsaade edin. İlk olarak, Ali'nin Frazier'ı başının arkasından tutması meselesi var. Frazier'ın ekibi; bunun, Joe'nun yakın mesafeden yumruk atmasını engellediğini söyleyerek şikâyet ettiler. Doğruydu, Ali çok güçlüydü. Rakiplerini enselerinden tutardı ve kimse başını geri çekecek kadar güçlü değildi. Birisinin bütün gece bunu yapmasına izin verirseniz yıpranırsınız. Ama bu konuda bir şey yapmadım; çünkü Joe, başını Ali'nin göğsüne yaslamış gayet mutlu gözüküyor ve âdeta onları ayırmamı bekliyor gibiydi. Bütün karşılaşma boyunca, aynı şey devam etti. Joe öne çıkıyor, yumruk atıyor, sallanıyor ve zigzaglar çiziyordu. Bir iki yumruğunu isabet ettirebiliyordu ama sonra dinleniyormuş gibi Ali'ye sarılarak bekliyordu. Tek yapması

gereken dizlerini kırmaktı. Ali onu daha fazla tutamasın diye aşağı kayması gerekiyordu. Ali'den daha kısaydı, o yüzden Ali onu belirli bir noktadan aşağıda tutamazdı. Joe serbest kaldıktan sonra doğrularak onu yumruklayacak pozisyona gelebilirdi. Kendi köşesi ona sürekli olarak bunu yapmasını söylüyordu ama Joe, Ali'ye sarılmaktan memnun gibiydi.

"Diğer sorun, ikinci rauntta meydana geldi. Ali iyi bir yumruk attı ve zili duyduğumu sandım. Sonra saat hakemi, 'Tony, henüz raunt bitmedi,' diye seslendi; bunun üstüne, ben de karşılaşmayı devam ettirdim. Ama sadece beş saniye daha kalmıştı. Ali daha sonradan Joe'nun yaralandığını iddia etti ama o kadar da mühim bir durum yoktu. Frazier nakavt olmayacaktı. Üç kere karşılaştılar, kırk raunttan fazla dövüştüler ve Ali asla Frazier'ı nakavt edemedi. O yüzden, neden o gece Frazier'ı nakavt edebileceğini düşünmüş olabilir?"

Karşılaşmadan sonra Frazier, hiç vakit kaybetmeden karşılaşmanın yeniden düzenlenmesini istedi. Ali'yi yeniden bir karşılaşma için otuz beş ay bekletmek zorunda kalmasını ört bas ederek "Onu tekrar istiyorum; bir kez daha," dedi gazetecilere.

Ali'yse nazikçe yanıt verdi. "Joe'dan kaçmayacağım. Ona dilediği fırsatı vereceğim."[16]

Ama önce Ali'nin George Foreman'la dünya ağır sıklet şampiyonluk unvanını geri almak için Afrika'nın merkezinde yapacağı karşılaşma vardı.

10
ZAİRE

JACK NEWFIELD: "Muhammed Ali, hayatımda tanıdığım herkesten çok zorlu dönemlerden geçti ve çeşitli kişiliklere büründü. Çocuk adam, sahtekâr, gösteri sanatçısı, asker kaçağı, isyankâr, evangelist, şampiyon. Aklınıza ne gelirse yaptı. Ama ona bir etiket yapıştıracak olsaydım, 1960'ların bir sembolü olurdu. Altmışlar; isyankâr, sorunlarla dolu bir dönemdi ama bir yandan da büyük umutların beslendiği bir dönemdi. Ali, Robert Kennedy ve John Lennon kişiliği altında the Beatles'la birlikte altmışları kusursuz bir biçimde yansıttı. Robert Kennedy ve The Beatles gibi, Ali de tutkuluydu ve otoriteye meydan okumaya istekliydi. Hızla değişen bir dünyada, inanılmaz bir kişisel değişimden geçti ve zamanını yansıtmaktan ziyade etkiledi. Dahası, hayatta kaldı. John Kennedy, Robert Kennedy, John Lennon, Martin Luther King, Malcolm X; altmışların tüm diğer muhteşem kahramanları öldü. Elvis Presley ve Marilyn Monroe gibi ikonlar da öyle. Ama Ali hayatta ve sadece fiziksel anlamda değil. O zamanları yaşamış olan herkesin kalbinde."

1974'te, altmışların ruhu capcanlıydı. Gerçekten de on iki hafta içinde iki olay, o on seneyi âdeta akladı. İlk olarak Richard Nixon başkanlıktan istifa etti. Sonra, Muhammed Ali tacını geri aldı.

Dünyanın ilgisini çeken başka spor olayları da gerçekleşmişti. Ama tarihte hiçbir spor yarışması, Ali ve George Foreman arasında 30 Ekim 1974'te Kinshasa Zaire'de şafaktan önceki saatlerde gerçekleşen savaş kadar dünya çapında neşe yaratmadı. Foreman da Sonny Liston gibi yenilmez olduğu düşünülen bir boksördü. Profesyonel rekoru otuz yedi

nakavtla kırk galibiyet ve sıfır yenilgiydi. En yakın tarihli sekiz karşılaşması, birinci ya da ikinci rauntta sona ermişti ve bu karşılaşmalardaki kurbanları arasında Joe Frazier ve Ken Norton da vardı. Bu iki adam Ali'yi yenmişlerdi. "Rakiplerim kaybetmekten endişelenmezler," diye böbürlendi Foreman. "Yaralanacaklar diye endişelenirler." Bu görüşü destekleyenler arasında *The New York Times*'tan Dave Anderson da vardı: "George Foreman, ağır sıklet alanında tarihin en sert yumruk atan boksörü olabilir. Birkaç raunt boyunca Ali, Foreman'ın çekiç gibi gücünden kaçmayı başarabilir ama on beş raunt boyunca kaçamaz. Er ya da geç, şampiyon o çekiçvari yumruklarından birini atacak ve Muhammed Ali, kariyerinde ilk kez nakavt sayımını yaşayacak. Bu, ilk rauntta olabilir."[1]

JEREMIAH SHABAZZ: "Zaire'deki o geceyi hayatım boyunca hatırlayacağım. Bir dövüşten fazlasıydı. Ulusta senelerce uğruna savaş verdiğimiz her şeyin bir intikamıydı. Karşılaşmayla ilgili her şey doğruydu. Ali şans verilmeyen dövüşçüydü; harika bir rakipti. Gurur duyabileceğimiz bir tanıtımcımız bile olduğunu düşündüm: Zaire, Don King'in iz bıraktığı yerdi. Sonradan, siyahın Don için bir önemi olmadığını; bunu sadece bir dövüşçüyü soymak istediği zaman kullandığını öğrendim. Don'ın umursadığı tek renk yeşildi. Ama Zaire'de ve sonrasında kısa bir süre boyunca, Don King'in iyi birisi olduğunu düşündüm. Bugün bile Don'a tek bir şey yüzünden hakkını veririm. Karşılaşmayı başka girişimciler düzenlemiş olabilir ama maçı Afrika'ya taşıyan Don'dı."

Don King ve Ali, ilk kez 1960'ların ortalarında tanıştılar. King, Cleveland'da sahtekârların kralıydı ve hayatının sonraki dört senesini cinayetten hapis yatarak geçirmişti. Ali dünyanın ağır sıklet şampiyonuydu ve henüz unvanı elinden alınmamıştı. Onları tanıştıran kişiyse "Personality" ve "Stagger

Lee" gibi hit şarkıları yazıp kaydetmiş olan Lloyd Price'tı.

LLOYD PRICE: "Ali, onunla ilk tanıştığımda henüz çocuktu. On altı yaşındaydı; Louisville, Kentucky'de Top Hat Lounge'ın dışında oturuyordu; çünkü henüz reşit değildi ve onu içeri almıyorlardı. Bu, 1958'deydi. 'Stagger Lee' listelerde daha yeni bir numaraya yerleşmişti. O sırada turnedeydim ve kulübe girdiğinde bu çılgın genç, telaşla yanıma geldi ve 'Bay Price, ben Cassius Marcellus Clay; Louisville, Kentucky'nin Altın Eldiven Şampiyonuyum; günün birinde, dünya ağır sıklet şampiyonu olacağım; müziğinize bayılıyorum ve bir gün sizin gibi meşhur olacağım,' dedi. Ona sadece baktım ve 'Evlat, hayal kuruyorsun,' dedim. Ama sonra iyi anlaştık. Onu sevmemek mümkün değildi. The Top Hat Lounge popüler bir yerdi ve orada her çaldığımda Ali'yi görürdüm. Bir süre sonra, gözüm onu arar oldu ve onu programlara götürmeye başladım. Bir sürü soru soruyordu, genellikle müzik ve seyahatle ilgiliydi ama daha ziyade kızlarla ilgili bilgi edinmek istiyordu. Bilmediği çok şey vardı ve bana kızlarla nasıl sevişileceğini sordu. Bu konuda çok samimiydi. Ona, 'Kendin ol yeter, kızlar senden hoşlanır,' dedim. Ama bu dersin bir parçası olarak ona birkaç dolar verdim ve 'Yanında her zaman paran olsun. Çıtırlarla takılmak böyle başlar,' dedim.

"Her neyse, arkadaşlığımız böyle başladı. Profesyonel olmasının ardından, New York'a gelip birkaç kere dairemde kaldı. Doug Jones'la karşılaşmadan hemen önce, karşılaşmayı duyurmak için onu şehirde arabamla gezdirdim. Kırmızı Cadillac'ımla dolaşıyorduk. O sıralarda, Don King'le tanıştım. Cleveland'a gidiyordum; çünkü şarkı yazarlığı ortağım Harold Logan orada yaşıyordu. Harold'ın tanıdığı herkesi tanıyordum ve onun aracılığıyla Don'la arkadaşlık kurdum. Bir gün, Don'ın evindeyken mutfakta Muhammed'le konuşuyordum. Don'ın kızı Debbie, 'Onunla tanışmak istiyorum,' dedi.

Yaş günüydü; beş yaşındaydı. Ben de Muhammed'i aradım ve ona telefonda 'Mutlu Yaşlar' şarkısını söyledi. Sonra, Don telefonu aldı ve onunla konuşmaya başladı. O sıralarda, tipik bir Clevelandlıydı. New York, Chicago ya da Los Angeles hakkında hiçbir şey bilmiyordu ve boksla değil kumarla ilgileniyordu. Ama işin başlangıcı böyle oldu. O ve Ali buluştular. Sanırım, bir kere görüştüler ve bunun ardından Don hapse girdi. Ama hapisten çıktığında zihninde bir şey dönüp durduğunu görebiliyordunuz."

Don King'in hapisten çıkışının ardından gelişen olaylar bir mini televizyon dizisi senaryosu gibiydi. 8 Mart 1971'de Marion, Ohio'daki hapishane hücresinde ilk Ali-Frazier karşılaşmasının haberlerini dinlemişti. Üç sene sonra, Ali-Foreman karşılaşmasının gerçekleştirilmesinde kilit oyuncu olmuştu. Bundan bir sene sonra da Manila'da tarihe geçen üçüncü Ali-Frazier karşılaşmasını düzenledi. Dört seneden kısa bir sürede, Amerika'daki en başarılı siyah iş adamı hâline geldi ve gücünün temel taşı Muhammed Ali'ydi.

DON ELBAUM: "Her şey boks gösterisiyle başladı. Don, Lloyd Price'a gitti ve ondan, Ali'yi Cleveland'daki Forest City Hastanesi'nde bir bağış gösterisine çıkması için aramasını istedi. Ali bunu ücretsiz yapmayı kabul etti ama Don'ın, şovu koordine edecek birisine ihtiyacı vardı. Ben de bu noktada devreye girdim. Cleveland'da birtakım karşılaşmalar düzenliyordum ve Buffalo'ya, Buffalo konser salonuna bir karşılaşma kartı alabilmek için gitmiştim. Öğleden sonra saat beş gibi Cleveland'da bölge savcı yardımcısı olan Clarence Rogers denen bir adamdan telefon aldım.

"Clarence bana, 'Don, ofisimde tanışmanı istediğim birisi var,' dedi. 'İsmi Don King ve boksla ilgili bir şeyler yapmak istiyor.' King'in ismini daha önceden duymamıştım. Ama

birdenbire sesini telefonda duydum ki sesi hâlâ değişmemiştir. Bana, 'Don Elbaum! Don Elbaum!' diye bağırdı. Ta Buffalo'dayım ve onu telefon olmadan bile duyabiliyordum. King, 'Cleveland'da kapanmak üzere olan, siyahlara ait bir hastane var; onu kurtarmamız gerek,' dedi. 'O hastane için bir boks gösterisi düzenlemeyi ve Muhammed Ali'nin bunda yer almasını istiyorum. Ama Cleveland'da Don Elbaum olmadan boks olmaz; çünkü Don Elbaum demek boks demek ve sen de bu hastaneyi kurtaracak olan tek kişisin. Bir de Clarence'ın ofisindeyim ve sen buraya gelene dek bekleyeceğiz,' dedi. Ben de 'Don, seninle çalışmaktan mutluluk duyarım ama Buffalo'dayım ve gece burada kalacağım,' dedim. King, 'Hayır, hayır, hayır!' dedi. 'Sen Cleveland'a gelene dek bir yere kımıldamıyoruz. Sabahın ikisi, üçü veya dördü olması umurumda değil.' Ona, 'Don, gelemem,' dedim. 'Yarın orada olacağım.' Konuşma esnasında, 'Bu tür şeyler için ne kadar ücret alıyorsun?' diye sordu. 'Beş bin dolar. Ben çöpçatanım,' dedim. 'Telefon faturalarımı, masraflarımı ödemem gerekiyor ve kendime az para kalıyor.' Tabii, konuşma bitmeden önce ücreti bin dolara kadar indirtti; daha adamla tanışmamıştım bile. Gerçekten de o gece Buffalo'dan ayrılıp Cleveland'a gittim ve onunla gece yarısını az geçe Clarence'ın ofisinde tanıştım.

"Don King'le bu şekilde tanıştım. Cleveland bölgesinde tanınan üç dört kişiyi eşleştirerek bir gösteri düzenlemeye, sonra da Ali'nin gösterisini esas olay olarak sunmaya karar verdik. Bütün işleri ayarladım, eşleştirmeleri yaptım ve Don King boksa âşık oldu. Karşılaşmada bana, 'Vay canına, muhteşem bir iş,' dedi. Şunu söylemem gerek, Don King'e bayıldım. Esaslı birisi olduğunu düşündüm. 'Bahis işinden kurtulman gerek. Cleveland'dan ayrılmalısın. New York'a gelmelisin. Boksun siyah bir girişimciye ihtiyacı var. Bunun vakti geldi ve bu kişi sensin,' dedim. Don ve karısı

Henrietta'yla oturur ve ona, 'Onu boks işine sokmama izin ver. Sana yemin ediyorum ki çok para kazanacak,' diyordum. Adamdan büyülenmiştim ve bu daha başlangıçtı. Sekiz ay ortak olduk, ondan sonra ben ayrıldım. Onu New York'a getirdim, Earnie Shavers'tan kazandığımın yarısını verdim ve çok geçmeden Don, ücretin tamamını aldı. Sadece istediğini aldı ve herkesi ezip geçti. Forest City Hastanesi gösterisi gibi. Gösteri, seksen altı bin dolar net kâr yaptı; o rakamı hatırlıyorum. Her şey sona erdikten ve Don'ın işi bittikten sonra, sanırım hastaneye beş bin dolar kaldı. Bu, rakamlardan biri; büyük bir miktar. Sonradan, birisi bana hastanenin sadece bin beş yüz dolar aldığını söyledi. Bunu zaman zaman kendime hatırlatıyorum; çünkü Don'ı ne zaman görsem bana, 'Elbaum, benimle çalışmaya devam etseydin bir milyoner olurdun,' der. Ben de her zaman, 'Don, seninle çalışmaya devam etseydim, kendimi hapiste bulurdum!' derim."

Elbaum'dan ayrıldıktan sonra King, tek başına Ohio'da birkaç ufak dövüş gösterisi düzenledi. Sonra 1974'ün başlarında Foreman-Norton karşılaşmasına, karşılaşmayı tanıtan kapalı devre şirketi olan Video Techniques'e danışman olarak dâhil edildi. King sonradan, "Onların özel zencisiyim," dedi. "Siyahlarla uğraşacak siyah bir surat."[2] Ama tüm o süre boyunca, King'in gözü Ali'deydi. Sürekli olarak Ali'nin karşılaşmalarını düzenleme hakkını istiyordu ve her seferinde Herbert Muhammed tarafından geri çevriliyordu. Ama 1974 ortalarında, durum değişti. Foreman artık Ali'yle karşılaşmaya hazırdı ama Ali'nin kampı beş milyon dolar istiyordu. Bu miktar duyulmuş şey değildi. "İnsanlar çıldırdığımı sandı," diyecekti Herbert Muhammed, sonradan. Ama Don King bunu ciddiye aldı. Bu miktara karşılık Ali'nin yabancı bir ülkede karşılaşmaya çıkmak zorunda olduğunu söyledi. "Sorun değil," dedi Herbert Muhammed. "Beş milyon dolara, Ali

Dünya üstünde herhangi bir yerde karşılaşmaya çıkar."

TEDDY BRENNER: "Aslında, King karşılaşmayı düzenlemedi ama öyle gözükmesi için elinden geleni yaptı. Karşılaşmayı, bir İngiliz şirketinden ön ödeme ve geri kalanını da Zaire devletinden alan Video Techniques düzenledi. King boksörlerin eşleştirilmesi konusunda faydalı oldu ama anlaşma onsuz da yapılabilirdi. Ali'yle Foreman'ın paylaştığı on milyon dolara bu işi herkes yapabilirdi. Bu konudaki tek pişmanlığım karşılaşmanın kendi organizasyonumuzu bozmuş olmasıydı ki bunun kişilerle hiçbir ilgisi yoktu.

"Madison Square Garden, Ali'nin Jerry Quarry'yle karşılaşması için bir anlaşma yapmıştı. Onu iki kere yenmişti ama sonra Quarry Earnie Shavers'ı nakavt edince Ali, bir milyon dolara onunla tekrar New York'ta karşılaşmayı kabul etti. Herbert'ın Manhattan'da bir dairesi vardı. Oraya imzaya hazır bir sözleşmeyle gittim ve Bundini beni kapıda karşıladı. 'Teddy, Don King yatak odasında gizleniyor. Ali'nin Foreman'la karşılaşması için bir hazırlık yapıyor. Ali'ye beş milyon dolar verecek,' dedi. Eh, bunlar kulağa oldukça saçma geliyordu. Daha önceden herhangi bir boksörün aldığının iki misliydi. Sonra, Herbert'ı gördüğümde o da aynı şeyi söyledi. Böylece, sadece el sıkıştık, sözleşmeyi Herbert'a verdim ve 'Beş milyon alabilirsen al,' dedim. 'Alamazsan bu sözleşmenin imzalanmasını istiyorum.' Oradan ayrılmadan önce, 'King, her nerede gizleniyorsan yalan söylüyorsun. Ona gerçekten de beş milyon dolar ödeyebilirsen bunu almaması aptallık olur,' diye seslendim."

Sonuç olarak Ali, George Foreman'la yapacağı karşılaşma için 5.450.000 $ aldı. Bu rakam Joe Louis'in ($4.600.000), Jack Dempsey'nin ($3.500.000) veya Rocky Marciano'nun ($3.000.000) tüm kariyerleri boyunca kazandıklarından yüksekti. Paranın hazır olmasının esas nedeni, Zaire'nin

Başkanı Mobutu Sese Seko'nun kendi ismini ve ülkesinin ismini tüm dünyaya duyurmak istemesiydi ve bunu başarabilmek için on milyon doları gözden çıkarmaya hazırdı. Bunun ardından halkla ilişkilerle ilgili birkaç sorun yaşandı. Üstünde "Köle gemisinden şampiyonluğa" yazan bir karşılaşma posteri, Zairelileri kızdırdı ve bunun değiştirilmesi gerekti. Karşılaşma biletleri Afrika'ya vardığında tekrar basılmaları için Philadelphia'ya yollandı çünkü Mobutu'nun ismi yanlış yazılmıştı. Ali de ABD'den ayrılmadan önce olay yarattı çünkü gazetecilere, "Hiçbiriniz beni ciddiye almıyorsunuz çünkü George Foreman'ın beni yeneceğini sanıyorsunuz; Afrika'ya gittiğinizde Mobutu halkı sizi bir kazana atacak, pişirecek ve yiyecek," dedi. Gene Kilroy, "İki gün sonra Zaire Dışişleri Bakanından bir telefon aldık," diyor, o günlerle ilgili olarak hatırladıklarını anlatırken. "Telefona yanıt verdim ve bakan bana, 'Ali nerede?' diye sordu. Uyuduğunu söylediğimde şöyle dedi: 'Lütfen Bay Ali'ye bizlerin yamyam olmadığını söyleyin; insanları yemeyiz. Bu karşılaşmayı ticaret fırsatları yaratalım ve ülkemize yardım edelim diye düzenliyoruz ve Bay Ali'nin ifadeleri imajımıza zarar veriyor.'"

Karşılaşma 25 Eylül'de, ABD'deki kapalı devre izleyicileri de izleyebilsin diye saat sabah 03.00'te gerçekleşecekti. Ali birkaç hafta önceden; aralarında aile fertlerinin ve arkadaşlarının, antrenman partnerlerinin, antrenman asistanlarının ve çeşitli diğer personelin de bulunduğu 35 kişilik bir kafileyle Zaire'ye uçtu. Zaireliler daha önceden Ali'nin tanıtım turu gibi bir şeyle asla karşılaşmamışlardı; çok sayıda gazeteci, kafiledeki her kişinin işlevini belirleyebilmek için, "Ne Yapıyor?" diye bir oyun oynamaya başladı. "Bazılarının görevini belirlemek zordu," diye hatırlıyor Associated Press'ten Ed Schuyler. "Blood, spor malzemelerinden sorumluydu ve her antrenmandan sonra doğru miktarda tuz içerip içermediğini belirlemek için Ali'nin terinin tadına bakıyordu. Kilroy telefonlara yanıt veriyor, insan-

ları olmaları gerektiği yere götürüyordu. Birisi Muhammed'e kardeşi Rahaman'ın ne yaptığını sorunca Muhammed, 'Ona gevezelik etsin ve araba sürsün diye senede elli bin dolar veriyorum; bu da kötü değil,' diye yanıt verdi. Kafilenin birçok üyesi için geçerli bir durumdu. Pek bir şey yapmıyorlardı. Birkaçı üstlerine düşeni yapıyordu. Angelo'nun kesinlikle bir işi vardı. Lana Shabazz yemekten sorumluydu. Luis Sarria çok çalışıyordu. Howard Bingham da bir asalak değildi. Howard, Ali'nin etrafında olmayı seven bir arkadaştı ama hayatını bir fotoğrafçı olarak kazanıyordu. Diğerlerine gelince, tahminimce Ali'yi seviyorlardı ve bazılarının muhtemelen bir işi vardı ama bu işlerin ne olduğunu kesinlikle bilmiyordum."

Ali Zaire'ye vardığında Kinshasa'dan kırk mil uzaklıktaki N'Sele'de başkanlık kompleksine yerleşti. Zaman zaman basından şikâyetler geliyordu. "Dünya ağır sıklet şampiyonasını Kongo'da düzenliyorlar," diye söyleniyordu *Los Angeles Times*'tan Jim Murray. "Sanırım, Everest Dağı'nın zirvesi müsait değildi. Neden karşılaşmayı herkes gibi Yankee Stadyumu'nda düzenleyemediklerini bilemiyorum."[3] Ama Ali, tehlikede olan unsurları iyi biliyordu ve onu ağırlayan kişileri övmekten başka bir şey yapmadı.

"Siyah insanlar tarafından yönetilen bir ülkede olmak harika bir his," dedi gazetecilere. "Keşke Amerika'da tüm siyahlar bunu görebilseydi. Amerika'da, beyazlar olmadan yapamayacağımıza inandırıldık ve Afrika hakkında bildiğimiz tek şey ormanları. Afrika'yı, beyazları safari gezilerine çıkaran bir grup yerli olarak görüyoruz; beyaz adamlardan biri bir goril tarafından köşeye sıkıştırılsa yerliler onu kurtarıyor diye biliyoruz. Bizlere asla Afrika arabaları, tekneleri ve jet uçakları gösterilmiyor. Bizlere asla Afrika televizyon kanallarından söz edilmiyor. Buradaki her şey siyah. Askerler, başkan, paraların üstlerindeki yüzler. Kulağa mümkünmüş gibi gelmiyor ama bu ülkeyi yirmi sekiz milyon kişi yöne-

tiyor ve tek bir beyaz bile bu işe dâhil değil. Afrikalıların vahşiler olduğunu düşünürdüm. Ama artık buradayım ve birçok Afrikalının bizden çok daha bilge olduğunu öğrendim. İngilizce ve iki üç dil daha konuşuyorlar. Önemli bir şey değil mi? Asıl, Amerika'daki biz siyahlar vahşiyiz."[4]

"Ali'yi Zaire'de izlemek harikaydı," diye anlatıyor Ferdie Pacheco. "Televizyonu bırakın, elektrik bile olmadığını düşündüğüm bölgelerde yürüyüşe çıkıyordu ve herkes onu tanıyordu. Onu gördüklerinde insanların suratında beliren ifadeleri, sevgiyi ve üstlerinde yarattığı etkiyi görmek insanın tüylerini diken diken ediyordu. Ali çok iyi vakit geçiriyordu; siyah doktorlardan, siyah avukatlardan, siyah Devlet başkanlarından, siyah uçak pilotlarından söz ediyordu; onu hiç o kadar heyecanlı gördüğümü sanmıyorum."

"Onu en çok etkileyen şey siyah pilotlardı," diyor Ed Schuyler. "Ali sürekli olarak siyah pilotlardan, siyah uçak görevlilerinden ve siyah jet uçağı teknisyenlerinden söz ediyordu. Bir gün bana, 'Tabii, bir kere uçağı uçurdular mı kullansın diye beyaz bir adamı bir dolaptan çıkarıyorlar,' dedi."

Bu sırada, gerçekleşmesi gereken bir karşılaşma vardı ve karşılaşma öncesi konuşmalarında Ali, tıpkı eskisi gibiydi; Sonny Liston'la yaptığı ilk karşılaşma öncesindeki gibi davranıyordu. Bir gazetecinin yapması gereken tek şey ağzını açmasıydı; sonra Ali konuşmaya başlıyordu:

> • George Foreman, kocaman bir mumyadan başka bir şey değil. Ona resmî olarak "Mumya" ismini taktım. Ağır hareket eden bir mumya gibi ve hiçbir mumya muhteşem Muhammed Ali'yi yenemez. Hepiniz filmlerde gördüğünüz şeylere inanıyorsunuz. Ormanda arkasına bile bakmadan koşan birisi var ve mumya onu kovalıyor. Pat, pat, pat. "Aay, imdat! Mumyadan kaçamıyorum! İmdat, imdat! Mumya beni yakalayacak.

İmdat! Mumya geliyor!" Mumya onu her zaman yakalıyor. Eh, artık bunlara inanmayın. Beni hiçbir mumya yakalayamaz.

• George sert yumruk atıyor; bunu biliyorum. Ama vuracak bir şey bulamazsanız, vuruş gücünün hiçbir anlamı yoktur. Dick Sadler [Foreman'ın antrenörü] kum torbasını tutuyor, George da bir yumrukla bunu delebiliyor. Ama ringe girdiğimizde beni kimse tutmayacak. Kimse bana, George'un Joe Frazier'a yaptığı gibi üst üste yedi sekiz yumruk atamaz. George yumruklarını telgraf gibi yolluyor. Dikkat edin, şimdi sol yumruk geliyor. Güm! Şimdi, sağ yumruk geliyor. Güm! Hazır olun, şimdi bir sol yumruk daha geliyor. Güm! George'dan korkmuyorum. George o kadar sert değil. Siz beyaz gazetecilerin hatırlaması gereken şey, siyahların siyahlardan beyazlardan korktukları kadar korkmamaları.

• George Foreman bir hiç. Eskiden sokaklarda insanları döven Teksaslı yaşlı bir kabadayı. O, Job Crops'a giren ve şansı yaver giden bir çete mensubu. Hiçbir sınavdan geçmedi. George'a bir yumruğum var. Buna varoş darbesi deniyor ve öyle denmesinin nedeni sabahın üçünde varoşlarda atılması. Bu da ben ve George dövüşeceğimiz zaman olacak.

• George Foreman'ın hiçbir şansı yok. O zavallının kafasının üst kısmına yumruklarımı indirmeyi tamamladığımda o kadar çok sıyrık ve yarık oluşacak ki sabahleyin kötü tıraş olmuş gibi gözükecek. Joe Frazier ve bir iki kişi haricinde, kimseyle dövüşmedi bile. George'la karşılaşmış olan kişileri dinleyin. [Bir listeden okumaya başlar] Don Waldheim bir hiçti. Fred Askew bir hiçti. Sylvester Dulliare ismini bile telaffuz edemiyorum. Chuck Wepner bir hiçti. John Carroll bir hiçti. Cookie Wallace bir hiçti. Vernon Clay. [Duraksar] *Clay* mi?

Bakın, bu adam iyi olabilir.[5]

Ona kıyasla Foreman, Sonny Liston gibi heybetli ve azılı gözüküyordu. Daha sonraları gerçekten de sevilesi bir adam olacaktı ama Zaire'de düşmancıl ve nahoş birisiydi.

"Ali'nin sizden daha hızlı olabileceğinden endişe ediyor musunuz?" diye soruldu.

"Neye hızlı dediğinize bağlı bu," diye yanıt verdi Foreman. "Bir adamın çenesine yeteri kadar hızlı yumruk atabilirim."

"Sabahın üçünde karşılaşmaya çıkmak konusunda ne düşünüyorsunuz?"

"Houston'daki gençlik dönemimde, sabahın üçünde, dördünde çok dövüştüm."

"Ali'nin karşılaşmadan hemen önce moralinizi bozacak bir şey söylemeye yemin etmesi konusunda ne düşünüyorsunuz?"

"Sanırım, her neyse bunu söylemesi gerekecek."

"Bir karşılaşma sırasında konuşmayı sever misiniz?"

"Ringde asla fazla konuşma fırsatı bulamam. Bir adamı tanımaya başladığımda her şey sona erer."[6]

GEORGE FOREMAN: "Hayatımda dostane tavırlı olmadığım bir dönem oldu; Zaire de o döneme aitti. Ali'nin yumruklarını engelleyecektim ve bunu yapma fikri beni kesinlikle rahatsız etmiyordu. Ali uzun süredir benim için önemli olmuştu. Ortaokuldayken eve birlikte yürüdüğüm bir arkadaşımın yanında Cassius Clay'in şiir okuduğu bir plağı olduğunu hatırlıyorum. Bu arkadaşımın evine gittim; birlikte plağı dinledik ve Ali'ye neredeyse âşık oldum. O zamanlar, on altı yaşındaydım; Job Crops'ta çalışıyordum. İnsanlar bana, 'George, hep birilerine bulaşıyorsun. Neden bir boksör olmuyorsun?' diyorlardı. Ben de tamam dedim; boksör oldum çünkü Muhammed Ali gibi olmak istiyordum. Adam konuşu-

yordu, yakışıklıydı ve harika şeyler yapıyordu. On altı yaşındaysanız ve birisini taklit etmek istiyorsanız bunun Ali olması gerekiyordu. Böylece, boksa başladım ve bir Olimpiyat altın madalyası kazandım. Ama amatörlük hayatım boyunca yumrukçuydum. Sonra, profesyonel hayata atıldım ve antrenörüm Dick Sadler'a Ali gibi dövüşmek istediğimi söyledim. Dans edebiliyor, yumruk atabiliyor, boks yapabiliyor ve hareket edebiliyordum. Sadler, 'Tamam,' dedi, 'senden iyi bir dövüşçü yaratacağım.' Beni bu şekilde eğitti, spor salonundaki ringde hareket etmeme izin verdi. Ama ilk profesyonel karşılaşmamdan hemen önce soyunma odasında bana, 'Ringe çık ve bu adamı nakavt et,' dedi. 'Strateji bu. Onu it, sert vur ve nakavt et.' Ben de 'Bir dakika. Ben bir boksörüm; Ali gibi dövüşürüm,' dedim. Ama Dick'in talimatlarına uydum ve adamı nakavt ettim. Daha sonra, spor salonuna geri döndüm ve antrenmanlar sırasında Dick yine hareket etmeme izin verdi. Her zaman spor salonunda dans etmeme izin verirdi. Ama her karşılaşmadan önce ringe çıkmadan bana, 'Bu gece Ali gibi dövüşmeyi unut. Yumruk at!' derdi.

"En sonunda, Ali'yle tanıştım. Dördüncü profesyonel karşılaşmam olduğu zamanlardı. Florida'da bir spor salonunda çalışıyordum. Ali içeri girdi, elinde bir evrak çantasıyla yanıma geldi ve 'George Foreman, ben Muhammed Ali,' dedi. Dizlerim titriyordu; onunla tanışmak bana o kadar gurur vermişti. Sonra, 'Aklını uçuracak bir şey göstereceğim,' dedi. 'Sakın kimseye söyleme ama şampiyon olduğunda bunun gibi bir şeye sahip olacaksın.' Kenara, salonun kimsenin görmeyeceği bir yerine girmemi işaret etti. Evrak çantasını gösteriyordu. İçimden, 'Çantayı açacak ve içinde binlerce dolar olacak,' dedim. Gerçekten de çantayı açtı. İçinde bir telefon vardı. 'Adamım, buna ne diyorsun?' dedi. Kendi kendime, bu adama bayılıyorum ama çatlağın teki diye düşündüm."

Zaire'de, Foreman invizaya çekildi. Buna karşılık Ali; genellikle dışarıdaydı, basın konferanslarına katılıyordu, hayranlarıyla kaynaşıyordu ve hem karşılaşmanın hem de kendisinin reklamını yapıyordu. Kinshasa'da yüz kişilik bir film ekibinin yönetmeni olan Leon Gast o günlerde yaşananlarla ilgili birkaç şeyi şöyle hatırlıyor.

LEON GAST: "Ali kendine aşırı güveniyordu. En azından, dışarıdan öyle gözüküyordu. Sanki şampiyonluk ona aitti ve ringe geri dönmek doğru zamanda uğraşılması gereken bir formaliteydi. Bundini etrafta koşuşturuyor, 'Kral tacını geri almak için evine döndü,' diye bağırıyordu. Kafiledeki diğer çılgınlar da kendi üstlerine düşeni yapıyorlardı. Belki Don King haricinde hiçbir şey Ali'yi rahatsız etmiyor gibiydi. Bir iki kere King'in Ali'nin sinirine dokunduğunu görebiliyordunuz; bu da zor bir şeydi çünkü Ali'yi hiçbir şey rahatsız etmiyor gibiydi. Özellikle bir basın konferansında meydana gelen bir olayı çok iyi hatırlıyorum. Ali ve King kürsüde oturuyorlardı, Angelo da aralarındaydı. Bundini'nin Ali'ye söylemek istediği komik bir şey vardı ve bunu Ali'ye söylemesi için King'e fısıldadı. Sonra King, Bundini'nin söylediği şeyi aktarması için Dundee'ye eğildi ve Angelo, 'Ne dedin?' dedi. King, 'Seninle konuşmuyorum,' diye yanıt verdi. Ali çok öfkelendi. Öne eğildi, parmağını King'in suratına çevirdi ve 'Sakın Angelo'yla öyle konuşma,' dedi. 'Sakın bir daha onunla öyle konuşma.' Dundee bu olayı pek umursamadı. Ellerini havaya kaldırdı ve 'Yapmayın, dostlar,' dedi. Böylece, basın konferansına devam ettiler. Ama Ali'nin o şekilde Dundee'yi koruması çok hoşuma gitti. King'in Angelo'yu küçümsemeye çalıştığını gördüğü anda King'e saldırdı. Sonradan King'e yine haddini bildirdi. Don'ın, Zaire'ye getirdiği kadınlar arasında çevirmen olarak tanıttığı bir arkadaşı da vardı. Ali orada çeviriyle ilgili bir sürü sorun yaşıyordu. Zairelilerin

hiçbiri Amerikan ifadelerini anlamıyordu. Ali onlara sürekli olarak 'Amerikan zenci dilini bilmiyorsunuz, argomuzu anlamıyorsunuz,' diyordu. Nihayet, sanırım yine aynı basın konferansındaydı, yerel çevirmen bir şeyi anlamayınca Ali, King'in getirdiği kadına döndü ve 'Sen çevir,' dedi. Kadın İngilizceden başka bir dil bilmiyordu. Ali, King'e baktı ve 'Yani, bu kadını beni yarı yolda bırakmak için mi ta buraya kadar getirdin?' dedi."

25 Eylül yaklaşırken gerilim arttı ama Ali'nin kendine olan güveninde bir eksilme olmadı. Birkaç kere, gazetecilere "A Bad Morning Shave" ("Kötü Bir Sabah Tıraşı") isimli uzun bir şiir okudu, "Karşılaşma sabahın üçünde ve karşılaşmadan sonra George kötü tıraş olmuş gibi gözükecek," dedi.[7] Başka zamanlarda, daha kısa şiirler okumakla yetindi:

Nixon istifa ettiğinde sizce dünya şok geçirdi mi?
Ben George Foreman'ın poposunu tekmeleyene dek bekleyin.

Bir kelebek gibi süzül, bir arı gibi sok
Elleri gözlerinin göremediği şeye vuramaz;
beni bir görürsün bir görmezsin
George göreceğini sanıyor ama görmeyeceğini biliyorum.

Bir timsahla güreştim
Bir balinayla boğuştum
Daha geçen hafta bir kayayı öldürdüm; bir taşı yaraladım; bir tuğlayı hastanelik ettim; O kadar sertim ki ilaçları bile hasta ediyorum.[8]

Sonra, bir aksilik oldu... Hem de epeyi büyük bir aksilik.

Karşılaşmadan sekiz gün önce Foreman, Bill McMurray isimli, otuz sekiz yaşındaki eski bir gezgin dövüşçüyle antrenman yapıyordu. Bir dizi yumruktan kendisini korumak için kollarını havaya kaldıran McMurray yanlışlıkla şampiyonun suratına bir dirsek attı ve Foreman'ın sağ gözünün üstünde bir yarık açıldı. Bir anda, karşılaşma havada kaldı ve dedikodular aldı başını yürüdü. Foreman ABD'ye geri dönüyordu ve Ali'yle asla karşılaşmayabilirdi. Zaire hükûmeti iki dövüşçünün de ülkede kaldığından emin olmak için onları ev hapsine almayı planlıyordu. Foreman'ın yarığı sadece kötü değildi. O kadar kötüydü ki tekrar dövüşmesi için altı ay gerekebilirdi.

HOWARD BINGHAM: "Foreman'ın yarığının iyileşmesinin en az bir ay, belki daha fazla sürebileceği için karşılaşmanın iptal olduğunu Ali'ye söylediklerinde ben de yanındaydım. Haber hiç hoşuna gitmedi. O karşılaşmaya hazırlanabilmek için hiç olmadığı kadar çok çalışmıştı. İşin aslı, Zaire'den de sıkılmıştı. İnsanların önünde olduğu zamanlarda ülkeyi ne kadar çok sevdiğini, ne kadar harika bir yer olduğunu ve kadınların ne kadar güzel olduğunu söylüyordu. Ama yalnız kaldığımızda 'ABD'de antrenman yapabilmek için her şeyimi verirdim. Orada dondurma, güzel kızlar ve mini etekler var,' gibi şeyler söylüyordu.

"Angelo, Bundini, Ali ve ben, yaralanma olayını duyduğumuzda odadaydık. Ali resmen çıldırdı. İlk önce, karşılaşmanın iptal olmamasına ve George'un gözünü koruması için bir başlık takmasına razı oldu. Sonra, bunun işe yaramayacağını fark etti ve Joe Frazier'ı getirmeleri gerektiğini söylemeye başladı. *Frazier'a bir milyon dolar verin*, dedi. Ali beş yerine üç milyon dolar alacaktı. Angelo bunun işe yaramayacağını söyleyince Ali; karşılaşmanın olduğu gibi ABD'ye, Los

Angeles Coliseum'a veya Houston'daki Astrodome'a taşınmasını istedi. 'Bizi buraya, Afrika'ya yolladılar. ABD'de dövüşmek çok daha kolay olurdu, özellikle de George için,' diyordu. Gerçekten de üzülmüştü. Yemekler ve sadece şişe suyu içmek konusunda endişelenmekten yorulmuştu. George'un dövüşüp dövüşemeyeceğini veya antrenmanlarda yarığının yeniden açılıp açılmayacağını kestirmek zordu. Ali birkaç saati çok kötü geçirdi ama çok geçmeden yine eski hâline geri döndü. Gün sona ermeden keyfi biraz daha yerine gelmişti; her şeyin bir nedeni olduğunu, Tanrı'nın her şeyi planladığını, bu yüzden de karşılaşma belirlenen tarihte gerçekleştiği takdirde muhtemelen kötü bir şey olacağını söylüyordu."

Karşılaşma, 30 Ekim sabah 04.00'ta gerçekleşmek üzere yeniden planlandı. Büyük bir ihtimalle Ali, bu gecikme sırasında Foreman'dan daha az sıkıntı çekti çünkü kesintisiz olarak antrenmanlara devam edebiliyordu. Her iki dövüşçü de Zaire hükûmeti tarafından, ülkeden ayrılmanın akıllıca olmayacağı konusunda uyarıldılar. Şampiyon yarığı yüzünden keyifsizken rakibi kendini tahminleriyle oyalıyordu:

> • Boksa girdiğim gibi çıkmak, herkesi nakavt eden ve kimsenin yenemediği iri ve kötü bir canavarı yenerek ayrılmam yerinde olur. Bu adamın beni ezip geçmesi gerekiyor ama on sene önce aynı şeyi Sonny Liston için de söylemişlerdi. Başı dertte. Tüm dünya önümde eğilecek çünkü ne olacağı belli. Herkes George Foreman'ın ne kadar harika olduğundan, ne kadar sert yumruk attığından söz ediyor ama ben tekrar kral olacağım. Bir başka Sonny Liston'la dövüşeceğim.
> • George Foreman tek bir şeye güveniyor. Gücüne güveniyor ama ben birçok şeye güveniyorum. Ellerim hızlı, ayaklarım hızlı, yumruklara dayanabiliyorum

ve deneyimliyim. Birçok kere on beş raunt dövüştüm ama o, sadece iki kere onuncu raunda kadar dayanabildi. Ben sonuna kadar dayanabilirim. Birisi beni yere yıkarsa tekrar ayağa kalkarım. Çenem kırılır ama dövüşmeye devam ederim. George'un, yumruk atan ve hareket eden birisine karşı beş raunttan sonra ne yapacağını bilmiyoruz. Pataklanınca George'a neler olacağını bilmiyoruz. Asla yorulduğunu, oflayıp pufladığını, bitkin düştüğünü ve birkaç yumruk yediğini görmedim. George yorgun düştüğünde ben hâlâ dans ediyor olacağım. Yumruklarımı atacağım ve onu isteyerek döveceğim. George Foreman beni yedinci rauntta yenemezse paraşütünün açılmayacağını size şu anda söyleyebilirim.

• Herkese, karşılaşmayı izleyecekleri yerlere gidip geç kalmamalarını söyleyin; çünkü bu işi birinci rauntta bitirebilirim. Hayatımda hiç kimseyi bu kadar çok dövmeyi istememiştim. Bunu düşünmek bile beni öfkelendiriyor. Daha ne kadar beklemem gerek? Şu anda George Foreman'ı dövmeye hazırım.

29 Ekim 1974'te, karşılaşmadan bir gün önce, Kinshasa sıcak ve bunaltıcıydı. Ali düzensiz uyuyordu. Kırk beş gündür Zaire'deydi. Bu arada, karşılaşmanın gerçekleşeceği stadyumda ihtilaflı bir duruma yol açacak bir manzara gerçekleşmek üzereydi. Ali'nin kariyerindeki birçok önemli karşılaşma, söylentiler ve imalarla gerçekleşmişti. Henry Cooper'la karşılaştığında mesele, Angelo Dundee'nin ona bir dördüncü raunt nakavtından sonra toparlanması için vakit vermek üzere kasıtlı olarak boks eldivenini kesip kesmediğiydi. Sonradan Sonny Liston'la karşılaştığında tartışmalar, Dundee'nin karşılaşmadan önce kasıtlı olarak ipleri gevşetip gevşetmediğiyle ilgiliydi. Dundee anlayışlı bir şekilde suç-

lamaları reddetti. Karşılaşmadan önce öğleden sonra onunla birlikte ringde olan Bobby Goodman, o kritik saatleri şöyle anlatıyor:

BOBBY GOODMAN: "Herhangi bir karşılaşmadan önce Angelo, gidip ringi kontrol eder ve her şeyin yolunda olup olmadığına bakardı. Zaire'deki karşılaşma sabahın dördündeydi; böylece, bir gün önce öğle vakti oraya gittik. Ring berbattı. Yepyeniydi ama doğru kurulmamıştı. Bir köşesi çamura batmıştı; o yüzden, köşe direğinin altına beton plakalar koymak zorunda kaldık. Doldurma maddesi, dünyada güvenli zemin doldurmak için onaylanmış Ensaflor'du. Bir boksör başını vururse azami derecede güvenlik sağlayan köpük plastikti ama bunun serin bir ortamda muhafaza edilmesi gerekiyordu. Ensaflor'u sıcakta ve nemde bıraktığınızda tüm köpük lastikler gibi yumuşayıp gevşiyordu. Ring ekibinden bunu karşılaşma zamanına kadar koymamalarını istemiştik ama erken koymuşlardı. Yani ring, hareketleri yavaşlatacaktı ve bu kesinlikle Ali'nin lehineydi. Kanvas yeniydi ve fazla kaygandı; bu yüzden, üstüne biraz reçine döktük. Derken adamın teki elinde bir kova ve süngerle geldi ve ringi temizlemeye çalıştı. Angelo, 'Ne yapıyorsun?' deyince adam, 'Televizyoncular bize ringin kirli olduğunu söylediler,' dedi. Angelo da 'O kir değil, reçine. Ringe reçine koyulması gerekiyor,' dedi.

"Tüm bunlar olup biterken en kötü sorun iplerdi. Yeni ipler bir gece kullanıldıktan sonra gerilirdi. Gevşedikleri için yeniden ayarlanmaları gerekiyordu. Bu ipler yeni oldukları ve ısıda ve nemde bırakıldıkları için, çoktan gerilmeye başlamıştı. İşin daha da kötüsü, bir de ipleri her köşedeki sıkma aletlerini çevirerek gerebiliyordunuz ama işçiler çoktan bunları sıkabildikleri kadar sıkmışlardı. Böylece, ipleri yeniden ayarladık. Bunları gevşetmedik, daha da sıkılaştırdık. Bunu yapmasaydı ısı, nem ve ön karşılaşmalar yüzünden karşılaş-

ma vaktine dek yere kadar inerlerdi. Bunu yapabilmek için mandalları çıkardık, ipleri germe aletlerinin içinden geçirdik, her şeyi hizaladık ve gevşemiş kısımları kestik. Her ipten yaklaşık olarak otuz santim kadar çıkardık ve germe aletlerini karşılaşmadan önce ipleri biraz daha sıkılaştırabilmek için elle ayarladık. Hatta Angelo ring şefine ilk karşılaşmadan hemen önce germe aletlerini çevirerek ipleri tekrar sıkılaştırması gerektiğini söyledi. Sonra, asıl karşılaşmadan önce bunu tekrar yapması gerekiyordu. Ama bu asla yapılmadı. Nedense bunu yapmadılar ve Ali ringe girdiğinde ipler gevşemişti; ama Angelo'nun yaptığı hiçbir şey gizli değildi. İşin aslı, Foreman'ın köşe adamları olan Dick Sadler ve Archie Moore bizi o öğleden sonra ringde gördüler. Angelo ve ben kan ter içinde, kimse bir bıçak bulamadığı için ipleri iki kenarlı bir tıraş jiletiyle kesmeye çalışıyorduk. İpleri çekiyor, uçlarını bantlıyorduk. 'Haydi! Siz de yardım edebilirsiniz,' dedik. Ama hava sıcaktı ve bize kimse yardım etmedi."

Karşılaşma gecesi, Ali televizyonda *Kan Baronu* isimli bir korku filmi izledi.

Sonra uyudu ve 02.00'de kalkıp siyah bir gömlekle siyah bir pantolon giydi. Foreman bahislerde üçe bir favori durumdaydı. Rakibinin kampıysa onun kazanabileceğinden şüpheliydi. Wali Muhammed daha sonradan, "Joe Frazier'la karşılaşmadan önce, Ali'nin kesinlikle yenilmeyeceğini düşünmüştük," diyecekti. "Ama yanılmıştık ve Foreman'a karşı neler olacağı konusunda endişeliydik. George muhteşem bir dövüşçü olarak yetiştirilmişti. İnsanlar onun Ali'yi öldüreceğini düşünüyordu. Derken karşılaşmadan hemen önce, Ali bana bir planı olduğunu söyledi. Zil çalar çalmaz öne atılacak ve Foreman'a düz bir sağ yumruk indirecekti. 'Hayır, şampiyon, hayır! Dans edeceksin,' dedim. Bana, 'Hayır, derhâl öne atılıp Foreman'ın başının yukarısına bir yumruk ataca-

ğım; böylece, bir mücadele içinde olduğunu anlayacak,' dedi. Ali aynen dediğini yaptı ama o gece George'a tek sürprizi bu değildi."

Ali ve kafilesi, altmış bin hayranın beklediği Stade du 20 Mai'ye, N'Sele'den bir otobüsle götürüldüler. Ali'nin eski bir dostu olan Bernie Yuman, "Soyunma odasında, herkesin dişleri birbirine vuruyordu," diye anlatıyor hatırladıklarını. "Bir ağacın yaprakları gibi titriyorduk. Ali bize baktı ve 'Ne oldu?' dedi. 'Sorun nedir?'"

Kimse yanıt vermedi. Sonra, Ali sırıttı. "Bu, Muhammed Ali'nin olaylı hayatında bir başka günden başka bir şey değil," dedi. "Korkmuş gibi mi gözüküyorum? Allah'tan, gök gürlemesinden ve kötü uçak yolculuklarından korkarım ama bu sadece, spor salonunda sıradan bir gün gibi."[10] Birkaç dakika sonra Herbert Muhammed, babası Elijah Muhammed'den Ali'ye bir mesaj vermek üzere soyunma odasına girdi. "Bana halkımız için dövüştüğümü söyledi," diye hatırlıyor Ali. "Elimden geleni yapmam gerektiğini, bunu yaparsam Allah'ın yanımda olacağını söyledi."

Sonra, Ali ringe çıkmak için gitti. Sonraki bir saat boyunca, Ali efsanesini oluşturan "mucizelerden" birini yarattı. Seneler sonra, ölümcül kanser olan Lana Shabazz şunları hatırlıyor: "O karşılaşma boyunca endişeli değildim. Sadece üç dört kere ölmek üzereydim. Tanrı'm, resmen öldüm. İzleyemedim. Ellerimle suratımı kapattım ve arada sırada, 'Hâlâ hayatta mı?' diye sordum. Kazanmak veya kaybetmek meselesi değildi; ölecek diye korkuyordum. O çocuğun nesi olduğunu bilmiyordum; iplerin orada durmuş bir sürü yumruk yiyordu. Ama Ali galip geldi; bunu başarmanın bir yolunu buldu. Yüce Tanrı'm, Bunun bir yolunu buldu."

FERDIE PACHECO: "Ali'nin o gece ringde yaptığı şey gerçekten de ilham vericiydi. Uzak kaldığı sürede bazı be-

cerilerini yitirmişti ama Zaire'de bir başka beceri edinmişti. Adam, dünya ağır sıklet tarihinin en büyük çenesine sahipti. Dövüşmüş herkes kadar cesaretliydi. Etrafında bombalar patlarken yaratıcı ve net düşünebiliyordu. Tüm bunları en önemli zamanda, hayatımda gördüğü en muhteşem performansta o gece sergiledi. Ali her nasılsa karşılaşmanın daha başlarında George Foreman'ı yenmenin yolunun, Foreman'ın ona vurmasına izin vermek olduğunu çözmüştü. İşte, buna oyun planı denir. O karşılaşmayı, Ali'nin peş peşe yumruklar yiyişini ve gücü ve cesareti sayesinde yıkılmayacağını bilerek izlerken hakemin onun hayatını kurtarmak için er ya da geç karşılaşmayı durduracağını düşünmek çok doğaldı. Ama Ali, Foreman'ın attığı tüm yumruklara dayandı. Kariyerinin en hayati noktasında, herkesin düşündüğü gibi kaybetmek yerine George'u nakavt etti ve bir başka uzun ve muhteşem şampiyonluk yolculuğuna çıktı."

Birinci rauntta Ali, Foreman'ı uzun mesafeden test etti. Derken ikinci raundun başlamasından otuz saniye sonra, iplere geriledi. Boksta en korkulan yumrukçu bir rakibe karşı insanın durmak isteyeceği son yer orasıydı. Bu hareketi geleneksel düşünceyi öylesine ihlal ediyordu ki ring kenarında duran George Plimpton, Norman Mailer'a döndü ve "Şike var," diye bağırdı. Ali'nin köşesi ona dans etmesi için bağırıyordu. Ama Ali tek bir yerde, defansif bir duruşla dövüşmeye kararlı bir biçimde durdu; bazı yumrukları engelledi, diğerlerinden kaçınmak için sırtını iplere dayadı ve üstüne isabet eden çekiç gibi yumruklara dayandı. Sonraki altı raunt boyunca, o şekilde dövüştü. Ama Ali sadece yumruk yemiyor, bir yandan da atıyordu. İplerin oradan dövüşerek ilk dört raundun üçünü aldı. Sonra beşinci rauntta Foreman, rakibinin gövdesine çelik gibi sağ yumruklar atmaya başladı. Ali yorulmuş gibiydi; sona yaklaşılıyordu. Ama raundun sonunda

toparlandı, altıncı ve yedinci rauntları atlattı ve sekizinci raundun başında Foreman'a, "Şimdi sıra bana geldi," dedi.

Foreman'ın en deneyimli köşe adamı ve Ali'nin ilk profesyonel antrenörü olan Archie Moore'dan başlayarak Zaire'de bulunan beş adam, öyküyü anlatıyor:

ARCHIE MOORE: "George, zamanının en tehlikeli yumrukçusuydu. Karşılaşmayla ilgili olarak hatırladığım en iyi şey, Ali'nin açılış zilinde hiç korkmadan George'un başının üstüne bir yumruk atışı. Planlar bozulmuştu, anlarsınız ya? George, daha ilk baştan farklı bir şeyle mücadele etmesi gerektiğini anlamıştı. Ama George, bir tek dövüş yöntemi biliyordu; böylece, peş peşe yumruklar attı, Ali'yi iplere mıhladı ve onu yıpratmaya kararlı bir tavırla devam etti. İlk başlarda, bu iyi bir strateji gibiydi. Planladığı her şey, Ali'yi yumruk atabileceği iplere geriletmekle ilgiliydi. Ama George onu oraya sıkıştırdığında ve Ali başka bir yere gitmediğinde ne yapacağını bilemedi.

"Zaire'de talimat veren kişi ben değildim. Bu, Dick Sadler'ın işiydi. Ben köşeden, 'Alta vur; kollarının arasına vur,' diye bağırıyordum. Ama George'un aklından başka şeyler geçiyordu. Ali'nin kollarına vurmak istiyordu çünkü o şekilde dövüşerek Gregorio Peralta'nın kollarından birini ciddi ciddi kırmıştı. Ali'nin kollarına yumruk atıp onu yormayı ve göğüs kafesine ulaşmayı planlıyordu. Hatırladığım kadarıyla George da Ali'nin kafatasına gayet ölümcül birkaç yumruk attı. George'un yaptığı her şey, birkaç ufak ayrıntı haricinde iyi ve yerinde olabilirdi. Ali bedenini kollarının ön tarafı ve dirsekleriyle koruyordu. George'un başına vurması gibi yıkıcı bir deneyimden iplere sırtını dayayarak kaçınıyordu. George'un yumrukları isabet ettiğinde de bunlara müthiş bir kayıtsızlık gösterisiyle karşılık veriyor ve George'u, onun yumruk atamadığına inandırmayı başarıyordu. Sonra,

George yoruldu. Ali onu düşürmüş ve endişelendirmişti; o ana dek Ali'nin kollarına vurabilmek için fazla güç sarf etmişti. George, Ali gibi becerikli bir savaşçıya karşı yorulunca sonun başlangıcı geldi. Hatta son, o anda geldi."

WALI MUHAMMED: "İlk rauntta Ali, tahmin ettiğimiz gibi dans etti. Sonra, sanırım raundun sonlarına doğru iplere geriledi ve sert bir sol kroşeden kaçtı. O muhteşem yumruklardan biriydi; şayet ona isabet etseydi ne olurdu bilemiyorum ama Ali geriye çekilince yumruk on beş santimle onu ıskaladı. Derken Foreman bir yumruk daha attı ve aynı şey oldu. Rauntlar arasında, ben ve Angelo köşede çalışıyorduk. Ali'nin ağızlığını temizliyordum, Angelo da ona talimat veriyordu. İplerin gevşediğini gördüğümüzden, Bundini ring korkuluğuna çıkıp ileri germek istedi. Ali, 'Hayır, yapma! Onları elleme,' diye bağırdı. Sonra, ikinci raunda başladı ve çıldırdığını düşündüm. İplere gitti. Hepimiz çılgınlar gibi, 'İplerden çekil! Dans et, şampiyon, dans et,' diye bağırıyorduk. Ama Ali neredeyse tüm raunt boyunca orada kaldı.

"Daha sonradan köşede Angelo ona, 'Artık toparlan. Harekete geç. Foreman'ın seni o şekilde kızdırmasına izin verme,' dedi. Ama sonraki rauntta da aynı şey yaşandı. George'un onu ikiye ayıracağını düşündüm. Plan, onun altı ya da yedi raunt boyunca dans etmesi, Foreman'ı yorması ve yorulduğunda harekete geçmesiydi. Ama bunlar yerine Ali, tek bir yerde duruyor ve yumruklara hedef oluyordu. Birkaç kere Angelo'ya, 'Neler oluyor?' diye sordum. Angelo, ' Bilmiyorum,' dedi. Sanırım altıncı rauntta, Foreman yavaşlamaya başladı. Rauntlar arasında, 'Şampiyon yorulmaya başladı,' dedim. Ali bana, 'Biliyorum; ona birkaç raunt daha vereceğim,' dedi. Aynen dediğini yaptı. Onu sekizinci rauntta nakavt etti. İplerin oradan dövüşmek yanlış stratejiydi ama bir yandan da doğru şeydi. Ali'nin, kimsenin göremediği şey-

leri görmek gibi bir yeteneği vardı."

ANGELO DUNDEE: "Size yalan söylemeyeceğim. Midem bulandı. Karşılaşmaya giderken Muhammed'in kazanacağını düşünmüştüm ama o şekilde değil. Benim gördüğüm kadarıyla Ali, beş altı raunt boyunca dans etti. Foreman, başını fazla oynatmadan ayakta dikilen bir dövüşçüydü; o yüzden, Muhammed'in yumruklarıyla bir şeyler yapabileceğini düşünüyordum. Sonra, George yorulduğunda hızlanacağını ve onu ileriki rauntlarda nakavt edeceğini tahmin ediyordum. Dövüşleri stiller oluşturur ve George'un, Ali için kusursuz bir stili vardı. Ama o gece için planladığımız her şey, Ali'nin yumruk yememesine bağlıydı. Muhammed hareketli olacak, ayaklarının üstüne sağlam basacak ve George'a farklı açılar gösterecekti. Ne diyebilirim ki? Ne bildiğimi gösteriyor. Harika bir karşılaşmaydı ve izlediğim yer harikaydı."

MUHAMMED ALİ: "Aslında, o gece olanları planlamadım. Ama bir dövüşçü ringe girdiğinde karşılaştığı şartlara uyum sağlamak zorundadır. George'a karşı ring yavaştı. Bütün gece dans edersem bacaklarım yorulacaktı. George beni yakından izliyor, ringdeki hareket imkânımı kısıtlıyordu. İlk rauntta, onun beni kovalarken harcadığından daha fazla enerjiyi ondan uzak durmak için harcadım. Daha on dört raunt olduğu için daha fazla yorulmamalıydım. Dans etmeye devam edemeyeceğimi biliyordum; çünkü karşılaşmanın ortasında çok yorulurdum ve George beni haklardı. O yüzden rauntlar arasında, antrenmanlarda yorulduğumda yaptığım şeyi yapmaya karar verdim. Bu, Archie Moore'un yaptığı bir şeydi. Archie zeki bir dövüşçüydü. Benim şu anki yaşıma kadar dövüştü ve bunu, enerjisini koruyarak yaptı. Daha genç rakiplerin yumruk atmasına izin verir, her şeyi bilimsel bir biçimde engellerdi. Rakipleri yorulduğunda Archie saldırı-

ya geçerdi. Bunu herkes yapamaz; büyük bir beceri gerekir. Ama henüz gücüm yerindeyken karşılaşmanın ilk başlarında George'la iplerin oradan mücadele edebileceğimi düşündüm. Bana çok sert vurursa yine dans etmeye başlayacaktım. Böylece, ikinci raunda başlarken George'a istediğini düşündüğü şeyi verdim. Cidden sert vurdu. Birkaç kere, beni fena sarstı; özellikle de sağ eliyle. Ama attığı yumrukların birçoğunu engelleyip kaçtım; her rauntta yumrukları yavaşladı ve isabet ettiklerinde canımı daha az yaktı.

"Sonra, onunla konuşmaya başladım: 'Daha sert vur! Bana bir şey göster, George. Canım yanmadı. Kötü olman gerektiğini düşünüyordum!' George köşeye sıkıştı. İplerde olan bendim ama köşeye sıkışan oydu çünkü yapmayı bildiği tek şey saldırmaktı. Altıncı rauntta, artık yorulduğunu biliyordum. Yumrukları eskisi kadar sert değildi. George'un dövüşme stili yüzünden, kafasını hareket ettirmeden her seferinde bir yumruk attığı için ona yumruklarla karşılık verip isabet ettirmek kolaylaşıyordu. Onu nakavt ettiğim yumruğu ilk rauntta atmış olsaydım, ayağa kalkardı. Ona o yumruğu attığımda o kadar yorulmuştu ki ayağa kalkmak fazlasıyla zor geldi."

GEORGE FOREMAN: "Muhammed beni hayretler içerisinde bıraktı, bunu itiraf etmem gerek. Benden daha iyi düşündü ve daha iyi dövüştü. O gece, ringdeki daha iyi olan kişi oydu. Karşılaşmadan önce, onu rahatlıkla nakavt edebileceğimi düşünüyordum. Bir raunt, iki raunt geçti. Kendime çok güveniyordum. Karşılaşmayla ilgili olarak en çok şunu hatırlıyorum: Öne çıktım ve Muhammed'in gövdesine herhangi bir rakibime attığımdan çok daha sert bir yumruk attım. Dünyadaki herkes o yumrukla yerle bir olurdu. Muhammed suratını buruşturdu; canının yandığını görebiliyordum. Sonra, bana baktı; bakışlarındaki ifade, canımı acıtmana izin vermeyeceğim der gibiydi. Dürüst olmam gerekirse karşılaş-

mayla ilgili olarak hatırladığım esas şey bu. Diğer her şey çok hızlı olup bitti. Muhammed benimle konuşmaya başladı. Angelo'nun köşeden, 'Muhammed, o salakla oyun oynama,' diye bağırdığını duydum ama Muhammed buna devam etti. Bu oyuna sonradan 'Salak iplerde' ismini verdi. Muhammed'in antenleri, büyük yumrukları yakalayacak şekilde çalışıyordu. Stilim, boyum ve sert yumruklar atma eğilimimle ne kadar sert vurursam vurayım Muhammed'in içgüdüleri her biri için hazırlanmaya, atlatmaya ve bir sonrakini beklemeye yönelikti. Ben saldırgan dövüşçüydüm; buna hiç şüphe yok. Birçok yumruğu atıyordum ama bir şekilde yenildiğimi biliyordum. Hatta karşılaşma sırasında, 'Hey, bu adam birisi ona unvanı verdi diye daha önceden şampiyon olmadı,' diye düşündüğümü hatırlıyorum. İyiydi.

"Beni, nakavt eden o yumruğu da hatırlıyorum. Onu sıkıştırıyordum, yorulmuştum, ama hâlâ onun yumruk atma gücüne saygı duymuyordum; bu yüzden, ellerimi aşağıda tutarak peşinden gidiyordum. Muhammed iplere yakın bir yerdeydi. Bir sağ yumruğu boşa attım, ellerim aşağıdayken döndüm ve o kadar yumruktan sonra beklenmeyecek bir hızla ileri atıldı. Öne çıktı ve bir sağ yumruk attı. Güm! Tam isabetti. Beni gafil avladı ve yere yığıldım. Ayağa kalkabilirdim ama bana birisi nakavt olduğunda köşesine bakması öğretilmişti. Bu yüzden, köşeme baktım ve bana beklememi işaret ettiklerini gördüm. Sonra, ayağa kalkmamı işaret ettiler ama artık çok geçti. Ayağa kalkmış olsaydım... Bilirsiniz, diğer karşılaşmalarda da yaralandım ve nakavt oldum ama kazanmak için ayağa kalktım. Beni Ron Lyle'a karşı izlemiş olan herkes bunu bilir. Açıkçası, Muhammed'le olan karşılaşmada, öylesine zeki bir boksör ki ayağa kalkmış olsaydım bile sanırım o gece karşılaşmayı alırdı. O zamanlar, benim için biraz fazla atikti.

"Karşılaşmadan sonra, bir süre keyifsizdim. Türlü tür-

lü mazeretim vardı. Ring ipleri gevşekti. Hakem fazla hızlı saymıştı. Gözümün üstündeki yarık antrenmanlarımı aksatmıştı. İlaç alıyordum. En iyi olanın kazandığını söylemem gerekirdi ama daha önceden hiç yenilmediğim için nasıl kaybedileceğini bilmiyordum. O karşılaşmayı zihnimde bin kere yeniden yaşadım. En sonunda, büyük bir şampiyona yenildiğimi fark ettim; muhtemelen, gelmiş geçmiş en büyük dövüşçü. Gerçekten de yaralanmam yüzünden ilaç alıyordum. Muhammed bana o sert sağ yumruğu tattırdı. Adilane ve düzgün bir biçimde kazandı; artık Ali efsanesinin bir parçası olduğum için sadece gurur duyuyorum. İnsanlar zaman zaman ismimi onunkiyle birlikte anarsa bu benim için yeterli. Hem bu hem de umarım Muhammed beni seviyordur; çünkü ben onu seviyorum. Onu çok seviyorum."

Karşılaşmadan kısa bir süre sonra, şiddetli bir sağanak başladı; stadyumu seller aldı ve Kinshasa'yla dünyanın geri kalanı arasındaki uydu iletişim koptu. Yüzlerce hayran stadyumda kaldı ve "Ali bomaye," (Ali, öldür onu) diye bağırdı... Gece boyunca attıkları savaş çığlığı buydu. Bu arada Ali, sekiz haftadır evi olan N'Sele'deki yerleşkeye döndü. O ve karısı bir Citroen'in arka koltuğunda, bir polis arabasının arkasında ilerliyorlardı. Kafilesini taşıyan otobüs de peşlerinden geliyordu. "Zafer kazanmış bir ordunun geri dönüşü gibiydi," diyor o günü hatırlayan Ferdie Pacheco. "Orman boyunca, insanlar kollarında çocuklarıyla yolun iki yanına dizilmişlerdi ve o sağanak altında Ali'nin dönüşünü bekliyorlardı."

Bir saat sonra, yağmur hâlâ yağarken ve Afrika'nın karanlığı yerini şafağa bırakırken *Newsweek*'ten Pete Bonventre, Ali'nin peşinden gidiyordu.

PETE BONVENTRE: "Karşılaşma bitmişti. Ali şampiyondu. Herkes röportaj yapabilmek için soyunma odasına

akın etti ve günlük gazeteler için çalışanlar öykülerini yazmaya koyuldular. Haftalık bir teslim tarihim olduğundan yazımı yazmadan önce biraz vaktim vardı. Saat sabahın beşiydi ve Ken Regan [Zaire'de görevde olan bir fotoğrafçı], 'Haydi, N'Sele'ye gidelim,' dedi. Böylece, bir şoför bulduk ve sağanağın en şiddetli zamanında yola çıktık. Arabanın beş adım ötesi gözükmüyordu. Bir iki kere yolun kenarına çekmek zorunda kaldık. Nihayet, yola çıktıktan iki saat sonra N'Sele'ye vardık. Basın orada değildi. Kafile gitmişti. Ali'nin kulübesine gittik. Hayatının en büyük zaferinden üç saat sonra Muhammed Ali, kameriyede oturmuş çocuklara bir sihirbazlık numarası yapıyordu. Bir ip numarasıydı; ipi ikiye ayırıyordu ve aniden birleştiriyordu. Ali'nin mi çocukların mı daha iyi vakit geçirdiğini söylemek güçtü. Düşünebildiğim tek şey, kim ne derse desin onun gibi birisinin bir daha dünyaya gelmeyeceğiydi."

Sonny Liston'ı yendikten on sene, unvanı elinden alındıktan yedi sene sonra Muhammed Ali, nihayet dünya ağır sıklet şampiyonluğunu geri kazanmıştı.

11
KRAL

ALİ'NİN GEORGE FOREMAN'A KARŞI ELDE ETTİĞİ ZAFER, dünyanın dört bir yanında moralleri yükseltmişti. Haksız yere tacı elinden alınan, hakkı olanı geri almak için zorluklara karşı savaşan tipik bir yakışıklı prens öyküsüydü. Geçmiş düşmanlıkların tamamı unutulmuştu. Uzun süre düşman kalan kişiler dost olmuştu. Sekiz sene önce *Ring* dergisi, bir "senenin dövüşçüsü" seçmeyi reddetmişti; Ali'nin ring performansı yüzünden ödülü hak ettiğini kabul eden dergi, buna rağmen şu ifadeyi kullanmıştı: "Cassius Clay gayet anlaşılır bir biçimde ABD gençliğine bir örnek olarak gösterilmemelidir."[1] Zaire'deki zaferinin sonrasında Ali, artık *Ring*'in "Senenin Dövüşçüsü", *Sports Illustrated*'in "Senenin Sporcusu" seçilmiş ve senede bir kere ülkenin üstün başarı sergileyen sporcusuna verilen Hickock kemerini almıştı. Maury Allen, her taraftan gösterilen iyi niyeti şöyle anlatıyor:

> Sporda katıldıkları maçları ve yarışmaları aşan birtakım kahramanlar vardır. Bu kişiler halk kahramanlarına, standart engelleri aşabilecek kadar önemli insanlara dönüşürler. Son kırk senedir belki yarım düzine kadar sporcu, tarihî kişiliklere dönüşmüş ve Amerikan hayatının korunan dönüm noktaları olmuşlardır. Joe Louis de böyle bir kişilikti; son derece itibarlı ve gururlu bir adamdı, bir Amerikan rüyasının gerçekleşmiş hâliydi. Joe DiMaggio, San Francisco'nun İtalyan arka sokaklarının rüzgâr esen balıkçı rıhtımlarında bu sporun tarzını ve zarafetini temsil eden bir örnek olmuştur. Jackie Robinson, oyun sahasıyla hayat sahası arasındaki sınırları geçmiştir. Ted Williams, Vince Lombardi ve Bill

Russell da bunu kendilerine özgü yöntemlerle yapmıştır.
Muhammed Ali, bunu en iyi yapan kişidir. Artık Ali'yi olduğu kişi olarak kabul etmenin vakti geldi; zamanının en iyi sporcusu, belki de gelmiş geçmiş en iyi sporcu ve tüm Amerikan tarihinin en önemli ve cesur adamı. Artık güçenikliği sona erdirmenin ve geçmişi unutmanın vakti geldi. Bu inanılmaz sporcuyu, müthiş adamı takdir etmenin ve yaptıklarının keyfini çıkarmanın zamanı gelmiş gibi gözüküyor.[2]

Sonra, birkaç sene önce akla hayale gelmeyecek bir olay oldu. 10 Aralık 1974'te Ali, Gerald Ford'un davetiyle Beyaz Saray'ı ziyaret etti.

GERALD FORD: "O zamanı çok iyi hatırlıyorum. Boksla her zaman ilgilenmişimdir. Sanırım gençliğime, Jack Dempsey'yi ve Gene Tunney'yi biraz hatırladığım dönemlere uzanıyor; sonrasında da Joe Louis'i hatırladığım dönemlere. Her zaman bir sporsever olmuşumdur. Her sabah ilk iş olarak spor sayfalarını okurum çünkü orada ismimin geçme ihtimali yüzde ellidir. Bunun başmakalelerde ve ön sayfada olma şansı o kadar yüksek değildir. Başkan olarak, sporda üstün başarı elde eden kişileri takdir etmenin uygun olacağını düşündüm. Her zaman spor dünyasındaki en iyilerle tanışmayı sevdim ve Muhammed Ali kesinlikle o grubu temsil eden bir kişiydi. Ama bunun da ötesinde, bu göreve geldiğimde bir ülke olarak oldukça bölünmüş durumdaydık. Aileler, üniversiteler arasında ve sokaklarda çatışmalar söz konusuydu. Irkçılıkla ilgili ciddi sorunlar yaşamıştık; Vietnam Savaşı da bu farklılıkları arttırmıştı. Tabii, bir de Watergate mirası edinmiştik. İdaremin karşılaştığı en büyük zorluklardan biri, ülkeyi nasıl iyileştireceğimizdi. Herkesin bunu kabul etmesi gerekmez

ama en azından seslerimizi alçaltıp birbirimizi dinlemeliyiz. Bence başkanlık ettiğim iki buçuk senelik dönemde, bunu yaptık ve Muhammed Ali'nin Oval Ofis'e gelişi, tüm çabalarımızın parçasıydı. İnsanlara ulaşmanın ve hem bireysel hem de kolektif olarak arada güceniklik olmadan dürüst farklılıklarımız olabileceğini göstermenin önemli olduğunu düşündüm. Böylece, sırf spora karşı ilgim olduğundan değil; ırksal ayrımcılık, Vietnam ve Watergate'le ilgili yaraları iyileştirmekle ilgili tüm çabalarımın bir parçası olduğu için de Muhammed'le tanışmak istedim.

"Ziyareti benim için bir keyifti. Bilirsiniz, Muhammed'in her zaman söyleyecek bir şeyi vardır ve onunla sohbet etmek gerçekten çok zevkliydi. Muhteşem görünümlü bir adamdı; iri yarı, yakışıklı ve formdaydı. Bazı başarılarından ve spora karşı ilgimden söz ettik. Bokstaki başarılarını her zaman takdir ettim. Genç bir adamın becerilerini geliştirmesi ve seçtiği mesleğin zirvesine gelişiyle ilgili yapabileceklerini temsil ediyordu. Ayrıca, ilkeli bir adamdı. Bazılarının, onun askerî sorumluluklarından kaçtığını düşündüğünü biliyorum ama insanların inandıkları dinlere olan bağlılıklarını asla sorgulamadım. İnsanlar vicdana dayalı bir duruş sergilediklerinde olumlu düşünürüm. Felsefem her zaman bu olmuştur; o yüzden, onun Vietnam Savaşı sırasında yaptıklarından ve yapmadıklarından şikâyet etmiş olan eleştirmenlere de asla katılmadım. Kararını kabul ettim. İlkeleri yüzünden, zaman geçtikçe Muhammed Ali'nin spordaki üstün başarılarının ötesinde de hatırlanacağına gönülden inanıyorum. Sanırım, tarihin nasıl yazılacağını önceden söylemek pek de olgun bir davranış olmaz ama onun sayfasının, ne kadar muhteşem bir sporcu olduğundan daha fazlasından söz edeceğine eminim."

"Ağır sıklet şampiyonu," diye yazıldı, "ülkesiz bir kraldır. Dövüşmeyi seçtiği nadir zamanlarda, onun sporu tekrar bir

masal krallığı gibi diriliyor."[3] Ama kalıpları pek çok kere kırmış olan Ali, şampiyon olduğunda krallığının sürekli olarak gelişmesi bakımından bunları bir kez daha kırdı. "Dünyaya bir rüya ve fırsatlar ziyafeti, genç yaşlı demeden herkesin umutlarını ve hayallerini gerçekleştiren tavır ve arzularla dolu bir çanta sundu," diyor Bob Dylan.

"Ali'nin yaptığında öylesine içgüdüsel bir zarafet vardı ki," diye hatırlıyor David Halberstam. "O özelliğe sahipti. Ringde ve dışında nasıl şampiyon rolü oynayacağını iyi biliyordu. Tanrı'm, o rolü nasıl oynayacağını çok iyi biliyordu."

GEORGE PLIMPTON: "Ali, neslimin gelmiş geçmiş en ilginç sporcusu. Bazıları ona yaklaştı: Bill Russell, Joe Namath, Willie Mays. Ama Ali, en iyi zamanlarında ve şampiyon olduğunda çok etkileyiciydi. Herkesi aşıyordu. Hem kendimin hem de başkalarının unvanı elinden alındığında bu muhteşem adam için yeteri kadar şey yapmadığımızı hissettiğimizi hatırlıyorum. Tabii, mahkemelerde intikamını aldı ama bunlar yeterli değildi. Unvanını geri alması gerekiyordu ve bunun ringde yapılması gerekiyordu.

"Ali'yle ilgili çok anım var. Beni bir keresinde Chicago'da büyük arabasıyla gezdirip şoförlük yapmıştı. Arkada oturmuştum; çünkü bana, birisi arkada oturmadan bir şoförü olamayacağını söylemişti. Saatte yetmiş mil hızla Elijah Muhammed'in evinin önünden geçtik. Arabasının arkasında beyaz bir adamla görülmek istediğini hiç sanmam. O gece onunla çimlerin üstünde oturduğumuzu, yıldızları izlediğimizi ve bana Wallace Fard'ın gökteki uzay gemisinden söz ettiğini hatırlıyorum. Riker Adası'nda hapishaneyi ziyaret ettiğinde ben de yanındaydım. Afrika'dan yeni dönmüştü. Bütün mahkûmlar büyük bir konferans salonunda toplanmıştı ve Ali anons edildiğinde büyük bir alkış kopmuştu. Sahneye çıktı, *Ali Shuffle* dansını yaptı ve kalabalık daha da çok tezahüratta

bulundu. Ama sonra ilgilerini kaybetti. Bir trafik ihlali yüzünden nasıl Florida'da hapse girdiğinden, hapisten ne kadar nefret ettiğinden, orada ne işleri olduğundan söz etmeye başladı. Yanlış bir yaklaşımdı. Mahkûmlar onu yuhalamaya başladılar. Ali onlara baktı ve 'Tamam! Kötü mü olduğunuzu sanıyorsunuz? Benden daha kötü olduğunu düşünen varsa buraya gelsin de size kimin kötü olduğunu göstereyim,' dedi. Bu şekilde onları geri kazandı. Mahkûmlar tezahürat edip onu dinlemeye devam ettiler ve ona bayıldılar.

"Bugün bile Ali'yi düşündüğümde gülümserim; bende bu etkiyi yaratan çok insan yoktur. Bir ışığı vardı. Bronzlaşmış altın renkli bir heykel gibi tuhaf bir parıltı saçardı. Teninin zapt edemediği harika bir güce sahipmiş gibi ışıldardı."

Ali'nin görünümü, çekiciliğinin bir parçasıydı. Bu barizdi. Aynı kişi bir başka adamın bedeninde tamamıyla farklı bir görüngü olurdu. "Çok güzel bir adamdı," diyor Julian Bond. "Sırf suratı değil, tüm fiziği öyleydi. Bir kitabın kapağındaki bir resmini hatırlıyorum; terli olduğu ve doğrudan kameraya baktığı bir pozdu. O fotoğrafa baktım ve 'Amerika'nın dört bir yanındaki bir boks karşılaşmasında asla görülmeyecek, boksörlerden nefret eden ama sırf fotoğrafları yüzünden bu kitabı satın alan beyaz ve siyah kadınlar olmalı,' diye düşündüm. "Dünyanın en güzel adamıydı, o kadar," diyor Lana Shabazz. "Bunun bizi gururlandırmadığını sanmayın sakın."

Yetişkin hayatlarının büyük bir kısmında ressamlık, fotoğrafçılık ve benzer işlerde çalışarak görünümleri inceleyen dört erkek ve bir kadın, Ali'nin cazibesi hakkında şunları söylüyor:

LEROY NEIMAN: "Onu ilk kez, 1962'de St. Nick Arenası'nda Billy Daniels'la karşılaştığında şahsen tanıdım. New York'a yeni taşınmıştım; karşılaşma başlamadan önce

anonsları yapan Jack Drees yanıma geldi ve 'Bu çocuğu görmen gerek,' dedi. Ali'nin neye benzediğini biliyordum çünkü ben de herkes gibi Olimpiyatlarda fotoğraflarını görmüştüm. Ama Jack bana, 'Onu görmen gerek, karşı karşıya daha farklı,' dedi. Böylece, o köhne soyunma odasına gittik; kapıyı açtık ve o zamanlar Cassius Clay olan Ali karşımızdaydı. Tek başına bir masanın başında oturuyordu. Oldukça dost tavırlı, son derece havalı ve rahattı; herhangi birisiyle tanıştı diye keyifliydi. Resmini yapıp yapamayacağımı sordum; iyi bir fikirmiş gibi davrandı. Böylece, oturup resmini çizmeye koyuldum. Altın rengiydi, bedeni tüysüzdü, son derece güzeldi. Herhangi bir kusuru veya hatası olmayan bir heykel gibiydi. Surat hatları ve uzuvları kusursuz bir dengeye sahipti; seneler geçtikçe o geceki görünümü aslında hiç değişmedi. İnanılmaz derecede yakışıklı ve karizmatik bir adamdı."

HOWARD BINGHAM: "O yüze sahipti, kameralar için doğmuştu. Sevecen ve mutlu ifadelere sahip bir sürü insan vardır ama kimse fotoğraflarda Ali gibi çıkmazdı. Onunla kamera arasında bir büyü var gibiydi. Muhtemelen, hayatımda onun fotoğraflarını çektiğim kadar bir başkasının fotoğrafını çekmemişimdir. Bunu artık eskisi kadar sevmiyorum çünkü bazen şimdiki ifadesiyle eskisi kadar iyi çıkmıyor. Ama mutlu olduğunda ve morali yerinde olduğunda hâlâ güzel çıkıyor. Dünyada kimsenin Ali gibi bir suratı yok. Birçok kişinin yüzlerce fotoğrafını çekersiniz ve belki bir tanesi gerçekten iyi çıkar. Ama zirvede olduğu zamanda fotoğraflarını çektiğimde kırk elli tanesi iyi çıkardı."

NEIL LEIFER: "Ali, bir fotoğrafçının rüyasıydı. Çok yakışıklıydı. Bir dövüşçünün veya herhangi birisinin olmasını istediğiniz gibiydi. Karşımda olduğunda iriliği beni şaşırtırdı çünkü kusursuz bir orantıya sahipti. Ali'yle hiç tanışmamış

kişiler, onun boks için fazla narin olduğunu düşünebilirdi ama karşınızda etten kemikten gördüğünüzde iri yapılıydı. Bir de kamera önünde rahat poz veren ve veremeyen kişiler vardır. Ali nasıl poz verileceğini biliyordu. Sanırım, kameraya odaklanmasını sağlayan şey kendini beğenmesiydi. Ama bunun ötesinde, inanılmaz derecede iş birliği yapardı. Bir fotoğrafçının Ali'yle başarısız olması mümkün değildi. Sırf fotoğraf çektirmeye gelerek işinizi bir başarıya dönüştürürdü."

RAY CAVE: "Time Şirketi'nde öncelikle *Sports Illustrated* için bir yazar olarak başlayarak ve Time Şirketi'nin tüm yayınlarının başmakale yönetmeni olarak devam ederek otuz yıla yakın çalıştım. O dönemde, bir milyona yakın fotoğrafa bakmış olmalıyım. Kamera *klik* ettiğinde muhteşem bir şeyin gerçekleştiği bir avuç insan vardır. Sizden ve benden farklı kişilerdir. John Kennedy bu kişilerden biriydi, Arnold Palmer bir diğeriydi. Bir de Cheryl Tiegs ve Ali öyleydi. Kamera Ali'de olduğunda âdeta her zaman bir şey yakalardı. Şu anda konuştuğumuz konuyla yakından ilgisi olan bir öykü anlatayım. *Time*'ın sorumlu yazı işleri müdürüyken *Newsweek* önemli bir kitaptan seçilmiş parçalar yayımlayacaktı. Bu, Watergate anılarından biriydi. Kısa bir süre sonra iki parçalık bir kapak konusu yayımlayacaklardı ve geçmişte benzeri kitaplardan seçme bölümler yayımlamakta çok başarılı olmuşlardı. Kendi yayımcımız benden, büfe satışlarımızı o iki hafta boyunca arttırmak için bir şeyler düşünmemi istedi; çünkü satışların epeyi düşeceğini düşünüyorduk.

"En azından ortalamanın üstünde haberler istiyordu; ben de tamam dedim. Bu olay Ali'nin kariyerinin sonlarına doğruydu. Bir de unutmamak gerekir ki *Sports Illustrated*'den değil, *Time*'dan söz ediyoruz. Ama *SI*'da çalıştığım o kadar sene boyunca, kapakta en iyi satış yapan kişiler Ali ve Cheryl Tiegs'ti. Böylece ilk hafta Ali'yi, bir sonraki hafta da Tiegs'i

kapağa koydum; her iki kapak da *Time*'ın normal büfe satışlarından % 70 daha fazla sattı. *Newsweek*'i epeyi geçtiler. Bence Ali bugün bile birçok derginin kapağında çok iyi satar ki spot ışıklarından ne kadar uzun süredir uzakta olduğunu düşünürseniz bu, inanılmaz bir durum. Ama kişiliği Amerikan ruhuna işlemiş durumda ve o görünüme sahip."

CHERYL TIEGS: "Cazibesi, karizması, tüm varlığı yüzünden inanılmaz derecede yakışıklı bir adam. Birçok açıdan, etrafa kendine olan güvenini yayıyor. Ama onunla birkaç kere karşılaştım ve her seferinde beni tanıdığı ve merhaba dediği hâlde, bir kere bile gözlerimin içine bakmadı. Hep ya aşağıya ya da yana bakar; bu yüzden, acaba çok da utangaç değil mi diye merak etmişimdir. Aslında, kafamı karıştıran bir durum; çünkü herkes gibi ben de onun, 'En muhteşem benim,' diye bağırdığını duydum. Şiir okuduğunu dinledim, yaptığı başka şeyleri gördüm. Gerçekten nasıl birisi olduğunu bilmek isterdim. İmajının ardına mı gizlenir? Bununla gurur mu duyar? Bilmiyorum. Ama yanıt utangaç olmasıysa ve insanlarla bire bir iletişim kurmakta zorlanmasıysa bence yapmış olduğu şey muhteşem; yani, fark edilmek ve utangaçlığını yenmek için yapmışsa. Görünümü, fotoğraflardaki hâli, hâlâ inanılmaz.

"Kameranın önünde kendimi çok rahat hissederim. Yapmam gereken tek şey halkadaki siyah deliğe bakmak ve her şeyi unutmak. Ama ben bunun eğitimini aldım; dolayısıyla fotoğraflarımın çekildiği her saniyede hem bedenimin her parçasının farkındayım hem içinde olan bitenin farkındayım. Senelerce eğitim aldıktan sonra, bunu yapmak bana doğal geliyor; bence Ali, eğitim almış bir sporcu olarak suratı ve bedeni konusunda aynı farkındalığa sahip. Ali'nin şu fotoğraflarına bakın. Şu [boks tulumu giymiş gülümserken ve ring iplerine yaslanırken] her yanından güven fışkırıyor. Doğrudan kameraya bakıyor, hiçbir şey gizlemiyor. Görünümüne önem verdiği belli ve çaba

sarf etmeden bile kusursuz gözüküyor ama kamera karşısında onu bu kadar iyi yapan şey bu değil. Onu bu kadar rahat kılan şey kendine olan güveni. Şu fotoğraf [Ali'nin şehir merkezindeki sokaklardan birinde kaslı bir rakiple mahsusçuktan kavga ettiği poz] son baktığımızdan farklı. İlkinde, Ali kamera için performans sergilemiş. Burada etrafındaki kişiler için sergiliyor. Sokaktaki kişiler izleyicileri. Kamerada nasıl göründüğünün farkında bile olmayabilir ama onlara nasıl göründüğünün farkında. Harika vakit geçiriyor ve onları etkilediğini bildiği belli. Bunda [Ali'nin smokin giydiği poz] adamın tatlı yanı ortaya çıkmış. Yakışıklı, cazibeli; son derece kibar gözüküyor. Bunda [Ali yumruğunu kaldırmış Sonny Liston'ın tepesine dikilmiş bir hâlde ona kanvastan kalkmasını söylüyor], Ali bunu kimse için değil kendisi için yapıyor. Liston'ı ayağa kalkmadığı için suçlayamam doğrusu."

Ali'nin cazibesi, görünümünü epeyi aşıyordu. Bunun temelinde insan sevgisi yatıyordu. "İnsanlardan güç alıyor," diye yazmıştı Ali'nin biyografi yazarlarından Richard Durham. "İnsanlar onu besliyorlar ve Ali onlardan aldıklarını muhafaza ediyor. Bazı insanlar başkalarından bir şey alamaz. İnsanlar onlara bir şey verirse ya onlara işlemez ya da silinir gider. Ali'nin bunu muhafaza etme becerisi var. Bu yeteneği onu, bir ebeveynin sevgisinin bir çocuğu güçlendirdiği gibi güçlendiriyor. O güçten yeteri kadarını aldığında insanların ondan istediği her şeyi yapabilir."[4]

Ali her gün, tüm papalardan veya başkanlardan daha fazla insanı kabul ediyordu. Zamanının tüm diğer tanınmış şahsiyetlerinden çok daha fazla kitlelere aitti. Birçok tanınmış kişi hayranlarının gözlerinden uzak hayatlar yaşarlar. Ali onların arasında yürümeyi tercih etti ve asla ona hayran olan kişileri küçümsemedi. Tanınmaya bayılıyordu ve imzalı fotoğraf vermeyi, tokalaşmayı veya öpüşmeyi asla reddetmiyordu.

Ona göre, insanlar insandı ve herkesin sevilmesi gerekiyordu. "Bence gezegendeki tüm erkekler, kadınlar ve çocuklar tarafından görülmek gizli isteğiydi," diye yazmıştı Wilfred Sheed.[5] Ali'yle tanışan kişiler nadiren hayal kırıklığına uğrardı. Yalnızca siyah Amerikalılar, Müslümanlar veya bir diğer grup için önemli değildi; Muhammed Ali, dünyaya aitti.

HOWARD BINGHAM: "Ali insanları çok sever; her zaman sevmiştir. Tanrı'nın onu Dünya'ya insanlara iyi davranması için gönderdiğine inanır ve öyle yapar. Birçok tanınmış kişi diğer ünlülerle vakit geçirmeyi umursar ama Ali söz konusu olduğunda peşindekiler tanınmış kişilerdir. Tanınmış bir kişiyle vakit geçirmek, onun için herhangi bir kişiyle vakit geçirmekten daha önemli değildir. Eski rock yıldızları hariç. Fats Domino, Little Richard, Jackie Wilson, Sam Cooke, Lloyd Price, Chubby Checker gibi sanatçılara bayılırdı. Hâlâ da çok sever. Bugün bile Chubby Checker içeri girdiğinde heyecanla ona koşar. Bu adamların onunla karşılaşmaktan ne kadar heyecan duyduğunu fark etmez. Bir bakıma, hâlâ bir çocuk gibi onlara saygı duyar ve yücelttiği kişiler onlardır."

RALPH THORNTON: "Ali hemen hemen herkesi severdi. Bu, göstermelik olarak yaptığı bir şey değildi. Bir otelde çalışan bir hizmetli veya hizmetlinin çocuklarıyla vakit geçirmesi için, bir gazetecinin yanında olması da gerekmezdi. Sihirbazlık numaralarını bir başkana veya krala yaptığı gibi bir kamyon şoförüne de yapardı. İnsanlar onu sevmeden edemezdi. Bağnazlar, ondan nefret ettiklerini düşünenler bile. Ali'nin bir özelliği vardı. İnsanlar bir kere yanında vakit geçirdikten sonra, daha önceden ne düşündükleri hiç fark etmezdi; öpmesi için bebeklerini uzatırlar, elini sıkmak için sıraya girerlerdi. Bunun sadece ABD'de öyle olduğunu san-

mıyorum. Dünyanın her yerinde öyleydi. Afrika'da, Asya'da, Ali tura çıkmış olabilirdi ve ufacık çocuklar kulübelerden fırlayıp yanına koşarlardı. Bu çocuklar hayatlarında bir televizyon bile görmemişlerdi. Muhtemelen, bir radyoları bile yoktu. Ama suratları aydınlanırdı. Parmaklarıyla onu gösterir, 'Muhammed Ali!' derlerdi. Hepsi onu tanıyordu; Ali dünyanın en tanınmış kişisiydi. Kimseyi ayırmazdı. Herkes için erişilebilir olurdu."

Ali'nin hayatıyla ilgili muhteşem unsurlardan biri de her türlü his açısından bir paratoner gibi olmasının yanı sıra, güvenlik önlemlerinden hiç hoşlanmamasıydı. 1960'lar, ABD'de bir şiddet ve suikast dönemiydi. Ali, bazı kesimlerde Amerika'da en nefret edilen adamdı. Buna rağmen, asla halk arasında serbestçe dolaşmaktan çekinmedi. 1970'lerde, o şiddet dünyanın her yerine yayıldı. Terörizm, muhalif ve inancını yitirmiş kişilerin tercih ettiği silah oldu. Ama Ali isteyerek herkesle kaynaşmaya devam etti. "Özel korumalarım veya silahlarım yok," derdi sık sık. "Tanrı korumamdır; Allah beni gözetir. Yüz bin kişilik bir stadyuma girersem, hiçbir insan birisinin beni vurmasını engelleyemez. Ama bu tür şeyleri dert edemem. İçi korku dolu bir insan, hayatı yaşayıp keyif alamaz. O yüzden, Tanrı'nın beni koruyacağına güvenirim. Allah hepimizin bu dünyadan gideceği zamanı belirler."

O yüzden Ali'nin "güvenliği" için uğraşmak, genellikle trafiği yönetmekten ve en iyisini ummaktan biraz daha fazlası anlamına gelirdi. On senenin büyük bir kısmında bu işten sorumlu olan Pat Patterson, o günleri hatırlıyor.

PAT PATTERSON: "Ali'yle tanışmam, Chicago'da bir polis memuru olduğum ve Elijah Muhammed'i bir Mesih Günü toplantısından evine kadar götürdüğüm güne gider. Malcolm X'in suikasta kurban gitmesinden sonraydı ve in-

tikam olarak Elijah'nın öldürüleceğinden söz ediliyordu. Üç polis memuru ve ben, Elijah'yı evinin arka basamaklarından kapıya götürürken gölgelerin arasından iki adam fırladı. Tabancamı çektim; ateş etmeye hazırdım. Ama adamlar ellerini havaya kaldırdılar ve bir tanesinin Elijah'nın oğlu Herbert Muhammed olduğu ortaya çıktı. Evin civarında devriye geziyorlardı.

"Birkaç ay sonra, Herbert beni arayıp dövüşçüsüyle ilgilenip ilgilenemeyeceğimi sordu. Ali, George Chuvalo'yla karşılaşmak üzere Kanada'ya gidiyordu. Böylece kendime ait zamanlarda, tatil ve izin günlerinde Toronto'ya gittim. O noktadan sonra da güvenlikten sorumlu kişi hâline geldim ama uzunca bir süre düzenli olarak yaptığım bir iş olmadı. 1974'e kadar polis teşkilatında kaldım. O sene, Ali Chicago'ya taşındı ve George Foreman'ı yendi. Bu olaydan sonra Afrika'dan geri dönen Ali, Vali Daley'ye gitti ve ona tam zamanlı olarak korumalık yapıp yapamayacağımı sordu.

"Zaman içerisinde, türlü türlü bomba tehditleri ve Ali'ye zarar vermek isteyen kişilerle ilgili söylentiler çıktı ama bunların hiçbiri gerçekleşmedi. Deer Lake'te her şeyin yolunda olup olmadığını kontrol etmek için geceleri kampı dolaşırdım. Seyahat ederken gittiğimiz her yerde, farklı camilerden Müslümanlar yardım etmek için gönüllü olurlardı; böylece, benimle birlikte çalışan on on beş kişi toplanırdı. Kardeşlerle her zaman iyi anlaştım. Gideceğimiz yere vardığımızda yerel caminin baş görevlisini bir kenara çeker ve ne yapılmasını istediğimi söylerdim. Ondan sonra, işi yapsınlar diye ayaklarının altından çekilirdim. Esas adam olmam gerekmiyordu. Muhammed'in yanında durmam da gerekmiyordu. Anlatabiliyor muyum? Bu kardeşleri engelleyebilir, iş yaptırmayabilirdim. Ama birçoğu güvenlik konusunda oldukça yetenekliydi. İstediğiniz takdirde, bütün gece kapınızın önünde koridorda bekleyebilirlerdi. Orada olmaları ilişkilerin de so-

runsuz olmasını sağlıyordu. Kibirli olmadığınızda insanlarla anlaşmak kolay oluyor. Askerî zabıta bulunan ülkelerde olduğumuzda bile iyi çalışmayı ve herkesle anlaşmayı başarıyordum.

"Size Ali'yle ilgili başka bir şey daha anlatayım. Onunla çalışmak sonuç olarak nasıl bir polis memuru olduğumu etkiledi. Onunla tanıştığımda genç sayılırdım. Yirmi dokuz yaşındaydım ama teşkilatta uzun süredir çalışmıyordum. Genç polis memurları her zaman insanları içeri tıkmakla ilgilenirler. Ama Ali'nin yanında çalışırken barış dolu bir polis olmanın daha önemli olduğunu, insanların yardıma ihtiyacı olduğunu öğrendim. Bana, zaman ayırıp insanları dinlemeyi öğretti. Onu izleyerek gücün insanlara zorbalık taslamak için kullanılmaması gerektiğini öğrendim. Adam çok sevecendi; insanları çok önemsiyordu. Bir süre sonra, insanlara karşı hissettiklerinin gerçek olduğunu anlıyordunuz."

Patterson'ın Ali'yle ilgili görüşlerini, 1974'ten Ali'nin ring kariyerinin sonuna dek Chicagolu polis memuruna yardım eden James Anderson da paylaşıyor.

JAMES ANDERSON: "Eşsiz bir deneyimdi, her gün farklıydı. Pat, durum gerektirdiğinde oldukça otoriterdi ama yaşadığımız en büyük sorun, Ali'nin kalabalığa karışmasıydı. Bazen New York'ta Kırk İkinci Sokak'la Sekizinci Cadde'nin köşesi gibi bir yerde inerdi ve ne kadar büyük bir kalabalığın toplanacağını görmek için orada dururdu. Şunu söylemem gerek: Ali, kalabalık toplama konusunda çok becerikliydi. Beni sık sık endişelendirirdi. Kalabalık giderek artardı ve herhangi bir yöne ilerlemek zorlaşırdı. İnsanlar birbirlerini ittirip sıkıştırır ve ona dokunmak istedikleri için yaklaşırlardı ve arabaya geri dönmekte zorlanırdık. Pat Patterson ve ben, ona yakın durmaya ve insanların suratına bakarak bir sorun

çıkıp çıkmayacağını anlamaya çalışırdık. Ama Ali'nin insanların yanına gelmesine izin vermesi yüzünden, yapabileceğimiz çok şey de yoktu. Yani, işin aslını bilmek isterseniz, güvenlik konusunda neredeyse hiçbir zaman kimseye kulak asmazdı. Ön taraftan çıkmasını istesek, yan tarafta kapı ararsın. Arka kapıdan çıkmasını istesek, ön taraftan çıkmak isterdi. O zamandan beri Richard Pryor, Donna Summer, Sugar Ray Leonard ve bir sürü diğer tanınmış kişiye korumalık yaptım. Şunu derhâl söyleyeyim: Muhammed Ali için koruma olarak çalıştıktan sonra, herkesle çalışmak kolay."

"Ama Ali'nin etrafı insanlarla çevrili olsa bile, medya ona her zaman erişebilirdi. Zaman içerisinde, yeni bir spor yazarları ve yayıncılar nesli oluşmuştu ve Ali onları da öncekiler gibi hoş karşılaşmıştı. Bu nesilden üç kişiye, Mike Katz, Vic Ziegel ve Ed Schuyler'a, Ali tacını geri aldıktan sonrasını anımsayan Wifred Sheed de katılıyor.

MIKE KATZ: "Kendimi de dâhil ederek söylüyorum; sanırım spor yazarlarının kendilerini, haber yaptığımız sporculardan daha zeki olduklarına ikna etmesi doğal bir şey. Ali, arada sırada bizlere onun daha zeki olduğunu hatırlatan o harika kişilerden biriydi.

"Haber yaptığım ilk karşılaşması, 1971'de Jurgen Blin'e karşı olandı. Ali Frazier'a yenildikten dokuz ay sonraydı. Orada sadece üç Amerikalı yazar vardı.

"Angelo, karşılaşmadan bir iki gün önce bir röportaj ayarladı ve biz başlar başlamaz Muhammed, birtakım dinî yazılar çıkarıp bize Müslüman teorisini okumaya koyuldu. Bilirsiniz ya, güneş iyidir ve ılıktır gibi; bu durum yaklaşık olarak bir saat devam etti. Adam dinine çok düşkündü, Tanrı onu bu yüzden korusun ama duymak istediğim şeyler bunlar değildi. Papayla röportaj yaparsanız bokstan söz etmek istemezsiniz. Ama onu dinledim ve en sonunda oraya gidiş nedenime ge-

lebildik. Ondan sonra iyi vakit geçirdim. Ali ve diğer dövüşçülerle yaptığım röportajlar arasındaki en büyük fark buydu. Eğlenceliydi ve sanırım tarihte medyaya kendini Ali kadar veren bir kişi daha olmamıştır. Dikkat çekmeyi seviyordu; bundan heyecan duyuyordu. Etrafında kimse olmadığında muhtemelen bir kedinin ilgisini çekmeye çalışırdı. Ama medyayla iş birliği yapardı ve hayatımda tanıdığım herkesten daha iyi anlardı. Bunlar üzerinde düşündüğü şeyler değildi; ona, doğal olarak geliyordu. Dikkat çekmeyi seviyordu, bunu nasıl yapacağını biliyordu ve yazarları bu dünyanın bir parçası olarak kabul ediyordu. Üstelik sadece büyük gazetelerde ve televizyon istasyonlarında çalışanları da değil. Ali yerel bir lisenin gazetesinden gelen bir lise ikinci sınıf öğrencisiyle de *The New York Times*'ın boks yazarıyla konuştuğu kadar konuşurdu. Bazı sporcuların aksine, basını asla düşmanı olarak görmezdi. Artık her şey sona erdi ve birçok spor yazarıyla aynı şeyi hissediyorum. Ali'yle ilgili haber yapmak bir ayrıcalıktı."

VIC ZIEGEL: "Ali'yle ilgili haber yapmış olan kimsenin onu düşünmekten vazgeçtiğini sanmıyorum. Beni en çok etkileyen ve en iyi hatırladığım şeylerden biri, spot ışıkları en parlak olduğu zamanlarda en iyi hâlinde olmak gibi nadir bulunan bir beceriye sahip olması. Birçok kişi spot ışıklarından ürker ama Ali bunu hoş karşılardı. Büyüsünün bir kısmı, onu ringde ve dışında en iyi performanslarına itmesiydi. Onu daha iyi bir insan yapıyor gibiydi. Her zaman, nasıl da kendi gibi davrandığına ve o ışıklar altında nasıl da o kadar parladığına şaşırmışımdır. Komik bir şey. İsmimi bile bildiğini sanmam. Eskiden beni ne zaman görse bana, 'Basın adamım,' derdi ama sorun etmezdim. Birçok basın görevlisi gibi, ben de Ali'nin bir yazarın rüyası olduğunu düşünürdüm."

ED SCHUYLER: "Medyada Ali'den daha fazla erişilebilir olan bir ağır sıklet şampiyonu ve belki de süperstar sporcu olmamıştır. Antrenman kampı her zaman açıktı. Günün yirmi dört saati onunla ilgili haber yapabilirdiniz. Asla bir karşılaşmadan sonra basınla buluşup buluşmayacağı konusunda endişelenmezdik. Yani, sizinle karşılaşmadan önce sabahleyin ve öğleden sonra buluşurdu. Onu öfkelendirmeden her şeyi sorabilirdiniz. Hayatımda hiçbir sporcuyla Ali'yle hissettiğim kadar rahat hissetmedim.

"Onunla yalnız konuşmak istediğinizde bunu yapmanın en iyi yeri Deer Lake'ti. Yalnız olduğunda farklı bir adam hâline geliyordu. Çok alçak sesle ve ağırbaşlı bir tavırla konuşurdu ama nadiren onu uzun süre yalnız yakalayabilirdiniz; çünkü ya telefon çalardı ya da ekibinden biri veya bir başka yazar içeri girerdi ve çok geçmeden gösteri zamanı olurdu. Ayrıca, onunla bir grupla birlikte röportaj yapmak da çok daha eğlenceliydi. Bir kere bir mikrofon gördü mü ya da ikimiz ya da üçümüz not tutuyorsak âdeta birisi düğmeye basmış da bir ışık yanmış gibi oluyordu. Rutini biliyorsunuzdur. *En büyük benim*. Böyle devam ederdi... Bir sonraki karşılaşması her kimle olacaksa o kişinin hiçbir şansı olmazdı. Muhammed konuştuğunda sizi, siz de istediğiniz takdirde neredeyse her şeye inandırabilirdi. Şu sihirbazlık numaraları gibi. Bir karşılaşmadan önceki bir basın toplantısını hatırlıyorum. Muhammed ayağa kalktı ve havaya yükseleceğini söyledi. Hepimiz onu görebilelim diye bir sandalyenin üstüne çıktı. Sonra da havalandı. O manzaraya baktım ve içimden, 'Tanrı'm! Adam uçuyor,' dedim. Uçamayacağını biliyorsunuz ama uçtuğunu görüyorsunuz. Karşınızda duruyor ve bunu yapıyor. Şunu söylemeliyim, Ali gibi bir dövüşçü asla dünyaya gelmedi. Ali hakkında bir şey yazamazsanız, yazamayı beceremiyorsunuz demektir. Hepimizi iyi gösterdi."

WILFRED SHEED: "Ali'yle George Foreman'ı yenişinin ardından, onunla ilgili bir kitap yazma anlaşması yaptıktan sonra tanıştım. Her zaman boksu sevmiştim ama bu projeyi alışımın nedeni bu değildi. Ali'yle ilgili yazmak istiyordum. Kendisi, hayatınızda en azından bir kere resmini yapmak isteyeceğiniz o madonnalardan biridir. Kitabın, Ali'nin Random House tarafından yayımlanacak olan otobiyografisinden önce satışa çıkması gerekiyordu. Doğal olarak Random House, erişimimi zorlaştırmaya çalıştı. Howard Bingham beni uzak tutmakla görevlendirilmişti ama bu işi yapamayacak kadar iyi birisiydi. Bu duruma sıkılıyordu ve bir türlü yapamıyordu. Ali de zaten elinde kâğıt kalem olan hiç kimseden uzak duramıyordu ama onun, olduğundan daha doğal davranacağını umuyordum. Konuşmaya devam ederken esprilerini oluşturacağını umuyordum çünkü kayda değer sayıda espriyi hafıza bankasında tutabiliyordu. Dostane tavırlı ve nazik olmasına rağmen onu biraz tanıdıktan sonra, bir sürü soru sormanın bir anlamı olmadığını fark ettim. Samimi bir uyum yakalamaya en çok yaklaştığımız an, beni otobüsüne bindirirken gerçekleşti. Küçüklüğümde çocuk felci geçirmiştim. Ali bana elini uzattı; ben de ona, tutamağın en güçlü insan elinden daha sağlam olduğunu ve tutunarak kendimi yukarı çekebileceğimi söyledim ama beni yukarı çekmesi de işe yaramayacaktı; çünkü o anda ölü gibi ağırlaşırdım. Ali bununla ilgilenmiş gibiydi. 'Bunu bilmiyordum,' dedi.

"Ali'yi önemli bir sosyal veya politik figür olarak görmediğimden diğer kişilerden farklıydım. Bence Ali esas olarak bir göstericiydi. Onsuz toplumun, şu anki hâlinden oldukça farklı olacağını düşünüyorum. Bir şeyler yapmaktan ziyade bir semboldü ama sanırım esas önemli olan şey bundan ne anladığınızdı. Herhangi bir ilginç siyah kişinin, beyazların da siyahların olanaklarını ve potansiyellerini görmesini sağlayabileceğini düşünüyorum; dolayısıyla Ali bu açıdan faydalıy-

dı. Hâlâ birbirimizi tanıyoruz ve Ali benden bir adım ötede. Ayrıca, Muhammed Ali hiç var olmasaydı şunu söylemem gerek ki hayat kesinlikle daha sıkıcı olurdu. Bu adam ve ne anlam ifade ettiğiyle ilgili ne düşünürseniz düşünün, onsuz dünya çok tekdüze olurdu."

George Foreman'a karşı elde ettiği zaferden sonraki aylarda Ali, tacını geri aldığı için mutluluktan havalara uçuyordu. "Artık şampiyonluğumu geri aldığıma göre, her gün özel olacak," dedi bir gazeteciye. "Sabahları uyanıyorum ve hava nasıl olursa olsun, her gün güneşli."[6]

Ali bir sonraki karşılaşmasıyla ilgili de böbürleniyordu:

> Artık iki kişiyle dövüşmek istiyorum. Joe Frazier ve George Foreman'la aynı gece karşılaşmak istiyorum; ikisiyle de on beş değil, onar raunt dövüşmek istiyorum. Önce Frazier'la. Onu ister nakavtla ister hakem kararıyla yendikten sonra, derhâl George Foreman'ın ringe çıkmasına izin vermeyi ve benim için on birinci onun için birinci raunda başlamak istiyorum. Bu karşılaşmayı Amerika'da düzenleyemezler çünkü yasalara aykırı ama Rusya'da düzenleyebiliriz. Rusya da Çin de bunu kabul eder ama ben Rusya'da olmasını istiyorum. George Foreman ve Joe Frazier'la hiç dinlenmeden aynı gece dövüşmek istiyorum. Howard Cosell oradaysa iplerin üstünden atlayacağım, suratına bir tokat atacağım ve başındaki peruğu çekip çıkaracağım.[7]

Destansı şiirler de okurdu:

> Bu, Muhammed Ali efsanesidir.
> Gelmiş geçmiş en büyük dövüşçü.
> Çok konuşur ve böbürlenir ve gerçekten de
> Güçlü yumruklara ve göz kamaştırıcı bir hıza sahiptir.

Ali muhteşem dövüşür, hızlı ve dayanıklıdır;
Onunla dövüşmeyi kabul ederseniz,
Sigorta priminizi arttırın.
Ali sol çakar, Ali sağ çakar;
Size bir kere vurursa gece boyunca uyursunuz.
[Vesaire, vesaire, falan filan][8]

Tüm bunlar devam ederken değişmeyen bir şey daha vardı: Ali kararlılıkla Elijah Muhammed'e olan bağlılığını korudu ve düşündüklerini söylemeye devam etti:

Kardeşlik hakkında: "Hepimiz kardeş değiliz. Öyle olduğumuzu söyleyebilirsiniz ama değiliz. Beyaz ve siyah kardeş değildir. Kardeşler birbirlerine yardım ederler. Kardeşler bizleri şu bulunduğumuz durumda bırakmaz. Kardeşler bizleri gördüğünde ağlar.
"Beyazlar durumumuza gözyaşı dökmüyorlar. Belki bir iki tanesi döküyordur ama birkaç kişi sayılmaz. Hayır, onlar kardeşimiz değil. Bir kardeş diğerini linç etmez, cinsel organlarını kesip ağzına koymaz; onu parçalamak için atlara bağlamaz, yakmaz, hamile kadınları bebekleri dünyaya gelmeden öldürmez, dört yüz sene boyunca köle olarak kullanmaz. Bunu hâlâ yapıyorlar. Beyazlar kölelerinin özgür olmasını istemiyorlar. Tüm mesele bundan ibaret. Neden beni azat etmiyorsunuz? Artık pamuk toplamıyorum. Artık bana ihtiyacınız yok. Devlet yardımıyla yaşıyoruz; sokaklarda hırsızlık yapıyoruz; savaşıyoruz ve öldürüyoruz, her gün çocuklarımız dünyaya geliyor. Neden bizi azat edip kendimize bir devlet kurmamıza izin vermiyorsunuz?"[9]

Hıristiyanlık hakkında: "Hıristiyanlık, beyazlar buna bağlı kalsa iyi bir felsefe olabilir ama öyle yapmıyorlar.

Tek yaptıkları bunu siyahları kontrol etmek için kullanmak; dahası, beyazlar Hıristiyanlığı bir sürü yalanla öğretiyorlar. Size bir örnek vereceğim. İsa, Mısır civarında yaşadı ve Mısır'da okula gitti. İncil; saçlarının koyun yünü, teninin yanık pirinç gibi olduğunu söylüyor. Bu, siyaha yakın bir renk. Bu bilgi size sarsmıyor mu? İsa siyah bir adamdı ama Hıristiyanlar bunu anlatmıyorlar."[10]

Ayrı bir siyah anavatan kurulması konusunda: "Amerika gerçeklere gebe. 1930'da gerçeklik tohumu ekildi. Allah Amerika'ya geldi, Elijah Muhammed'e öğretti; siyahları birleştirmesini, onları İslam'a, doğru isimlerine, kültürlerine ve dinlerine geri getirmesini istedi. Artık ayrılma vaktimiz geldi. Bu gerçek ekildi ve şu anda büyüyor. Bebek, yani siyah insan, tekmeler atmaya başladı; artık özgür olmak istiyor. Dokuz aylık hamile olan bir kadın gibi. Bebek artık dışarı çıkmak istiyor. Bebeği çıkarmazlarsa kadın da bebek de ölecek."[11]

Derken ani bir değişiklik meydana geldi. 25 Şubat 1975'te Elijah Muhammed öldü.

MUHAMMED ALİ: "Haberi aldığımda Deer Lake'te antrenmandaydım ve çok üzüldüm. Elijah Muhammed, hayatını siyahlara yardım etmeye adadı. Söylediği her şey doğru değildi ama İslam Ulusundaki herkes onu severdi çünkü bizler için iyi olanları kalbinde taşırdı. Hayatı insanlara moral vermeye adanmıştı ve beni düşünmeye başlatan şey de onun öğretisi oldu.

"Elijah öldükten sonra, liderlik konumuna oğlu Wallace geçti. Bu da bizi şaşırtmadı çünkü Wallace'ın babasının

yerini alacağı bizlere söylenmişti. Ama insanları şaşırtan şey, Wallace'ın Ulusun izlediği yönü değiştirmesi oldu. Eğitiminden, babasının gerçek İslam'ı öğretmediğini anlamıştı; bizlere Kur'an'ın gerçek anlamını öğretti. Rengin önemli olmadığını gösterdi. Kendi hayatlarımızdan sorumlu olduğumuzu ve sorunlarımız için başkalarını suçlamanın iyi bir şey olmadığını öğretti. Bu da kulağıma doğru geldiğinden Wallace'ı izledim ama Ulustaki herkes aynı şeyi hissetmiyordu. Vaizlerden bazıları onun öğrettiklerinden hoşlanmadı. Jeremiah Shabazz hoşlanmadı. Louis Farrakhan da öyle. Elijah'nın bir peygamber olduğuna inanıyorlardı, bu yüzden Elijah'nın öğretilerine sadık kaldılar. Ama ben inançlarımı değiştirdim ve artık inandığım şey gerçek İslam."

HERBERT MUHAMMED: "Babam vefat ettiğinde Wallace'ın İslam Ulusuna yeni bir yön vermesini bekliyordum. Bunun doğru yol olduğunu biliyordum ve babamın Wallace'ın izleyeceği yönü bildiğini düşünüyorum. Babamın siyahlara bir mesajı vardı. Siyahlar hayatlarının kötü olduğunu biliyorlardı. Hayatlarını daha iyi kılacak bir şey istiyorlardı. Babamın verdiği mesaj, itibarlarını ve öz saygılarını kazanıp siyahların kendi ihtiyaçlarının efendisi olmasıydı. Başkaları ihtiyaçlarımızı kontrol ettiği müddetçe, bizi de kontrol etmeye devam edeceklerdi. Böylece babam, siyahları kendi kendisine yeten kişiler yapmak; onları kumardan, alkolden, fuhuştan ve uyuşturuculardan uzaklaştırmak istedi. Siyahların ihtiyaç duyduğu şeyin yanıtının, Tanrı'da ve içimizde olduğunu öğretti. Koca devlet bir erkeği veya kadını uyuşturucudan uzaklaştıramazken bunu babamın nasıl başardığını sormanız gerek. Bir insanı hapisten çıkarabilen ve bir ay sonra bu kişiyi tıraşlı, temiz giysili ve tamamıyla temiz yapan şeyin ne olduğunu sormanız gerek. Babam insanların bunu başarmasına yardım etti ve bugün beni endişelendiren

şeylerden biri, insanların babamın sözlerini ve öğretilerini asıl konudan saptırıyor olmaları. Babam, siyahların derin bir aşağılık kompleksine sahip olduğunu görmüştü. Beyazların da müthiş bir üstünlük kompleksine sahip olduklarını görüyordu. Beyazlar üstün durumda olduklarından, birisi onlara beyazlardan daha iyi olduklarına dair bir felsefe sunmadığı müddetçe siyahlar asla yükselemeyecekti. Siyahların onlara yaklaşabilmesi için daha yüksek hedefler belirlemesi gerekiyordu. İnsanlar saygı duydukları şeye kıyasla bir hiç olduklarını hissederlerse her zaman aşağı seviyede kalırlar. Ama onlara birtakım amaçlar verir ve başkalarından daha yüksek hedefler belirlemelerini sağlayabilirseniz, belirli bir seviyeye yükseldiklerinde başkalarından ne daha iyi ne de kötü olmadıklarını görürler. Babamın felsefesi buydu ve hayatı boyunca bunu başarmaya çalıştı."

Elijah Muhammed'in ölümü, İslam Ulusunda bir dönüm noktası oldu ve Ali'nin ırkla ilgili kamuoyuna yaptığı açıklamalarda kayda değer bir değişim olacağına işaret etti. Geçmişte, halk önündeki ve özel hayatındaki Ali, beyazların gerçekten de kötü oldukları konusunda neredeyse sürekli bir savaş hâlindeydi. Artık Ali açık açık, şöyle diyordu: "Beyazlardan nefret etmiyorum. Geçmişte öyleydi ama artık sona eriyor. Yeni bir yöne saptık, bir diriliş yaşıyoruz. Elijah bizlere bağımsız olmayı, temizlenmeyi, gururlu ve sağlıklı olmayı öğretti. Beyazların bizlere yapmış olduğu kötü şeylerin nedeninin özgür ve güçlü olmamız için gerekli olduğunu vurguladı. Artık oğlu Wallace bizlere; renk gözetmeksizin iyi ve kötü olduğunu, şeytanın insanın teninde değil, zihninde ve kalbinde olduğunu gösteriyor. Biz Müslümanlar, adaletsizlikten ve kötülükten nefret ediyoruz ama insanlardan nefret edecek vaktimiz yok. Tanrı istemeseydi, beyazlar var olamazdı."[12]

JEREMIAH SHABAZZ: "Ali de Ulus da gerçekten bir değişim geçirdi. Bir metamorfoz gerçekleşti ve bundan hoşlanmadım. Haberci öldükten sonra herkes; oğlu Wallace'ın, babasının çalışmalarını sürdüreceğine ve öğretilerini devam ettireceğine inandı ama öyle olmadı. İslam Ulusunun yönünü değiştirdi ve ortodoks İslam'ın öğretilerini izlemeye zorladı. Asıl pişman olduğum şey, o dönemdeki disiplinimiz ve Elijah Muhammed'e olan saygımız yüzünden Wallace'a karşı gelmemiş olmamız. Onu kabullendik; bir diğer neden de aslında beyazlardan korkmamız ve sevmememizdi. Beyazlara bölündüğümüzü göstermek istemedik. Düşmanlara birlik olduğumuz izlenimini vermek istedik. Ama sonuç olarak Wallace, ortada İslam Ulusu kalmayana dek her şeyi değiştirdi. Gerçekleşen en kötü olay buydu. İzlediğimiz yolda devam etmiş olsaydık, bugün güçlü bir dinî güç olurduk. Haberci siyahlar için en iyi programı uyguluyordu; programlarına ve bizlere öğrettiği her şeye devam etseydik, bugün Üçüncü Dünya'nın imrendiği kişiler olurduk. Tüm siyahların gurur duyacağı bir şeye sahip olurduk."

BOBBY GOODMAN: "Elijah Muhammed öldükten kısa bir süre sonra kampa gittiğim zamanı hatırlıyorum. Şunu unutmayın: Renk ve din, Muhammed'le aramdan asla sorun olmamıştı. Ben beyazım, yarı Yahudi'yim ve bu durum onu hiçbir zaman rahatsız etmemişti. Hatta Foreman karşılaşmasından sonra Muhammed'in soyunma odası kayıtlarına bakarsanız, sarıldığı ilk kişi benim. Yine de Deer Lake'teki mutfağa girdim. Muhammed yanıma geldi, beni tuttu; çok heyecanlıydı. 'Bobby, duydun mu? Din değişiyor. Artık bir Müslüman olabilirsin,' dedi. Ben de 'Muhammed, uzun süredir çok iyi bir ilişkimiz oldu, değil mi?' dedim. 'Evet, çok,' diye yanıt verdi. Sonra, 'İslam'ı seçmem bir şey değiştirir mi?' diye sordum. Bir süre düşündü; en sonunda, 'Sanırım

değiştirmez,' dedi. Ama benim bir Müslüman olabileceğim ihtimali onu çok heyecanlandırmıştı."

Elijah Muhammed'in ölümünden dört hafta sonra Ali, ring kariyerine Chuck Wepner isimli gezgin bir dövüşçüye karşı devam etti. Daha ilk baştan, karşılaşma "adaletsiz" bir biçimde şekillendi; şampiyonun bir sonraki önemli unvan koruma karşılaşmasına dek kolay bir mücadele olacaktı. Otuz beş yaşındaki Wepner Bayonne, New Jersey'den bir içki satıcısıydı; genellikle vasat rakiplere karşı otuz galibiyetten, dokuz yenilgiden ve iki beraberlikten oluşan profesyonel bir rekora sahipti. Yumruk yediğinde suratının kolaylıkla yarılması yüzünden suratına üç yüzden fazla dikiş atılmıştı ve "Kanlı Bayonne" lakabı verilmişti. Ali'yle olan karşılaşmasına dek Wepner'ın meşhur olmaya en yaklaştığı an, Sonny Liston'ın kariyerinin son karşılaşmasında suratında açılan yarıklar yüzünden yenilgiye uğramış olmasıydı. Karşılaşmadan sonra 120 dikiş atılan Wepner'ın, hayatında gördüğü en cesur adam olup olmadığı sorulan Liston, "Hayır, ama menajeri öyle," diye yanıt verdi.[13]

Ali, geçmişte Wepner seviyesinde rakiplerle dövüşmek için yaklaşık olarak 250.000 dolar gibi bir miktar almıştı. George Foreman'ı yenmiş olmasının ve şampiyonluğunu geri alışının, bu miktarı iki veya üç misline çıkarması bekleniyordu. Yine de sözleşmeler imzalanırken rakamlar dudakları uçuklatacak gibiydi: Wepner öylesine şans verilmeyen bir rakipti ki henüz karşılaşma konusunda resmî bir bahis çizgisi bile belirlenmemişti ama Ali'ye 1.500.000 dolar ücret ödenecekti.

BOB ARUM: "Bu karşılaşma büyük oranda Don King'in işiydi. King, ağır sıklet camiasında kalmak istiyordu. Mümkün olduğunca Ali'yi kontrol etmek istiyordu. Bu yüz-

den, Cleveland'daki birkaç çete üyesine gitti ve onlardan işin maddi tarafını karşılayacak parayı buldu. Böylece, karşılaşma için herkesten daha fazla para teklif edebilecekti. Finansal açıdan, karşılaşma büyük zarar etti. Ali-Wepner karşılaşması epeyi para kaybettirdi ve bu da şaşırtıcı değildi; çünkü Don King, kendisinden başka hiçbir şeyin tanıtımını yapmayı bilmez. İsmini gazetelerde yazdırmakta iyidir. Başkalarından büyük miktarlarda para almakta iyidir. Başkalarının yetiştirdiği dövüşçüleri çalmakta iyidir. Ama artık iyi organizasyonlar yapamıyor, o zamanlar da kesinlikle bunu beceremiyordu. Böylece Wepner karşılaşması, King'in omuzlarına binen büyük bir yük hâline geldi. Bunu kesin olarak biliyorum; çünkü FBI yetkilileri bana, çeteden aldığı borcun faizlerinin giderek biriktiğini ve King'in bu miktarı 1982'deki Holmes-Cooney karşılaşması sonrasına dek ödeyemediğini söylediler. Tekrar düzlüğe çıkması o kadar vakit aldı."

DON ELBAUM: "King, Wepner karşılaşmasını çete parasıyla düzenledi. Bunu kanıtlayamıyorum ama doğru olduğuna inanıyorum: Bu karşılaşmayı düzenlemek için duyduğuma göre Cleveland'daki bir çeteden bir buçuk milyon dolar borç almış, sonra da ödeme konusunda sıkıntıya düşmüş. Hatta borcunun bir kısmını onlara bahis işini devrederek ödediğini de duydum. 'Onlara' derken parayı ödünç aldığı kişileri kast ediyorum. Hapisten çıktıktan sonra da bahis işini devam ettirdi. Buna hiç şüphe yok; kesin olarak biliyorum. Daha önce de dediğim gibi, Don King acayip bir adamdır."

Wepner karşılaşması sıkıcı ve Ali hâkimiyeti elinde tuttuğu için tek yanlıydı.

Karşılaşmanın tek önemli anı, dokuzuncu rauntta şampiyon göğsüne bir yumruk yedikten sonra yere düşünce gerçekleşti. Hakem Tony Perez bunu bir kaza nakavtı olarak

tanımladı. Ancak, karşılaşmadan sonra fotoğraflar Ali'nin darbeyi aldıktan sonra Wepner ayağına bastığı için düştüğü iddialarını destekledi. Son raundun bitmesine on dokuz saniye kala her şey bitti. Wepner kariyerinde ilk kez nakavt oldu. Sendeleyerek ayağa kalktı; burnu kırılmıştı ve her iki gözünün üstünden de kanlar akıyordu. Perez o anda karşılaşmayı durdurdu ve Wepner köşe adamının kollarına yığıldı.

CHUCK WEPNER: "Muhammed Ali'yle dövüşmek hayatımın en muhteşem anıydı. Yaptığım onca karşılaşma ve her şey arasında, o en iyisiydi. Bir karşılaşma için ilk kez tam zamanlı antrenman yapmıştım. Diğer zamanların hepsinde gündüzleri çalışıp geceleri hazırlanmıştım. Ali için dağlarda yedi hafta hazırlandım ve benim için herkes gerekeni yaptı. Tek yapmam gereken, parmaklarımı şaklatmaktı ve birisi hemen yanımda bitiveriyordu. Hayatımda en formda olduğum zamandı. *Büyük bir ihtimalle Ali beni hafife alır, gerektiği kadar iyi hazırlanmaz ve belki kazanma şansım olabilir*, diye düşünüyordum. Bildiğiniz gibi, asla iyi bir dövüşçü olmadım. Kavga etmeyi biliyordum. Asla çok yetenekli olmadım ama yumruk yemeyi kaldırabiliyordum. Kendi tarzımla öne çıkıyor, iki yumruk yerken bir tane atıyor ve rakiplerimi yıpratıyordum. O yüzden, belki Ali'yi yıpratabilir ve son rauntlarda ona yetişebilirim diye düşünüyordum. Çok heyecanlıydım ve karşılaşmayı gerçekten de dört gözle bekliyordum.

"Eski bir deniz subayıyım; bu yüzden, sıraların arasından ringe çıkarken *Denizci Ayini*'ni çaldılar. Üstümde kırmızı, beyaz, mavili bir bornoz vardı. Muhteşemdi. Hakem bize talimatını verdi ve içimden, 'Vay canına. Buraya kadar geldim. Muhammed Ali'yle yüz yüzeyim,' diye düşündüm. İyi bir şeyler yapmak istiyordum; elimden geleni yaptım ama Ali bana göre fazla iyiydi. Karşılaşma başladığında ringde hareket imkânını kesmeye çalıştım ama hem çok hızlıydı hem

de çabuk kaçabiliyordu. Ne zaman onu köşeye sıkıştırdığımı sansam bir şekilde sıyrılmayı başarıyordu. Yumrukları sertti. Daha önceden dövüştüğüm bazı rakipleriminki kadar sert değildi ama güçlü yumruk atıyordu ve beni bitiren şey, attığı yumruk sayısı oldu. Size sadece bir kere vurmuyordu; her seferinde iki veya üç kere vuruyordu. Dokuzuncu rauntta, onu yere düşürdüm. Bu, bana yüksek puan getirdi. Bir yumruk savurdum, Ali geriye kaçtı; nasıl geriye çekildiğini bilirsiniz. Sonra tam kalbinin altına bir sağ yumruk attım. Dengesini yitirdi ve yere yığıldı. Daha sonradan, ayağına bastığımı söylediler ama hakem bunu bir nakavt saydı. O raunttan sonra, kendimi harika hissettim. Kendi köşeme gittim ve 'Şuna bakın, onu yere yıktım,' dedim. Menajerim, 'Evet, ama öfkelenmiş görünüyor,' dedi. Ali yaralanmamıştı. Nakavtın ardından, bu sefer dörtlü beşli yumruklar atmaya başladı. Sonra, yumruk savurup geri çekilmeye başladı ve ona yetişmekte zorlandım. Son beş rauntta, tamamıyla bitkin düşmüştüm. Daha önceden hiç on beşinci raunda kadar dövüşmemiştim ve bir türlü kendimi toparlayamıyordum. New Jersey'deki en iyi ağır sıklet olabilirdim ama Ali gelmiş geçmiş en iyi ağır sıkletti. Nihayet, Tony Perez son rauntta karşılaşmayı durdurdu. Hayal kırıklığına uğradım; on beşinci raundun sonuna kadar dayanmak istiyordum. Buna karşı çıktım ama bir faydası olmadı. Sanırım, çok da büyük bir fark yaratmayacaktı. Kayıt defteri Chuck Wepner'ın Muhammed Ali'yle dövüştüğünü ve on beşinci raunda kadar devam ettiğini gösteriyor."

Karşılaşma sıradan olabilirdi ama Ali-Wepner'ın sonrası hiç de öyle olmadı. Karşılaşmadan kısa bir süre sonra Ali, Howard Cosell'le birlikte ABC'nin *Wide World of Sports* programına çıktı ve hararetle hakem Tony Perez'e saldırdı. Perez'in, Wepner'ın kavgacı taktikleri kullanmasına izin vermesine öfkelenen ve belki de dokuzuncu raunttaki düşüşünü

resmî bir nakavt olarak kabul etmesine daha da sinirlenen şampiyon, kendinden hiç beklenmeyen saldırgan ve yersiz bir nutuk çekmeye koyuldu. Perez'le ilgili olarak şunları söyledi: "Pis bir köpek; ne siyah ne de beyaz; Porto Rikolu. Beyazdan daha çok siyah ama beyaz olmaya çalışıyor." Sonra, ikinci Ali-Frazier karşılaşmasında Perez'in gereksiz yere karşılaşmayı durdurmasından söz ederek "Muhtemelen, bazı gangsterlerden veya bir başkasından para aldı veya Frazier'a bahis yatırmıştı," dedi.[14]

Perez'in yanıtı, Ali'ye ABD New York'un Güney Bölgesi'ne bakan Bölge Mahkemesinde 20 milyon dolarlık bir dava açmak oldu.

TONY PEREZ: "Çıldırmıştım. Ali'nin benimle ilgili olarak bunları söylemeye hakkı yoktu. Ali'ye hakemlik yaptığım karşılaşmalara bakarsanız, Quarry karşılaşmasında şikâyet edebileceği bir şey yoktu; karşılaşmayı durdurdum. Frazier'a karşı, zili duyduğumdan yakındı ama Frazier'ın adamları da Ali'nin Frazier'ı tutmasına izin verdiğimden şikâyet etti. Sonra Wepner'la olan karşılaşmada, Ali iki şey hakkında şikâyet etti. Bunlardan ilki, tavşan yumrukları, yani başının arkasına aldığı yumruklardı. Ama Wepner bir sokak dövüşçüsüydü; her zaman öyle yumruk atardı, başı hedef alırdı. Hiçbir hakemin bu yüzen Wepner'dan bir puan kırdığını gördünüz mü? Asla. Benim tarzım dövüşçülerin dövüşmesine izin vermek. İstikrarlıyımdır; her dövüşçüye aynı davranırım. Herkes bir karşılaşmaya hakemlik yaptığımda benden ne beklemesi gerektiğini bilir. Ali'nin Wepner'la ilgili olarak diğer şikâyeti nakavttı. Gördüğüm tek şey, göğsüne inen sağ yumruktu. Sonradan Ali, Wepner'ın ayağına bastığını söyledi ama bir hakem her şeyi aynı anda göremez. Bir dövüşçünün ayaklarını izliyorsam, ellerini ve başını göremem.

"Karşılaşmadan sonra, Ali televizyona çıktı ve hakkımda bunları söyledi. O gece beni sekiz avukat aradı. Mahkemeye

çıktım ve hâkim bana çok sert davrandı. Duruşmanın ortasında, beni odasına çağırdı ve 'Bay Perez, sizinle bir baba gibi konuşacağım,' dedi. 'Burada bir zarar göremiyorum. Neden Ali'yle el sıkışıp bunları unutmuyorsunuz?' Ona baktım ve 'Sayın Hâkim, birisi televizyona çıkıp mafyayla çalıştığınızı söylerse bunun bir zarar vermeyeceğini mi söylüyorsunuz?' dedim. Sonra, hâkim davaya devam etti ama onun, Muhammed Ali'nin mahkemesinde olmasından ne kadar etkilendiğini görebiliyordunuz. Ali'nin avukatı bana bir soru soruyordu, ben de açıklama yapmaya çalışıyordum; çünkü belki de jüri boks hakkında fazla bir şey bilmiyordur diye düşünüyordum. Hâkimse 'Sadece soruyu yanıtlayın,' diyordu. Sonra, Ali kürsüye çıktı ve yarım saat konuştuğu hâlde, hâkim onu susturmadı. Ben kürsüye çıkıp konuşmamı bitirdiğimde bana, 'Tamam, inin,' diyordu. Ama Ali lafını bitirdiğinde 'Tamam, Bay Ali; şimdi inebilirsiniz,' diyordu. Hâkimin jüriye yaptığı konuşmaysa Tanrı'm, nasıl bir konuşmaydı öyle. Onlara neredeyse burada bir sorun olmadığını söyledi. Jüri de Ali'nin doğruyu söylediğine inandığını, dedikleri yanlış olsa bile benim davayı kazanamayacağıma karar verdi. Bu olaydan sonra bir süre öfkeli kaldım. Olanlar haksızlık gibi geliyordu. Ama birkaç sene önce, Ali'yle karşılaştık. Bana sarılıp öptü. Biliyorsunuz, artık biraz ağır konuşuyor ama bana, 'Tony, biz dostuz,' dedi. 'Artık kavga etmiyoruz; seni seviyorum.' Ben de ona 'Teşekkür ederim, Ali. Ben de seni seviyorum,' dedim."

Ama Ali-Wepner karşılaşmasının yarattığı olay, sırf boksla ilgili değildi. Karşılaşmayı izleyen hayranlardan biri, Sylvester Stallone isimli işsiz bir aktördü. Karşılaşmayı kapalı devre televizyonda izlemek için yirmi dolar ödemişti. Stallone, Wepner'ın cesaretinden öylesine etkilenmişti ki oturup *Rocky* isimli bir senaryo yazdı.

SYLVESTER STALLONE: "Seçtiğim oyunculuk mesleğinde başarısızlığa uğrama sanatında uzmanlaşmıştım. Hiçbir yere varamadığımdan ve çok vaktim olduğundan, neden isteklerini yerine getiremeyen kişilerle ilgili bir öykü yazmıyorum diye düşündüm. Etrafımda buna uygun, bana uygun olacak bir araç arıyordum. Birisi bana Rocky Marciano'nun Ali'yle karşılaşmasının kaydını izletmişti; neler olabileceğine dair bir bilgisayar analiziydi. Stillerin ve farklılıkların ne kadar bir arada olduğunu görmek ilgimi çekti. 'Fena değil,' diye düşündüm. Sonra, kadere bakın ki Ali'yle Chuck Wepner karşılaşmasını izledim. Kesinlikle pısırık olduğu düşünülen bir dövüşçü yenilmez şampiyonu yere düşürene dek karşılaşma sıradan geçti. Kalabalığın nasıl tepki verdiğini gördüm ve içimden, 'Mesele tamamıyla bununla ilgili,' dedim. Herkes, ister bir karşılaşmanın on beş raundu boyunca olsun ister hayatının iki dakikası olsun ölümsüzlükten bir pay almayı diler. İmkânsız hayali gerçekleştirebileceklerine dair bir şey hissetmek isterler. İşte bu fikir benim için her şeyi somutlaştırdı.

"*Rocky,* Wepner'la Ali karşılaşmasında ortaya çıktı. Ali'nin hayranlarından biriydim. Rambo ve oynadığım birkaç diğer karakter esas olarak sağ kanattır ama bunlar benim inançlarım değil. Birçok kişi, karakterlerimden ayrılamayacağımı düşünür ama bu kesinlikle doğru değil. Örneğin, Ali askere gitmeyi reddettiğinde bazılarının düşündüğü gibi ona karşı çıkmadım. Vietnam'ın, birçok savaş gibi boş yere savaşıldığını düşünüyordum. O olayda, birkaç kere Ali'nin dediklerine ve yaptıklarına karşı çıktım. Ali sinir bozucu olabilir ama bunun, onun insanları yıldırma taktiğinin bir parçası olduğunu fark ettim. Çoğu zaman, Ali sadece kendi korkularını rakiplerine aktarıyordu. Karşılaşmaları hayatı kutlamakla ilgiliydi. Dövüş oyunu tehlikelidir ama Ali bunu, sadece bir televizyon şovunda görebileceğiniz türden bir rekabet ve mücadele gibi sunuyordu. Hafife alıyordu. Eğlence faktörünü

ekliyordu. İnsanları gülümsetiyordu. Onun yanında olmak, haydi bir maceraya daha atılalım demek gibi bir şeydi. Tabii, Apollo Creed aslında Ali'nin pek de gizli olmayan bir canlandırmasıydı. Ali olmasaydı, insanların *Rocky*'nin altında yatan fikri benimsemiş olabileceğini hiç sanmazdım. Ama Ali'nin var oluşu filme geçerlilik kattı ve söylemek istediklerim için inanılır bir araç hâline getirdi. Söylemek istediklerimin bir kısmını Ali temsil ediyordu. Onu bir çocuk adam olarak düşünüyorum ve bunu olumlu anlamda kast ediyorum. Devleri yıkacak bir canlılığı, enerjisi ve motivasyonu vardı; bu da esas olarak gençliğin anlamı... Bizlere sunulan ikonlarla mücadele etmek, eski değerleri yıkıp bunları yenileriyle değiştirmek."

CHUCK WEPNER: "Benim için en iyi zaman, karşılaşma sonrasıydı. İnsanların düşündüğünden çok daha iyi bir iş çıkarmıştım. İyi dövüştüm, bu da bana itibar kazandırdı. Gittiğim her yerde insanlar beni tebrik etti. Davetlere katılmam için telefonlar geldi. Jersey sahilindeki kulüplere gidiyordum ve beni alkışları kabul etmem için sahneye çıkarıyorlardı. Ali'yle birlikte diş sağlığıyla ilgili kısa bir film bile çektik. Ortaokul öğrencileri içindi; Ali, benim oynadığım Bay Diş Çürüğü'nü nakavt ediyordu. Washington D.C.'de birlikte çekimlerde vakit geçirdik ve Ali harikaydı. Ne adam ama! Hâlâ bana verdiği fırsat için ona minnettarım.

"Derken birkaç sene önce, başımı derde soktum. İnsan tanınınca, meşhur birisi olunca gittiği her yerde birisi ona bir şeyler ikram eder. Ben de bu şekilde kokain bağımlısı oldum. Hayatımda ilk kez bu tür bir şey başıma geliyordu. Üstümde bulundurduğumu ve dağıttığımı kabul ettim. Mahkemeye başvurabilirdim ama bunu yapmadım. Önemsediğim çok kişiye zarar verebilirdi, böylece hatamı kabul ettim ve cezamı çektim. Ne yazık ki meşhur olmanın aleyhime işlediği nadir

anlardandı. Davacı, 'Sizi affedemeyiz; çünkü bunu yaparsak herkes, *biz affedilmediğimiz hâlde nasıl Chuck Wepner affedildi*, der?' dedi. Böylece bir başkasının daha az ceza alabileceği bir durumda, bana suçumu kabul ettiğim için yapılan pazarlıkta en uzun hapis cezası olan on sene verdiler. Şu anda New Jersey'deki Kuzey Bölgesi Devlet Hapishanesi'ndeyim. Birkaç *mahkûm çalışma izni*ne başvurdum; o yüzden, belki de bu kitap basıldığında çıkmış olurum. Burada pek iyi bir şey olmuyor; bir tek kısa bir süre önce, Sylvester Stallone beni ziyaret etti. Bir film çekimi için hapishaneye gelmişti. Beni aşağıya çağırdılar ve Stallone bana sıkıca sarıldı. Bir süre sohbet ettik, sonra herkese benim gerçek Rocky olduğumu söyledi.

"Stallone'u severim. İlk filmden sonra, beni aradı ve kim olduğunu söyledi. *Rocky II*'yi çektiklerini, filmde yer almamı istediğini söyledi. Rocky'nin antrenman partnerlerinden biri olan Ching Weber isimli bir adamı oynayacaktım. Otuz iki satırım vardı ama film çekimleri başlamadan dokuz gün önce film şirketi beni projeden aldı. Oyunculuk dersleri almış olmam gerekiyordu; yapmış olmam gereken şey buydu. Ama hayatımda her ne olursa olsun, insanlara bir dövüşçü olduğumu ispatladım. Onlara Muhammed Ali'yle aynı ringe ait olduğumu gösterdim.

"Biliyor musunuz? Komik bir şey var. Son nakavt haricinde, dövüştüğümüz geceyle ilgili olarak hatırladığım tek bir şey var. Herkese; onu yendiğim takdirde bir otobüs kiralayacağımı, bütün arkadaşlarımı içine dolduracağımı, buradan California'ya gidip yoldaki bütün otostop çeken kızları alacağımı ve günlerce, haftalarca ve aylarca parti yapacağımı söylemiştim. Kendimi kaybedebilirdim; harika bir şey olurdu. Yani, kimse benden daha fazla parti yapmamıştır. Buna bayılırdım; iki eski eşim ve yüz tane kız arkadaşım olmuştu ve her zaman partici adam olarak bilinirdim; eski eşlerim bana kadın

düşkünü olduğumu söylerlerdi. Dünya ağır sıklet şampiyonu olsaydım, ABD kadın nüfusunun tamamına sahip olmayı denerdim. Ama bunun yerine, karşılaşma günü karıma mavi renkli, çok seksi bir gecelik verdim. Ona, 'Bu gece bunu giymeni istiyorum çünkü karşılaşmadan sonra dünya ağır sıklet şampiyonuyla uyuyacaksın,' dedim. Karşılaşmadan ve toplam yirmi üç dikiş atıldıktan sonra otele geri döndüm. Fena hâlde yorulmuştum. Karım üstünde o gecelikle odada beni bekliyordu. 'Tamam, bay ukala. Şampiyonun odasına mı gidiyorum yoksa o mu beni görmeye gelecek?' dedi."

16 Mayıs 1975'te, Wepner'ı yendikten sekiz hafta sonra Ali, Las Vegas'ta Ron Lyle'la karşılaştı. Karşılaşma, ABC'de en çok izlenen saatlerde yayımlanacaktı ve dokuz senedir ikinci kez Ali'nin bir karşılaşması ABD'de bir ev yayınında gösterilecekti. On raunt boyunca, şampiyon vasat bir performans sergiledi. Hakemlerden ikisi ona rakibinden düşük puanlar vermişlerdi, üçüncüsü de karşılaşmanın eşit gittiğini düşünüyordu. Derken on birinci rauntta Ali, Lyle'a önce hafif bir yumruk attı; sonra da tam çenesinin ortasına isabet eden bir sağ kroşe attı. Rakibi sersemleyip geriye doğru sendeledi ve Ali onu rahat bırakmayıp başına yumruklarını yağmur gibi indirdi.

Sonra durdu ve hakem Ferd Hernandez'a karşılaşmayı durdurmasını işaret etti. Ama Hernandez bunu reddedince Ali, karşılaşma durdurulana dek Lyle'ı dövmeye devam etti.

Lyle'ı yenmesi karşılığında Ali, brüt bir milyon dolar kazandı. Yedi hafta sonra, tekrar ringdeydi ve bu sefer Kuala Lumpur, Malezya'da Joe Bugner'la karşılaşacaktı.

Karşılaşmanın esas cazip yanı yabancı paraydı... Şampiyon iki milyon dolar alacaktı. Ama Ali için bir de kariyerinde sadece ikinci kez (Endonezya'da Budi Lubbers'la olan karşılaşması ilkti) Müslüman bir ülkede dövüşecek olması da fazladan bir teşvik unsuruydu.

VIC ZIEGEL: "Ali, Malezya'da son derece formdaydı. O ve Bugner bir kere daha karşılaşmışlardı ve ilk başlarda ikinci sefer hakkında yazacak pek bir şey yokmuş gibi gözüküyordu. Ama karşılaşmadan birkaç gün önce, bir kurallar komitesi toplantısı yapıldı. O toplantılara gitmişsinizdir, ne kadar sıkıcı olduklarını bilirsiniz. Üç nakavt kuralı kalkacak mı kalkmayacak mı; ring doktoru karşılaşmayı durdurabilir mi durduramaz mı? Ali ve Bugner eldivenlerini seçtiler ve bunları güvenli bir yerde tutsun diye yerel boks komisyonundan bir yetkiliye verdiler. Komisyon Üyesi eldivenlerin karşılaşmaya dek yerel bir hapishanede muhafaza edileceğini söyledi. Bunun tuhaf olduğunu düşündüm ama not tutmaya devam ettim.

"Birden, o sırada uyanık kalmaya çalışmakta olan Ali canlandı; başını sınıftaki ufak bir çocuk gibi kaldırdı ve 'Bir dakika!' dedi. 'Eldivenlerimi hapishaneye mi götürüyorsunuz?' İşte o andan itibaren onu durdurmak mümkün olmadı. Sonraki on dakika boyunca kusursuz derecede komik bir zamanlamayla duyduğumuz şey şuydu: 'Bu, berbat bir şey!' Bunu nasıl yaparsınız? Eldivenlerimi nasıl hapse tıkarsınız? Bir şey yapmadıklar ki... Henüz yapmadılar.'"

BOBBY GOODMAN: "Ali-Bugner II bir başka kapalı devre karşılaşmasıydı; bilet satmak da zordu çünkü kimse Bugner'ın şansı olduğunu düşünmüyordu. Yeni bir reklam fikri bulmak için kafa patlatıyorduk ki John Condon, 'Muhammed bunun son karşılaşması olacağını açıklarsa nasıl olur?' dedi. Ben de ona, 'John, bu tamamıyla olasılık dışı değil. Muhammed yorulduğunda bazen laf arasında artık emekliye ayrılması gerektiğini söylüyor,' dedim. Böylece, Muhammed'e gidip 'Böyle bir fikrimiz var ama ciddi olmalısın. Hatta bunun inandırıcı olması ve karşılaşmaya faydalı olabilmesi için gözlerinin dolması gerek,' dedim. Muhammed

her zamanki gibi buna razı oldu. Ne diyeceğini prova ettik, sonra da basını süitine çağırdım. Muhammed inanılmazdı. Lafa, 'Sizleri buraya çağırma nedenim, bunun son karşılaşmam olacağını açıklamak,' diye girdi. 'Turneye çıktığım, antrenman kamplarına gittiğim, karımdan ve çocuklarımdan ayrı kaldığım seneler artık bana fazla geliyor. Ailemi özlüyorum. Onlarla olan hayatım bokstan daha önemli. Hâlâ zirvedeyken emekli olmak istiyorum.' Kariyerine nasıl başladığını, boksta kaç sene geçirdiğini anlatırken gözlerinin biraz dolduğunu görebiliyordunuz. Gazetecilerden biri, 'Ya Joe Frazier? Onunla tekrar karşılaşmayacak mısınız?' dedi. Neler olacağını biliyordum ama durdurmak için yapabileceğim bir şey yoktu. Muhammed'in gözleri parıldadı ve konuşmaya başladı: 'Joe Frazier! Onunla karşılaşmayı çok istiyorum. Sizce gidip Joe Frazier'ı döversem kaç para kazanırım?'"

Bugner karşılaşması beklendiği gibi geçti; Ali on beş raunt boyunca hâkimiyeti elinde tuttu. "Bugner'dan sonra işi bırakması gerekirdi," diyor Ferdie Pacheco. "Zamanlama doğruydu; sağlıklıydı. Ali Malezya'dan sonra emekliye ayrılsaydı, bugün oyunda çok ileride olurdu."

Ama Ali, sirkte yetişmiş bir çocuk gibiydi. Boks, bildiği tek dünyaydı. Orada doğmuş, büyümüş ve yetiştirilmişti. Birçok performansçı gibi, ışıkların en parlak olduğu yere gitme zorunluluğu hissediyordu. "Ali, öyle oturup nasıl meşhur olacağını düşünen birisi değildir," diye yazdı Wilfred Sheed. "Kör gibi sahne ışıklarını arar, keskinliği inanılmazdır."[15] Ali ,böylece Joe Frazier'la karşılaşmak ve kaderini izlemek üzere Manila'ya gitti.

12
MANİLA

MIKE KATZ: "Geriye bakınca insanlar, Ali-Frazier II'nin harika bir karşılaşma olduğunu söylüyorlar. Öyleydi; tüm zamanların en iyi karşılaşmalarından biriydi. Ama karşılaşmaya gidenlerin birçoğu iyi bir dövüş olacağını bile düşünmemişti. Frazier, George Foreman tarafından bir yoyoya döndürülmüştü. Ali de Zaire'den sonra iyi görünmüyordu ama yine de Joe'dan daha iyi durumdaydı. Bu karşılaşma öyle heyecanla beklenmiyordu ama bunlar, seksenlerinde bile olsalar birbirlerine günlerini gösterebilecek iki adam. Onlar öyle işte. Frazier bir savaşçıydı ve Ali'deki savaşçıyı ortaya çıkarıyordu. Kendinizi kandırmayın, Ali'nin içinde bir şey var; şu anki hâliyle bile dövüştükleri takdirde Joe'nun işini zorlaştırmanın bir yolunu bulur."

Manila'da Ali ve Frazier karşılaşması, baştan sona eski Ali'ydi.

Spor dünyasının en muhteşem ilgi odağının statüsünü korumak için şampiyona, karşılaşmadan elde dilecek gelirin tamamının %43'üne karşılık 4 milyon dolar teklif edildi. "Sözleşmeyi imzaladığımı hatırlıyorum," diyor Frazier'ın antrenörü ve menajeri Eddie Futch. "Ali altı milyon, Joe'ysa bunun yarısı kadarını kazandı. Ama sözleşmeyle ilgili bir şey hafızama kazındı: Joe on yedi kişilik kalacak yer isterken Ali elli kişilik yer istemişti. Kafilesi o kadar kalabalıklaşmıştı. Sonradan Manila'daki Hilton Oteli'nin başkanı bana, Ali'ye elli oda ayırdıkları hâlde oraya vardığında iki oda daha istediğini söyledi."

Ali Manila'ya varana dek, kafilesi iyiden iyiye kalabalık-

laşmıştı. Sugar Ray Robinson zirvede olduğu zamanlarda bile o kadar çok çalışana, parazite ve arkadaşa destek olmamıştı. Kafile gün ışığının altındaki ay gibi Ali'nin parıltısında güneşleniyordu. Onun sayesinde, dünya ayaklarının altındaydı ama herkes işine bayılmıyordu.

ALEX WALLAU: "Birisini arkadaşlarına bakarak yargılayacak olursanız Ali'nin serserinin teki olduğunu düşünebilirdiniz çünkü etrafında bir sürü serseri vardı. İnanılmaz bir ikiyüzlüler ve dolandırıcılar grubuydu; ellerini ceplerine sokmuş, her fırsatta çaktırmadan anlaşmalar yapmak için aranan tiplerdi. Howard Bingham en büyük istisnaydı. Büyük bir Howard Bingham hayranıyımdır. Aradan geçen zaman boyunca ki bunu tekrar tekrar ispatlamıştır, Ali'yi yürekten seven bir adamdı. Bir fotoğrafçı olarak Ali'nin yanında hiç para kazanmadığını söylemiyorum ama Howard'ın, onun yanında oluşunun nedeni bu değildi. Angelo'yu severdim; o da özel bir adamdı. Sırf bir köşe adamı olarak becerikli değildi, en güçlü yanı buydu; ya da kayda değer bir antrenör olması da değildi. Angelo'nun hayatta kalma becerisine hayrandım. Militan Müslümanlardan yozlaşmış sahtekârlara kadar bu dünyada bir grup çılgının arasında olabilirdi ve herkesle anlaşırdı.

"Angelo hayatımda tanıdığım en muhteşem diplomattı. Kendine has görüşleri vardı ama bunları kendine saklardı; onun, Ali'den kolay para kazanmaya çalıştığına asla şahit olmazdınız. Dolayısıyla bana göre Howard ve Angelo, kafiledeki en çekici insanlardı. O grupta bir sürü samimiyetsiz kişi bulunuyordu. Bence Bundini en bariz sömürücüydü. Ali'ye karşı gerçek hisleri olmadığını söylemiyorum; dahası, çok da eğlenceli birisiydi ama Bundini, sömürü konusunda sınır tanımazdı. Bu kalıba sığan daha bir sürü kişi vardı. Diğerlerini aynı şekilde değerlendirmek haksızlık olabilir. Sevdiğim

birkaç kişi vardı. Aşçı Lana Shabazz harika bir kadındı. Pat Patterson'ı severdim. Ama her zaman o kafiledeki birçok kişinin sadece çıkarları için Ali'yle birlikte olduklarını ve ondan artık bir şey almadıkları zaman ortadan kaybolacaklarını düşünürdüm."

FERDIE PACHECO: "Kafiledeki herkesin ortak bir noktası vardı: Ali'yi seviyorlardı. Çok azı içtenlikle sevebilen kişilerdi. Birçoğu sokaklardan gelmeydi. Tabii, para kazanma fırsatı önlerine çıktığında bunu kullanıyorlardı. Ama birçoğu, o ihtiyacın ne olduğunu anlamasa bile, bir ihtiyacı karşılıyordu. Yoksa Ali onlarla uğraşmazdı. Luis Sarria dünyanın ne muhteşem egzersiz adamıdır. Lloyd Wells... Onun hakkında başkası konuşsun isterim. Ama Lloyd Wells'i yanında dört harika çıtırla gördüğünüzde başka ne bekleyebilirsiniz ki? İşi buydu ve öyle bir adamdı. Şayet birisi Gene Kilroy kadar hilekârlığı ve iş yapmayı biliyorsa iyi. Bazıları Kilroy'la birlikte vakit geçirmektense dişçiye gitmeyi tercih eder. Ama Gene, bir ara bulucuydu ve birkaç kere ciddi ciddi kamptaki sağduyunun sesiydi. Kafiledeki herkesin bir işlevi vardı. Ali orada olmalarını istediği için oradaydılar. Bazen yaramaz çocuklar gibi kavga ederlerdi. Birbirlerini çok kıskanıyorlardı ve kendilerine bir yer edinebilmek için didişip duruyorlardı. Ama bir şekilde herkes, dünyanın Ali'den aldığını yerine koymak için yardım ediyordu. Birçoğu yapması gerekeni yapıyordu ve Ali onları, bir insanın çocuklarını sevdiği gibi seviyordu. On çocuğunuz varsa ve ikisi hergeleyse onları da diğer sekizi kadar seversiniz."

Buraya kadar iyi.

Ama Ali Manila'ya vardığında kafilesinden birisi özel bir rol oynadı.

İsmi Veronica Porche'ydi. Bir senedir Ali'nin metresiydi.

Eylül 1975'e gelindiğinde ilişkileri, Ali'nin evliliğini tehdit edecek boyutlara ulaşmıştı. Dahası, artık herkes tarafından biliniyordu.

HOWARD BINGHAM: "Ali, kendi sorunlarıyla çok olaya neden oldu; bu sorunlarının bazılarının kadınlarla ilgili olduğu da doğruydu. Kötü alışkanlıklara sahipti. 1962'de tanıştığımızda kızlara çok bakardı ama dokunmazdı. Belki biraz flört ederdi ama birisi onunla ilgilense bile ki birçoğu ilgilenirdi, işler konuşmaktan öteye geçmezdi. Sonra, Sonji onu etkiledi ve ondan ayrıldıktan sonra hayatına bir sürü kadın girdi. Bilirsiniz, birçok erkeğin kadınları yemeğe çıkarıp gezdirmesi gerekir ama Ali'nin yapması gereken tek şey, bir kadına bakmaktı ve kadın eriyip giderdi. Ali bu konuda kadınlardan çok teşvik görürdü. Hayatına hiç beyaz bir kadın girdiğini sanmıyorum. Bazıları bu konuda yanıldığımı yazdı, bazı kadınlar da öyle olmadığını söyleyerek böbürlendi. Ama Ali'yi herkes kadar iyi tanıyorum ve hayatına hiç beyaz bir kadın girdiğini sanmıyorum."

BELINDA ALİ: "Evlendiğimizde Ali masum bir adamdı ama evliliğimiz boyunca değişti. Sanırım, bu durum tamamıyla onun suçu değildi. Ali'nin etrafında o kadar çok şey olup bitiyordu ki bunların hepsini kendisi göremiyordu. Dünya o kadar hızlı dönüyordu ki durup düşünecek vakti olmuyordu. Ayrıca, din konusunda yön göstermelerini istediği kişilerden de etkileniyordu ve bu kişiler onu yanlış yönlendiriyorlardı. Bazıları evliydi ve başka kadınlarla birlikte oluyorlardı. Onun gibi olmaya çalışmak yerine, onu kendileri gibi yapmaya çalışıyorlardı ve bunda başarılı oluyorlardı. Herkesin başına gelebilirdi. Etrafında doğru kişiler olsaydı, diğer kadınlarla olduğu gibi olmazdı. Ama birisinin sizi etkilemesi için, bunu istemeniz gerekir ya da en azından bir yanınızın

istemesi gerekir. O yüzden, belki de diğer kişiler sadece onun bu yönünü ortaya çıkarıyorlardı.

"Uzunca bir süre, onun başka kadınlarla görüşüyor olması aklımı karıştırdı. Gençtim, hayatı yeni öğreniyordum ve bilmediğim çok şey vardı. Sürekli olarak mütevazı giyiniyordum ve sadık bir eştim. Jackie Kennedy beyazlar için neyse ben de siyahlar için öyle olmaya çalıştım. Ali diğer kadınlarla birlikteyken ki sanırım bunu Kennedy de yaptı, bunu yapması için bir neden yoktu. İlk başlarda, bunu gizli gizli yaptı. Ben öğrendikten sonra, dini bir mazeret olarak kullanmaya çalıştı. Kur'an, bir erkeğin birden fazla eşi olmasına izin verir ama bunun da birtakım kuralları ve şartları vardır. Bunu Ali gibi yapmazsınız. İlk eşiniz kısırsa veya savaş yüzünden çok erkek yoksa buna izin verilir. Ama Kur'an aynı zamanda, seksin evlilikle kısıtlı olması gerektiğini söyler. Ben sağlıklı bir kadınım, kısır değildim. Dört çocuğum oldu; ikizlerim oldu. Dolayısıyla Ali'nin başka kadınlarla birlikte olması için bir neden yoktu. İslami kuralları esnetmeye çalışsa da bu çabası yaptıklarını haklı çıkarmazdı. Uzunca bir süre maniple edildiğim için bu konuda bir şey yapmadım. Bir keresinde, bunu bir karşılaşmadan hemen önce yaptı. Bu da beni çok kızdırdı çünkü o karşılaşmalara, bir aile olarak göz önüne alındığımızda güvencemiz olarak bakıyordum. Bir karşılaşmayı mahvettiği takdirde, çocuklarımızın rızkını harcamış oluyordu. Olup bitenler beni çok incitti ama çoğu zaman bu üzüntümü içime attım. Evliliğimiz bu şekilde dokuz sene sürdü. Ama en sonunda her şey fazla oldu ve o noktadan sonra fikir ayrılıklarımız başladı."

"Dünyanın en karizmatik pozisyonunda olan en çekici erkeğinden söz ediyoruz," diyor Ferdie Pacheco. "Kadınlarla birlikte olmaması için bir keşiş olması gerekirdi." Howard Bingham da "Sanırım, bir süre sonra neler olduğunu anla-

mışsınızdır," diyor. "Ali kadınları seviyordu, kadınlar da onu. Onun kadınlarla tanışmasını sağlayan birkaç kişi vardı. Lloyd Wells en büyük yardımcıydı. Kadınlar konusunda becerikli bir adamdı. Şimdi daha yaşlı ama yine de bu işte gayet iyi. Lloyd, Ali için iyi olsa da olmasa da etrafında her zaman bir sürü kadın olmasını sağlardı."

LLOYD WELLS: "Ali'yle 1965'te tanıştım. O sıralarda, *Houston Informer*'ın spor editörüydüm ve *Pittsburgh Courier* için spor yazarlığı yapıyordum. Ayrıca, Teksas'taki çeşitli lise ve üniversite yıllıklarının da fotoğrafçısıydım. Şu anda *Ebony* ve *Jet*'in Batı Yakası Ofisi şefi olan Isaac Sutton isimli bir adam Houston'a geldi. *Jet* için bazı orta sayfa çekimleri yapacaktı. Yıllık işlerim yüzünden, epeyi bağlantım vardı; böylece, ona kızları buldum. Sonra Isaac, Muhammed Ali'den söz etmeye başladı ve onu tanıyıp tanımadığı sordu. Doğal olarak Muhammed'i tanıyordum ama onunla hiç yüz yüze karşılaşmamıştım. Isaac Chicagoluydu ve Ali'yle tanışıyordu. Onu aradı. Bir saat kadar telefonda konuştuk. Konuşma ilginçti; bir anda kaynaştık. Ali bana, onu Houston havaalanından alabilirsem ziyarete geleceğini söyledi.

"1966'da, Kansas City Chiefs futbol takımının tam zamanlı yetenek avcısı oldum. Beni Atlanta'ya ve Doğu Yakası üniversitelerine yetenek keşfetmem için yolladılar. Kırklarımın başında bekâr bir erkektim, yakışıklı sayılırdım ve her sene çok güzel, yepyeni bir Eldorado arabam olurdu. Statüye, itibara, masraflarımın karşılandığı bir banka hesabına ve seyahat imkânına sahiptim. Tabii, işim yüzünden her zaman üniversite kampüslerindeydim; futbolcular, amigo kızlar, bandoların önünde yürüyen kızlar ve eğitimli son sınıf öğrencileriyle tanışıyordum. Atlanta şehir merkezinde çok hoş bir gökdelen dairem vardı. Delta Hava yolları hosteslik okulu Atlanta'daydı ve her sene bir mezuniyet partisi verirdim.

Birçok çılgın parti verdim. Dolayısıyla bir sürü futbolcu tanıyordum; bir süre sonra, bir sürü başka sporcuyla da tanıştım. Çok güzel kızlarla arkadaş oldum. İyi partiler veren, iyi bağlantıları ve iyi bir telefon rehberi olan birisi olarak tanındım.

"1975'te Chiefs, Hank Stram'i işten attı. Takımın koçuydu ve benim en yakın arkadaşımdı. Ona yol verdiklerinde ben de işimden istifa ettim. Ertesi gün, beni Gene Kilroy aradı. Ali'yle seneler boyunca arkadaş kalmıştım. Beni Atlanta'da ziyaret ederdi, ben de onu Chicago'da. Gene bana, Ali'nin ona çalışmamı istediğini söyleyince aynen öyle yaptım ve Ali emekli olana dek tam zamanlı olarak yanında çalıştım. Sanırım, kamptaki görevimin bir danışman, yakın bir sırdaş ve dost olduğunu söyleyebiliriz. Bir video fotoğrafçısı olarak da biraz çalıştım ama Ali genellikle etrafında olmamı seviyordu. Birlikte vahşi Batı filmleri izlerdik. John Wayne; OK Corral'deki düello sahneleri gibi. O filmlere bayılırdı; çocukken izlediği şeylerdi. Birlikte yemek yerdik; buna *şapır şupur* derdik ve birlikte eğlendiğimiz daha bir sürü başka zaman da oldu.

"Belinda'nın büyük bir hayranıydım. Harika bir anne, harika bir aşçı, muhteşem bir organizatör ve müthiş bir ev sahibesiydi. Birçok açıdan, Ali için mükemmeldi. Belinda, yaşadıkları ev kadar büyük bir yerde tüm temizliği tek başına yaptığını gördüğüm tek kadındı. Giysileri buharla ütüler ve çocuklarla ilgilenirdi. Ali'nin çeşit çeşit misafiri gelip giderdi. Bill Cosby ve Nancy Wilson gibi meşhur kişiler ve ismini hiç duymadığınız bir sürü insan. Belinda hepsini yedirir, gece yatısına kalmaları için davet ederdi. Ali ne isterse yapardı. Muhteşem bir kadın aile reisiydi; onu herkes severdi. Ama büyük adamlar çok tutkulu kişilerdir. Bir başka deyişle kadınları severler. Kennedy, Martin Luther King; hepsi tutkulu erkeklerdi ve Ali de farksızdı. Ama size bir şey söyleyeceğim ve dürüstçe söyleyeceğim. Ali'nin hayatına asla beyaz bir

kadın girmedi. Asla, asla, asla! Ben açık sözlü birisiyimdir ve Ali'nin hiç beyaz bir kadınla seks yaptığını sanmıyorum. Eline türlü türlü fırsat geçti. Kadınlar üstüne atlıyorlardı; bunların arasında tanınmış kadınlar da vardı. Onları gördüm ama hiç beyaz bir kadınla çıktığını görmedim ve beyaz bir kadınla asla seks yapmadığına eminim. Bu, asla olmadı. Yapmış olsa bilirdim çünkü kadınlar konusunda ona herkesten daha yakındım. Konuştuğu kişi bendim. Öncesinde ve sonrasında geldiği kişi bendim."

MUHAMMED ALİ: "Sürekli olarak kadınların peşinde koşardım. Bunun doğru olduğunu söylemeyeceğim ama etrafımda beni baştan çıkaracak ne kadar çok şey olduğunu bir düşünün. Gençtim, yakışıklıydım, dünya ağır sıklet şampiyonuydum. Kadınlar her zaman bana kendilerini sunuyorlardı. Evli olmadığım bir kadından iki çocuğum vardı. Onları seviyordum; benim çocuklarımdı. Onlar hakkında diğer çocuklarım kadar iyi ve gururlu hissediyorum ama doğru şeyi yapmadım. Fazla dışarıda olmak, o tür bir hayat yaşamak benim için iyi değildi. Karımı üzdü; Tanrı'yı kızdırdı. Beni asla mutlu etmedi. Ama kırk yaşında herhangi birisine sorun... Yirmi yaşında o yaşta bildiklerini bilse her şeyi farklı yapar mıydı? Birçok kişi yapardı. Hayatınızın başlarında yaptığınız şeylerden bazen sonra utanırsınız. Hatalar yaptım ve bu yüzden üzgünüm. Dışarıda takılıp kadınların peşinden koşmakla ilgili olarak söyleyebileceğim tek şey, artık bunun geçmişte kaldığı. Artık iyi bir eşim var ve ona sahip olduğum için şanslıyım."

Belinda'yı asıl üzen olay, Veronica Porche oldu. Veronica; uzun boylu, açık kahve tenli, güzel vücutlu ve nefes kesici güzellikte bir kadındı. Annesi bir hemşireydi, babası da Los Angeleslı bir inşaat işçisiydi. Kendisini "Creole" ola-

rak tanımlardı. "Ailemizde siyahlar, Fransızlar, İspanyollar, Kızılderililer var ve büyükannem Yahudi'ydi," demişti bir gazeteciye.[1]

1974'te Veronica, yaklaşmakta olan Ali-Foreman karşılaşması için poster kızlarının seçileceği bir güzellik yarışmasına katıldı. Yetmiş kişi arasından dört kız, ABD'de karşılaşma tanıtımlarını yapmak üzere seyahat etmek ve sonra Zaire'ye gitmek için seçildi. Veronica da onlardan biriydi.

LLOYD WELLS: "Ali, Veronica'yla Salt Lake City Utah'ta tanıştı. Karşılaşmayı tanıtmak için bir tür basın toplantısı düzenlenmişti. Havaalanındaydık. Gene Kilroy yanımıza gelip 'Ali, az önce hayatımda gördüğüm en güzel renkli kızla karşılaştım,' dedi. Ali, 'Nerede, nerede?' dedi. Kilroy, 'Don King'in Afrika'ya götürdüğü kızların arasında,' diye yanıt verdi. Biz de bakmak için oraya gittik ve Ali onu görür görmez vuruldu. Veronica dünyanın en güzel kadınlarından biri. En güzel siyah kadınlarından biri değil; en güzel kadınlarından biri, o kadar. Ali o gün onunla konuşmadı. Hatta Kilroy'a ve bana, Veronica şımarmasın diye onunla ilgilenmemişiz gibi davranmamızı söyledi. Ama Ali kesinlikle onu fark etti. Veronica çok güzeldi. Uzun boylu, zeki, yaşına göre iyi eğitimliydi. Sanırım, annesi onu hırslı olacağı noktaya kadar desteklemişti ki çok geçmeden gözünü Ali'yle evlenmeye dikti. Ama ilişkileri kişilik veya görünüm açısından Robin Givens ve annesi gibi değildi. Tanrı'm, Veronica'ya kıyasla Robin Givens sabahları kalktığında karabuğday gibi görünüyor olmalıydı."

BELINDA ALİ: "Zaire'de bir şeyler döndüğünü biliyordum. Sadece Veronica'nın bir ilgisi olduğunu bilmiyordum. Bir gece Intercontinental Oteli'nde, Ali'yi geç saatte Veronica'yla içeri girerken yakaladım. Saat bir civarı geldi-

ler. Onu fena hırpaladım; biraz orasını burasını tırmaladım. Veronica'yı daha kötü pataklardım ama kaçtı ve kim olduğunu bilmiyordum. Ali, Veronica'yı çok iyi gizledi. Bir süre, onun sadece ekipten biri olduğunu düşündüm."

LANA SHABAZZ: "Veronica'yla neler olduğunu biliyordum. Nasıl bilmezdim? İnsanlara en çok, onları doyurduğunuzda yaklaşırsınız. Belinda için yüreğim parçalandı. Veronica'yı ilk gördüğümde onun bela olduğunu biliyordum. Kinshasa'daki otele gider ve N'Sele'ye götürmek için çörekler alırdım. Bir gün, Ali'nin şoförlüğünü yapan C. B. Atkins, Veronica'yı arabaya bindiriyordu. 'Buraya gel, C. B., bu kadını nereye götürdüğünü sanıyorsun?' dedim. Çünkü onu gördüğüm anda, Ali'nin seçmemi isteyeceği biri varsa onun bu kadın olacağını biliyordum. C. B., 'Ali onu kampa götürmemi söyledi,' dedi. Küfretmeye başladım, onu götürmemesini söyledim. C.B. bana çıldırmışım gibi baktı ve 'Tamam, Lana. Onu götürmeyeceğim. Şampiyonu arayıp bunu yapmamamı istediğini ve artık emirleri senin verdiğini söylerim,' diye bağırdı. Tabii, onu kampa götürdü. Ali unvanını geri alabilsin diye bir dünya şampiyonluğu hazırlığındaydık ve Ali bu kızla kırıştırıyordu. Öfkelenmiştim. Belinda için de üzülmüştüm çünkü bu kızın her şeyi değiştireceğini biliyordum."

George Foreman zaferinden sonraki aylarda, Ali ve Veronica sık sık görüşmeye başladılar. İlk başlarda, ilişkileri gizliydi. Ama aradan zaman geçtikçe cesaret kazandılar.

LLOYD WELLS: "Belinda, Veronica'yı öğrenince bu işe karşı gelmeye çalıştı. Ama Ali'nin bu kadını görmekten vazgeçmeyeceğini anlayınca durumu kabullenir gibi oldu. Veronica'nın yolculuklara katılışını bir çocuk bakıcısı veya kuzen olduğu gibi şeyler söyleyerek idare ettiler. Ron

Lyle karşılaşmasına gittiğimiz Las Vegas'ta böyle yaptılar. Veronica o noktada oldukça ön plandaydı. O ve Ali, kol kola girer, alışverişe giderlerdi. Belinda için çok kötü hissediyordum. O kadar iyi birisiydi ve o dört çocuğuna o kadar iyi annelik yapıyordu ki. Kocasını elinde tutmaya çalıştı ama hiç şansı yoktu; çünkü Veronica çok güzeldi, Veronica yeniydi ve Ali âşık olmuştu."

LANA SHABAZZ: "Belinda'nın yerinde olsaydım, Veronica ilk ortaya çıktığında onu canından bezdirene dek döverdim. Mutlu bir çözüm bulup her ikimiz de bu adamı paylaşacağız diye bir şey olmazdı. Buna katlanamazdım. Tarzım değil. Bir erkeğin beni hayatındaki tek kadın gibi hissettirmesi, benim de onu hayatımdaki tek erkek gibi hissettirmemi gerektirir. Buna inanırım, çünkü annem ve babam bana bunu öğrettiler. Olanların yanlış olduğunu ve sonunda Ali'nin üzüleceğini biliyordum. Ama o çocuğa bir şey söylemek mümkün değildi. Bir keresinde, bana geldi ve 'Lana, sen bilge bir kadınsın. Sorunumu çözebilirsin,' dedi. Ona şöyle dedim: 'Ali, sorununu çözebilirim ama bana kulak asmayacaksın. Gidip Veronica'ya ne dediğimi söylemekten başka bir şey yapmayacaksın.'"

LLOYD WELLS: "Bugner karşılaşmasından sonra bir 747'de Malezya'dan geri dönüyorduk. Ali beni arayıp 'Seninle konuşmak istiyorum,' dedi. 'Kadınlar hakkında bilgili bir erkek olarak sana saygı duyuyorum. Söz konusu kadınlar olduğunda deneyimlerin ve uzmanlığın yüzünden onlar hakkında herkesten çok şey biliyorsun; o yüzden, sana bir şey sormak istiyorum. Belinda ve Veronica'yla ilgili bu durum karşısında sence ne yapmalıyım?' Ona, 'Benim ve başkalarının ne düşündüğünün bir önemi yok. İster doğru ister yanlış olsun, kalbin sana ne diyorsa onu yapacaksın. Aileni

seviyorsun; Belinda'yı incitmek istemiyorsun; dinine de saygı duyuyorsun ama âşık oldun. Sana ne yapıp yapmayacağını söylememe gerek yok; kendini kaptırdığın için bildiğim şeylerin sana bir faydası olmaz. Kapıldın, âşık oldun ve o kadını dünyadaki her şeyden çok istiyorsun,' dedim."

Böylece Ali, Manila'ya giderken Veronica Porche de onunla gitti. Belinda, onun orada olduğunu biliyordu ve ABD'de kalmayı tercih etti. Bu arada, Ali ve Frazier arasında her zaman yüksek olan gerilim çirkin bir hâl almak üzereydi. Malezya'da Bugner karşılaşmasından sonra, dövüşçüler yaklaşmakta olan karşılaşmalarını duyurmak için ortak bir basın konferansına katıldılar.

"Yapcağım şey..." diye konuşmaya başladı Frazier.

"*Yapacağım*," diye lafını kesti Ali. "'Yapcağım' değil. Zekice konuş."

Frazier onu duymazdan gelerek devam etti: "Antrenmanlara başlicam..."

Ali, "'Başlicam, değil," diye düzeltti. "*Başlayacağım*. Ne kadar okudun?"

"Senin kadar."

"Hiç okumuş gibi konuşmuyorsun."

"Neden öle dedin?"

Birkaç kişi gülmeye başlar.

"*Öle*," diye tekrarladı Ali. "Oda ne?"[2]

Sonra Ali, Manila'da daha da ileri gitti ve Frazier'a "goril" dedi:

Manila'da gorili hakladığımda
Her şey süper, harika ve müthiş olacak.

Bu laf Frazier'ı yeteri kadar üzdü ama şampiyon devam etti. Ali cebinden siyah renkli plastik bir goril çıkardı ve "İşte bu Joe Frazier'ın vicdanı," dedi. "Gittiğim her yere götürüyorum. Ona vurduğunuzda böyle gözüküyor." Ali bunları söyledikten sonra gorile vurmaya başladı. "Gece boyunca, bunu göreceksiniz. Haydi, goril; Manila'dayız. Haydi, goril; çok heyecanlı."[3]

Oradaki gazetecilerin birçoğu güldü. Frazier bunu komik bulmadı. "Güzelim çocuklarıma bakın," dedi sonradan. "Nasıl bir goril olabilirim? Neyse, sanırım konuşup duracak. Onu durdurmanın bir yolu yok ama kapının çalındığını, ringe girme vaktinin geldiğini duyacak ve benimle dövüşmenin, gecenin ne kadar sert ve uzun olacağını hatırlayacak."[4]

REGGIE JACKSON: "Ali'yi severdim, hâlâ da severim. Genç ve siyah bir kişi olarak zaman zaman rengimden utanırdım; saçlarımdan utanırdım. Ali gurur duymamı sağladı. Artık siz nasıl beyaz olmakla gurur duyuyorsanız, ben de siyah olmakla gurur duyuyorum. Ali benim için bu büyüme sürecinin parçasıydı. Ama Manila'daki karşılaşmalarından önceki günlerde, Joe'ya üzüldüm. Ali'nin beni etkilemediği tek zaman oydu.

"Joe Frazier'ın kim olduğunu hatırlamanız gerek. Kim olduğunu değil, ne olduğunu. Çok çalışan dürüst bir adam; ufak bir yerden geliyor ve çok az okumuş. Gururlu bir adam. Joe'da o büyük gururu görmek mümkün. Dövüşmesinden anlaşılan bir şey. Muhammed onunla dalga geçti; onu tüm dünyanın karşısında rezil etti. Ringin dışında, Joe'nun savaşabileceği hiçbir şey yoktu. Aslında, Ali hemen hemen kimsenin karakterine saldırmadı. Kimseye yalancı, kötü aile babası gibi şeyler söylemedi. Bu adamın bir serseri olduğunu, dövüşemediğini, çirkin olduğunu, bir mumya olduğunu

söyledi. Ama asla insanların ahlaki inançlarına saldırmadı ve genellikle ne zaman duracağını da bildi. Çizgiyi aştığı tek zaman ki bunu birkaç kere yaptı, Joe'ya karşıydı. Ali onunla eğlendi; goril dedi, cahil dedi. İngilizcesini kullanıp Joe'yu bununla yerden yere vurdu. Joe onunla zekâ yarıştıramazdı; o, sözel becerilere sahip değildi. Böylece, verdiği tepki daha da öfkelenmek ve gücenmek oldu. Siyahların Ali'yi ondan daha çok sevmesi, Ali'nin onu siyah Amerika'nın gözünde kötü adam yapmış olması onu üzdü. Joe, 'Hey, ben ondan daha siyahım. Bana baksanıza; siyah surat hatlarına sahibim. Bir de ona bakın, güzel suratı hakkında konuşuyor,' derdi. Ali'ye karşı beslediği olumsuz hisler yüzünden Joe'ya kızabileceğimizi düşünmüyorum. Muhammed ona çok yüklendi ve durum Manila'da her zamankinden de kötüydü."

Karşılaşmadan önceki günlerde, Frazier'ın öfkesi gayet barizdi. "Saf nefret," dedi gazetecilere. "Onun canını yakmak istiyorum. Onu nakavt etmek istiyorum. Kalbini sökmek istiyorum. Onu nakavt edersem, geriye çekileceğim; bir soluk alması, ayağa kalkması için bir şans vereceğim."[5]

Ali'yse zaman zaman iç gözlemlerini dile getiriyordu. "Yakında yine bir sınavdan geçeceğim," dedi Mark Kram'e. "Son zamanlarda, her şey fazla iyi gidiyor. Allah'ın sahip olduğum şöhreti ve gücü bana ödetmesi gerek. Bir şey olacağını hissediyorum."[6] Ama genellikle insanların önünde son derece kendine güvenen bir tavır sergiliyordu. "Bu karşılaşma yakın bile olmayacak," dedi. "Tek bir rauntta bile hakemler Frazier'ın kazandığını söylemeyecek. Üçüncü raunda geldiğimizde karşılaşmanın durdurulması gerekecek. Joe Frazier tamamıyla bitmiş olacak; bir kum torbasından farkı kalmayacak. İnsanlar, 'Dur artık, onu öldürme, dur!' diye bağıracak."[7]

Ali, her şeyin farkında olan bir güçtü. İnanılmaz derecede aktif bir zihne sahipti ve bazen etrafında olup biten her şeyi

idare ediyor gibiydi. Âdeta kendi filmini çekiyor; yönetmen, yapımcı, kameraman ve başaktör oluyordu. Neredeyse her zaman şovu kontrol ediyordu ama arada sırada yapım planladığı gibi gitmiyordu. Manila'daki karşılaşma da farksızdı, Belinda ve Veronica arasındaki durum kontrolden çıkınca beklenmedik bir şeyler olacağı hissediliyordu.

Ali'nin Veronica'yla ilişkisinin spot ışıklarının altında geçmesini tetikleyen olay, Manila'nın başkanlık sarayında meydana geldi. Karşılaşmadan on gün önce Ali ve Frazier, Ferdinand Marcos ve eşiyle tanışmaları için saraya davet edildiler. Frazier'ın reklamcısı olarak Filipinler'de bulunan Patti Dreifuss, olanları şöyle hatırlıyor:

PATTI DREIFUSS: "İki dövüşçüye de kendileri de dâhil olmak üzere dört kişi getirebilecekleri söylendi. Ben de Eddie Futch, Joe ve Joe'nun oğlu Marvis'le birlikte Joe'nun grubunun parçası olarak oraya gittim. Ali'nin grubunda beş kişi vardı: kendisi, ebeveyni, Angelo ve Veronica. Odanın ortasına bir masa yerleştirilmişti; biz de fotoğrafçıların ve gazetecilerin karşısında masanın iki tarafına dizildik. Marcos konuşurken başıyla hafifçe Veronica'yı gösterdi ve Ali'ye, 'Çok güzel bir eşiniz var,' dedi. Çok utanç verici bir durumdu ama kimse onun bu hatasını düzeltmedi. Medya fotoğraflar çekerken ve söylenen her şeyi yazarken o şartlar altıda bunu yapmak çok zor olurdu. Ama uzun vadede, bunu duymazdan gelmek de zordu. Bu sözler söylenmemiş gibi davranamazdınız. 'Ha, şey, Ali öyle işte,' diyemezdiniz. O noktada, bu haberin duyulması bir an meselesi hâline geldi."

Haberi *Newsweek*'te sansasyonel bir yazıyla duyuran kişi, Pete Bonventre oldu.

PETE BONVENTRE: "Karşılaşmadan yaklaşık üç hafta

önce, editörüm beni aradı ve 'Dinle, Ali'yle ilgili en büyük haberi yapmak istiyorum,' dedi. 'Kimdir bu adam, nedir? Basının geri kalanından önce Manila'ya git ve bana gördüğün her şeyi yaz.' Böylece, Ali'yle birlikte oraya gittim. Hatta uçakta bir süre yanında oturdum ve ufak tefek bir sürü ilginç ayrıntı öğrendim. Mümkün olduğunca çok kişiyle röportaj yaptım ve kafilesiyle birlikte vakit geçirdim. Neler olup bittiğini izledim. Sonra, ne yapacağımdan emin olamadım... Veronica hakkında yazacak mıydım? Çünkü o zamanlar, on beş sene önce bu tür şeyleri yazmazdınız. İster Washington'da politika, ister New York'ta beyzbol haberleri yapın, kimse bu tür şeyleri yazmazdı. Ali'nin Müslümanlık inancıyla bu durum öykünün geçerli bir parçası olduğu hâlde, yazmamaya karar verdim. Ama sonra başkanlık sarayına gittik. Asla unutmayacağım: Marcos, Ali'ye baktı ve 'Eşiniz çok güzel,' dedi. İçimden, 'Eyvah,' dedim. Aslında Ali, Veronica'yı Marcos'a eşi olarak tanıtmamıştı. Marcos öyle olduğunu düşünmüştü ama gün ilerlerken ve Filipinler basınının çeşitli üyeleri gidip gelirken Ali, onu eşi olarak tanıtmaya başladı. Kendi kendime, 'Tamam, *Newsweek* beni buraya yollamak için binlerce dolar harcıyor,' dedim. 'Ali, bu kadın eşiymiş gibi davranıyor. Bu olay Veronica'nın fotoğrafıyla birlikte gazetelere yansırsa ve ben bunun hakkında yazmazsam *Newsweek* burada ne yaptığımı düşünmeye başlayacak,' dedim. Bu konuda sıkışıp kaldım ve en sonunda yazdım. Her şeyi olduğu gibi söyledim; karşımızda tek bir kozmik kişilikte birçok çelişkinin toplandığı karmaşık bir adam var ve bu çelişkilerden biri de İslam inancına olan bağlılığının yanı sıra bir metresinin olmasıydı. *Newsweek*'in eskiden, dergi büfelere ulaşmadan önceki pazar akşamları radyoya ve televizyona basın bültenleri yollayarak o haftaki bazı öyküleri anlattığı bir sistemi vardı. Ali'yle ilgili bu haberi yolladıklarında durum artık kontrolümden çıkmıştı."

Bonventre'nin "Ali'nin Gizemi" isimli öyküsü, dergide dört sayfa kapladı. Başka şeylerin yanı sıra, Ali'nin kafilesindeki değişimlerden de söz ediyor ve şöyle diyordu:

> Ciddi Müslüman muhafızların yerini, sokakları iyi bilen sahtekârlar aldı. Onu siyah yanlısı ve savaş karşıtı tavırların bir sembolü olarak gören liberaller, saf şovmenliğinin alaycı ustalarıyla yer değiştirdi. Ali'nin her zaman güzel ve siyah olan kadınları bile artık hayatının arka odalarından çıkarıldı ve açıkça sergilendi. Geçen hafta, Belinda hâlâ Chicago'daki evindeyken zaman zaman "Ali'nin diğer eşi" olarak bilinen büyüleyici Veronica Porche, şampiyonla birlikte Manila'da geziyordu.[8]

Makale, Ali'nin Ferdinand Marcos'la görüşmesini anlatıyor ve okuyuculara Belinda'nın artık ikinci sınıf statüsüne düştüğünü açıkça söylüyordu. Ama o zaman bile Ali medyayla ilgili alışılmadık bir yanlış hesap yapmamış olsaydı, fırtına dinebilirdi.

JERRY IZENBERG: "Veronica'yı başkanlık sarayına götürmek, berbat ve aptalca bir davranıştı. Ali bunu asla yapmamalıydı, Veronica da buna asla izin vermemeliydi. Ali'nin bir dostunun öne çıkıp 'Yapma; hata edersin,' demiş olması gereken bir durumdu. Ama haber yayımlandıktan sonra bile bu konunun yayılmasına gerek yoktu. Herkes zaten Veronica'dan haberdardı. Bir makale onun hakkında yazacağımız anlamına gelmiyordu. İşte, Ali o anda muazzam bir hata yaptı. Manila'da her gün bir basın toplantısı düzenledi. Resmî değildi. Genellikle ayağa kalkıp aklından geçenleri söylerdi, bizler de sorular sorardık. Ama *Newsweek* haberinden sonra, basın toplantısına Veronica'dan söz ederek başladı. Kimse onun hakkında bir

soru bile sormamıştı ve muhtemelen sormayacaktı. Ama Ali, bizlere bir erkeğin ihtiyaçlarından ve nasıl hepimizin kız arkadaşları olduğundan söz etmeye başlayarak durumu meşrulaştırmaya çalıştı. Bildiğim kadarıyla tarihte ilk kez herkes tarafından tanınan meşhur bir kişi ya da başka birisi, evliliğine bağlı kalmadığını açıklamak için bir basın toplantısı düzenliyordu. Tabii, o noktada bir seçeneğimiz kalmadı. Herkes bunu haber yapmak zorunda kaldı."

Herkes, Ali'nin söylediklerini yazdı. "Meşhur kişilerin özel hayatları olmadığını biliyorum," demişti basına Manila'da. "Ama en azından kiminle isterlerse yatabilmeliler. Karım için endişelenen herkese, kiminle yattığım konusunda endişelenmediğimi söyleyin; ben de sizin kiminle yattığınız konusunda endişelenmiyorum. Bu, aşırıya kaçmak olur. Askere alınma konusunda beni haber yaptılar. Dinim konusunda haber yaptılar. Her türlü şey konusunda haber yaptılar. Ama bir kız arkadaşım var diye haber yapamamaları gerekir. Kendisi beyaz olsaydı, tartışmalı bir durum olabilirdi ama beyaz değil. Yanıt vermem gereken tek kişi Belinda Ali ve onun için endişelenmiyorum."[9]

Yirmi dört saat sonra, Belinda uçağa atlayıp Manila'ya gitti. Beş görgü tanığı yolculuğunu ve sonrasında olanları anlatıyor.

DAVE WOLF: "Ben de aynı uçaktaydım. Belinda uçağa Chicago Bears antrenman kampından gelmiş gibi gözüken bir sürü adamla birlikte San Francisco'da bindi. Pek de mutlu bir kampçı gibi gözükmüyordu. Savaşa gidiyormuş gibiydi. Karşı sıradaki koltuklarda oturuyordum ve bir şey yemek istediği veya başka bir şey istediği zamanlarda bir emir vermek haricinde, uçakta pek bir şey söylediğini hatırlamıyorum.

Gazeteleri okumuş, Joe'nun kampındaki kişilerle telefonda konuşmuştum; o yüzden, neler olup bittiğini biliyordum. Edindiğim izlenim bana, Belinda'nın Manila'ya gideceğini ve fiziksel şiddet sergileyebileceğini söylüyordu. Kadın son derece öfkeliydi. İri ve güçlü bir kadındı. O noktada bakışlarında, neredeyse Sonny Liston'ınkini andıran bir ifade vardı ve Ali'yi bulduğunda Ali'nin yerinde olmak istemezdim. Belinda'nın; Veronica'yı, belki peşinden de Ali'yi bir pencereden fırlattığı geliyordu gözlerimin önüne. Uzun bir uçuştu. Uyumadı; okumadı; konuşmadı. Yerinde oturup bakışlarını ileri dikmekle yetindi. Hâlini tavrını asla unutmayacağım."

HAROLD CONRAD: "Belinda'nın Manila'ya uçtuğu haberini aldık. Ali bana, 'Buraya geliyor; havaalanına gidip onu karşılasan iyi olur,' dedi. Böylece, havaalanına gittim. Belinda uçaktan indi, bana şöyle bir baktı ve 'Onun tarafındasın. Seninle gitmiyorum,' dedi. Gerçekten de benimle gelmedi. Yanımdan geçti, bir başka araba buldu ve otele gitti. Çok öfkeliydi."

PETE BONVENTRE: "Otel lobisindeki o sahneyi asla unutamam. Bütün basın oradaydı. Belinda'nın Chicago'dan geldiğini, her an otele varmak üzere olduğunu biliyorduk. Limuzin geldi ve Belinda arabadan indi. Uzun boylu bir kadındır; yaklaşık olarak bir seksendir ve son derece asildir. Üstünde beyaz renkli, bol bir elbise ve galiba beyaz bir turban vardı. Ne sola ne de sağa baktı. Hepimiz ona bakıyorduk ama bize bir kere bile bakmadı. Lobiden geçip asansöre yöneldi. İngilizlerden birinin başını sallayıp 'Kraliçe bile bunu daha iyi yapamazdı,' dediğini hatırlıyorum."

DICK SCHAAP: "Belinda geldiğinde Ali'yle birlikte süitindeydim. *The Today Show* için karşılaşmayla ilgili bir

haber yapıyordum, o yüzden kamera ekibi de yanımdaydı. Angelo da oradaydı. Ana girişin yanındaki bir odada oturuyorduk ki kapı sert bir biçimde çalındı. Ali kalkıp kapıyı açtı. Belinda gelmişti. Lanet olsun diyerek kameraları ve mikrofonları kapattık. Ali bizlerden müsaade istemedi; zaten o şartlar altından anlaşılır bir durumdu. Belinda'yla birlikte yatak odasına girdi ve içeriden bağırış çağırış sesleri gelmeye başladı. Her ikisinin sesini de duyabiliyordum ama hiç şüphesiz Belinda'nın sesi daha yüksekti. Kendim de iki kere boşandığımdan, oldukça standart bir diyalog olacağını biliyordum. Derken Angelo bana baktı ve 'Bence bir fincan kahve içmek için aşağıya inmeliyiz,' dedi."

LLOYD WELLS: "Yatak odasındaydım. Belinda; Ali'ye küfürler etti, mobilyaları fırlattı ve bir saat boyunca ortalığı kıran geçirdi. Bana baktı ve 'Sen de bu işin bir parçasısın,' dedi. 'Hayır, ben değilim,' dedim ve Belinda bana şampiyonluk yüzüğünü fırlattı. İnanın ki bir şeyler fırlatmaya başladığında Ali önünden çekildi. Belinda'nın söylediği son şey, 'O kaltağa gidip belini kıracağımı söyle,' oldu. 'Onu herhangi bir yerde görürsem, belini kıracağım.' Sonra aşağı kata indi, limuzinine geri döndü, havaalanına gitti ve onu oraya getiren uçağa binip geri döndü."

LEON CAST: "O noktada insanlar, Belinda-Veronica'dan, Ali-Frazier kadar çok bahsediyorlardı. Muhammed'in bile durumun kontrolden çıktığını hissetmeye başladığını görebiliyordunuz. Karşılaşmadan bir gün önce, ağırlıklar ölçüldü. Howard Cosell, uydu aracılığıyla Ali'yle New York'tan röportaj yapmaya hazırlanıyordu. Yayına girmeden önce Ali, 'Veronica'yla ilgili bir şey söylemeni istemiyorum,' dedi. Eh, Cosell'i bilirsiniz. 'ABC'de beni izleyen altmış milyon kişi var ve herkes her şeyi tüm açıklığıyla anlattığımı bilir,' diye

bir numara çekti. 'Bu olay bir haber; Orduya katılmak istemediğin zaman sana destek çıktım. Ben bir gazeteciyim ve dürüst birisiyim. Burada bir haber söz konusu ve bunu konuşmamız gerek.' Ali, 'Veronica'yla ilgili tek kelime edersen şu altmış milyon izleyicine, ben Henry Cooper'la karşılaşmadan önce Londra'daki otel odasında birlikte olduğun kadından söz ederim,' dedi.

"Howard Cosell'in; Ali, Henry Cooper'la karşılaşmadan önce otel odasında bir kadınla birlikte olup olmadığını bilmiyorum. Okuduğum her şey beni, harika bir eşi ve evliliği olduğuna inandırmıştı. Cosell sadece altmış milyon kişi onları televizyonda izlerken Ali'nin esprilerinden birinin konusu olmak istememiş olabilir. Ama o sabah, Ali'yle röportaj yaparken Veronica'yla ilgili tek kelime bile etmediğini biliyorum."

DAVE WOLF: "Zamanın nasıl da değiştiğini görmek komik. Ali'nin ilk Liston karşılaşmasından hemen önce imzaladığı bir kâğıt bende. Birisinin defterinden kopartılmış bir kâğıt ve üstünde o zamanlar Cassius Clay olan imzasını *Life* dergisinden Howard Bingham ve Jack McDermott'un şahitliğinde atmıştı. O kâğıtta Ali, bir Müslüman olduğuna yemin ediyordu. *Life* bu öyküyü yayımlamak üzereydi ama Ali yazılı olarak bunun doğru olduğunu söyleyene dek bunu yapmaya hazır olmamaları akıl almaz bir durumdu. Ali bunu yapmadığı takdirde, *Life* onun yayın yoluyla hakaret davası açacağına emindi. Ama Manila'da karşılaşma öncesi öykü, İslam Ulusu veya Vietnam'daki savaş yerine Ali'nin kadınlarıydı.

"Karşılaşmaya gelince; Joe'nun kampındaki izlenim, Ali'nin sorunlarının lehimize olacağı yönündeydi. Geriye yaslanmış, Hilton'da dört duvar arasında çıkacak olan savaşı bekliyorduk. Ali'nin özel hayatı öylesine çalkantılıydı ki hani neredeyse bunun cezasını çekmek zorundaymış gibiydi. Ama o zamanları düşününce sanırım Ali bu tür şeylerle besleni-

yordu. Durumun utanç verici kısmından keyif aldığını sanmıyorum ama ilgi odağı olmayı, spot ışıklarının altında olmayı seviyordu. Altmışlarda, Ali'nin etrafındaki hiçbir karmaşa bir dövüşçü olarak performansını etkilememişti. Hapse girmekle karşı karşıya olduğu hâlde, dövüşmeye ve galip gelmeye devam etmişti. O yüzden, bu tür bir olayın dikkatini dağıtmasından ziyade karşılaşmaya hazırlanmasında Ali'ye yardımcı olduğunu düşünüyorum. Karşılaşmayı düşünerek çıkmaza sürüklenmemesine yardım etmişti."

Ali-Frazier III, 1 Ekim 1975'te, Manila'nın altı mil dışındaki Quezon City'de gerçekleşti. Ali ringe, ikiye bir favori olarak girdi. Karşılaşma ABD'deki kapalı devre televizyonundan yayımlanabilmesi için 10.45'te başlayacağı hâlde, yirmi beş bin kişilik Filipinler Coliseum'u tıklım tıklımdı. Karşılaşma başlamadan kısa bir süre önce Herbert Muhammed, Ali'nin soyunma odasını ziyaret etti ve şampiyonla özel bir görüşme yaptı. "Bana, başarının insanın kendine inanmasından geldiğini söyledi," diyor Ali. "Tanrı'ya, bana güç vermesi için dua ettim; kendim için değil, benim için dua eden dünyanın dört bir yanındaki milyonlarca Müslüman için; kaybettiğim takdirde, onlar da kaybedecekti."

"Anahtar buydu," diyecekti *Sports Illustrated*'dan Gary Smith, sonradan. "Ali muhteşem olabilmek için kendinizin dışında bir şeye akmanız gerektiğini tüm diğer dövüşçülerden veya hakkında yazdığım kişilerden daha iyi anlıyordu. Çoğu dövüşçü, hayatlarında bu tür bir şeye sahip olacak kadar şanslı değildir. Kendiniz için dövüştüğünüzde belki de dünyaya karşı dövüşürsünüz ve bu size biraz gaz verir, ama asla Ali'nin sahip olduğu gücü vermez. Muhammed, kendisinden daha fazlası için dövüşüyordu. Tanrı için dövüşüyordu; misyonu büyüktü. İşte bu yüzden Manila gibi yerlerde, diğerlerinin kaybedeceği zamanlarda galip gelebiliyordu."

Sonra, karşılaşma vakti geldi.

ED SCHUYLER: "Manila'daki maç, hayatımda izlediğim en iyi karşılaşmaydı. Karşılaşma başladıktan sonra, ring kenarındaki herkes muhteşem bir şey izlediğini fark etti. Üçüncü raunttan itibaren, heyecan sürekli olarak arttı. Gelgit durumu inanılmazdı. Altıncı rauntta Frazier, Ali'ye hayatımda gördüğüm en sert yumruk olan bir sol kroşe çaktı. Ali'yi ilk karşılaşmalarında yere yıkan yumruktan daha sert olmalıydı. Ali'nin başı mil etrafında döner gibi döndü ve tepkisi Frazier'a bakıp 'Bana Joe Frazier'ın bitmiş olduğunu söylemişlerdi,' demek oldu. Frazier, 'Yalan söylemişler,' dedi. Hız asla dinmedi; sonuna dek aynı şekilde gitti. Hayatımda hiç iki insanın o kadar çok çaba sarf ettiğini görmemiştim. O karşılaşmanın kayıtlarını asla izlemedim. İzlememe gerek yok. Daha dünmüş gibi hatırlıyorum."

ALEX WALLAU: "Ali'yle ilgili olarak beni etkileyen en bariz şey, kalp biçimli çenesiydi. Hayatımda gördüğüm en muhteşem çeneye sahipti ve buna, eski dövüş filmlerinde izlediğim tüm dövüşçüler de dâhil. Toparlanmak konusunda inanılmaz bir kapasiteye sahipti; ayrıca, acı çekerek dövüşmek gibi kayda değer bir becerisi de vardı. Dahası, cesurdu. Bu da insanları; özellikle görmüş geçirmiş, köklü izleyicileri şaşırtan şeylerden biriydi. Ali'yi medyanın bir ürünü, işler zorlaştığında çözülen patavatsız yakışıklı bir çocuk olarak hafife almışlardı. Ama o eleştirilerden geriye her ne kaldıysa Manila'da sona ermek üzereydi. Ali oraya cesaretini götürdü ve herhangi bir beyaz taşralının anlayabileceği şekilde dünyaya sergiledi. *İşte burada; size gümüş bir tepside sunuyorum. O hayranı olduğunuz sert adamlardan herhangi biri kadar sert ve cesurum.*"

JERRY IZENBERG: "Manila'da olay, dünya ağır sıklet şampiyonluğundan başka bir şeye dönüştü. Ali ve Frazier, bundan çok daha önemli bir şey için dövüşüyorlardı. Birbirlerinin şampiyonluğu için mücadele veriyorlardı ve destansı bir karşılaşmaydı. Manila'yı düşünüyorum ve gerçekten de kimin kazandığı aklımın ucundan geçmiyor. Genellikle galip gelen kişi en önemli konudur ama o karşılaşmayla ilgili olan en önemli şey, ne kadar muhteşem olduğu. Her iki dövüşçü de varlarını yoklarını sergilediler. Her ikisi de muhtemelen son kez karşı karşıya geldiklerini biliyorlardı. Ekmek paranızı bizim gibi kazanıyorsanız, o karşılaşmada ring kenarında olmayı isterdiniz."

Bir bakıma, Ali-Frazier III üç etaptan ibaretti. İlk rauntlar Ali'ye aitti. Frazier'ı kurnazlıkla alt etti, sert ve temiz darbeler indirdi ve rakibini birkaç kere sendeletti. Frazier buna rağmen öne çıkmaya devam etti ve orta rauntlarda durum tersine döndü. Ali yorulmaya başlamıştı ve Frazier onu şiddetli darbelerle sallıyordu. Rakibi dur durak bilmeden üstüne yürürken, şampiyonu iplere sıkıştırırken ve onu yumruklarıyla yıldırırken Ali'nin kolları yavaş yavaş aşağı indi.

DAVE WOLF: "Karşılaşma devam ederken hakemlerin puanlamasının saçma olduğunu düşündüm çünkü bu işin on beş raunt devam etmesi mümkün değildi. Yedinci rauntta, iki adamın da hiç hareket gücü kalmamıştı. Orada dikiliyor, birbirlerine yumruklar atıyorlardı. Bunu izlemek de can sıkıyordu çünkü Eddie Futch'ın Joe için yarattığı stratejinin bir kısmı da Ali'nin kollarına vurmasıydı. Ali'nin her zamanki *ip sersemi* numarasını yapacağını biliyorduk; ilk başlarda, gövdesinin ortalarına vurmak zor olacaktı. Ama kollarını fena hâlde yıpratmak mümkün olursa bir boşluk açılacaktı ve Joe bunu yeteri kadar yapmadı. Normalde attığından daha

az gövde yumrukları attı. Sanırım, duygusal bir durum söz konusuydu; öylesine büyük bir nefretle dövüşüyordu ki âdeta rakibinin kollarına vurmaya tenezzül etmiyor gibiydi. Ali'nin başını hedef almıştı. *Joe, Eddie'nin istediği gibi dövüşmüş olsaydı gerçekten de kazanırdı*, diye düşünüyorum; çünkü zaten kazanmaya yaklaşmıştı.

"Zaman zaman Joe'nun karşılaşmayı aldığını düşündüm. Birçok kere Ali'nin canını, karşılaşmayı televizyondan izleyenlerin hatta üçüncü sırada oturanların bile anlamayacağı kadar yaktı. Ama gövdesine yeteri kadar yumruk atmadı çünkü Ali'nin başına vurmak istiyordu. Derken Ali, tam yenilmiş gibi göründüğü sırada o inanılmaz fiziksel ve duygusal güç kaynağına ulaştı."

ANGELO DUNDEE: "Aslında Muhammed, insanların düşündüğünden çok daha iyi yumruk atar. Diğer rakipleri sersemletici yumruklar atma konusunda daha büyük bir üne sahip olmasına rağmen, ayakları hareket etmeye başladığında o zamanlar ona vurabilecek ağır sıklet yoktu. Muhammed, bir şeyi kanıtlaması gerektiğini hissettiğinde bir dövüşçü olarak her zaman en iyi hâline bürünürdü. Peki, Manila'da endişelendim mi? Kesinlikle; acımasız bir karşılaşmaydı. Ama karşılaşmadan sonra basına da söylediğim gibi, her ikisinin de benzini bitmişti ama benim adamımın fazladan bir deposu vardı."

On ikinci rauntta, Ali öne geçti; Frazier'ı sersemletti ve yumruklara ne kadar dayanabildiğini sınadı. Bir raunt sonra, keskin bir sol kroşeyle rakibinin ağızlığını seyircilere fırlattı. Frazier sarılmıştı ama raundu tamamladı. Sonra, on dördüncü rauntta, Ali saldırısına devam etti. Frazier'ın sol gözü tamamıyla kapanmıştı ve sağ gözünün görüşü sınırlıydı. Kan tükürüyordu. Ali'nin yumrukları tam hedefi buluyordu ve Frazier

bunların geldiğini göremiyordu. En sonunda, Frazier'ın başköşe adamı Eddie Futch, bu kadar yeter dedi.

EDDIE FUTCH: "Joe'nun, şişip kabarmak gibi bir huyu vardı. Derisi yarılmazdı ama şişerdi; Manila'daki on birinci raunttan sonra bu durum görüşünü engellemeye başladı. O noktada alçak ve yakın durmak yerine, tek gözle görebilmek için dik durmak ve geri çekilmek zorunda kaldı. Ali büyük bir fırsatçıydı; saldırısını hızlandırarak ve o iri sağ elleriyle attığı yumrukları hedefe yollayarak durumdan faydalandı. On üçüncü raunt berbattı ama belki Ali yumruk atmaktan yorulmuştur ve o kadar iyi darbeden sonra kolu bitkin düşmüştür diye düşündüm. O yüzden Joe'nun on dördüncü raunda çıkmasına izin verdim ama önceki raunttan da kötüydü. Joe sürekli olarak Ali'nin sağ yumruğunu yiyordu. Sol gözü tamamıyla kapanmıştı; sağ gözü de kapanmak üzereydi. Eziyetli bir dövüş olmuştu ve dövüşçüler bunun gibi zamanlarda yaralanırlardı; temiz ve iyi yumruklar yediklerinde görmezler ve yine de yıkılmazlar. Joe'nun beyninin sarsılmasını istemiyordum. Uğruna yaşayacağı güzel bir hayatı ve harika bir ailesi vardı. O yüzden, on dördüncü raundun sonunda karşılaşmayı durdurmaya karar verdim. Joe'nun daha fazla devam etmemesi gerektiğini düşündüm.

"Joe raunttan sonra köşesine geldi. Oturdu ve ona, 'Joe, bu iş bitti. Sonraki raunda çıkmanı istemiyorum,' dedim. İtiraz etmeye çalıştı. Tabureden kalkmaya yeltenince ellerimi omuzlarına bastırdım ve kalkamadı. Sonra ona yine, 'Joe, karşılaşma sona erdi. Durduruyorum. Çok fazla hırpalanıyorsun ve daha fazla hırpalanmanı istemiyorum,' dedim."

DAVE WOLF: "Joe, Eddie'nin kararından hoşnut olmadı ama ben de bunun doğru şey olduğunu düşündüm. Bu konuda tarafsız olmaya çalışırsak puanlar açısından gerideydik; Joe,

son rauntta bir nakavt yapabileceğine dair herhangi bir belirti göstermemişti, çünkü Ali'yi göremiyordu bile. Onu o raunda çıkarmakla gerçekten de kazanılacak bir şey yoktu; çünkü ya nakavt olacaktı ya da son üç dakikaya kadar dayanabilirse yine de kaybedecekti. Karşılaşmayı kaybetmiştik. En azından, öyle gözüküyordu.

"Karşılaşma durdurulduktan sonra, Ali'nin kendi köşesine çöktüğünü çok iyi hatırlıyorum. Ayağa kalktığında bacakları pelte gibiydi ve resmen yere yığıldı. Bunun birçok olası açıklaması var. Rahatlama, neşe, mutluluk, her neyse. Ama bunu gayet iyi görebiliyordum; *Joe köşesinden kalkmış olsaydı Ali son rauntta orada olmayabilirdi*, diye düşündüğümü hatırlıyorum. O yüzden, karşılaşmayı durdurma kararının yerinde olduğunu düşünmekle birlikte, Eddie devam etmesine izin vermiş olsaydı neler olabileceğinden emin değilim."

Neler olmuş olabileceği tartışmaya açık. Arenanın içi çok sıcaktı ve havalandırma çalışmıyordu. Her iki dövüşçü de bitkin düşmüştü ve nem oranı, 1962'de Sugar Ray Robinson'ın Joey Maxim'le dövüştüğü geceyi anımsatıyordu. O gece Robinson, on üç raundun sonunda puanları açısından oldukça öndeydi ama sonra tıkanıverdi. Isıdan hâlsiz düştü, sarhoş olmuş gibi ringde sendeledi ve antrenörleri tarafından köşesine götürüldükten sonra on dördüncü raunda çıkamadı.

Manila'da, Ali de tıpkı Sugar Ray Robinson gibi tıkandı. Son raunda çıkıp çıkamayacağı sorgulanabilir ama Ali bile, "Frazier sadece benden önce pes etti. Daha fazla dövüşebileceğimi düşünemiyordum," dedi.

WALI MUHAMMED: "On dördüncü raunttan sonra, Ali köşesine geldi ve 'Kesin şunları,' dedi. O kadar yorgundu. Eldivenlerini kesmemizi istiyordu. Angelo onu duymazdan geldi. Ali'nin suratını silmeye, onu on beşinci raunda hazır-

lamaya koyuldu. Onu süngerle sildik ve benim getirdiğim bir şişeden balla tatlandırılmış su içirdik. Son raunda girebilir miydi bilemiyorum. Ali pes etmez, asla pes etmezdi. Ama onu hiç o kadar bitkin görmemiştim.

"Tam o sırada, sanırım Kilroy, ringe baktı ve Eddie Futch'ın hakemi çağırdığını gördü. Kilroy, 'Bitti! Bitti!' diye bağırmaya başladı. İşte o anda neler hissettiğimi anlatamam. Sonradan, soyunma odasında Bundini ve ben gevşeyip ağladık."

DAVE WOLF: "Karşılaşmadan sonra Joe; soyunma odasında yaralıydı, morali çökmüştü, susuz kalmıştı ve bitkindi. Suratında yer yer şişlikler oluşmuştu; yani, kazanmış olsaydı bile kaybetmiş gibi gözükecekti. Manila'dan sonra da resmen bir enkaz gibi gözüküyordu. Kendisindeydi ve Eddie karşılaşmayı durdurdu diye öfkeliydi ama hareket edecek fazla gücü kalmamıştı. Yenilgide hemen zafer hissedilmez. Sonradan, bunun muhteşem bir karşılaşma olduğu kafamıza dank etti ama o sırada en önemli şey, kaybetmiş olduğumuzdu. Joe'nun karşılaşmayı kazanacağına, kazanmış olması gerektiğine dair bir his vardı. Kahramanlık unsurlarını ancak sonradan fark ettik."

FERDIE PACHECO: "Ali çok kötü hırpalanmıştı. Bedeninin her yerinde şişlikler ve çürükler vardı ve kalçasının her iki yanında iri morluklar oluşmuştu: Frazier'ın yumruklarının kalçasına isabet ettiği yerler kan toplamıştı. Suratı şişmişti. Sersemlemiş değildi ama bir insanın güçlükle konuşabileceği raddeye gelmişti, bitkindi. Sonradan, karşılaşmanın ölüme en yakın şey olduğunu söyledi. Haklıydı. Beyninin toparlanması, düşüncelerini oluşturma işleminin tamamlanması, yirmi dört saat kadar sürdü. Bedeninin geri kalanındaki etkisiyse haftalarca devam etti. Hayatımda gördüğüm en zorlu karşılaşmaydı."

Ali, o gece Manila Antik Evi'nde Ferdinand Marcos'un verdiği bir davete katılmıştı. "Şampiyonun yüzü sanki onun için özel yapılmış gergin bir maskeyi andırıyordu," diye aktarıyor Dave Anderson; "Kısık gözleri, sanki mor boya kalemiyle belirginleştirilmişti. Alnında birkaç küçük kabarıklık vardı. Burnunun direği ise sıyrılmış pembe deriyi andırıyordu. Kaskatı yürüyüşüyle sanki sakat gibiydi."[10]

"Ali acı çekiyordu," diyor, geceyi anımsarken Ed Schuyler. "Öyle bir oturuşu vardı ki sanki tuttuğu nefesini saldığı anda midesi fırlayıp çıkacaktı."

Frazier'in eşi Ali'nin yanına gelip tebriklerini sunduğunda şampiyon nazikçe elini sıkıp gülümsedi. Frazier ise o gece orada değildi. "Gözleri neredeyse tamamen kapanmış durumda," diyerek boksörünün yokluğunu açıklıyordu Eddie Futch.

Birkaç mil ötede Frazier, loş bir odada yatağındaydı. Mark Kron sonraları Frazier'in durumunu şöyle anlatacaktı:

> Derin nefes alışlarının sessizliği bozduğu odasına eski bir dostu adım atıyordu. "Kim o?" diye sordu Joe Frazier, hafifçe doğrulurken etrafına bakınıp. "Kim o? Göremiyorum ışıkları açın!" Bir ışık daha açıldı, ancak Frazier hâlâ göremiyordu. Unutulmaz bir sahneydi; şuracıkta yatan bu mert adam kendini çok yukarılara, belki de fazla yukarılara taşıyan inanç kalıntılarının vücuda gelmiş hâliydi. Gözleri iki ince yarık, yüzü ise sanki Goya'nın fırçasından çıkmış gibiydi. "Ona vurduğum kadar yumrukla kale duvarı yıkılırdı yahu!" diyordu Frazier. "Tanrı'm, o gerçek bir şampiyon."[11]

Daha sonra Joe Frazier, hayranları tarafından düzenlenen "zafer partisi"ne katılmaya ikna oldu. "Joe'nun gözleri Red Smith'i bile tanıyamayacak denli kısıktı. Ama yine de kalkıp orkestrayla beraber şarkılar söyledi," diye aktarıyor Ed Schuyler.

JOE FRAZIER: "Ali'den nefret ederdim. Böyle konuştuğum için Tanrı beni bağışlasın ama yüreğimden geçen bu. O adamdan nefret ettim. İlk iki maçta beni bir beyaz adama çevirdi, sonra bir zenciye... Babalarıyla 'goril' diye alay edildiği için eve ağlayarak gelen çocuklarınızı görseniz siz ne hissederdiniz? Tanrı bizi olmamız gerektiği gibi yarattı; nasıl konuşmamız, nasıl bakmamız gerekiyorsa öyle. Şu anda hissettiğim tek şey, yarın dahi Ali-Clay, adı her ne haltsa onunla dövüşmek istediğimdir. Yirmi yıldır Ali'yle dövüşüyorum ve hâlâ onu paramparça edip İsa'ya göndermek istiyorum.

"Ben sert bir adamımdır. Yalnızca bakışlarımın sertliğiyle karşımdakini ağlatabilirim.

"Bir yandan da gururlu bir adamımdır. Ne yapmam, nasıl yapmam gerekirse öyle yaparım. İşte böylesine bir adamım ben. Şuna eminim ki Clay etrafta olmasaydı benim için olaylar bambaşka şekillenirdi. Daha da saygı duyulan biri olurdum. Kesinlikle kendi ırkım tarafından el üstünde tutulurdum. Ancak Tanrı ikimizi de aynı zamana gönderdi, eminim bir bildiği vardır.

"Biz iki gladyatördük. Ben ondan hiçbir şey dilemedim, o da benden. Ondan hiç hazzetmem ama ringe çıktığında adam gibi adamdır. Manila'da ona attığım yumruklar bir binayı yerle bir ederdi. O ise hepsini karşıladı ve dövüşe devam etti. Buna saygı duyulmalı. O tam bir savaşçıydı. Beni şaşırttı ve Manila maçını kazandı. Ama onu iyice benzettim. Hâline bakın şimdi: Tam bir hurda yığını. Bunu çok iyi biliyorum, sizin de bildiğinize eminim. Herkes biliyor ama dillendirmek istemiyor. Benimle hep dalga geçti. Şamaroğlanına döndürdü beni.

"Ama şimdi söyleyin kim daha berbat konuşuyor. O artık konuşamıyor bile. Ancak ses çıkarıyor. Hâlâ kendisinin en büyük olduğuna inandırmaya çalışıyor sizi ama değil işte! Dünya onu ne olarak görüyor umurumda değil; ben onu farklı

görüyorum, herkesten de çok daha yakından tanıyorum.

"Artık Manila'nın bir önemi kalmadı. Onun sonu geldi, ben ise hâlâ buradayım."

MUHAMMED ALİ: "Sanmıyorum ki tarihte bizim gibi iki büyük adam bu kadar çok dövüşsün. Bir maça çıkarlar belki. Ama üç maç yapan sadece ben ve Frazier'dık. Şimdiye kadar boks yaptığım adamlar arasında, Sonny Liston en ürkütücü olan; George Foreman en güçlü olan; Floyd Peterson ise en yetenekli olandı. Ama en zorlu ve sert olan Joe Frazier'dır. İçimdeki potansiyelin en iyi şekilde dışarıya çıkmasını o sağladı. Manila'daki karşılaşmamız en iyisiydi. Dövüş sırasında bana bir şeyler olduğunu hissettim, önceki maçlarda hiç başıma gelmeyen bazı şeyler. Tanrı beni o gün kutsadı. Beni birçok kereler kutsamıştı, bu maç onlardan biriydi. Sanki dayanabildiğim yere kadar maçı götürmüş, gerisini Tanrı'nın kudretine bırakmıştım.

"Sonuçta Joe Frazier'ın bana kızgın olmasına üzülüyorum. Onu kırmak istemezdim. O olmasaydı bütün bunları asla başaramazdım. Aynı şekilde o da bensiz yapamazdı. Eğer Tanrı beni kutsal bir savaşa çağırsaydı, yanımda Joe Frazier'la kavgaya giderdim."

13
ASLAN YAŞLANIYOR

ROBERT LIPSYTE: "1960'ta Yankee Stadı'nda bariyerleri aşan bir taraftar, gelip Mickey Mantle'a vurmuştu. Bu olay olduğu sıralarda henüz 'eğlence amaçlı şiddet' diye bir şey ortaya çıkmadığından her koşulda ekstrem bir hareket sayılırdı. *Times,* olayı kapağında yayımlayacaktı; ancak böylesi olaylara gerçek beyzbol muhabirlerini görevlendirmezlerdi. Bunun yerine düzeltme işlerine bakan gençlerden birini gönderirlerdi; benim gibi. Bir sonraki maçtan önce stadyuma gittim. Mantle ve Yogi Berra, yedek kulübesinin önünde top atışıyorlardı. Kendimi kibarca tanıttım, hatta ona 'Mantle Bey' diye hitap ettiğimi hatırlıyorum. Olan bitene dair neler söyleyebileceğini sordum. Bana döndü ve 'Siktirip gitsene buradan!' dedi. *Ya ben yanlış duydum ya da yanlış bir hareket yaptım,* diye düşündüm. Neticede efsane bir sporcunun, bırakın saygılı bir genç muhabiri, kimseye bu şekilde davranacağını düşünmezsiniz. Ben de az önceki sorumu yeniden kendisine yöneltmeye niyetlendim. O anda Mantle, Berra'ya bir göz işareti yaptı ve ikisi birlikte başımın hemen üstünden top fırlatmaya başladılar. Anladım ki röportajın sonuna gelmiştik. Benim için yepyeni bir bilinçlenme oldu bu. Öğrendiğim şey, böylesine efsanelerin gerçekte ne tür insanlar olduklarıydı.

"Sonra bütün bunları Ali'yle kıyasladım. Her zaman ulaşılabilen, arkadaş canlısı, kibar ve yardımsever Ali'yle... Yıllar geçtikçe insanlar onu bu şekilde tanıdı. Eskiden onun berbat olduğunu düşünenler bile duygularını bir kenara bırakıp onu olduğu gibi kabullenmeyi bildiler."

Joe Frazier'a karşı galip geldiği Manila zaferinin sonrasında Ali'nin şöhreti ve bir boksör olarak büyüklüğü tescillendi.

Bir zamanlar ringde sergilediği her hareketi eleştiren medyaya göre artık Ali, ne yapsa doğru yapardı. "İnsanlar ona hayrandı," diyor Ed Schuyler. "Bu kadar basit işte. Eğer Ali basın toplantısında ayağa kalkıp Larry Holmes gibi, 'Rocky Marciano çamaşırlarımı taşıyamadı,' gibi cümleler kursaydı gülmekten yerlere düşerdik eminim. Holmes o lafı etti diye çarmıha gerildi. Ali bundan çok daha fenalarını söylediyse de başına hiçbir şey gelmedi çünkü o Muhammed Ali'ydi."

"Ben kırk yıldır bu işin içindeyim," diyor Jerry Izenberg. "Doğru şehirlerde olduklarında girdiği odalarda herkesin dönüp baktığı adamlar vardır. Joe Namath, en bilindiği dönemde; New York'taki her odayı kendine baktırırdı, ancak Boston'da değil. Michael Jordan, Chicago'daki herhangi bir odayı kendine baktırabilir ama başka pek çok yerde onu tanımazlar bile. Bildiğim yalnızca iki insan ne zaman ve nerede olursa olsun bir oda dolusu insanı kendilerine odaklayabilir: Joe Dimaggio ve Muhammed Ali. Ali nereye giderse gitsin hâlâ bunu başarmaya devam ediyor. Bu, şaşılacak ve hayranlık duyulacak bir yetenektir.

"Ancak şan, şöhret her zaman iyi insan anlamına gelmez. Ali'nin ünüyle ile ilgili en güzel özellik de budur, insanlar onu sever ve o, bunu fazlasıyla hak eder. Garip bir şekilde onca yaşadıklarından sonra bile ona olan ilgi hiç azalmamıştır. Ali, kariyerinin sonlarına doğru, daha önce az insana nasip olan bir kaliteyi yakalamıştı. Ya da belki değişen o değil, dünyanın geri kalanıdır. Ali öyle bir noktaya ulaşmıştı ki ona bakan insanlar 'siyah' veya 'beyaz' değil, 'Ali' görür olmuşlardı.

"Bu onu uzun süre şaşkınlığa uğrattı. Hayranlarının, sevenlerinin siyahiler olacağını düşünüyordu ancak gördüğü kadarıyla beyazlar da onu seviyordu. Bu, onu çok memnun etti."

HOWARD BINGHAM: "Ali, insanların ne renk olduklarının, hatta hangi dine inandıklarının farkındaydı. Ancak bunlar, onun insanlarla ilgili hislerini etkilemezdi. Joe Frazier'ı Manila'da yenmesinden hemen birkaç hafta sonra, New York'ta bir davette birlikteydik. Ali televizyonda bir haberi seyrediyordu. Haber, maddi imkânsızlıklar dolayısıyla kapanmanın eşiğinde olan bir Yahudi Halkevi'yle ilgiliydi. Evde yaşlı insanlar kalıyordu. Çoğu da Nazi Almanyası uygulamalarından sakat kurtulmuştu. Ertesi sabah [2 Aralık 1975], atlayıp Halkevi'nin bulunduğu yere gittik. Ali etrafı gezdi, bazı insanlarla konuştu ve yüz bin dolarlık bir çeki imzalayıp onlara verdi. O işte böyledir. Daha sonra ona bunu neden yaptığını sorduklarında tek söylediği, yüreğinde yaşlıların çok hassas bir yeri olduğuydu."

Manila maçından sonra Ali, dünyadaki en bilinen ve belki de en popüler insan oldu. Ringde savaş verirken insanlar nefesini tutardı. Bu bir boks maçından da bir unvan yarışından da fazlasıydı. Ali'nin maçları bir taraftan ideolojik iken bir taraftan bakıldığında sevilen birinin kendini riske atmasını izlemek gibiydi. Pekâlâ, bazı taraftarlar bir tarafın diğerinden bariz üstün olduğu adaletsiz maçları, çekişmeli maçlara tercih ediyorlardı. Adaletsiz bir maç izlemek, Ali'nin gösterisini izlemek demekti. Ali'nin oynadığı bir adaletsiz maç sakatlanma, yaralanma riskinin olmadığı bir performansa dönüşüyordu. Ring, âdeta Ali'nin sahnesiydi. Bunun en bariz örneği de herhâlde 20 Şubat 1976'daki, Ali ve Jean-Pierre Coopman, namıdiğer Flaman Aslanı, arasındaki maçtı.

Coopman; yirmi dokuz yaşında, dinî heykeller yapan, ancak aynı zamanda Belçika'nın ağır sıklet boks şampiyonu olan bir adamdı. Bilinene göre gayet nazik bir beyefendiydi; tek kusuru dövüşememesiydi. Ali, Manila'daki sert müsabakayı ve önündeki Ken Norton ve George Foreman

maçlarını bahane göstererek Coopman'la oynama kararını desteklemişti. "Bırakın da arada bir nefes almaya fırsatım olsun,"[1] diye açıklama yapıyordu New York'taki basın toplantısında. Maçın heyecanını arttıran bir açıklama olmadığı kesin ancak en azından Ali dürüst davranıyordu. "Flaman Aslanı" Coopman'ın Bert Lahr'ı bile yenebileceği meçhuldü. Coopman'ın Amerika'daki temsilcisi George Kanter, ünlü maça doğru gelişen olayları şöyle anlatıyor:

GEORGE KANTER: "Coopman'la ilgili pek bir şey bilmiyordum. Charlie Green'i yendiği sıralarda Belçika'daydım. Green şu an hapiste, Harlem'de birilerini öldürmüş. Ama onu ünlü eden anekdot, Madison Square Garden'daki bir olaydı. Jose Torres'in maçıydı ve rakibi son anda maça çıkmaktan vazgeçmişti. Green'in menajeri Gil Clancy, salonda onu arıyordu. Elinde sosisli sandviçle bulduğu Green'e, 'Bırak o sosisliyi, bu akşam sen dövüşüyorsun,' dedi. Green'e ödenecek ücret konusunda çabucak anlaştılar. Ancak soyunma odasında Clancy ellerini bandajlarken Green, 'Bana sekiz dolarımı vermeden bandaj falan bağlama,' dedi. 'Sekiz doları da ne yapacaksın?' diye sordu Clancy, 'maç için ödeme alacaksın zaten...' Bunun üstüne Green, 'Ben neticede bilete sekiz dolar verdim, kendimi ringde izlemeye değil,' dedi.

"Velhasıl Green, Belçika'da Coopman'a yenildi. Ben oradaydım ve Coopman'ın menajeri, ona Amerika'da yardım edip edemeyeceğimi sordu. Ne yapabilirim emin değildim. Avrupalı ağır sıkletler pek iyi değildi o zamanlar. Hele Belçikalılar iyice kötüydü. Ama sonra Ali zor rakiplerle karşılaşmaktan yorulduğunu açıklayınca ve Manila'dan sonra kolay bir müsabakaya niyetlenince işler değişti. Coopman tam uygun rakipti, hemen Belçika'ya dönüp menajerini görmeye gittim. Jean-Pierre'in de yaşadığı küçük kasabada bir berber dükkânı vardı. O kadar heyecanlıydı ki zar zor konu-

şabiliyordu. Boksörü büyük Muhammed Ali'yle dövüşecekti! Dedim ki: 'Bak artık sakin ol, parayı konuşalım.' Döndü ve bana, 'Muhammed Ali'yle dövüşmek bir onurdur, parasız bile dövüşmeyi kabul ederiz,' dedi. Ben de ona, 'Siz yine de yapımcıya böyle bir şeyi asla söylemeseniz iyi olur. Çünkü söylerseniz sonunda hakikaten parasız dövüşürsünüz,' dedim. Neticede ücret konusunda anlaştık, maçın anons edileceği basın toplantısı New York'ta bir oteldeydi. Coopman geldiğinde havalimanına karşılamaya gittim. Onu biraz ağırdan satmam gerektiğini düşündüm. Boksörü kurmalıydım. Aklıma Belçika'nın üç bölgesi geldi; Flaman, Brüksel ve Valon bölgeleri. Coopman, Flaman bölgesindendi; bayrakları sarı arka plan üzerinde bir aslandan oluşuyordu. Kendi kendime dedim ki: 'Eh, bu artık gün gibi açık; onu Flaman Aslanı diye çağıracağız.'

"Basın toplantısındaydık ve en büyük sorunumuz, Coopman'ın Ali'ye fazlaca hayranlık göstermesiydi. Onunla tanışmaktan çok memnundu ve sürekli onu öpmeye çalışıyordu. Ali, 'Git başımdan yahu! Nasıl olacak da kızacağım ben bu adama?' diye yakınıyordu. Ben, Coopman'ı yakın takipteydim çünkü nasıl derler, kendisi pek uyanık bir insan değildi. Ancak bir noktada ben bir muhabirle konuşurken Coopman başka gazetecilerin yanına gitmiş. Sonrasında ilk duyduğum şey gazetecinin ona, 'Sizi neden Flaman Aslanı diye çağırıyorlar?' sorusuydu. Coopman'ın cevabı şu oldu: 'Bilmem ki... Bay Kanter adımın bu olduğunu söyledi.'

"Aslında, Birleşik Devletler'de vasat bir boksörü ön plana çıkarmaya çalışıyorsanız boksörün Avrupalı olması avantajınızadır. Çünkü kimse onunla ilgili bir şey bilmez. Fransızların dediği gibi: Uzaklardan geldiğinizde yalan söylemek daha kolaydır. Ancak Coopman bu denklemi biraz değiştirdi. New York'ta biraz hazırlandı ve en hafif tabirle söylemek gerekirse dünya çapında bir boksör olmadığı aşikârdı. Maçın yapıla-

cağı yer olan Porto Riko'ya gittik, ona bir idman koçu bulmalıydım ki şekle şemale girsin. Biraz araştırma yaptım; birileri, 'Galvan'ı denesene,' diye öneride bulundu. İlk adını şu an hatırlayamıyorum. Yıllar önce Paris'te çalıştığım bir boksördü. Porto Rikoluydu ve paraya ihtiyacı olduğu söyleniyordu. Buldum onu, hâlâ bir orta sıkletti ama göbeği yüzünden ağır sıklete merdiven dayamıştı. 'Biraz para kazanmaya ne dersin Galvan?' diye sordum, 'Olur tabii, yarın spor salonunda olacağım. Kaçta buluşalım?' diye yanıtladı. Söylediğim saatte oradaydı. Antrenman başladı, bizim yıllardır hiç dövüşmeyen Galvan, o fazla kiloları ve göbeğiyle Coopman'ın canına okuyordu! Onları durdurup 'Coopman hâlâ saat farkının etkisinde herhâlde, bugünlük daha fazla antrenman olmasın,' dedim. Sonra Galvan'la konuştum, 'Böyle yapmaman gerektiğini biliyorsun değil mi?' diye sorduğumda bana dedi ki: 'Ben yedi yıldır dövüşmüyorum, azıcık bile zorlamadım kendimi.'

"Velhasıl, hazırlanma süreci bizim için oldukça zordu. Coopman'ı basından gizlemek için 'gizli antrenmanlar' düzenliyorduk. Soranlara ise antrenmanların gizli tutulmasının nedeninin Coopman'ın Ali'yi devirecek gizli formülünü saklamak olduğunu söylüyorduk. Güya kimseye bu sırrı açıklamıyorduk. İki boksör sık sık karşılaşıyordu ve her karşılaşmalarında Coopman, Ali'yi öpmek istiyordu. Ona yalvarırdım: 'Lütfen bari imzasını isteme!' Ali tekrar tekrar, 'Bu adama nasıl kızacağım ben? Söyleyin nasıl?' diye sorardı. Sonra bir gün Bobby Goodman'la yemek yedik, o sıralar maçın tanıtımından sorumluydu. 'Bir şekilde Coopman'ı maça hazırlamalıyız Bobby.' Bana bunun imkânsız olduğunu söylediyse de mucizevi bir şey gerçekleşti. Porto Riko'da ünlü bir büyücü kadın vardı. Ali için çalışmak istiyordu ama Ali tabii ki böyle şeylerle ilgilenmiyordu.

"Ben de kadını arayıp Coopman için çalışmasını istediğimizi söyledim. İşin garip tarafıysa Coopman'ın büyücülere

inanıyor olması ve böyle bir iş birliğinin ona gerçekten dünya ağır sıklet şampiyonluğunu getireceğine olan güveniydi. Büyücü kadının iş yerine ya da oraya ne ad veriyorsa oraya gittik. Bize dedi ki: 'Kötü ruhları kovmak için başka bir odaya girmeliyiz ama önce herkes saatlerini çıkarsın.' Biraz ortalığı inceleyip kadına ve hiç güven vermeyen çocuğuna baktım. İçeriye girmemeye karar verdim. Saatlerin başında nöbet tutacaktım, gözümü onlardan ayırırsam bir daha hiç göremezdim. Kadın, Jean-Pierre'i içeriye aldı; büyük bir çukura oturtup üzerine okunmuş su gibi şeyler serpti. Bize dedi ki görünmez bir komutan -adını şimdi hatırlayamıyorum ama tabii ki ölü bir Porto Rikolu komutan- ve ordusu maçta Coopman'a destek vereceklermiş. Ali'nin böylesine bir güce karşı koyması imkânsızmış. Ben bu komutanın ringde ne kadar yardımcı olabileceğine emin değildim ama Coopman oldukça inançlı duruyordu. Ancak daha önemlisi bu çok iyi bir hikâyeydi, bizi maça hazırlayacaktı."

Neticede, bu müsabaka Ali'nin nasıl da mucizevi bir medya cazibesi olduğunun kanıtıydı. Kimse maçın çekişmeli geçeceğini falan düşünmüyordu. Yine de CBS maçı *prime-time*da yayımladı, San Juan'daki salonun biletleri tükendi. 11.500 kişilik bir kalabalık, yakınlardaki bir ekrandan maçın gösterimini izlemek için para ödedi. Maçın kendisine gelince, Bert Sugar şöyle bir anekdotla özetliyor: "İlk raunttan sonra Ali, aşağıdaki basın görevlilerinden birine aynen şöyle söyledi: 'Başınız büyük belada, bütün reklamları gösterecek zamanınız olmayacak.'"

GEORGE KANTER: "Maç akşamı Ali'nin soyunma odasında ellerinin bandajlanışını izliyordum. Sonra Coopman'ın yanına geçtim. Jean-Pierre, eşini koluna takmış şampanya içiyordu. Bu olay maçtan hemen önce oluyor. Dedim ki: 'Ne

oluyor burada? Burası bir boksörün soyunma odası mı yoksa bir genelev mi?' Ama o böyleydi işte. Maçlardan önce biraz şampanya içer, hatta raunt aralarında bile eksik etmezdi. Gördüğüm en mutlu beceriksizdi. Ne kadar çok şampanya içerse o kadar çok gülümserdi. Bütün akşam o aptal tebessümle dolaşırdı etrafta. Her neyse, milli marşlar çalındı ve ilk raunt başladı. Ali o zamanlar, çıktığı her maçta daha en başlarda rakibine yaklaşır ve gücünü sınardı. Maçla ilgili bütün kuşkularım daha maçın ilk saniyelerinde son bulurdu. Ali, Coopman'ı sınamak için yaklaştı; ayrıldıklarındaysa kahkaha atıyordu. Zaten gerisi herkesin malumu. Coopman'ı tam planladığı zamanda nakavt etti, sanırım beşinci raunttu. Ancak Coopman için bu bir son değil başlangıç oldu.

"Sonrasında geri döndüğü Belçika'da şehir şehir gezip 500 dolar karşılığı Ali'yle olan maçını anlatan konuşmalar yaptı. *Herhâlde tüm zamanların en kısa konuşmalarıydı*, diye düşünüyorum. Ancak bu, onu yerel bir kahraman hâline getirmişti. Ortada bir hezimet falan yoktu. Üstelik Belçika'daki ağır sıkletler oldukça güçsüz olduklarından, uzun süre Belçika'nın büyük ağır sıkleti olarak devam etti. Ringe her çıktığında 'Flaman Aslanı' diye anons edilmesi de cabası."

Coopman maçından iki ay sonra Ali, yine kolay lokma olarak görülen bir maça; Landover Maryland'de Jimmy Young'ın karşısına çıktı. Young, tecrübeli bir ağır sıkletti ama Clay Hodges, Roy Williams ve Randy Neumann gibi rakiplere yenilmişti. Bu yüzden pek de ilgi çekici sayılmazdı. Maçın tanıtımının yükü böylece Ali'nin omuzlarına bindi. Maçtan üç gün önce Şampiyon, başkan Ford'un kızı Susan'la tanıştı. Kol kola poz verirlerken bir şarkı söylemeye başladı: "Susie'yi de bir sorsalar, ben bilirim ben bilirim..." Daha sonra Maryland Üniversitesi öğrencilerinin eğlencesine katıldı. Howard Cosell'in peruğunu getiren öğrenciye bin dolar ödül

vereceğini ilan etti.

Her zaman olduğu gibi maç öncesi ritüelleri beklentileri çok arttırmıştı, ancak dövüş bu beklentileri karşılayamayacak kadar sönüktü. Ali ringe kariyerindeki en ağır hâli, 104 kiloyla çıktı. Hareketleri ağır ve hantalken görünüşü hiç de formunda değildi. Young, daha agresif bir oyunla kazanabileceği yerde pasif bir strateji izledi. Tam altı kez Ali tarafından köşeye sıkıştırıldı, başı ipten dışarı çıkıncaya kadar direndi ve oyunu durmaya zorladı. Sonucu "tarihin en berbat ve hissiz rauntlarından biriydi" diye özetliyor Mark Kram[2]. Ali oy birliği ile maçı kazandı ancak bir şovmen olarak kaybetti. Olaylara iyi tarafından bakmasıyla efsane olan Angelo Dundee bile Ali'nin performansını "kariyerinin en kötüsü"[3] olarak yorumladı. Yine de Ali tam yirmi dört gün sonra, 24 Mayıs 1976'da *prime-time*'da canlı yayındaydı. Bu kez, İngiltere'den Richard Dunn'a karşı.

Dunn maçı Münih'te, Bob Arum ve bir Batı Almanya tanıtım firmasının katkısıyla düzenleniyordu. Ali, bir önceki maçın kötü geçtiğinin farkındaydı. Dunn maçından önce basın mensuplarına yaptığı açıklamada, "Tekrar kötü bir iş çıkarmak istemiyorum. İnsanları yüzüstü bıraktım,"[4] dedi. Bir yandan bilet satışları kötü durumdaydı. Dunn, önceki Jean-Pierre Coopman vakasının yeni hâli olarak algılanıyordu. Münih'teki salonun boş sandalyeleri Batı Alman organizatörleri uykularından ediyordu. Faturaları ödemekte zorluk yaşamaya başlamışlardı. Sonunda; maçın arifesinde kendi ücretinden kestiği yüz bin dolarla bilet alan Ali, bu biletleri Almanya'daki Birleşik Devletler Ordusu personeline dağıttı. "Kendimi o kışlalarda gibi görüyorum," diyordu, Mike Katz'a. "Diyelim ki hiç param yok, sade bir Amerikan vatandaşıyım ve burada Muhammed Ali var, dünya ağır sıklet boks şampiyonu. Bir asker olsam kendimi izlemek isterdim; onlarla alıp veremediğim hiçbir şey yok. Ben orduya katılma-

dım çünkü dinî inancım gereği doğru değildi ama o askerler yalnızca işlerini yapıyor."

O esnada, Ali'nin performansı merak ediledursun, sahne arkasındaki mücadele yavaş yavaş kaynıyordu. Don King, daha önce Zaire'deki ünlü "Ormandaki Gümbürtü" maçından başlayarak toplamda Ali'nin sekiz maçının tanıtım organizasyonunu üstlenmiş veya katkıda bulunmuştu. Ancak şimdi King, büyük paraların kokusunu duymuş ve daha fazlasına göz koymuştu. Ali'yi kontrol altında tutmaya niyetliydi.

BOB ARUM: "King'in, Ali'ye yönelik bir hamle yapacağından emindim. King girişimciydi. O zamanlar basın gücü fena değildi. Ayrıca Ali'nin etrafındaki birçok kişinin maaşı King'in cebinden ödeniyordu. Bir yandan haber yapıyor bir yandan Ali'ye, King'le ilgili güzel şeyler söylüyorlardı. Ben o yavşaklara maaş ödemezdim ama King, Ali'nin yanında kimi görse kendine bağlamaya çalışırdı. Üstelik bu sadece cebine yüz dolar sıkıştırmalık bir iş değil, çok daha fazlasıydı. İşin içinde gerçek bir döngüsel organizasyon vardı. Herbert; başta bir orta yol bularak bu durumla baş etmeye çalıştı, 'su akar yolunu bulur' diye düşündü. Ancak sonradan sarpa sardı, bir süreliğine de mevkisinin tehlikeye girdiğini düşündü. Neyse ki sonunda Herbert kazandı. Ali'yle arasındaki bağlar çok kuvvetlidir. 1976'da durumun vahametinin farkına vardığında King'den olabildiğince uzaklaştı. Ali'nin o tarihten sonraki maçlarına bakacak olursanız -Dunn, Norton, Evangelista, Shavers, iki kez de Spinks- Evangelista'yla olan maç, King'in organize ettiği tek maçtır. Herbert, onu bile rahat kabul etmiş midir emin değilim."

BUTCH LEWIS: "Hiç şüphesiz Herbert, King'le arasına mesafe koydu. Ve bu Don'ın hiç hoşuna gitmedi. Çok mücadele verdi. Joe Manila'da, Ali'ye yenildikten sonra tanı-

tım organizasyonu işinde ben de şansımı denemek istedim. Ancak işin basit ayrıntılarını halledebilecek kadar deneyimli değildim. Bu yüzden Arum'la bir anlaşma yaptım, Ali'yi getirirsem onun tanıtımını üstlenecekti. O sırada da Ali-Dunn maçı gündeme geldi. Bu işi Arum'a getiren bendim. King, Ali'yi kaybettiği için çok kızmıştı. Sürekli bana karşı ırkçı hakaretler saydırıyordu: "Butch Lewis, zenci bir hizmetçiden başka şey değildir; sadece Arum'un işlerine koşturuyor. O pis zenciyle bu işleri beceremezsiniz. Bırakın maçı ben halledeyim."

HERBERT MUHAMMED: "Hiçbir zaman Ali'nin sürekli yanında bulunup onunla yolculuk etme imkânım olmadı; çünkü dinî vecibelerim önde gelir. 1975'te babam vefat ettiğinde cemaatimizi bir arada tutma ve kardeşim Wallace D. Muhammed'e yardım etme yükümlülüğü nedeniyle kampta pek vakit geçiremedim. Bunun sonucunda belli insanlar durumdan istifade edip Ali'yi yanlarına çekmeyi düşündüler. Don King'e gelince; öyle görünüyor ki menajer imajını yok etmeye çalışıyor. İstiyor ki bütün boksörler menajere ihtiyaç duymadıklarını hissetsin. Kim olursa olsun Don'ın yaptığı, boksörle iletişime geçmek ve şöyle demekti: 'Neden ücretinin üçte birini menajere veresin ki? Uçuşları ben ayarlarım; sen gel benimle anlaş. Boş ver menajeri falan, ne işe yarayacak ki onlar? Beni organizatörün yap ücretinin tamamı sende kalsın.' Bazı boksörler buna inanırlardı. Anlamadıklarıysa şuydu: Don, onların iyiliğini bir menajer gibi gözetmezdi. En iyi fırsatları koşturmaz, en doğru rakipleri seçmekle uğraşmazdı. Kaybettiklerinde umurunda olmazdı çünkü ringdeki iki boksör de onun olurdu. Yani Don King'in söylediği şu olurdu: "Seni benim çiftliğime koyalım, bir antrenör tutarız, gerisiyle ben ilgilenirim, yeter ki imzayı at." Ancak sonunda, boksörlerine ödeyebileceğinin en azını öderdi. İnanın bana

eğer bir boksörseniz menajeriniz olmadan Don ile anlaşmayı istemezsiniz.

"Don hakkında söyleyeceğim olumlu şeyler de var. Siyahiler için muazzam bir motivasyon kaynağı olmuştur çünkü elinden geleni yaptığında toplumun önüne çıkardığı zorlukları aşabileceğine inandırmıştır. Muhteşem bir tanıtımcıdır, bunu söylemeden edemem. Bokstan kendine nasıl para çıkartacağını çok iyi bilir, bu onun işidir. Ancak bazen çok ileri gittiği olmuştur. Birçok siyahi boksör, siyahi bir tanıtımcının dışında biriyle çalışmazlarsa yanlış yapacaklarını düşünürdü. Don bu fırsattan istifade etti. Kendimden biliyorum: Bob Arum, Ali'yle çalışmak için Don'dan daha fazla para teklif ederse Arum'u seçerdim. Ama Don hemen gelir ve 'Sen siyahsın, siyah kardeşlerine yardımcı olmalısın,' derdi. Ben de ona cevap verirdim: 'Sana zaten yardım ettim Don, daha yeni hapisten çıkmıştın ve seninle ilgili hiçbir şey bilmiyordum. Sen de benim gibi tutunmaya çalışan bir siyahtın. Ali'yi Cleveland'da senin için bir gösteri maçına çıkmaya ikna ettim.' Don'ın başka konularda da gereğinden fazla ileri gittiği olmuştur. Kamptaki insanlara ödeme yaptığını bilirim. Benim arkamdan Ali'yi dolduruşa getirmeye çalıştığını da bilirim. Ali'nin kulağına bazı insanlar gelip 'Herbert senin paranın üçte birini alıyor ama şu an burada bile değil. Belki de ondan kurtulmalıyız,' diyordu. Ancak ben hiçbir zaman Don'ın yüzüne bunları vurmadım çünkü Ali'yle olan yakınlığıma güvenim tamdı. Aramıza Don'ın giremeyeceğine emindim. Bu yüzden Don bana kin duyar. Bugüne kadar benden hiç hoşlanmadı. Ölesiye nefret etti. Belki babam için biraz saygı duyar ama onun dışında dediğim gibi... Ali için de yapması gerekeni hiçbir zaman yapmadı. Sadece o değil, hiçbiri. Ali olmasa Bob Arum bugün olduğu yerde olmazdı, Don King de olmazdı. O diğerinin adı neydi, Butch Lewis! O da bugün olduğu yerde olmazdı. Ali olmasa kimse hiçbirini

tanımazdı, buna rağmen hiçbiri dönüp Ali'yle çalışmak istemiyor. Mesela Don King çıkıp şu an Ali'ye, 'Gel bir gösteri maçı düzenleyelim,' diyebilir ve yüklü bir miktar ödeme yapabilir. Öyle beş on bin dolar değil; gerçek bir yardımdan söz ediyorum. Ama Don'ın tabiatında insanlara böyle yardımda bulunmak yok, biliyorum."

Bu kontrol mücadelesi gözlerden uzak tutulurken Ali, beşinci rauntta karşılaşma bitene kadar Richard Dunn'ı beş kez yere serdi. O zamanlar kimsenin aklına gelmezdi ama bunlar Ali'nin kariyerinin son yere serişleriydi. Sonraki beş buçuk yılda yedi maçta doksan yedi raunt dövüştüyse de hiçbir rakibini yere düşürmeyi başaramadı. Yetenekleri yavaş yavaş köreliyordu. Bir sonraki büyük organizasyondaysa Ali'nin parıltısı iyiden iyiye sönecekti.

Rakibi Antonia Inoki'ydi. Bir boksör değil profesyonel güreşçiydi aslen. Ali ve Inoki, Tokyo'da "Dünya Dövüş Sanatları Şampiyonası" adı verilen bir etkinlikte tanışmışlardı. Karşılaşmaları 25 Ağustos 1976'da gerçekleşmişti, sebebi ise maddi kaygılardı. Ali'ye altı milyon dolar garanti edildi ancak finansal birtakım sebeplerden ötürü bu para 2.200.000 dolara inecekti. Inoki ise iki milyon dolarlık bir garanti almıştı. Ne var ki ancak sembolik bir ücretle kaldı.

Etkinliğe yaklaşılan günlerde Ali, insanların ilgisini toplamak için elinden geleni yaptı. Rakibine, çıkıntılı çenesinden ötürü "pelikan" lakabını takmıştı. Yeni geliştirdiği özel "akupunktur vuruşu"yla onu yerle bir edeceğini söylüyordu. "Ben hazırım," diyordu dünyaya şampiyon. "Boksu yarı yolda bırakamam. Amerikan hayranlarımı yarı yolda bırakamam. Göbeği sarkmış yaşlı bir güreşçiye kaybedemem. Inoki'yi mahvedeceğim. Bu maç, dünya tarihindeki en büyük spor olayı olacak."[5]

Buna herkes ikna olmamıştı. Çoğu insan Ali - Inoki kar-

şılaşmasının, boks için de ağır sıklet şampiyonluğu için de küçük düşürücü olduğunu düşünüyordu. Ancak her zaman olduğu gibi Ali cevap vermekte gecikmedi: "İnsanların benimle ilgili kaygılandığı birtakım şeyler var," diyordu, CBS'teki *Face the Nation* programında. "Çok güçlü bir hayal gücüm var. Her zaman yapacak bir şey buluyorum ve ilgi çekiyor. İnsanlar bir boksörün bir güreşçi karşısında ne yapacağını merak ediyor. Acaba Ali'nin kolunu kıvırırsa? Acaba Ali'yi tutup arkasına fırlatırsa? Ya Ali'ye tekme atarsa ne olur o zaman? İddiaya girerim o beni tutamadan ben ona vurmuş olurum. Dans eder gibi hızlı hareketlerimle ondan sıyrılırım. Ben ona vurmadan onun bana vurabilecek mesafeye gelebilmesini bile düşünemiyorum. Hatırlatırım; bu adam bir güreşçi. Başına sert darbeler almaya alışkın değil. Başının üzerine çıkma fırsatını bulduğum anda işi biter."[6]

BOB ARUM: "Ali-Inoki maçı utanç vericiydi. Olan şuydu: birkaç Japon gelip Herbert'a bir teklif sundular. Herbert benden kapalı-devre televizyon yayını ayarlamamı istedi, güya her şey ayarlanmış olacaktı. Senaryo hazırdı. Ali ve Herbert'la Herbert'ın Chicago'daki ofisinde buluştum. O buluşmada maçın senaryosunun üstünden geçtik. Ali, altı yedi raunt boyunca Inoki'yi pataklayacaktı. Inoki kan revan içinde kalacaktı. Görünüşe göre bunun için kendini gerçekten jiletle yaralamaya hazırdı. Ali hakemlere maçı durdurmalarını söyleyecekti. Tam bu hümanist hareketin üstüne Inoki, Ali'ye arkadan saldıracak ve tuş edecekti. Al sana yeniden Pearl Harbor.

"Ne var ki Ali Japonya'ya vardığında vicdanı onu rahat bırakmadı. Toplumu kandırmanın yanlış olduğuna karar verip hiçbir provaya katılmadı. Birdenbire artık gerçek bir maçımız vardı, o noktadan sonra da her şey daha da garipleşti. Kimse kontrolü eline alamadı. Kimsenin ne olup bittiğinden haberi

yoktu. Birileri, üçer dakikadan on beş raunt içeren saçma sapan kurallar yazdı. Aslen; Ali boks yapacak, Inoki ise güreşecekti. Ya Inoki nakavt olacak ya da Ali tuş olacaktı. Ancak Japon'umuz Ali'den çok korkuyordu. Bütün maçı kıçının üstünde Ali'yi uzak tutmak için tekme atarak geçirdi. O noktada bir geri zekâlı bile bu maçın planlanmamış olduğunu anlardı çünkü planlanmış maçlar böyle berbat geçmezdi. Bütün kâbusları sıkıntıdan patlatacak en büyük kâbustu. Yapılacak en iyi şey bu işe baştan hiç girmemekti."

Ali-Inoki maçı acı verici derecede sıkıcıydı. On beş raunt boyunca; Inoki ringde yere paralel, yengeç gibi gezinip dururken Ali'nin bacaklarını tekmeledi. Maç bundan ibaretti. Ali altı yumruk savurdu. İki tanesi, direk yumrukları, isabet etti. Sonunda karşılaşma berabere bitirildi, Ali utanç içindeydi. "Eğer böyle dövüşeceğini bilseydim buraya asla çıkmazdım," diyordu gazetecilere şampiyon. "Kimse böyle olacağını bilmiyordu, bu yüzden ölü bir şov oldu."[7] Ancak maçın yankıları sınır ötesine geçti. On beş raunt boyunca Inoki, Ali'nin bacaklarını onlarca kez tekmeledi. Karşılaşma sonrası özellikle sağ bacağında, kötü morluklar ve şişlikler vardı. Üstelik düzgün bir tıbbi müdahale de yapılmıyordu.

FERDIE PACHECO: "Inoki'yle dövüşmek aptalca bir hareketti. Büyük bir boks efsanesini böylesi bir sirk atmosferine sokmak başlı başına hataydı. Ali bir şov adamıdır ama bu artık şovun ötesindeydi. Saygınlığını ve sağlığını bu denli tehlikeye atmadan da kazanabileceği bir miktar için riske girdi. Kısacası durum kötüydü hem de giderek daha da kötüleşecekti.

"Tekmeler yüzünden Ali'nin sol bacağındaki damarlar çatlamış, bacağın bir kısmına kan oturmuştu. Normalde böyle durumların tedavisinde bacak buzla sarılır ve yukarıya

kaldırılır. Florida'ya, eve dönmeden evvel ona dedim ki: 'Ya burada kalıp bacağını yukarıya kaldır ya da eve gidip aynı şeyi yap. Ama ne yaparsan yap, sakın ama sakın ha Kore'ye gitme.' Çünkü Ali, Tokyo'dan sonra Kore'de bir gösteri maçına katılmayı, oradan da Manila'ya geçip bir alışveriş merkezi açılışına katılmayı planlıyordu. Onu uyardım: 'Tanrı aşkına iptal et şu işleri. Kan pıhtılaşacak, kalbine ya da beynine gidecek.' Ama tabii ki Kore'ye de Manila'ya da gitti. Çünkü ekibin yarısı ev tedavileriyle onu şekle sokmayı başarmışlardı. Bundini ona bacağına sıcak kompres uygulamasını söylemişti. Başka biri ise sanki atar hâlde çatlak bir damarın masaja ihtiyacı varmış gibi gidip bir Türk masöz getirmişti. Neticede Ali, Birleşik Devletler'e döndüğünde kan pıhtılaşması ve kas hasarları yüzünden hastaneye yatırılmak zorunda kaldı."

Inoki gösterisinden üç ay sonra Ali, esas boksa geri döndü. Ne var ki bu sefer; Jean-Pierre, Jimmy Young ve Richard Dunn karşılaşmalarına göre çok daha dişli biri çıkıyordu karşısına. Rakibi; ilk karşılaşmalarında Ali'nin çenesini kıran, ikincisinde ise on iki raundun sonunda az farkla kaybeden Ken Norton'du. Ali, sekize beş oranında favori gösteriliyor ve maçın eş organizatörleri Top Rank ve Madison Square Garden tarafından altı milyon dolarla garantileniyordu.

Ali, Norton için iyice çalışmış ve forma girmişti. Mücadeleyi hiç hafife almıyordu. Fiziksel ve zihinsel olarak olabildiğince hazırdı. Önce bir süreliğine Arizona'da çalıştı. Sonraysa organizatörlerin isteği üzerine New York'taki Concord Hotel'e geçti. Burada medya için daha ulaşılabilir olacaktı. Yankee stadyumunda yapılacak maça birkaç gün kala Harold Conrad'ın New York'taki dairesine yerleşti.

"Maçtan bir önceki geceydi," diye aktarıyor Conrad, "Ali'nin odasından gelen seslere uyandım. Saat sabaha karşı

dört civarıydı, kalkıp kapısından içeriye baktım. Ali yatağının ucunda oturuyordu. Odasındaki televizyona o zamanlar yeni piyasaya çıkmış olan bir videokaset oynatıcısı bağlıydı. Oturmuş Norton'la olan ikinci maçlarının kasetini izliyordu. İzlerken bir yandan da yumruğunu havada sallayıp 'Göster Norton'a! Göster Norton'a!' diye tezahürat ediyordu."

Müsabaka 29 Eylül 1976'da gerçekleşti. Baştan sona bir suç gecesiydi. New York polis departmanı, iş yükü ve ertelenen zamlar yüzünden iş bırakma eylemindeydi. Dışarıda sayıları bini bulan polis memuru protestodaydı. Üstelik görev başındaki polislerden de katılanlar olmuştu. Beraber düdük çalıyor, trafiği durduruyorlardı. Bu olay düzensizliği ateşlemiş, hırsızlara ve yankesicilere gün doğmuştu.

Stadın içindeyse ayrı bir kargaşa hâkimdi. "İçeriye birçok istenmeyen şahıs girdi," diye anlatıyor James Anderson. "Ne polis vardı ne de kalabalığı kontrol edecek güvenlik, tam bir kaos hâliydi. O akşam soyunma odasından ringe kadar olan mesafe benim için en uzun yürüyüş oldu. Herkes Ali'ye dokunmak, bir yerlerine tutunmak niyetindeydi. Daha güvenli bir yol bulmaya çalıştık ama öyle bir şey yoktu. Birkaç kez kalabalığın uyguladığı baskı altında kalıp ezileceğimizi düşündüm. Bilirsiniz, bir boksörün ayağına azıcık sert bastığınızda maç direk iptal olur."

Karşılaşmaya gelince; ilk rauntlarda Norton'ın üstünlüğü vardı. Ringde ne istiyorsa onu yapıyordu. Ali ise eski şampiyonun gölgesi gibiydi. Sekiz raundun sonunda hakemler Arthur Mercante ve iki gözlemci, Norton'ın önde olduğunu belirtti. Ancak sonra yavaş yavaş işler değişmeye başladı. Bulduğu her fırsatı kullanan Ali, dokuzuncudan sonra on birinci raundu kazandı. On ikinci raundu kaybetti ama sonraki iki raundu da kazandı. Son raunda girilirken iki gözlemci de maçın berabere olduğunu söylediler, Mercante ise Ali lehine bir puan gösterdi. Önceki iki Ali-Norton maçında olduğu gibi son raunt galibi belirleyecekti.

ARTHUR MERCANTE: "Ali'nin önceki iki maçını da Madison Square Garden'daki Frazier'la olan ilk maçını da ben yönetmiştim. Ancak Norton maçında gördüm ki eski boksörlüğünden eser kalmamıştı. Zamanlaması vasattı ve artık çok daha çabuk yoruluyordu.

"Ancak o, yine de gördüğüm en iyi boksör olduğunu kanıtladı ve yenmek için ne gerekiyorsa içgüdüsel olarak onu yaptı. Bazen yaptığı bazı şeyleri itici bulurdum. O ringdeki salınmaları, rakiple alay etmeleri, seyirciye oynaması beni hep kızdırırdı. Bir de tabii ki kenetlenme huyu... Ali tam bir kenetlenme ustasıydı. Teknik olarak boksta kenetlenmek yasaktır ve hakem olarak bunu engellemek benim görevimdir. Ancak bazı durumlarda yorulan ve yaralanan boksörler için kenetlenerek dinlenmek mantıklı bir seçenektir. Ali kenetlenme konusunda gördüğüm en iyi boksördü. Kenetlenmeyi sadece dinlenmek için kullanmaz, olanca yüküyle rakibine nasıl yükleneceğini ve onu yoracağını gayet iyi bilirdi. Bütün bu numaralara hâkimdi ve hepsini o akşam Norton'a karşı kullandı. O kadar zekiydi ki aklını çalıştırdığını dışarıdan görebilirdiniz. Çoğu boksör çıkar ve sadece dövüşür, ancak Ali olan biteni bütünlüklü algılardı. Neredeyse kenarda maçı izleyip analiz ederken bir yandan da dövüşüyor gibiydi.

"Norton karşısında her şey son raunda düğümlenmişti. Son raunttan önce her zaman olduğu gibi iki köşeye de gitmiştim. Angelo Dundee Ali'ye, 'Üç dakikan daha var. Ölümüne dövüş, bu raunt bizim olmalı!' diyordu. Norton'ın köşesinde ise menajeri Bob Biron'un şöyle dediğini duydum: 'Dikkatli ol, ondan uzak durmaya çalış. Şansını zorlamaya kalkma, zaten maçı aldın sayılır.' Kendi kendime dedim ki: 'Tanrı'm, Norton'a pasif kalmasını söylemek hiç de iyi bir tavsiye sayılmaz, bu maçın nereye gideceği belli olmayacak.' Ancak Norton tavsiyeye uydu. Son raundun iki buçuk dakikasını Ali'ye verdi. Son otuz saniyede baskın geldiyse de yeterli olmadı. Ali raundu kazandı."

KEN NORTON: "Ali'yle olan üçüncü maçı ele aldığımızda geriye dönüp bakınca o son raundu tekrar oynasaydım diye düşünürüm hep. Yorgun değildim; formum yerindeydi. Bütün bir üç dakikayı atak dövüşüp maçı kolayca alabilirdim ama bana köşemde risk almama gerek olmadığı ve maçı zaten kazandığım söylendi. Bu yüzden dikkatliydim. Sonlara doğru Ali'nin yüzündeki ifadeyi görseydiniz onun da benim kazanacağımı düşündüğünü anlardınız. Maç boyunca bana hiç sert vuramadı. İnsanlar hep benim 'garip' oyunumdan dolayı Ali'nin güçlük yaşadığını söylerler. Ancak garip derken söylemek istedikleri benim iyi bir defansif oyuncu olduğumdur. Garip kelimesinden nefret ederim. Garip demek bana göre düzensiz dağınık iş yapan anlamına gelir. Aslında ortada bir garip varsa o da benim defansif yeteneğimin karşısında ne yapacağını bilemeyen Ali'ydi ve aslında maç elimdeydi. Sonra hakemlerin kararı açıklandı ve kızdım, çok kızdım. Ali'ye karşı değil, ona kızdığımı söyleyemem çünkü o hakem değildi. O işini yapıyordu, oraya dövüşmeye çıkmıştı. Ama çok kırıldım, delirdim, öfkelendim; üzgündüm. Hâlâ daha üzülürüm. O maçın kayıtlarını asla izleyemedim. Sonucu üzerine tekrar hiç düşünmedim. Zaten ringde karar verilmişti, tekrar yargılamanın kime yararı var? Şu anda durumu benim için daha iyi duruma getirmenin olanağı yok, bununla yaşamayı öğrenip olaylara geniş perspektiften bakmaya çalışmak dışında.

"Biliyor musunuz, Ali'yle ilk dövüştüğümüzde onunla aynı ringde olmanın bile büyük bir şeref olduğunu düşünmüştüm. O maçta çenesini kırmıştım. İkinci maç ilkinden de çekişmeliydi, yine yendiğimi sanıyordum ama hakemler maçı ona vermişti. Ancak üçüncü maç; neyse, üzerine konuştukça tekrar kızmaya başlıyorum. Yine de Muhammed, bendeki potansiyelin en iyisini ortaya koymamı sağladı. O, bu zamana kadar dövüştüğüm en iyi boksör; büyük saygı du-

yuyorum. Çok az insan inandığı şey uğruna Ali kadar bedel ödemiştir, buna gıpta ederim. Ali'yi çok severdim yahu! Biz dövüşmeden önce de çok severdim; dövüşten sonra bile sevdim, yalnızca dövüş esnasında değil.

"Ek olarak şunları da söyleyeyim: Ali, zor zamanlarımda en çok yanımda olanlardan biriydi. 1985'te kötü bir araba kazası geçirdim, gerçekten kötü. Uzun süre bilinçsiz olarak kaldım. Sağ tarafım felç olmuş, kafatasım çatlamıştı. Bir bacağım ve çenem kırıktı. Doktorlar bir daha yürüyemeyebileceğimi söylüyorlardı. Bir süre için, hiç konuşamayacağımı bile düşünmüşlerdi. Hastanede geçirdiğim ilk birkaç ayı iyi hatırlayamıyorum. Ancak hatırladığım tek şey kazadan sonra beni ilk ziyaret edenlerden birinin Ali olmasıydı. O noktada yaşamak mı ölmek mi istiyordum ona bile emin değilim, düşünün ki o kadar fena hâldeydim. Dediğim gibi, hatırlayamadığım çok şey var ancak yukarıya baktığımda deli bir adamın yatağımın yanında olduğunu hatırlıyorum; bu Ali'ydi. Bana küçük sihirbaz numaraları yapıyordu. Bir mendili yok ediyor, kendini uçuyor gibi gösteriyordu. Kendi kendime, eğer bir bayat numara daha yaparsa sırf onu öldürmek için iyileşeceğimi söylediğimi hatırlıyorum. Ama Ali oradaydı işte ve orada olması bana çok yardımcı oldu. Bu yüzden 'Ali'nin çenesini kıran adam' olarak hatırlanmak istemem. İsterim ki Ali'yle üç çekişmeli maç yapmış, dövüş bittiğindeyse onunla dost olmuş adam olarak hatırlanayım."

Norton'ın karşısına çıktığı üçüncü müsabakanın ardından, en ateşli destekleyicileri bile Ali'nin yeteneklerinin köreldiğini kabul etmek zorunda kaldı. "Durum su götürmezdi," diye yazıyor Mark Kram, "Ali artık bir boksör olarak bitmişti. Ağır iş yükü, Manila süreci, yanındaki şaklabanların sağladığı sonu gelmeyen kadınlar, onu bitirmişti. Jimmy Young'a karşı formunda değildi kabul ama Norton'a karşı düştüğü du-

ruma gösterecek bahanesi yoktu. Bütün gece boyunca yalnızca bir kayda değer vuruşu oldu. Bir zamanlar rakibi darmaduman eden direk yumrukları artık birer fiske gibi kalmıştı. Onu yalnızca güvenli oyunu kurtardı."[8]

Ali'nin tekrar ringe çıkması yedi buçuk ay sürmüştü. Karşısında, yine değersiz olarak görülen İspanyalı Alfredo Evangelista vardı. Evangelista'nın profesyonel kariyeri yalnızca on dokuz aylıktı. Daha önce hiç sekiz raunttan daha uzun süre dövüşmemişti. "Şimdiye kadarki en kötü dövüşlerden biriydi," diyordu maçı ABC televizyonunda naklen aktaran Howard Cosell. "Maçla ilgili ilgi çekici olan belki de tek şey, ABC'nin bir yolunu bularak ratinglerini şişirip Evangelista'yı ilk ona sokması ve maç için ödenek koparmasıydı. Evangelista'nın dövüşebildiği falan yoktu ve o zamanlar Ali de pek dövüşebiliyor sayılmazdı. Zaten maçın on beş raunda kadar uzaması Ali'nin hâlini anlatmaya yetiyor."

Ali-Evangelista maçı aşırı sıkıcıydı. Seyirciler bir şekilde sineye çektiler çünkü hepsi boks izleyicisi değildi. Bir kısmı Ali hayranlarıydı ve Ali yendiği sürece onlar için sorun yoktu. Ancak artık sıklıkla tekrarlandığı üzere Ali'nin dikkati boksta değildi. Belinda'yla olan evliliği bir krize girmişti. Veronica'dan dokuz aylık çocuğu vardı ve evlenmeyi planlıyorlardı. Bir Ali "otobiyografisi" kitapçıların raflarındaydı ve kitabın film uyarlaması da yakında vizyona girecekti.

Ali'nin aklını o sıralar en çok meşgul eden şey, sorunlarıydı. Kamuoyu bundan pek haberdar olmasa da babası Cassius Marcellus Clay Sr. ve Odessa Clay, yıllar önce ayrılmışlardı. "Bay Clay bazen hovardalık ederdi," diye aktarıyor Howard Bingham. "Bayan Clay'le olan evlilikleri çok fırtınalıydı. Yetmişlerin başlarında beraber yaşamayı bıraktılar. Bunun sebeplerinden biri, paranın su gibi akıp gitmesiydi. Elbette bunun arkasında kadınlar vardı. Bayan Clay bıkıp usanmıştı ve çocuklar da artık büyümüşlerdi. Neticede Ali annesine bir

ev satın aldı ve ayrıldılar. Ancak sonraları birçok kez kamuoyu karşısında birliktelermiş izlenimi yarattılar."

Şimdi de Ali, babasının yolundaydı. 2 Eylül 1976'da, Ken Norton maçından dört hafta kadar önce, boşanma kararı imzalandı. Belinda; beş yıl içinde ödenecek olan 670.000 dolarla beraber, Chicago'da bir ev ve çeşitli mal-mülkle gidiyordu. Ali ek olarak dört çocuğu için bir milyon dolarlık yatırım fonu açmıştı.

BELINDA ALİ: "Denedim, Tanrı şahidimdir, çok denedim. Ali'yi çok sevdim. O ringdeyken aldığı darbeleri ben de hissederdim. Başına bir şey gelse ben de hissederdim. Evliliğimiz boyunca onu kabullendim ve zevklerine saygı duydum. Koca koca evler satın aldı, oraları düzeltmeye elimden geldiğince yardımcı oldum. Devamlı misafir ağırlardık, hepsinin gönlünü hoş tutardım çünkü o böyle isterdi. Dikkat edin yalnızca hafta sonu misafirliklerinden söz etmiyorum. Sabah, akşam, gece yarıları, yemekler, yatıya kalmalar; haftanın yedi günü böyleydi. Evin hizmetçisi, çocukların annesiydim. Yemek, temizlik bütün bu işleri yapmaktan memnundum çünkü onu böyle mutlu ediyordum.

"Ancak sonraları her şey bozuldu. Ayrılmamızdan sonra bir süre ona kızgın kaldım. Ama şimdi hepsi geçti. Herkes geriye dönüp baktığında bir şeyleri değiştirmek ister; ancak olmuşla ölmüşe çare yok. Ali'nin bugünkü hâline tanıklık etmek beni üzüyor. Onu tanıdığım zamanlarda çok hızlı ve anlaşılır konuşurdu, bu özelliğini çok özlerim. Şu anki hâlinden ürküyor ve nefret ediyorum. Onu çok sık gördüğüm söylenemez, arada bir arar beni. Sanırım önceye oranla daha iyi bir insan artık. Yüreklerin onarılabileceğine inanıyorum. İnsanların, eğer inanırlarsa değişebileceğine inanıyorum. İnanıyorum ki Ali artık kendi kendisiyle daha barışık biri hâline geldi."

19 Haziran 1977'de Ali ve Veronica Porche çifti Los Angeles'ta, resmî nikâh töreniyle evlendiler. Törene iki yüz elli kişi katılmıştı, Howard Bingham şahitleriydi.

Düğünden sonra Ali ve Veronica Hawaii'ye balayına çıktılar. "Bildiğimiz balayı tatillerinden değildi," diye anımsıyor Lana Shabazz. "Gitmelerinden birkaç gün önce Veronica bana gelip 'Biliyorsun Ali'yle evleniyoruz ve o biraz sıkılgan biri. Balayına birini daha götürmek istiyorum ama kim olsun karar veremedim.' demişti. Ben de Howard Bingham'ı götürmesini önerdim. Howard, Ali'nin en iyi arkadaşıdır ve ikisine de yük olmaz. Öyle de oldu, Howard'ı yanlarında götürdüler, muhtemelen de ikisi için de iyi oldu."

"Balayı pek de uzun sürmedi," diye ekliyor Bingham. "Sadece formalite icabıydı; öyle şaşalı bir tatil yoktu ortada. Ali ve Veronica zaten beraber yaşıyorlardı ve Hana artık on aylıktı, canım-cicim ayları geçmişti anlayacağınız. Hawaii'ye bir pazartesi akşamı vardık, çarşamba öğleden sonra eve dönülmüştü bile. Ali hep sıkıldı durdu. Sahilde eğlenmeye hiç gelmedi, ne Veronica'yla ne başkasıyla. Hawaii'de yaptığı tek şey insanlara imza vermekti ki zaten normalde bütün zamanını bununla geçiriyordu."

Bu sırada Ali'nin evlilik hayatındaki değişiklikler birçok ticari riski de beraberinde getiriyordu. 1976'da Random House, Richard Durham'ın yazdığı Ali "otobiyografisini" yayımladı. Ali'nin popüleritesi düşünüldüğünde kitabın büyük potansiyeli olmasına rağmen daha baştan talihsizliklere boğulmuştu. Ali projeyle hiç ilgilenmiyordu, bu yüzden Durham'la çok az vakit geçirdi. Aslında kendi "otobiyografisini" yayımlanmadan önce hiç okumamıştı. Dahası, Durham *Muhammad Speaks*'in editörlüğünü üstlenmiş olmasına rağmen Random House'a yollanmadan önce bütün yazılanlar Herbert Muhammed'in onayını alacaktı. "Kitabın Ali'nin hayatını doğru yansıtıp yansıtmadığından emin değilim," di-

yordu kitabın düzenlenmesine yardım eden, Random House baş editörü James Silberman. "Çok kaynaktan edinilen boks maçları gibi olaylar söz konusu olduğunda kitap doğruları anlatıyordu ancak bazı bölümlerde anlatılanların Herbert ve Ali'den başka kaynağı yoktu. Örneğin, Winston Churchill'in tarihsel anlatısına bakarsanız diğer kaynaklarla büyük ölçüde örtüştüğünü görürsünüz. Bu, diğer ünlü figürler için de genel olarak böyledir."

Ali otobiyografisini, Mayıs 1977'de, dağıtımcılığını Columbia Pictures'ın yaptığı uyarlama film takip etti. Filmin adı *En Büyük*'tü. Filmde aynı zamanda aktörlük yapan Ali'ye; Robert Duvall, James Earl, Paul Winfield ve Ali'nin etrafından birçok isim eşlik etti. Tıpkı kitapta olduğu gibi filmde de olayların doğru aktarıldığı öne sürülse de kurgusal olarak verilmişti. Filmi kurtaran tek şey, Ali'nin oyunculuğu dışında, film için bestelenen ve George Benson (daha sonra da Whitney Houston) tarafından kaydedilen şarkıydı. Şu sözleriyle akıllarda yer etmişti:

Kazansam da kaybetsem de
En azından şunu bilir şuna inanırım
Benden neyi koparırlarsa koparsınlar,
Onurumu asla koparamazlar.

Ancak, genel olarak bakıldığında *En Büyük* vasat bir filmdi. "Bütün spor efsanelerimiz arasında," diyordu Frank Deford, "adına yakışır bir anma yapılması gereken tek kişi Ali'ydi. Ancak *En Büyük,* sadece kocaman içi boş bir tenekeydi. Yerin dibini boyladı. Böylesi özel bir adam için yapılacak bir film, belki de Ali'nin kendini şımartmaları bittikten ve onun sansürcü kaygıları yok olduktan sonra çekilmeliydi."[9]

1977'den sonra Ali'yle ilgili ticari girişimler hızla artmaya başlamıştı. Adı ve dış görünüşü DC Comics tarafın-

dan lisanslanmış ve "Süpermen Muhammed Ali'ye Karşı: Dünyayı Yıldız Savaşçılarından Kurtaracak Karşılaşma" adlı çizgi romanda kullanılmıştı. Bir böcek ilacı şirketi Ali'yi, hamam böcekleri temizleme biriminin temsilcisi ilan etmişti. Artık kariyerinde ilk defa basında Ali'nin bokstan emekli olup olmaması üzerine spekülasyonlar yapılmaya başlanmıştı. Ancak 29 Eylül'de Ali tekrar ringdeydi: Madison Square Garden'da Earnie Shavers'a karşı.

Shavers az çok tehlikeli bir rakip sayılırdı. Ancak dokunulmaz da sayılmazdı. Yaptığı altmış maçta beş mağlubiyeti bir de beraberliği vardı. Ama George Foreman'ın emekliliği Shavers'ın en güçlü yumruklara sahip olduğu iddialarını ortaya çıkarmıştı. Elli dört zaferinin elli ikisini nakavtla kazanmıştı; hem de yirmi tanesi, ilk raunttaydı. Kariyeri, "Ernie Shaver kimsenin gözünün yaşına bakmaz" sloganıyla özdeşleşmişti. Bu yüzden düşüş grafiğinde olan Ali ve Ali'nin ekibi tarafında, kaygılı ve karmaşık duygular hâkim olmaya başlamıştı.

JERRY IZENBERG: "Ali'yle Madison Square Garden karşısındaki Hotel Statler'de oturduğumuzu hatırlıyorum. Shavers'la karşılaşmasından bir ya da iki gün öncesiydi. Başbaşaydık; Ali bana dedi ki: 'Ben kaç yıldır boks yapıyorum biliyor musun? Ne kadar yorulduğumu tahmin edebiliyor musun? Yarın oraya çıkıp güçlü bir adamın yumruklarını kafama indirecek olmasını düşünmenin ne kadar zor olduğunu biliyor musun?' Ben de ona sordum: 'Neden yapıyorsun bunu?' Açık bir cevap vermekten kaçındı ancak paranın ve onurun işin içine bazı beklentileri getirdiği açıktı. Sonra dedim ki: 'Sana şu kadarını söyleyeyim. Kendine bir iyilik yap. Otur ve yaptığın o hamam böceği ilacı reklamının kasetini seyret. Ben herhâlde on kez izledim, arada söylediğin bir kelimeyi anlamam o kadar zaman aldı ki; meğerse "sis"

diyormuşsun. Dediğin hiç anlaşılmıyor. Sonra da eski kasetlerinden birini izle ve eskiden nasıl konuştuğunu bir gör.' Durmadım: 'Bilir misin bir zamanlar Martlan adında bir patalog varmış. Bütün cevaplar onda değil ama teorisine göre yarın boksu bıraksan ve bir daha ringe dönmesen dahi beynindeki bozulmanın durması iki yıl alacakmış. Bence yarın Ernie Shavers'la dövüştükten sonra bunu bir düşünmelisin. Çünkü olur da sürekli sersemlemiş bir hâlde dövüşürsen çok trajik olur ki zaten Martland Sendromu dediğin aynen böyle oluyor."

Ali'nin önceki maçlarında olduğu gibi, Shavers maçı da şampiyonun gücünün tükendiğinin resmi hâline geldi. Maç televizyonlarda canlı yayımlanmasına rağmen Madison Square Garden'daki biletler tükendi. NBC'yi 70 milyon izledi o akşam. Rating ve pay oranları 54,4 ve 77,0'dı. Bu rakamlar demek oluyor ki o akşam Birleşik Devletler'deki toplam bütün televizyonların yarısından fazlası ve kullanımda olanların da büyük çoğunluğu maçı izliyordu.

HARRY MARKSON: "Maçtan bir iki saat önce Ali, yanında gelirken topladığı elli atmış yancıyla Garden'ın personel girişindeydi. Kapıdaki güvenliklerden biri gelip durumu bana anlattı, aşağıda bir problem vardı. Aşağıya indiğimde Ali, yanındaki insanları bedava içeriye almak için ısrar ediyordu. Diyordu ki: 'Harry bak bunlar benim arkadaşlarım ve bilet alamıyorlar. Zaten bilet kalmamış bırak girsinler,' Ben ise 'Onlar için hiç yer yok ki. Zaten İtfaiye izin vermez. Her yer dolu, ayakta biletler bile tükendi,' diye izah etmeye çalışıyordum. Sonra Ali şöyle dedi: 'Onlar girmiyorsa ben de ringe çıkmam.' Üstüne de arkasını dönüp yürümeye başladı. Angelo arkasından koştu ve onu geri getirdi, bir şekilde orta yolu bulduk. *Zaten içeride yirmi bin kişi var, yirmi tane daha*

ortalıkta gezinse bir zararı olmaz, diye düşündüm. Yirmi kişiyi içeriye aldık, sonrasına izin vermedik. Muhtemelen hiçbirini almasam da Ali dönüp gitmezdi ama yine de Ali bu, belli olmaz."

Heyecanlı bir maç oldu. Bildiğimiz anlamda "iyi" maçlardan değil tabii; çünkü bunun çoğu, Ali'nin boksörlüğünün yanında şovmenliğiyle alakalıydı: Seyirciye yaptığı hareketler, çeşitli pozlar gibi. Ancak maçta oldukça dramatik anlar yaşandı. İkinci rauntta Shavers, çok sert bir sağ kroşe çıkardı. Ali ağır darbe yedi. "Joe Frazier'den sonra," diye anımsıyor daha sonra, "yediğim en sert darbe olduğunu söyleyebilirim." Ama Shavers, maçlarda erken yorulmasıyla ünlüdür. Maç yavaş yavaş on beş raunda doğru uzuyordu. Bu yüzden ard arda yumruklar savurup durmak yerine metodik olarak yavaşça ilerliyordu. Bu, Ali'nin raundu atlatabilmesini sağlıyordu.

Yine de şampiyon paçayı kurtarmış değildi henüz. Bütün akşam pamuk ipliğine bağlı bir şekilde dövüştü, çeşitli kurnazlıklarla kaybolan yeteneklerini örtbas etmeye çalışıyordu. NBC'nin yayın politikalarından dolayı Angelo Dundee hakemlerin puanlarını izleyebiliyordu, her raunttan sonra skorlar televizyonda yayımlanıyordu. Ancak Shavers'ın tarafı bunu kendi avantajlarına kullanmayı bilememişti. Dundee; Baltimore'lu Edie Hrica adında bir adamla anlaşmış, maç esnasında taşınabilir televizyondan yayını izlemesini tembih etmişti. Skorlar açıklandıkça Dundee'ye el işaretleriyle aktaracaktı. On iki raunt sonunda Ali, iki hakemin kartında sekize dört, birininkinde sekize-üç-bir öndeydi. Ancak üç raunt kalmıştı ve Shavers çok güçlü geliyordu.

"On üçüncü raunt, Shavers'ın o zamana kadarki en iyi raunduydu," diye yazacaktı Pat Putnam. "On dördüncüyse daha da iyiydi. Kaya gibi sert sağ kroşelere karşı direnen Ali'nin elli altı profesyonel maçlık bacakları artık başaramayacaktı.

O raunt bittiğinde şampiyon köşesine dönmek için bile gücünün son damlasını kullanıyordu. Yorgunlukla taburesine oturdu, gözlerinden bıkkınlık akıyordu. Zil on beşinci raunt için çaldığında Ali zar zor ayağa kalkabildi."[10]

PAT PUTNAM: "Shavers'a karşı olan o maç, özellikle de son raunt benim için Ali'yi özetler; en iyi dönemini çoktan geride bırakmış olsa bile. Shavers onu pekâlâ ekarte edebilirdi. Daha önce onu yaralamıştı. Ali artık savunmasızdı çünkü eğer Shavers size istediği gibi vurursa bittiniz demektir. Ancak Ali, Earnie'yi fena kazıklamıştı. Bilerek olduğundan daha kötü durumdaymış gibi davranmış ve Shavers'ı daha da saldırgan olmaktan vazgeçirmişti. O dövüşü göğüslemeyi başardı, bütün o on dört raundu birden. İnsanlar; Manila'dan, Foreman'dan, Liston'dan söz eder durur. Ancak benim için Shavers'a karşı olan o on beşinci raunt, Ali'nin diğer bütün efsane rauntları kadar muhteşemdir. O artık yorulmuştu. Devam edecek enerjiyi ve iradeyi nereden buldu bilmiyorum çünkü on dördüncü rauntta köşesine çekildiğinde vücudu artık tükenmiş durumdaydı. Ancak son raunt için kalktı ve o üç dakikayı herhangi bir üç dakikada nasıl dövüşüyorsa aynen öyle geçirmeyi başardı. Şu an bunu çok insan hatırlamaz ama o raundun sonunda Shavers'ı zor duruma soktuğu bile olmuştu. Shavers'ı orada yıkılmaktan ipler kurtardı."

EARNIE SHAVERS: "Ali'yle, böylesine iyi bir adamla dövüşmek benim için çok zor oldu. O benim idolümdü. Dövüşten önce bana birçok kez yardımı dokunmuştur. Antrenman kampında çalışmama izin vermiş, diğer boksörlere karşı neler yapmam gerektiğiyle ilgili tavsiyelerde bulunmuştur. Kişisel olarak onu çok severdim ve böylesine bir efsanenin yenilişini görmek istemezsiniz. Ancak bir yandan da ailem ve kendim için dövüşüyordum.

"Güzel bir maç oldu. İkinci rauntta ona ağır bir sağ vurdum. Biraz sendeledi, sonrasında biraz daha sendeledi. Ancak Ali kandırma konusunda çok iyidir, benimle oyun oynadığını düşünmedim değil. Ne durumda olduğunu tam olarak anlayamamıştım, sonradan maçın kasetini izleyince fark ettim. Ama maçta beni kandırmıştı. O bunu yapabilecek yetenekteydi, bu yüzden o Ali'ydi ve beni yendi. Maç bittiğinde kazanacağımı sanıyordum. Ancak kaseti tekrar tekrar izlediğimde durumun çok yakın olduğunu gördüm. Hakemlerin neden Ali'ye oy verdiklerini anladım.

"O maçın hayatımda büyük etkisi oldu. Kaybettikten sonra unvanı kaçırdığım için kendime çok yüklendim. Dünya şampiyonu olmak istiyordum ve iki kere kıyısından döndüm; biri Ali'ye karşı diğeri, daha sonra Larry Holmes'a karşı. O maçları kazanmak finansal olarak büyük rahatlık olacaktı benim için. Hele ki Ali'yi yenmek ekstra özel olacaktı çünkü Ali'ye dövüştüğünüzde tüm dünya sizi izliyor oluyor. Ancak Tanrı'nın benim için farklı planları varmış ve her şey yolunda gitti.

"Altı yıl önce Ohio Warren'dan bir hanımla tanıştım. Adı Paula Johnson. O zamanlar bir et ürünleri şirketim vardı ve hanımefendi benim müşterilerimden biriydi. Onu her zaman yüzünde muazzam bir gülümsemeyle görürdüm, her zaman neşeliydi. Sonunda bir gün onu neyin bu kadar mutlu ettiğini sordum. Kalbinde İsa'nın olduğunu söyledi. Anlamam biraz zaman aldı. O da benim anlamam için çok baskı yapmadı ancak sonunda kavradım. İşte o zaman ben de kalbimi İsa'ya açtım ve hayatımı buna göre değiştirdim. Belki de Ali'yi yenmeyi başarsaydım Efendimizi asla tanıyamayacaktım. Bütün o şan şöhret beni bambaşka bir yola sürükleyecekti ama şimdi emin ellerdeyim. Bir biçimde Ali'nin dine dönmesiyle benzer bir durum. O kendi işinin zirvesini gördü, her türlü şöhreti ve maddi zevki tattı; ancak yine de kafası rahat etmedi. O ve

ben ayrı dinlerdeniz. Ben yeniden doğmuş bir Hıristiyanım. Ancak ikimiz de Tanrı'ya inanıyoruz ve ikimizin de kalbinde selamet var. Bugünlerde dünyayı dolaşıp vaazlar veriyorum. Her kıtada insanlar beni tanıyor çünkü Ali'yle karşılaştım. Onun sayesinde bana kalplerini açıyorlar. Bu yüzden hep şöyle söylerim; bugün ne olduysam Tanrı'ya ve çok kısmını da Ali'ye borçluyum. Bana olan kibarlığını asla unutmayacağım. Öyle büyük bir kalbi vardı ki. Herkese yardım etmek isterdi. Ve şimdi onu bu hâlde görmek, sağlığını kaybedişini izlemek beni çok üzüyor. Nereye gitsem, nerede konuşma yapsam herkesten Ali için dua etmelerini istiyorum."

Shavers maçı Ali'nin yüreğini ve cesaretini bir kez daha ortaya koymuştu ancak ilerleyen yaşını da göz önüne çıkarmıştı. Normalde olduğundan daha erken yaşlanılan bir sporun içindeydi. Otuz beş yaşında, eski hâlinin yalnızca taklidini yapabilir durumdaydı. İlginç bir değişim geçiriyordu. Bir zamanlar rakiplerinin ona eldivenlerini yaklaştıramamasıyla övünürken şimdi rakiplerinin defalarca ona vurmasından gözle görülür şekilde yaralanmadan çıkmasından gururlanıyordu. "Gözün görmediğine el vuramaz" sözünün kanıtı olmaktan çıkıp yere düşmemekte direnirken iplere yaslanan ve yumruk yemeye devam eden bir boksöre dönüşmüştü. Her müsabakada yeniden doğuyor ve sınırsız azap çekebileceğini kanıtlıyor gibiydi. Ancak işin iç yüzüne hâkim olanların bildiği gibi bütün bunlar bir seraptan ibaretti.

Ernie Shavers'a karşı unvanını korumayı başaran Ali, maçtan bir gün sonra, Madison Square Garden'da bir basın toplantısına katılacaktı. "Ali salona girmeden hemen önce," diye hatırlıyor Terry Brenner, "onu kenara çektim ve 'Şampiyon, neden emekliliğini anons etmiyorsun artık?" dedim. 'Niyeymiş o?' diye sordu. 'Neticede öyle ya da böyle bir gün senin kovanı bile taşıyamayacak bir çocuk çıkıp seni

yenecek. Seninle aynı ringde olmayı hak etmeyen adamlar tarafından yenileceksin. Bu sadece an meselesi. Bir demir külçeyi yere koyup on saniyede bir üstüne su damlatırsan neticede demirin delindiğini görürsün, sana da aynen bu olacak. Artık darbe almaya başladın, yaralanmaya da başlayacaksın. Büyük bir şampiyonun yapması gereken her şeyi zaten yaptın. Bırak artık!'"

Brenner'ın sonra yaptığı hamle ise profesyonel boksta pek görülür cinsten değildi. Prensipleri, ticari kaygılarının önüne geçti. Basını çağırıp şöyle dedi: "Ben burada olduğum sürece, Madison Square Garden bir daha asla Ali'ye bir maç teklifinde bulunmayacaktır. Bu bir genç adam oyunudur. Ali otuz beş yaşında; daha önünde hayatının yarısı var. Neden şansını zorluyor? Kanıtlayacağı bir şey kalmadı. Bir gün bana gelip 'Sen kimdin?' demesini istemiyorum. Boksta doğru olan, doğru zamanda bırakmaktır ve Ali için doğru zaman dün geceki on beşinci raunt oldu."[11]

Brenner'ın açıklaması açık bir alarmdı ve bir hafta sonra bu uyarı bir başka hadiseyle birleşti: Ali'nin uzun süredir doktoru olan Ferdie Pacheco, işten ayrılıyordu. Pacheco'nun gidişinin sebebi, bir yandan Ali'nin kadınlara olan düşkünlüğüyle ilgili yaptığı ve çoğu insanı kızdıran yorumları olarak görülüyordu. Ancak Ali'nin giderek kötüleşen sağlık durumu da ayrı bir etken olmuştu.

FERDIE PACHECO: "Sporcular çabuk yaşlanırlar. John McEnroe bugün yaşlı bir çilekeşe benziyor. Bir zamanlar dünyanın en büyük tenisçisiydi. Şimdi ise Wimbledon'da ikinci yarıda eleniyor. Ancak boks ve tenis arasında büyük bir fark vardır çünkü McEnroe yenildiğinde bunun sebebi beyin sarsıntısı olmuyor.

"Bütün boksörlerin yaşamında bu döngü olur. Bacaklar gider, refleksler körelir ve eskisinden daha çabuk kesilme-

ye başlarlar; sakatlıklar baş gösterir. Üstelik yaşlandıkça iyileşme gücünüz de azalır. Yirmi üç yaşındaki Ali, Manila'da Frazier'ı pekâla kaldırabilir ve silkinerek etkisini atabilirdi. Ancak otuz üç yaş bambaşka bir hikâyedir. Eğer kariyerinde bir nokta seçecek ve ona, 'Artık zirvedesin, daha da fazla ilerleme,' diyecek olsaydım, şüphesiz Frazier sonrası olurdu. Düşüşü asıl o zaman başladı. Artık yumruk yemeye başlamıştı, yalnızca maçlarda değil antrenmanlarda da. Hazırlık dövüşlerinde bile kendini korumaya, sonradan parlamaya başlamıştı çünkü başka türlü yumrukları engelleyemiyordu. Kendinizi koruma taktiğinde ne kadar iyi olursanız olun, yüz yumruktan doksan beşini bloklasanız bile diğer beş yumruğu yediniz demektir.

"Shavers maçı benim için bardağı taşıran son damla oldu. O maçtan sonra New York Atletik Komisyonundan Dr. Nardiello bana bir rapor sundu. Rapora göre Ali'nin böbrekleri mahvolmuştu. Kanı filtreleyip idrara çevirmek yerine yalnızca kan geçirmeye başlamışlardı. Bu, böbrekler için kötüye işarettir ve vücudun her parçası birbirine bağlıdır. Burada Ali'nin ciddi olarak sağlığını kaybetmesinden söz ediyoruz. Oradan Miami'deki ofisime döndüm; oturup Ali'ye, böbreklerinin iflas ettiğini söyleyen bir mektup yazdım. Nardiello'nun raporunun bir kopyasını da ekleyip mektubu üç kopya hâlinde gönderdim; biri Herbert'a, biri Angelo'ya ve biri de Veronica'ya. Hiçbirinden bir yanıt alamadım. O anda karar verdim. *Artık yetti*, dedim. Beni istesinler veya istemesinler, ben artık orada neler dönüyorsa onun bir parçası olmayacaktım. Önceden 'yalnızca kolay maçlar' diye konuşuyorlardı, ancak artık kolay maç diye bir şey kalmamıştı."

Sonra bir "kolay maç" daha gündeme geldi. Ali, Leon Spinks'e karşı. Kendini "gelmiş geçmiş en büyük boksör" ilan eden henüz yedi maçlık profesyonel kariyeri olan bir çaylak.

BUTCH LEWIS: "Ali, Earnie Shavers'la dövüştükten sonra belki de emekli olabileceğinden söz ediyordu. Ben o zamanlar Bob Arum'un görevlendirmesiyle Top Rank'te başkan vekilliği yapıyordum. Leon Spinks bizim boksörlerimizden biriydi. Teknik olarak Top Rank için imza atmıştı ama aslında benim adamımdı. Bütün işlerini benim üzerimden yürütürdü. Bu yüzden Ali'ye şöyle dedim: 'Emekli olacaksan, tamam; ancak bir daha dövüşmek istersen, sana bizim Leon'u denemeni öneririm.' Ali benim çıldırdığımı düşünüyordu. Leon yalnızca beş profesyonel maça çıkmıştı ve Ali diyordu ki: 'Ben bu çocukla dövüşemem. Dünyaya rezil olurum böyle bir şey yaparsam.' Teklifi değerlendirmedi bile. Bu yüzden Leon, Scott LeDoux'la dövüştü. LeDoux orta hâlli bir ağır sıkletti. Müsabaka naklen yayımlandı çünkü Leon bir olimpiyat altın madalyasına sahipti.

"Neticede berabere kaldılar. Maç biter bitmez Ali'den bir telefon geldi: 'Butch, bu çocuğu istiyorum, bu çocuğu fena hâlde istiyorum.' Olan şuydu, Ali şöyle düşünmüştü: 'Altın madalyalı Floyd Patterson'ı yendim, altın madalyalı Joe Frazier'ı yendim, altın madalyalı George Foreman'ı da yendim. Emekli olmadan önce hepsini yenip en büyüğün ben olduğunu ispatlayacağım!' Hesabı görmek çok zor değildi elbette. Ali ve Herbert hafif bir rakip arıyorlardı. Leon, Scott Doux'ya karşı ölüm kalım mücadelesi verince düşündüler ki bundan daha hafifi olamazdı herhâlde.

"Neticede onu Arum'a getirdim. Leon'un kazanacağını düşünmüyorduk ama denemeye değerdi çünkü o elimizdeki Herbert ve Ali'nin kabul edeceği tek boksördü. Ancak önce bürokratik meseleleri halletmemiz gerekiyordu; çünkü Leon ilk on içinde değildi ve unvan dövüşü için bu şarttı. Dünya Boks Birliği başkanı Jose Sulaiman'la bu işi çözdük. Leon, Alfio Righetti adında bir İtalyan boksörle karşılaşacaktı ve kazanan Ali'nin karşısına çıkacaktı. Righetti, tipik bir

Avrupalı ağır sıkletti, yani oldukça kötüydü. Leon onu yendi, ikisi de berbat görünüyordu. Ancak düşündüm ki Leon eğer iyi hazırlanırsa Ali'nin karşısında şansı olabilirdi. Çünkü Ali sallantıdaydı, fena hâlde sallantıda."

Ali-Spinks maçı pek ilgi çekmiyordu. Neredeyse kimse maçı ciddiye almadı. Yayın haklarını en sonunda CBS alabilmişti, o da ABC ve NBC çekilince. Ali, Top Rank'in başına daha da fazla problem açmak ister gibi basına demeç vermeyi kesti. "Altın madalya çıkışı pek de tutmadı," diye hatırlıyor Lewis. "Bu da Ali'yi üzdü, bu yüzden sessiz kalmayı tercih etti. Arum beni ona gönderdi, belki gaza getiririm diye. Ancak yanına gittiğimde Ali bana şöyle dedi: 'Spinks yalnızca yedi maç oynadı. Ne diyeyim şimdi insanlara? Onu parçalayacağımı mı söyleyeyim? Bu şekilde konuşmak beni aptal gibi gösteriyor, bu yüzden konuşmayacağım.'"

Ali yalnızca konuşmamakla kalmıyor, hazırlanmıyordu da. Daha çok yiyor daha az çalışıyor, spor salonunda kaytarıyordu. Hazırlılarını izlemek için salona giden gazeteciler; onun zorla koştuğunu, zorla çalıştığını, zorla hazırlık dövüşüne çıktığını gördüler. 109 kilo başladığı çalışmalarında toplamda yalnızca iki düzine raunt hazırlık maçına çıkmıştı.

BUTCH LEWIS: "Ali'nin problemlerinden biri, etrafında fazla yalaka olmasıydı. Jimmy Young'la dövüştükten sonra, hatırlarım, otelinde beraberdik. Ali süitinde koltukta oturuyordu. Etrafında ona yakın durmaya çalışırken birbirini ezen bir sürü adam vardı. Ali soruyordu: 'Nasıl görünüyordum?' Hepsi bir ağızdan 'Aman Şampiyon, harikaydın, müthiştin,' diyorlardı. Bana bakana kadar ben bir şey söylemedim, göz göze geldiğimizde dedim ki: 'Bok gibi görünüyordun.'

"Üstelik bu farkında olmadığı bir şey de değildi. Odadaki yalakalar üstüme gelmeye başlayınca Ali onlara dönüp

'Hepiniz yalan söylüyorsunuz, kötü göründüğümü biliyorum, neden iyi göründüğümü söylüyorsunuz bana?' dedi.

"Kısacası, Leon için hazırlandığı zamanlarda da her şey aynıydı. Kimse ona ne yapması gerektiğini söyleyemiyordu. Kimsenin ona bok gibi göründüğünü söylemeye cesareti yoktu. Leon'u hiç ciddiye almıyordu. Kendi kendime söz vermiştim, ne olursa olsun Leon'u Ali'nin karşısına formda çıkaracaktım. Onu Catskills'te hazırlığa soktum, hayatında ilk defa hazırlık kampına giriyordu. Kendi annem yemek hazırlamak için oradaydı. Geceleri barlara diskolara kaçmasın diye odasının kapısının önündeki kanepede uyudum. Yani her boşluğu tıkamıştım anlayacağınız. Leon forma girecekti o kadar! Ancak bir sabah başımıza şunlar geldi: Leon'un antrenörü Sam Solomon beni uyandırıp 'Leon nerede?' dedi. 'Odasında,' dedim. 'Hayır değil!' dedi. Orospu çocuğu, öldürecektim onu, pencereden kaçmış! Bazı evlerde bahçenin üzerine gelen çatılar olur ya hani, Leon işte oradan sıvışmış. Camdan atlayıp kaçıp gitmiş. Onu Monticello'da bir bilardo salonunda bulduk, bana dediği şuydu: 'Çok bunalmıştım Butch, biraz özgürlüğe ihtiyacım vardı.'

"Ne var ki bayağı yol kat etmiştik. Leon forma girmişti, iyi görünüyordu; belki de Ali'yi yenebileceğini düşünmeye başlamıştım. On gün kala Roy Williams'la bir hazırlık maçı yapacaktı. Roy'dan onu tutmasını ve tıpkı Ali'nin yapacağı gibi güreşmesini istemiştik. Roy, Leon'u başının arkasından sağ eliyle yakaladı ve sol eliyle kaburgalarına bir tane geçirdi. Küüt! Leon yerle bir oldu. Maçı durdurduk, Leon'un kaburgalarına buz uyguladık. Ertesi gün Leon sağ yumruğunu savurduğunda acılar içinde kıvranmaya başladı. Onu doktora götürdük, doktor hiçbir sorun olmadığını söyledi. Ancak salona geri döndüğümüzde Leon, yine sağ elini savuruyor ve aynı şey oluyordu: 'Of! Of! Çok acıyor, dayanamıyorum!' Kendi kendime dedim ki: 'Bir dakika. Acaba Leon maçla il-

gili fikrini değiştiriyor olmasın?' Karşıma oturttum ve sordum: 'Dinle beni, bu maçı istiyor musun yoksa bir çıkış yolu mu aramaya başladın?' Leon bana şöyle dedi: 'Olur mu hiç! Daha önce hiç bu kadar formda olmamıştım, bu maçı istiyorum, kazanabilirim.' Ben de onu başka bir doktora götürdüm. 'Sağ elini savurmanı ve acıdığı noktada öylece kalmanı istiyorum.' dedi doktor. Röntgen filmlerini çektiğinde gördük ki göğüs kafesinde bir kas yırtığı vardı ve sadece o hareketi yaptığında açılıyordu.

"İşte şimdi maç bir komediye dönüşecekti. Leon sağ elini savuramıyordu bile ancak Ali onu nakavt ederse kimse sakatlığına inanmayacaktı. Leon'un bir korkak olduğunu söyleyeceklerdi. Maçı ertelersek muhtemelen bir daha hiç oynanmayacaktı. Kamuoyu zaten Ali-Spinks için yalvarıyor değildi, biletler de kötü satıyordu. Biz de probleme bir çözüm getirdik. O zamanlar Nevada'da idrar testi uygulaması yoktu, maç da orada yapılacaktı. Biz de bir ağrı kesici bulup Leon'un kaburgalarına bastık. Salona gidip çalışmasını izledik. 'Savur sağ kroşeni Leon! Haydi vur!' Acıyı hissetmiyordu. Maçtan hemen önce Leon'un otel odasına bir doktor çağırıp ağrı kesiciyi vurdurduk. Sonrasında Leon'un geceyi atlatabilmesi için dua ettik."

Ali'nin orada olması dışında maçı ilginç kılan hiçbir şey yoktu. Ancak beklentiler ve kişisel değerler işin içine girdiği için müsabakanın draması yoğunlaşmıştı. Ali ilk rauntları vermişti. İplere yaslanıyor ve Spinks kendi kendini bitirsin diye bekliyordu. Ancak öyle olmadı, Spinks bütün akşam durmaksızın yumruk savurdu. Şampiyonun kollarını ve gövdesini hırpalıyordu. Kaba ve cilasızdı ancak genç ve güçlüydü de. Bir zamanların büyük ancak şimdi düşüşte olan savaşçısının karşısındaydı.

Maç ilerledikçe Ali'nin köşesi yenilmeye doğru gittikleri-

ni söylüyordu. "Halledeceğim, Onu halledeceğim," diyordu şampiyon. Ancak eskisi gibi son raunt çıkışları gerçekleşemedi. Onun yerine Spinks kazanmaya devam ediyordu. On birinci rauntta ağrı kesicilerin etkisi düşmeye başladı, Leon acıya direnerek dövüşmeye devam etti. Son rauntta Ali son bir saldırı denedi, Spinks'i iplere yasladı. Ancak çok yetersiz ve çok geçti. Maç bitmişti. Hakem Art Lurie, müsabakayı Ali lehine bir puanla değerlendirdi. Diğer hakemler Lou Tabat ve Harold Buck, Spinks'in kazandığına kanaat getirdiler. Hayatında ilk ve de son kez, Ali unvanını kaybediyordu. Yenilmiş ve tahtından indirilmişti.

MUHAMMED ALİ: "Çıktığım bütün maçlar içinde, Spinks'e kaybettiğim maç beni en çok üzen oldu. Çünkü bu benim hatamdı. Leon çok temiz dövüştü; elinden gelenin en iyisini yaptı. Ancak boks yeteneği bu kadar yetersiz birinin beni yenmesi utanç vericiydi. İyi hazırlanmamıştım. İlk altı raundu ona bırakıp yorulmasını beklemiştim. Ancak gördüm ki yorulan ben oldum. Son üç raunda girdiğimizde kaybedeceğimi anladım, şansım yaver bile gitse en fazla berabere kalırdık. Ancak şansımı denediğimde yetersiz olduğumu fark ettim. Maçtan önce yaptığım her şey hatalıydı. Onunla dövüşme planım işlememişti. Bu yüzden onunla tekrar dövüşmeliydim. Unvanımı geri almalıydım. Bana ne ödeyecekleri önemli değildi. Yalnızca boksu böyle utanç verici bir yenilgiyle bırakamazdım."

Karşılaşmadan sonra Ali'nin taraftarları teselli edilemez bir durumdaydı. Kimi Ali'nin haksızlığa uğradığını iddia ediyor; kimi ise sadece formdan düştüğünü söylüyordu. Ama en çok incinen Ali'ydi. Dövüş sonrası basın konferansı sırasında yenilgisini onurlu bir şekilde karşıladı. Eski şampiyon, "Elime yüzüme bulaştırdım; berbattım," dedi. "Ama

Spinks'in elinden hiçbir şeyi almak istemiyorum. İyi mücadele etti ve asla pes etmedi. Bu hayatta hepimiz kaybedebiliriz," diye devam etti. "Eşinizi kaybedebilirsiniz; annenizi kaybedebilirsiniz. Hepimizin kayıpları var ve yapmanız gereken yaşamaya devam etmek, bu kayıpların üstesinden gelmek ve hayata dönmek. Kaybettiğiniz için gidip ölemezsiniz. Ben elimden geleni yaptım."[12]

Ama gözlerden uzakta, daha acı verici bir manzara ortaya çıkıyordu. Californialı bir menajer olan ve bir skandalla çöken imparatorluğunu yaratmak için Ali'nin adını kullanan Harold Smith, eski şampiyon Spinks'e yenildikten sonra onun yanındaydı.

HAROLD SMITH: "Dövüşten sonraki gün, Chicago'ya geri döndük. Ali erken uyudu. Ben bir misafir olarak orada kalıyordum ve sabah iki civarlarında, onun alt katta olduğunu duydum. Ne olduğunu öğrenmek için kalktım. Ve hani bildiğiniz gibi, hiçbir boksör bir maçtan hemen sonra koşmaz; üstelik sabahın ikisinde. Ama Ali orada kapıdan çıkmak için hazırlanıyor ve kendi kendine konuşuyordu. 'Unvanımı geri kazanmalıyım. Unvanımı geri kazanmalıyım.' Ben de giyinip onunla dışarı çıktım. O koşuyordu; ben de arabasıyla onu takip ediyordum. Acısını gördüm, duydum. Acı içindeydi. Sabahın ikisinde; kahrolası otobanda koşuyor, yumruk atıyor, 'Unvanımı geri kazanmalıyım. Unvanımı geri kazanmalıyım' diye bağırıyordu. Sonra ana yoldan çıktı, bir sokak lambasının altında durdu ve havaya yumruk atmaya başladı. 'Unvanımı geri kazanmalıyım! Unvanımı geri kazanmalıyım!' Korkmuştum, derin bir çıkmaza ilerlediğini düşündüm. 'Merak etme, şampiyon. Unvanını geri kazanacaksın. Hadi, şampiyon. Geri kazanacaksın.' Elleri çok hızlıydı. Ve aylardan şubat olmasına rağmen ter içindeydi. Bu şekilde nere-

deyse bir saat daha devam etti. Bitkin bir hâle düşene kadar durmadı."

Ali'nin popülerliğini göz önünde bulundurunca Spinks'le bir maç daha yapması kaçınılmaz duruyordu. Dünya Boks Konseyi Spinks'i, bunu Ken Norton dışında herhangi bir kişiye karşı savunursa unvanını elinden almakla tehdit ediyordu. Ama kamuoyu Ali-Spinks'i istiyordu ve asıl para bu karşılaşmadaydı.

BUTCH LEWIS: "Vegas'ta Leon'un kazandığını öğrendiğimiz an Arum'un ağzından ilk çıkan şey, bana dönüp yüzünde kocaman bir sırıtmayla söylediği, 'Sonunda Herbert Muhammed olmasını istediğim yerde,' cümlesiydi. İntikam zamanıydı. Çünkü daha önce, Ali'yle iş yapmaya çalıştığınızda Herbert sizi avucunun içine alırdı. Artık Arum, Herbert'ı süründürebilecek bir pozisyondaydı. Ama Ali'ye unvanını geri kazanması için bir şans borçluyduk. Dürüst olmak gerekirse Ali, Leon'la karşılaşması büyük paralar kazandırabilecek tek kişiydi. Biz de New York'ta bir toplantı yaptık -Ali, Bingham, ben ve birkaç kişi daha oradaydı. Kendimi önemli hissediyordum çünkü Leon, Top Bank'in sözleşmesinde olsa da ona gerçekte sahip olan tek kişi bendim. O toplantıda Ali, şöyle dedi: 'Unvana sizin sahip olduğunuzu biliyorum. Onu geri kazanma şansını vermek için beni bir yıl, iki yıl bekletebilirsiniz. Sizden daha önce hiçbir iyilik istemedim ama şimdi istiyorum. Kazanamayacak kadar yaşlanmadan bana bir şans verin.'

"Burada anlamanız gereken şu: O sırada Don King, Ali'nin aleyhinde çok sıkı çalışıyordu. Norton'a, Larry Holmes'a ve birkaç ağır sıklet dövüşçüye daha sahipti ama söz konusu Ali ve Leon olunca bir söz hakkı yoktu. Bu yüzden King, Jose Sulaiman'a gitti ve Dünya Boks Konseyi, eğer bir rö-

vanş maçı olursa Leon'u unvanından men etmekle tehdit etti. Ama Dünya Boks Konseyini ciddiye almamız gerekmediğini fark ettik. DBK'nın yaptırımlarını kaybetsek bile Dünya Boks Birliği bizim yanımızda olacaktı. Ali'yle Leon'a sahip olduğumuz sürece de seyircilerin maçı izlemek için ödeyeceği paraya da sahiptik."

29 Mart 1978'de Dünya Boks Konseyi, Leon Spinks'in unvanını elinden alıp Ken Norton'u "dünya ağır sıklet şampiyonu" ilan etti. Norton bu unvanı önceki Kasım ayında Jimmy Young'la yaptığı ve Don King'in menajeri olduğu on beş rauntluk bir maç sayesinde geriye dönük bir kararla kazanmıştı. Ayrıca Norton'ın bu unvanı savunacağı ilk maç, Larry Holmes'a karşı Haziran'da oynayacağı ve Don King tarafından menajerliği yapılacak bir müsabaka olacaktı; bu durum "yalnızca bir tesadüf" olmanın ötesindeydi. Bu arada Ali ve Spinks, Eylül'de tekrar karşılaşma yapmak konusunda anlaştılar. Sözleşmeler imzalandıktan sonra eski şampiyon, Haziran'da Moskova ve Sovyet Merkez Asya'da on iki günlük bir "iyi niyet" turuna girişti.

Ali, Sovyetler Birliği'nde çok ünlüydü. Yıllar önce *Pravda,* "Kara Umut'un kariyerini sonlandırmak isteyen ırkçılar tarafından yürütülen Muhammed Ali'ye zulüm kampanyası" adında uzun bir haber yayımlamıştı.[13] O zamandan itibaren dünyanın en bilindik siması, Sovyet televizyonunda tanıdık bir yüz hâline gelmiş ve Moskova ziyareti dört gözle beklenir olmuştu.

Ali uçaktan Sheremetyevo Havaalanı'na ilk adımını atarken "Tıpkı Amerika veya herhangi bir ülkeye iniş yapmış gibi hissediyorum," dedi. "Oksijen aynı oksijen, ağaçlar aynı ağaçlar, çimler aynı çim ve insanlar aynı insanlar."[14] Kırk sekiz saat sonra Ali, Moskova'da da New York'ta olduğu kadar ünlü olmuştu. *The Washington Post,* "İki günden biraz daha

kısa bir sürede," diye yazmıştı, "devlet medyasını ele geçirdi ve sokakta sıradan bir insan görünüşüyle Moskovalıları büyüledi. Halkla Kızıl Meydan'da sabah altıda buluşmak için, Lenin'in mezarında sıraya girmiş insanların yanına antrenman kıyafetleriyle hafif tempoda koşarak gitti; kimiyle el sıkıştı, kimine imza verdi. Kısa bir süre içinde hevesli bir kalabalık etrafında toplandı ve Ali onlarla muhabbet ettikten sonra yine hafif tempoda koşarak oradan uzaklaştı. Dün gece sirkte, etrafında o kadar büyük bir kalabalık toplandı ki imza almaya çalışan bu yüzlerce insan yüzünden performans ertelenmek zorunda kalındı."[15]

Moskova'dan sonra Ali, Semerkant'a ve Taşkent'e gitti. Daha sonra Komünist Parti lideri Leonid Brejnev ile buluşmak ve amatör Sovyet boksörleriyle gösteri amaçlı bir şov için Sovyet başkentine geri döndü. Brejnev ile yaptığı kırk beş dakikalık buluşma son derece iyi geçti. İki rauntluk üç karşılaşma ise öyle değildi. Ali kilo almış, formdan düşmüş, refleksleri zayıflamış ve çabuk yorulur olmuştu. Her ne kadar resmî bir puanlama olmasa da ilk karşılaşmada rakibi açıkça ondan üstündü ve yalnızca üçüncü karşılaşma adil görünen bir karşılaşmaydı. Sonrasında, "En iyi performansım değildi," diye bu durumu kabul etti. "Yirmi sekiz yaşında olmayı dilerdim. Keşke buraya tekrar gelsem ve rakiplerim otuz altı yaşında olsa."[16] Ama tehlikenin izleri ortadaydı. Üç ay içinde Ali, Leon Spinks'le beraber ringde olacaktı. Ve ikinci karşılaşmalarında ilkinden daha iyi olacağına inanmak için hiçbir sebep yoktu.

Yine de her zamanki gibi, Ali'nin öz güveni yerindeydi. Eski şampiyon muhabirlere, "Leon Spinks unvanımı ödünç aldı; hepsi bu," diye bir açıklama yaptı. "Bu benim için mükemmel bir durum. Daha iyi olabilmek için kaybetmeniz gerektiğini öğrendim. Tarihte ağır sıklet şampiyonluğunu üç kere kazanan ilk insan olmanın ne anlama geleceğini dü-

şünün. Bu, hayatımın sonuna kadar sahip olacağım bir şey. Yaşadığım sürece her sabah uyandığımda hava güneşli de olsa yağmurlu da olsa karlı da olsa dünya ağır sıklet şampiyonluğunu üç kere kazanan kişi olacağım. Bu uğurda acı çekmeye ve incinmeye değer."[17]

Ali'nin başına gelen şey de tam olarak buydu: acı çekmek. Spinks'le yapacağı rövanşa hazırlanırken antrenmanlarda kendisini hayatında hiç zorlamadığı kadar zorladı. Her sabah kahvaltıdan önce üç ile beş mil arası koşuyor; sonrasında Luis Sarria, bir dizi zorlu ring antrenmanı sırasında ona koçluk ediyordu. Yıllardır yapmadığı kadar antrenman maçı yaptı, bu da toplam iki yüzden fazla raunda denk geliyordu. Ali maçtan önce Pat Putnam'a, "Tüm ömrüm boyunca, kendimi öldürmek zorunda olacağım günün geleceğini biliyordum," diye itiraf etti. "O günden hep korktum ve şimdi o gün geldi çattı. Şu an kendimi çekmeye zorladığım acı kadar büyük bir acıyı hiç yaşamamıştım. Daha önce, dövüşlerden önce bu kadar sıkı çalıştığım olmuştu ama hiç bu kadar uzun süre çalışmamıştım. Sürekli canım yanıyor; bütün vücudum acı içinde. Bundan nefret ediyorum ama bu benim son dövüşüm ve son kez bu acıya katlanmam geriyor. Hayatımın kalanını geriye bakıp 'Kahretsin, keşke daha çok çalışsaydım,' diyerek geçirmek istemiyorum."[18]

Bu sırada Spinks, ağır sıklet şampiyonu olarak spot ışıkları altındaydı ve tüm bunlardan bunalmanın eşiğindeydi. Bir muhabire, "Bazen sıvışıp gitmem gerekiyor," dedi. "Herkes sürekli benim adıma planlar yapıyor ama kimsenin hayatımı planlamasına izin vermeyeceğimi anlamıyorlar. Ben de sadece sıvışıyorum; gitmem lazım diyorum. Herkesin beni sevmesini istiyorum ama kendim olarak kalmam gerekiyor. Ben bir varoş zencisiyim; insanlar benim hakkımdaki bu gerçeği unutmamalı. İnsanlar, Ali olmadığım için hayal kırıklığına uğrayabilir. İnsanlar ağır sıklet şampiyonun belli bir imaja

uymasını istiyor ve benim aptal bir zenciden başka bir şey olmamamdan korkuyorlar. Ama ben sadece Leon'um."[19]

BUTCH LEWIS: "Leon çok tatlı birisi. İnsanlar Leon'la dalga geçebilir ama onu sevmemek çok zor çünkü kendisinden başka kimseyi incitmez. Demek istediğim, ilk dövüşten önceki en büyük sorunumuz onu agresifleşmeye ikna etmekti. Ali onun kahramanıydı. Ve ona sürekli şu hatırlatmayı yapmam gerekiyordu: 'Biliyorsun Leon, bu kişisel bir mesele değil. Ali'yi sevebilirsin ama dövüşü kazanmak için ona vurmak zorundasın.' Leon kazandıktan sonra etrafta, 'Evet, adamım; canına okudum onun,' diyerek dolaşmıyordu. 'Ali'yi hâlâ seviyorum; o benim kahramanım. Ali en iyisi; ben sadece en yenisiyim,' diyordu. Bu yüzden insanlar Leon'u sevdi. Normal bir insandı.

"Kazandıktan sonra, Vegas'tan döndük ve sekreterimde, benim için bekleyen on beş santim kalınlığında bir mesaj yığını vardı. İhalelerle ilgilenen insanlar tarafından gönderilmişlerdi. Birleşik Devletler Süt Ürünleri Birliği, Coca-Cola, 7-Up, Tedbirli Hayat Sigortası. Ben de tüm bunlar arasında yuvarlanıyordum; günümü güzelleştiriyordu. Mahalledeki yeni çocuktum ve yedi kere profesyonel müsabakaya katılmış olan çocuğu alıp dünya ağır sıklet şampiyonluğuna taşımıştım. Reklam ajanslarıyla görüşmeler ayarlıyordum. İhaleler sayesinde bir servet kazanmaya hazırdık. Ama Leon, sekiz haftalık çok ciddi bir antrenman sürecinden geçmişti. Gevşeklik yapma şansı yoktu. Manhattan'daki dairemde kalmasını sağladım. Bir otele yerleştirmedim çünkü ona güvenmiyordum. Leon bana dedi ki: 'Butch, gitmeme izin vermelisin. Boş zamana ihtiyacım var. Sıvışmama izin vermelisin.' Çünkü onun zihninde, Leon Spinks'le dünya ağır sıklet şampiyonu Leon Spinks arasında hiçbir fark yoktu. Ben de sonunda, 'Tamam, seni bir kafeste tutamam. Ben çalışıyor

olacağım, ihaleleri ayarlayacağım; sana birkaç gün vereceğim,' dedim.

"İki gece sonra, yatağımda uzanıyordum; saat sabahın dördüydü ve telefon çaldı. Arayan Associated Press'ten Ed Schuyler'di. 'Butch, Leon'un bu hikâyesi hakkında söyleyecek bir şeyin var mı?' diye soruyordu. Ed'in, benim bilmediğim bir şeyi bildiği ortadaydı yoksa sabahın dördünde beni arıyor olmazdı. Ben de 'Hangi hikâye?' diye sordum, 'Leon kokain yüzünden tutuklandı.' dedi. *Vay orospu çocuğu*. Biz burada milyonlarca dolar kazanmak üzereyken o, şapkasındaki bandın altında beş dolarlık kokain saklıyordu. Leon'un kelepçeli resmini ülkedeki her gazetenin ilk sayfasına koydular. Tüm ihaleler iptal oldu ve bir önceki maçın parası Leon'da olduğu için inanmayacağınız sülükler tahtaların arasından gün yüzüne çıkmaya başladı. Antrenman da yapmıyordu, spor salonu hariç her yere gidiyordu. Hayatını partilerde harcıyordu. Bütün o sülükler ona, 'Aynen böyle, Leon; kendi bildiğin gibi yap,' diyordu; çünkü ondan emebilecekleri paranın peşindeydiler.

"Sonra Leon tamamen ortadan kayboldu. Ciddi bir antrenmana başlamanın zamanı gelmişti ama kimse nerede olduğunu bilmiyordu. Sonunda North Carolina'da izini takip ettim, küçük bir barakada kaçak viski içerken buldum. İnanılmaz bitkin bir hâlde esrar çekiyordu. Sanki bir rüyadaydı ve ayılana kadar keyfini sürmek istiyordu. Şampiyon olduğu süre boyunca bu hep böyleydi. Eğer Leon'un burada olması gerekiyorsa o, kesinlikle başka bir yerde olurdu. Başka bir yerde olması gerekiyorsa burada olurdu. Onu bir otelin ön kapısına getirdiğinizde arka kapısından çıkıp yürümeye devam ederdi. Rövanş için en fazla on gün antrenman yaptı. Hatta New Orleans'ta bile kayboldu. Maç Louisiana'da, Superdome'daydı. Havaalanından otele büyük bir konvoy vardı. Otele vardık; hepimiz limuzinlerden iniyorduk, etrafı-

mıza pek dikkat etmiyorduk. Leon limuzininden indi, motoru açık bırakılan başka bir limuzine bindi ve limuzinle oradan tek başına uzaklaştı –yanında bir şoför bile olmadan.

"Biz de otelin lobisindeydik, 'Bir saniye, Leon nerede?' diye soruyorduk. Kimse bilmiyordu. Mr. T ünlü olmadan önce bizimleydi. Leon'un korumasıydı. Yani bir adamın limuzininden çıkıp otele yürümesini izlemek ne kadar zor olabilirdi ki? Ama Mr. T'ye, 'Leon nerede?' diye sorduğumda bana, 'Bilmiyorum,' diye cevap verdi. Sonunda Leon telefon etti. İyi vakit geçiriyordu. Bana, 'Ben iyiyim ama nerede olduğumu söylemeyeceğim,' dedi. Öfkeden kendimi kaybettim. 'Ne haltlar peşindesin Leon? Kafayı mı yedin?' dedim. Sonra kendi kendime dedim ki: 'Leon'u boş ver. Sonuçta maç biletleri satıldı ve işleri düzgün yapmak için yeterince uğraşmıyorsa bu onun sorunu olacak. Artık yeter.'

"Size şunu söyleyeyim. Ali ikinci maçı kazanmadı. Leon kaybetti. Ali'nin geri gelip çok çalışması ve ikinci denemesinde daha iyi olmasıyla ilgili her şeyi unutun. Ali, Leon'la dövüştüğü ikinci seferde daha iyi falan değildi. Ali daha kötü durumdaydı. Bir önceki seferden bile daha çok hata yaptı ama Leon, elinde hiçbir şey olmadan karşısına çıktı."

Maçtan önceki gün New Orleans'ta bir hayran seli vardı. ABC'nin müsabakayı canlı olarak yayımlamasına rağmen, 63.532 kişi tarihteki en büyük kapalı dövüş alanı olan Superdome'daydı. Menajerler için daha büyük önem arz eden şey ise bu hayranların, 4.806.675 dolar ödeyerek elli bir yıl önce Gene Tunney ve Jack Dempsey tarafından kırılan rekoru iki milyon dolarlık bir farkla geçmiş olmalarıydı. Karşılığında ABC, televizyon tarihindeki ikinci en büyük reytingin keyfini çıkarıyordu; birincisi ise *Kökler* dizisinin sezon finali olmuştu.

Dövüşün sonucu hakkındaki tahminler farklılık gösteri-

yordu. Ali'nin taraftarları bile temkinli davranıyordu. Harold Conrad bir muhabire, "Spinks, yumruk atmaktan yorulmayan doğal bir dövüş makinesi," dedi. "Bazı yumrukları iyi, bazıları hiçbir şey ama o kadar çok ki Muhammed'in canı yok yanacak. İnsanlar Muhammed'in ilk dövüşü, kötü taktikler yüzünden ilk rauntlarda oyun oynayarak kaybettiğini söylüyor. Ama Ali o zamanki durumuyla Spinks'e karşı mücadele etmeye gerçekten de erken başlasaydı yere serilirdi. Spinks de onu ölesiye tekmeledi. Bu sefer Ali formunda ama o beyaz sakallı yaşlı adam da onunla beraber taburede olacak."[20]

Ali yine de iyimserdi. Dövüşten önceki bir basın toplantısında, "Bundan daha iyi bir film yazamazsınız," dedi. "Sonny Liston'u yendiğimde dünyayı şoka uğrattım. Müslümanlara katıldığımda dünyayı şoka uğrattım. George Foreman'ı yendiğimde dünyayı şoka uğrattım. Ben, Şok Hanedanındanım."[21]

MUHAMMED ALİ: "Spinks'e karşı ikinci denememde planım basitti. Yumruk, yumruk, sağ el. Eğer yaklaşırsa onu bağlayacaktım. İplere dayanmak yoktu; sürekli ringin ortasında dövüşecektim. Ve her raunt sonunda bir sürü yumruk atacaktım. Hem rauntları doğru şekilde bitirmek jüriyi etkileyecekti hem de Spinks'e rauntlar arasında hatırlayacağı bir şey vermek istemiştim."

Gerçekte ise yavaş ve miskin bir maçtı ama Ali'nin istediği de buydu. Bu şekilde kazanma ihtimali daha yüksekti. Beşinci rauntta, tuttuğu için ceza almıştı. Yine de dövüş planı değişmemişti. Bu sırada Spinks, hantalca ileri atılmayı sürdürdü ama ilk karşılaşmalarındaki yoğunluk yoktu. Rauntlar geçtikçe dram daha da büyüdü. Ezberden dövüşen Muhammed Ali, dünya ağır sıklet şampiyonluğunu geri kazanmak üzereydi. Howard Cosell daha sonra, "Tarafsız olarak konuşmam gerekirse berbat bir dövüştü," dedi. "Ali oy birliğiyle kazandı ve

iki boksör de hiç dövüşmedi." Ama Ali'nin varlığının verdiği heyecan sayesinde herkes için unutulmaz bir gece olmuştu. Son rauntlar Ali'nin kontrolünde ve altmış bin hayranının desteğiyle geçti.

Dünyanın her yerinde maçın son dakikalarının ve saniyelerinin geçmesini milyonlar izliyordu. Duygularla dolup taşmış olan Cosell, seyirciye durumun önemini anlatmanın yollarını arıyordu. 1960'ların Amerikan çocuğu gençliğine umutsuzca sarılıyordu. Ve Ali bir şekilde galip gelebilirse belki de herkes genç kalabilirdi. Bu yüzden bittikten sonra "hayatımın en müthiş canlı yayını" dediği yayının sonunda Cosell, 60'ların bir başka ikonu olan Bob Dylan'dan bir alıntı yaptı:

"Ellerin hep meşgul olsun, ayakların hep hızlı olsun. Rüzgârlar yön değiştirdiğinde güçlü bir temelin olsun. Kalbin hep neşeli olsun, şarkın hep söylensin. Sen sonsuza dek genç kal."

LEON SPINKS: "Ali benim idolümdü; onu kendime örnek aldım. İlk maçtayken sadece kazanmak için dövüştüm. Yumruk attım. Onun ne yaptığı hakkında endişelenmedim. Ringde kazandığımı biliyordum ama jürinin nasıl olduğunu bilirsiniz. Dövüş bittiğinde maçı hep Ali'ye verirlerdi, bu yüzden kazanmam beni şaşırtmıştı. İkinci maçımızdaysa Ali daha iyi değildi. Yalnızca beni çok tuttu ve benim aklımda bir ton şey vardı. O ikinci maçı artık düşünmüyorum. Şimdi bir önemi yok. Oldu ve bitti. Ama bazen şampiyon olduğumda hayatımın nasıl değiştiğini düşünüyorum. İnsanların bana davranma şekli doğru değildi. İlerlemek için mücadele ediyordum. Tek istediğim geçimimi sağlamaktı ve dünya Ali gibi olmamı istiyordu. Önceden yaptıklarımı artık yapamıyordum çünkü yaptığım her şey orantısız bir şekilde büyütülüyordu. Olmak istediğim kişi olamıyordum. Bana saygı duyulmaması benim için önemli değildi. İnsanların benimle dalga geçme-

sini umursamıyordum. İnsanlar benimle hep dalga geçer ve bunu benim yüzüme karşı yapmazlarsa arkamdan yapacaklar. Ama şampiyonken kimse beni yalnız bırakmıyordu. En çok canımı sıkan şey buydu. Herkes onlara bir şey vermemi veya belli bir şekilde davranmamı istiyordu. Ama bunu yapamazdım. Ben Leon Spinks'im; Ali değilim.

"Ve sonra kaybettiğimde insanlar beni yine yalnız bırakmıyordu. Şimdi bile bana rahat vermiyorlar."

[Sonra Spinks'e, Ali'nin bugünkü fiziksel durumu ve Ali için üzülüp üzülmediği soruldu] "Ali için niye üzülmeliyim? Dediklerimi duymuyor musunuz? O hâlâ hayatta, hâlâ yiyor, para kazanıyor, başını sokabileceği bir çatısı var. Ve en iyisi de ne olursa olsun her zaman Muhammed Ali olarak kalacak."

14
PARA

LEON SPINKS'E KARŞI KAZANDIĞI zaferden sonra Ali'nin bir daha dövüşme ihtimali düşük görünüyordu. Ali; kendisi de bu durumu bir muhabire, "Üç kez şampiyon olduktan sonra kaybedersem dünyadaki en büyük ahmak olurum. Benden önceki hiçbir siyahi sporcu, zirvedeyken yeniden yarışmadı. Halkın, siyahi bir adamın zirvede olmasına ihtiyacı var. İlk kişi ben olmalıyım," dediğinde dile getirdi.[1]

Beklendiği gibi, dövüşmeye devam etmesi için birtakım teklifler vardı. Bazıları güçlü rakiplere karşı müsabakalardı. Diğerleri pek o kadar ciddi rakipler değildi ve içlerinden bir tanesi bütün standartlara göre saçma kabul edilebilirdi. Yirmi bir yıl önce on altı yaşındaki Cassius Clay, Chicago'daki bir amatör müsabakasının ikinci raundunda, daha yaşlı ve deneyimli bir rakip olan Kent Green tarafından durdurulmuştu. Clay aslında nakavt olmamıştı ama daha sonra koçu Joe Martin'in hatırladığına göre *epey iyi yeniliyordu.* "Birçok kişiden daha erken maçları durdurma gibi bir huyum vardır. Oğlanların incindiğini görmekten nefret ederim. O yaralanmamıştı ama yaralanacaktı, ben de havluyu attım."[2]

1979'un başlarında, Kent Green bile muhtemel bir rakip olarak dile getiriliyordu. Yıllardır ringe adımını atmamıştı. Asla dünya çapında amatör veya profesyonel bir dövüşçü olmamıştı. Ama Ali'yi nakavt eden tek insandı ve bu, kimilerine göre bu intikamı almak için oynanacak bir rövanş maçını makul göstermek için yeterliydi.

26 Haziran 1979'da, Spinks'in yenilgisinden dokuz ay sonra Ali, boksörlükten emekliliğini ilan ederek tüm bu saçmalıklara bir son verdi. Bu ilanının zamanlamasının sebebi, Bob Arum'un yaptığı üç yüz bin dolarlık ödeme olarak gös-

terildi. Dünya Boks Birliği kurallarına göre Ali tacını savunmak veya bırakmak için Eylül'e kadar bekleyebilirdi. Ama Arum, Güney Afrika'da John Tate ve Gerrie Coetzee arasında bir Dünya Boks Birliği müsabakası düzenlemekle meşguldü ve bu yüzden, şampiyona kenara çekilmesi için para verdiği kayıtlara geçilmişti. Ali ise muhabirlere, "Herkes yaşlanır," demişti. "Bu sefer ailemi düşünüyorum, çocuklarımı düşünüyorum, rekor kitaplarını düşünüyorum. Yeniden dövüşmem aptallık olur."*[3]

Bu sırada Ali ve Kris Kristofferson'ın oynadığı *Freedom Road* isimli dört saatlik mini dizi tamamlanmış ve yayımlanmıştı. Ali, eskiden bir köle olan, iç savaşta savaşan ve Birleşik Devletler senatörü olan Gideon Jackson'ın kurgulanmış rolünü oynuyordu. Kristofferson rol arkadaşını net bir şekilde hatırlıyor.

KRIS KRISTOFFERSON: "Muhammed hakkında beni ilk etkileyen şey, tanıştığı herkese karşı duyduğu içten sevgiydi. İnsanlar sürekli onunla fotoğraf çektirmek veya imza almak istiyordu ve o herkese istediği şeyi veriyordu. Pek çok ünlü, halkı önemsiyormuş gibi gözükmeye çalışır ama aslında insanları aşağılar ve kendi hayatlarının onlar tarafından ihlal edildiğini düşünür, durum bazen sahiden de böyledir tabii. Ama Muhammed bu müdahaleleri hiçbir zaman çok görmedi. İnsanların ondan beklentilerinin, bir röportajın ortasında uyuyakalmasına sebep olacak kadar yorucu olduğu zamanlar da oluyordu. Ama yine de ondan imza isteyen bir insanın imzasını almadan gitmesine asla izin vermezdi. Bana bir kere, 'Bunun bu insanlar için ne kadar önemli olduğunun farkında değilsin. Pek çoğu daha önce ünlü birisiyle hiç karşılaşmadı.' dedi. Bana, küçükken babasıyla Louisville'de Joe Louis'in yaslandığı bir ağacı görmeye gittiklerini ve bunun bazı insanlara ne kadar çok şey ifade ettiğini fark ettiğini anlattı.

"Filmde, Muhammed'in sürekli benimle prova almak istediği bir sahne vardı. Kaç kere tekrar ettiğimizi bilmiyorum. Ben, Georgia'ya ilk yerleşen insanlardan birisini oynuyordum, o sahne ona, "nigger" (zenci) dediğim yerdi. Bu onu ölesiye güldürdü; belki de çelimsiz beyaz bir adam olduğum ve istese beni ikiye ayırabileceği içindi. Ben de onun dürüst bir oyuncu olduğu kanısına vardım. Bana göre, bir aktör olarak bir kariyer sahibi olabilirdi ama kimse onu bu yönde doğru eğitmemişti. Bir kere yanımdaki birkaç insan bana, 'Hangi aktör en çok parayı kazanıyor?' diye sordu. O sırada bu kişi, çekim başına iki milyon dolar civarı kazanan Brando'ydu. Muhammed her dövüş başı ondan daha fazla kazanıyor ve oyunculuk yaparak asla Brando kadar kazanamayacak diye düşünüyorlardı. Tabii ki kariyerini oyunculuk veya boks dışında herhangi bir alana yönlendirseydi çevresindeki pek çok insan onu bu yolda desteklemeyecekti."

Freedom Road tamamlandıktan sonra Ali ve Veronica, Los Angeles'ın Hancock Park bölümündeki bir malikâneye taşındı. Tüm ölçeklerde bir ağır sıklet şampiyonunun sahip olduğu en lüks meskendi. Yedi yatak odası, bir oturma odası, yemek odası, resepsiyon salonu, kütüphanesi, bilardo salonu, serası, kahvaltı odası, mutfağı ve ev halkı için uyuma cumbaları vardı. İkinci kata inen merdivenin üstü, Tiffany marka vitrayla kaplıydı. Ernest Batchelder'ın yaptığı toprak tonlarındaki karolar, zemin katın çoğunu kaplıyordu. Veronica'nın zevkine uyumlu olarak malikâne; yaldızlı mobilyalar, Rönesans tabloları, oryantal kilimler ve devasa vazolarla bir müze gibi dekore edilmişti. Antika sandalyeler, misafirlerin üstlerine oturmaması için kolları arasına gerilmiş iplerle korunuyordu.

Artık üç yaşında olan Hana'dan sonra Ali ve Veronica'nın bir yaşında Laila adında bir kızları daha vardı. Ali'nin Belinda'yla evliliğinden olan dört çocuğu, Chicago'da

Belinda'nın anne babası tarafından yetiştiriliyordu. En büyükleri olan Maryum, on bir yaşındaydı. Basheeda ve Jamillah adlı ikizler dokuz, Muhammed Junior yedi yaşındaydı. Yaşamları boyunca, dünyanın en ünlü adamı olan bir babayla yaşadılar. Artık aralarındaki coğrafi uzaklık yüzünden Ali ve çocuklarının ilişkisi daha karmaşık bir hâldeydi.

MARYUM ALİ: "Ebeveynim boşandığında üçüncü sınıftaydım. Gençtim ama neler olduğunu anlayabiliyordum. Daha üçüncü sınıftayken dahi midemi bulandırıyordu. Veronica sürekli ortalıktaydı. Annem sertti. Sürekli bir gerginlik vardı. Boşanma resmiyet kazanmıştı ve bu durum okulda beni çok zorluyordu. Diğer çocuklar bu konuda benimle hiç dalga geçmediler ama bunun hakkında kendi aralarında konuştuklarını duyuyordum. Sanırım benim için işleri kolaylaştıran şey, yanlarına yerleştiğimde büyükannemle büyükbabamın bana bir şeyleri açıklaması olmuştu. İkinci sınıfa geçtikten sonra beni asıl yetiştiren onlar olmuştu. Chicago'da yaşıyorduk. İslami bir şekilde büyütülmüştüm ve bu konuda hiçbir ikiyüzlülük yoktu. Büyükannem ve büyükbabam bizim için iyi örnekti çünkü iyi ve temiz bir hayatları vardı. Geceleri aklımızdaki her şeyi konuşurduk. Tartışırdık ama birbirimize çok yakındık ve hiçbirimizin başı asla belaya girmemişti. Tanrı'nın her şeyi gördüğüne inanarak büyümüştük ve doğru şekilde hareket etmek bizim için daha rahattı.

"Babamla ilgili en güzel anılarım ben küçükken beraber yaptığımız günlük işlerdi. Babamın kızıydım. Annemi çok severdim ama hep babamın yanında olmayı isterdim. Dövüşten sonra eğitim kampından eve dönerdi ve ben o sırada büyümüş olurdum. Bana bakarak 'Çok büyümüşsün. Kendi kendine giyinmeyi, saçını taramayı öğrenmişsin,' derdi. Ve bir Florida gezimizi hatırlıyorum. Bir otelde kalmıştık ve sabah havuz başında mısır gevreği yemiştik. Ama oradaki gibi sadece ai-

lecek yeterince vakit geçirmek için vaktimiz olmuyordu. Bir aile olma hissini çok seviyordum; hatta babamın annemle evli olduğu sürede başka bir kadından iki çocuğu daha olduğunu öğrendiğimiz zamandaki gibi, işler karmaşıklaştığında bile. Doğduklarında [1972 ve 1974'te] onlardan haberim yoktu ama öğrendiğimde hâlâ küçüktüm. İlk başta sinirlendim. Kendi kendime niye böyle olmak zorunda diye sordum. Ama babam bana, 'Onlar benim çocuklarım, senin de kardeşlerin,' dedi ve bize onları kabullenmeyi öğretti. Sonra Hana, daha sonra da Laila doğdu.

"Küçüklüğümden hatırladığım bir başka şey ise babamın bana ne kadar şanslı olduğumu öğretmesiydi; zengin bir aile olduğumuzu ve bu zenginliğimizi ihtiyacı olanlarla paylaşmamız gerektiğini öğretmesiydi. Bazen sokaklarında evsiz insanların olduğu fakir bir mahalleden geçerdik ve babam onlara yemek almak için arabadan inerdi. Ve bu, çoğu insan evsizler hakkında endişelenmeye başlamadan önce oluyordu, babam evsizler konusunda hep çok hassastı. Yeni bir arabaya veya paraya çok önem vermemem için eşyaların gelip geçici olduğunu bilmemi isterdi. Eşyaları sevebilirsin, onlara sahip olmak güzeldir ama Tanrı sevgisiyle karşılaştırıldığında hiç de önemli değiller.

"Yani her şey iyiydi. Ama sevmediğim şey, biz büyürken babamın hayatının kamuoyunun etrafında dönüyor olmasıydı. Hiçbir şey ailemiz etrafında dönmüyordu, ailemiz diğer şeylerin etrafında dönüyordu. Yani demek istediğim, bu dünyada çok zengin ve çok meşgul olmalarına rağmen belirli zamanlarda, 'Bugün kızımın doğum günü,' veya 'Bugün tatil ve başka hiçbir şeyle ilgilenmeyeceğim, yalnızca ailemle vakit geçireceğim,' diyebilen insanlar da var. Ama babam böyle değildi. Böyle olmasını isterdim ama değildi. Asla, 'Bu ay Suudi Arabistan'a gidemem çünkü çocuklarımla vakit geçirmem lazım,' demezdi. Bu beni çok üzerdi ama son-

ra kendime, 'Bu tür şeylere katlanmak zorundayım,' derdim. Büyüdükçe daha iyi anladım; yine de bazı zamanlarda kıskanç olurdum, özellikle kadınlara karşı. Havaalanında, restoranda veya başka bir yerdeyken tüm kadınlar onun yanına gelmek isterdi. Onlara bakardım ve 'Ondan uzaklaşın; o benim babam,' demek isterdim. Bir süre sonra buna da alıştım, kötü bir durum olmadığı sürece tabii. Sanırım gerçekte olan, onun ne kadar ünlü olduğuna alışmam olmuştu. Hatırlıyorum da bir keresinde okulda kitabımızda üç kişiden bahsediliyordu – Kont Drakula, Ronald Reagan ve Muhammed Ali. İşte o zaman kafama dank etti. Hatta şimdi bile bazen yeniden dank ediyor. Kısa bir süre önce, Los Angeles Forumu'nda bir basketbol maçına gittik. Ayrılırken kalabalığın tamamı ayağa kalkıp babamı alkışladı. Bir keresinde de Prince'e gitmiştik. Çok heyecanlıydım, Prince'le tanışmak için can atıyordum. Oraya vardık. Prince, 'Muhammed Ali, sana hayranım!' diyerek babama bakıyordu. Kendime, 'Tanrı'm bu inanılmaz,' dedim.

"Sanırım demeye çalıştığım şey, işler benim için gayet iyi gidiyordu. Pek çok farklı yöne gitmiş olabilirdim. 'Ben Muhammed Ali'nin kızıyım,' diyerek diğer insanlardan farklı davranılmayı isteyebilirdim veya hiçbir sorumluluk almayarak ve onun adını kullanarak yaptığım yanlışlardan kurtarabilirdim. Ama babamın ve annemin bana öğrettiği şeylere baktım. Hatalarına bakarak yaptıkları doğruları öğrendim. Büyükannem ve büyükbabam dünyayı yorumlamama yardım etti ve dinî inançlarımı kendime rehber edindim. Bu yüzden mutluyum; kendimle barışığım. Babamın, büyümemizi izleyemediği için kötü hissettiğini biliyorum. Şimdi de hayatım ve neye inandığımla ilgili bana sorular soruyor. İnandığım bir başka şey de onun babam olmasıyla kutsanmış olduğum. Maryum Ali olmayı çok seviyorum."

Görünürde Ali'nin emekli olup Los Angeles'a gitmesi, ringdeki parlak kariyerine koyduğu pastoral bir sondu. Yakışıklıydı, olağanüstü başarılıydı, tüm dünyada saygıdeğerdi, dünyanın en güzel kadınlarından birisiyle evliydi, zengindi. Bu liste sonsuza dek uzuyordu ama pek çok kısmı aldatıcıydı. Yirmi yıl boyunca ring, Ali'nin kürsüsü oldu ve elinde bu olmadığında dünya eskisinden çok farklıydı. Evliliği yalnızca iki yıllıktı ama şimdiden ciddi bir gerginlik içindeydi. Veronica'nın seçtiği yaşam şeklini karşılayacak kadar zengin değildi.

Kariyeri boyunca Ali, milyonlarca dolar kazandı. Joe Frazier'la yaptığı üç maç, cüzdanını 11.000.000 dolar daha kabartmıştı. Ken Norton'la yaptığı üçüncü maç, 6.000.000 dolar değerindeydi. Kendisine, George Foreman'la dövüşmesi için 5.450.000 dolar, Leon Sparks'la iki müsabaka yapması için 6.750.000 dolar ödenmişti. Yedi basamaklı sayılar, Earnie Shavers'a (3.000.000 dolar), Alfredo Evangelista'ya (2.750.000 dolar), Joe Bugner'a (2.000.000 dolar), Jimmy Young'a (1.600.000 dolar), Chuck Wepner'a (1.500.000 dolar), Richard Dunn'a (1.500.000 dolar), Ron Lyle'a (1.000.000 dolar), ve Jean-Pierre Coopman'a (1.000.000 dolar) karşı şampiyonluğunu savunmasına eşlik etmişti. Hepsi toplandığında Ali'nin ringde kazandığı para, ondan önceki tüm ağır sıklet şampiyonlarının kazandığı paranın *toplamından* daha fazlaydı. Hatta birçok iş girişimi ve havale fırsatlarından faydalanmak için kendisini iyi konumlandırmıştı. Ama 1979'da emekli olduğunda kazandığı paranın çoğu bitmişti. Büyük bir kısmı cömertlikle harcanmış ve vergilerini ödemek için kullanılmıştı ama pek çoğu da kötü anlaşmalara, sömürüye ve güvendiği insanların yaptığı apaçık soygunlara kaybedilmişti.

LLOYD WELLS: "Hayatım boyunca atletlerin etrafın-

da oldum. Bazıları cömertti ama çoğu, cimri baş belalarıydı. Ama Ali çok cömert bir insandı. Herkesin verdiği emeğin karşılığını aldığından emin olurdu. Birisi arabasından bavulunu alıp taşıdığında Ali her zaman yeterince bahşiş verirdi. Bir restoranı garsonun iyi bir bahşiş aldığından emin olmadan asla terk etmezdi. O; insanların kıyafet, yemek ve yaşayacak bir yer için para ödemek zorunda olduğunu anlayabiliyordu. Parasıyla başka birine yardım etmektense parasını kendisi için harcadığında asla doğru şeyi yapmış gibi hissetmiyordu.

"Haiti'de olduğumuz bir zamanı hiç unutmam. Arabayla havaalanına gidiyorduk ve birdenbire Ali, 'Arabayı durdur; dur!' dedi. Yol kenarında oturan Haitili yaşlı bir kadın vardı, yalnızca oturuyordu başka hiçbir şey yapmıyordu. Ali arabadan indi, kadına doğru yürüdü, cebine uzandı ve ona bir avuç dolusu para verdi. Kadın paraya baktı ve ağlamaya başladı. İnanamıyordu. Ali sürekli bunun gibi şeyler yapardı. Para ve mülk onun için asla önemli olmadı. Kendisi dışında herkes için harcardı. Kaç kere beş veya on bin dolarlık bir çek alıp 'Bunu anneme gönderin,' veya 'Bunu babama gönderin.' dediğini hatırlayamıyorum. Yalnızca parayı vermekle kalmaz; vergilerini de öderdi. Eğer birisi Ali'yi açıp içine baksaydı, kalbinin saf altın olduğunu görürdü."

MICKEY DUFF: "Ali inanılmaz cömertti; sadece parasıyla değil, zamanıyla da. Spinks'le ikinci dövüşünden kısa süre sonra Avrupa'da birkaç sergi kurdum. Tam ortasında Ali bana, gelip katılmaya söz verdiği bir hayır yemeği için Birleşik Devletler'e gideceğini söyledi. Tek yolu yirmi dört saat içinde gidip gelmesiydi ve zamanında dönüp dönemeyeceği beni endişelendiriyordu. Londra'daki havaalanına gittik; uçağına yetişti. Herbert'a, 'Gerçekten yarın döneneceğini düşünüyor musun?' diye sordum. Herbert bana, 'Eğer ölürse hayır. Ölürse karısı bedenini isteyecektir ama eğer öl-

memiş olursa burada olacak.' Gerçekten buradaydı. Birleşik Devletler'e kadar tüm o yolu gitti, akşam yemeğine katıldı, yeniden uçağa bindi ve ertesi sabah Londra'daydı. Bu, Ali için tipik bir durumdu. Herhangi bir kişiye 'hayır' demekten nefret ederdi.

"Richard Dunn'la dövüştüğü zamanı hatırlıyorum; bir gözünü kaybeden İngiliz dövüşçü Chris Finnegan için düzenlediğim bağış yemeğiyle aynı zamandaydı. Ben de Ali'ye, Dunn maçından sonra eldivenlerini açık artırmada satmak için alıp alamayacağımızı sordum. Kabul etti. Bir hafta sonra maç bitmişti. Dunn'ı beş rauntta nakavt etmişti. Ben de eldivenleri almak için ringe atladım çünkü Ali'nin sözünü unutmuş olabileceğini düşündüm. Angelo eldivenleri çıkardı ve bana uzattı. Uzaklaşırken birisi omzumu dürttü. Dönüp baktım ve yemin ederim ki bu gerçek bir hikâye. Ali, 'Eldivenlerin içine bak,' dedi. Ben de baktım, Ali'nin el yazısı vardı, bir eldivende, 'Ali kazandı,' ve diğerinde de 'Nakavt, 5. Raunt,' yazıyordu. Kayda değer bir durum değil mi? O sırada artık açık tahminlerde bulunmuyordu ama Chris Finnegan için ekstra küçük bir şey yapmak istemişti."

Nereye giderse gitsin, kiminle olursa olsun, Ali'nin cömertliği aşikârdı:

Howard Bingham: "Bir keresinde Los Angeles'taydık. Bir Vietnam gazisi, bir binanın dokuzuncu katına çıkmış, eskiyi hatırlıyor, atlamakla tehdit ediyordu ve polis ona ulaşamıyordu. Sokaktaki insanlar, 'Atla, atla!' diye bağırıyordu. Adam ağlıyordu, bir balkondaydı. Ali ona doğru yürüdü, ona sarıldı ve onu geri getirdi. Yaşayacak bir yeri olabilmesi için kıyafetler ve bir daire için on sekiz bin dolar harcadı."

Chuck Bodak: "Vegas'ta Aladdin Otel'deki bir akşam yemeğini hatırlıyorum. Tüm ağır sıklet şampiyonlarını ağırlıyorlardı ve her birisine bir elmas yüzük veriliyordu. Bunlar güzel yüzüklerdi, taşlarla doluydu, Super Bowl'u veya World Series'i kazandığınızda aldığınız çeşittendi. Ali kendisininkini aldı. Sahneden inerken tekerlekli sandalyedeki küçük bir kızın yanından geçti. Kızın annesi bir fotoğraf için poz vermesini rica etti. Ali hiç tereddüt etmeden kıza sarıldı, çocukları hep öptüğü gibi onu öptü ve yüzüğü parmağına taktı.
"O yüzük binlerce dolar değerindeydi ama o çocuğa vermekten aldığı zevkle kıyaslanınca onun için hiçbir anlam ifade etmiyordu."

Ralph Thornton: "New York'taydık, Madison Meydanı Bahçesi'ne gidiyorduk; sanırım Shavers'le yaptığı maç içindi. Bir serseriyle karşılaştık; pislik içindeydi. Yani çok çok çok pisti. Ali onu gördü ve 'Hiç paran yokmuş gibi duruyorsun; kendine iyi bakmıyorsun,' dedi. Sonra ona yüz dolarlık bir banknot verdi. Adam sadece bakakaldı; banknotu tuttu ve izledi. Sonra, 'Bu gerçek mi? Bu gerçek bir yüz dolarlık banknot mu?' diye sordu. Ali, 'Evet,' dedi. Sonra bir hata yaptığını, adamın o parayı bozdurmasının zor olacağını düşündü. 'İşte, onun yerine sana beş tane yirmilik vereyim,' dedi. Adam yüzlüğü geri vermek istemedi; daha önce hiç görmemişti. Ali de yüzlüğü onda bıraktı ve beş yirmiliği de verdi."

Lloyd Wells: "Ali'nin planları vardı. Oturup konuşurduk, dünyadaki herkesin problemlerini çözmek isterdi. Dövüşlerden önce soyunma odasında beklerdik, sizin gibi merak ediyor olurduk. Durduk yere Ali, fakirlere yardım etmek için ne yapabileceğini sorardı ve ina-

nın, profesyonel sporlarda herhangi bir soyunma odasına girebilirsiniz –beyzbol, futbol, basketbol; hangi spor olduğu umurumda değil– o insanlar fakir insanlara yardım etmeyi düşünmüyorlar. Ama Ali öyleydi. Paçavralar içinde gördüğü her insana kıyafet almak, sokaktaki her insanın kiralarını ödemek; tüm aç erkek, kadın ve çocukları beslemek isterdi. Bir kişi tüm bunları yapamaz. Devletler yapamıyor; bir kişi hiç yapamaz. Yine de Tanrı biliyor ki Ali denedi."

Bu sırada Ali'nin kaynakları, kendi çevresi başta olmak üzere çok fazla cepheden yok oluyordu. Ali'nin kampındaki bazı insanlar vicdanlı ve dürüsttüler. Kendilerine ait olmayan bir doları bile almazlardı ve sahip oldukları her şey için çalışmışlardı. Ama diğerleri farklı kurallar izliyordu ve bir yandan para kazanmak için sıkboğaz ediyorlardı.

Bazen bu sıkboğaz, sinir bozucu oluyordu ama çok da önemli değildi. Neil Leifer, "Fotoğraf çekimi için gelirdim," diye hatırlıyor. "Elleri açık olarak bekleyen bir düzine adam olurdu. İki seçeneğim vardı. Para verebilirdim ve onlar da 'Vay canına, bu resimler harika, inanılmaz görünüyorsun şampiyon,' derlerdi. Ya da para vermeyi reddederdim ve onlar da çekimi iptal etmek için bir kampanya başlatırdı: 'Hadi şampiyon; saat geç oldu. O resmi zaten dört kere çektin. Daha kaç tane çekeceksin? Acele et; tüm gün bekleyemeyiz.' Psikolojik bir savaştı aslında. Bu yaltaklanıcılarla ilgilenmek onlarla kavga etmekten daha kolaydı."

John Condon, "Ali'nin etrafındaki hayat bu gibi yaltaklanmalardan ibaretti," diye anlatıyor. "Ali'nin çevresindeki pek çok insan sadece kendi ihtiyaçlarını karşılamak için oradaydı. Ali'nin istekleri gereğinden fazla göz ardı ediliyordu. Bu insanların, biraz para koparmak için birisini kampa veya Ali'nin otel odasına şampiyonla tanıştırmak için getirdiğini

düşünmek bile istemiyorum. Bunun için para veren herhangi bir insan, bunun ne kadar sık yapıldığını bilseydi bedavaya da içeri girebilirdi.

"Bu adamların Ali'nin parasını harcama şekli... Yıllar boyu, her şeyin faturasını ona kestiler. Seyahat, telefon faturası, yemekler, aklınıza ne gelirse. Üniversiteye giden bir düzine çocuğunun olması ve hepsinin ücretini aynı anda ödüyor olması gibi bir şey olmalıydı herhâlde."

BOBBY GOODMAN: "Ali'nin çok iyi davrandığı insanların çoğu ondan yararlanıyordu. Richard Dunn'la yapacağı maç için Almanya'ya gittiğinde yanındakiler, Bayerisher Hof'ta kaldı. Şehrin simgesi olan bir oteldi, Almanya'daki en iyi otellerden biriydi. İnsanlar ücretleri inanamayacağınız kadar şişiriyordu. Telefon faturaları, restoran faturaları, bar masrafları, hediyelik eşya dükkânından satın aldıkları; hepsinin faturası Ali'ye kesiliyordu. İlk defa –en azından benim ilk kez şahit olduğum– Muhammed, insanların parasını harcama şekline sinirlendi. Herkesi otel süitine çağırdı ve çok sert bir konuşmaya başladı. 'Bana nasıl böyle davranabilirsiniz? Size para veriyorum, besliyorum, dünyanın her yerine götürüyorum ve sizin tek yaptığınız benden faydalanmak.' Bundini'yi tuttu, salladı ve 'Bundini, dün gece restoranda iki biftek sipariş ettiğini ve birisini tabağında bıraktığını duydum.' Bundini ona köpek yavrusu gözleriyle bakarak inlercesine bir ses çıkardı; sonra Ali, telefon faturasını bir-iki yüz dolar arttıran başka birisine döndü. Sesi giderek yumuşamaya başladı. Sinirli kalmaya çalışıyordu ama öyle birisi değildi; sonunda söylediği şey, 'Dinleyin, evden uzakta olmanın zor olduğunu biliyorum, o yüzden günde sadece bir kere evi arayın,' olabilmişti. Burada söz konusu olan, her gün Almanya'dan Birleşik Devletler'i arayacak olan bir grup insandı, bunun ne kadar tutacağını biliyor musunuz? Bu insanlarınsa ne olursa

olsun günde bir kereden fazla arayacakları kesindi. Daha ne olduğunun farkına bile varamadan Ali, yeniden Bundini'ye döndü ve 'Aynı anda iki biftek sipariş edip birini bırakmayın. İlkinden sonra doymamışsanız, ikincisini sipariş edebilirsiniz.' İnsanların onu nasıl kullandığını görmek çok sinir bozucuydu. Angelo'yu çileden çıkarıyordu; Howard Bingham'ı çıldırtıyordu. Ama onu değiştirmek için hiçbirimizin yapabileceği bir şey yoktu."

Çevresindeki insanların bazıları yalnızca Ali'nin parasını harcamakla kalmadı. Ondan çaldılar da. Belinda Ali, "Ali hayır demekte çok zorlanıyor," diye anlatıyor. "Bazı yönlerde kendine olan güveni insanların düşündüğünden çok daha azdı. Herkesin kendisini sevmesini istiyordu ve kendisinden faydalanan bir insanı görmezden gelmeyi onunla yüzleşmeye tercih ederdi. Sonuç olarak bazı insanlar bunu anladı ve bu durumdan faydalanmaya başladı."

Gene Dibble 1970'lerde Ali'nin yatırım danışmanıydı. Alabamada doğmuş ve 1954'te Birleşik Devletler Hava Kuvvetleri'nden tahliyesi üzerine Chicago'ya taşınmıştı. Dibble, Ali'nin çevresindeki insanların maddi ihtiyaçlarıyla uğraşırken ne kadar yorulduğunu anımsıyor.

GENE DIBBLE: "Aralarında Ali'den şu veya bu şekilde çalmayan çok az insan vardı. Çoğu, Ali'ye zarar verme isteğiyle başlamadı ama önlerine fırsatlar çıktı; insan doğası nasıldır bilirsiniz.

"Eğitim kampı masraflarını görmeliydiniz. Diyelim ki birisi yiyecek alışverişine çıkıyor. Şehre gider, Ali'ye bir fatura getirirdi; Ali parayı verirdi, sonra aynı fatura Chicago'ya yollanır yine parası ödenirdi. Bazen faturayı şişirdikleri de olurdu. Kampa yüz dolarlık bir fatura ama elli dolar değerinde malzeme getirirlerdi. Aynı şey benzin için de geçerliydi.

Eğer otobüste altmış dolar değerinde dizel yakıt varsa seksen dolarlık bir fatura verirlerdi. Ali de bununla uğraşmazdı.

"Tüm bunları ona söylerdim ama herhangi biriyle nahoş bir şekilde yüzleşmeyi reddediyordu, onlar da Ali'den çıldırmış gibi çalıyorlardı. Sahip olduğu tüm kupalar, plaketler ve yüzüklerin hiçbiri şu anda ortada yok.

"Hepsi yok oldu; insanlar aldı. Kamptan, çarşaflar ve havlularla yürüyerek çıkan insanlar olurdu; sanki bir oteldi. Çivilenmiş olmayan her şey alınmıştı. Bunların küçük hırsızlıklar olduğunu düşünmeyin. Ali şu an yaşadığı Berrien Springs'teki çiftlikle ilk ilgilenmeye başladığında o, ben ve birkaç arkadaş daha göz atmaya gittik. Çiftlikte biraz etrafa bakındık. Sonra Ali beni kenara çekti ve 'Sence değeri ne kadar?' diye sordu. Bilmiyordum ama kolayca öğrenebileceğimi fark ettim çünkü Benton Harbor'da on beş mil uzaklıkta yaşayan iki arkadaşım vardı ve içlerinden birisi büyük bir gayrimenkul yatırımcısıydı. Ben de arkadaşımı aradım –adı Hackle Woodford'du; 'Hack, biz bu çiftliğe bakıyoruz. Adam 450.000 dolar istiyor. Sence değeri nedir?' Hack de bana, şöyle dedi: 'Eğer 300.000 dolardan fazla öderseniz delirmişsiniz demektir.' Ben de gidip satıcıya 250.000 dolar teklif ettim. Ali gelip ne konuştuğumuzu sordu; ben de ona, 'Ali birkaç dakika sessiz kal, belki bunu halledebiliriz,' dedim. Her neyse, 325.000 dolara kadar indirmeyi başarabildim. Ali'ye, 'Hadi bir yürüyüşe çıkalım. Adama çok pahalı olduğunu söyle,' dedim. Bu sırada ben Ali'yleyken iyi arkadaşlarından birkaçı satıcıyla beraberdi. Sonra bir telefon konuşması yapmak için ayrıldım ve onlar Ali'ye, 'Gene Dibble'ı dinleme. Bu çok iyi bir fiyat, adama ne istiyorsa onu öde,' demeye başladılar. Uzun lafın kısası, geri döndüğümde satıcı fiyatı yeniden 400.000 dolara çıkarmıştı ve Ali de bunu ödedi. Ona, 'Büyük bir hata yapıyorsun,' dedim. Ali de bana, 'Umurumda değil, bunu istiyorum.' dedi. Daha sonra Ali'nin arkadaşlarının, ben

Ali'yle konuşurken satıcıyla bir anlaşmaya vardığını öğrendim. Ali 100.000 dolar fazladan ödemiş oldu.

"Bu tarz şeylere alışmıştık, hep oluyordu. Beni delirtiyordu ve ben de Howard Bingham'ın üstüne gidiyordum. 'Ali'yi doğru tarafa çekmemiz lazım çünkü maddi anlamda kimse onu kollamıyor,' derdim. Howard, Ali'nin en yakın arkadaşıydı.

"Şu anda Ali'nin karısı olan Lonnie hariç Howard, Ali'nin başına gelen en iyi şeydi. Ama Howard, tüm bu insanlarla mücadele etmek ve Ali'ye yol göstermek için tüm gerekenlere –iş dünyasındaki geçmişe veya güce– sahip değildi. Bu yüzden çoğu zaman, sonunda Ali aldatılıyor ve kullanılıyordu."

HOWARD BINGHAM: "İnsanların sürekli Ali'yi kazıklaması yüzünden yatağa ağlayarak giderdim. İlk günlerde Müslüman olmadığım için söylediğim hiçbir şeye inanmadığını düşünüyordum. Birisinin kapıdan girip 'Selamünaleyküm' demesi yeterliydi. Güvenini kazanmanın en kolay yolu buydu. Daha sonra durum öyle bir hâl aldı ki birisi, içerden doğru insanlarla arkadaş olduğu sürece ondan para koparabiliyordu. Bugün bile insanlar Ali'yi soyuyor. Bu konuda bir şeyler söyleyeceğim ama her zaman dinlemek istemiyor. Onu çok fazla insan hakkında çok fazla uyardığımda çileden çıkıyor. Bu yüzden en son geldiğimiz nokta, eğer birisi hakkında fikrimi sorarsa söylüyorum. Eğer gerçekten çok kötü bir şey görürsem uyarıyorum. Aksi hâlde oluruna bırakıyorum."

Ama içeriden yapılan hırsızlıklar, sorunun sadece bir parçasıydı. Ali, pek çok farklı dolandırıcının hedefi hâlindeydi. Maryum Ali, "Babam inanılmaz derece çabuk güvenirdi," diyor. "İnsanlara karşı hep kör bir inancı olmuştur, izin vermemesi gereken insanların kendisine çok yakınlaşmasına izin

vermiştir. Ben bununla büyüdüm. Bunu sürekli gördüm ve bu beni delirtiyordu. İnsanlar ağlayarak, yaşlara boğularak evimize gelirdi. 'Muhammed, sekiz çocuğum var; karım hastanede, doktorun faturasını ödeyemiyorum.' Babam parayı verirdi, bir hafta sonra aynı adam geri gelirdi. 'Ah Muhammed, çok dertliyim. Şimdi de çocuklarım hasta; lütfen biraz daha para ver.' O da aynı adama yine para verirdi. Ve o adama baktığımda sadece sekiz yaşında olmama rağmen güvenmemem gereken birisi olduğunu anlayabiliyordum ama babam inatçıydı. Onunla tartışabilirsiniz. 'Şu şu sebepler yüzünden bu insana güvenmiyorum,' diyebilirsiniz. Ama sonunda yine kime güvenmek isterse ona güvenecektir ve dünyanın çoğuna güvenir."

GENE DIBBLE: "Ali'yi dolandırmak için bir dâhi olmaya gerek yoktu. Ringde gelmiş geçmiş en zeki adam olabilir. Ama konu paraya ve kime güvenileceğini bilmeye geldiğinde verdiği kararlar pek zekice değildi. Bu kadar çok para kazanan, bu kadar çok para kazanmaya çalışan ve aynı zamanda paraya karşı bu kadar kayıtsız olan bir adam daha görmedim. Böyle birisiyle hiç tanışmadım. İnsanların ondan böyle çalmasından nefret ediyordum. 'Ali, kendini düşünmüyorsan çocuklarını düşün. Bu insanlar çocuklarından çalıyorlar,' derdim. Ama hep aynı şekilde devam etti.

"Doğru şeyi yapmaya çalıştığında bile dolandırılırdı. Her maçtan sonra vergiler için kenara para ayırırdı. Joe Louis'in sonunun nasıl olduğunu biliyordu, iflas etmiş ve IRS'e bir milyon dolar borçlanmıştı. Bunun kendi başına gelmeyeceğine yemin etmişti. Peki, ne oldu? Jeremiah Shabazz, onu Spiros Anthony adındaki bir avukatla tanıştırdı. Anthony, Ali'nin 2.400.000 dolarını vergiler için emanet aldı. Sonra ek olarak Ali, Washington D.C.'de dünyadaki fakirliğe karşı mücadele eden bir küresel organizasyon başlatacak olan bir

programa katıldı. O da bir milyon dolar daha demekti. Bir baktık ki Spiros Anthony, Ali'nin parasıyla kaçmış.

"Philadelphia'da Ali'ye yaklaşık bir milyon dolarlık birkaç film anlaşması yapan bir muhasebeci vardı. Bir de Ali'yi yıllardır sömüren, karşılıksız çekler veren, Ali'nin imzasını taklit eden ve ona binlerce dolara mal olan Arthur Morrison adında bir adam. Sanırım beni en çok sinirlendiren, bu insanlar Ali'nin güvenine ihanet ettikten sonra Ali'nin onları affetmesiydi. Ne yaparlarsa yapsınlar, haklarında tek bir kötü kelime söylemezdi."

Ali'nin, Spiros Anthony ve Arthur Morrison'la olan ilişkileri öğreticiydi çünkü belli bir kalıba çok iyi uyuyordu. Anthony, Ali'nin ona verdiği paranın beklenmedik bir şekilde başarısız olan girişimlere gereği gibi yatırıldığını veya bazı durumlarda Ali'nin doğrudan kendi emirleri doğrultusunda harcandığını iddia ediyordu. Ama bu davada Ali'nin avukatı olan James Bierbower, açıkça farklı bir bakış açısına sahipti.

JAMES BIERBOWER: "Anthony, Ali'nin dikkatini çekebileceği bir pozisyona ve Ali'nin kampından yararlananların arasına sızmış bir avukattı. Sonunda vergi parasını elinde bulundurabileceği bir pozisyona ulaştı. Vergi zamanı geldiğinde para yerinde değildi. O para vergi parasıydı ve eksik olan bir şey daha vardı. Ali'nin hesabından her çek yazdığında paranın Ali'nin çıkarına harcandığı ifadesini veren Anthony'ye karşı bir tazminat davası açtım. Daha sonra Las Vegas'ta birkaç yeminli ifade aldım. Anthony, kumarhaneye olan borcunu ödemekte her geri kaldığında kasaya gidip Ali adıyla çek kestiği ortaya çıktı. Bu aslında apaçık ortadaydı. Kanıt vardı. Bu yargıya çok çabuk varabilmiştik. Bu olaydan sonra Anthony barodan kovulmuştu ve biz de mal varlığını araştırmaya başladık. Birkaç antika ve gayrimenkul vardı ama

Ali'nin sahip olduklarına yakın bile değildi. Ben, şikâyetçi olunması ve ağır ceza alması taraftarıydım. Anthony'nin mal varlığının bu kadar az olduğuna inanmamıştım. Gizli bir yerlerde para sakladığından emindim ve konuşmaya başlamazsa hapse girmesini istiyordum. Ama Ali, herhangi bir suçlamada bulunmayı reddediyordu. Tüm hayatı boyunca Anthony'nin peşinde olmak istedim ama şampiyon, her insanın hata yapabileceğine ve Tanrı'nın affetmeyi buyurduğuna inanıyordu."

Spiros Anthony gibi Arthur Morrison da Ali'nin yanındaki bir dikendi. Morrison'a göre iki adam, Ali bir trafik kuralı ihlali sebebiyle hapisteyken 1968'de tanışmışlardı. Ali tanışmalarını hatırlamıyor. Bir ara Morrison'a, Ali'nin adını taşıyan birtakım ürünlerin üretim ve pazarlama yetkilerini veren bir sözleşme imzalamış. Morrison, Ali'nin adını kullanmaya devam etti ve yıllar geçtikçe bir dizi suistimale imza attı. En az iki olayda dolandırıcılık yüzünden tutuklanmanın eşiğine geldi ve Ali'nin yardımıyla suçlamalar düştü; çünkü borçlarını ödemiş. Bir başka olay da California'daki bir pazarlama şirketinden 250.000 dolar almak amacıyla Ali'nin imzasını taklit ettiği iddiasıydı. Jeremiah Shabazz, "Arthur Morrison bugüne kadar gördüğüm en kirli önemsiz insan," diyor. "Ali'yi kullanarak, adını kirleterek birbiri ardına kötü anlaşmalarla gelmeye devam ediyor. Eğer Ali ona karşı suçlamada bulunsaydı bu bir son bulurdu ve onu sömüren diğer herkes mesajı alacaktı. Ama Morisson, Ali'yi tekrar ve tekrar kullanabileceğini biliyor. Çünkü er ya da geç, ne olursa olsun Ali gardını indirir ve Arthur Morisson dans ederek geri gelir."

GENE DIBBLE: "Arthur Morisson, Ali'nin adını ülkenin her yerinde kullandı ve kayda değer hiçbir şey başaramadı. Ali hep göz ardı eder. Omuz silker ve eğer birisi onun sadece adını kullanırsa ona parasal bir maliyeti olmayacağını söyler.

Ama haklı değil. Ali'nin adı, ona en çok kazandıran varlığı. Hatta şu anda kazandıran tek varlığı. Yani birisi adını yanlış kullandığında ve imajını zedelediğinde ona çok şeye mal oluyor.

"Ama sadece Arthur Morrison'la sınırlı değildi. Size –kimileri iyi niyetli olsa da– kaç insanın Ali'ye, üzerinde doğru düzgün düşünülmemiş, bir gecede ortaya çıkmış gibi görünen tekliflerle geldiğini söyleyemem bile. 'Şampiyon burgerleri' diye bir şey vardı, yeterince sermayesi olmayan bir fast-food hamburger zinciri. Ali çikolatası; Mr. Champs Soda; African Feeling çarşafları vardı. Ve teklifler iyi olduğu zaman bile Ali hiçbir anlaşma yapmaksızın kısa yolu seçerdi.

"Ali'nin Chicago'da üç yüz bin dolara aldığı bir mülkü vardı. Şimdi on katı değerinde ama Spiros Anthony, onu aldığı fiyata satmaya ve yerine Washington, D.C.'de sonunda ipotek edilen bir mülke yatırım yapmaya ikna etti. Ali'nin belli sınırlarda yatırım yapmasını sağladım. Adamlarından bazıları beni bu yüzden çarmıha germek istiyordu çünkü bu, Ali'nin parasını kendi amaçları doğrultusunda kullanamayacakları anlamına geliyordu. Ali bugün, Bill Cosby'den daha zengin olmalıydı. Ama herkesi işlerine müdahil etti ve geleceğine imza atarken karanlıktaydı."

Muhammed Ali Spor Giyim Ltd., Ali'nin karakteristik bir girişimiydi. Daha önce Nik-Nik'i kuran ve icra memurluğunu yapan Harold Schulman, Ali'nin Spor Giysileri şirketinin başkanıydı. Neyin yanlış gittiğini o açıklıyor.

HAROLD SCHULMAN: "Üç adam benimle iletişime geçti; aralarından birisi, Bronx'ta beraber büyüdüğüm Larry'ydi. Muhammed Ali spor kıyafetlerini üretmek için lisansları vardı. Ben dâhil olmak istemedim. Ben erkek giyimi işinde yeterince çalışmıştım ve edindiğim danışmanlık işinde

mutluydum. Larry işin üstüne giderek daha fazla para koyuyordu ve ben 'Hayır' deyip duruyordum. Ama hepimizin bizi harekete geçiren bir kilit kelimesi vardır ve Larry sonunda benimkini bulmuştu. 'Harold, seni otuz beş yıldır tanıyorum ve sana söz veriyorum, Muhammed Ali'yle çalışmak eğlenceli olacak.'

"Dikkatimi çeken kelime 'eğlenceli' oldu. Ben de işi kabul ettim ve başlangıçta zayıf bir stratejik girişimdi. İlk başta yeterince sermayemiz yoktu. Ali'ye başlangıçta altmış beş bin verildi ve sanırım bir de on beş binlik bir ödeme daha yapılmıştı. Bu para telif hakkı için gerekli olan minimum tutardı. Ama tabii ki bu bizimle özel bir anlaşmaya varması gerektiği anlamına geliyordu; yani daha fazla kâr getirebilecek bir fırsattı. Altmış beş bin, Ali gibi birisi için ucuzdu; hiçbir şeydi. Ama parayı ödedikten sonra, ürün gelişimi ve ücretler için geriye hiçbir şey kalmamıştı. Üstelik her tür soruna sahiptik. Ali, Deer Lake'te eğitimdeydi. Oraya her iki haftada bir perşembeleri Ali ve benzerlerinden ölçü almak için giderdim. Ziyaretlerim, hep acele etmekle beklemek arasında geçerdi. O boks yaparken beklerdim, kestirirken beklerdim, ziyaretçileri sihir numaralarıyla eğlendirirken ve eyaletteki her lise gazetesi için röportaj verirken beklerdim. Sonunda ölçü almak için sabit durmasını sağlardım ve işimizin tam ortasında Iowa Watkinsville'den bir kadın imza istemek için kapıya tıklardı. O andan sonra yaptığımız her şeyi durdururduk. Veya daha da kötüsü, orada bir katalog veya başka bir yayın için renkli çekimler yapan bir fotoğrafçıyla beraber olurduk. Söz konusu olan gerçekten büyük bir paraydı ve çekimin tam ortasında Ali, turistlerle beraber yarım saatliğine uzaklaşırdı. Tabii ki biz beklerken ışık değişirdi ve giydiği ceket artık uygun olmazdı.

"Bir noktada Bundini bizi dava etmekle tehdit etti. 'Kelebek gibi uç, arı gibi sok' sloganına dayanarak üstünde

bir kelebek ve bir arı olan bir logo kullanma kararı verilmişti. Ama Bundini'nin avukatı bize, bu alıntının telif haklarını reklam amaçlı satın aldığını bildiren bir mektup yolladı. Bu bana saçmalık gibi göründü; halka açık olduğunu düşünüyordum. İhtiyacımız olan son şey bir davaydı, biz de Bundini'ye beş bin dolar ödedik. Dürüst olmak gerekirse bir diğer problemimiz de giysilerimizin çoğunun kalitesiz olmasıydı. Kaliteli bir mal çizgisi yaratmaya çalışıyordum –koşu kıyafetleri, şortlar, svetşörtler, örgü üstler; endüstride kullanılan terminoloji 'aktif spor giyimi'ydi. Ama bizim Ali için yarattığımız ürünler, Larry'nin diğer girişimler yüzünden kullanmaya mecbur kaldığı ürünlerle karışıyordu. Bu yüzden geniş kapsamlı olarak kaliteli ürün satamıyorduk.

"Daha sonra halka açılma zamanı geldi. İlk olarak New York Atletizm Kulübü'nde (NYAC) bir basın konferansımız vardı. Ve NYAC, üyelik uygulamalarında epey seçiciydi. Basın konferansının büyük bir kısmından hatırladığım şey, basın oraya gelmeden önce mikrofonu test edişimizdi. Ali mikrofonu aldı ve 'Baylar ve bayanlar, Yahudiler ve zenciler ve NAACP'nin diğer bütün üyeleri sizi NYAC'ta görmekten onur duyuyor.' dedi. Aynı günün ilerleyen saatlerinde, spor kıyafetlerini Madison Square Garden'da ve Felt Forum'da tanıttık. Mekânı doldurmak zorundaydık. Kırk beş bin kişilik koltuk vardı ama sekiz veya dokuz bin kişi geldi. Alıcılar gelmedi, halk gelmedi.

"Diğer tüm baş ağrılarımızın yanında bir sorunumuz daha vardı. Muhammed Ali spor kıyafetlerini satmaya çalışan büyük dükkânlardaki pek çok insanla görüştüm. Aralarında alıcılar, mağaza sahipleri, CEO'lar vardı. Değişmeyen tek şey, bana verdikleri yanıttı: 'Harold, sen delirmişsin! Yıllardır siyahileri dükkânımızın dışında tutmaya çalışıyoruz. Hırsızlık yapıyorlar, diğer müşterileri uzaklaştırıyorlar. Onları içeri davet eden bir ürün çizgisini neden takip edelim ki?' Ali'yi

kişisel görüşmeler için davet ettik ama sadece bir perakendeci –Washington, D.C.'de Cavalier adındaki bir dükkân– onu istedi. New York'ta kimse onu istemedi; Chicago'da kimse onu istemedi; Los Angeles'taki kimse onu istemedi. Mason-Dixon çizgisinin altındaki hiçbir yerde mümkün bile değildi. O dönemde, 1980'de hiçbir siyahi atlet ismini pazarlamakta başarılı olamamıştı. Michael Jordan şu an bunu yapabiliyor, Magic Johnson şu an bunu yapabiliyor ama o zamanlar mümkün değildi."

Ali'nin mali işlerinin sorumluluğu son çeyrek yüzyıldır büyük ölçüde Herbert Muhammed'in oldu. Ali'nin menajeri, danışmanı ve arkadaşı olarak müsabaka sözleşmelerini, ticari girişimlerini ve reklam anlaşmalarının görüşmelerini yürütüyordu. Herbert'ın bilgisi dâhilinde olmayan çok az şey vardı, insanlar onun işini ne kadar iyi yaptığına dair fikir ayrılığındaydılar.

Ali, danışmanına açıkça saygı duyuyordu. Bugün bile şöyle söylüyor: "Herbert'ı sevmeyen insanlar olduğunu biliyorum ama ben onu seviyorum ve ona saygı duyuyorum. Bunu tüm dünyanın bildiğinden emin olun, Herbert Muhammed'i seviyor ve sayıyorum." Ama ilişkileri çok daha karışıktı. Wilfred Sheed'in şöyle bir gözlemi var: "Ali, her zaman başkaları tarafından yönlendirildi ve muhtemelen bu hep böyle olacak. Kendini ortaya koymasının ardında bir bağımlılık sıkıntısı, babalara karşı dindiremediği bir ihtiyaç var."[4] Herbert Muhammed işte bu ihtiyaca bağlıydı. Yıllar geçtikçe Ali üzerindeki etkisi devasa boyutlara ulaşmıştı ve kendisi de bu durumu dillendirebiliyordu.

HERBERT MUHAMMED: "Ali'nin menajerliğini yapmaya başladığımda babam bana, 'Ali için her şeyin adaletli olduğundan emin ol. Kimsenin onu soymasına veya ondan

faydalanmasına izin verme. Yaptığı her hizmet için alabileceği en büyük miktarda parayı aldığından emin ol. Ringe gidip hayatını riske attığında kimsenin onu ucuza satın almasına izin verme,' demişti. Bunlar da benim temel ilkelerim oldu. Kendimi yüceltmek umurumda değil. Tek ilgilendiğim şey, Ali için en iyi anlaşmayı yapmaktı. İlgi odağından hep uzak kalmaya çalıştım. Spot ışığında bir kişinin olması yeterliydi, o kişi de Ali'ydi. Bir dövüşten sonra ringde Ali'nin elini tutarken veya anlaşma imzalarken veya dövüş için imza attığında Ali'nin arkasında durduğum bir resmimi hiç görmediniz. Bugüne kadar arka planda kalmaktan mutluyum.

"Ama Ali'yle ilişkimi anlayabilmek için, Ali'nin hayatındaki en büyük motivasyonun babama karşı duyduğu sevgi olduğunu anlamanız lazım. Ali'nin benden aldığı ruhsal gücün kaynağı; babama karşı duyduğu sevgi ve saygı, dinimiz hakkında büyük bilgi sahibi olduğum gerçeği. İlk tanıştığımızda ve bugünkünden çok daha gençken Ali'ye, 'Sadece sen bir dövüşçü olduğun için bir araya geldiğimizi düşünmüyorum. Bence beraber başarmamız gereken çok daha büyük bir görevimiz var,' demiştim. Bunun doğru olduğu sonradan açığa çıktı. Dinimize göre Allah iki insanı bir araya getirdiğinde Allah dışında kimse onları ayıramaz. İnanıyorum ki Ali ve beni bir araya getiren Allah'tı. Babam bu ilişkinin ilham kaynağı olabilirdi ama Ali'yi ve beni bir arada tutan şey Allah'ın gücüydü. Yirmi altı yıl boyunca Ali'ye din eğitimi verdim. Babası ona öğretmedi, annesi ona öğretmedi. İslam'ın meyvesi tarafından eğitilmemişti. Babam bu görevi bana verdi ve ona doğru yolu göstermemi istedi. Sonra babam Ali'ye, 'Ben burada yokken bana soracağın her şeyi Herbert'a sor, o da benim vereceğim cevapları verecektir,' dedi."

Yine de Herbert Muhammed'in aleyhinde konuşanlar da var. Belinda Ali, "*Jedi'ın Dönüşü* filmini izlediniz mi?"

diye soruyor. "Jabba karakterini biliyor musunuz? Herbert'ı ona benzetiyorum. Harika bir manipülatördü. Bazen Ali'ye iyi şeyler söylerdi ve görünürde doğru olan şeyler yapardı ama yaptıklarını dürüst olmayan şeylerle karıştırırdı. Bu söylemem gereken bir şeydi. İçimde tutmayacağım; söyleyeceğim."

Howard Bingham, "İnsanların Ali'yi sömürmesi beni sinirlendiriyor," diye ekledi. "Ama bunun olmasına izin veren kimdi? Herbert Muhammed'di. Çoğu, Ali'nin kendi suçuydu, Herbert'ın değil. Ama eğer Herbert, Ali'ye olan biteni durdurmasını söyleseydi bence durmuş olurdu; en azından bir kısmı. Ama Herbert kendi işleriyle uğraşıyordu ve Ali'yi gerçekte ne kadar önemsediğini bilmiyorum."

JEREMIAH SHABAZZ: "Herbert din konusunda zekiydi. Bu konuda her zaman hemfikir değiliz ama din konusunda çok zekiydi. Ama iş başka bir mesele. Herbert'ın çok fazla şeyi arzulanır bir şekilde bıraktığı bir alan. Herbert'ın kötü birisi olduğunu düşünmüyorum. Bence cahillikten ibaretti ama Ali yine de zarar gördü.

"Hani Herbert gibi okullarını bitirme şansı olmamış insanlarda bir şey vardır. Bazen bir aşağılık kompleksleri vardır ve bunu üstün görünmeye çalışarak ve bilmediklerini inkâr ederek saklamaya çalışırlar. Ali, Amerika'daki en zengin siyahi adam olma şansına sahipti ama Herbert onu doğru yönlendirmedi ve başkasının yönlendirmesine de izin vermedi. Ali'nin potansiyelini tamamen mahvetti. Birisi onu; Ali'yi parça parça satmanın, Ali'yi gerçekten para kazandırabilecek uzmanların ellerine vermekten daha iyi bir fikir olduğuna ikna etmişti. Onlar da ayakkabı bağcıklarını bir kişiye, gömleklerini başka birine, ayakkabılarını üçüncü bir kişiye sattılar ve çok geçmeden her yerde o kadar çok anlaşma vardı ki kimse hepsini birden takip edemez hâle geldi. Herbert, İngiltere'deki

bazı insanlarla üstünde Ali'nin adını taşıyan egzersiz ekipmanı için bir anlaşma yapılmasına izin verdi. On beş yıl boyunca bu ürünleri dünyanın her yerinde sattılar ve milyonlarca dolarlık ticaret yaptılar. Ali'ye ne kadar ödediklerini biliyor musunuz? On beş bin dolar. Ayrıca Kanada'da Ali'yle egzersiz ekipmanı anlaşması yapmak isteyen ve yüz bin dolar ödeyecek olan insanlar tanıyordum. Ama İngiltere'dekiler gelip 'Bunu yapamazsınız. Onun kullanım haklarına sahip olmak için biz on beş bin ödedik,' dedi. Ali'yi yerle bir eden bu gibi şeylerdi. Büyük gazlı içecek reklamları olabilirdi ama Detroit'teki bir kardeşi gelip bir bira fabrikasını gazoz fabrikasına dönüştüreceğini iddia etti. Ali'nin isim haklarına birkaç bin dolara sahip oldu ve onu uzunca bir süre Pepsi veya Coca Cola reklamı yapamaz duruma getirdi. Bu böyle devam etti ve bugün bile arkası kesilmedi."

HAROLD CONRAD: "Herbert'ın, Ali için menajerlerden en yüksek meblağı aldığı doğru değil. Herkes gibi o da biraz pazarlık yapabilirdi tabii ki. Herbert'a elli teklif etseydiniz o, 'Yetmiş beş istiyorum,' derdi, ancak hepsi bu kadar. Onunla ilk kez ikinci Ali-Liston maçı için Maine'e geldiğinde tanışmıştım. Dövüşten sonra resmî kıyafet gerektiren bir yemek için New York'a döndük. Ali'nin smokini olmadığı için onları *After Six* adında bir giyim mağazasına götürmüştüm. Orada çalışan bazı insanları tanıyordum. Muhammed Ali'ye, dünya ağır sıklet şampiyonuna bir smokin vermekten mutluluk duydular. Herbert'a da bedavaya bir tane verdiler. İşte o zaman Herbert, Ali ile bedavaya bir şeyler alabileceğini öğrenmişti. Bu onu harekete geçirdi ve hiçbir zaman durmadı. Bir anda Ali'nin bedavaya aldığı şeylere ortak olmuştu. Bana kalırsa birkaç dövüşten, Ali'nin kazandığından daha fazla para kazanmıştı. Arum ve King, onu da promosyonlara dâhil etmişti ve o parayı Ali'yle paylaştığını hiç düşünmüyorum.

"Bu Herbert'ın fazladan para kazanma yollarından biriydi. Bir diğeri; bir menajerin Ali'yle maç ayarlayabilmesi için, kredi mektubu için gereken para biriktirilmeden önce, menajerlerin ortaya yüz bin dolar koyması veya geri kalanının kesin bir tarihte verileceğini garanti etmeleri gerekiyordu. Menajerler, ellerinde Ali varken kalan paranın toplanmasının sorun olmayacağını düşünseler de durum böyle değildi. O ön ödemelerin ne kadarını Ali görebildi bilmiyorum ama hepsi Herbert'a ödeniyordu. Frazier'la olan ilk dövüşteki gibi büyük maçlarda Herbert, ne kadar paranın söz konusu olduğunun farkında değildi. Jerry Perenchio her boksöre 2,5 milyon dolar teklif ettiğinde Herbert'ın yapması gereken tek şey sözleşmedeki %35 payda inat etmekti. Bu yüzde sayesinde Ali 7 milyon dolar daha zengin olabilirdi."

GENE DIBBLE: "Bence Herbert, öncelikle ve en çok Herbert'la ilgileniyordu. Herbert'ın bu iş hakkında pek bir şey bildiğini de düşünmüyorum. İyi bir ara bulucu olduğunu düşünüyordu ancak değildi. Birinci sınıf avukatlar yerine birçok kötü tavsiyeyi dinlemeyi tercih etti. Yaptığı her şeyi bir araya getirdiğinizde gerçekten müthiş bir beceriksizlik görüyordunuz.

"Herbert, hayatının bu dönemi için Ali'yi hazırlamadı. Ali'ye eskiden, 'Bokstan sonra ne geleceğini planlaman gerek. Boks sonsuza kadar sürmez,' derdim. Ali de 'Tabii, anlıyorum,' derdi ancak hiçbir zaman düzgünce planlamadı. Herbert'ın Ali üzerindeki etkisi ve kontrolü yüzünden de ortada yapabileceğim hiçbir şey yoktu."

Ancak Herbert Muhammed, takipçilere ve hayranlara da sahipti. Onunla sık sık iş yapan Howard Cosell şöyle diyor: "Bence Herbert, Ali'yi önemsiyordu. Gördüğüm kadarıyla yetenekli olduğunu düşündüğü insanlara güveniyordu ve ya-

tırımlarla ilgili bir şeyler öğrenmek için çalışıyordu." Mickey Duff ise ekliyor: "Onunla yaptığım her anlaşmada sözünde durdu. Bu; ben Ali'nin dövüşlerini ayarlarken de böyleydi, bir başka biri ayarladığında da. Ali birkaç kere Don King için dövüştüğünde King el altından oyunlar oynuyordu. Her seferinde Herbert'ı aradım ve bana kalırsa doğru şeyi yaptı."

Herbert'ın, Ali'nin menajerliği dışında promosyonlarına da gizli bir ortak olduğu iddialarını Bob Arum doğruluyor: "İki Frazier dövüşü arasındaki dönemde Herbert, kendi payına düşeni almıştı. O dövüşlerden kazandığımız tüm küçük miktarlar, Herbert'ın gizli bir ortak olduğunu kanıtlıyordu. Bu, Manila'daki Thriller için de doğruydu (Arum'un gizli kapaklı bahisleri düzenlediği yer). Bunu kesin olarak biliyorum çünkü King benden bazı kâğıtları imzalamamı istedi ama ben reddettim. İkinci Ali-Frazier maçında bazı ödemeler yapılmıştı; kârın bir kısmını Herbert'a vermiştim. Bunu kendimce Herbert'ın Ali'ye anlaşmadan bahsettiğini düşünerek haklı çıkarmıştım. Bunu kesin olarak bilmiyorum ancak aralarındaki bağ öylesine güçlüydü ve Ali, Herbert'ı öyle körü körüne takip ediyordu ki Herbert ona, 'Bu senin payın ve bu da gizli ortak olarak benimki,' diyebilir; Ali de 'Pekâlâ,' diye cevap verebilirdi. Ayrıca şunu söylemem gerekir ki Ali'nin dünya üzerindeki tüm dolandırıcılara olan hassasiyeti düşünüldüğünde Herbert onun için iyi sayılırdı. Unutmayın ki Ali, boksu uluslararası arenaya taşımasaydı tüm o parayı ve ünü elde edemezdi. Bunun bir kısmı elektronik devrimde doğru yerde olmasının bir sonucuydu ancak bir kısmı da Herbert'ın ve Müslümanlığın etkisinden kaynaklanıyordu."

TEDDY BRENNER: "Ali kariyerinin son on yılında o kadar talep görüyordu ki onun adına kötü bir anlaşma yapmak çok zordu. Onu temsil eden herkes çok iyi biliyordu ki bir dövüş ne kadar para getiriyorsa Ali en az yarısı değerin-

deydi. Diğer dövüşçü ona ödemeniz gereken kadardı. Paranın geri kalan kısmı da dövüşün sahnelenmesine, dağıtımcılara ve menajerlerin kârına gidiyordu. Herbert her zaman formülü takip etmezdi ama iyi bir iş adamıydı. Menajerlerin kâr yapmasına izin veriyordu böylece hepsi Ali için kavga ediyordu. Sadece bir menajerle anlaşamıyordu. Herkesin Ali'nin hizmetleri için teklif sunmasına izin veriyordu ve sonrasında en yüksek teklifi verenle görüşüyordu.

"Herbert'ın iyi yaptığı şeylerden biri Don King'le oynamasıydı. King'i doğru anlayabiliyordu. King'den parayı çıkarıyordu ve herkesten daha çok ödeme günü vardı çünkü King en iyi menajer olduğunu kanıtlamalıydı. King'in bunu kanıtlamasının tek yolu da her seferinde daha çok parayla gelmesiydi. Herbert oradayken King'in Ali için keskin çizgilerde çalışması zor oluyordu. Tabii ki King'in Ali'yle ilgili çekinceleri de vardı ki bunlardan biri de Jeremiah Shabazz gibi birinin Herbert'ın sırtını kollamasıydı. Herbert'ın, Ali'nin işleri için en yüksek meblağı temin ederken iyi bir iş yaptığını düşünüyorum; en azından dövüşler düşünüldüğünde. Paraya sonradan ne olduğunuysa bilmiyorum."

FERDIE PACHECO: "Herbert'a saygı duyardım. Bence Ali için en iyisini istiyordu. Ona karşı, kıskançlıkla karışık bir takdir hissediyorum. Bazı insanlar işini hak etmediğini, hazıra konduğunu düşünüyorlar. Sanki Ali'nin menajerliğinden önce fotoğrafçı mıydı? Ancak Herbert'ın eğitim geçmişine, nereli olduğuna, ne olduğuna baktığımızda Ali'nin o baş döndürücü dünyasını iyi idare ettiğini düşünüyorum. Ortada önerilen birçok anlaşma, sürüyle dolandırıcı ve bir şeyler çalmaya çalışan dünyanın yarısı kadar insan varken.

"Gerçeği gerçek olmayandan ayırmak için bir yandan olan şeylere bakmalısınız, yeterince ilgi gören birini yargılamalısınız; her şeyi aynı anda mükemmel bir şekilde halletmek

için Solomon ve Macchiavelli'nin bir kombinasyonu gerekirdi. Herbert'ın kendini değersiz hissettiği günler olmalıydı: her yere koşturduğu, kan davalarını halletmeye ve anlaşmalar yapmaya çalıştığı. Herbert'ın işini zorlaştıran şeylerden biri de Ali'nin bağışlayıcı bir insan olmasıydı. Herbert birini hırsızlıktan veya kötü performansından dolayı kovabilirdi ancak kovulan birinin tek yapması gereken Ali'den yardım istemekti. Böylece Ali onu işe geri alırdı.

"İnsanlar Herbert'ın Ali üzerinden çok para kazandığını söylüyor ki bu doğru. Hatta Ali'nin maddi olarak bugün olduğu kadar varlıklı olamayabileceği de doğrudur. Ama asıl konu şu ki eğer Herbert tek bir kuruş bile almadıysa yirmi yıl boyunca ücretsiz çalıştıysa ve mümkün olan her doları Ali'ye verdiyse de Ali'nin bu parayı dağıttığı kesin. İşin şimdilerde değiştiği söyleniyor. Ali'nin, paranın korunmasına yardım eden çok akıllı bir karısı varmış. Ama Ali dövüşürken Herbert, etrafında adamlarının olmasını istememiş; onları isteyen Ali'ymiş.

"Bundini ve diğerleri, Herbert'ın değil Ali'nin adamlarıymış. Ali'nin yaşamındaki ve birlikte seyahat ettiği adamlardan hiçbiri Herbert'ın fikri değilmiş, aslında hepsini Ali istemiş. Ali tüm parasını dağıtmış ama ne yaptığını bilecek kadar da zeki bir adammış. Ali'nin önem verdiği asıl şey para değilmiş. Eğer bunu yapmasaydı yarım milyona yakın adam tarafından desteklenmezdi.

"Diğer konular bir kenara, Herbert bir zamanlar çok hastaydı. Kontrol altına alınamayan yüksek tansiyonu olan, diyabet hastası ve sağlığını zora sokacak kadar şişman bir adamdı. Yani Herbert, öncelikle onu öldürebilecek olan bu sorunlarla uğraşıyordu. Her an düşüp ölebileceğini düşünürdüm. Yani Herbert'ın Ali'den aldığı her neyse -para, şan, hepsi- inan bana, tümünü kendisi kazandı. Bu iş günde yirmi dört saatlik, beyin yakan bir işti."

LONNIE ALİ: "Herbert'la tanışmadan önce Muhammed ile olan ilişkisi hakkında bir yorum yapamam ama ikisi arasında bir şeyler olduğunu anlaman gerek. Bazı insanlar Herbert'ı, çok şeyi bilinmeyen garip insanlardan biri olarak görüyor. Muhammed'in bir çeşit müdürü olduğunun farkındalar ama aralarındaki kişisel ilişki hakkında bir fikirleri yok. Ayrıca Herbert'ın hizmetini sadece maddi terimlerle değerlendirmek yanlış olur çünkü aslına bakılırsa paranın Muhammed için fazla bir anlamı yok. Muhammed için manevi konular, maddi konulara kıyasla her zaman çok daha öndedir. Bununla birlikte Herbert'ın Muhammed'e verdiği şeyler paradan çok daha önemli. Herbert, Muhammed'in hem arkadaşı hem sırdaşı hem de öğretmeniydi.

"Ona ilham veriyor, rehberlik ediyor ve dinî bilgiler veriyordu. Tüm bunların kendi için ne anlam ifade ettiğini size sadece Muhammed söyleyebilir. Ama Muhammed, Herbert'ı kardeşi kadar sever. Herbert, Muhammed'in öz güveninin artmasına o kadar katkı sağlıyor ki... Ve bu şeyler senin ya da benim yargılayabileceğimiz türden değil, hatta onlara değer biçebilecek birisi de yok."

Ali'yi çevreleyen maddi kargaşaya rağmen hâlâ bir umut vardı. 1978'de Robert Abboud isminde biri, *The New York Times*'ta Ali'nin şüpheli maddi durumunu ayrıntılı olarak bir makalede okumuştu. Abboud öyle sıradan biri değildi. O, Chicago First National Bankasının genel müdürüydü. Ali'nin bu durumu onu oldukça rahatsız etmişti, bu yüzden bu konuda bir şeyler yapmaya karar verdi.

ROBERT ABBOUD: "Her şey *The New York Times*'taki makaleyle başladı [ilk Leon Spinks maçından sonra]. Muhammed, Chicago'da yaşıyordu. Kusursuz bir vatandaştı, ülke için müthiş bir kazançtı ama ben tüm parasını tüketme-

sinden korkuyordum. Onu birçok kez sporcularla gördüm, hatta onlardan bazılarına bankada hizmet verdik. Öncelikle onlar; bankamızın uzmanlarından Phil Wrigley ya da George Hallas tarafından bizim mutemetlik departmanımıza getirilecek, sonra da onları korumaya almak için finansal danışmanlık ayarlayacaktık. Bu yüzden Muhammed'i aradım, kendimi tanıttım ve dedim ki: 'Buluşup konuşmamız gerekiyor şampiyon. Faydalı bulursun ya da bulmazsın bilemem ama en azından bir öğle yemeği yeriz, ne dersin?' Bence, Bankanın genel müdürü onu aradığı için şaşırmış ama aynı zamanda meraklanmıştı. Böyle bir adam onu neden aramıştı ki? Bu yüzden, 'Tamam,' dedi ve bir tarih kararlaştırdık.

"Howard Bingham'la birlikte ofisime geldiler ve aramızda çok samimi bir konuşma geçti. Doğuştan gelen zekâ bakımından tanıştığım en zeki insan olduğunu düşündüm. Kıvrak zekâsı ve bilgiden ışıldayan gözleriyle çok atik bir hâli vardı. Ama maddi durumu çok kötüydü; bunun saklanacak bir tarafı kalmamıştı. Örneğin, tuhaf olarak nitelendirilebilecek projelere katılmasıyla çok fazla maddi yükün altına girmişti. İnsanlara borç verdiğine dair görünürde birçok işlem vardı ancak bu insanlar borçlarını ödeyecek gibi görünmüyorlardı. Ben de ona dedim ki: 'Şampiyon, bırak da sana yardım edelim; kendimiz için hiçbir şey istemiyoruz. Biz sadece ailen ve kendin için maddi varlığını koruma altına almak istiyoruz.'

"Hem insanlara hayır diyememe hem de aldığı tavsiyelerle ilgili problemleri olduğunu kabul etti. Ve bana dedi ki: 'Bunu yapmak istiyorum. İlk kez benden herhangi bir şey istemeyen biriyle konuşuyorum ve sana güveniyorum.'

"İşte böylece başlamış olduk. Bankada Bob Richley adında, Muhammed ile çalışan, mülkiyet ve mükellefiyet belgelerini almakla görevli, genç bir memur vardı. Sonrasında, Hopskin&Shutter'ın ortaklarından olan Michael Phenner için hukuksal danışmanlık planı hazırladık. Ve tanıtım rekla-

mı için IMC'de (Uluslararası Yönetim Grubu) çalışan Barry Frank'i aradık. Güzel bir gruptu ve işlerin gidişatı hakkında çok olumluydum."

ROBERT RICHLEY: "Muhammed'le Robert Abboud'u görmeye geldiği gün tanıştık ve ben işlerim nedeniyle acilen ayrılmak zorunda kaldım. İlk etapta karşılaştığımız en büyük sorun, Muhammed'in gelecekteki iş sözleşmelerine girmeden ve kontrol etmeye başlamadan önce neler olduğunu anlamaya başladığımızda ortaya çıktı. Onunla birlikte en başta yaptığımız anlaşma, Mike Phenner'in gözden geçirmediği hiçbir kontratı imzalamamasıydı. Ama daha anlaşmamızın üstünden çok geçmeden işler raydan çıktı. Muhammed, Deer Lake'te ikinci Spinks dövüşüne hazırlanırken kendilerini desteklemesini ve imzalamasını isteyen insanlar, çalıların arasından koşarak ona doğru geliyorlardı. Etrafındakiler kendi pazarlıklarını kabul ettirebilmek ve çıkar elde etmek için ona baskı yapıyorlardı. Durum kontrolümüzden çıkıyor gibi görünmeye başladı, ben de bu sebeple eğer anlaşmaya sadık kalmazsa sonuçlarının bizi hiçbir şekilde bağlamayacağını Muhammed'e bildirmek üzere Deer Lake'e gönderildim.

"Deer Lake'te Muhammed'in çalışmalarını izledim ve birlikte çalışma masasında akşam yemeği yedik. Sonra birlikte barakaya döndük, orada otuza yakın insan vardı. Kocaman şezlongunda uzanıyordu; ona dedim ki: 'Seninle özel konuşmamız gerekiyor.' Sonra diğerlerine döndü ve 'Evet, bu özel bir görüşme, herkes dışarı lütfen,' dedi. Yarısı salonu terk etti ama diğer yarısı hâlâ oradaydı. Ben de aynı şeyi ona tekrar söyledim, o da diğerlerine tekrar seslendi. Buna rağmen orada hâlâ iki gereksiz insan duruyordu ben de dedim ki: 'Bakın, bu özel bir görüşme; siz de dışarı çıkmalısınız.' Bu durumdan pek hoşlanmış gibi görünmüyorlardı ama neyse, onlar da çıktılar. Ardından bir sandalye çektim ve 'Biz insanlara

Mike Phenner'e gitmelerini söylüyoruz ama sen diğer taraftan onlarla anlaşma yaparak bizi ezip geçiyorsun. Bizim güvenilirliğimizi sarsan anlaşmamız devam etmeyecek. Eğer böyle bir şey olursa da bir daha senin işlerini halletmeyiz.' Hiç unutmam, Ali ayağa kalktı sonra beni tutup bazen yaptığı gibi vuracakmışçasına yumruğunu savurdu ve 'Kiminle konuştuğunun farkında mısın sen?' dedi. Ben de 'Evet, hem de çok iyi biliyorum.' dedim. Güldü ve dedi ki: 'Benim bir kuruş dağıtmama bile izin vermeyeceksiniz değil mi? Tamam, söz veriyorum. Bir daha böyle bir şey yapmayacağım.'"

MICHAEL PHENNER: "Robert Abboud, Muhammed'in danışmanlar tarafından uygun bir biçimde temsil edilmediğini fark edince Hopkins & Sutter'ı da işin içine dâhil etti. Ali'nin avukatı, Herbert'ın da avukatı olan Charles Lomax'tı ve bu durum potansiyel bir çıkar çatışması anlamına geliyordu.

"Birlikte yaptığımız ilk birkaç toplantıda Muhammed beni çok derinden etkilemişti. Antipati duyamayacağınız bir kişiliği vardı. Eğer insanları gerçekten anlayabilen biriysen ve Ali'yle aynı masada oturuyorsan onu sevmeme gibi bir şansın yok. Yıllarca aldığım hukuk eğitimi, bana Muhammed'le geçirdiğim zamanlardaki kadar çok şey katamamıştır. Hukuksal durumu karmakarışık bir haldeydi. İmzaladığı kontratları ve desteklerini geniş çerçevede ele alan ve içinde bulunduran hiçbir kayıt yoktu. Sadece hukuksal durumu değil, maddi durumu da bir o kadar karmaşık ve anlaşılamaz hâldeydi. Açıkça görülüyordu ki elinden bu zamana kadar çok yüklü miktarlarda para geçmişti ama sadece çok az bir kısmı kendisi için harcanmıştı. Paraların çoğunu dağıtmış, ona buna vermişti çünkü hayır diyemiyordu.

"Yaptığımız ilk şey Ali ve Herbert arasındaki yönetim sözleşmesinin revizyonunu müzakere etmek oldu.

Müzakerelerde Ali'yi biz, Herbert'ı de Charles Lomax temsil etti. Herbert'ın payının azaltılması sorgulanan bir şey değildi zaten; dahası, Muhammed'le pazarlık yapanlarla aynı şeyi uyguladık. Sonra bulabildiğimiz tüm anlaşmaları gözden geçirdik ve tüm ödemelerin zamanlamalarını inceledik, paranın akıllıca yönetilip yönetilmediğine baktık. Geçmişte Ali'nin parası yeterliydi çünkü dövüşlerden yüklü miktarda sıcak para akışı vardı. Ama şimdi o kaynağın gittikçe eridiğini ve alternatif çözümler üretmesi gerektiğini tespit etmiştik. Bu yüzden Robert Abboud'un yaptığı ikinci şey Barry Frank'la irtibata geçmek oldu."

BARRY FRANK: "İkinci Spinks dövüşünden hemen önce Robert Abbound beni aradı. Ali maddi sıkıntıda olduğu için çok üzgündü ve zengin iş adamlarından oluşan bir grup toplayarak bu yanlışı düzeltmek istiyordu. Ali'nin hukuksal meselelerini Mike Phenner, finansal işlerini Banka, gelir yaratma işini ise IMC halledecekti. Bu işe girmekle ilgili bazı endişelerim vardı çünkü Ali'nin, iş yaparken ondan ona atlama eğilimiyle ilgili bazı duyumlar almıştım. Ama Chicago'ya uçtum; Ali de kurduğumuz üç kişilik yönetimi kabul etti. Anlaştığımız en önemli şeylerden biri de -belki de en önemlisi- benim Herbert'la değil doğrudan Ali'yle çalışmamdı. Hepimizin sonradan anladığı gibi, bu ilişki çok derin olmasına rağmen bugüne kadar Herbert Muhammed'la hiç tanışmamıştım.

"Başlarda, IMG Ali için bir şeyler yapmaya çalışırken biz Ali'nin daha önce yaptığı anlaşmalar yüzünden elimiz kolumuz bağlanmış bir hâlde bekliyorduk. Yıllarca, insanların önüne koyduğu her şeyi imzalamıştı.

"Bazen insanların önüne koyduğu anlaşmaların amaçlarının ne olduğu ya da ne anlam ifade ettiği hakkında bile hiçbir fikri olmazdı. Bazılarıysa kendi çıkarlarını Ali'ninkilerin önüne ge-

çirip ondan faydalanmaya çalışıyorlardı. Yani, aslında ilk sorunumuz Ali'nin kendi ismini denetleyememesiydi.

"Biz yasal bir şirketle bir şeyler yapmaya kalkıştığımızda Ali yüzde doksan, 'Tamam, sorun yok,' diyecekti. Biz de anlaşmanın ilk prosedürlerini uygulamaya başlayacaktık. Tam da bu esnada odunlukların arkasından biri çıkıp gelecek ve 'Durun! Yapamazsınız! Ali daha önce benimle anlaştı,' diyecekti. Bir keresinde Converse'le Muhammed Ali konseptli ayakkabı anlaşması imzalıyorduk ama anlaşma daha başlamadan bitti. Çünkü bugüne kadar Muhammed'e bir kuruş bile ödemediğini düşündüğüm bir adam çıkıp geldi ve Muhammed'le daha önceden bir ayakkabı mutabakatı sağladıklarını söyledi. Chrysler'la de aynı şekilde başladığımız bir anlaşmayı bitiremedik çünkü Muhammed başka biriyle Muhammed Ali arabaları için anlaşma yapmıştı. Ama şimdilerde otomobil pazarı hakkında biraz bilgim var çünkü altı yıl boyunca J. Walter Thompson hesabına Ford'da çalıştım. Otomobili piyasaya sürmek milyonlarca dolara mal oldu ve dahası oradaki insanların neler olduğu hakkında en ufak bir fikirleri yoktu. Ama karşılaştığımız onca soruna, sıkıntıya rağmen istediğimizi aldık; işlerimizi halletmeyi başardık. Mike Phenner, Ali'yi daha önce yapmış olduğu anlaşmaların sorunlarından kurtaracak harika bir iş başardı. Bankadaki insanlar korkunçtu. Ama bizim yanımızda da Ali vardı sonuçta. Leon Spiks'ten unvanını geri aldıktan sonra Ali'nin popülaritesi tavan yaptı; biz de böylelikle çalışmalarımıza devam edebildik.

"*Freedom Road* üstünde bir anlaşmaya vardık ve bu anlaşma ona yedi-sekiz yüz milyon dolar kazandırdı. Robert Walker [Amerikan Program Bürosu başkanı] bir eğitim turu kurdu; bu da bir diğer yarım milyon dolar sağladı. Idaho patatesten 250.000 dolar ve Muhammed resmen emekli olduktan sonra 1979'da yayımlanan *Muhammed Ali'ye Veda*'dan

800.000 dolar aldık. Daha sonra Avrupa'nın on şehrinde *Muhammed Ali'ye Veda* törenleri düzenleyerek de bir milyon dolar kadar bir para topladık.

"Yine bu turlardan biri için Danimarka'dayken Elsinore Kalesi'ne gittim ki *Hamlet*, Shakespeare'in en sevdiğim oyunudur. Geri döndüğümde Ali nereye gittiğimi sordu. Ben söyleyince de oyunun konusunu öğrenmek istedi. Ben de karşısına oturdum ve saatlerce Hamlet'in hikâyesini anlattım. Küçük bir çocuk nasıl bir peri masalı dinlerse öyle hareketsiz dinledi. Bitirdiğimde 'Bunların hepini Shakespeare kafadan mı yazmış?' diye sordu. Ben de 'Yani, bir kısmı gerçek aslında ama temel olarak o uydurmuş.' dedim. Ali dedi ki: 'Müthiş. Peki, hayalet gerçek miydi yoksa o kısmı da mı Shakespeare uydurmuş?' Ayrıca Avrupa'ya *Bu Senin Hayatın* adlı bir televizyon yayını gerçekleştirdik. İngiltere'de bunun için Ali'ye 350.000 dolar gibi bir para ödendi. Bunların tümü iki yıldan daha kısa bir sürede gerçekleşti. Bu arada 2.500.000 dolarlık bir vakıf fonu oluşturduk. Herkes çok mutluydu."

ROBERT WALKER: "Barry Frank aradığında Ali'yi temsilen telefona çıktığım için deli gibi mutlu olmuştum. Yıllar boyunca ülkedeki en önemli konuşmacılar, Martin Luther King, Jane Fonda, Ralph Nader ve Ronald Reagan'la randevu ayarlamıştım. Ama Ali de onlar kadar önemli ve istenen bir adamdı.

"Onlarca farklı kampüse bir tane ana tur düzenlemiştik. Ali müthişti. İnsanlara duymak istedikleri şeyleri değil de kendi inandığı şeyleri söylerdi. Ama sonunda onlara asıl istedikleri şeyi, Muhammed Ali'yi verirdi. Tek problemimiz, Ali'nin uçakla seyahat etmeyi sevmeyip onun yerine otobüsü tercih etmesiydi. Konuşma başına on beş bin dolar ödenen biriyseniz ki bize o kadar ödeniyordu, zaman ve uzaklık açısından esnek olmanız gerekir. Yani sonuç olarak, uçmalısınız. Böyle bir sıkıntımız vardı ama Ali'yle durumu tatlıya bağlamıştık.

Emrimizde bir jet olursa istediğimiz zaman uçabilir hatta gerektiğinde günde iki konuşma bile yapabilirdik. Diğer müşterilerimden birini aradım. O zamanlar Ben Abruzzo, Larry Newman ve Maxie Anderson -Atlantik Okyanusunu Çift Kartal II'yle geçen üç balon pilotu- adına da çalışıyordum. Ben ve Larry'nin bir Lear jeti vardı. Ben de jetini kiralamak isteyip istemediklerini öğrenmek için Larry'yi aradım. Larry, Muhammed Ali'yi duyunca 'Daha iyi bir fikrim var, jeti ben kullanacağım,' dedi. Böylelikle spor dünyasının bir numarası Muhammed Ali ve Larry Newman ile uçmuş olacaktım. Uçağa daha ilk girdiklerinde Larry; Muhammed'in, normalde yardımcı pilotun oturması gereken yerde, pilot kabininde oturduğunda daha az korkacağını ve daha rahat bir seyahat yaşayacağını düşündü. Larry dedi ki: 'Sana nasıl uçulduğunu göstereceğim.' Ardından Muhammed'e kulaklıkları taktı. Uçak otomatik pilotta uçuyordu ve Muhammed'e neler yapması gerektiğini basitçe anlattı Larry. Muhammed âdeta mest olmuştu. Şimdi uçağı uçururken ezbere şiir bile okuyordu: 'Arı gibi sokarım / Bu gerçekten benim / Muhammed Ali!' Ve Larry'nin anlattığına göre, yakınlardaki bir ticari uçağın pilotu onu duymuş. 'Aman Tanrı'm, korkarım bu gerçekten de Ali,' demiş. Ali, 'Ne diyor?' diye sormuş. 'Merak etme; çok güzel uçtuğunu söylüyor,' demiş Larry."

Bu arada üçlü yönetim işini yapmıştı ve Marge Thomas adlı yönetici, diğer günlük finansal işlemler ve muhasebe evrak işlerinin başına getirildi.

MARGE THOMAS: "Chicago'da bir istihdam ajansında çalışan bir arkadaşım vardı. First National Bankası ona, alacakları çalışanlarda aradıkları özelliklerin olduğu bir liste getirmiş; o da bana, bu işe en uygun kişi olduğumu düşündüğünü söyledi. Ben daha önce bakımevinde müdürlük

ve Chicago hastanesinde yönetici danışmanlığı yapmıştım. Muhasebeci değildim ama bu işi iyi biliyordum ve gündelik yönetim gerektiren her işi yapabilirdim.

"Arkadaşım bana pozisyonun ne olduğunu tam olarak söylememişti ama First National Bankasıyla görüşmeye gidip gidemeyeceğimi sordu. Banka yetkilisi John Clark'la üç buçuk saatlik bir görüşme yaptık. Bunun ardından beni hafifçe bir araştırdılar, yokladılar. Suç dosyamın olup olmadığına dair küçük bir polis araştırması yapıldı ki yoktu. Eski patronlarımla da irtibata geçtiler. Sonunda Bay Clark beni aradı ve müdürünün benimle görüşmek istediğini söyledi. Tüm bu geçen zamanda ne yapacağım ve kiminle çalışacağım hakkında bir şey söylememişlerdi. Bu biraz esrarengiz bir şey olmuştu. 'Bu adamla çalışmak isteyeceğimi nereden biliyorsunuz ki?' diye sordum. Bay Clark da bana, 'Eminim isteyeceksiniz' dedi.

"Aralık ayındaydık [1978], yılbaşına çok az kalmıştı ve görüşme ayarlayabileceğimiz tek zaman pazar sabahıydı. İlk olarak Bay Clark benim için bir araba göndereceklerini söyledi ama ben kendim kullanabileceğimi, gerek olmadığını söyledim. 'Bana nerede olmam gerektiğini söylemen yeterli, kendim gelirim,' dedim. İşler çok gizemli bir noktaya varıyordu. Hatta mafyalar hakkında falan düşünüyordum; bunun gibi birçok şey düşünmeye başlamıştım. En kötü ihtimalle istediğim zaman ayrılabileceğim kendime ait bir araç olmuş olacaktı. Sonra, bana yeri söyledi; ben de hemen toparlandım çünkü Chicago'daki herkes gibi, Muhammed Ali'nin Woodlawn Bulvarı'ndaki büyük evin sahibi olduğunu biliyordum. Eve gittim ama o orada değildi ben de bu yüzden Veronica'yla konuştum.

"Birlikte birkaç saat geçirdik ve bana, bilgilendirildiği kadarıyla işe alınmış olduğumu söyledi ama yine de resmî sonuç için Muhammed'in kesin sözünü bekliyordu. Ben de 'Tamam,' dedim ve ayrıldım. Ertesi gün tekrar gitmem için

arandım. Vardığımda Muhammed'in etrafında birçok insan vardı. Bana doğru baktı ve 'Hey, Bayan Thomas'sınız değil mi?' dedi. Üst kata çıktık, herkes aşağıda oturma odasında otururken biz merdivenlerin üst tarafında, yukarıda oturmuş konuşuyorduk. Bana dedi ki: 'Pekâlâ, eğer karım sizi severse işe alındınız. Ayrılmadan önce karımı gördüğünüzden emin olun.' Ben de Veronica'nın yanına gittim; iki haftalık ücretimi peşin olarak cebime sıkıştırdı. 'Bu nedir?' dedim. 'İki hafta ülke dışındaydık, bu yüzden o iki hafta çalışamadın; bu senin suçun değildi o yüzden Muhammed sana o iki haftanın ödemesini yapmamı istedi.'

"İşte böyle tanıştık. Neden işe alındığımın açıklaması ortada; o işe alınmak için gereken her şeyi yapmıştım. Sanırım bana günlük yönetici ve finans müdürü olduğumu söyleyeceksiniz. Banka hesaplarını işlettim, harcamaları denetledim, çekleri yazdım ve imzaladım. Bazıları gelip benden çek yazmamı istedi ama Veronica ya da Muhammed'in emri olmadan yazmayacağımı söylüyordum, tabii ki bu bazı sorunlara yol açtı. Diğer görevim de izlediğim giderleri azaltmaktı ama bu gerçekten zor bir işti çünkü Muhammed, ona birinin parayla ilgili nasıl hareket edeceğini söylemesinden hiç hoşlanmazdı. Muhammed'in, daha önce hiç görmediği kaç kişiye para vermem için bana kaç kez talimat verdiğini size sayamam. Bir keresinde yolda yürüyen sarhoş, sahipsiz bir adamı eve getirmişti. O gün işe geldiğimde bana, 'Bu adama beş bin dolar ver,' dedi. Ben de 'Sen ne diyorsun Muhammed?' dedim. 'Bu adam uzun süredir duş almamış, kıyafete ve yatacak yere ihtiyacı var,' dedi. Ben de dedim ki: 'Muhammed, bu adama şimdi o parayı verirsek gidip kendine çeki düzen mi verecek yoksa tekrar içki mi içecek? Sadece paraların havaya uçmuş olacak bunu sen de biliyorsun.' Aslında işveren oydu ve bana dedi ki: 'Peki patron kim, sen mi yoksa ben mi? Para kimin parası peki?' Ben de ona, 'Muhammed bak, bunun bir mantı-

ğı yok; eğer adama yardım etmek istiyorsan git onun üstünü başını düz ve bir otele yerleştir ki duşunu alabilsin kalacak bir yeri olsun. Sonra da birkaç dolar ver ki düzgün bir yemek yiyebilsin. Böyle bir adamı kurtarmak için eline beş bin dolar vermek gerçekten çok saçma,' dedim. O adam için beş yüz dolar çıkardım, Muhammed onu benden aldı ve ona birkaç kıyafet alıp bir otele yerleştirdi; kalan tüm parayı da adama verdi.

"İlk tartışmamız kendi banka hesaplarımı kontrol edememden kaynaklanmıştı. Ben bir vergi muhasebecisi istedim ama Muhammed bunun gerekli olmadığını söyledi. Bana dedi ki: 'Çekleri sen yazıyorsun, bankada ne kadar olduğunu bilen sensin.' Ben de 'Her işe koşunca hiçbiri düzgün olmuyor. Sadece bir kişi hem çekleri yazıp hem imzalayıp hem de karşılaştırıyor olmamalı,' dedim. 'Sen kendine tuzak kuruyorsun, istediğim kadar parayı buradan alıp bir şekilde icabına bakabilir, örtbas edebilirim.' O da bana benim ondan bir şey çalmayacağımı bildiğini söyledi. Ben de dedim ki: 'İşte senin tüm sorunun bu. Haklısın, ben senden asla çalmam ama diğerleri çalıyor. Hesapları karşılaştırması için benim yanımda birine daha ihtiyacın var. Bir şeyleri doğru düzgün yapmayı öğrenmelisin artık.' Sonunda pes etti ve Michael Phenner'e bir vergi muhasebecisi bulmasını söyledi, tam bir deliydi. Bana, beni sevdiği için çok şanslı olduğumu yoksa şimdiye kadar beni çoktan kovmuş olacağını söyledi -bunun bir jest olmadığını umuyorum.

"Muhammed için yapmaya çalıştığım başka şeyler de oldu. Ona kurumsal sağlık sigortası yaptırdım, hiç böyle bir şey yaptırmamıştı. Öncesinde, çalışanlardan birinin başına bir şey gelirse tüm sağlık giderlerini Muhammed cebinden ödüyordu. Suistimalleri azaltmaya çalıştım çünkü gördüklerim beni sinirlendiriyordu. Muhammed'in başında, anlaşmayı kesinlikle reddettiğim bazı kişiler de dolaşıyordu. Aslında bazı

arkadaşları beni kovdurmaya bile çalıştı ama Muhammed hiçbir zaman benimle ya da çalışmamla ilgili bir sorun yaşamadı. Bir keresinde bana dedi ki: 'Seni bundan yirmi yıl önce yanıma almalıydım Marge, biliyorsun değil mi?' Ben de dedim ki: 'Hayır Muhammed, almamalıydın. Eğer öyle bir şey yapmış olsaydın, muhtemelen şimdiye kadar ikimiz de ölmüş olurduk.'"

Ali ve Veronica 1979'un başlarında Los Angeles'a taşındı ama üçlü yönetim, çalışmalarına devam etti. Marge Thomas California'ya taşındı ve yakınlardan bir ev aldı. IMG, biriktirmeye ve Ali'nin gelirlerini arttırmaya devam etti. Hopkins & Sutter sıkıntılı olan yasal açıkları kapattı ve Chicago First National Bankası, Ali'ye bir yatırım portföyü oluşturdu. Robert Abboud diyor ki: "Gerçekten işleri yoluna koymuştuk, her şey yerli yerindeydi ve kendi kendime dedim ki: 'Aman Tanrı'm, işte bu hikâye mutlu sonla bitenlerden olacak! Muhammed ve ailesi finansal olarak güvenli bir hayat sürecek.' Ama sonra, her nasıl olduysa Ali planları değiştirdi ve her şey dağılmaya, yıkılmaya başladı."

BARRY FRANK: "İşler yolunda giderken bile bazı sıkıntılar ve sorunlar vardı. Avrupa'daki *Veda* turumuzu iyi hatırlıyorum, Concord'dan sekiz kadar koltuk almıştık. Bu biletler biraz pahalıydı; sadece gidiş, kişi başı bin beş yüz dolara yakındı. Tam kontrolden geçiyorduk ki listede olmamasına rağmen Bundini çıkageldi. Yanında da iki tane kocaman bavul vardı. Gerçekten ağlıyordu, yüzünden aşağı yaşlar süzülürken Ali'ye onu da götürmesi için yalvarıyordu. Ali bana döndü ve onun için de bilet almamı söyledi. Ben de Bundini'nin bu seyahate dâhil olmadığını ve onun yol parasını ödemeyeceğimizi söyledim. Ali de 'Tamam, ben ödeyeceğim,' dedi. Koca bavullar bize ekstra beş yüz dolara mal

olmuştu. Bundini'nin bavulları içinde ne olduğunu gerçekten çok merak ediyordum. Sonra bir baktım ki onlar aslında Ali marka gömlekler, şapkalar ve diğer ıvır zıvır.

"Gittiğimiz her yerde, tezgâh açıp hatıra eşyaları satıyordu. Ve elbette, turu satın alarak ona milyon dolarlar ödeyen adamlarla rekabete giriyordu. Mesela Kophenag'a gittik. Tanıtımcının hatıra eşyaları satma hakkı vardı ama Bundini, tanıtımcı ile rekabet ediyordu. Ali'ye, 'Bunu yapamazsın, sözleşmemiz var,' dedim. O ise bana, 'Kimseye bir zararı yok ki!' şeklinde karşılık vermekle yetindi. Bundini tam bir baş belasıydı. Gideceğimiz her yere sürekli geç kalıyordu. Özel jetimiz vardı ve o, sürekli jeti durduruyordu. İnsanlar sürekli o kocaman bavullarını taşımasına yardım etmek zorunda kalıyordu. Bu durum beni resmen deli ediyordu. Çünkü bütün geziyi planlamıştık. Bütün otel rezervasyonlarımızı yapmıştık. Sayılı özel koltuğa sahip uçağımız vardı. Bütün bunlara karşılık bizim elimizde hiçbir işe yaramayan, sadece biraz para aşıran, her şeyi mahveden bir Bundini vardı. Bu durum Ali'nin hiç ama hiç canını sıkmıyordu. Ama beni benden almıştı.

"Yanılmıyorsam iki yıl sonra benim çok kötü titremelerim başladı. Wisconsinli, güya Ali'ye çok para kazandıracak teklifle gelen, ismini hatırlayamadığım bir adam vardı. Ama ortada ne para ne bu işin garantisi ne de kontrol vardı. Los Angeles'a uçtum ve Ali ile her zamanki o durumu yaşadık. Her zamanki dediğim; evinde oturup onunla konuşmak için bekleyen diğer yirmi insanla işlerini tamamlamasını beklemek, ardından da 8 kişi oturup dinlerken iş görüşmesi yapmaya çalışmak işte. Ali'ye başka insanların karşısında tartışmak istemediğimi söyledim. O da bana, onların arkadaşları olduğunu ve konuşabileceğini söyledi. Ali'ye bunun başka kimseyi ilgilendirmeyeceğini ve yalnızca onunla benim aramda olduğunu söyledim. Ali ise bunu benim dediğim şekilde ya-

pabilecekmiş gibi durmuyordu.

"Her neyse. Ali'ye, Wisconsinli adamın iş teklifini reddetmesini söyledim ama o yine de kendi bildiğini okudu ve kabul etti. Ama neyin ne olduğunu fark edebilmiştim; Howard Bingham dışında pek çok kişi ve grup, işimizden dolayı bizi kıskanmaya başlamış ve altüst olmuştu. Altüst olmuşlardı. Çünkü vurgunculardan artık eskisi gibi pay kopartamayacaklardı. Ali ilk defa gerçekten para kazanmaya başlamıştı ve bu korkutucuydu çünkü bir daha gerçekten boks yapmazsa ne yapacaklardı? Birçoğu sadece kendisi için oradaydı ve bu noktadan sonra durum kötüleşiyordu.

"Ali'ye bir teklif götürdüm ve iyi bulmadı. Ali'ye bunun ciddi anlamda iyi olduğu ve iki yüz bin doları elinin tersiyle ittiğini anlatmaya çalıştım. O da bana bunun hiçbir şey olmadığını ve yapmak istemediğini söyledi. Kaddafi ile yakın ilişkiler kurmayı seçti. Çevresindeki bazı insanlar onun da Kaddafi gibi Müslüman olduğunu ve Jimmy Carter'ın kardeşinin yapmayı denediği gibi Lübnan petrolünden para kazanarak zengin olabileceğini aklına soktular.

"Kaddafi ile ilişki fikri oldukça olumsuzdu. Birçok insana bundan ötürü yol vermişti. Ali, Kaddafi ile anlaşma konusunda ısrarcıydı ve ben ona, 'Bak Ali, senin arkadaş olmak istediğin kişi senin işin ama çoğu insan bunun pek de öyle olmadığını düşünüyor dostum!' dedim.

"Ama son raddeyi, Lari Holmes ile kavga edince aştı. Holmes ile dövüşeceğini duyurduğunda Ali'ye, 'Burada iki şey yaptın. Birincisi, kafandan bir ton yalan uydurdun çünkü bu bizim veda gezimizdi. Senin veda gezin olduğuna dair yemin ettin ama hiç de veda etmedin. İkincisi, cenazene gelmek istemiyorum çünkü böyle giderse öteki tarafı boylayacaksın. Çok büyük bir hata yaptın, senin şanını zedeleyecek ve üzüleceksin," dedim. O da bana Herbert'ın onu dövüşe getirdiğini ve yapacağını söyledi. 'Eğer Herbert arkandaysa tamam

sorun yok. Kesinlikle bu hakka sahipsin ama IMG bu işten uzaklaşacak,' dedim.

"Olanlar kısaca böyle. Ben Ali'yi sevdim ve hâlâ seviyorum. Onun harika biri olduğunu düşünüyorum. Onunla yalnız kaldığım zamanlarda o hep müthişti; düşünüleceğinden daha zeki, mantıklı ve bilgiliydi. Ama belli ki kendi ve ailesi için doğru olanı yapmakla etrafındaki yalakaların kendi bencil çıkarları için istediklerini yapmak arasında kalmıştı. Burada oturup bunları düşünmek beni öfkelendiriyor ve üzüyor. Ali harika biriydi. Bazı konularda, bayağı bilgiliydi ama diğerlerinde ise saf ve çocuksu ve kolayca yönlendirilebilen biriydi. Bütün geçmişi beceriksizce yönetmesine rağmen, eğer bizimle birlikte kalıp Holmes ya da Trevor Berbick ile kavga etmeseydi yılda iki milyon doları, hatta daha fazlasını, ömrünün geri kalan her yılı kazanıyor olacaktı. Alanında yer edinmiş sağlam şirketlerle uzun süreli ilişkileri olacaktı. Para için çalışmasına bile gerek kalmayacaktı, sadece bazen gözükmesi gerekecekti. Ve belki de bunların en üzücü yanı, Ali'nin onca insan tarafından kullanılıp sömürülmesi yüzünden artık onayının çok anlamı kalmamıştı. Adıyla gelen güvenirliliği feda etti. Bu gerçekten çok ironik. Muhammed Ali, o ki hayatı boyunca ilkelerinin arkasında duran biri olmuştur ve ben hâlâ öyle olduğunu düşünüyorum, adının değerini fark edemediği için güvenirliliğini kaybetti."

IMG, Ali'nin gruptan ayrılmasını sağlayan mali üçlünün ilk etkeniydi. Chicago First National Bankası bunu takip etti. "O, Holmes ile kavga edince işler sarpa sarmaya başladı." Robert Abboud anlatmaya devam ediyor. "Buna müteakip, Muhammed bizim önerilerimize karşı akıllıca olmayan finansal kararlar vermeye başladı ve bizim bu durumu kontrol altına almamıza hiçbir imkân yoktu. Sanırım bütün sistem çöktü."

"Bu cidden can sıkıcı bir durumdu." Robert Richley olanları böyle hatırlıyor. "Çünkü biz iyilik yapmak ve değer katmak dışında bir şey yapmak istemiyorduk. Ama Muhammed raydan çıkmaya devam etti; bir taraftan böyle kötü kararlar vermesi, bizi durumu geliştirmek yerine sorunu çözmeye zorladı." Sonunda, Hopkins & Sutter da çekildi.

MICHAEL PHENNER: "Ali Chicago'dan Los Angeles'a taşındığında ne olduğunu öğrenmemiz ve herhangi bir şekilde kontrolü tutmamız giderek zorlaştı. Durumun doğru yönetilip yönetilmediği hakkındaki endişelerimin gitgide artması ve sanırım diğer iki şey, bizim çekilmemize yol açtı. Bunların ilki, Ali'ye tavsiyede bulunabilmemize rağmen ne yapacağını söyleyememememizdi. İnsanlara, onlar harekete geçene kadar tavsiye verebilirsiniz ama yasal olarak eğer atanmış bir vesayetiniz yoksa birinin sözleşme imzalamasına engel olamazsınız. Bu bizim için süregelen bir problemdi. Ali bazen bizim tavsiyelerimizi dinler, bazen de bilmediği için ya da birine yardım etmeye çalıştığı için çok kötü sözleşmelere imza atardı. Ayrıca Ali'nin, Virginia'dan Richard Hirschfeld adlı bir avukatla olan ilişkisinden rahatsızdım. Bir seferinde Hirschfeld, Ali adına vakıf fonundan para çekmeye çalışmıştı ki bunu yapamadı ve Ali'yi benim onaylamadığım nice şeyin içine itti. Nihayetinde, Muhammed'i aradım ve dedim ki: 'Yeter! Biz seni başkası temsil ederken temsil edemeyiz ve sen hâlâ bizim en iyi önerilerimizi kulak ardı ediyorsun. Üzgünüm ama istifa etmek zorundayız.'

"Bunu söylemekten nefret etmiştim. Kendimi kötü hissediyordum. Daha da kötüsü ona istediğim kadar yardımımın dokunamamasıydı. Bizim amacımız Muhammed için öyle bir şey bırakmaktı ki bir daha finansal bir derdi olmasın. Biz bunu başaramadık. İstifa ettiğimizde Muhammed'e dedim ki: 'Sana karşı sevgi ve saygım sonsuz. Senin çok iyi biri

olduğunu düşünüyorum ama sen bizim yardımımıza ihtiyacın varmış gibi davranmıyorsun. Daha çok sanki fakir olmak anayasal hakkınmış gibi davranıyorsun."

Üçlünün liderleri, hayatlarına devam ettiler ve işlerinde gayet başarılı oldular. Robert Abboud, Texas *First City* Bankası yönetim kurulunda; Robert Richley ise Abboud ile birlikte çalıştığı aynı bankanın başkanı oldu. Barry Frank, IMG'de başkan yardımcılığına geçti. Burada, dünyada en çok ticari kazanç sağlayan yirmi beş sporcudan on ikisini idare ediyor. Michael Phenner, Chicago'daki Hopkins & Sutter yönetici ortaklardan biri.

Ali'ye gelecek olursak: Finansal olarak rahat bir konumda olmasına rağmen olabileceği kadar rahat değil. Eşi Lonnie, UCLA'dan işletme mastırı almış ve finansal durumlarını olabildiğince iyi yönetiyor. Ama Ali, arada sırada hâlâ sömürülmeye devam ediyor ve iyi sözleşmelerle kötü sözleşmeleri ayırt edemiyor.

"Beni endişelendiren şey kötüye kullanım." Ali'nin eski arkadaşlarından Ramsey Clark'ın düşünceleri bu yönde. "Onun Herbert ile olan ilişkisi ve Muhammed'in aldığı finansal kararlar beni hep endişelendirdi. Ama Muhammed Ali kadar zengin, ünlü ve güçlü olmak, onun yaşadıklarını yaşamak ve parayı, gerçekleştirmek istediği iyi niyetli girişimler için verimli ve etkili kullanmak fazlasıyla zor. Kötüye kullanılma riski oldukça yüksek. Bu, aynı sömürgecilik gibi bir şey. Uranyum veya altın gibi zengin bir insan kaynağı var ve sömürgeciler ondan koparabildikleri kadar koparmaya çalışıyor. Bu yüzden paranın çoğu harcandı ama bunun için Ali'yi eleştiremem. Biz neysek oyuz; o bir finansal analist değildi ve gerçekleştirmek istediği hedefleri, parasını iyiye kullanma isteğini düşünürsek; elli milyon dolar dediğin nedir ki? Yüz milyon dolar dediğin nedir ki? Bu küçük bir silah, sisteminin

önemsiz bir parçası. Velev ki Ali, bütün parasını topladı, organize etti ve sadece yüzde on yedisini yönetim harcamalarına ayırdı ve gerisini ihtiyacı olan insanlara en iyi beslenmeyi sağlayacak şekilde kullandı. Tabii ki bu önemli bir iş olurdu ama dünyayı değiştirmeye yetmezdi."

*Ali üç yüz bin dolarlık ödemeyi şiddetle reddediyor ve kazanç için öyle bir açıklama yapmış olamayacağını söylüyor. Arum, ödemenin yapıldığını ve Ali'ye ödenmesi gereken bütün paraların Herbert Muhammed'e ödendiğini belirtiyor ama Muhammed, paranın eline geçtiğini reddediyor. Ödeme hakkındaki haberler, *United Press International* tarafından bildirildi ve ülke çapında gazeteler tarafından dile getirildi.

15
DAYAK

ALİ'NİN EMEKLİLİĞİ İKİNCİ YILINA GİRERKEN boks için hiç bu kadar elverişsiz bir vücudu olmamıştı. Ali, 102 kilo olmuş ve refleksleri körelmeye başlamıştı. Kondisyonsuz ve 38 yaşındaydı. Ama pek çok kişinin, Ali'nin boksun dışında kalma savaşına büyük bir ilgisi vardı.

1980'in başında Ali'nin ringe dönüşüne yol açan bir dizi olay yaşandı. Muhammed Ali, yıllar boyunca dünyayı gezmiş, diplomatlar ve devlet başkanları tarafından onurlandırılmıştı. 1978'de Moskova'da Sovyet Lider Leonid Brejnev ile tanışmış ve daha sonra muhabirlere şunları söylemişti. "Brejnev dövüş gibi küçük şeyler hakkında konuşmadı. Barış ve insanlık için sevgi hakkında konuştu. Bana ülkelerimiz arasında daha iyi ilişkiler olması için elimden geleni yapmamı söyledi ve beni gayriresmî Amerika Birleşik Devletleri barış elçisi yaptı. Yani beni eğer Beyaz Saray'da görürseniz şaşırmayın. Birkaç yıl önce belediye başkanıyla zar zor tanışan, küçük siyahi Kentuckyli bir çocukken şimdilerde Rusya'da dünyanın en güçlü adamıyla konuşuyorum."[1]

Ali diplomatik yeteneklerini ciddiye alıyordu; ara sıra kendinden "Siyahi Henry Kissinger" diye bahsediyordu ve bu bakımdan çok da haksız değildi. Jimmy Carter, Tahran'daki ABD konsolosluğuna İranlıların yaptığı baskından sonra, muhtemelen Andy Young [Birleşmiş Milletlerde ABD elçisi] ile rehineleri kurtarmak için Ali'yi ara bulucu yapmayı uzun süre düşünmüştü. Ama Ayetullah, Amerikalılarla iletişime tamamen kapalıydı.

Daha sonra başka bir diplomatik fırsat ortaya çıktı. Sovyetler Birliği Afganistan'ı işgal etti ve Carter yönetimi, 1980 Moskova Olimpiyatlarını boykot için çalışmalar başlattı.

JIMMY CARTER: "Aralık 1979'da Sovyetler Afganistan'ı işgal ettiğinde dünya genelinde büyük bir nefret uyandı. Kongre oy birliği ile Moskova'ya Olimpiyat takımı göndermemeye karar verdi. Başkanın yetkisinden bağımsız olan Olimpiyat komitesi bir ekip göndermemek için ikiye karşı bir oy kullandı. Ben de Sovyetler Afganistan'ı işgal etmişken Moskova'ya gidilmesine karşıydım ama aslına bakılırsa üçüncü dünya ülkeleri saldırgan doğalarının bir sonucu olarak, Moskova'yı ödüllendirmenin önemini anlamamışlardı. Ülkemizin Afrikalılarla yakından ilgilendiğini anlamaları için uğraşıyordum. Andy Young'ı, beni Birleşmiş Milletlerde temsil etmesi için atadım ve bu bakımdan yaptığım şeylerden bir diğeri de ülkemizdeki en çok tanınan kişiden beni ve ülkemizi Afrika'da temsil etmesini istemem oldu. Siyasi partimin Olimpiyat boyutu kapsamında; ulusumuzun temel politikaları, bağımsızlık, insan hakları ve din konularında Muhammed Ali'nin açıklamalarına yönelik büyük bir ilgi vardı."

Başkan Carter Ali'yi Afrika'ya göndermek istediğinde Ali, Hint yardım kurumlarına para toplamak için on iki günlük Hindistan turundaydı.

HOWARD BINGHAM: "Dışişleri Bakanlığı arayıp ne istediğini açıkladığında Ali, Yeni Delhi'deydi. Ama sonra Ruslar ne olduğunu anladı ve gece yarısı Rus büyükelçisi otelimize geldi. Ertesi sabah otelden ayrılmamız planlanmıştı. Büyükelçi, Ali'nin neden gitmemesi gerektiğini anlatmak için bir saatten fazla zaman harcadı. Ali'nin gözlerinin içine bakıp Rusların Afganistan'da olmasının tek nedeninin Afganistan halkının onları istemesi olduğunu söyledi. Ali büyükelçiye inandı; neredeyse gitmiyordu. Ama sonunda, gitmekten yana karar verdi ve sabah Dışişleri Bakanlığı uçağı ile ayrıldık. Uçakta Ali, ben ve bazı Dışişleri Bakanlığı gö-

revlileri vardı. Sadece bize ayrılmış, evi arayabildiğimiz ve istediğimizi yiyebildiğimiz bir kompartımanımız vardı. Ali başta endişeliydi çünkü Rusların bizi vurabileceğini düşünmüştü. Ama Dışişleri Bakanlığından biri, 'Endişelenme, bu uçak izleniyor,' dedi. Sonra Tanzanya'ya indik. Bir sorun vardı; gördüğünüz üzere, Ali gerçekten politika içinde değildi."

Ali'nin gezisi daha sonra *Time* dergisi tarafından "Amerika yakın tarihindeki en tuhaf diplomatik görev" olarak tanımlandı.[2] Bu olay, en iyi ihtimalle eksik planlanmıştı ve en kötü ihtimalle de diplomatik bir felaketti. İslam dünyası Muhammed Ali'nin başkanlıkla ilgili görevine karşı anlayışlı olabilirdi ama siyahi Afrika açıkça öyle değildi.

2 Şubat 1980'deki Tanzanya'ya varışının üzerine Ali, başkan Julius Nyerere ile değil ama ülkenin Gençlik ve Kültür Bakanıyla buluştu, böylece ziyaret spor ziyareti olarak belirtildi. Diğer Tanzanyalı görevliler bu durumu ırkçı hakaret olarak algılayıp sinirlerini, "Amerika Birleşik Devletleri, Londra'yla müzakere yapmak için Chris Evert'ı mı gönderecek?" diye sorarak dile getirdi.[3] Dahası, dört yıl önce Amerika, yirmi dokuz Afrika ülkesinin Montreal Olimpiyatları'nı boykot etmesinden dolayı spor dünyasından reddetmişken; Ali, ev sahibine Afrika ülkelerinin Moskova Olimpiyatlarını boykot etmeleri gerektiğinin sebebini açıklayamıyordu. Zaten Sovyetler Birliği'nin bölgedeki devrimci hareketleri desteklediğinden de bihaberdi. Ali hazırlıksız bir basın toplantısında, "Bana Amerika'da bunu söylememişlerdi," diyerek çaresizliğini kabullendi. "Belki ben doğru olmayan bir şey için kullanılıyorum. Olaylara farklı bakmamı sağlıyorsunuz. Eğer yanlış yerdeysem, Amerika'ya geri döneceğim ve tüm geziyi iptal edeceğim." Bu esnada bir dışişleri görevlisi soru-cevap kısmını bitirmeye çalıştı ancak Ali devam etti. "Ben siyahi insanlara karşı hainlik yapmıyorum. Eğer bana bilmediğim

bir şey gösterirseniz, durumu değerlendiririm. Bana iyi ve olaylara farklı bakmamı sağlayacak sorular verdiniz."[4]

Tereddütlerine rağmen, Ali'nin sonraki yolculuğu Kenya'yaydı –olimpik boykotu destekleyen bir ülke. Orada, Carter'ın onu "güç durumda" bırakmasından ve "dünya genelinde Amerikan politikasını tekmelemeye" göndermesinden şikâyetçi oldu ve eğer "Amerika ve Güney Afrika'nın tüm tarihini" bilseydi, büyük ihtimalle başkanın istediğini reddedip Afrika turuna gelmeyebileceğini söyledi. Ama kendi inancını, "Rusların Afganistan'da yaptıklarını bile bile Moskova'ya gitmek yanlıştır," diyerek tekrar dile getirdi. Nairobi'de Ali, asıl amacının Amerika Birleşik Devletleri ve Sovyetler Birliği arasında nükleer savaşı engellemek olduğunu söyleyerek gezisine yeni bir gerekçe buldu. "Eğer bu iki beyaz adam kavga etmeye başlarsa" dedi Ali, "biz küçük siyah halklar ortada kalacağız."[5] Sonra, Gençlik ve Spor Bakanının Moskova'ya katılmak için kararlılığını yinelediği ülkede, Nijerya'daydı. Libya ve Senegal'deki molalarla tur tamamlandı.

HOWARD BINGHAM: "Gezi bittiğinde Beyaz Saray'a gittik. Ali, tahminimce Carter'ın zaten bildiği yaşananları başkana anlattı ve biz de orada yaklaşık yarım saat durduk. En ilginç kısım sonlara doğru İran'da neler olduğunu anlatmasıydı. Ali, eğer İranlılar rehinelere zarar verirse ne yapacağımızı sordu. Carter'ın dediği tek şey, 'Eğer bunu yaparlarsa çaresine bakacağım,' idi. Çaresine bakmak derken neyi kastettiğini söylemedi ama yüz ifadesinden çok ciddi olduğu anlaşılıyordu. Ali'nin Afrika gezisinin bir hayal kırıklığı olduğunu söyleyebiliriz. Bence Ali, Carter tarafından kötü kullanıldığını hissetmemişti ama canının sıkılma sebebi, Afrikalıların onu kabul ediş şekliydi. Sanırım kendini diplomat olarak düşünmüştü ve öyle olmadığını görmek onu biraz yaralamıştı."

Ali Afrika'dan döner dönmez hakkındaki dedikodular başladı. Nedenleri çoktu. Geri dönüş maçı için kendisine beş on milyon dolar ödenmesi beklendiğinden para da bir faktördü. Ayrıca, Ali'nin görevinin utancı şunu açıklığa kavuşturdu ki diplomatlığı oyunculuğundan çok daha zayıftı. "Ali'nin kendi işini yapacağı bir platforma ihtiyacı vardı," diye açıklıyor Jim Brown. "O, tüm dünyadaki insanlar üzerinde etkisi olan bir ruhtu. Ancak, o boksu bıraktıktan sonra topluma etki edecek organizasyonlarda boy gösterecek türden bir saadet adamı değildi. Futbolu en parlak dönemimde bıraktım ve ülke çapında sekiz ofisi olan bir organizasyon [Siyahi Ekonomi Birliği] kurdum. Harvard'dan işletme mastırım ve Tom Bradley ve NAACP gibileriyle çalışan bir ara yüzüm var. Ama Ali'nin benim yaptıklarımı anlayacak altyapısı ve entelektüel anlayışı yoktu. Onun hep insanlara yardım hayalleri vardı ama bunun etkili olabilmesi için sahne ışıkları altında olması gerekiyordu."

Kendi içinde bir sonu olan sahne ışıkları bile gerekçeler arasındaydı. "Ali bir müptelaydı," diyor Drew Brown. "Işıkların altında kendi ismini görmeye ihtiyacı vardı, kalabalığın sesini mutlaka duymalıydı. Dünyada, 'İşte bu köşede karşınızda tartışmasız dünya ağır sıklet şampiyonu, Muhammed Ali,' denilen tek bir spor var. Bu bir bağımlılıktır; her şey sizin etrafınızda dönüyor, herkes mükemmel olduğunuzu söylüyor. Ali hiçbir zaman uyuşturucuya bulaşmadı ama o bir şöhret bağımlısıydı."

"Onu oraya iten bir şey olduğu için mi geri döndü yoksa birçok insan dönmemesini söylediği için mi bilemiyorum," diyor Marge Thomas. "Biliyorsunuz, Muhammed komik bir adamdır, onun üstünde ters psikolojiyi kolaylıkla kullanabilirsiniz. Eğer bir şeyi yapmamasını istiyorsanız, o şeyi yapması gerektiğini söylemeniz yeterli olacaktır; inatçı bir katır gibi yapmamak için direnecektir. Ama bir keresinde

ona Larry Holmes ile neden kavga ettiğini sormuştum. O da 'Merge, ne kadar paran olduğu umurumda değil, arkadaşlarının kimler olduğu zerre kadar umurumda değil. Hayatta, merdivenlerden ringe inerken kalabalığın *Ali* diye bağırışları ve ıslık sesleri gibisi yoktur. Bunu duymak için tüm hayatını bile verirdin.' dedi. 'Ben değil Ali. Ben kimsenin bana ne amaçla olursa olsun vurmasına izin vermezdim,' dedim. Ama neden bahsettiğini anlamış olmalısınız. On iki yaşından bu yana pohpohlanan bir adam düşünün; dünya ayaklarının altında, küçük yaşlı kadınlar havaalanlarında ona doğru koşuyorlar ve 'Size dokunabilir miyim Bay Ali, lütfen dokunayım,' diye yalvarıyorlar."

Ama en basit açıklama en dürüstü olsa gerek. "Muhammed, sadece istediği için tekrar dövüştü," diyor Angelo Dundee. "Tüm sebepleri duydum. Parayı istedi, o da vardı bu da. Bazı insanlar, dövüşebildiği kadar dövüştüğünü çünkü dövüşmesine izin verilmeyen yıllara yenik düştüğünü söylüyor. Ama ben size başka bir şeyden bahsedeceğim. Muhammed ringin dışında hiçbir zaman mutlu değildi. Boksa âşıktı. Spor, rekabet. Bu onun kanında vardı; yensin ya da yenilsin, onu sonuna kadar sevdi."

5 Mart 1980'de Bob Arum, Haziran sonunda Ali'nin Dünya Boks Federasyonu ağır sıklet şampiyonu John Tate'le bir maça çıkmayı kabul ettiğini duyurdu.

Jeff Sims'le idman yaparken Ali, ağızlığını rakibinin yüzüne tükürdü ve ağzına bir yumruk yedi. Darbe, üst dudağındaki kas dokusuna kadar uzanan bir inç uzunluğunda bir yarık açtı. Yarayı kapatmak için dört tanesi içten olmak üzere on dikiş atıldı. Bu yarık Ali'nin ringe dönmemesi için diğer bir uyarı sayılır. 31 Mart'ta Tate, Mike Weaver tarafından yere yığılmıştı ve tekrar bir rakip aramaya çıkıldı.

Weaver, Scott LeDoux, Duane Bobick ve Bernardo Mercado düşünüldü ama yetersiz bulundular. Bu sırada

Ali'nin annesi, ilk kez halka açık bir şekilde oğlunun boksa dönmemesi gerektiğini söyledi. "Tekrar dövüştüğünü görmek istemiyorum." Odessa Clay bir muhabire şöyle dedi: "Onunla haftada iki üç kez telefonda konuşuyorum, ona her zaman söylüyorum bunu. Ama o hep ne yaptığını bildiğini söylüyor. Artık dövüşmesini istemiyorum."[6]

Açıkçası, emeklilik bir seçenekmiş gibi görünmüyordu artık; dikkatler Larry Holmes'un üstünde toplanmıştı. Holmes, Ali'ye yabancı olan biri değildi. 1973-1975 arasında Deer Lake'te idman arkadaşıydılar; biraz daha geri gidersek, Ali-Frazier I maçından önce de Joe Frazier ile çalışmıştı. "Joe, Ali'nin hırsını benden çıkartmıştı," diyor Holmes. Ama çok daha önemlisi, acı çeken bedenlerin ve unvanların artmasına rağmen Holmes asıl dünya şampiyonu olarak görülüyordu. Haziran 1978'de Ken Norton kararının ardından, dünya boks şampiyonu Mike Weaver'ın da aralarında bulunduğu yedi ardışık rakibini on iki turda nakavt etmişti.

GENE KILROY: "Larry ve Ali çok eskiden tanışıyordu. Larry çok iyi bir çocuktu. Birkaç kez amatörlerle dövüştüğünü gördüm ve onu çok beğenirdim. Sonra Olimpiyat [1972] denemelerinde Duane Bobick'e karşı kaybetti. Bundan sonra da Ali'yle görüşebilmek için Deer Lake'e geldi. Ali'yle ikisini tanıştırdım. Ali dedi ki: 'Yumruğunu göster bana.' Larry yumruk attı ve o gün başka da bir şey yapmadık, Deer Lake'teki salon daha hazır değildi. Onları Reading'deki Polis Atletik Ligi'ne götürdüm, birlikte boks yaptılar.

"Sonrasında Ali, 'Sen iyi bir çocuksun' dedi. Her zaman boks yaptığı kişileri överdi. Holmes ona antrenman arkadaşı olmak istediğini söyledi. Sanırım araba yıkamacısında falan çalışıyordu. Ali, 'Hayır, benim boks yapma tarzım bu değil,' dedi. Ben de 'Hadi ama, o iyi bir çocuk,' dedim. Ali de onu işe aldı ve ona doğru düzgün boks ekipmanları satın aldı çün-

kü Larry'de yalnızca eski, yırtılmış birkaç parça vardı. O gün hakkında hatırladığım diğer şey ise Ali'nin, Larry'nin gözünü kapatmasıdır. Ben de onu yanıma çağırıp 'Gel buraya oğlum, gözüne biraz buz koyacağım,' dedim. Larry de bana, 'Hayır, kesinlikle. Easton'a geri dönüp Muhammed Ali'nin yaptığı gözümdeki morluğu herkese göstermek istiyorum,' dedi.

"Larry, o vakitten sonra birkaç yıl daha yanımızda kaldı. Onu Zaire'ye götürdük ve havaalanında, yanımızda üç idman arkadaşı vardı: Larry, Roy Williams ve Boss Man Jones. Don King, Larry'yi bavulları taşıması için çağırdı. Larry bavulları toplamaya başladı, ben de 'Bir dakika! Sen bir hamal değilsin. Bırak bavulunu kendi taşısın,' dedim. Sonra, Zaire'de evini özlemeye başladı ve ülkeye geri döndü, biz de sadece iki antrenman arkadaşıyla kaldık.

"Ayrıca bir keresinde Larry'nin daha Ali'nin antrenman arkadaşıyken birine, 'Ali bir şampiyon ama ben de iyi bir dövüşçüyüm,' şeklinde bir röportaj verdiğini hatırlıyorum. Ali antrenman arkadaşlarıyla dövüşürken her zaman çok yumuşak oynuyordu, Bundini soyunma odasında ona bunun hakkında bir konuşma yaptı ve ben de iki sentimi buna koymuştum. İşte o gün Ali, Holmes ile idman yapmaya çıktığında ilk rauntta onun üstüne gitti. Pat-pat-pat-pat, Holmes'u köşeye itti ve dedi ki: 'Larry, bacaklarım gitti.' Larry de 'Hayır şampiyon, hiçbir şey yok,' dedi. İkinci rauntta Ali, tekrar onu yendi ve karşıdan bağırdı: 'Artık yaşlandım.' Holmes da 'Hayır şampiyon, hayır yaşlı değilsin,' dedi. Üçüncü rauntta, Larry'yi çok feci yendi. Köşesine çekildi ve bağırdı: 'Hadi ama Larry çok daha iyi bir dövüşçüsün. Benim sadece bir unvanım var o kadar.' Holmes ağlıyordu. 'Hayır şampiyon, yalan söylüyorsun.' Larry bunu çok da komik bulmamıştı muhtemelen ama buna rağmen Bundini ve biz başımızı öne eğdik, gülüyorduk."

Holmes'u eğiten ve yönlendiren Richie Giachetti, onun Ali'yle olan farkını iyi hatırlıyor.

RICHIE GIACHETTI: "1973'te birlikte idman yapmaya başladılar. Larry'ye koçluk etmek için oradaydım. Larry'nin işi, Ali'yi forma sokmaktı ama ben Larry'nin de iyiye gittiğinden emin olmak için gerekeni yapıyordum. Zaman geçtikçe elindekileri tutmak için kazanmaktan başlayıp son olarak Ali'yle dövüşmeye kadar gitmişti. En iyi seansları sadece kamptakilerdi. Eğer bir kalabalık varsa Larry geri çekilirdi. Yapacak bir işi vardı ve bu işin bir parçası da Ali'yi gölgede bırakmamaktı. Wepner dövüşünden sonra fark ettim ki istifa zamanıydı. Larry artık bir şey öğrenmiyordu ve ben de onun sadece bir boks maçı partneri olma sendromuna girmesini istemiyordum. Larry kalmak istedi. Ali'yi seviyordu. O zamanlar, Ali çok fazla para ödüyor ve sürekli dövüşüyordu; bu yüzden Larry tüm yıl çalışıyordu. Ayrıca, Ali dövüştüğünde Larry hazırlık maçındaydı yani buradan da para alıyordu. Gidişat çok güzeldi ama fark ettim ki Larry daha da iyiye gitseydi Ali onun gitmesine asla izin vermezdi ve eğer ne kadar iyi olduğunu görselerdi ona bir şans vermekten başka bir seçenekleri kalmazdı. Ayrıca, Larry'nin tekrar hırslanmasını istiyordum çünkü onun umursamayan bir dövüşçüye dönüştüğünü düşünmüştüm. Böylece ayrıldık ama iyi şartlarda bir ayrılıktı bu. Ali'ye, 'Larry'nin burada öğreneceği bir şey kalmadı; artık Larry'nin kendi yoluna gitme zamanı,' dedim. Doğruyu söylemek gerekirse zamanı geldiğinde Larry, Ali'yle dövüşmek istemedi. Bunun korkunç olabileceğini biliyordu... Ama teklif bir kez masaya kondu mu geri çevirmenin imkânı yoktu. Eğer Larry Ali'yle dövüşmeyi reddetseydi, halk ona asla şampiyon olarak saygı duymazdı."

MICHAEL PHENNER: "Ali bize Holmes ile dövüşe-

ceğini söylediğinde biz hâlâ Ali'yi temsil ediyorduk. Bu durumdan hoşlanmamıştım, bunun bir hata olduğunu düşünüyordum. Ama Ali, 'Sadece tek bir dövüş daha. Bu benim tüm yaşamımı kurtarabilir. Bir saat içinde böyle bir parayı başka nerede kazanabilirim?' demişti Ali'nin parayı istemesi bunun bir parçasıydı. Bence Ali dünyayı yeniden sarsmak istiyordu.

"Herkes onun yapamayacağını söylüyordu ama Ali'yi bilirsiniz; aykırı bir ruhtu. Bence Ali insanlara kazanabileceğini, Larry Holmes'u yenebileceğini göstermek istedi.

"Kilit kontrat görüşmeleri Don King'in evinde (Anneler Günü hafta sonuydu hatırladığım kadarıyla) yapıldı. Ali, Herbert ve King oradaydı. Holmes, Richie Giachetti ve King'in avukatı da... Hafta sonunu, çoğunlukla kontratı dandik bir daktiloda yazarak harcadık. Ali 8 milyon dolar, Holmes 2,3 milyon dolar civarı bir ücret alacaktı. Bana öyle geliyordu ki Holmes, Ali'ye saygı duyuyordu. Orada olan herkese sürekli ,Ali'nin tekrar dövüşmemesi gerektiğini söylüyordu. Ali'yle ringe çıkmak istemiyordu ama dövüşü reddetmenin hiçbir yolu yoktu."

Maç için kontratlar imzalandıktan sonra, her zamanki gibi dövüş öncesi tantana başladı. Ali, Holmes'a "yer fıstığı" adını taktı (Çünkü kafası yer fıstığına benziyordu ve onun kabuklarını soyup Georgia eyaletine, Plains'e göndereceğini söylüyordu). New York'taki Felt Forum'da, bir elini arkasında tutarak boks yaptı. ("Çok harika olduğumdan Holmes'la tek elle mi iki elle mi dövüşeceğime daha karar vermedim.") Ayrıca az ince bir bıyık bıraktı ("Çünkü ben yeni Dark Gable'ım").

O sıralarda, antrenman ciddiyeti Deer Lake'teki yeni boks partnerleriyle başlamıştı. Partnerlerden biri –daha sonra ağırsıklet şampiyonu olacak olan Tim Witherspoon- Ali'yle günlerini şöyle hatırlıyor.

TIM WITHERSPOON: "Yirmi üç yaşında daha yeni başlıyordum ve orada olmaktan mutluydum. Yani sonuçta o Muhammed Ali'ydi; etrafında olmak bile bir deneyimdi. İnsanlar sürekli onu farklı şeyler için rahatsız ediyordu. Herkes bir şey istiyor gibiydi. Ben de artık olağan bir şekilde takmamaya alışmıştım. İstediğim tek şey ona iyi bir çalışma sağlamaktı ve Ali bana her zaman düzgün davrandı.

"Neşeli bir kamptı. Daha sonra, Ohio'da Don King'in kampında da antrenman yaptım ve çok korkunçtu. Kamptaki herkes Ali'yi severdi; aynı Don King'in kampındaki herkesin Don'ın boğazından nefret ettiği gibi. Don'ın kampındaki cehennem, çoğu zaman yeterli yiyeceğin olmamasıydı. Kendi yemeğimizi kendimiz alırdık. Hatırladığım kadarıyla Don'ın kampındayken domuz yemediğimden dana pastırması istemiştim ve Don bununla dalga geçmiş, 'Bunu nereden öğrendiğini biliyorum, Ali'den,' demişti.

"Ali antrenmana başladığında kiloluydu, 113 kilo civarıydı belki ama iyi durumdaydı. Kum torbasında uzunca çalıştı. Bilirsiniz, şu yumruk attıklarında tavana doğru çıkan ve sonra tekrar geri sallanan iki tarafı elastik torba. Onun üstünde ve boks topunda hızlanmak için çalışma yaptı. Gölge boksu yapıyordu, ağır torbaya vurup onunla dövüşüyordu. Kum torbasında kendi vuruş stiline sahipti; başkasına tutturmak yerine kum torbasını asar ve etrafında hareket ederdi. İdmanda ilk günlerde bana vücuda çalışmamı söyledi bu yüzden vücuda çalıştım. Sonra, bana biraz acıdı ve vücuda çalışmaya bir iki gün ara vermemi söyledi ve ben de kafaya odaklandım. Ama sıradan idman seansları yaptık. O bana vurdu, ben ona geri vurdum. Ben de payıma düşen yumrukları yedim ama o kadar da çok değildi yani. Bana hiç, kafaya vurmaktan uzak durmamı söylemediler."

Ali'nin kampındaki insanlar onun sağlığını umursasın ya

da umursamasın, yine de giderek artan sayıda insan endişeliydi. "Ali geri dönmemeli," demişti Ferdie Pacheco, herkese. "Onun yaşında ve boksörkenki aşınma ve yıpranmasıyla beraber, vücudunun yaşayacağı aşınmadan kaçmasının imkânı yok. Hırpalanmış bütün organlarının daha da çok çalışması gerekecek. Kalbi, akciğerleri, böbrekleri, karaciğeri... Muhammed Ali de bir insan ve doğanın kanunları onun için de geçerli."[7]

Yaz başlayınca Ali'nin sağlığı hakkındaki tartışma yükseldi. Çeşitli organizasyonlar, Nevada Eyaleti Atletik Komisyonunun Ali-Holmes maçına lisans çıkarmasının doğruluğunu sorgulamaya başladı. Ali, geçmiştekinden daha yumuşak ve yavaş konuşuyordu ve refleksleri kötülemeye devam ediyordu. Bu yüzden 23 Temmuz 1980'de komisyon, lisans için bir ön koşul koydu: Ali iki günlük nörolojik ve böbreksel kontrol için Rochester'daki Mayo Clinic'e girdi. Kliniğin sözcüsü Ken Johannsen, Ali'nin ziyaretini şöyle anımsıyor.*

KEN JOHANNSEN: "O bir boksördü ve sağlık durumuyla ilgili çok sayıda tartışma vardı; tekrar dövüşmeye başlamadan önce bunlardan bazılarını çözmesi gerekiyordu. Zaten Mayo Clinic'e gelme sebebi de tam olarak buydu. Dövüş izni almak için bazı kontrollerden ve incelemelerden geçmesi gerekiyordu.

"Onu muayene eden doktorların daha önce böyle profesyonel dövüşçülerle ilgili bir deneyimi yoktu. Onu sanki normal bir hasta gibi muayene ettiler ve bulguları gösteren bir rapor verdiler. Nevada komisyonuna özel bir belge gönderdiğimizi sanmıyorum; çünkü zaten tüm hastalarımıza özel bireyler olarak hizmet veririz. Ve eğer Bay Ali bize gelip raporda bazı eklemeler ya da düzeltmeler yapmamızı isteseydi bile bilimsel sonuçlara ve bulgulara dayandıramadığımız hiç-

bir şeyi değiştirmezdik. Bizim böyle bir çalışma sistemimiz yok zaten."

Mayo Clinic'in değerlendirmesi doğrudan Nevada Eyaleti Atletik Komisyonuna iletilmişti ve bu temelde Ali'nin dövüşme izni onaylanmıştı. Sadece bu gerçek bile bir skandal. Ferdie Pacheco'nun belirttiği gibi: "Bir adamın sadece fiziksel muayeneyi geçmesi ödül ringinde dövüşmesi gerektiği anlamına gelmez. Anlaşılması o kadar da zor bir kavram olmasa gerek. Aslında bir dövüşçü yumruk yediğinde ne olduğunu antrenörler, dünyadaki tüm nörologlardan daha iyi bilir. Dövüşçünüzün tüm kariyerini daha gençliğinden itibaren izlersiniz; bir şampiyon oluşunu izlersiniz; daha da mükemmelleşmesini izlersiniz ve en sonunda aniden bir bakarsınız artık bunlara sahip değil. Ona nörolojik bir muayene yapsan, yanlış hiçbir şeye ulaşamazsın. Sugar Ray Robinson kırk dört yaşında olmasına rağmen dünyadaki tüm muayenelerden geçebilirdi ama o artık eski Sugar Ray Robinson değildi. Postu deldirenin; yirmili yaşlarının ortasındaki Wilfred Benitez ve Edwin Rosario, otuzlu yaşlarda aynı şeye maruz kalan Thomas Hearns ya da Ali, Joe Louis olması bir şeyi değiştirmez. Bunu salondaki herkes doktorlardan önce görebilirdi; çünkü doktorlar, iyi doktorlar, dövüşçüleri sıradan insan kriterleriyle değerlendiriyorlardı. Oysaki bunu yapamazsınız çünkü onlar profesyonel dövüşçüler."

Ama Ferdie Pacheco'nun gözlemindense Nevada Eyaleti Atletik Komisyonuna iletilen Mayo Clinic'in değerlendirmesinin içeriği daha çok şey söylüyordu. Nefroloji ve iç hastalıkları bölümünden Doktor John Mitchell ve Nefroloji bölümünden Doktor Frank Howard'ın hazırladığı iki ayrı rapor vardı. Doktor Mitchell, Ali'nin böbreklerini inceleyip "Ön muayenelerde hastada böbrek yetmezliği veya kronik ya da akut herhangi bir hastalık bulgusuna rastlanmamış olup sağ-

lığı mükemmel düzeyde iyidir," şeklinde bir rapor vermekle suçlanıyordu.

Doktor Howard'ın raporu başka bir meseleydi. Ve şöyle yazıyordu:

> Ali'yi 23 Temmuz 1980'de nörolojik muayenede gördüm. Londra'daki bir televizyon röportajında sersemlediğine ve konuşmasında bazı bozukluklar olduğuna dair yorumlar olduğundan; beyninde bazı hasarlar olduğu konusundaki konuşmalardan rahatsız oluyordu. Hasta, Londra'ya yaptıkları gece yolculuğundan kaynaklanan yorgunluğun da buna katkıda bulunduğunu söylüyor ve son on-on iki senedir orta derecede küçük küçük konuşma bozuklukları yaşadığını iddia ediyordu. Muayene günü çok yorgun olduğunu ve azıcık bir uykuyla durduğunu da belirtmişti. İp atlama, idman ve koşularda koordinasyon problemi olduğuyla ilgili tüm iddiaların da asılsız olduğunu belirtmişti. Ayrıca, hafızasının mükemmel olduğunu ve ardı ardına kırk beşer dakikalık beş tane ders bile anlatabileceğini söylüyordu.
>
> O, hiçbir zaman bilincini yitirmemişti; dövüşte çenesi kırıldığında bile. Sadece iki olayda sersemlemişti: Bir keresinde 1964'te Sonny Liston'da bir dövüşte zihinsel aktiviteleri ciddi bir süre için donuklaştığında; bir de 1972'de başka bir dövüşte kısa bir süre için şaşkınlaştığında. Yara aldığı herhangi bir trafik kazası olmamıştı, hiçbir zaman yüksek ateşle enfeksiyon kapmamıştı ve ilaç kullandığı olmamıştı. Bu sabah uyanır uyanmaz ellerini yıkarken tesadüfen titrediği dışındaki hiçbir nörolojik semptomu kabul etmemişti. Nörolojik muayenede başlangıç düzeyinde ataksik konuşma bozukluğu var gibi görünüyordu. Beklenen çeviklikte zıplayamaması

parmağı burna götürme testindeki küçük aksaklık dışında muayene bulguları çok normaldi. Bu testlerin ikisi de yorgunluk faktöründen etkilenmiş olabilirdi.
Beyninin ACT taraması yapıldı ve sadece küçük bir cavum pellusidum semptomu şeklinde bir konjenital varyasyon görüldü. İncelemenin geri kalanı normaldi. Yukarıda belirtilen şey irsi bir anormallikti ve hiçbir şekilde kafa travmasıyla ilgisi yoktu. Kapsamlı psikometrik testlere göre hafızasında, daha çok yorulduğunda ortaya çıkan bir gerileme görülüyordu ama diğer tüm zihinsel aktiviteleri normal seyrinde işliyordu.
Özet olarak, onun sonraki ödüllü dövüşlere katılmasını yasaklayabilecek hiçbir bulgu ya da kanıt yok. Sadece konuşma zorluklarını ve hafıza problemini kanıtlayacak birkaç delil var, bir de çok düşük düzeyde koordinasyon bozukluğu. Ve bunların hepsi yorgun hâldeyken çok daha fazla dikkat çekiyor, ortaya çıkıyordu.

Nevada Eyaleti Atletik Komisyonunun, bu raporu göz ardı ederek Ali'ye neden dövüşme izni verdiğini anlamak bir hayli zor. Komisyon, Ali'nin alıntı yapılan iki olaydan (1961'deki Sonny Liston ve 1964'teki Bob Foster müsabakaları) çok daha fazla kez sarsıldığını bilmesi gerekiyordu. Peki ya Joe Frazier, Earnie Shavers ve George Foreman'dan aldığı darbeler? O daha insanların beklediği çeviklikle zıplayamazken, hatta daha parmağını burnuna götürmekte bile zorlanırken nasıl olur da Nevada yönetimi gerçekten Ali'nin dövüşebileceğini düşünebilir? Ali'nin ellerinin "zaman zaman karıncalanmasından" ya da beynindeki "küçük cavum septum pellucidum"dan (darbe sonucunda kafatasının ortasında iki lobu birbirinden ayıran zarda delik) hiç mi rahatsız olmamışlardı? Peki ya Ali'nin, son on veya on iki yıldır konuşmalarında hafif bir bozukluk olduğu yönündeki iddiası? Aslında

komisyonun yapması gereken tek şey, sesindeki değişmeyi görmek için Ali'den 1968-1970 arasındaki ses kayıtlarını istemekti. Belki o zaman "orta ataksik dizarti" –konuşurken kullanılan kasların koordinasyon bozukluğu– sorunu dikkate alınırdı. Mayo Clinic raporu âdeta Ali'nin dövüşebilmesi için özellikle düzenlenmişti ki aslında o zamanlar soruları cevaplamaktan çok, daha büyük sorunlar doğurmuştu.

ALEX WALLAU: "Holmes müsabakasına baktığımızda o Ali'nin, bildiğimiz gerçek Ali olmadığı benim için çok barizdi. Bu müsabakayı onaylayanlar Nevada komisyonunun doktorları olsaydı buna karşı çok büyük itirazlar olabilirdi. Ali'nin ABD'nin önde gelen sağlık kurumunda muayene olmuş olması beni sarsmıştı, sanırım diğerlerini de sarstı; sonrasında temiz raporunun verildiğini öğrendik. Ben hâlâ Larry Holmes ile dövüşmemesi gerektiğini düşünüyordum ama ben kimdim ki ona bunu yapmamasını söyleyeyim. Ülkenin en iyi doktorları onu inceledi ve görünen o ki benim düşüncemin tersi bir karar verdiler. Komisyonu, Mayo Clinic'in raporunu yayımlaması için ikna etmeye çalıştığımı daha bugün gibi hatırlıyorum. Ali, onu bana açıklamayı kabul etmişti. Ama sonrasında, Don King'in takımına katılan ve komisyondakilerden biri olan Duke Duken'in konuyla ilgili Ali'yle görüştüğünü duydum. Bildiğim tek şey, komisyona raporun bir kopyasını almak için gittiğim ama bana onu göstermemeleriydi."

Sonuç olarak, Ali-Holmes müsabakasına izin çıkmıştı.

Muhammed Ali: "Liston değil. Foreman değil. Frazier değil. Alt tarafı Larry Holmes. Yani hiçbir şey! Ben ve benim dördüncü unvanım arasında kalan bir adam ve onu dengim olmadığını göstermek için çok kötü yeneceğim. Şimdi geri geleceğimi ve kaybedip gideceğimi

düşünüyorsun. Bu kadar aptal olabilir miyim? Herkes kaybeden olarak gider, ancak bu sefer değil. Dört kez dünya şampiyonu, kulağa nasıl geliyor?"[8]

Larry Holmes: "Hep aynı eski bozuk plak. Bu tür konuşmalar hiçbir kavgayı kazandırmaz. Bu konuşma Ali'yi ve bazı insanları ikna edebilir ama ikna edilmesi gereken adam Larry Holmes'tur. Eğer Ali üstüme gelirse erken nakavt olur. Sekiz raunttan sonra hâlâ devam ediyorsa şanslıdır. Kendimi daha iyi hissederim. Geçen yıl dört maç yaptım. O ne yapıyordu? 113 kiloyu geçene kadar şişiyordu."[9]

Muhammed Ali: "Ben favori değilim. Mükemmel! Bunu seviyorum. Beni motive edecek bu tür bir mücadeleye ihtiyacım var. İki yıldır hiçbir şey yapmıyordum, 38 yaşındayım ve sana söz veriyorum ki bu bir yarış olmayacak. Ben çok daha üstün olacağım. Ciddiyim. Çalışmaya başladığımda 114 kiloydum. Şu an 103 kiloyum ve umuyorum ki 100 kilo ile dövüşeceğim. Bir mucize seziyorum."[10]

Larry Holmes: "Mucizelere inanmam ve o gece hiçbir şey olmayacağından eminim. Bana göre Ali tanrı değil. Sadece bir insan, sen ve ben gibi. Ali kilo verdi ve bu durumun onu tekrar gençliğine götüreceğini düşünüyor ama öyle bir şey olmayacak. Ali zamanı geri çeviremez, kimse yapamaz bunu. Dövüştüğü neredeyse herkes yaşlıydı. Şimdi yaşlı bir adamın iyi, hızlı ve genç biriyle dövüşünün nasıl hissettireceğini keşfedecek. Ben gerçekten onu nakavt edeceğime inanıyorum."[11]

Muhammed Ali: "Holmes inmeli. Onu çiğ çiğ yiyece-

ğim. Ona direk ve sağ kroşelerle vuracağım. O dans edemez; ben ise on beş raunt dans edeceğim. Bu yaşlı adam kıçına şaplak atacak. Şak! Şak! Şak! Şimdi her şeyi görüyorum. Yoruldu. Bam! Yorgun yumruklar üzerinden sağ el. Ve Holmes yere serilir! Ali tarafsız köşeye gider. Yedi, sekiz, dokuz, on! Ve dördüncü kez kırılmamış olan dünya rekoru için, Muhammed Ali dünya ağır sıklet boks şampiyonudur." [12]

Larry Holmes: "Ali büyük bir dövüşçüydü ama o kendi zamanının dışına, benim zamanıma adım attı. Burada herkesin onun nasıl dövüştüğünü bildiğini biliyorum. Nasıl denerse denesin, onu yeneceğim. Uzak bir noktada ona dış yumruk atacağım. Eğer kendini gizlerse kaburgasını kıracağım veya böbreklerini mahvedeceğim. Bana güçlük çıkarmak isterse onu birkaç hamlede durduracağım. Ölene kadar döveceğim. Başı belada. Sen bunu biliyorsun, herkes bunu biliyor. Sadece yaşlı adama üzülecekler. Şapkadan bir tavşan çıkartabileceğini zannediyor ama artık daha fazla tavşan yok. Onun kıçı ot ve ben bir çim biçme makinesiyim."[13]

MIKE KATZ: "Ali-Holmes dövüşünden önce; Larry Holmes'un Ali ile dövüşenlerde görülen muazzam baskıya nasıl dayanacağı, dövüş öncesi en büyük hikâyeydi. Ancak Ali, Larry'nin içine işleyemedi. Gerçekte Ali bana bir gün şikâyet etti; etrafında çok dolandığı için Larry ile bir şey yapamayacağını söylüyordu. Doğruydu. Ali bir çizgi çizerdi ve Larry onu tamamlardı. Larry soğukkanlıydı. Sakindi ve çok profesyoneldi. Dövüşten hemen ya da yaklaşık bir hafta önce, bazı çılgınlar Sezar Sarayı çeşmesine motosikletleriyle atlamaya gidiyorlardı. Bunlardan biri Evel Knieve değildi; diğer kafasızlardı. Ali bunun hakkında konuşuyordu, bir

kimsenin imkânsızı yapmasının başka bir örneğinin nasıl olduğundan bahsediyordu. Sonny Liston karşısında imkânsızı başarmıştı; insanlar, imkânsızı yapıp Ay'a gidiyorlardı; o da Holmes'u yenecekti. Her neyse, Larry'ye atlayışa gidip gitmeyeceğini sordum. Larry bana, 'Hiç yolu yok, ben hesapladım. Motosikletleri biliyorum ve kimse bunu yapamaz,' dedi. Tabii ki adam yapamadı. Birçok kemiği kırılarak yaralandı. Ama o Larry Holmes'tu, gerçekliğin içindeydi. Neyin imkânsız olup neyin olmadığını biliyordu."

Dövüş yaklaştıkça Ali'nin efsane bir şekilde kazanacağına inanan birçok insanla birlikte halkın ilgisi de arttı. Bahisler, Holmes'un lehine on üçten ona düştü. *Sports Illustrated*'den Pat Putnam: "Ali, Larry Holmes ile karşılaştığında ne olursa olsun reddedilemez bir gerçekle yüz yüze gelecek. Ali, George Foreman ile dövüştüğünden daha iyi fiziksel ve zihinsel bir durumda. Yüzü ince ve sert. Vücudu da. 1971 yılına 29 yaşına geri döndü sanki."[14]

Ali'nin görüntüsü serap gibiydi. Grilerini boyadığı için saçları simsiyahtı. Refleksleri eskisinden daha da yavaşlamıştı. Takipçileri, Larry Holmes'u yenmenin Sonny Liston'ı yenmekten daha olağan dışı olmayacağını düşündüler. Ancak gerçekte Ali'nin hiç şansı yoktu. Ali, çok iyi bir şampiyonla karşı karşıya kalmış yaşlanan bir dövüşçüydü. Her şey bir yana, Ali'nin fiziksel kondisyonu da kötüleşmişti. Sadece dövüşe hazır olmamanın yanı sıra, on beş raunt için gölge boksu yapabilecek bir kondisyonda bile değildi.

Ne Ali'nin sağlığının gerçek durumu ne de yanlış yazılan reçeteler ve bu ilaçların kötüye kullanılmasının sonucu olan sağlık problemleri halk tarafından biliniyordu. Eylülün ortasında, dövüşten haftalarca önce Ali, Herbert Mumammed'in özel doktoru Dr. Charles Williams tarafından ziyaret edildi. Williams, hipertiroitten muzdarip olan Ali'ye tavsiyede bu-

lundu ve adı Thyrolar olan yüz tabletlik bir ilaç verdi. Birçok yan etkisinin yanı sıra Thyrolar, vücut metabolizmasını hızlandırıyor ve kendi soğutma mekanizmalarına müdahale ediyordu. Bu yüzden Ali, kilo kaybetmeye devam etti ve kendini yorgun, hâlsiz hissetmeye başladı. Ancak içinde daha tehlikeli değişimler gerçekleşiyordu.

Gene Kilroy şöyle hatırlıyor: "Ali, eğitimden sonra Deer Lake'i terk ettiğinde çok formundaydı. Cesareti yerindeydi ve hazırdı. Vegas'tan sonra, bu ilaçları almaya başladı. Sezar Sarayı'nda Dr. Williams içeri girdiğinde onunla birlikteydim ve şöyle söyledi: 'Ali, seni daha güçlü yapacak bir şeyim var.' Ali'ye ilacı almaması konusunda uyarılarda bulundum. Ama Ali ilacı aldı ve ondan sonra susuz kaldı, sürekli idrara çıkmaya başladı. Koşamadı ve deli gibi kilo kaybediyordu. Dövüş yaklaştıkça durumu daha da kötüye gitti. Ben durumundan endişeliydim ama yine de onu toparlamak istedim ve ona, 'Kazanacaksın. Senin üzerine her şeyimle bahse girerim,' dedim. Ali de bana, 'Hayır bunu yapma. Yanlış bir şeyler var,' dedi."

MIKE KATZ: "Larry Holmes ile dövüşünden önce Ali'nin idman maçını izlediğimi hatırlıyorum. Ringin dışında muhteşem görünüyordu. Ama ring içinde hiçbir şey yoktu. Demek istediğim yani hiçbir şey; boş bir iskelet gibiydi. Angelo'ya, Ali'nin ne kadar berbat göründüğünü söyledim ve Angelo da 'Biliyorum, biliyorum, o her zaman spor salonunda berbat gözükür,' dedi. Hangisi doğruydu? Ali'nin eğitim anlayışı, özellikle kariyerinin sonlarına doğru, boks partnerlerinin ona vurmasına izin vermekti. Gerçekten gelen darbeye karşılık verdiği birkaç zaman olmuştu ama çoğunlukla apaçık bir açılış varsa kimle olduğu fark etmeksizin hafif bir vuruştan daha fazlasını yapmazdı. Ali, boks partnerlerini yeneceğine inanmıyordu. Ali'nin kombinasyonlarını geliştirdiği yer

kum torbasıydı. Ali'nin nasıl eğitildiğini bildiğimden Holmes maçından önce spor salonunda gördüğüm Ali korkunçtu.

"Ali dürüst bir dövüşçü olan ağır sıklet Marty Monroe ile maç yapıyordu. O, bugünün yarı ağır sıklet ağırlığında olabilirdi. Monroe onu yeniyordu. Ali, yapabildiği kadar sert yumruklar atmayı deniyordu; sadece Monroe'yu dışarıda tutamamakla kalmadı, yumruklarını savurmanın da yolunu bulamadı. Monroe, yönelttiği her yere yumruk indiriyordu. Angelo bana şöyle söylüyordu: 'Evet, Ali çok kötü görünüyor ama onun en önemli malzemesi aynadır. Her sabah aynanın önünde durur ve ne kadar iyi göründüğüne bakarak kendine hayran olur. Bu ona öz güven kazandırır ve Holmes'u yenmesi için ihtiyaç duyacağı şey bundan başkası değildir.'

"Birçok kimsenin de düşündüğü şey budur. Bazı insanlar benden daha çok bilgi sahibiydiler; aslında insanlar Ali'ye olağanüstü bir inanç besliyordu ve kazanmak için bir yol bulacağından emindiler, ben de Ali'ye bir şans verdim. Hatta Angelo bile her şeye rağmen ümitliydi; ama ona, 'Angelo, Larry Holmes'u aynalarla yenemezsin,' dedim. O da bunu biliyordu."

GENE DIBBLE: "Ali'yi uzun süredir tanıyordum, Sonny Liston ile dövüşmesinden de önce. Ne zaman mutlu ne zaman canı sıkkın biliyordum. Ama Holmes'tan önce bir şeyler yanlış gidiyordu. Yavaştı ve fiziksel olarak zayıflamıştı. Koşamıyordu. Çok zor uyanık duruyordu. Erkek kardeşimle birlikte onu dövüşten önce gördük. Doktor kardeşim Ali'ye baktı ve dövüşmemesi gerektiğini söyledi. Bu benim için yeterliydi. Ben de 'Ali neden bu maçı ertelemiyorsun?' dedim. Dediğimi umursamadı ve dünyanın her yerinden onu izlemek için insanların geldiğini söyledi. Ardından ayağa kalktı birkaç yumruk savurdu ve her zaman yaptığı gibi biraz gölge boksuydu ama bu sefer her zamanki hâlinden eser

yoktu. Ondan sonra Bingham ile konuştum, sonra Kilroy ile konuştum. Dövüşü durdurmayı deneyecek herkesle konuştum. Ancak Ali'ye dövüşmemesini söyleyebilecek tek kişi, Herbert Muhammed idi. Herbert'ın yanına gittim. Onu otelin lobisinde görmüştüm ve ona Ali'nin dövüşmemesi gerektiğini düşündüğümü söyledim. Herbert bana neden bahsettiğimi anlamadığını söyledi."

JERRY IZENBERG: "Dövüşten bir ya da iki gün önce Larry Holmes ile konuştum. Larry şöyle diyordu: 'Felaket olacak. Ali'den geriye hiçbir şey kalmamış.' Daha sonra bana sordu: 'Ne dersin baştan sert başlayarak bir şeyler kanıtlayayım ve sonra biraz alttan alayım mı? Bu yanlış olur mu?' Dövüşü kazanması için ne yapıp ne yapmaması gerektiğini sormuyordu. Ali'ye zarar vermekten endişeleniyordu. Bu durum ürkütücüydü çünkü Ali ve Cleveland Williams arasında geçenlere dair bir dejavu yaşadım, ancak bu kez vurulan Ali'ydi. Manila'yı ve Eddie Futch'ın, Joe Frazier'ın daha fazla ceza almasını nasıl engellediğini düşünmeye devam ettim. Merak ettim, şayet düşerse Ali'nin köşesinde kim ortaya çıkacaktı? O gece beni en çok endişelendiren bu oldu. Dövüş gecesi geldiğinde profesyonel olmaya çalıştım. Ama Holmes'un Ali'nin böbreklerine indirdiği o yumruktan sonra Ali elleriyle yüzünü kapamış kalakalmışken âdeta öldüm. Kendimi berbat hissettim. Kendi kendime, 'Lütfen, onu incitme,' diyordum. Bağırmaya başladım: 'Durdurun! Dövüşü durdurun!' O gece çok üzgündüm ve bittiğinde rahatladığımı tahmin ediyorum çünkü Ali yaşıyordu. Biliyorsunuz ki bunun olacağını idman yaparken de görmüştüm."

2 Ekim 1980'de Muhammed Ali ve Larry Holmes, Las Vegas'ta Sezar Sarayı'nda park alanına inşa edilmiş geçici bir meydana girdiler. 5.766.125 dolar ödeyen 24.740 fanatik iz-

leyici oradaydı; Ali'nin, Leon Spinks'e karşı yaptığı en yakın boks maçının bir önceki bilet hasılat rekorunu kırıyordu. Ali, George Foreman ile karşı karşıya geldikten sonra en hafif hâli 98 kilodaydı. Holmes ise 95 kiloydu.

Bu dövüş değildi, bir infazdı. Dünyadaki çoğu insan Ali'yi destekliyordu ama ringde her dövüşçü gibi o da yalnızdı. Ali birkaç yıl önce, "Her dövüşçü aynı kâbusu görür," demişti. "Altı ya da yedi rauntta boks yapmayı hayal edersiniz ve sonra yorulursunuz ve hatta tükenirsiniz. Hiçbir şeyiniz kalmaz. Her şey gider. Vazgeçmelisiniz."[15]

Holmes ile bu kâbus gerçekleşti; tek fark, Ali'nin açılış zilinden itibaren hiçbir şeyi olmamasıydı. Tüm hakemler, on raunt sonunda bozgun sona erene kadar her raunt için Holmes lehine karara vardı.

RICHIE GIACHETTI: "Larry ve ben, içeri gireceğinden emindik. Ali'yi birçok kez Spinks'e karşı görmüştük ve ondan geriye hiçbir şey kalmadığını biliyorduk. Benim gördüğüm tek problem, zihinsel olarak Larry'nin Ali hakkında nasıl hissedeceğine dair zorlu bir mücadele olacağıydı. Larry çocukken Ali onun için bir idoldü ve Ali'yi tanımaya başlayınca onu çok sevmişti.

"Altıncı rauntta durmaları gerektiğini düşündüm. Bu noktadan sonra devam etmenin bir anlamı yoktu ve bu zihinsel olarak Larry'yi etkilemişti. Ali'yi yaralamak istememişti ve Ali yere serilmediğinden vazgeçmeye başladı. Bundan sonra, köşeye geri döndü ve şöyle dedi: 'Bu adama ne yapmam gerekiyor?' Ben de ona şunu dedim: 'Larry, bu adam sahip olduğun her şeyi elinden almaya çalışıyor. Hem onun için hem de kendin için yapabileceğin en iyi şey onu nakavt etmek.'"

Washington Post gazetesine, "Maç boyunca Herbert Muhammed'in yanında oturdum," dedi Dave Kindred.

"Herbert tek kelime etmedi. Çoğunlukla başını eğdi ve acı çekiyormuş gibi görünüyordu. Dövüş sona ermeden hemen önce birine işaret etti. Kim olduğunu bilmiyorum ama Herbert başını salladı ve Angelo durdu. Herbert aşağı bakarken dövüşün yarısını kaçırmış olmalıydı. Aptalcaydı; üstünü örtmek zorunda kaldığım en kötü spor müsabakasıydı. Ali; büyük bir dövüşçü kalbine, sınırsız cesarete ve bununla birlikte de bir gurura sahipti. Holmes yüzünden beyni ritim tutmamaktaydı. Bu, sevdiğiniz birinin trafik kazasında ölümünü izlemek gibi bir şeydi. Rauntlar geçtikçe böyle sürdü. Eğer izin verilseydi daha fazla sürebilirdi."

Dokuzuncu rauntta Holmes, bir aparkatla rakibini iplere yollayarak Ali'yi serseme çevirdi. Ali bilinçsizce döndü, yüzünü eldivenleriyle kapattı ve şampiyon, sağ eliyle Ali'nin böbreklerine vurdu; bu da Ali'nin iki büklüm olmasına ve iki kat acı çekmesine neden oldu. Onuncu raunt da aynıydı. "Hâlâ hayatta olan birinin otopsisini izliyor gibiydim," diyecekti daha sonra Sylvester Stallone.

Ve sonunda bitti. Herbert Muhammed işareti verdi ve Angelo Dundee, hakem Richard Greene'e, "İşte bu kadar," dedi.

Bundini, Dundee'nin süveterinden tutarak "bir raunt daha" diledi.

"Siktir git! Hayır!" diye bağırdı Dundee. "Ben ikinci hakemim ve oyun bitti."

MUHAMMED ALİ: "Dövüş başlamadan kazanabileceğimi düşündüm. Onu yeneceğimi düşünmeseydim, dövüşemezdim. Ama ilk raunttan sonra başımın dertte olduğunu anladım. Yorgundum ve hiçbir gücüm kalmamıştı. Birkaç zaman önce zorlu maçların ortasında kendime şunu sorardım: 'Burada ne yapıyorum?' George Foreman ile Zaire'de, Joe Frazier'a karşı Manila'da kendime deli olduğumu söylü-

yordum. Ama dövüş bitince Holmes maçım hariç her zaman buna değermiş gibi geldi. Angelo'nun durdurmasını istemedim. On beş raunt gitmeyi istedim. Ama yaptığı şeyin doğru olduğunu seziyorum çünkü dövüşü sürdürseydi daha fazla yaralanırdım."

LARRY HOLMES: "Dövüşten sonra otelde Ali'nin odasına gittim ve ona, 'Sen hâlâ mükemmelsin, seni seviyorum,' dedim. Öyle demek istedim ve aptal gibi hissettim. Odasına gitmeden önce berbat hissediyordum ve gittiğimdeyse daha kötü oldum. Kazanmama rağmen moralim bozuktu. Muhammed'i gördüğümde bana, 'Adamım, beni çıldırttın. Sana iyi baktım; seni besledim; nasıl dövüşeceğini öğrettim. Bak bana ne yaptın. Kıçına şaplak indirmek için geri geliyorum,' dedi. Onun, 'Holmes'u istiyorum, Holmes'u bana ver,' sözlerini dinlerken kendimi daha iyi hissettim. Ve söylemek istediğim tek şey, Ali'den öğrendiklerimle gurur duyduğumdur. Yaşlandığında onu yenmekten çok, gençken onunla idman yapmaktan gurur duyuyorum."

Larry Holmes ile dövüştükten dört gün sonra Ali, UCLA Tıp Fakültesinde sağlık kontrolünden geçti. "Durumu kötüydü," diye hatırlıyor Howard Bingham. "Evde oturuyordu, gerçekten yorgundu ve onu, olduğundan çok çok daha kötü gördüm. Gitmek istemedi. Larry Holmes'un onu hastanelik ettiğini insanlar gazeteden okumasın istedi. Ama ona, Holmes'un onu öldürdüğünü okumaları yerine onu hastaneye götürdüğünün okunmasının daha iyi olduğunu söyledik."

Ali'ye ne olduğu ortaya çıktıktan sonra UCLA'da iki gün boyunca testlerden geçti. Dövüşten birkaç hafta önce Herbert Muhammed'in özel doktoru Dr. Charles Williams tarafından ziyaret edilmişti. Dr. Williams hipertiroidinden muzdarip olan Ali'ye tavsiyede bulunmuş ve her gün bir tablet Thyrolar (üç

ölçü) yazmıştı. Doktorun teşhisi şüpheliydi ve açıkça yanlıştı.

Dahası, Thyrolar potansiyel olarak öldürücü bir ilaçtı ve hiç kimse profesyonel bir dövüşte Thyrolar almaya kalkışmamalıydı. Hatta Ali, ilacın yan etkileri için tavsiye almamıştı ve uygun dozda alıp almadığına dair yeterli bir doğrulama yoktu. Ali daha sonra problemin, tabletleri günde üç defa almasıyla ilgili olduğuna yoğunlaştı çünkü "tabletlerin vitamin gibi olduğunu" düşünüyordu. UCLA'daki test sonuçları Ali'nin vücudunda Benzedrin olduğunu gösterdi. Benzedrin bir uyarıcıydı ve zamanla bu uyarıcının etkisi geçerken kullanıcı, olduğundan daha yorgun oluyordu. Bu ilaçların birkaç hafta boyunca kullanımı; dövüş öncesi, dövüş sırasında ve dövüş sonrası Ali'nin vücudundaydı. UCLA Tıp Fakültesinden alınan sağlık geçmişine göre dövüş sırasında zayıftı, yorgundu ve her raunt daha da kısa soluklanmaktaydı. Vücudu kendini düzgünce soğutamıyordu ve ateşi artmıştı. Dr. Williams daha sonra yaptığı açıklamada, "Uyuşukluk hâlinin ortalarında sıcak çarpmasıyla birlikte ısı tükenişine ve hatta bilincin kaybolmasına neden olabilir. Onu yanlışlıkla riskli bir durumun içine sokabilirdim," diyordu.[16]

Veya farklı ifade etmek gerekirse dövüş öncesi Ali'ye verilen reçete, dövüşle birlikte onu öldürecek potansiyeldeydi. Dr. Williams bu kararını açıklıyor.

DR. CHARLES WILLIAMS: "Ben Elijah Muhammed'in doktoruydum. Bana güveniyordu, sonra Herbert da bana güvenmeye başladı ve Mac Foster dövüşü için Ali ile misafir olarak Japonya'ya gidip gidemeyeceğimi sordum. Ondan sonra birçok seyahat için grup doktorlarından biri olarak davet edildim, Pacheco başhekimdi. Her seferinde ilginç bir yolculuk yaşandı. Hayatımda bir zenciden daha farklı hiçbir şeyle karşılaşmadım ve şimdi gökyüzündeki o büyük uçaktayız. Önde olabilirdik, birinci sınıfta uçabilirdik, tüm beyaz

insanların olduğu yerde. Siyahilerin bu kadar yükseğe ulaşabilmesi beni heyecanlandırdı. Herbert ve Ali'nin benden her istediğini yaptım. Onların en iyi kölesi olmak istedim.

"Ali'nin tiroidinin düzgün çalışmadığını Spinks'le ikinci dövüşünden önce öğrendiğim doğruydu. Kimseye söylemediğim ilk şeydi. Ali bana bazı şeylerin düzgün gitmediğini söyledi. Küçük bir yavaşlama dikkatimi çekti ve Herbert endişelendi. Ali'nin kan ve idrar örneklerini Oschner Klinik'e götürdüm. New Orleans'taki en ünlü klinikti. Ali buraya hiç gitmemişti ama klinikteki patolog, Ali'nin örneğini biliyordu. Onun tiroit fonksiyonunu kontrol etmek için bir dizi test yaptı. Patolog bana, tiroidinin normal çalışmadığını söyledi; ben de düzelttim. Nasıl olduğunu söylemeyeceğim. Düzeltmek için sadece bir ya da iki günüm vardı. Hadi düzelttiğimi söyleyelim; Ali, Leon Spinks'i bozguna uğrattı. Buna dayanarak sisteminin vücut tarafından olması gerektiği gibi düzelemediğini biliyordum. Vücut dengesi daha fazla sürmedi.

"Ondan sonra, Holmes dövüşü oldu. Ali'nin tiroidiyle ilgili bir sorunu olduğunu biliyordum. Çok kilo aldı. 117 kiloya kadar çıktı. Onu televizyonda gördüm ve şöyle dedim: 'Aman Tanrı'm, tiroidi yanlış yolda.' Stres altında daha da kötü olmuştu. İnsan vücudu üzerine stresin etkisi çoğu doktor tarafından az da olsa bilinir. Stresi Amerika'daki herhangi bir doktordan muhtemelen daha çok biliyorum. Ama Herbert dövüşten iki hafta öncesine kadar beni aramadı, bu yüzden bazı şeyleri düzeltmek için çok kısa bir zaman dilimi vardı. Çok fazlaydı. Ali'nin metabolizması normale doğru artmak zorunda kaldı; bununla birlikte yaşlanıyordu, çok yaşlıydı gerçekten. Benim görevim, bana göre, yapabileceğimin en iyisiydi. Kontratlar imzalandı, Ali dövüşecekti, kontratın tüm koşullarına uyacak ve bunun karşılığını alacaktı. Kazanıp kazanamayacağını dert etmedim. Kazanacağını düşünmek aptallıktı. Ben sadece yeterince formda olmasını istedim ve

eminim ki iyi görünüyordu. Aman Allah'ım neredeyse otuz dokuz yaşındaydı. Milyonlarca kez dövüşmüştü. Üç kez dünya şampiyonluğuyla kendini ispatlamıştı ve bunun bir zaman sona ereceğini biliyordum. Don King bana bir şey gösterdi. 'Muhteşem adamın dövüşünü izle, bu onun son tangosu.' dedi. Kendi kendime şunu dedim: 'Güzel, insanlar onun kazanmasını beklemiyorlar. İnsanlar sadece muhteşem Ali'nin dövüşünü görmeye geliyorlar.' Kazanması ya da kaybetmesi her zaman ilginçti.

"Her neyse Ali'nin hazır olması için iki hafta vardı ve ben ikilem içindeydim. Kendisine bu yüzden tavsiye ettim: 'Dene bunu.' Ona azıcık Thyrolar verir vermez geri vuruş yaptı. Bir gorili bile yenebilecekmiş gibi hissetti. Güzel cevaptı, iyi görünüyordu. İnsanlar benim ne yapıyor olduğumu bildiğimi söylüyorlardı ve Ali kendini kaybeder kaybetmez beni suçlamaya başladılar. UCLA'da Ali'yi sağlık kontrolünden geçirdiklerinde tiroit problemine dair hiçbir kanıt bulamadılar çünkü ben tiroidini iyileştirdim. Hiçbir doktorun arkasında duramam. Ali'ye bir şey söyledim, hayatımı önüne koydum. Tekrar yapmak zorunda kalsaydım, yine aynısını yapardım. Ona uyguladığım şey yüzünden eleştirildiğimi biliyorum ama doğru olduğunu bilseydiniz kabul ederdiniz."

Dr. Williams'ın ifadesi birçok soruyu beraberinde getirdi. New Orleans'ta Spinks dövüşünden birkaç gün önce Ali, hâlsizlikten şikâyet etmişti. Bununla birlikte kan testlerinde tuz, demir ve potasyum düşük çıkmıştı. Tiroit eksikliğine değinilmedi. Ali, UCLA Tıp Fakültesinde Dennis Cope gözetimindeydi ve sağlık kontrolü devam ediyordu; Dr. Williams'ın değerlendirmesi üzerine ileride oluşacak şüpheleri değerlendiriliyordu. Dr. Cope şöyle belirtiyor: "Muhammed'e tiroit özü verildi çünkü Dr. Williams'ın düşüncesine göre Muhammed'in hipertiroidi vardı. Maalesef hiçbir test bu

teşhisi doğrulamadı. Kesin olarak bilmiyorum ama tıbbi müdahaleden önce çıkarım yapabilirim ve Muhammed'in tiroit bezleri düzgün çalışıyor çünkü müdahale olmadan da düzgün çalışıyordu. Bir kimsenin tiroit bezleri düzgün çalışmazsa bu genellikle uzun süreli bir probleme dönüşür."

FERDIE PACHECO: "Ali, Holmes dövüşü süresince hayatta kaldığı için şanslı. Charles Williams ilgilendiği sürece, diğer bir doktor hakkında kötü şeyler söylemek istemiyorum ama bence bu vakada söze hacet yok.

"Charles Williams'tan ilk defa, Zaire'de Ali'nin hipoglisemisinden ötürü yorgun olduğunu duyurduğu zaman haberim oldu. Hipoglisemi kan şekeri düşüklüğü demektir. Başlangıç için, glikoz toleransı ve buna benzer bir dizi test olmadan – Afrika'da bunlar uygulanamazdı– hipoglisemiyi teşhis edemezsiniz. Dr. Williams'ın teşhisinden daha da kötüsü uyguladığı tedaviydi. Hangi oranda şeker yakması için ne kadar insülinin kana karıştığını belirleyen pankreasta ince bir iğne vardı. Hipoglisemiyle ne yapılabilirdi, iğne bozulmuş olmalıydı ve vücut şeker aldığında çok fazla insülin salgılıyordu. Şimdi bu kadar fazla insülinle vücut ne yapabilir? Fazlası beyne gider ve kişiyi sersem yapar. Bu hipoglisemidir, saf ve basit bir şekilde. Öldürücü değildir ve yapabileceğiniz bir şeyler vardır. Endokrin sistemi birçok bezin birleşmesinden oluşur ve insülinin belirli bir sınırda tutulması için her şey dengelenir. Çok büyük bir şey değildir. Endokrinoloji ya da dâhiliye uzmanının az biraz dikkatini gerektiren bir şeydir. Hipoglisemi hastasını formda tutmak ya da biçim vermek için kırmızı reçetede veremeyeceğin tek şey daha fazla şekerdir. Eğer onu öldürmeye çalışıyorsan yapabileceğin tek şey vücuda ilaveten şeker vermektir, çünkü buna bağlı olarak insülin de artacaktır. Yeterince şeker verilirse hasta şeker komasına girer. Eğer bu bilgiyi bilmeden üçüncü sınıfa kadar gelirseniz sizi tıp fakültesinden atarlar.

"Afrika'nın ortasındaydık ve burada Charles Williams, Ali'ye hipoglisemisi olduğunu söylüyordu. Ali için tedavisi, dövüş öncesi ona dondurmalı ve şeftalili bir meyve pastası yedirmekti. Diğer bir deyişle sözüm ona kan şekeri çok düşüktü bu yüzden şeker ilavesi yapacaktık. Tankı gazla doldurmak gibi bir şey. Bu bir problemdi. Ne yapmak gerektiğinden emin değildim. Ali'ye daha fazla şeker vermek gibi ne yapmamam gerektiğinden emindim. Ama Herbert'ı eğiten bir doktordu. Cahil olduğunu söyleyemem. Bu nedenle söylediğim şey şu oldu: 'Bak bu bir boksçu, düzenli bir hasta değil. Dövüşten önce meyveli pasta yiyemez çünkü George Foreman'ın midesini yumruklama ihtimali var. Bu yüzden yapacağımız şey bir şişeyi portakal suyu ve şekerle doldurmak, bir tür portakal şurubu yapmak ve bunu raunt aralarında Ali'ye vermek.' Williams, 'Mükemmel!' dedi. Karışımı yaptık ve bu şişe hâlâ N'Sele ve Kinshasa arasındaki ormanlık bir alanda duruyor.

"Holmes dövüşünün zamanı geldi. Bildiğiniz gibi ondan sonra Ali ile birlikte değildim. Ama kesinlikle söyleyebileceğim tek şey, laboratuvar testleri olmadan hipertiroit teşhisi koyamazsınız. Ali Mayo Klinik'e de gitti, tiroidine dair hiçbir şüphe bulunmadı. Bana göre, Larry Holmes'tan önce ve sonra Ali'nin durumu, Charles Williams'tan başka hiçbir doktor tarafından tespit edilemedi. Bunun da ötesinde bir dövüşçü Thyrolar'a gereksinim duyarsa ringde Rus ruleti oynayacak demektir. Kalp atışı hızlanır, metabolizması değişir, kasları etkilenir; çünkü kas dokuları hatta yağlar yakılıyordur. Terleyemez; su kaybından zayıflar.

"Thyrolar, boks tarihinde bildiğim kadarıyla başka bir dövüşçüye verilmedi. Tiroidi olan bir dövüşçünün bile kullandığını duymadım.

"Ali o gece ringde yürüyen saatli bir bombaydı. Başına, kalp krizinden felce kadar her şey gelebilirdi. Charles

Williams'ın işinin ehli olup olmadığı yargısına varmak benim işim değil. Pratiğini yaptığı Illinois şehrindeki sağlık kuruluna bağlıydı. Yeterlilik belgesine sahipti ve hepsi bu kadar. Ancak Ali-Holmes maçı büyük bir şampiyon için berbat bir sondu ve yıllar sonra bile bu durum beni gıcık ediyordu."

Ama Ali-Holmes maçı hakkındaki sorular, Charles William'ı aşıyordu. En başta gelen soru ise dövüşün neden gerçekleştiğiydi. Öncelikle kontratlar neden imzalandı? Ve Ali'nin fiziksel kondisyonu aniden kötüye gitmesine rağmen boks maçına niçin izin verildi?

Ali yer almaması gereken bir dövüş için kısmen kendini suçluyordu. Şan istedi, kendi görüşleri için bir platform ve para istedi. Bu sonun ardından ağır bir şekilde kendini kandırdı. "Holmes için hazır olmak," diyordu Ferdie Pacheco. "Ali kırk yaşında kibirli bir aktör gibi. Tekrar yirmisindeymiş gibi görünmek istiyor. Belki genç görünüyor ama fiziksel kondisyonuna bakılırsa kendi yaşının da gerisinde."

Sonuçta, Ali'nin dövüş öncesi amaçladıklarından hiçbiri gerçekleşmedi. Boks maçı başladığında şöhret, yerini acı ve aşağılamaya bıraktı. Ali daha sonra, "Kendimden utandım," diyecekti. "Tüm hayranlarıma karşı mahcuptum. Yaşlı bir adam gibi dövüştüm."[17] Dövüş; gelecek kampanyalar için Ali'ye bir platform hazırlamak yerine, itibarını sarsmıştı. Geçmişte olduğu gibi kazandığı parası birçok el tarafından götürüldü.

Herbert Muhammed paylaşımının üçte birini aldı. Vergiler, idman masrafları ve arkadaş çevresi önemli bir kısmını tüketti. Hediyeler vardı, kötü iş girişimleri ve Don King'den son bir maaş çeki.

MICHAEL PHENNER: "Ali, dövüş için yapılan kontrattan sekiz milyon dolar kazanacaktı. Kontrat anlaşmasında

yazılı yapılanlar dışında bir değişiklik olamazdı. Ali sekiz milyon dolar alacaktı. Dövüşten belki bir hafta önce King, finansal problemlerden şikâyet etmeye başlamıştı ve Ali ile sözlü olarak yedi milyon dolar için dövüşme konusunda anlaşmayı talep etti. Sezar Sarayı boyunca avukatı kontratı değiştirmek için peşimde dolanmaya başladı ve ben reddettim. Görevim Ali'yi korumaktı, Don King'i finansal problemlerinden kurtarmak değil. Dövüşten sonra, King'in iyi bir iş yaptığı açık olduğundan Ali'yle konuştum ve kontratın yazıldığı gibi zorla kabul ettirildiğinde anlaştık. Milyon dolarlar için Don'ın yanına gittiğimizde parayı ödemeyi reddetti. Kolay bir davaydı ve duruşma olmaksızın bir hükümle çözüldü. Bir ay sonra Ali'yi gördüm. Çok üzgündü. Bana Don King ile görüştüğünü söyledi: King önüne sadece elli bin dolar koymuştu. Elli bin dolar, nakit olduğu için çok paraymış gibi görünüyordu; bu yüzden Ali o parayı aldı ve kontratı feshetti. Bunu duyduğumda yanağımdan bir damla gözyaşı döküldü. Buradaydık ve Ali'yi finansal olarak desteklemeye çalışıyorduk. Büyük miktarda bir para için korkunç bir dayak yemişti. Sonra gitti ve kendisine 950.000 dolara mal olan bir kâğıdı imzaladı."

Ama Ali, dövüşün sorumluluğunu omuzlarında tutması gereken tek kişi değildi. Nevada Eyaleti Spor Komisyonu, Mayo Klinik raporunun bir kopyasını aldı. Sözüm ona Ali'ye boks maçından önce fiziksel muayene yapılmıştı. O zamana kadar vücudunda Thyrolar'ın etkilerini gösteriyordu. Aslında dövüşten iki gün önce her zamanki koşu antrenmanını yapmaya çalıştı ama yarım mil koştuktan sonra durdu çünkü çok yorulmuştu. İlk görevi kendi sporcularını korumak olan Nevada Komisyonu, dövüşe izin verdi.

Herbert Muhammed de Ali-Holmes maçının sorumluluğunu taşıyordu. Dövüşü düzenleyen yöneticiydi. "Bu türden

konularda," diyordu Howard Bingham, "Ali diğer insanları dinlemeyebilirdi ama her zaman Herbert'ı dinlerdi. Şayet Herbert ona dövüşmemesini söyleseydi, bu dövüş olmazdı."

Dahası, Ali Thyrolar aldıktan sonra fiziksel kondisyonundaki yıkımdan Herbert'ın haberinin olmamasını anlamak çok zordu. Bernie Yuman, "Ali'yi dövüş günü izledim," diye hatırlıyor. "Çok zayıflamıştı ve son derece yavaştı. Yavaş Ali ile sakin Ali arasındaki farkı anlamanız lazım. Ali, tam dövüş öncesi bir dinginliğe sahip olurdu; bu, irade gücüyle bedensel bir zorluğu yenmek gibi bir şeydi. Herkes o anın ateşiyle çıldırırken o, inanılmaz derecede huzurlu ve sakin olurdu. Ama bu sefer farklıydı. Huzurlu değildi; yavaştı. Sakin değildi; ilacın etkisindeydi. Hasta bir adamdı."

Ali-Holmes maçına dair Herbert Muhammed'e karşı yapılan suçlama, para için Ali'yi sattığıydı –Ali'nin parasının üçte biri veya daha da fazlasını almış olabilirdi. Herbert Muhammed yanıtlıyor:

HERBERT MUHAMMED: "Ben para için boks işi yapmıyordum. Ali'den sonra babam beni zorunlu tuttu ve o yüzden boks işindeydim. Diğer dövüşçüler, onları yönetmem için sürekli benimle iletişime geçtiler. Şimdi bile, idarecileri veya girişimcileri ile sorun yaşayan dövüşçüler benimle bağlantıya geçiyorlar ve ben onları geri çeviriyorum. Larry Holmes'la da bir sözleşmem vardı. Ali ile boks yaptığı zaman bir idareci olarak kâğıt üzerinde ona sahiptim ama asla prosedüre bağlı kalmadım. Asla bir dövüşçüden fazlasını yönetmedim ve tek istediğim bir dövüşçüydü.

"Holmes ile dövüşene kadar Ali'nin Larry'yi yenebileceğine inandım. Endişelendiğim bu dövüş değildi. Endişelendiğim Zaire'de George Foreman'a karşı yaptığı dövüştü. Dövüşten önce –bunu söylememem gerekiyor çünkü insanlar bunu alacak ve çarpıtacaklar– ama dövüşten önce,

hakem Zack Clayton'a bizden biri gitti. Ona beş yüz bin dolar nakit para önerdi ve şöyle dedi: 'Bu, sadece tek bir şey için. Eğer Ali'nin başı derde girerse dövüşü durdurun. Eğer yaralanırsa Foreman'ın onu dövmesine izin vermeyin.'**

"Holmes'a karşı dövüşü durdurabilecek tek kişi bendim. Ali'nin dövüşlerinde çoğu zaman en ön sırada, sağda, Ali'nin köşesinde otururdum. Herhangi bir tehlike apaçık yoksa genellikle dövüşü izlemezdim. Ali'nin darbe almasını sevmiyordum. Çoğunlukla başım aşağıda dua ediyordum. Zamana karşı kaybettiği Frazier ile dövüşünde kendimden geçtim. Holmes'a karşı olan maçını izliyordum ve Ali'de neyin yanlış olduğunu merak ettim. Darbe alıyordu ancak karşılık vermiyordu. Lloyd Wells ile sohbet etmeye başladım ve Lloyd, dövüşün durması gerektiğini düşünüyordu. Bu yüzden yerimden ayrılmadım ama Angelo'ya bir mesaj yolladım. Lloyd ve Pat Patterson'a şunu söyledim: 'Eğer bunun gibi bir raunt daha olursa maçı durdurun. Gelecek raundun sonu böyle olursa havlu atın.' Ve öyle oldu. Bir sonraki raunt, Ali hâlâ yeniliyordu ve bu yüzden onlara dövüşü durdurmaları için işaret verdim."

Ali-Holmes maçına ilişkin karar, gelecek yüzyıl içinde de tartışılacak ama tek bir şey apaçık. Dövüş, birçok insan için çok önemliydi ve çoğu kimsenin meslek hayatını etkiledi. Geçmiş yüzyılın çoğu için, ağır sıklet şampiyonunu kontrol altında tutan kimse, profesyonel boksun aslan payını da kumandası altına almıştı. Tex Packard, Jack Dempsey'yi kontrol altında tuttuğunda; Mike Jacobs, Joe Louis'i kontrol altında tuttuğunda; James Norris, Rocky Marciano'yu kontrol altında tuttuğunda bir imparatorluğa dönüşmüşlerdi. Herbert Muhammed asla Ali ile bunu yapmadı; boksuna karışmak istemiyordu. Ama Ali-Larry maçını tanıtan adam öyle yapmamıştı. Don King, Larry Holmes'un özel destekçisiy-

di; Holmes'un Ali ile dövüşüp onu yenmesi, King için çok önemliydi. Bu durumda King, ağır sıklet alanında bir engeli başarıyla aşıyordu ve bu, katkısı olan herkes için yüklü miktarda para demekti.

MIKE KATZ: "Vegas'ın arka sahnelerinde neler yaşandığını bilmiyorum. Sadece, Ali'nin dövüşe katılmasının Don King için önemli olduğunu biliyorum. Bu King'in, başkasına karşı parasını koyduğu ender zamanlardan biriydi. Eğer Ali-Holmes maçı gerçekleşmeseydi ya da gişede başarısız olsaydı, King'in başı dertte olurdu. Tabii ki açıkça Don'ın ilgisi Holmes'un kazanacağı yönündeydi. O, Larry'nin özel destekçisiydi. Başından sonuna kadar Don, Larry'yi bir keman gibi çalabilirdi. Onunla ilişkisi siyahi-kardeş çizgisine döndü, onu oyaladı ve Larry'ye herhangi diğer bir organizatörden kazanabileceğinden daha az miktarda milyon dolar ödedi. Ali ve Frazier ilk kez dövüştüklerinde Frazier şampiyondu, Ali yemdi ve Frazier denklik elde etmişti. Ali ile Foreman dövüştüğünde Foreman şampiyondu, Ali yine yemdi ve Foreman denklik elde etmişti. Ama Holmes Ali ile dövüştüğünde Larry şampiyon olmasına karşın Ali'den beş milyon dolar daha az almıştı. Beş milyon doları kimin aldığını düşünüyorsunuz? Bu; Larry, Gerry Cooney ile dövüştüğünde tekrar oldu. Larry şampiyondu; kariyerinin en üst noktasındaydı. Ancak Cooney dokuz milyon dolar aldı ve eğer Larry şanslı olsaydı onun yarısı kadar bir para alırdı. Larry'nin çektiklerini anlıyorum çünkü o iyi bir adamdı ve büyük bir dövüşçüydü. Ancak Ali'nin çektiklerini daha da iyi anlıyorum. İkisi dövüşürken ağlıyordum, kelimenin tam anlamıyla ağlıyordum. Gözyaşlarım yanaklarımdan akıyordu. İçimde koca bir boşluk vardı. Tüm görebildiğim Ali'nin taburesine yığılmış olduğuydu ve 'Ali! Ali!' yankılarını dinlemeyi seviyordum."

Ali, Ali-Holmes veya diğer herhangi bir maçı teşvik ettiği için Don King'i eleştirme konusunda isteksizdi: "Diğer organizatörler yıllarca Don gibi davrandılar ve hiç kimse şikâyetçi olmadı. Don'ın yaptığı bazı şeyler iyiydi, bazıları da kötü. Ancak Don King'i yargılamak istemiyorum; çünkü yargı Tanrı'nın işidir."

Ancak, özellikle Ali-Holmes düşünüldüğünde diğerleri eleştirme konusunda daha da isteksizdi. King'in pek çok eleştirmeni vardı ve eski *Chicago Daily News* ve *Chicago Sun-Time'dan* John Schulian bunlardan biriydi.

JOHN SCHULIAN: "Ali'yi dövüşmeye teşvik ettiği için Don King'den nefret ettim ve bunun gerçekleşmesine izin verdiği için Herbert Muhammed'den de nefret ettim. Ali'nin beyin hasarıyla yüz yüze gelebileceği bu noktayı bilmek için bilim adamı olmanıza gerek yoktu. Eskiden konuştuğu gibi konuşamıyordu. Eskiden yürüdüğü gibi yürümüyordu. Eğer Herbert, Ali'yi önemseseydi; ona dikkat etmiş olurdu. Onunla konuşabilirdi, ona öğüt verebilirdi; o gece onu ringden uzak tutmak için tüm gücünü kullanabilirdi. Ama bunun yerine Herbert'ın tek yaptığı, Ali'nin bazı beyin hücrelerinin bozulması için onu ringe göndermekti. Don King... Yalancı hırsız adi herif. Orada durdu ve şöyle dedi: 'Oh Muhammed; seni seviyorum. Senin yanındayım Muhammed, sen mükemmelsin!' Ve sonra Ali'nin mahvedilmesinden iyi bir servet kazandı. İyi, siktir git, Don King. Bu adam tam anlamıyla bir pislikti, gerçekten. Her zaman öyleydi ve öyle olacak. Don King'e çok az dikkat etmişim. Kalbinin ne kadar katı olduğunu hayal etmek çok zor. Bahse girerim ki King'in göğsünde kor bir yumru var. Hayat ya da boks hakkında düşünmekten nefret ediyorum ama bu, kesinlikle o gece hakkında. Ali'yi kurban ettiler. Tüm olan biten buydu; para ve güç için insan kurban etmek. Ali'nin hırpalanmasından daha da fazlası var-

dı. O gece Ali'nin ötesinde bir başarı elde edildi. Zamanımızın en büyük sembollerinden biri lekelenmişti. Dünyanın her yanından birçok kişi; siyahiler, beyazlar, Müslümanlar, Amerikalılar, Afrikalılar, Asyalılar Ali'ye inandılar. Tüm bu değerler; hayatı boyunca temsil ettiği değerleri umursamayan birkaç kişi tarafından yok edildi."

HOWARD BINGHAM: "Ali, dövüş için asla imza atmamalıydı ve onlar da Ali hastalandıktan sonra dövüşmesine izin vermemeliydiler. O taraftan bir anlaşma yapıp yapmadıklarını bilmiyordum ama insanlar konuşuyordu. Kimin ne yaptığı, organizatörlerin ne kadar kazandığı ve buna benzer şeylere dair dedikodular duyuyordunuz. Sonra bir doktorun kazayla nasıl böyle bir şeye yol açtığını merak ediyorsunuz. Ali, formunda olduğunda 113 kilo olsa bile yumruk atabilirdi. Holmes'a karşı yapabildiği tek şey kollarını yukarı kaldırmaktı. Diğer insanlar Larry'nin, Ali ile iş yapması sonucu çok para kazandığını konuşuyorlardı. Suçlamıyorum; kanıtlayacak bir şeyim yok. Ama insanların sorması gereken birçok soru var ve belki bir gün cevaplarını alabiliriz."

* 1989'da Muhammed Ali, bu kitap için röportaj yapılan tüm sağlık personeline mektuplar yolladı; sağlık kayıtlarını yayımlamalarını ve Thomas Hauser ile rahatça konuşmayı talep etti. Burada veya ileriki kısımlarda sağlık güvenliği ihlali yoktur.

**Herbert Muhammed, Clayton'ın parayı kabul edip etmediğini veya ona gerçekten bir teklif yapılıp yapılmadığını bilmediğini savundu. Teklifi yapması için yetki verilen Ali'nin yakın çevresinden biri, 5.000 dolarla asla geri dönmedi.

16
DEFİN

LARRY HOLMES'A YENİLDİKTEN SONRA Ali, imajının başka bir darbeyle sarsıldığı Los Angeles'a geri döndü. Yıllardır spor basını, Ali'nin etrafındaki sömürüden haberdardı. Ancak Ali bunu tolere ettiğinden ve bu durumun birincil kurbanı olduğundan, halk tarafından fazla eleştirilmeden atlattı bunu. Ancak 1981'in başlarında yeni bir skandal patlak verdi. Ali, bir kez daha suistimal edilmişti. Ancak bu sefer de başkalarının hakkı yendi ve sorgulanması gereken miktar, göz ardı edilemeyecek kadar büyüktü: 21.305.000 dolar.

Ali'nin yeni skandalında kilit isim, Ross Fields'tı; "Harold Smith" takma adını almıştı. Son dört yılın ardından Smith, iki organizasyon kurmuştu: Muhammed Ali Amatör Sporu (MAAS) ve Muhammed Ali Profesyonel Sporu (MAPS), amatör ve profesyonel boksu öne çıkartmak için tasarlandılar. Bu ismin kullanılması için Ali, MAPS sponsorluğundaki müsabakalar ve çeşitli tanıtımlar için özel görünme ücreti olarak net kârlarının yüzde 25'ini alıyordu. Yani Smith dövüşçülere yüksek meblağlar ödeyerek ve besbelli ki biraz da kaybederek dövüşleri teşvik etmeye başladı. *Wells Fargo Bank of California*'daki hesabında Ben Lewis isimli banka çalışanının manipülasyonu sonucunda 21.305.000 dolarlık kaybının olduğu öğrenilene kadar harcamaya devam etti.

HAROLD SMITH: Ali ile 1960'ların başında, Tennessee Eyalet Üniversitesinde öğrenciyken tanıştım. Kampüsü ziyaret etti. Ben de gittim ve tokalaştım ama o anda, merhaba dediği yüz küsür öğrenciden bir farkım yoktu. Yıllar sonra, Houston McTear adında bir koşucu ile tanıştım. 1976 yılı olimpiyatlarına gidiyormuş gibi görünüyordu ve gazeteler-

de bu siyahi adamın Amerika'yı nasıl temsil edeceğine dair hikâyeler vardı; ailesi Florida'nın fakir gecekondu mahallesinde yaşıyordu. Dövüşlerinden önce grupla birlikte dışarı çıktığımdan Ali'yi tanıyordum. Ali'ye Houston'ı söyledim. Fakir insanlar için bu bulunmaz bir fırsattı. Böylece Ali, avukatlarından birine bir ev alması için talimat verdi.

"70.000 dolara, dört yatak odalı kırmızı tuğladan bir ev bulduk. Bundan sonra Ali, Houston'un sponsoru oldu. Bir gün konuşuyorlardı. Ali şakayla karışık şöyle diyordu: 'Çok hızlısın değil mi?' Houston da 'Evet,' dedi. Ali farklı yarışçıları sormaya başladı, 'Harvey Glance'in hızlı olduğunu duydum. Harvey Glance'i hiç yendin mi?' Houston, 'Onu iki kere yendim,' dedi. Ali diğer yarışçıları sordu, isim vermeye devam etti. Hatırladığım kadarıyla Lloyd Wells oradaydı. O da birkaç isim verdi. Sonra Ali tüm bu dönen çarkı başlatan bir şey söyledi. Bana baktı ve aynen şöyle dedi: 'Harold, tüm bu zencileri bir araya getirsek ve hangisinin gerçekten daha hızlı olduğunu bulsak olur mu?'

"Güzel, ben bu düşünceyi tuttum ve üzerinde çalıştım. Bu çalışmadan, Muhammed Ali Davetli Koşu Turnuvası [Cerritos College'da, 1977 Anma Günü] geldi. CBS televizyonunda yayımlandı. Hatta Ali'nin: Marvin Gaye, Tony Orlando, Angel Cordero ve diğerlerine karşı koştuğu bir ünlüler yarışı yaptık. Burada en önemli kısım planladığımız gibi 100 yardalık alandı. Dünyanın en hızlı yarışçıları buradaydılar: Houston McTear, Harvey Glance, Johnny Lam Jones, Hasely Crawford. Ali yarışı başlatan kişiydi ve Houston yenmişti. Büyük bir başarıydı. Bu beni düşünmeye itti. Ali bir dövüşçüydü; neden biraz amatör boksu yapmıyorduk ki? Böylece Muhammed Ali Amatör Boks Takımı ortaya çıktı. Ülkenin her yerini gezdim, yerel turnuvalar için yollarda çok zaman geçirdim ve on iki dövüşçü seçtim. Bu on iki kişinin yedisi dünya unvanları için dövüştü, beşi ise dünya şampiyonu oldu. Bu beş isim Tony

Tubbs, Tony Tucker, Bernard Benton, Lindell Holmes ve J. B. Williamson'dır. Bir cehennem takımıydık ve sadece profesyonel olduklarında onları koruyacak bazı tür organizasyonlarda görüldüler. Böylece Muhammed Ali Profesyonel Sporu başladı. Daha sonra diğer dövüşçüler bizim yolumuza gelmeye başladılar ve sanırım gerisini biliyorsunuz.

"Ali, girişimlerin ticari kısmında yer almadı. Bizim adamlarımızdan biri dövüşüyor olursa genellikle burada olurdu, hepsi bu kadar. Girişimlerin ticari tarafından bahsetmeyi sevmiyorum çünkü zaten çok konuşuldu. Biliyorsunuz banka durumu. Ama problem, benim açımdan bir boks problemi değil bir banka problemiydi. Bankadaki bazı insanlar bana bakıp şöyle dediler: 'Tüm bu amatör dövüşçülere sahip; az ve iyi profesyonel dövüşçülere sahip, o Ali'nin arkadaşı.' Bankadaki insanlar daha sonra, benim sayemde Ali ile temas kurarlarsa Ali'nin de onlar için bir şeyler yapabileceğini düşündüler. Muhammed Ali'nin adı olmadan bankadan asla para çekemedim. Tamam, hiç suçsuz olduğumu söylemeyeceğim ama tüm maddi birikim ve faiz kuruluşlarına bakın. Milyarlarca dolar dolandırıldılar –milyonlarca değil milyarlarca– beyaz adamların hiçbiri hapiste bir gün geçirmeyecek. Benim durumum da benzer ama ben bir zenciyim ve yanlış insanlarla birlikte olduğum için yakalandım."

MAPS skandalı patladığında Ali, görevini kötüye kullanma haberini inkâr etmek için Los Angeles'taki evinde bir basın toplantısı düzenledi. "Adımı kullanan biri zimmetine 21.000.000 dolar geçirdi," dedi gazetecilere. "Birden çok kişi bu kadar fazla çalamaz."[1] Ama Ali'nin adı bir kez daha lekelendiğinden hiçbir mizah bunu örtbas edemezdi. Gerçek şu ki sonuçta Harold Smith'in federal hapishanede beş yıldan fazla zamanını harcayacak olması, yalnızca bu durumu daha da dikkat çekici hâle getiriyordu.

Los Angeles'taki Amerika Dava Vekilleri Özel Savcılık Birimi Başkanı ve MAPS vakasının başsavcısı Dean Allison kendi bakış açısından olayı hatırlıyor.

DEAN ALLISON: "Olay, daha sonra Amerikan tarihinde zeki bir bilgisayar manipülasyon tekniği entrikasıyla başarılmış en büyük banka dolandırıcılığını kapsıyordu. Harold'ın mahkemedeki tek savunması suç işleme niyetinde olmadığıydı; genç siyahi topluluk için saf fedakâr güdülerle bir boks programı yürütüyordu ve çalınan para hakkında bir fikri olmadığını söyledi çünkü sözde banka personelinin görüşlerine dayanarak bankanın kendisine sınırsız bir kredi hizmeti verdiğini düşünmüştü. Bu iddia komikti ve hiçbir gerçekliğe dayanmıyordu. Aslında, jüri onu otuz birden otuz iki maddeye kadar suçlu buldu. Tüm bu otuz iki maddenin kanıtlanamamasının tek nedeni, duruşmada gösterilen çeklerden birinin bulunamamış olmasıydı.

"Ali'ye gelince; onunla bu olaylar hakkında görüştüğüm tek sefer, mahkemedeydik. Büyük ihtimalle iddialarına inanılırlık kazandırması ve destek olmasını sağlamak üzere avukatının kapanış konuşması sırasında mahkeme salonunda bulunması için Harold tarafından çağırılmıştı. Taksiksel bir manevra gibi korkunç bir gaf yapılmıştı. Ali'nin dikkat süresi sınırlıydı. Herhangi birinin dikkat süresi Harold'ın avukatının kapanış konuşması süresince sınırlı olurdu. Dahası, Ali vakanın ayrıntılarını kavrayamamıştı, bu yüzden verilenden daha az kolayca anlaşılabilir bir özeti takip edecek bir pozisyonda değildi. Yanında küçük bir kız oturuyordu, bu yüzden zamanının çoğunu onunla oynayarak ve durmadan kıpırdayarak geçiriyordu. Harold'ın avukatının ne dediğini dinlemek yerine ünlü insanları izlemekle daha çok ilgilenen jüriden onu ayıran tarafı, varlığıydı.

"MAPS'te yolunda gitmeyene dair Ali'nin hiçbir fikri ol-

madığı sonucuna vardım ve kesinlikle mali durumu hakkında da bir fikri yoktu. Bu dolandırıcılığın başarılı olması, onu gizlemek ve buna benzer suçlar onun ne işine yarardı? Harold Smith tarafından kullanılan Ali olmadan Ben Lewis bu işe girer ve suç gerçekleşir miydi, bilmiyorum. Ali'nin adı olmadan Ben Lewis'in Smith tarafından tutulup tutulmayacağı tartışmalıydı. Ama bilgilendirilmemiş ve çarpıtılmış haberlerde doğrudan ya da imalı olarak geçen Ali'nin, hakkında soruşturma açılmamış bir iş birlikçi veya işi kötüye kullanan bir suçlu olduğu yönünde hiçbir bakış açısı ya da düşünce yoktu. Harold Smith onu kullandı, hepsi bu."

MAPS skandalı gözler önüne serildiğinde Ali, yeniden dövüşmek için inanılmaz planlar yapıyordu. Ona öğüt verenlerden bazıları, Holmes bozgunu için yaşını değil Thyrolar'ı suçluyorlardı ve ringde hâlâ kazanabilirdi. Hatta Ali; kariyerini ayakları üstünde bitirmek istedi, köşesinde bir tabureye yığılmış hâlde değil. "Bir zaferle boksu bırakmam gerekiyordu," diyordu daha sonra. "Eğer bir galibiyetle bırakmasam bile en azından yumruklarımı savurmak istiyordum."

Ortaya çıkan boks maçı fikri için bir yer bulmak problemdi. Holmes'a karşı Ali'nin kötü performansının ardından Nevada Eyaleti Spor Komisyonu, Ali'nin dövüşten tekrar men edilmesi gerekip gerekmeyeceğini belirlemek için komite oturumlarına başladı. 29 Aralık 1980'de bu kuralın önüne geçmek için, Ali gönüllü olarak Nevada'da boks lisansından feragat etmişti ve yeni bir tane istemeyeceğine yemin etmişti. Ama dövüşü bekleyen dünyanın geri kalanı için durum farklıydı. 1981 sonbaharında, Sports International Ltd. şirketi Ali ve Trevor arasında bir boks maçı gerçekleşeceğini duyurdu.

Bu teşvikin ardındaki isim James Cornelius'tu, dokuz kere araba satıcılığında hırsızlıkla bağlantısı olduğu için suçlanmış ve FBI'ın banka yolsuzluğu araştırmasında hedef isim

olmuştu. Ali-Berbick maçını Amerika'da düzenleyemeyen Cornelius, Bahamalar'da bu iş için bir ev buldu. Ancak Ali, dövüş için abartılı reklamlar vermeye başladığında hüznü tercih etti: "Bittiğimi söylüyorlar," demişti gazetecilere. "Çok yaşlı olduğumu söylüyorlar. Artık konuşamadığımı. Beynimde hasar olduğunu. Böbreklerimin iyi olmadığını. Kırıldığımı. Üzgün olduğumu. Oh adamım, haksızlığını göstereceğim çok eleştiri var. Benim ölü olduğumu düşünen çok fazla gazeteci var. Dolayısıyla da boks komisyonları ve doktorlar. Berbick'i tokatlayarak hepsinin kafasını karıştıracağım. Kırk yaşında ağır sıklet boks şampiyonu olan ilk kişi ben olacağım."[2]

Gerçekte ise kimse bu dövüşü istemiyordu. Ali'nin annesi basına şunları söyledi: "Oğlumun ciddi olarak yaralanmasından endişeleniyorum. Tüm ailesi endişeleniyor. Neredeyse kırk yaşında, dövüşmek için çok yaşlı."[3] Boks maçına öyle yoğun bir ilgi yoktu. Üç televizyon kanalı bu haberi yayımladı. Kariyeri boyunca onu kollayan birçok yazar maça gitmeyi reddetti.

Yani, dövüş yaklaştıkça çirkin bir arka plan savaşı hiddetlenmekteydi. Nisan 1981'de Berbick, Larry Holmes'a karşı unvan için meydan okumuş ve on beş raunt sonunda oy birliğiyle kaybetmişti. Şampiyonluğu geri almak için, gelecek üç dövüşünü Don King'in vereceği seçeneklere göre yapması gerekiyordu. Böylece Ali-Berbick maçı ilan edildiğinde King, tanıtımdan pay talep etti. Cornelius reddetti; King, maçı bloke etmek için dava açmakla tehdit etti. İşte karşılaşmadan beş gün öncesinde 5 Aralık Cumartesi günü King, talebini "belki 200.000 dolara" bağlayabilmek için Bahamalar'a uçtuğunda durum böyleydi.[4]

Ali ve çevresi Nassau'da kalıyorlardı ve karşılaşma burada yapılacaktı. Ancak Ali veya Herbert Muhammed'e yaklaşmak yerine King, Freeport'a gitti; yani Berbick'in idmanda

olduğu yere. O gece dövüşçü ile tanıştı.

Ertesi sabah, King'in otel odasının kapısı çalındı. Sekiz saat sonra, vahşi bir şekilde dövülmüş olarak Florida hastanesindeydi.

JEREMIAH SHABAZZ: "Çoğu insan, Don King'e karşı duramazdı ama Don'ın gerçekle yüzleşmeye yüreği yoktu. Ona karşı durursanız, o geri çekilir; Bahamalar'da olan da buydu. Ali'nin kariyeri çoktan bitmişti. Son bir hesaplaşma günü vardı ve ben Don'ın istifa etmesi gerektiğini hissediyordum. Ali, alaca karanlık yıllarındaydı; Don, onun üzerinden milyonlar kazanmıştı. Ama bu Don'du ve Müslümanlarla bir iş yapacaktı. Dövüşü durdurmak için veya yetkilendirilmediği parayı almak için her şeyi yapıyordu; bu yüzden bazı Müslüman biraderler kırılıyordu.

"Benim anladığım kadarıyla olan şey: Cornelius, Don ile yüzleşmek için Freeport'a gitti ve ona müdahale etmemesi gerektiğini söyledi. Birkaç şey konuştular ve Don, Cornelius'un yanındaki biraderlerden birini itip kakmak gibi ciddi bir hata yaptı. Daha sonra, yanında dört beş birader olduğunu duydum ama bunun abartma olduğunu düşünüyorum. Bildiğim kadarıyla Cornelius o gün sadece iki korumayla gelmişti ama korumalar profesyoneldi. Uzak Doğu sporlarıyla uğraşan bu profesyoneller, her zaman kiremitlerle çalışırdı. Don onlara, *gerçek hayatta kafa nasıl kırılır,* görme imkânını sağlamıştı ve üzerinde çok iyi çalıştılar.

"Charles Lonax, Don ile birlikteydi; özür dileyince o, bağışlandı. Don o kadar şanslı değildi. Yalvardığını ve özür dilediğini duydum ama Müslüman biraderler ona iyi bir dayak attılar, dişleri kırıldı ve her yer kan içindeydi. Sonra Don, olanlar için beni suçladı ama suçlamaları kesinlikle doğru değildi.

"Ben bu olayı kardeşler odama gelene ve bana söyleyene

kadar bilmiyordum. Memnun oldum, inkâr etmiyorum. Bu tür bir şeyi Don'dan başka hak eden kimse olduğunu düşünemem. Çünkü benim bakış açıma göre Don; yaşayan en kirli, çürümüş pislik parçasıydı. Birçok durumda, Ali'yi ona getirmem için bana para verdi ve ne yaptığımı söylemekten utanıyorum. Ama Don King, megolamanyak bir şeytandı. Polis devletine layık bir zalim, gizli bir Hitler'di. Bazen ülkelerinde ordu gücüyle çalışan diktatörlerle anlaşma yapardı ama sonunda her şeyi kendi için isterdi. Bağlantıları, Müslüman kardeşimiz Ali'ye kadar gidiyordu. Ama önemli hiçbir pozisyonda Müslüman çalıştırmadı; sadece şoför, ofis çalışanı ve aşçı. Don için iyi bir Müslüman, ona içkisini getiren ve ayakkabılarını parlatan Müslüman'dı. Bana bir keresinde, eğer Elijah Muhammed'e verdiğim saygı ve sadakati ona gösterseydim beni işe alacağını söyledi ki ben asla Don'a bu tür bir sadakat ve saygı göstermedim.

"Don King'in kendinde gördüğü şey, yaşayan tüm boksçulardan daha büyük olduğuydu. Ali'yi kullandı; Larry Holmes'u kullandı. Don, dövüşçülere bir yılanın kurbağaya baktığı gibi bakar. Onlar sadece yenilebilecek iyi şeylerdir. Onları etkiler ve yutar. Onları tükettikten sonra, geriye kalan ayıklanmış kılçıklarıdır. Amerikancılık ve siyahi ulusalcılığının karışımıyla heyecanla konuşur ve söylediği tek şey dövüşçülerin kazanması gerektiğidir. Onları tükettikten sonra artık ona bir anlam ifade etmezler ve yakacak odun gibi hayatından çıkarır.

"Ne demek istediğime dair bir örnek vereceğim. Birkaç yıl önce Leon Spinks, New York'ta Don'ın ofisinde telefonla konuşuyordu. Don yukarıdaydı; Leon aşağıdaydı. Don, Leon'a telefonu kapatması gerektiğine dair birkaç cümle kurdu. Sonra Leon, Penn istasyonundan Philadelphia'ya giden bir trene yetişmek zorunda kaldı. Don'ın büyük beyaz limuzini dışarıda duruyordu. Don'ın arabayla bir işi yoktu ama şofö-

re Leon'u tren istasyonuna bırakmasını söylemedi. Bunun yerine, Leon'u sokağa attı ve kalabalık bir saatte onu orada bıraktı. Leon, bir taksi tutabilmek için kolları yukarıda köşede bekledi ama bir taksi bulamadı. Ben de Leon'un nasıl ve ne zaman şampiyon olduğunu düşündüm. Don, Leon'un kısa bir süre saltanat sürmesini gözlemledi ve Leon'un kontrolünü ele alabilmek için her şeyi yaptı. Onunla oynadı; gururunu okşadı, şimdilerde Mike Tyson'a davrandığı gibi. Don King tarafından aptal terine konduğu zaman Tyson'a üzülüyorum. Bu yüzden bence, Bahamalar'da Don'a dayak atılmasıyla adalet yerini bulmuştu."

Dövüş gecesi yaklaştıkça Ali'nin takipçileri son bir veda için toplandılar. Kilosu tekrar 107 olmuştu, Larry Holmes ile dövüşünden 8 küsur kilo daha fazla. Ama spor salonunda daha kötü görünüyordu. Sabah koşusunda ise sık sık yürüdü. Son yakındı ve herkes biliyordu, Ali'nin 12 yaşındaki kızı Maryum da dâhil.

MARYUM ALI: "Doğduğunuzda dövüşen bir babanız olması normal gibi görünüyor çünkü bildiğiniz tek şey bu. Onun çoğu dövüşünü hatırlamıyorum çünkü çok küçüktüm. Birçoğuna gitmedim çünkü küçüktüm ve okula gidiyordum. Foreman dövüşü için Zaire'ye gitmem gerekti. Ondan önce babamın evde ruh hâlini hatırlıyorum. Altı yaşındaydım, ne olduğunu anlamadım ama özel bir şey olduğunu biliyordum ve kazanması önemliydi. Yolculuk için fotoğraf makinemi ve her şeyimi yanıma aldım. Sonra annem babam fikirlerini değiştirdiler ve bana okula gitmem gerektiğini söylediler. Delirmiştim; haykırdım, ağladım ve çığlık attım ama hiçbir işe yaramadı. Gittiklerinde beni evde yalnız bıraktılar.

"Babamı birkaç defa dövüşürken gördüm. Bu her zaman beni korkutmuştur. Hatta kazandığında darbe aldığı için ağ-

lıyordum ve bu sadece fiziksel bir tehlike değildi. Duygusal olarak ona ne anlama geldiğini anlıyordum ve tüm yoğunluğuyla hissediyordum. Ringde iyiydi ve bu ona yardım etti. Çoğu zaman kazandı ve bu işini kolaylaştırdı. Ama sonra – nasıl açıklayabilirim–nasıl olduğunu biliyorsunuz, çocukken doktora gittiğinizde kokan alkol, daha sonra bir alışkanlığa dönüşüyor. Çocukken Howard Cosell'in sesini televizyonda duyardım, titremeye başlardım çünkü biliyordum ki 'Oh, evladım; tekrar buradasın,' diyecekti."

"Trevor Berbick'e kadar babamın hâlâ az da olsa dövüştüğünü kabul etmiştim. Kaybetmesini istediğim tek dövüş oydu. Kazanmasını da isterdim ama istemedim çünkü ya dövüşmeyi sürdürürse... Artık dövüşmesini istemiyordum. O gece stadyumun birinci sınıfının son sırasındaydım. Kendime şunu dediğimi hatırlıyorum: 'Eğer kaybederse tekrar dövüşmeyecek ve mutlu olacağım. Ama eğer kazanırsa bu sürecek.'"

11 Aralık 1981'de Muhammed Ali, ringe son kez çıktı. "Şov iki saat geç başladı," diyor Ed Schuyler. "Çünkü menajerler dövüşün olacağı beyzbol alanının ön kapı anahtarını bulamadılar. Soyunma odasında sadece iki çift eldiven olduğu fark edildi. Her dövüşten sonra oyuncunun eldiveni, çözülerek çıkarılmalıydı; kesemezlerdi çünkü aynı eldivenler, bir sonraki dövüşçülere de lazım olacaktı. Zil yoktu. Sonunda birisi bir inek çıngırağı getirdi... Durum içler acısıydı. Ali çok büyük bir unvana sahipti ve bu da kariyerinin geldiği son noktaydı."

Dövüş de bu çevresel şartlara uygundu. Ali'den geriye hiçbir şeyi kalmamıştı ve Berbick çok az beceri göstermişti. Berbick sürekli saldırdı. "Ali'nin aldığı darbeleri gördüm," diye hatırlıyor Wali Muhammed, "Yüz ifadesi acı çekiyor gibiydi. Yanımda oturan yazarlardan biri bana şunu dedi:

'Yaralanıyor, Blood.' Ben de ona, 'Evet doğru, yaralanıyor,' dedim."

Üç hakem de puanları Berbick'e verdi. Ertesi sabah ilk basın toplantısında Berbick, Ali gelene kadar soruları cevaplamayı reddetti. "Kibar olmaya mı çalışıyordu bilmiyorum," diye hatırlıyor Ed Schuyler. "Ama tabii ki Ali geldiğinde hiçbirimiz Trevor'ı umursamadık."

Basın toplantısında Ali, sonunda kabul etti: "Bittim. Yüzleşmem gereken şeyler var. İlk kez, kırk yaşımda olduğumu hissediyorum. Son olduğunu biliyorum; deli değilim. Holmes'tan sonra, bahanelerim vardı. Çok zayıftım, doğru nefes alamıyordum. Bu sefer bahane yok ama sonunda düşmedim. Yerde fotoğrafım yok, iplerden düşerken fotoğrafım yok, kırılan dişim yok, kan yok. İyi olduğum için mutluyum. Yaşlı bir adam olarak geldim. Hepimiz bazen kaybederiz. Büyüyoruz."[5]

Basın toplantısının sonunda Schuyler, meslektaşları adına konuştu: "Muhammed teşekkürler. Bize cehennem gezintisi yaşattın." Ve bitmişti. Ring tarihindeki en heyecanlı ve en büyük kariyer, uzun zaman sonra, bitmişti.

Takip eden yıllar Ali için daha zordu. Kendini bilen profesyonel gitmişti. Sağlığı kötüleşmeye devam ediyordu ve evliliği başarısızdı. Los Angeles'taki köşk ziyaretçileri üzüntülerini dile getirdiler.

"Onun evine gittiğimizi hatırlıyorum," diyor Alex Wallau. "İran halıları ve mükemmel sanat eserleriyle çok güzeldi. Eğer burayı Court St. James elçiliğine vermiş olsaydınız, çok heyecanlanırdı. Ama bu ev, tüm güzelliğiyle Ali'nin bir parçası değildi. Zihinsel olarak o başka bir yerdeydi. İnsanlar bana onun iyi olmadığını söylediler; telefonda konuşmanın ortasında kiminle konuştuğunu unutuyordu. Bu yüzden ben, zihinsel olarak burada olmayan birini bekledim ama bulduğum o değildi. Çevresinden tümüyle haberdar olan ama ha-

yattan farklı bir şekilde soyutlanmış bir adam gördüm. Kafa kadar kalbin de tedavisi olduğunu düşündüm ancak açıkçası bir şeyler yanlıştı. Çok üzgündüm, acısını paylaştım."

ALEX HALEY: "Ali için zor olduğunu görebiliyordunuz. Evinde yardım toplarken gördüm. Bazı organizasyonlar için evi uygundu ve ben genellikle bu tür şeylere pek gitmem ama buna katıldım. Hotel Theresa'da onunla röportaj yaptığım günden beri yirmi yıl geçmişti. Ondan sonra, Malcolm'ın otobiyografisi yayımlandı. Ali bana başarımdan mutlu olduğunu söyledi ve beni güzel karısıyla tanıştırdı. Ama büyük bir köşkü ve harika bir karısı olmasına rağmen, yalnız görünüyordu. Etrafta öylece geziniyor gibiydi. Çevresindeki adamlar artık burada değildi; tekrar asla dövüşmeyeceğini biliyorlardı. Yalnız görünüyordu. Onun için üzüldüm."

GEORGE PLIMPTON: "Los Angeles'taydım (1984'te) ve Ali'nin evine onu görmeye gittim. Bana bazı sihirler gösterdi. Ali'nin bir özelliği de sihirbaz olmasıydı. İnandığı din ise kimseyi aldatamazsınız diyordu. Bir sihir gösterisinden sonra, size nasıl yapıldığını gösterir ki muhtemelen bu, tüm sihirbazların felaketidir. O öğlen, bir mendilin beyin gücü ile nasıl kaybolduğunu öğrendim. Ama sonra Ali, şampiyonluk kemerini aramaya başladı. Bana göstermek istedi ama bulamadı. Masada otururken gördüm, adını imzalamak için çabalıyordu. Eski Ali'nin gölgesi bile olamazdı. Güzel şeylerle dolu olmasına rağmen evi bana boş ve çıplak geldi."

Ali'nin sağlığı daha da kötüye gidince Eylül 1984'te New York Columbia-Presbyterian Tıp Merkezinde tanı testleri için kontrol altına alındı. "Acı çekmiyorum," dedi gazetecilere. "Acım yok. Birlikte yaşayamayacağım bir şey değil. Ama yatağa giderim, sekiz on saat uyurum. Uyandıktan iki saat sonra

kendimi yorgun hissederim ve tekrar uykulu olurum. Bazen ellerim titrer, geveleyerek konuşurum. İnsanlar bana, 'Ne dedin; anlamıyorum,' diyor. Ben korkmuyorum ama ailem ve arkadaşlarım ölümümden korkuyorlar."[6]

Sekiz günlük testlerin sonucunda Ali taburcu oldu ve danışman doktoru Stanley Fahn tarafından kısa bir açıklama yapıldı:

İlgili Kişiye:

• Hastam Muhammed Ali'ye, kesin bir tanı şu an konulamadı. Ancak aşağıdaki durumlar belirlendi:
• Muhammed Ali'nin Parkinson hastalığı yoktur.
• Ali, Parkinson sendromunun bazı orta hâlli semptomlarını göstermektedir.
• Ali, tedaviye iyi cevap veriyor. Semptomlarının tedavi ile tersine dönebileceği umuluyor. Normal bir hayatı olabilir.
• Ali'nin tedavi ile durumunun stabilize olacağı umuluyor.
• Ali, genellikle "sersemlik" olarak bilinen pugilistic demanstan muzdarip değildir. Ali'nin aklı şaşırtıcı derecede alarmda ve iyiye yönelmiştir.
• Ali'nin hayatı bu durumundan etkilenmiyor. Hayat beklentisi, durumuyla birlikte azalmamıştır.
• Ali'nin durumu bulaşıcı değildir.

Ancak Fahn'ın açıklaması, birçok soruyu beraberinde getirdi; bunlardan başlıcası, "Ali'nin nesi vardı?" idi. Açıkçası, o rahatsızdı ve ona bakacak birine ihtiyacı vardı. Hâlsizliğinin kaynağı belli değildi ve Veronica'nın onun için burada ne kadar kalacağı da şüpheliydi.

MARYUM ALİ: "Veronica'yı asla sevmedim. İnsanları hissedebilirim; böyle bir yeteneğim var. Onu ilk kez tanıdığımda geleceği gördüm. Annem ve babam henüz boşanmamışlardı ama ayrıldıklarını görebiliyordum. Babam dövüşmeyi bıraktığında parlak ışıkların ve paranın kaybolduğunu biliyorum, Veronica gitmişti. Her şeyin onun hatası olduğunu söylemiyorum. Olgunlaştıkça ne olduğuna dair babamın üstüne gittim ve o da yanlış yaptığını bana itiraf etti. Ancak Veronica, özünde soğuk biriydi. Veronica ile olduğu zaman babam için endişeleniyordum. Sahne eşi gibi bir şeydi. Yemek yapmazdı. Bir yıldız olmak için dışarılarda geçirdiği zamanlarda çocuklarına başka birisi bakıyordu. Ona güvenmedim.

"Veronica çok güzel bir kadındı. Ancak güzel bir insan olmakla güzel bir kadın olmak arasında bir fark vardır."

LLOYD WELLS: "Başlangıçta Ali, Veronica'ya tutulmuştu. Hatırlıyorum; bir televizyon programında Veronica'nın başına gelen en iyi şey olduğunu söyledi. Ben ve Gene Kilroy üzerine atladık ve şöyle dedik: 'Sen delisin, peki ya annen? Yüz kadına sahip olabilirsiniz ama bir anneniz vardır. Bu kadın gider ama annen yine annen olarak kalır.' Boğazına sarıldık ve sonra ona tekrar sorduk: 'Eğer boğulmakta olan annen ve karın arasında birini kurtarsaydın, bu kim olurdu?' Cevap vermedi; böyle düşünmek istemedi. 'Aptal, her zaman bir karın olabilir ama o annen. Hiçbir şey anne sevgisi gibi değildir.'

"Daha sonraları Ali ve Veronica'nın arası bozuldu. Ali hastalandı ve bazı insanlar, Veronica'nın ona iyi bakmadığını söylediler. Diğerleri gibi Veronica'yı suçlayamam. Ali'nin bu noktada hayatına devam etmesi çok zordu. Şu an farklı. Önceden kekini isterdi ve onu yerdi. Bazı şeyler parçalara ayrıldı. Tamamen Veronica'yı suçlamak yanlış. Bana göre, eğer Ali Veronica'ya doğru davransaydı, muhtemelen bugün hâlâ karısı olurdu."

LONNIE ALİ: "Bir süre sonra, anladığım kadarıyla Muhammed ve Veronica için evlilik zorlaşmaya başladı. Yaşanan her şeyi bilmiyorum. Bugüne kadar, Veronica'yı çok iyi tanımazdım. Ama Muhammed'i biliyorum; bizim gibi güvensiz ve sanırım Veronica'nın güzelliği ile büyülendi. Şimdi siz ve ben biliyoruz ki bir evliliğin yürümesi, evliliğin dışındaki şeylere dayanıyor. Muhammed de bunu biliyordu. Ama onlar tanıştıklarında tek görebildiği Veronica'nın yüzüydü. Ali'yi etkileyecek daha başka niteliklere de sahip olabilirdi ama kesinlikle görüntüsü çok etkileyiciydi. Hâlâ çok güzel bir kadın ve Muhammed tamamen onun görüntüsüne âşıktı.

"Suçlama yapmanın, benim bir işlevim olduğuna inanmıyorum ama açıkçası tüm suç tek bir kişinin değildi. Evli bir adamla bir ilişkiye başlarken eminim Veronica, sadece Muhammed'in istediği şeyi yaptığını düşünüyordu. Ama hadi gerçekçi olalım. Muhammed'in sahip olmaması gereken, zaten sahip olmadığı ama isteyebileceği birçok şey vardı. Hatta ben bunu Veronica'nın yaşındayken biliyordum. Buna ek olarak Muhammed, siz ne verirseniz onu alır ve kesinlikle bu süreçte bunların hepsi kendisine teklif edilmiştir ama ona karşı çıkar ve hayır derseniz, her zaman kabul ederdi. Muhammed asla bir kadını kovalayacak, peşinde koşacak ve onu aldatacak biri olmadı. Onlara daha fazla rahat verdi. Şükürler olsun ki beş veya altı yılı aşkın bir sürede, genel olarak evliliğine saygılı biri oldu.

"Boşanmaya gelince; sorun, Veronica'nın mı Muhammed'i Muhammed'in mi Veronica'yı terk ettiği değildi. Bunun yerine, farklı yönlere giden hayatları için ortak bir anlaşmaya vardılar. Artık birbirilerine uymuyorlardı. Muhammed için üzüntülü zamanlardı. Altı yaşından beri onu tanıyorum; evlenmeden önce onunla büyüdüm. İlk kez Muhammed'i ağlarken görmüştüm. Veronica ondan ayrılmaya karar verdi, Hana ve Laila ile artık beraber yaşayamayacağını anladı; aile yaşamı sona ermişti."

Ali ve Veronica'nın boşanıyor olduğu apaçık ortaya çıkınca odak noktası paraya kaydı. Muhammed'in birinci dereceden varlığı, dört tane taşınmaz konut ve belediye tahvili vakıf fonuydu. Los Angeles'taki köşkünü içeren emlak, Virginia'daki bir apartman, Deer Lake'te bir idman kampı ve Berrien Springs çiftliği. Bunların hepsi Ali'nin milyonları olduğu anlamına geliyordu. Ama en az bunlar kadar önemlisi, o ve Veronica'nın evlenmeden önce imzaladıkları evlilik öncesi sözleşmesi ile Muhammed'in hakları korunuyordu.

MICHAEL PHENNER: "Hopkins & Sutter, evlilik öncesi sözleşme hazırlamadı; biz işe başladığımızda sözleşme imzalanmıştı. Mükemmel bir fikir ve mükemmel bir anlaşmaydı. Sonra, biz Ali'yi temsil etmeye başladıktan sonra; o ve Veronica, California'da mülkiyeti müşterek bir eve taşındı. Bu zamanlarda Ali bana, anlaşmayı iptal etmekten bahsediyordu. Bir keresinde şöyle dedi: 'Mike, hadi bundan kurtulalım; yırt gitsin.' Ben de ona şöyle dedim: 'Ali neden bu kadar takıyorsun? Bu sadece seni korumak için.' Bu onu memnun etmişti ama Veronica aramaya başladı. Ne zaman arasa bunu onunla tartışmamın uygun olmayacağını söyledim. Ama açıkçası anlaşmayı iptal etmek, onun yapılacak işler listesindeydi ve hatta Ali'nin maddi durumundan her zaman haberi var gibi görünüyordu. Holmes dövüşü sırasında, içinde iki milyon geçen bir güven fonu oluşturduk. Anımsadığım kadarıyla vergiler düşülünce on beş bin dolar getirisi vardı. Maalesef, biz bu fonu yürürlüğe koyduğumuzda Ali, en fazla beş yıllık olmasına razı oldu. Veronica beş yıllık bir akreditif olduğunu biliyordu. Boşandıkları zaman biz Ali'nin temsilcisi değildik. Ama anlıyorum ki boşanmanın zamanı -son derece dikkatlice- fonun vade bitimine denk getirilmişti."

GENE DIBBLE: "Eğer Ali evlilik anlaşmasını uygulama-

yı seçseydi, boşanmadan finansal olarak daha iyi bir durumda çıkardı. Ama Ali'yi biliyorsunuz. Veronica, anlaşmayı imzalamasına ve onun için kariyerinden vazgeçmesine rağmen onu ikna etti. Sonra Hana ve Laila için çok paraya ihtiyacı olduğunu söyledi ve tam olarak bu, Ali'nin duyması gereken şeydi. Sonuçta Ali avukatına anlaşmayı önemsememesi emrini verdi ve Veronica harika bir eve sahip oldu. Evinde her şeyi vardı; yarım milyon dolar değerindeki halılar, tablolar ve buna benzer şeyler. Bu parayı Hana ve Laila'ya bağlı olmadan almasına rağmen, güven fonu yarı yarıya paylaşıldı. Bu yüzden ona ne olduğunu tahmin edebilirsiniz. Başka şeyler de vardı, Ali'nin vergileri ödüyor olması gibi. Bu yüzden evlilik öncesi anlaşmaya rağmen bunlar gerçekleştiğinde Veronica, Ali'den daha fazla parayla yoluna devam etmişti."

Ali'nin boşanması 1986'nın yazında son buldu, geçici olarak yalnız kalmıştı ve sağlığı bitmişti. Dahası, tartışmaya açık iş girişimleri sürekli devam ediyordu. Tipik bir anlaşma, üçüncü dünya ülkelerinde "Primo" adı verilen süt tozunun satışını içeriyordu ama şirket yeterince sermaye koymamıştı ve başarısız oldu. Diğer planlar, saçma sapan bir hâle gelene kadar daha görkemli görünüyordu. Belki de en uçuk olanı, Muhammed Ali Finansal Birliği'nin kurulmasıydı. Yöneticiler şöyle yetkilendirildi: "Kurum için yüz milyar dolar (100.000.000.000,00 dolar) bir krediye başvurmak ve ciro etmek."[7] Paranın, üç yüz cami ve Amerika'nın en büyük üç yüz kasabasında düşük gelirliler için yüz bin apartman yapımında kullanılacağı açıklandı.

Sonra, başka bir problem ortaya çıktı: Yıllar içinde Ali, birkaç cumhuriyetçi adayın başkanlık yarışını desteklemişti. 1984'te Ronald Reagan'ın yeniden seçilmesini sözde destekledi. 1988'de adını, George Bush'a ve Utah senatörü Orrin Hatch'e ödünç verdi. Politik etkinliğine tepki karmaşıklaştı:

Başkanın avukatı gibi görev yapan ve sonra Reagan yönetimi boyunca Adalet Bakanlığı yapan Edwin Meese, Ali'yi şöyle çağırıyordu: 'Büyük bir vatansever.' Ama diğerleri gördükleri şey karşısında üzgündüler. Andrew Young, Ali'nin desteği için üzüntüsünü belirtiyordu: "Adayların politikaları, Amerikalıların büyük çoğunluğu ve hem siyahiler hem de beyazlar için zararlıdır." Julian Bond gözlemi şu şekildeydi: "Bunu neden yaptığını bilmiyorum ama beni kötü hissettiriyor. Siyahi Amerikalılar için Ronald Reagan ve George Bush, birer faciadırlar ve Orrin Hatch, benim düşünceme göre politik olarak rezil biridir. Ali ile oturup tartışmayı çok isterim."

Daha sonra 1988'in Aralık ayında, Dave Kindred tarafından *Atlanta Journal-Constitution*'da üç bölümlük bir araştırma raporu yayımlandı. "Amerikan Senatosunda siyasi bir aldatmayı amaçlayarak," diye başlıyordu ilk makale, "Muhammed Ali'nin adını ve sesini kullanan bir sahtekâr; birçok politikacı, gazeteci ve Capitol Hill personelini yüzlerce kez telefonla aradı."[8] Kindred'ın arandığını söylediği kişiler arasında altı Amerikalı senatör, eski bir vali de vardı. Arayan kişi; kolay anlaşılabilir bir şekilde konuşuyordu, politikayı biliyor gibiydi ve üç amacı vardı:

1. Adalet Bakanlığında bir göreve, Virginia Üniversitesinden bir hukuk profesörünün atanması;
2. Virginia'da bir iş adamına karşı dava peşinde koşan bir federal savcının soruşturulması;
3. Yirmi yıl önce silahlı kuvvetlerin askerlik işlemini reddetmesi sonucu uğradığı zarara karşılık, Ali'nin Amerika Birleşik Devleri hükûmetine karşı açacağı dava kararnamesinin kabulü.

Bu aramalar, Kindred'a tuhaf gelmişti. Ali'yle uğraşmakla geçen yirmi iki yıllık zamanda, Ali'nin politik ayrıntılarla

ilgilendiğini bilmiyordu. Dahası; arayanın sözel becerileri, Ali'nin sağlığı ile ilgili bilinenin tersiydi. Kindred araştırmaya karar verildi ve Richard Hirschfeld isimli Virginia'lı avukatla ortak bir payda buldu. Hirschfeld, mevzu bahis hukuk profesörüyle arkadaştı. Sözü geçen federal savcının incelediği adamla daha önce iş ortağıydı. Kendisi de aynı savcının araştırması altındaydı. Ali'nin hükûmete karşı davalarına karşı ilgisi olduğu farz edilen avukatlarından biriydi. Merakı arttıkça Kindred, daha da araştırdı ve bulduğu şey karşısında derinden bir rahatsızlık duydu.

DAVE KINDRED: "Ali'nin politikaya ilgisini ve politik projelerle ilgili telefon konuşmalarını *The Washington Post*'ta okudum. Bana kesinlikle inandırıcı gelmedi. Onu yirmi yıldan fazladır tanıyordum, benim bilgime göre kimseyle uzun bir politik konuşma yapmamıştı. Sonra Herbert Muhammed'in bana söylediği bir not aklıma geldi: Ülkede Ali'nin sesini telefonda taklit eden pek çok insan vardı. Tam o anda kafamda bir alarm çaldı.

"Birkaç yıl önce Ali, *The David Letterman Show*'a çıkmıştı ve Letterman ona, Virginia Beach'teki iş girişimiyle ilgili bir şey sordu. Ali soruya cevap veremedi; bu yüzden Latterman'a, seyirciler arasındaki avukatı Richard Hischfield'ı aramasını söyledi. Neyse, bir önseziyle Ali'nin politik arkadaş olduğu insanlardan birini, Orrin Hatch'i aradım ve Hirschfeld ile konuşmam gerektiğini söyledim. Sonra Hirschfeld'i bulduğumda Demokrat toplantısı Atlanta'da yapılacağından, Ali'yle politika hakkında konuşmak istediğimi söyledim. İki hafta sonra, bir gece evdeyken telefon çaldı. Bir ses: 'David, ben Ali. Politika hakkında konuşmak istediğini duydum.' Arayan her kimse, politika hakkında kırk beş dakika kadar konuştuk. Ve bitirdiğimizde telefonda kiminle konuştuğumu bilmiyordum ama o kişinin Ali olmadığını biliyordum.

Ses iyiydi. Ali'yi çok iyi tanıyan biri tarafından Ali'nin ritmi, Ali'nin dili, Ali'nin nefesiyle çalışılmış bir taklitti. Bu aslında, Ali'nin bugün olmasını istediği hâliyle Ali'nin sesini taklit eden biriydi ki beyin hasarını ve ses problemlerini inkâr etmiyor ama genç Ali'nin hızı, sesi ve zekâsını taşıyordu. Bu özelliklerin hepsine sahip olamayacağına göre bir sonraki sorular şunlardı: Kim ve neden? Hikâyeyi sürdürdüm ve bir süre sonra, telefondaki kişinin Hirschfeld olduğu konusunda ikna oldum. Bence, bunu iki nedenden dolayı yaptı –federal hükûmetle olan birkaç sorundan kurtulmak için ve ilgilendiği bazı proje ve atamayı yürütmek için.

"Eğer kayıtlara bakarsanız, Hirschfeld'in dâhil olduğu üç olay da federal güvenlik yasalarının ihlaliyle ilgilidir. [1974'te] Hirschfeld Ticaret Bankasını kurmaya çalıştı ama Virginia'daki Menkul Kıymetler ve Borsa Komisyonu tarafından dolandırıcılıkla suçlandı. [1984'te] Ali'nin boks kampında hisse senedi sattı ve SEC onu, şirketin asıl varlığının altı yüz bin dolar daha değersiz olduğu gerçeğini gizlemekle suçladı. [1986'da] Diğer şirketi Hirsch-Chemie Limited ile ilişkili olarak mahkemeye saygısızlık suçunu kabul etti. SEC'de çalışmadan önce hayat boyu avukatlık yapmaktan men edilmişti ve başka problemleri de vardı.

"Ali'nin neden Hirschfeld'le olduğunu anlamıyorum. Benim tahminim, ilk zamanlarda Ali'ye biraz para kazandırdı ve Ali buna karşılık verdi. Eminim Hirschfeld, görünüşte Ali'ye iyi davranıyordu. Eğer hayal edebildiğim karanlık işler için Ali gibi bir giriş biletim olsaydı, ben de öyle davranırdım ve Hirschfeld, hayal gücü çok kuvvetli biriydi."

RICHARD HIRSCHFELD: "Öncelikle, ben kimseyi arayıp Ali'ymişim gibi davranmadım. Bana inanmayabilirsiniz ama gerçek bu. Ali'ye, politik anlamda ne söylemesi ve yapması gerektiği ile ilgili koçluk ediyor muydum? Evet,

ediyordum. Ama bunun çizgiyi aştığını ya da alışılmadık olduğunu düşünmüyorum.

"Muhammed'le iş anlaşmalarıma gelince: Ali'nin etrafında para kazanmak ile Ali'nin üstünden para yapmak arasında fark var. Size Ali'nin etrafında para kazanmadığımı söyleyemem. Ama tüm dürüstlüğüm ile ilgili şunu söyleyebilirim ki Ali'den bir tek peni bile almadım ve o da benim anlaşmalarım nedeniyle para kaybetmedi. Onu soktuğum şeylerin güzelliği buydu. Ali'ye bir yıllığına ayda yirmi bin dolar ödeyen İsviçreli bir beyefendiyle [Wilheim Wolfinger] bir anlaşma imzaladım. Kendi kurduğum Champion Sports isimli bir şirketten yetmiş altı bin dolar maaşı vardı. Ali, Herbert ve benim aramda bir milyon doları pay eden ve Sudan'daki bir rafineri ile bağlantısı olan bir anlaşmayı bir araya getirdim. Parayı rafineride bıraktık. O zamandan beri, Sudan parasına değer kaybettirdiler ve bazı ekonomik problemler oldu. Bu yüzden bahse koyduğumuz para bir milyon dolardan az ediyordu. Ama bu projelerin hiçbiri, Ali'nin ortaya para koymasını ya da hiçbir şeyi mecburiyetten onaylamasını gerektirmedi. Kaybedemezdi; kişisel teşhiri yoktu. Tek yaptığımız, onun isminden ortaklaşa faydalanmaktı.

"Yani, Ali'yle iş anlaşmalarımla ilgili söylemem gereken bu. Kayıtlara geçmesi için bir şey daha söylememe izin verin. Siz ya da başkaları ne yazarsa yazsın, bu yazdıklarınız benim hakkımda yazabileceğiniz doğru şeyler kadar kötü olamaz. Ne derseniz deyin, sadece tenime vurursunuz. Fazlaca alçak gönüllü gibi geldiğinin farkındayım ama bu doğrudur. Bazı insanlar bana güvenir; bazı insanlar güvenmez. Bazı insanlar beni sever; onlardan daha fazlalarının nefret listesindeyimdir. Ve biliyor musunuz? Umurumda değil. 'Tüm insanlığı seviyorum, herkesi seviyorum ve herkes beni seviyor,' diyen adam olmaktansa bir ya da iki yakın arkadaşım olmasını tercih ederim. Çünkü yüzlerce arkadaşı olduğunu düşünen adamın

aslında arkadaşı yoktur. Cesedinizi taşıması için sadece altı kişiye ihtiyaç duyarsınız."*

Richard Hirschfeld'in destekçileri de karşıtları da var. Ali bugün hâlâ ona düşkün. Ama başkaları Hirschfeld'in muhakemesini sorgular. Kindred şöyle diyerek onlarına adına konuşuyor: "Kimse kalkıp şunu demez: 'Evet, Ali'nin güveninden faydalanıp onu dolandırdım.' Kimse istismar ve ihanet ettiğini kabul etmez. Ama şöyle olur: Sanki Ali'nin sonsuz hayatı ve vücudu varmış gibi davranırlar ve isteyen istediğini alabilir. Aslında önemlidir! Bu büyük zarar verir ve bir trajedidir! Ali istediği her şey olabilirdi ve onu istismar edenler yüzünden, olabileceğinden daha azı oldu. O hâlâ iyilik için öyle bir güç olabilir. Onu gölgeler içinde görmek... Onun iyiliğini istismar eden insanların ondan yararlandığını görmek; bunların hepsini görmek için onun gün ışığında durmasının gerekmesi, bunlar benim için çok üzücü."

O sırada, Ali'nin finansal durumu dedikodu ve spekülasyonlara konu olmaya devam ederken fiziksel durumu da bunlara dâhil oluyordu. "Yıllarca, onun hasta olduğu gerçeğini reddettim," diye hatırlıyor Patti Dreifuss. "Genç ve sağlıklı olsa bile, onu duymanın güç olduğu zamanlar olmuştu. İnsan içinde bağırıp haykırabilirdi ama yalnız olduğumuzda o kadar sessiz olurdu ki onu duymak için eğilmem gerekirdi. Bu yüzden uzun bir süre kendime şöyle dedim: 'Bunu yapmayı bıraktı, sadece bu. Şimdi insan içinde olduğu kişiyle daha önce sahne arkasındaki kişinin aynı olup olmadığı sadece bir soru.' Ama bir süre sonra, sesi kötüleşmeye devam etti; bilirisiniz, hissedilir."

GARY SMITH: "Ali emekli olduktan sonra, *Sports Illustrated*'de yazdığım hikâyelerimle bağlantılı olarak

onunla altı yedi kez karşılaştım. Her seferinde, daha farklı bir Ali'yle karşılaşıyordum. Yani şöyle değildi: 'Aa, seni hatırlıyorum,', 'Geçen ay buradaydın,' ya da 'Seni birkaç hafta önce görmüştüm,' gibi şeyleri hiç duymadım. Her zaman yeniden başlıyormuşuz gibiydi. Bir hastalıktan mı yoksa her birini hatırlayamayacağı çok fazla insanla uğraşmasından mıydı hiç bilmiyorum. Tüm hayatı boyunca, iyi günlerinde bile, o kadar fazla insan gördü ki dünyayı büyük bir bulanıklık dışında görmek zor olmalıydı. Birlikte geçirdiğimiz çoğu zamanda, neler olduğunun tam olarak farkındaydı. Kafasının içinde her şey berrak görünürdü. Ama sonra biraz rengi atardı. Düşünsel süreci bir çeşit radyo gibi gidip geliyor görünürdü ve ben bunun istemli olup olmadığını merak ederdim.

"'87-'88 kışında, arkadaş çevresi ile ilgili bir hikâye yazmak için onunla bir gün geçirdim. Ali, onu çalışırken görmek isteyip istemediğimi sordu. İstedim; gölge çalışması yapabildiğini ve kum torbasına vurabildiğini göstermek için beni küçük bir spor salonuna götürdü. Bu deneyimden en çok hatırladığım, spor salonuna girip çıkarkenki zorlanmasıydı. Spor salonu kilitliydi ve anahtarı deliğe getirip açması birkaç dakikasını aldı. Ama utangaç davranmak ya da bahaneler uydurmak yerine gayretle çalışmaya devam etti. Bu konudaki gidişatında onurlu bir şey vardı. Kendi durumuyla uğraşma şeklinde yücelik vardı. Kapıyı açıp orada olma sebebini başarana kadar durmayacaktı. Yani insanlar bana Muhammed Ali için üzüntü hissedip hissetmediğimi sorduğunda cevabım hayır. Bu garip gelebilir ama bence bir bakıma Ali, kendi durumunu neredeyse bir tampon gibi kullanıyor. Şundan eminim ki eskisi gibi konuşamamak ve eskisi gibi iş yapamamak onun için zaman zaman sinir bozucu oluyordur. Ama bunu da onun bir parçası olarak düşünürüm, sanki ruhsal tarafı eskisi gibi olmak istemiyordu. Yirmi beş yıl deli gibi koşuşun ardından, bence yavaşlamak için mutlu bir bahanesi var."

JOHN SCHULIAN: "Amerika Boks Yazarları Derneği bana boks yazımla ilgili ödül verdiğinde hayatın, birkaç yıl önce Ali için nasıl bir şey olduğuna bakıyordum. Birleşmiş Milletlerde bir yemek vardı. Hayat boyu başarı ödülü alıyor olan Ali'nin yanındaki kürsüde oturuyordum. Geldi, oturdu ve hemen hayranları tarafından çevrildi; herkes başına üşüşmüştü. 'Muhammed, bunu imzala! Muhammed, şunu imzala!' İşsiz bir aktör vardı ve şöyle diyordu: 'Muhammed, Nebraska'da küçük bir çocuk olduğumdan beri seni takip ediyorum; Ken Norton senin çeneni kırdığı gece ağladım!' Bir garson kız, 'Muhammed, oğluma senin adını verdim,' diyordu. Wall Street aracı kurumu da oradaydı ve avukat tipliler, 'Bunu kızım için imzalar mısın? Adı Muffy.' diye soruyordu. İsmi hecelediler ve Al,i programın üzerine ya da neyi imzalıyorsa onun üzerine ismi çok yavaşça yazdı. Sonra, birisi önüne 1965'ten bir boks dergisi itti. Kapak konusu 'Cassius Clay Sonny Liston'u İkinci Kez Yenebilecek mi?' idi. Dergiyi açtı ve resimlere baktı, kesinlikle büyülenmişti. O sırada, insanlar hâlâ yaygara koparıyordu. Yer göstericiler ve güvenlikler, 'Hadi, şampiyona biraz rahat verin, nefes alsın,' diyorlardı. Gitgide daha çok insan geliyor, ellerinde ne varsa onu imzalamasını istiyorlardı. Sonra, arkamızdan bir kadın geldi. Çok çekici bir kadındı, kırklı yaşlarının başında olduğunu söyleyebilirdim. Ali'nin omzuna hafifçe vurdu. Ali ona baktı. Kadın gülümsedi ve 'Beni hatırladın mı?' diye sordu. Ali'nin, kadının kim olduğu hakkında en ufak bir fikri bile yoktu.

"O sırada; uzun zaman önceki o tek seferlik buluşmanın, bu kadının hayatındaki tek parlak başarı olduğunu seziyordunuz ama Ali için sadece, upuzun bir listedeki güzel kızlardan biriydi. Daha sonra, kadın çekip gitti. Ali biraz daha fotoğraf imzaladı. Sonunda, yemek servisi başladı. İnsanlar uzaklaştı ve kürsüdeki herkes yanındaki kişiyle konuşuyordu, benim durumumda bu kişi Ali oluyordu. Boş olan bir su bardağı var-

dı ve bardağı peçetesinin üstüne ters olarak kapattı. Sonra bir kalem aldı, bardağın kenarlarını çizdi ve böylece peçetede bir çember oluştu ve birkaç çizim daha yaptı. Daha sonra beni dürtüp 'Gördün mü?' dedi. Baktım; bir dünya çizmişti.

"Çemberin içine birkaç kıta çizmişti ve kendi küçük dünyasını yarattı. Kısık bir sesle 'Gördün mü? Eskiden bütün buraların şampiyonuydum. Dünya'nın ağır sıklet şampiyonuydum,' dedi. Ve sonra konuşmalar sırasında, kalkıp ödülünü almadan önce uykuya daldı."

Haziran 1987'de, Ali'nin bir başka tıbbi sorunu telaş yarattı. Ali, Mexico City'de Dünya Boks Konseyi sempozyumunda boy gösterirken Ali'nin böbrek üstü bezlerinden beynine doku nakli yapmak isteyen Meksikalı bir cerrahla tanıştırıldı. Ali'nin ailesi ve UCLA Tıp Merkezinden Ali'nin doktoru Dennis Cope, yüzde 10 ölüm oranı olan ve deneme aşamasında olan bu işleme kesinlikle karşı çıkıyorlardı. Ameliyat hiçbir zaman gerçekleştirilmedi ama bir yıl sonra, başka bir şifacı sahnedeydi.

Dr. Rajko Medenica, Yugoslavya'da doğdu ve 1968'de İsviçre'ye taşındı. Ondan sonra, Yugoslavya'da tıbbi ücretlerle ilgili gıyaben dolandırıcılıktan İsviçre'de bir cezaevinde on altı ay yattı. Hakkındaki başlıca suçlama, Medenica'nın iddiasına göre Cenevre'de tedavi edilen yedi yüz Yugoslav hastanın faturalarını kapsıyordu. Yugoslav hükûmeti, 180 kişiyle ilgili iki milyon dolarlık ücretin sahte olduğunu iddia etti.

Medenica, 1981'de Amerika Birleşik Devletleri'ne taşındı ve 1986'da Amerika Birleşik Devletleri vatandaşı oldu. Dünya çapında –Güney Carolina Valisi John West ve Senatör Strom Thurmond dâhil önde gelen patronların, güvenini ve hayranlığını kazanmıştı ve bağışıklık bilimi, onkoloji ve kan hastalıkları dallarında üç yüzden fazla makale yazmıştı.

Son dönemlerde Yugoslav hükûmeti, ek suçlamalar nedeniyle iadesini istedi ama Thurmond, Dışişleri Bakanlığı yetkilileriyle araya girip engelledi. Benzer bir girişim, Güney Carolina'da bir federal yargıcın Medenica'nın yokluğunun hastalarının hayatını tehlikeye atacağına hükmetmesiyle engellendi.

Ali ve Medenica, Haziran 1988'de tanıştı. Ondan sonra Medenica, Ali'nin geveleyerek konuşmasının ve yavaş hareketlerinin nedeninin beyin hasarı olmadığını söyledi. Tersine, Medenica'ya göre Ali'nin semptomları, kanındaki aşırı pestisit seviyesi sonucuydu. Ali; 5 Temmuz 1988'de, Güney Carolina'daki Hilton Head Hastanesi'nde Medenica'yla tedaviye başladı. O zamandan beri, tıp çevrelerinin şüphesine rağmen, kabaca üç ay aralıklarla *plazmaferez* -kanın alınıp bir makine yardımıyla filtreden geçirildiği ve vücuda arıtılmış bir şekilde geri verildiği işlem- için dönüyordu.

DR. RAJKO MEDENICA: "Ali, bağışıklığı ile ilgili ve metabolik nörolojik bir hastalıktan muzdaripti. Onu incelediğimde bir iç pestisit gördüm; size hangisi olduğunu söylemem, normalden yedi yüz kat fazlaydı. Neden kanındaydı, bilmiyorum. Aldığı nefesten ya da yediği yemekten ya da içtiği sudan gelmiş olabilirdi. Muhtemelen, belki beş ya da altı yıllık bir dönem boyunca istemeden vücuduna almıştı. Semptomları 1980'de göstermeye başladı ve bence pestisitler bundan bir yıl önce vücuduna girmişti. Sonra, vücudu pestisitlerle savaşmak için antikor üretmeye başlamıştı. Bu antikorlar, pestisitlerin haptenlerinde [küçük moleküller] yakalanıp onlarla birleşti ve etkilenmeyen bir bağışıklık kompleksi oluşturdu. Problemlerine neden olan şey bu bağışıklık kompleksidir. Bu, Muhammed'in kanına karışıp sinirlerinde ve beynindeki küçük kan damarlarında çökelmişti. Klasik tıp literatüründe böyle bir vakaya rastlayamazsınız. Onu ben

keşfettim ve Muhammed Ali Sendromu adını verdim.'

"Muhammed'in kanını temizleyerek plazmasındaki bağışıklık kompleksini kaldırdım. Aynı zamanda, plazmayı da kanında aynı oranda bulunan albümin, gamaglobülin, mineraller ve vitaminlerle değiştirdim. Daha sonra, sinirlerindeki ve beyin dokusundaki hücresel sıvı kana karışır. Bu olduğu zaman bağışıklık kompleksleri bir sonraki zaman kaldıracağım plazma alanda yani kanda hareket ederken çökelir. Bir başka deyişle plazmayı her çıkarışımda daha fazla bağışıklık kompleksini kaldırırım.

"İyileştirme sürecinin tamamlanması birçok temizleme ve birkaç yıl alacak. Bu durumun oluşumu ne kadar sürdüyse iyileşme süresi de o kadar sürecek. Sesinin düzelmesi daha da uzun sürecek çünkü ses telleri uzunca bir zaman düzgün kullanılmamıştı. Eğer birisi aylardır yataktaysa bacakları yumuşar, yürümekte sorun yaşar. Muhammed'in ses telleri de şimdi öyle. Esnekliklerini kaybetmişler.

"Ona verdiğim her plazmaferez tedavisi beş-altı saat sürer. Bu süre zarfında on beş ila yirmi litre arası kanı filtre ederim. Bu, Muhammed'in kan hacminin iki-üç katıdır; yani kanını iki-üç kez sirküle ediyorum. Bu prosedür sırasında, yatıp televizyon izler. Anestezi yoktur. Ali normal bir hastane elbisesi giyerdi. İşlem biter bitmez kalkar ve odadan çıkardı. Hâlen Muhammed'in kanında pestisit var ama eskiden olduğu kadar çok değil. Ve kanındaki pestisitler onun durumunun gerçek işareti değil. Gerçek işaret pestisitlerin çökelmesidir –sinirlerinde ve beyninde kalanlar. Sonunda, pestisitler gitmiş ve Muhammed iyileşmiş olacak. Konuşması gelişecek; hareketleri daha iyiye gidecek. Ben tamamen iyileşeceğini düşünüyorum."

Medenica, bulduklarını ya da tedaviyi Stanley Fahn ya da Dennis Cope ile tartışmadığını kabul eder. "Onlar farklı

tıp kuruluşlarındalar," diyor. "Onların raporlarından ve incelemelerinden edindikleri bilgiler bende var. Eğer benimle konuşmak isterlerse onlarla konuşmaktan mutluluk duyarım ama zaten onların raporlarından okuduğumda sahip olduğum bilgilerden başka bir şey verebileceklerini görmüyorum. Resmi tamamlamak için gereken her şeye sahibim."

Gene de Ali'nin sağlığını UCLA'dan izleyen Dennis Cope kuşkularını dile getirir. "Bir başka tıp adamına saldırmak istemem," diyor Cope, "ama Dr. Medenica'nın bulgularını destekleyecek kanıtım yok. Raporundan sonra, Muhammed'in kanındaki klorlu pestisitlerin varlığını belirlemek için testler yaptık. 14 Eylül 1988'de testleri yaptık ve bunları 1 ppm'lik testler yapabilen Smith-Klein Biyobilim Laboratuvarına gönderdik. Klorlu pestisit tespit edilmedi. Onlar her ne ise onlara ait kanıt bulamadık." **

FERDIE PACHECO: "Medenica'nın ne dediğini unutun. Ali yaralı ve sinirliydi. İşte hepsi bu. İnsanlar her zaman ona şu ya da bu tedaviyle gelir ve hiçbiri işe yaramazdı. Ali'nin sağlığının mükemmel olduğunu düşünen insanlar da var. Şunu söyleyen insanları duyabilirsiniz: 'Bu sabah Ali'yle konuştum ve sesi mükemmel geliyordu.' Gerçekten mi? Ben geçen ay konuştum ve ne dediğini anlayamadım. Telefondaydık. Beni aradı ve ben ondan numarasını istedim çünkü CIA'den daha sık numarasını değiştiriyordu. Bana numarasını verdi ve o sırada ne dediği hakkında hiçbir fikrim yoktu. Ona, 'Teşekkürler, şimdi Bingham'la konuşayım,' dedim ve telefon numarasını Howard'dan aldım.

"Ali önceden ve şimdi de öyle, çok özel bir insandı. Yüzü dünyadaki tüm duygulara sahipti. Eğer sevinçliyse her kası bunu gösterirdi. Şimdi ise çoğu zaman o donuk görünüşü var. Ve bundan nefret ediyorum. Eğer bu, boksun yaptığı bir şeyse

o zaman bu bir spor olmamalı. Ama bu, boksun yaptığı bir şey değil. Bu, boksta çok fazla kalırsan sana ne yaptığıdır. Otuz yaş doruktur. Otuz beş çizgiyi aşar. Ne kadar iyi olduğunuz umurumda değil; otuz beşten sonra, beyin hasarı alırsınız. Eğer Ali bırakması gerektiği zaman bıraksaydı, bugün yaşadığı problemleri yaşamazdı. Ama o yapmadı ve şimdi ne olduğunu görüyorsunuz.

"O son birkaç maçı yapmasına neden olan şey neydi, bilmiyorum. Kamuoyu önündeki başarılarından ve gördüğü takdirden neden tatmin olmadı, bilmiyorum. Bunların nedenini bilmiyorum ama sanırım tahmin edebiliyorum. Vazgeçemeyen tüm büyük dövüşçüler için aynı şey söylenir. Mesele, yaptıkları iş; onlar dövüşçü. Eğer bir dövüşçüyseniz, dövüşürsünüz ve sizi büyük yapan şeye sırtınızı dönüp gitmeniz çok zordur. Tüm zamanların üç büyük dövüşçüsünün (Joe Louis, Sugar Ray Robinson ve Muhammed Ali) üçü de durmaları gereken yaştan sonra da dövüştüler ve üçü de fiziksel sorunlarla yüzleşmek zorunda kaldılar. Duymak isteyen herkes için bunda bir mesaj var."

1980'li yıllar yaşanırken Ali'nin şan ve şöhreti gitgide daha uzak bir geçmişte kalmaya başladı. Çevresindeki kalabalıktan ilk ayrılan, 1988 yılında ölen Bundini oldu; bir kalp krizi geçirdiği motel odasında, motel hizmetlisi tarafından ölü bulundu.

"Bundini öldüğünde Muhammed pek konuşmadı," diye hatırlıyor Lonnie Ali. "Fakat çok üzüldüğünü biliyordum çünkü sonrasındaki bir iki ay boyunca Ali'yi, boş boş uzaklara bakarken yakaladım. Bundini ve Ali, hemen her zaman birlikteydi ve Ali, o kadar yakın olduğu birinin ölümüne hiç şahit olmamıştı. Bu olay Ali'nin hayatında bir gölge yarattı; çünkü başka bir yer daha olduğunu biliyordu ama Bundini için o yerin neresi olduğunu bilmiyordu."

RALPH THORNTON: "Bundini; aman Tanrı'm, ne adamdı. Tanrı onun ruhuna huzur versin. Herhangi bir zamanda herhangi bir şey yapabilecek veya söyleyebilecek muazzam bir *kontrolsüz güç*tü. Onun ruhunu paralayan şey neydi, bilmiyorum ama iyi bir şey olmadığını biliyorum. Bazen âlem yapar iki üç gün boyunca hiç durmadan içerdi. Hatırlıyorum da bir keresinde kamptaydık ve o sarhoştu; sabahın üçünde havaya ateş ediyordu. Güm! Güm! Komşuların ışıkları yanmaya başladı. Bundini haykırıyordu: 'Ben ve Bücür bu meseleyi çözeceğiz.' Ama Bundini, Ali'nin arkasındaki esas güçtü. Ali'yi nasıl motive edeceğini, nasıl delirteceğini ve çalışmaya nasıl yönlendireceğini biliyordu. Çoğu zaman Ali, Bundini'yi kendine şamaroğlanı ederdi ama sanırım bunu hak ettiği zamanlar olmuyor değildi. Ancak ikisinin arasında manevi bir bağlantı vardı ve Bundini'nin artık burada olmaması gerçek bir elem."

Bundini'nin ölümünden iki yıl sonra, Lana Shabazz da kanserden öldü. "Harika bir kadındı," diyor Gary Smith, onun için. "Kısmen Harlemli kısmen Alabamalı kocaman bir kalbi vardı. Kampın annesi gibiydi ve Muhammed'le kendi evladıymış gibi ilgilenirdi. Ali'nin yediği içtiği her şeyin yanı sıra, klima açıkken odasının çok soğuk olup olmadığına, uyurken rahat olup olmadığına ve bunlara benzer her türlü ince ayrıntıya çok dikkat ederdi. Ali boksu bıraktığında Lana sanki küçük oğlunu kaybetti. Onun hayatında bir şeyin eksildiğini görebiliyordunuz. Bazen bu konuda şaka yapar ve alışmaya başladığını söylerdi ama hayatındaki çok önemli birini kaybettiği çok açıktı."

LANA SHABAZZ: "Ali nasıl biri miydi? Benim duygularımda ve benim gözümde, bu dünyadan onun gibi birisi geçmedi ve bundan sonra da geçeceğini sanmıyorum. Onu

özel yapan şey, insanlara karşı tutumu ve herkese aşıladığı sevinç ve neşeydi. Kendimi ona adadım çünkü bunu hak ediyordu; onu sonuna kadar seveceğim.

"Şimdi bazen, Ali'ye kızıyorum. Ben ve Blood ve diğerlerinden bazıları, yıllar içinde yaşlanıyoruz ve daima, Ali emekli olduğunda bizi de gözeteceğini düşünmüştük. Bilirsiniz, herkes bir gün emekli olacağını düşünerek çalışır. Artık yeni bir hayata başlayamayacak kadar yaşlıyız ve Ali için çok çalıştık. Ben hiçbir zaman bir asalak olmadım. Ali benimle tanıştığında ben Müslüman lokantasında çalışıyordum. Bir işim vardı ve gayet iyi idare ediyordum. Daha sonra Ali'yle çalışırken kazandığım kadar parayı zaten kazanıyordum. Ali'yi çok seven ve ona çok sadık olanlarımız, onun ileride bizi gözeteceğini düşünmüştük ama işler öyle gelişmedi.

"Ali'den para isteseydim bana para vereceğini biliyorum. Herkes ondan para isterdi ve o, herkese para verdi. Ama annem bana bir şey öğretmişti: Eğer benim Ali'ye verdiğim gibi her şeyini birine verirsen karşılığında bir şey istememen gerekirdi. O kişiler karşılığını sen istemeden vermeliydiler. O yüzden, dediğim gibi bazen Ali'ye kızıyorum. Hâlâ, günde sekiz dokuz saat çalışıyorum. Kısa süre önce hastaneden taburcu oldum. Son zamanlarda kendimi iyi hissetmiyordum. Bir sürü basamak çıkmam gereken bir dairede oturuyorum. Ama tıpkı en son New York'ta gördüğüm gibi Ali'yi her gördüğümde tüm varlığımla onu tekrar seviyorum.

"Bir daha dünyaya Ali gibi biri gelmeyecek. Bir süre önce birileri bana, Mike Tyson için çalışıp çalışmayacağımı sordu. Daha önce Tyson'la tanışmamıştım ve teklif ettikleri ücret de çok iyiydi. Gidip görmek istedim. Tyson, Madison Square Garden'da maç yapıyordu. Bana bir bilet verdiler ve ben maça gittim. Sonra, Tyson ringe çıktı ve rakibini yumruklamaya başladı. Kendi kendime dedim ki: 'Lana, bu çocuk için çalışmak istemezsin; bu çocuk birilerini öldürecek,

çılgının teki.' Bakın, paraya ihtiyacım vardı ama ben, yakın olabileceğim ve seveceğim biri için çalışmak istiyorum. Ben sadece bir aşçı değilim; aileyle birlikte olmak isterim. Ali ile aramızdaki yakınlık daima böyle olmuştu.

"Kısa bir süre önce Ali'yi rüyamda gördüm. Rüyamda iki Ali vardı. Biri, şimdi hasta olduğu hâli gibiydi ve bana kötü davrandı ve benimle herhangi bir işi olsun istemedi. Fakat sonra rüyamda eski Ali'yle karşılaştım. Sağlıklıydı, mutluydu ve bana çok iyi davrandı ve o sırada uyandım. Bunu nasıl yorumlasam bilmiyorum ama Ali'yle birlikte geçen her gün, güneşli bir gündü; onsuz geçen günlerde ise gün ışığı yoktu. Tanrı'nın onu bu dünyaya özel amaçla –yaptıklarını yapması ve olması gereken kişi olması için getirdiğini düşünüyorum ve Ali şimdi, olması gereken kişi."

Yıllar ilerledikçe Ali'nin çevresine dâhil olmuş insanlardan öbür dünyaya göçenler olacak. Bunların bir kısmı şimdi hasta ve bir kısmı da gittikçe yaşlanıyor. Ama ne olursa olsun Ali'nin çevresindeki o insanların hepsi için dünya, geri dönüşü imkânsız bir şekilde değişti.

"Kendilerini Ali'ye adayanların pek çoğunun başka bir ailesi olmadı," diyor Gary Smith. "Muhammed, onların hayatına özel bir şey kattı. Onlar o hayatı yaşadılar, o hayatın tadını çıkardılar. İlerisi için planlar yapan ve altmış yaşına geldiklerinde ne yapacaklarını kendilerine soran insanlar değildiler. Hepsi aynı trendeydiler ve çizginin sonuna gelene kadar Ali ile aynı trende kaldılar. Birkaçının durumu iyi: Ferdie Pacheco, mesleki olarak iyi bir yerde; Howard Bingham, fotoğrafçı olarak kendi kariyerini sürdürüyor. Ve diğer bir iki kişi de iyi idare ediyor. Ama hepsi için, hayat bir daha eskisi gibi olmayacak. Ve bir daha asla, Ali ile birlikteyken olduğu kadar iyi olmayacak."

PAT PATTERSON: "Ali ile o kadar harika anlarım oldu ki. Büyük bir kısmı dünyanın geri kalanı için önemli olmayabilir ama benim için çok özel anlardı. En iyi zamanlarım, Deer Lake'te geçti. Sanki kendimize ait küçük bir köyümüz vardı. Herkes kendisi gibi olabiliyordu ve bir araya toplanmış bir aile gibiydik. Orada oturup aklımızdan geçeni söyleyebiliyorduk. Ve inanın bana, Ali ile o anları yaşamak gerçekten çok özel bir şeydi. Dünyanın geri kalanı, maçları ve zaferleri izliyordu. Ama sabahın altısında, burnunun ucu buz tutmuş vaziyette koşudan döndüğünde biz oradaydık. Akşamları onunla birlikte güldük; iyi ve kötü günleri paylaştık.

"Hatırlıyorum da bir keresinde kampta, Ali idmanını bitirmiş, masaj yaptırıyordu ve çok yorgundu. Kapının önünde, her zamanki gibi yirmi otuz kişi onunla görüşmeyi bekliyordu. Ali, 'Onlara dışarı çıkmayacağımı söyleyin,' dedi. 'Bugün fotoğraf imzalamayacağım veya resim çektirmeyeceğim; çok yorgunum, dinlenmek istiyorum.' Sonra, o bakışını bilirsiniz, o tuhaf bakışla bana baktı ve dedi ki: 'Bu insanlar, dünyanın dört bir yanından beni görmeye geldiler. Onları hayal kırıklığına uğratarak gönderemem.' Sonra dışarı çıktı ve herkese, ne istiyorlarsa onu verdi. Ve Ali, her zaman böyleydi."

LLOYD WELLS: "Ali'yi bugün gördüğümde hâlâ bir heyecan, kalbimde bir his duyarım. Adam o kadar güzel biri ki... Tabii ki bir hata yaptığında üzerine düşeni yaptı. Ama Ali bir şeyin doğru olduğunu düşündüyse onu savunmak için her şeyi yapardı. Kendi inançlarına asla sırtını dönmedi. Ve sonunda, tüm dünya onu sevdi. Nihayet, neredeyse hiç kimse onun dövüldüğünü görmek istemedi. Yaşlı bir adam bana bir şey söyledi. Hiçbir zaman unutmadım çünkü bana Ali'yi en iyi tanımlayan odur. Şöyle dedi adam: 'Kahretsin, Ali'yi sevmeyen insanlar bile Ali'yi seviyor.'"

Ali'nin en çok sevildiği alan spor dünyasıydı. "Ali atletlerin kralıdır," diyor Reggie Jackson, "Ali'yi bütün büyüklerle oturtabilirsiniz, Jim Brown, Bill Russell, Wayne Gretzky, Jack Nicklaus, Kareem Abdul-Jabbar, Michael Jordan, Willie Mays... Bu insanlar kendi alanlarında en iyi olmuş, hatta bazıları hâlâ öyledir; Ali kadar gayretli olan insanlardır. Ama hepsi için Ali, kral gibidir. Bokstan daha büyüktü; spordan daha büyüktü. İnsanlar ona 'en iyisi' derken neden bahsettiklerini biliyorlardı."

Jackson'ın düşüncelerini tekrarlayan biri daha var: 1974'te, Ali'nin George Foreman'ı tahtından ettiği sene; kariyerindeki 715'inci başarısını yakalamış ve Babe Ruth'un kabul edilmiş kalitesini, onu yenerek gölgelemiş büyük bir atlet: Henry Aaron.

HENRY AARON: "1934'te Mobile Alabama'da doğdum. Braves'e yirmi yaşımda ulaştım ve Mobile'den geldiğimden çok utangaçtım. Olan şeylerden tatmin olmadım ama insanların beni dinlemesi için beyzbolda özel bir şey yapmam gerektiğini hissettim. Ali geldiği vakit, işler biraz değişikti ama çok fazla değişik değildi. Onu ilk kez altın madalya kazandığında fark ettim ve her yerinde yüceliği gördüm. Nasıl bir yücelik bilmiyorum ama onun becerisi ve güveni beni etkilemişti.

"Doğuştan kabiliyetli bir atlet olarak yaptığın şeyde dünyanın en iyilerinden olmak, çok güzel bir his. Ama bazen tüyler ürpertici çünkü neden bu kadar çok yetenek ile kutsandığını merak edersin. Kale işaretine, atıcıyla yüzleşmek için giderdim ve gece bitmeden önce sahanın dışına bir top atacağımı biliyordum. Bunu hissettim ve eminim Ali de aynı şekilde hissetti. Kiminle ringde olduğuna bakmaksızın Ali daha iyiydi ve onları hemen anlardı. Her türlü güveni vardı ve ben de aynı şekildeydim. Beni tek korkutan şey, Babe Ruth'un rekoruna ulaşırkendi; birçok tehdit mektubu almıştım.

"Ali'nin de onun ağır sıklet şampiyonu olmasını istemeyen insanlardan gelen mektuplarla aynı yollardan geçtiğini eminim. Çoğu, takıntılı kimselerden başka bir şey değildi ama bir tanesi gerçek olabilirdi ve hangisinin gerçek olduğunu asla bilmezsiniz.

"Bir daha Muhammed Ali gibi bir dövüşçü geleceğini sanmıyorum. Kimseyi küçümsemiyorum. Belki birisi Ali'yi gençliğinde yenebilirdi ama ben bununla ilgilenmiyorum. Başka birinin, ringde onun kadar güzel olma olasılığı yok. Bir adamın onun gibi büyük olması ve hareket etmesi; müzik, şiir gibiydi şüphesiz. Ali ringin dışında yaptıklarıyla da her zaman hatırlanacak. Spor hakkında, tarih hakkında konuştuğunda; Ali'den bahsetmeden yapamazsın. Bu toplumdaki çocuklara kendi inançlarının arkasında nasıl durduğu ve nasıl yaşadığı sonsuza kadar öğretilmeli. Ali; bir siyahinin, bir beyazın, tüm ülke çapında insanların, ten rengi ne olursa olsun gurur duyabildiği biriydi. Biliyorum, onun zamanında yaşamaktan ve onun başardıklarını görmekten dolayı çok mutluyum. Tanrı Ali'ye bir hediye bahşetmiş ve Ali bunu doğru kullandı."

Ali bugün bile dünyadaki tüm atletleri etkiliyor ve ayrıca hocalara da bir ilham kaynağı sağlıyor. "Bir koçun bakış açısıyla," diyor Red Auerbach, "isteyeceğiniz türden bir adam çünkü ilk olarak, süper hırslı biri ve ikinci olarak çok cesaretli biri. Ali bir şampiyondu. Neye mal olursa olsun, bir fırsatını bulup adamı kıskaca alır ve işini bitirirdi. Eğer o sizin takımdaysa son vuruşu yapmak isteyen adam odur."

"Ali'ye koçluk yapılması kolaydır," diye ekliyor Auerbach'in yardım ettiği Bill Russel. "Çünkü çok iyi ve çok iyiye koçluk gerekmez. Tek yaptığın tavsiye vermek."

Ama kendini öğretmen ve "genç akılların biçimlendiricisi" olarak görenler için, Ali'nin en büyük cazibesi ring dı-

şındaki başardıklarında yatıyor. John Thompson ülke çapında tanınmış bir akademi koçuydu. Sosyoloji profesörü olan Harry Edward'ın ünü, 1968'de siyahi Amerikalıların Mexico City Olimpiyatlarını boykotunu organize ettiğinde fırlamıştı.

JOHN THOMPSON: "Benim açımdan merakla başladı; Ali'yi eğlenceli bulurdum. Sonra fark ettim ki parlak ve açık sözlü olmasının yanında, iyi de bir atletti. Eğer hayatıyla daha başka bir şey yapmasaydı, bu bile yalnız başına çok büyük bir katkı olurdu; çünkü bizi, o başarılı siyahilerin oturup mütevazı davrandığı uysallıktan ayırdı. Ali bize, bakabileceğimiz bir rol model verdi; yetenekli, güvenilir, kendinden emin; daha çok, siyahilerin olmaması gerektiği gibi birini. Ama daha önemlisi, zamanı geldiğinde inandığının arkasında duran birini.

"Bilirsiniz, çoğu insan düşüşe geçtiğinde Ali ağır sıklet şampiyonuydu. Kaybedilecek çok şey var; çoğunun almayacağı riskler var. Ama toplumun, prensiplerinde dayatan ve bunu görünür kılan insanlara ihtiyacı var. Cesaretlendirilmeye ihtiyacımız var; örnekler görmeye ihtiyacımız var. Yetişkinken bile bize bu yanlış ve bu doğru diyecek rol modellere ihtiyacımız var. Sadece siyah ve beyazdan bahsetmiyorum. Dürüstlük ve haysiyet, herkes için cesaretten bahsediyorum. Bu özellikler benim için önemlidir. Bunları tam olarak nereden öğrendiğimi ölçemiyorum çünkü hayatımdaki birçok insanda gördüm. Ama Ali, şüphesiz benim için bir ilham kaynağıydı. Çok kesinlikle, bugün olduğum insana katkıda bulunmuştur."

HARRY EDWARDS: "Ali, büyük ihtimalle siyahi toplum açısından yüzyılın tek büyük atletik figürüdür; çünkü siyahi sporcu imajını büyük ölçüde değiştirdi. Eğer siyahi atletlerin süreçlerine bakarsak, 1900'den 1930'lara kadar siyahi sporcuların meşruluğunun kabulü için çabalıyorduk. Jesse

Owens ve Joe Louis'e gelindiğinde bizim meşruluğumuz kuruldu ve erişim için çabalamaya başladık. Bu, 1940'larda Jackie Robinson tarafından somutlaştırıldı ama bu mücadeleyi bu noktaya taşıyan başkaları da vardı. Çoğu kez Althea Gibson'ın, tenis turnuvalarına katıldığı kulüplerde antrenman yapmasına ve otellerde yaşamasına izin verilmedi. St. Louis'in siyah bir basketbol oyuncusuna hazır olmadığı hissedildiğinden Bill Russell için olan oyuncu seçme hakları St. Luis tarafından Bostan Celtics'e verildi. 1960'lara geldiğimizde meşruluğumuz ve erişimimiz yolunda gibiydi ama hâlâ haysiyet için, spor basını ve Amerikan halkından saygı görmek için mücadele veriyorduk. Bu mücadeledeki yöneticiler, Tommie Smith, John Carlos ve Arthur Ashe gibi insanlardı. Bu bakımdan en büyük şahsiyet Muhammed Ali'ydi. Amerikan toplumundaki spor etkisi nedeniyle Ali'nin çabaları sayesinde tüm siyahi Amerikalılara bahşedilmiş olan devamlı haysiyet ve onur ortaya çıktı.

"Daha sonra hayatında, Ali'nin yıldızı solmaya başladığında özellikle siyahiler ve genel olarak spor çevresi yeni bir Ali aramaya başladı. Ama başka Ali olamayacaktı; çünkü çağ farklıydı, zaman farklıydı ve kişi eşsizdi. Hayatımda birçok büyük sporcunun etrafında bulundum ve uzun zamandan beri, onlara hayret etmekten kurtuldum. Bu kadın ve erkekler, bir şeyi yapmasını tüm dünyadaki insanlardan daha iyi bilirler: Boksu, koşuyu, basketbol oynamayı, beyzbol topuna vurmayı... Ama benim çizgimde bir spor sosyologu olarak, onların problemleriyle başa çıkılmalıdır. Onların insan taraflarını görüyorum ve bu perspektiften Ali'yi takdir ediyorum.

"Ali'yi kişi olarak sevmeyen birini tanımıyorum. Kırıcı şeyler yapsa dahi onu affetmenin kolay olacağı bir noktaya taşırdı kendini; çünkü onun içinde kötülük yoktu. Her zaman diri ve hayat dolu görünürdü. Etrafında olmak için harika bir adamdı. Tabii ki hayatının bazı yönleri hakkında daha az

olumlu olarak konuşabiliriz. Kadınlarla olan ilişkileri hayatının olumsuz bir tarafıydı. Çok para kazandı ve bu parayı akıllıca mı harcadığı yoksa israf mı ettiği konusunda sorular vardı. Ama bunların tek anlamı Ali'nin varlığı, yükümlülükleri, zaferleri ve yenilgileriyle tamamen insan olduğuydu. İyi bir adamdı; sanırım bu, bir insana söyleyebileceğiniz en yüce şeydir. Bence, Muhammed Ali bu yolu geçtiği için hepimiz daha iyi durumdayız."

Ali'ye spor dünyasında saygı duyuldu ama boks kadar âşık olduğu hiçbir yer yoktu. Resmî olarak, toplamda yedi yıldan az bir süre şampiyon hükmü sürdü. Ama onun kişiliği, yirmi yılın büyük bir bölümünde spora hâkim oldu.

Ali boksu ihtişamlı bir sektör hâline getirdi. Boksu sigara dumanı dolu odalardan alıp sosyal yönden kabul edilebilir bir işe çevirdi. Bugün bokstan büyük paralar kazanan kim varsa büyük bir bölümünü Ali'ye borçlu. Onun varlığında; "sıradan ölümlüler" (Sonny Liston gibi), kurumlar (örneğin basın), ve hatta ülkeler (Filipinler ve Zaire) saygı gördü. "Kimse orada savaş olana kadar Vietnam'ı duymamıştı," diye bildirmişti Ali bir keresinde. "Kimse orada savaş olana kadar Kore'yi duymamıştı. Ben orada maç yapmadan önce kimse Zaire'yi duymamıştı bile ve bana ödeme yapmak, savaşmaktan çok daha ucuz."[9]

Bugün Ali'nin tadını çıkardığı saygı, her zaman orada değildi. Yirmi beş yıl önce, Vietnam yüzünden Amerika'da üzerine en çok çamur atılan sporcuydu. "Cassius Clay, iki yıldır dünya ağır sıklet şampiyonuydu," diye yazmıştı Milton Gross. "Daha önce kimse, zaman ve unvanını kullanarak imajını yok etmeye bu kadar çok gereksinim duymamıştı."[10] Beş gün sonra Ali, Cleveland Williams'ı elemiş ve Jim Murray, *Los Angeles Times*'taki köşesinde Ali'yi "beyaz adamın büyük sorumluluğu" olarak yaftalamıştı.[11]

Ama zaman değişir, insanlar değişir ve böylece halkın gözünde Ali de değişir. Kesinlikle hâlâ eleştirenleri vardır. Ama şimdi onu eleştirenler bile, yorumlarını Ali'ye karşı olan sevgilerinde yumuşatıyorlar.

MARK KRAM: "Muhammed aşırı derecede dürüst bir insan ve her zaman öyleydi, doğal olarak. Onda sahte olan hiçbir şey yoktur; belki orada burada biraz acelesi vardı ama iyi bir insandı. Hâlâ bunu nasıl ifade edeceğimi bilmiyorum; doğrudan söylemek dışında: Muhammed'in çok parlak bir insan olduğunu düşünmüyorum ve yıllar geçtikçe onu bir nebze sıkıcı buldum. Dövüşçü olarak heyecan verici ama kişi olarak sıkıcı. Ve eğer geriye doğru bakarsanız Ali, şundan fazlasını söylememiştir: 'Benim Vietkong'la aramda hiçbir sorun yok.' Onun dışında, televizyonda gördüğünüz atıp tutan ve zırvalayan güreşçiler gibi tekrarlanıp duran birçok sıkıcı malzeme.

"Bana göre en az çekici tarafı, her zaman Müslümanlığa yakın olması. Onun ya da kimsenin din seçme özgürlüğünü sorgulamıyorum. Ama Müslüman doktrini, bugün Louis Farrakhan olduğu gibi 1960'larda Elijah Muhammed tarafından öğretilmişti. Eğer Ali ırk eşitsizliğiyle savaşmak isteseydi, Martin Luther King'i takip edebilirdi. Ve eğer Müslüman olmak isteseydi, seçebileceği daha barışçıl gruplar olurdu. Yani bence Ali, din konusunda yanlış yönlendirilmişti. Amerika'da İslam'ın daha radikal elementleri yıllar içinde hafifletildiyse de bence bu konuda Ali bugün çok fanatik. Son zamanlarda tek konuştuğu İslam. Bu bir koltuk değneği. Sanırım bunu daha güvenli bir yol olarak görüyordu ama bana göre bu onun yaradılışına tersti.

"Şimdi lütfen dediğimi yanlış anlamayın. Ali'den bir şikâyetim yok. Miami'deki ilk Liston dövüşünü hatırlarım ve oradaki adamı son derece çok severim. Ben Amerikalıların Ali'ye olan düşkünlüğünü paylaşmadım sadece. Efsaneleştirmeyi

hiçbir zaman anlayamayacağım. Belki Ronald Reagan yönünden söylersem anlatması daha kolay olur. Reagan'a bakıyorum ve insanlar onun hakkında şöyle büyük, böyle büyük dediğinde onu, samimi ama sınırlı anlayışı olan bir adam olarak görüyorum. Aynı tereddütlerim Ali için de geçerli. Onun hakkında farklı hisseden bir sürü insan tanıyorum ama bu benim nasıl hissettiğimdir. Şimdi bile kendime soracağım, bunu gören bir tek ben miyim?"

Buna, Ali'yi takip eden üç yazar cevap verdi.

BERT SUGAR: "Ali'nin sıkıcı olduğunu düşünmüyorum. Spor yazarları ringde, futbol sahasında, pistte ya da her neredeyse olanları teknik olarak anlatırken çok sıkıcı olurlar. Ali hakkında harika olan şeylerden biri, sürekli etrafında çok şeyin olmasıydı. Dünya ağır sıklet şampiyonluğu dövüşünü izlemek üzere Afrika'nın kalbine gittiğinizi hayal edin. Ya da dünyadaki en iyi atletin âdeta büyümüş de küçülmüş bir çocuk gibi okuduğu şiiri dinlediğinizi. Ama tüm bunlar, Ali'nin gerçek anlamıyla karşılaştırıldığında çok küçük şeyler.

"Muhammed, bu ülkenin sınırlarını aşan ve uluslararası bir kahraman olan birkaç Amerikalıdan biri ve bunu başaran ilk Amerikalı sporcudur. Tüm zamanların en büyük sporcusuydu. Bir insanın dünyaya verebileceğinin on katını verdi ve hâlâ vermeye devam ediyor.

"Bir yazar olarak tarafsız olmam gerekir ama bu konuda bir problemim var ve ben boksörlerle ilgileniyorum. Ama Ali bir boksörden daha fazlasıydı ve onun hakkında gerçekten tarafsız olamıyorum. Tüm bir dönem için ayaktaydı ve her zaman aklında ne varsa söyledi. Onun hakkındaki her şey insan haklarıyla ilgiliydi. Eğer Joe Louis ya da Ray Robinson gibi değiştirmek yerine dinsel sebeplerden ismini değiştirmek istediyse bu onun doğrusuydu. Papa da dinsel sebeplerden is-

mini değiştiriyor ve kimse bundan şikâyetçi değil.

"1960'ta bize Vietnam'ı getiren bir hükûmetimiz vardı ve Ali onlara Vietnam'ı geri veren, o muhteşem kişiydi. Boksu kontrol eden moronların ve bağnazların onun unvanını çalması çok uzun sürmedi. Houston'da bir adım öne çıkmayı reddettiğinde birkaç saat içinde meslekten men edilmişti. Ve bilirsiniz, her insan işini kaybedebilir ama sporcular için bu farklıdır. Profesyonel hayatları çok kısa. Altın yıllarını asla geri kazanamazlar. Ama Ali doğru olduğuna inandığı şeyin arkasında durdu. Tanrı'ya ve topluma bir borcu olduğuna inandı ve bu yeteneğini birini yumrukla yere devirmekten daha fazlası için kullanması onun sorumluluğuydu. Bu ülke için bir gelecek varsa bu, Ali gibi insanlar sonucu olacaktır. Don Kişot dışında, kimse yel değirmenlerine karşı böyle savaşmamıştır. Ali yel değirmenlerine karşı savaştığında Tanrı'ya şükürler olsun, genelde kazanırdı."

PAT PUTNAM: "Muhammed'e politik açıdan bakmaktansa kişisel açıdan bakmaya meyilliyim. Bir insan olarak 1960'ta Miami'den bildiğim insandan çok fazla değiştiğini düşünmüyorum. Hepimiz hayatı büyürken öğreniriz ama onun içi hâlâ aynı. O herkes için her zaman bir aile gibiydi. Onun geldiğini gördüğünüzde her yönden iyi hissedersiniz.

"Neyi kastettiğimle ilgili bir hikâye anlatacağım. Muhammed'in kariyerinin sonlarına doğru, *Sports Illustrated* için Deer Lake'e gittim ve oğlum Sean'ı da götürdüm. Sean sanırım on dört yaşındaydı. Geceyi geçirmek için Deer Lake yakınlarındaki bir otelde durduk. Sonraki sabah kampa gitmeyi planlıyorduk. Sean ve ben yemek salonundaydık. O, kapıya bakar biçimde oturmuştu; benim sırtım kapıya dönüktü. Birden yüzünde bir ifade belirdi. Daha önce bu bakışı hiç görmemiştim ve o zamandan beri de görmedim. Tamamen korku ve saygı bakışıydı. Hemen ne olduğunu anladım: Muhammed

Ali salona gelmişti.

"Antrenman kampından, biraz dondurma almak için gizlice çıkmıştı ve küçük bir çocuk gibi şöyle diyordu: 'Bunun hakkında kimseye bir şey söylemeyin. Burada olmamalıyım.' Ama ben asla oğlumun suratında beliren ifadeyi unutmayacağım. Keyfini çıkarsam da ben bile, onun üstünde bu kadar etkisi olan birini biraz kıskanmıştım."

JOHN SCHULIAN: "Bence Ali, hayatımdaki en ilginç ve en önemli insanlardan biriydi. Kulağa bir iltifat gibi gelebilir ama hakkında daha çok düşününce daha çok doğru olduğunu düşünüyorum. Herhangi birinin yapabileceğinden çok daha fazla insana dokundu.

Afrika'nın ve Asya'nın ortasında Amerika başkanının kim olduğu hakkında en ufak bir fikri olmayan insanlar, Muhammed Ali'nin kim olduğunu bilirler. Herhangi bir sporcunun olması gerekenden ya da olmasını beklediğinizden çok daha önemli bir insandı. Savaş karşıtı hareketler için önemliydi; ırk onuru için önemliydi; insana nasıl sevileceğini öğretmede önemliydi. O kadar sıra dışı bir insandı ki onu düşündüğümde, bunu neredeyse sonradan gelen bir düşünce gibi hatırlamam gerekir: 'Ah evet, her şeyin yanında, çok müthiş bir dövüşçüydü!'"

Ali harika bir dövüşçü olduğundan soru, "Ne kadar harika?"ya dönüştü. Bu bağlamda ilk fark edeceğiniz şey, Ali bokstan ihraç edilmeden önce ve sonra çok farklı beceri ve önemli derecede farklı yeteneklere bel bağlamıştı.

"İki Ali vardı," demişti Gus D'Amato bir keresinde. "İşten çıkarılmadan önce herhangi birinin ona dokunabildiği an, maçın başında hakemin her iki adama eldivenlere dokunmasını söylediği zamandı. İşten çıkarıldıktan sonra kaç tane dövüş kazandığı umurumda değil. Genç Ali, gerçek Ali'ydi."

1970'te Ali boksa geri döndüğünde hızı yavaşlamıştı ve bacakları aynı değildi. Onların namına, kararlılık ve irade de eklenince daha deneyimli ve güçlüydü. Ama dünyanın sonra gördüğü, yaşlı bir adamın yüceliği ve en zekilerin gençken en iyi olduğuydu.

İki adam –Floyd Patterson ve George Chuvalo– Ali'yle bokstan kovulmasının öncesinde ve sonrasında dövüşmüştü. İkisi de Ali'nin önceden daha iyi olduğunu düşünmüştü. "İşten çıkarılma sonrasında," diyor Chuvalo, "eskiden sahip olduğu verimi hiçbir zaman geri kazanamadı. Gençken on beşinci raunda kadar hızlı devam etmesine rağmen sonradan birkaç raunttan fazla hızını koruyamaz hâle geldi. Boksa geri döndükten sonra bir süre onun geliştiğini görebildik. Ama Foreman maçından sonra tekrar düşüşe geçti. Artık istediği gibi hareket edemiyordu."

"Ali önceden daha iyiydi," diyerek diğerlerine katılıyor Patterson. "Hayatının en verimli dönemiydi, hızı ve tüm yeteneklerinin olduğu dönemdi. Geri geldiğinde hâlâ birçok hareketi vardı ama eskiden olduğu kadar değil."

MUHAMMED ALİ: "Cleveland Williams ve Zora Folley'ye karşı dövüşen Muhammed Ali'yle, Joe Frazier ve George Foreman'a karşı dövüşen Ali'yi karşılaştırırsanız, genç Ali kazanır. Yaşlandığımda daha deneyimliydim. Güçlüydüm. Daha çok kendime güvenim vardı. Sonny Liston dışındaki dövüştüğüm hiç kimse, Joe Frazier ve George Foreman'ın yanındakilerden değildi. Williams ve Folley hafif işlerdi. Ama gençken hızlıydım. Ayaklarım ve ellerim hızlıydı. Genç Ali dans eder, hareket eder, girer ve çıkardı. Genç Ali ringin her köşesinde yaşlı Ali'yi yenerdi. Yaşlı Ali pes etmezdi. Yaşlandığımda genç hâlime karşı ip sersemi numarasını kullanacak, enerji depolayacak ve onu saf dışı bırakmaya çalışacaktım. Ama gençken daha iyiydim."

ANGELO DUNDEE: "İşten çıkarılmadan önceki Ali, sonraki Ali'den daha iyi bir dövüşçüydü. Ama birçok insanın farkında olmadığı şey ve bu çok üzücüdür, onu hiçbir zaman doruk noktasında görmememizdir. Cleveland Williams ve Zora Folley'yle dövüşen Ali zamanının en iyisiydi ve hâlâ gelişiyordu. Hızından bir şey kaybetmemiş ama daha büyük, daha güçlü ve ringde daha deneyimli olurdu. Neydi, onu durdurduklarında yirmi beş yaşında mıydı? O sonraki üç yıl onun zirve yaptığı dönem olabilirdi. Ve o hızla gelişmeye devam etseydi, ne kadar iyi olacağını Tanrı bilir."

Dövüşçülerdeki büyüklüğü ölçmek zordur. Bir mili kaç saniyede koşması ne kadar sürer ya da kaç tane başarılı vuruş yapmış gibi karşılaştırmalı istatistikler boksta yoktur. Ama dövüşçüleri banttan izleyerek karşılaştırmak mümkündür. Ve ringdeki kariyerler kısayken anılar sonsuza kadar sürer.

Boksun saygıdeğer dört sesi –Jim Jacobs, Eddie Futch, Al Bernstein ve Mike Katz– Ali'nin büyük bir dövüşçü olduğu üzerine yorum yapıyor.

JIM JACOBS: "İyi bir dövüşçü olmak için zeki olmalısınız. Burada, şunu söyleyeyim: Zekânın birçok farklı çeşidi var. Mozart bir müzik dehasıydı ama büyük ihtimalle çok kötü bir roket bilimci olurdu ve sizin bu roket bilimci büyük ihtimalle çok iyi bir finans analisti ya da bankacı olamazdı. Ama Ali kesinlikle bir ring dehasıydı –yaşamış tüm dövüşçüler kadar zekiydi. Ve bir avantajı vardı ki bu, kimsede yoktu. Yaşamış en hızlı dövüşçüydü. Ağır sıklette değil; gördüğüm, yaşadığım, ekranda gördüklerimin *en hızlı dövüşçü*süydü. Karşıtlarının ne duyduğu önemli değil, onunla ringe çıkana kadar ne kadar hızlı olduğunu fark edemezlerdi.

"İnsanlar, aralarındaki sıklet farkına bakılmaksızın eşit şartlarda mukayese edildiğinde Sugar Ray Robinson'ın yaşa-

mış en iyi dövüşçü olduğunu söylerler. Bunu kendime çokça söyledim. Ama Ali, karesi alınmış Sugar Ray Robinson'dı. Birkaç dövüş filmi aldım ve Ray'in yumruklarını bir eşleyici ile ölçtüm.

"Sugar Ray Robinson yumruğunu sekiz-ve-buçuk çerçevelerinde attı. Ali yumruğunu altı-ve-buçuk çerçevelerinde attı. Robinson orta sıklette kusursuza yakındı ama 72 kiloya çıktığında yenilebilir oluyordu. Eğer Sugar Ray Robinson'u koordinasyon ve hız kaybı olmaksızın 90 kiloluk bir dövüşçü yapsanız, en iyi dönemlerinde Ali onu hâlâ yenebilirdi."

EDDIE FUTCH: "Ali'yi ilk olarak 1962'de, Alejandro Lavorante ile ringe çıkmak için geldiği Los Angeles'tayken gördüm. Hakkında o kadar çok yorum yapılmıştı ki dayanamayıp maçtan önce spor salonuna antrenmanını izlemeye gittim. Oldukça iyi bir ağır sıkletle çalışıyor, onunla oynuyor, ne isterse yapıyordu. Angelo bana, bir gün onun dünya şampiyonu olacağını söyledi. Tabii ki bu tür bir şey şüphe uyandırıcı. Ama gördüğüm şey beni etkilemişti, bundan sonra Ali'yi izlemek için çok zaman harcadım. İlerlemeye devam etti ve ben bunu yapış şekliyle büyülendim. Diğer dövüşçülerin paçayı kurtaramadığı yumruktan sıyrılma gibi şeyleri müthiş bir hız, denge ve zamanlama algısıyla yaptı. Direkt vuruşları inanılmaz derecede hızlı ve yerindeydi ve klasik bir sağı vardı. Sol kroşesi dünyanın en iyisi değildi ama kullanışlıydı. Vücuda neredeyse hiç vurmadı ki bence bir hataydı ve kurallara aykırı olan rakibin kafasını eğme taktiği dışında, çok fazla bir içeri dövüşçüsü değildi. Ama yine de elinde olanın en iyisini aldı. Yapabileceğini o kadar iyi yaptı ki bu, onu gerçek büyük bir dövüşçü hâline getirdi.

"Ali'yi tüm zamanların en iyi üç ağır sıkleti olan Joe Louis ve Jack Johnson'la karşılaştırırdım. Belki Louis'le geldiğim için biraz ön yargım vardı ama onun Ali'yi yenebileceğini

düşünürdüm. İnsanlar Louis'in ne kadar ağır yumrukladığını hatırlar ama ne kadar iyi bir boksör olduğunu hatırlamaz. Joe'nun her zaman Ali'nin stilindeki kusurları gördüğünü ve bunları kendine avantaja çevirebileceğini düşünmüştüm. Bu kadar iyi bir defansif dövüşçü olarak Jack Johnson da Ali'yi yenebilirdi. Ama şüphesiz ki Ali çok büyüktü. Onun zamanında boksun içinde olmak büyük bir ayrıcalıktı."

AL BERNSTEIN: "Belirli sporcular ve belirli takımlara iyi şeylerin olacağına dair bir teorim var. 1950'lerdeki New York Yankees, Vince Lombardi'nin altında Green Bay Packers, Bill Russell'lı Boston Celtics, John Wooden'nın çalıştırdığı UCLA basketbol takımları... Sadece beceriler değil, sadece iyi koçluk yapılması değil. Kadere ve yazgıya inanmam ama o takımlara hep bir şeyler oldu. Dallas Cowboys, Green Bay Packers'tan daha mı iyiydi? Kesinlikle. Daha yetenekli, daha iyi bir oyun planı. Ama iki kez üst üste, Packers oyunu kazanarak sonlandırmanın yolunu buldu. Green Bay'deki dondurucu soğuktaki o oyunda, herkes buzda kayıyordu; kaplumbağa kadar yavaş olan Donny Anderson duruma ayak uyduran tek kişiydi. Ne olduğunu bilmiyorum ama o takımlarda vardı. Ali'de de vardı. Sahip olduğu şeyin çoğu, çok şanssız olmakla birlikte, yetenek değildi. Tüm sporculara kıyasla o yenmek için hep bir yolunu buluyordu.

"Dövüşçüleri jenerasyon olarak karşılaştırmak çok zordur ama bence Ali, gelmiş geçmiş en iyi ağır sıkletti. Joe Louis daha iyi bir yumrukçuydu ama Ali'yi yenen birçok kişi de öyleydi. Ali, Louis kadar iyi bir bitirici değildi ama onlardan üçünü yenmişti –Sonny Linston, Joe Frazier ve George Foreman. Şampiyonların şampiyonuydu."

MIKE KATZ: "Ali, insan ruhunun ta kendisiydi; onu tutamazdınız. Birçok dövüşçü yenilgiyle sarsılırdı. O kadar

yüksekten uçarlar ki vurulduklarında mahvolurlar ama kaybetmek Ali'yi asla mahvetmedi. Eğer kariyerine bakarsanız, Holmes ve Berbick'i saymazsanız, Ali'yi yenen üç dövüşçü vardır. Frazier onu yendi ve Ali, onu iki kere yenmek için geri döndü. Norton onu yendi ve Ali Norton'u iki kere yendi. Leon Spinks onu yendi ve otuz altı yaşında, Ali geri döndü ve Leon'u yendi. Her kaybettiğinde yenilgiden bir şeyler öğrendi ve kazanmak için güçlenmiş olarak geri geldi. Ali'nin George Foreman'ı yenmek için geri dönüşü, tüm zamanların en üst düzey spor fantezisidir.

"Ve Tanrı'm, o dövüş başladı. Jurgen Blin'e karşı olanı hatırlıyorum; üçlü kroşe indirdi. Kendime, 'Üçlü kroşe görmezsin,' dedim. Şimdi, ikili kroşeyi bile sıkça görmezsiniz ve Ali bir kroşeci olarak tanınmıyordu bile. Her tarafa kaçabilecek hareketleri vardı. Çoğu adam, eğer başı beladaysa ve kaçmak istiyorsa ya sağlarına ya da sollarına giderler. Ali her ikisine de gidebilirdi. Bence eğer isteseydi, ortaya kadar çıkabilirdi. Ali gibi hareket eden birkaç kişi daha vardı. Her zaman ne derecede oynadığını nerede olduğunu kontrol ediyor gibi görünüyordu. Düşünüldüğü üzere, herhangi bir kareyi dondurursanız, bir nedenden dolayı oradadır. Eminim ki bu şeyleri tasarlamayı düşünmemiştir. Bazılarını, belki; ama çoğunu değil, o sadece çok iyi bir içgüdüsel dövüşçüydü. Kendisini en iyi ağır sıklet rakiplerine karşı kanıtlama imkânı buldu. Joe Louis daha uzun süre şampiyon olmuş olabilir ama o, Ali'ninki gibi engizitörlere asla sahip değildi. Ali'nin yaptığına bir bakın. Sonny Liston'ın gizemini çözmekle başladı ve George Chuvalo, Cleveland Williams, Ernie Terrell ve Zora Folley gibi oldukça iyi bir grup ağır sıkletle devam etti. Sonra, Joe Frazier ve George Foreman'ın başı çektiği bir jenerasyonla karşılaştı. Ve Jerry Quarry, Oscar Bonavena, Ken Norton ve Earnie Shavers gibi adamlar da vardı ve her biri bugün dünyada ilk beşte olabilirlerdi. Müthiş bir rakip grubu. Size bir şey söy-

leyeceğim. Eğer dövüşçüler, beyzbol takımları gibi 162-maç fikstürüyle dövüşselerdi ve eğer tüm zamanların en iyi ağır sıkletlerini eşleştirseydiniz Ali; Jack Johnson, Joe Louis, Jack Dempsey, Rocky Marciano, Gene Tunney, Larry Holmes ve Sonny Liston'la aynı ligde olurdu. En iyi ağır sıkletlerin kim olduğunu bilirsiniz; hepsini bir listeye yazabilirsiniz. Ali yenilmez değildir; belli bir gecede ona sorun verecek adamlar vardır. Ama bence, sezon bittiğinde Ali ilk sırada olur."

Ali'nin kendi ağır sıklet sıralamasında kendisi ilk sırada, Jack Johnson ikinci sırada ve Joe Louis üçüncü sıradaydı. Mike Tyson'ın James "Buster" Douglas'a yenilmesinden önce bile, Tyson'la ilgili özel olarak "Tahmin edilebilir biri, kafasını oynatma şekli... Elleri hızlı ama ayakları yavaş ve benim ellerim ondan hızlı. Tyson'ı yenmenin yolu hızlı direkt vuruş, sıkı bir sağ elde ve eğer sana vurursa ona vurabilmelisiniz," dedi.

"Iron Mike" en iyi noktasındayken Tyson'la dövüşen Larry Holmes, "Ali, Tyson'ı ringin her yerinde tokatlardı. Tyson sert vurur ama o bir kabadayı ve Ali'nin onlarla bir baş etme yöntemi var. Ali'nin o maçtan önce Tyson hakkında söyleyeceklerini hayal edebilir misiniz? Tyson'ı o kadar sinir ederdi ki maç başladığında Tyson halatlara koştururdu," diyor.

Ali'nin ringdeki üstünlüğü konusunda Holmes'un görüşünü, Tyson'ın ilk başlardaki boks ailesi de paylaşıyor: Jose Torres ve Floyd Patterson'a, dünya çapında unvanlar için Tyson'ın akıl hocası Cus D'Amato rehberlik etti. Bill Cayton, Jim Jacobs ile birlikte Tyson'ın ilk yöneticisiydi. Kevin Rooney ve Teddy Atlas, Tyson'ın çalıştırıcısı olarak D'Amato ile birlikte çalıştı. Onlardan, Ali ve Tyson'ın bu güne kadar en formda oldukları dönemlerin kıyaslanması istendiğinde hepsi de Ali'nin daha üstün olduğunu söyledi.

JOSE TORRES: "Ali'yi, bildiğimiz yöntemle açıklayamazsınız çünkü ringde sürekli olarak yanlış şeyler yaptı. Ringde öne eğilmedi. Vücuda yumruk atmadı. Geri çekilerek yumruk attı. Ellerini fazlasıyla aşağıda tuttu. Yumruktan sonra dümdüz geri çekti. Hatta kombine yumruklar bile atmadı. Hızlı ve anlık yumruklar attı. Ama bunlara rağmen iki sebeple kazandı –hız ve sihir.

"Liston karşısında Ali, gözleri yüzünden maçı bırakmak istedi ama Angelo Dundee onu zorladı ve Ali kazandı. Bu sihirdir. Foreman karşısında hiç şansı yoktu ama bir sihirbaz gibi Foreman'ın kafasını karıştırdı. Bu sihirdir. Eğer en formdaki Ali ile en formdaki Tyson karşılaşsa Mike daha güçlü olurdu ama işin içinde çok fazla sihir olacaktı. Cus çalıştırdığı için gönlüm Tyson'dan yana olurdu ama Ali, Mike karşısında on iki ya da on beş ya da istediğiniz sayıda raundu kolayca dövüşürdü."

FLOYD PATTERSON: "Kimse hakkında itibarını zedeleyecek bir şey söylemek istemem. Bütün bildiğim, Clay gibi hareket eden birinin rakibine bir sürü sorun yaratacağı. Tyson'ı, biraz hareketli rakipler karşısında gördüm, sorun yaşadı; bir de Clay'i onun karşına çıkarmayı düşünün. Zamanlaması iyi ayarlanırsa Mike'a sol yumruk vurulabilir. Clay'in solundan kurtulabileceğini sanmıyorum. Clay'e vuramazdı çünkü Clay iyi yumruk atıyor ve neredeyse hiç yumruk yemiyor. Clay, Tyson'dan iyi."

BILL CAYTON: "Dürüstçe söylemem gerekirse tüm zamanların en iyi *ikinci* ağır sıkletinin, en formda olduğu hâliyle Mike Tyson olduğuna inanıyorum. Ama o, Muhammed Ali değil. Mike, hızlı ama Ali daha da hızlıydı. Mike güçlü ama Ali, gelmiş geçmiş en büyük çenebaz. Ve Mike, ne yazık ki öfkelenmeye yatkın biri ve bu da onun, Ali karşısındaki Aşil

topuğu. Çünkü Ali, rakibinin kafasını karıştırma konusunda gelmiş geçmiş en büyük dövüşçü. En formda oldukları hâlleriyle Ali ve Mike'ı karşılaştırırsanız bence Ali, sayıyla galip gelirdi; mesela sekize dört veya dokuza üç rauntla."

KEVIN ROONEY: "Ali'nin, kendi istediğini diğer dövüşçülere dayatma konusunda kendine has bir inancı var. Bu adam, tarihteki en sert ağır sıkletlerden üçünü –Sonny Liston, Joe Frazier ve George Foreman– aldı ve onları altıya beş yendi. Ayrıca Frazier ve Foreman ile dövüştüğü zamanlar, en formda olduğu zamanlar değildi.

"Genç Ali, Mike'ı hayal kırıklığına uğratırdı. Ali'nin ortaya çıktığını, vurduğunu, hareket ettiğini ve çok konuştuğunu görüyorum. Eğer ben Mike'ın köşesinde olsaydım ve başı sağa doğru dönmüş olsaydı, bu kapanış olurdu. Mike'a ellerini yukarıda tutmasını, anlaşılmaz olmasını, kaymasını, içeri girmesini ve ne zaman uygun olursa vücuda çalışmasını söylerdim. Birçok aldatmaca isterdim çünkü Ali, müthiş bir kontra vuruşçuydu. İster inanın ister inanmayın, Ali'nin bir tek çenesi olsa da vuruşa çalışırdım. İki adamın da çokça ıskaladığı enteresan bir dövüş olurdu. Ama Mike'ın en iyi hâlinde onunla olsaydım bile, Ali'ye avantaj verirdim.

TEDDY ATLAS: "En iyi dönemindeki Ali, en iyi dönemindeki Tyson'ı yener. Özünde, Ali daha güçlü ve daha sabit biri. Büyük ihtimalle Mike'la dövüş biçimi, en iyi yaptığı şeylere dayanır: Vuruş, dıştan puan, ipten uzak durmak, birçok yan yana hareketi göstermek, baskıyı nötrlemek, Mike ıskaladığında ona bunu ödetmek, içeri girdiğinde onu bağlamak. Bir süre sonra, Mike kaygılanır ve bir seferde bir yumruk atardı. Sonra, bence zihinsel olarak çökerdi ki bu Ali'nin en güçlü olduğu alandır. Bu olduğunda Ali, Mike'ı daha da aşağı çekmek için yumruklarını birleştirmeye başlar-

dı. Sonunda, doğru zamanda, çok fazla tehlikeli olmadan Ali, Mike'a düşmesi için bir sebep verirdi. Bence Ali, onu dokuzuncu ya da onuncu raunt civarı nakavt ederdi. Ama bundan önce, Mike'ın cesareti o kadar kırılırdı ve zihinsel olarak öyle yenilirdi ki Liston'ın bıraktığı gibi bırakırdı."

Ringdeki Ali ile ilgili geriye kalan birkaç sorudan biri de Angelo Dundee'nin ona hangi ölçüde katkı sağladığıdır. Şöyle bir inanış vardır; asıl ders veren, tüm her şeyden çok dövüşçünün kendisidir. "Yaşamış en iyi antrenör benim," diye böbürlenmişti George Gainsford bir keresinde. "Sugar Ray Robinson'u çalıştırdım." Karşılığında da şu söylenir: "George, birçok dövüşçün oldu. Neden hepsi Sugar Ray kadar iyi değil?"[12]

Hâlâ, birçok gözlemci Dundee'nin Ali için önemli olduğuna inanır. "Muhammed, onu kim çalıştırırsa çalıştırsın, kabaca aynı şekilde gelişirdi," diyor bokstaki en saygın antrenörlerden biri olan Ray Arcel. "Yaptığı şeylerin çoğu alışılmışın dışındaydı ve kimse ona böyle dövüşmeyi öğretmemişti. Aslında, aklı başında hiçbir antrenör cesaret edemezdi. Ama Angelo; Ali'nin Tanrı vergisi yeteneğini aldı, geliştirebildiği kadar geliştirdi ve ona doğru şekilde rehberlik etti. Köşede mükemmel bir taktik vericiydi. Bana göre o, Ali için şahane bir varlıktı."

"Angelo müthiş bir psikologdu," ekliyor Gil Clancy. "Ali bazı zamanlar baş edilmesi zor biri olabiliyordu ama Angelo her zaman onu mutlu edebiliyordu. Angelo'nun yaptığı gibi yapabilir miydim, bilmiyorum. Bana göre antrenör, patrondur. Dövüşçüye, 'Bugün kum torbasına vuracaksın. Bugün dört raunt boyunca boks yapacaksın,' diyen kişidir. Ali spor salonuna gelir ve Angelo, 'Bugün ne yapmak istiyorsun?' diye sorardı. Ali, on ya da daha fazla raunt boks yapmak istediğini söylerdi ve Angelo bunu kabul ederdi. Tahminimce,

bunu yapmakta haklıydı. Ali, özgür bir ruhtu ve sonuçlar kendi adına konuşuyor. Ama ben Ali'nin antrenörü olsaydım, bu ne kadar sürerdi bilmiyorum."

ANGELO DUNDEE: "Muhammed, büyük bir doğal yetenekti ve bensiz de müthiş bir şampiyon olurdu. Bunu ilk söyleyen olacağım: Ben değil, asıl adam oydu. Ve ring dışında, bana öğreten oydu. Bana sabrı öğretti; bana nezaketi öğretti. Onun her şeye nasıl ulaştığını izledim. Ona yapılan mide bulandırıcı şeyler gördüm. Ve onun tüm dediği, 'İnsanları affetmelisin," oldu.

"İhtiyaç olunduğu zaman gelirdi. Boksun içinde ve dışında birçok şey değiştirdi. Onunla olmak ile ilgili hatırladığım çok şey var. Sonny Liston'la olan ilk maçından önce, Liston'u deliye çevirmek üzereydi. Bir keresinde Liston ona, 'Bir yumurtayı kıracak kadar bile sert vuramazsın,' diye bağırmıştı. Ve Muhammed'de ona geri bağırarak 'İnanamıyorum! Orada bekle ve yumurtaymışsın gibi davran,' demişti. Şakacı olmayı çok severdi. Yılanlardan çok korkardım; bu yüzden koşu antrenmanına çıkar ve yılana benzeyen bir lastik ya da çubukla geri döner ve peşime düşerdi, ben de korkuyormuş gibi davranırdım. Bir keresinde, Los Angeles'ta bir oteldeyken odamın dışında bir havlu yakıp kapımın altından dumanı üfledi ve bir yangın çıktığını düşünmemi sağladı. Bir başka zaman, Porto Riko'da, odamda uyuyordum ve perdeler tıkırdıyordu. Onuncu katta falandı ve balkon yoktu. Bu yüzden, yataktan çıktım ve perdeleri açıp dışarı baktım. Hiçbir şey yoktu. Yatağa geri döndüm; beş dakika sonra daha fazla tıkırtı vardı. Yine baktım, yine hiçbir şey yoktu. Onun Muhammed olduğunu anlayana kadar, bir saat geçti. Perdelerime bir sicim bağlamıştı ve kendi odasına kadar götürmüştü. Beni çileden çıkararak muhteşem bir gece geçiriyordu.

"Bana göre kariyerindeki en üzücü zaman, 1960'larda onu

boksun dışında olmaya zorladıkları zamandı. Dövüşmesine izin verilmediğinde Muhammed çok acı çekti. Finansal durumunu kastetmiyorum. Para bunun en küçük kısmıydı. Acı çekti çünkü boksu çok sevmişti. Bazen beni arar ve 'Selam Ange; spor salonuna inip çalışmama izin vermeye ne dersin?' derdi. Ben de ona, 'Kes şunu. Orası senin spor salonun, istediğin zaman çalışabilirsin,' derdim. Harold Conrad diğer ve adamlar, onu dövüşe sokmak için her şeyi denediler ama hiçbiri işe yaramadı. Hatırlıyorum; bir keresinde, başardığımızı sanmıştık ama dövüşün olması gereken yerin valisi çekinmiş olmalı ki iptal etti. Muhammed'in odasına gidip 'Olacak gibi görünmüyor,' dedim. Ali bana, 'Hiç fark etmez, hayat devam ediyor,' dedi. Ben da ona, 'Adamım, sen ne diyorsun öyle? Az önce arka bahçemde bir çukur kazdım. Bir yüzme havuzu yapacaktım ama şimdi tüm pisliği geri küreklemem gerekecek çünkü bunu karşılayamam,' dedim. Görebileceğiniz üzere, Muhammed kendi adına kötü hissetmedi. Üzüldüğü kişi bendim. Tanrı'm, o çok özeldi. Bilirsiniz, bu bütün zaman boyunca onun dövüşmesine izin verilmemişti ve ben onda, kimseye karşı bir söylenme ya da kimseye karşı bir düşmanlık görmedim. Kaybettiği yıllarına acımadı ve beni büyüleyen de buydu.

"Eskiden insanlara –ve bu doğrudur– 'Keşke onun Müslüman olduğu kadar iyi bir Katolik olabilseydim,' derdim. Asıl olan, görünenden çok ne anladığıydı; diğer birçok insanın görmediği şeyler. Şimdi bile, bir dövüş çevresinde ya da dövüşteyken beraber yaptığımız ya da bana ve ona olan çılgınca şeyleri düşünürüm. Yaptığı her şeyle boksa aitti. Boks, Muhammed'le olan ortaklığıyla gurur duymalı. İnsanların beni Muhammed'in antrenörü olarak tanıması iyi olur ama benim için Muhammed'in arkadaşı olmak benim için daha önemlidir."

MUHAMMED ALİ: "Ne zaman şiir yazan, rauntları tahmin eden, herkesi yenen, insanları güldüren, insanları ağlatan ve benim kadar uzun ve ekstra yakışıklı başka bir dövüşçüleri olacak? Dünya tarihinin başından beri, benim gibi bir dövüşçü olmamıştır."

Dünya tarihinin başından beri, Ali'nin bir benzeri olmamıştır.

* 28 Kasım 1990'da Hirschgfeld; Virginia'daki büyük bir federal jüri tarafından, dört kez komplo ve vergi kaçakçılığından suçlanmıştı. Bu kitabın basıma gittiği 5 Mart 1991'de jürinin, biri üzerinde oy çoğunluğu sağlayamamasından dolayı bu suçlamaların üçünden suçlu bulunmuştu. Temyiz bekleniyordu.

**Lonnie Ali; son çalışmalarla desteklenen Parkinson hastalığı ve tarım kimyasalları arasında bir bağlantı olduğunu sunan görüş, Medenica'nın bulguları ve tedavisiyle ilgili desteğini ifade ederken "Dr. Medenica'nın Muhammed'e yardım ettiğine inanıyorum," diyor. "Böyle düşünmeyen insanları biliyorum ama onlar benim yaptığım gibi Muhammed'le yaşamıyorlar."

17
UYANIŞ

DIŞARIDA HAVA SERİNDİ. Sonbaharın kuru yaprakları düşmeye başlamıştı. Evde, onun dışında herkes uyuyordu. Dünyanın en ünlü adamı yalnızdı ve şafak vakti namaz kılıyordu. "Çoğu insan başı derde girinceye kadar Tanrı'ya yakarmaz," diyecekti sonraları. "İnsanlar yardıma muhtaç olduklarında çok dua ederler. Ama istedikleri gerçekleşirse duayı aksatmaya başlarlar. Günde beş kez duş alan bir adamın vücudu temizdir. Günde beş kez namaz kılmak da benim zihnimi temiz tutmama yardımcı oluyor."

Muhammed Ali, vaktinin çoğunu Michigan eyaletinin güneybatı köşesinde yer alan çiftliğinde geçiriyor. Burayı satın aldıktan sonra, ortalıkta çiftliğin eski sahibinin Al Capone olduğuna dair dedikodular yayılmıştı. Bunlara inanan Bundini Brown, gömülü hazine bulma umuduyla bölgede saatlerce kazı çalışması yaptı. Ancak hiçbir şey bulunamamıştı. Ali'nin yaşadığı ev, 1920'lerde inşa edilmişti. Oldukça geniş olan evin zemin katında bir çalışma odası, bir mutfak ve bir de depo bulunuyor. Büyükçe bir oturma grubu, çalışma masası ve kırk altı ekran televizyonla çalışma odası, çiftliğin en sık kullanılan odası. Yemek ve oturma odaları ikinci katta, kapalı bir bahçeye ve iki küçük yatak odasına komşu. Üçüncü katta dört yatak odası var. İstisnai durumlar haricinde Ali ailesi mutfakta yemek yer ve çalışma odasında zaman geçirir.

Her gün sabah namazını kıldıktan sonra Ali, alt kata çalışma odasına iniyor. Her hafta iki bin imza atıyor. Sadece adını yazıp imza atmak yerine, her bir fırsatı İslam propagandasına çeviriyor. Son yıllarda yaklaşık iki yüz bin dolarını kitaplara ve broşürlere harcamıştı. Hepsini bir çantada taşıyor, nereye gitse yanında götürüyordu. "Sadece broşür dağıtıyor olsay-

dım, insanlar fırlatır atardı. Ama hepsini kişiye özel imzalarsam insanlar broşürleri saklar ve içinde ne yazdığını okurlar," diye açıklıyordu.

Ali, iki saat boyunca dinî broşür imzalıyordu. Her birine bir boşluk bırakıyor, önüne "için" yazıyor. Altına da "Muhammed Ali'den." Çantasında taşıdığı bu hazır broşürleri, tanıştığı insanlardan imza isteyenler için hızla doldurur, boşluğa isimlerini yazar, günün tarihini düşer ve uzatırdı. "Kimsenin dinini değiştirmeye uğraştığım yok," diyordu. "Bunu sadece Tanrı becerebilir. Ben sadece insanların zihinlerini açıyorum, açıyorum ki Tanrı ve İslam'la ilgili düşünsünler."

Üç yüz broşür imzaladıktan sonra mısır gevreği ve kızarmış ekmekle kahvaltısını yapar. Sonra dışarıya çıkar biraz yürür. UCLA Tıp Merkezinden Dennis Cope ona egzersiz yapmasını tembih etmişti. Kilosu 115'e çıkmıştı. Bir zamanların heykel gibi biçimli vücudu artık yok olmuştu. Bir arkadaşı, "Dostum bu ne hâl? George Foreman'dan daha şişmansın," diye dalga geçince Ali, günde iki saat yürüyüşe başlamış ve 13 kilo vermişti.

Saat on bire doğru eve döner ve gelen postalarla ilgilenmeye başlar. Haftada yüzden fazla mektup alır, hepsine de kişisel olarak yanıt verir. Bir saat de bu işle geçtikten sonra mektupları bir kenara koyar ve Kur'an'a uzanır. Yıllar önce şöyle bir itirafta bulunmuştu: "Benimle ilgili yazılan onca kitaptan toplasan on sayfa okumamışımdır. İyi okuyamam zaten, beceremem. Ah, keşke daha iyi bir okur olsaydım."[1] Ancak sonraları İslam'a olan ilgisiyle okuma yeteneğini geliştirmişti. Şimdi İslam'ın kutsal kitabını okuyor, sık sık duraksayıp hoşuna giden bölümleri el yazısıyla bir deftere aktarıyordu.

Lonnie'yle birlikte yemeğini yer öğle namazını kılar. Sonra da yakınlardaki bir Yedinci Gün Hıristiyanları Okulu

olan Andrews Üniversitesine gider. Ali öğrencileri ziyaret etmeyi seviyordu, öğrenciler de çok memnun oluyorlardı. Arabasından indiği anda öğrenciler, öğretim görevlileri, hizmetliler, siyahiler, beyazlar, gençler, yaşlılar etrafını sarıyordu. Erkekler el sıkışmak, kadınlar sarılmak istiyordu. İmza isteyen kimseyi kırmaz, herkese yanındaki imzalı broşürlerden dağıtır. Bazen, kalabalıktan birisi önüne on beş yıl öncesinin *Sports Illustrated* dergisini getirirdi. Kapakta takım elbiseli, yakasında karanfille poz veren Ali vardı. İsmini sorduktan sonra şöyle imzalardı: "Robert'a... Kalp, aşkı balık gibi yakalayan bir ağdır. Sevgilerle, Muhammed Ali."

Bir saate broşürler tükeniyordu. Ali defter sayfalarını, kâğıt parçalarını imzalamaya devam ediyordu. Sonunda bitirip arabasıyla eve dönerken şöyle diyordu: "Bazen düşünüyorum da keşke üniversiteye gitseydim. Şu öğrencilerin ne kadar şanslı olduklarından haberleri yok. Daha iyi bir eğitim alıp üniversite okusaydım çok daha fazlasını başarırdım."

Çiftliğe dönen Ali; ikindi namazını kılar, çalışma odasına döner ve televizyonu açar. Televizyonda mağdur anneler toplanmış, tarikata katılan çocuklarıyla ilgili konuşuyorlar; Ali pürdikkat seyrediyor. Lonnie içeriye giriyor, koltuğun yanındaki masaya yapıştırılmış sakızı gösteriyor, "Muhammed, bu sakızı sen mi koydun buraya?" diye soruyor.

"Evet n'olmuş?"

"Ne konuşmuştuk ama biz bu konuda?"

"Şey... Sakızı çöpe atmam gerektiğini konuşmuştuk. Ama henüz bitmedi ki. Biraz daha çiğnerim ben onu."

Akşamın geri kalanında konuklar gelmeye başlar. Komşular, yabancılar, turistler, dostlar... Bir keresinde geç vakte doğru yörenin ortaokulundan rehber öğretmen, yanında on üç yaşında bir çocukla gelmişti. Ali'ye çocuğun uyuşturucu bağımlılığı olduğu söylenmişti. Beraber oturdular, Ali'nin taktığı bir kaseti izlediler. Bu, bir Ali belgeseliydi. Çocuk

hayranlıkla izliyordu, Ali de öyle. "Vay be, Sonny Liston'a öyle şeyler dediğime inanamıyorum," diyordu izlerken. "Bir başkaydım o zamanlar, dünyayı oynatırdım."

Çocuk, Ali'ye Liston'dan nefret edip etmediğini sordu.

"Dövüştüğüm kimseden nefret etmedim ben. Hatta Jimmy Ellis, Buster Mathis, Zora Folley gibi bazılarını çok sevdim. Nefret etmek yanlıştır. Sonny Liston, Joe Frazier, George Foreman; hepimiz bu oyunun parçasıydık. Çok güzeldi, tadını çıkardık."

Sonra Ali televizyonu kapattı ve uyuşturucularla ilgili konuşmaya başladı. Tipik bir uyuşturucu vaazıydı; insanın kendine olan saygısı, kanunlara itaat, sağlık ve idealler, seni düşünen insanlar... Ancak sonunda Ali, çok daha değerli bir şey ekledi. Çocuğa şöyle dedi: "Yaşadığım yeri öğrendin. Ne zaman moralin bozulsa ne zaman yardıma ihtiyacın olursa atla bisikletine ve buraya gel. İstersen arkadaşlarını da getir. Ben evde olduğum sürece kapı sana açık. Ancak bir daha uyuşturucu kullanmayacaksın. Unutma, ihtiyacın olduğunda ben buradayım."

Çocuk gittikten sonra üst kata çıkıp güneş batarken akşam namazına başladı. Ali, namazdan sonra yemek hazır olana kadar mektuplara cevap verirdi. Yemeği Lonnie hazırlar çünkü kendi deyimiyle "Muhammed, suyun bile dibini yakar." Yemekten sonra Lonnie ondan bulaşıklara yardım etmesini ister. "Bulaşık falan yıkamam ben, gerek yok zaten, yemeği bitirdim." "Bitirdin ama yarın yine acıkacaksın." "Yine de fark etmez, kendi kahvaltımı kendim hazırlarım; öğle yemeğine kadar beni affetmiş olursun zaten."

Birkaç parça bulaşık yıkar, gecenin geri kalanında televizyon izler. "Çiftliği seviyorum," diyordu bir gün. "Gençliğimde parlak ışıklar beni cezbederdi. Bahçelerinde oturan yaşlı adamları görür, bütün gün sallanan sandalyede nasıl oturduklarını merak ederdim. Şimdi biliyorum. Sabahları kuşları

dinlemeyi severim, çimleri ve ağaçları izlemeyi de. Boks benim için çok güzeldi, ancak hayatta asıl başarmak istediğim şeyin yalnızca başlangıcıydı. Burada, çiftlikte kendimi asıl misyonuma odaklıyorum: insanları sevmek ve Tanrı'nın sözünü yaymak."

Gece saat on birde, Ali günlük ibadetlerin beşincisini yerine getirir, yatsı namazını kılar, hemen sonra da uykuya dalardı. Takip eden günler de aşağı yukarı aynı olur. Ancak hepsinin merkezinde eşi Lonnie bulunur.

Muhammed ve Lonnie, 1986'dan beri evli; ancak ilişkileri 1962'ye dayanıyor. O tarihte Lonnie'nin ailesi, Bay ve Bayan Clay'in evinin karşısına taşınmış. "Lonnie, Muhammed'e hayrandı," diye anımsıyor o günleri annesi, Marguerite Williams. "Beş yaşındaydı. Ali ise yirmi. Onu çocuk bahçesine götürür, şiirler öğretir, bir sonraki maçında rakibine neler yapacağını anlatırdı. Sonra da çocuklardan birinin üç tekerlekli bisikletine atlar mahallenin çocuklarıyla yarışırdı." Ali'nin hayatıyla ilgili bütün çalkantılara rağmen, Lonnie'nin yeri ve önemiyle ilgili herkesin görüşü aynıydı:

Maryum Ali: "Lonnie hakkında gerçekten iyi hissediyorum. Yemekleri, doktoru ve seyahati gibi konularda babama çok iyi bakıyor. Ama en önemlisi de onu gerçekten seviyor. Ve onun da buna, sevilmeye ihtiyacı var. Lonnie varken babamla ilgili gözüm arkada kalmıyor."

Jeremiah Shabazz: "Lonnie, Ali'nin başına gelmiş en güzel şeydi şüphesiz. Hangi renk olduğunuz veya neye inandığınız önemli değil. Muhammed'i düşünen herkes Lonnie'ye minnettar olmalıdır."

Howard Bingham: "Lonnie'yi tanıyan herkes onu çok sever çünkü çok nazik ve akıllıdır. Aynı zamanda

Ali'yi sever. Ali bugünlerde çok mutlu ve rahat görünüyor, Lonnie olmasaydı böyle olacağını sanmıyorum. Başkalarına haksızlık etmek gibi olmasın ama Ali, Lonnie'yle evli olduğu için çok şanslı."

Lana Shabazz: "Lonnie Ali'yle evlendiğinde Ali artık boksun kralı falan değildi. Ancak Lonnie onu sevdi, yanında durdu ve onunla ilgilendi. Bence Lonnie'yi Muhammed'e Allah gönderdi, ona kalan yıllarında yardım etsin ve hayattaki gerçek görevini yerine getirsin diye gönderdi."

LONNIE ALİ: "Muhammed'le tanıştığımda beş buçuk yaşımdaydım. Birinci sınıfa gidiyordum ve bir gün okuldan eve dönüyordum. Annem kapının önündeydi ve Muhammed kendi annesinin evinin önündeydi, bizim hemen karşımızda. Beyaz kısa kollu bir gömlek ve siyah bir pantolon giyiyordu. Siyah da bir papyon takmıştı. Yirmi yaşındaydı o zamanlar, bana çok büyük gibi gelirdi. Evlerinin önünde bir sürü çocuk bisikleti vardı. Mahallenin bütün çocukları oradaydı. Muhammed'in etrafına üşüşmüşlerdi; annem bana, 'Bak Lonnie, Cassius Clay gelmiş,' diyordu. Ben Cassius Clay'i Joe Smith'ten ayıramıyordum. Ama Muhammed beni görüp çocuklara, 'Bu küçük kız kim biliyor musunuz?' diye sormuştu. Ağabeyim Albert oradaydı. Benden bir yaş büyüktü, yani altı buçuk yaşındaydı. 'O benim kız kardeşim,' diyordu. Muhammed, beni yanına çağırmasını istedi. Utandım, gitmek istemedim. İnat ettim, sonra ağlamaya başladım ama en sonunda gittim. Muhammed beni kaldırdı, bacağına oturttu. Sonra neler olduğunu hatırlamıyorum. Silinip gitmiş. Ama sonrasında Muhammed her Lousville'e geldiğinde beni görmeye gelirdi. Onun kız kardeşi gibiydim.

"Bir keresinde ben ağaç evde oynarken bir komşuyu gön-

derip beni bulmasını söylemişti. Birkaç kez de beni arabasıyla gezdirip dondurma yemeye falan götürürdü. Hatırlıyorum, Sonny Liston'la dövüşmeden hemen önceydi; sanırım yedi yaşımdaydım; şehre büyük bir otobüsle gelmişti. Üstünde bir megafonu, yan tarafında da renkli harflerle 'Cassius Clay' yazısı vardı. Otobüse sığdırabildiği kadar çocuğu bindirip şehirde tur attırmıştı. 'En büyük kim?' diye sesleniyor; çocuklar da hep bir ağızdan, 'Sensin,' diyorlardı.

"Muhammed Sonji'yle evlendiğinde hâlâ yedi yaşımdaydım ve duyduğum kadarıyla Sonji dünyanın en nazik insanıydı. Onunla bir kez tanıştım. Evin önünde ip atlarken selam vermek için uğramıştı. Bizim kimin çocukları olduğumuzu bile bilmiyordu ama beraber ip atladık. Bize iki iple nasıl atlandığını öğretmişti. Belki bir yıl kadar sonra Muhammed'i başka bir kadınla görmüştüm. Daha uzun boyluydu ve giyinişi bana yabancı izlenimi vermişti sanki bambaşka bir dünyadan gibi. Sürekli, 'O kadın kim?' diye sormak istiyordum ama kabalık olur diye sormuyordum. Sonunda sorduğumda ise Muhammed o kadının adının Belinda olduğunu, kendisinin yeni eşi olduğunu söylemişti. Bu bana garip gelmişti çünkü bana göre Sonji zaten harika bir eşti, niye yeni bir taneye ihtiyaç duymuştu ki?

"Sonra Muhammed'i çok daha sık görmeye başladım. Ne zaman şehre gelse görürdüm. Bazen bize oturmaya gelir, ailemle sohbet eder veya benimle oyunlar oynardı. Onu tanımaya başladıkça giderek ağabeyimmiş gibi hissetmeye başlamıştım. Çünkü benimle hep ilgilenirdi. Son derece nazik, yumuşak, yakışıklı ve kendinden emindi. Dünyadaki en muhteşem insan olduğunu düşünürdüm. On yedi yaşıma geldiğimde ona fena hâlde vurulmuştum. Kulağa garip geleceğini biliyorum ama daha on yedi yaşımdayken bir gün Muhammed'le evleneceğimi biliyordum. Her ne kadar benden on dört yaş büyük olsa da ki o yaşlar için bu büyük bir

farktı, her ne kadar başkasıyla evli olsa da biliyordum ki bir gün onun eşi ben olacaktım. Bunu tam olarak kelimelere dökmem mümkün değil, ancak başka biriyle asla mutlu olamayacağım hissi hâkimdi. Sanki aramızda hep bir bağ vardı; sanki kutsal bir bağ.

"Üniversite için başka bir şehre gitmiştim ve Muhammed'in oraya da yolu çok düşerdi. Nashville'de bulunan ve tamamı siyahi öğrencilerden oluşan Fisk Üniversitesine gitmeyi planlıyordum. Enişte orada öğretmendi ve en iyi arkadaşım da oraya gidiyordu. Ancak Muhammed aceleci davranmamamı söylemişti. Mümkün olan en iyi okul hangisi, hangisinin büyük bir kütüphanesi, iyi laboratuvarları var; *siyah-beyaz*dan önce bunlara dikkat etmemi tembih etmişti. Onun sözünü dinledim ve Fisk'i görmeye gittim. Kesinlikle o zamanlar için gidebileceğim bir okul değildi. O koşullarda yaşayamazdım. Tamamen siyah bir kültürde yetişmediğim için orada harcanırdım.

"Siyahi mahallesinde yaşamıştım; beyaz olmadığımın farkındaydım. Ancak daha önce hiç tamamen siyahların olduğu bir okula gitmemiştim ve ailem de o şekilde konuşmazdı. Tesadüfen o sıralar enişte, Fisk'i bırakıp Vanderbilt'e geçti. Ben de böylece Vanderbilt'e gitmeye karar verdim.

"Okul bittiğinde Illinois Üniversitesinde klinik psikoloji programına kabul edildim. Bir yandan da Kraft Foods'tan iş teklifi gelmişti. İş hayatıyla ilgili hiçbir zaman sevemediğim şeyler vardır. İnsanı sıkboğaz ederler ve ben fazla insancılımdır. Okuldayken bile hiç iş hayatına dair ders almadım. Ancak artık seçim yapmam gerekiyordu, okumaya devam etmek mi yoksa işe girmek mi. Klinik psikoloji alanında doktora alabilmek beş yıl sürecekti, bunun bana maliyetinin ne olacağı üzerine düşünmeye başladım. Sonra işin duygusal yanını göz önünde bulundurdum. Çocuklara ne kadar bağlanıyordum, yıpranmış bir çocukla ilgilendikten sonra eve gelip uyuyabi-

lecek miydim, bunları düşündüm. Kendimi biliyordum; kesin hiçbir çocuğu kafamdan atamaz ve kalbimde eve getirirdim, bu yüzden Kraft'ta işe girmeye karar verdim. Satış sorumlusu olarak işe başladım ve hesap sorumluluğuna geçtim, ilk iş için gayet iyiydi. Bu arada Louisville Üniversitesindeki bir yüksek lisans programı için de çalışmaya başlamıştım. Sonra 1982'de, Muhammed Louisville'e geldiğinde onunla yemeğe çıkmak isteyip istemediğimi sordu.

"Hyatt-Regency Oteli'nde kalıyordu, benimle lobide buluştu. Asansörden çıktığında topallıyordu. Yanıma kadar topallayarak geldi, düzgün konuşamıyordu. Yemek için dışarıya çıktık, yürürken hep topalladı. Ümitsiz görünüyordu. Benim bildiğim Muhammed bu değildi. O, her zaman hayatının kontrolünü elinde tutmuş ve kendinden emin biri olmuştu. Şimdi ne yapacağımı bilemiyordum. Gene Dibble da o zamanlar Louisville'deydi, bana demişti ki: 'Lonnie, Muhammed'in durumu iyi değil. Eğer biri ona yardım etmezse korkarım ölecek.'

"Bu beni çok korkutmuştu. Veronica'yla problem yaşadıklarını biliyordum ama bu artık daha ötedeydi. Gene'in söyledikleri üzerine çok düşündüm ve Muhammed'e göz kulak olmak için Los Angeles'a taşınmaya karar verdim. Büyük bir riske girdiğimin, iyi bir işi bıraktığımın ve insanların Muhammed için Los Angeles'a gittiğimde hakkımda neler söyleyeceğinin farkındaydım. Ancak bunları çok önemsediğimi söyleyemem. Bilinçli veya bilinçsizce Muhammed'in hayatının benim hayatımdaki olumsuzlukların toplamından daha önemli olduğuna karar vermiştim. Los Angeles'a taşınıp UCLA'da işletme okumaya başlamıştım. Yirmi beş yaşımdaydım. Belli yönlerden çok naif ve tecrübesizdim. Muhammed beni hâlâ bir çocuk olarak görüyordu. Yakınlarda bir dairem vardı. Muhammed, Veronica'nın bilgisi ve onayı dâhilinde bütün masraflarımı karşılıyordu. Ben de onun için elimden

geleni yapıyordum.

"İslam'ı öğrenmeye Los Angeles'ta başladım. Bir Katolik olarak büyütüldüm ve üniversite yıllarıma kadar oldukça sadık bir Katolik'tim. Ancak sonraları dinimi sorgulamaya başladım. Nashville'deki bir siyah Baptist Kilisesi'ni ziyarete gittim; içerisi çok kalabalıktı, insanlar oturacak yer bulamıyordu. Gospel ilahileri söyleniyordu. Papaz çok etkileyici bir vaaz vermişti. Beni düşüncelere sevk etti. Daha önce hiç böyle bir şeye tanık olmamıştım. Baptist olmayacağımı biliyordum ama kendime şöyle sorduğumu hatırlıyorum: 'Buradayken bu kadar iyi hissetmemin sebebi ne? Neden Katolik kilisesinde de böyle hissetmiyorum?' Katolik kilisesine gitmeye devam ettim ama ancak artık diğer dinleri incelemeye, bana uygun yanları var mı diye araştırmaya başlamıştım. Muhammed'in İslam'la ilgili bir sürü kitabı ve broşürü vardı. Birazını bana verdi, İslam'ın temel kaidelerini açıkladı. Los Angeles'ta birkaç kez gittiğim bir cami vardı. Birçok anlamda İslam, Katolik inançta öğrendiğim şeyleri söylüyordu. Disiplinleri çok yakındı. Domuz yemeyi on yedi yaşımda bırakmıştım. Hayatımda hiç içki de içmemiştim, yani bu da sorun değildi. İslam'da asıl anlamam gereken tek bir Tanrı olduğu ve başka tanrıların olmadığıydı. Daha önce üstüne düşünmediğim şey, Katoliklerin İsa'yı da tanrı kabul edişiydi. Katolikler Tanrı'nın üç kişi olduğunu söylüyordu, Baba, Oğul ve Kutsal Ruh. Bunun üzerine düşünmeye başladığımda Tanrı'nın, bir insan oğula sahip olmak ve insan kılığında var olmak için çok güçlü olduğunu fark ettim. İsa müthiş bir peygamberdi ancak sadece bir Tanrı vardır. Tapmaya layık olan sadece O'dur, başkaları değil.

"Sonunda, Temmuz 1986'da Muhammed ve Veronica ayrıldılar. Muhammed bana evlenme teklif etti; ancak pek bilinen şekliyle değil. Dizinin üstüne çöküp bana teklifte bulunsa çok güzel olurdu aslında. Ancak Muhammed'in tarzı bu

değildi. Bu konularda romantik değildir. Olan bitenin özeti şuydu: Arkadaşlığımız çok güçlenmişti ki bence her evliliğin başlangıcı böyle olmalıdır. Çünkü iki insan arkadaş değillerse nasıl âşık olacaklarını anlayamam. Beraber olmak istediğimizi biliyorduk ancak evlenmeden böyle bir şey yapmak İslam'a aykırı olurdu. Ailemi ziyarete memlekete gidecektim. Muhammed'in evlilik teklifi şu şekildeydi: 'Evlilik işlemlerini halledebilir misin bir bak bakalım. Louisville'de evleniriz, olmaz mı?'

"19 Kasım 1986'da evlendik. Louisville'in eski belediye başkanı Harvey Sloane, töreni kendi evinde düzenledi. Sakin bir düğün oldu, belki yirmi kişiydik. Sadece aile ve arkadaşlar vardı. Herkes bana bakarken insanların arasından geçebileceğimi hiç sanmıyordum ancak neyse ki bunu yapmama gerek kalmadı. Ayrıca Muhammed'le olan ilişkimizde, eski eşlerinin sahip olmadığı bir şeye sahiptim. Onu çok uzun zamandır tanıdığımdan, kim olduğunu ve nereden geldiğini çok iyi biliyordum. Yıllarca onun büyümesine şahitlik etmiştim."

Ali'nin dördüncü evliliği uzun zamandır birbirini tanıyan bu iki ailenin birleşimini resmiyete kavuşturmuştu. Yıllardan beri, Marguerite Williams ve Odessa Clay; birbirlerinin en iyi arkadaşı, hatta neredeyse kız kardeşi olmuşlardı. 1975'te Ali, Bayan Williams'ı işinden "emekli etmiş" ve annesiyle beraber gezmelerini sağlamıştı. "Her gün beraberdik, yalnızca geziye çıktığımızda değil," diye hatırlıyor o günleri Bayan Clay. "Hep beraberdik, beraber eğlenirdik. Çok yakındık. Ne benim onun için, ne onun benim için yapmayacağı şey yoktur."

MARGUERITE WILLIAMS: "Muhammed'i otuz yıldır bilirim. Şimdiki muhteşem kişiliğine nasıl büyüdüğünü izledim. Şu anda örnek bir hayat yaşıyor ve Lonnie'yle onu

beraber gördüğümde çok iyi hissediyorum. Evlendiklerinde çok mutlu oldum çünkü beraber mesut olacaklarını biliyordum.

"Muhammed, ünlülerin de normal insanlar olduklarını biliyordu; başkalarından ne daha iyilerdi ne de daha kötü. Kendisi de bu şekilde muamele görmek istiyordu. Kimin ne kadar güçlü veya fakir olduğunu umursamam, Muhammed hepsine eşit davranır. Ayakları yere basar. Ancak tabii ki söylediği yaptığı bir sürü şey de sırf Muhammed Ali olduğu için yanına kalır. Muhammed oldukça insanlar güven içinde olurlar.

"Muhammed'le ilgili en sevdiğim şey ise insanlarla kurduğu ilişkidir. Kendini insanlara verir. Sadece parayla ilgili konuşmuyorum burada. Her yönden, kendini en çok veren insandır o. Selam vermeye gelen herkesle sohbet eder, kim olduğunu neyle uğraştığını önemsemeden. Bir yemeğin ortasında bile olsa yemeğinin soğuması pahasına insanlara imza verir, sarılırdı. Nasıl beceriyordu bilmiyorum. Ben olsam ya delirir ya da yorgunluktan yataklara düşerdim ama Muhammed herkese zaman ayırıyordu. Hiç engel tanımıyordu. Eğer biri yanına gelip selam vermiyorsa bu onun yüzündendi, Muhammed yüzünden değil. Büyük küçük herkese aynı davranırdı. Onun dünyasındaki insan yelpazesini bir düşünün; Wall Street avukatlarından, Afrika'daki kabile insanlarına, Asya'daki fabrika işçilerinden, Güney Amerika'daki çiftçilere, Muhammed herkesi severdi. Yorgun olduğu ve insanlara ayıracağı vakit olmadığı zamanlarda bile yüreği insanlara hayır demeye elvermezdi. Onu bölen herkese yanıt vermeyi görev bilirdi. İnsanlar için onunla tanışmanın ne demek olduğunu çok iyi anlardı, bu yüzden insanları mutlu etmeyi hayatının görevi hâline getirdi.

"Muhammed'in sevdiğim bir başka yönü ise hiçbir zaman nereden geldiğini unutmamasıdır. Birçok insan ünlü ol-

duklarında eski arkadaşlarını unutur, unutmasa bile onların kendisine gelmesini bekler. Ancak Muhammed öyle değildir. Louisville'e ne zaman gelse büyüdüğü mahalleyi ziyaret eder. Bildiği bütün insanların yanına uğrar. Tek kelimeyle harika biri ve daha önce de söylediğim gibi, Lonnie'nin onunla evli olmasından çok mutluyum. Yarı eşlik, yarı annelik, yarı arkadaşlık, yarı her şeylik yapıyor. Onu gerçekten seviyor, o da Lonnie'ye iyi bir koca oluyor."

LONNIE ALİ: "Muhammed bir paradoks gibidir. Onu açıklamaya başladığım anda, onunla ilgili bildiğimi sandığım şeylerle çelişecek bir şey yapmayı becerir. Bu yüzden Muhammed'i anlatamam, onu sadece deneyimleyebiliyorum. Birbirimizi yirmi sekiz yıldır tanıyoruz ve her gün beni şaşırtacak bir şey yapıyor.

"Muhammed'le ilgili beni en çok şaşırtan şeylerden biri de liseden sonra okumamış olmasına rağmen ne kadar çok şey bildiğidir. Belli başlı şeylerin eğitimini görmediği için bilmez veya anlamaz. Ancak bazen öyle şeyler söyler ki kendi kendime sorarım: 'Nasıl oluyor da biliyor bunu?' Bazen konuşmaları umursamıyor gibi davranır ancak aslında çok dikkatli dinliyordur. Bazen de ne olup bittiğini anlamıyormuş gibi görünür ama öyle bir şey sorar veya öyle bir yorumda bulunur ki konunun tam merkezine temas eder. Okulda neden başarılı olamadığını bilmiyorum ancak birkaç teorim var. Ailemde eğitim, babamın çocuklarına en çok öğütlediği şeydi. Bizi özel okula göndermek için büyük fedakârlıklarda bulundu. Hep şöyle derdi bize: 'Alabildiğiniz kadar çok eğitim almaya çalışın, çünkü bu çok önemli.' Muhammed'in ailesinden böyle bir motivasyon aldığını zannetmiyorum. Onu itekleyecek bir şey yoktu ortada. Ayrıca Muhammed'in çocuklarından ikisine disleksi teşhisi konuldu ve bence Muhammed'de de disleksi olabilir. Tıbbi olarak incelenmedi. Ama kesinlikle

eğer böyle bir problemi varsa bu, onu çalışmaktan uzak tutmuş olabilir.

"Günlük hayatımız söz konusu olduğunda Muhammed anlaşması çok kolay biridir. Maço tavırları olan biri değildir. Uzlaşmaya yanaşır, benim nasıl hissettiğimi önemser. Eğer Louisville'e ailemi ziyarete gitmek istesem veya herhangi başka bir yere, 'Tamam, hadi gidelim,' der. Evle ilgili meselelerde kararı genelde bana bırakır. Eğer benim istediğim şeylerle ilgili farklı düşünüyorsa her zaman oturur ve bu konuyu konuşur.

"Evliliğimizle ilgili yaptığım kişisel fedakârlıklardan biri, kendime ait bir kariyerden vazgeçmekti. Los Angeles'tayken UCLA'dan bir yüksek lisans derecesi kazandım. Muhammed başka türlü biri olsaydı şimdiye kendi işim olurdu. Kesinlikle bir iş sahibi olurdum. Ancak Muhammed çalışmamı istemedi. Kendimi geliştirmeme engel olmadı. Ama onun eşi olduğum için hep onun yanında olmamı ister. Biz evlenmeden önce şu kararı vermem gerekiyordu: Ya kariyerimi sürdürecektim ya da Muhammed'in istediği ve ihtiyaç duyduğu eş olacaktım. Kabul ettiğim veya en azından tavrımı değiştirdiğim bir diğer şeyse diğer erkeklere karşı davranışlarımı gözden geçirmekti. Büyürken herkese arkadaşça yakın oldum, her şeyi bilmek istediğimden insanlarla daha çok konuşuyordum. Ancak Muhammed başka erkeklerle konuşmama dayanamıyor. Çok rahat, çok açık ve çok nazik olduğumu düşünüyor. Aslında kabul ediyorum, İslami kurallara göre haklı da. Bazen beni Veronica'yla karşılaştırır. Kendini öyle konumlandırır ki kimse onun yanına gelip konuşmak istemez. Muhammed'in kıskanç bir yanı olduğunu anlamama rağmen benden daha olgun ve daha bilge olduğunu biliyorum. Bazen benim göremediğim şeyleri görür. Bu yüzden diğer erkeklere karşı elimden geldiğince mesafeli olmaya özen gösteririm. Arkadaşça davranırım ama yüzde yüz Muhammed'e ait olduğumu da belli

ederim. Ve şunu söyleyebilirim ki -nazar değmesin, birçok kadın bunu tüm öz güveniyle söyleyemez- Muhammed'in bana tamamen sadık olduğuna eminim. Beni üzecek hiçbir şeye asla yanaşmaz. Zaten ruhsal gelişiminin bu aşamasında Tanrı'ya karşı gelecek hiçbir şey yapmaz. Bu hayattan sonra bir hayatı daha olduğunu biliyor ve bunu çok ciddiye alıyor.

"Muhammed'in eşi olarak beni en çok zorlayan şey ise evimizden gelip geçen yabancı akınıdır. Muhammed, diğer herkesin aksine beraber yaşaması çok kolay biridir. Hiçbir beklentisi olmaz. Hiçbir zaman yakınmaz. Basit zevkleri vardır. Tartışmalardan, ikilikten uzak durur. Nadir zamanlarda bir şeylere canını sıksa ne olduğunu kestirmek çok zordur. Bugün canını sıkan şeyin yarın bir önemi olmayabilir. Ancak genelde onu neşelendirmenin bir yolunu bulup keyfini yerine getiririm. Bunun dışında çok sessizdir. Bazen evde olup olmadığını bile anlayamam. Kur'an okuyarak veya mektuplara cevap yazarak saatlerini geçirir her gün. Dediğim gibi tek ters giden şey, en azından benim için ters giden şey; evdeki, otel odamızdaki veya neredeysek oradaki yabancıların sayısıdır.

"Muhammed insanları çok sever ve etrafında insanların olmasından memnuniyet duyar. İnsanların onu görmek istemelerine saygı duyuyorum. Ayrıca onu yirmi dört saat evde kapalı tutamayacağımı da biliyorum. Muhammed benim malım değil. Muhammed dünyaya ait. Bu yüzden dışarıda insan içinde, yemekte olsak bile insanları uzak tutmaya çalışmam. Sadece oturur ve derim ki: 'İşte karşınızda. İşte Muhammed'le zaman geçirme fırsatı.' Ancak bütün bunların evin kapısında son bulmasını isterim. Hiç de öyle olmaz. Birçok insan Muhammed'e canları istediğinde ulaşabileceğini düşünüyor ve beni sinirlendirecek derecede özel hayatımıza adım atabiliyorlar. Seyahate çıktığımızda hemen otel odamızda bitiveriyorlar. Muhammed tabii ki hepsini buyur ediyor. Bir süit daire veya tek odalı bir yer olması fark etmi-

yor, yatak odasına kapanıp dursam da onlarla aynı odada olsam da bütün özel hayatımı ve özgürlüğümü kaybediyorum. Bana haksızlık oluyor. Bu insanların birçoğu da beleşçi tipler. Uzun mesafe aramalar yapıp oda servisine siparişler veriyorlar. Ben kimseye böyle emrivakide bulunmazdım.

"Evde de durum bundan farksız. Muhammed kapıyı herkese açık tutuyor. Kapıyı kim çalarsa, saat kaç olursa olsun, yemekte de olsak, toplantının ortasında da olsak, konuklarımızı ağırlıyor da olsak, onları içeriye buyur eder. Bu yeni bir şey değil. Muhammed Chicago'da veya Los Angeles'ta yaşadığı sıralarda kapısının önünde kuyruklar olurdu. Belinda ve Veronica buna nasıl dayanıyorlardı bilmiyorum ancak öyle zamanlar oluyor ki aklımı kaçıracağımı sanıyorum. Andrews'tan veya Notre Dame'dan öğrenciler geldiğinde sorun etmiyorum, onlar Muhammedi taze ve yeni jenerasyona yakın tutuyorlar. Fikir alışverişinde bulunuyorlar, bu da iyi bir şey. Bildiğimiz insanlar olursa komşularımız, arkadaşlarımız, buna da sözüm yok tabii ki. Ancak bir de turistler var. Muhammed'in burada yaşadığını öğrenen insanlar bunu yaz tatillerinin en güzel anı hâline getiriyorlar. Hem Birleşik Devletler'in hem de dünyanın dört bir yanından geliyorlar. Burada ne arıyorlar bilmiyorum ancak kapımızda bitiveriyorlar ve Muhammed onları içeriye alıyor. Dürüst olmak gerekirse bazı zamanlar pişman oluyorum. O insanlar için hayatlarının en önemli anı olabilir ama özel hayatımızı dışarıdan ayrı tutmak istiyorum.

"Bunların dışında Muhammed'le evli olmaktan çok mutluyum. Çok uyumluyuz. Benzer ideallerimiz var. Aile ve din gibi konulara benzer şekilde önem veriyoruz. Bazı insanlar bana Muhammed'in eşi olduğum için farklı davranmak istiyor ama buna izin vermiyorum. Her zaman kendim olmak istemişimdir ve kesinlikle bir insanın yancısı konumunda olmak istemem. Şimdi evli olduğumuz için etrafta dolaşıp

'Aman Tanrı'm, Muhammed Ali'yle evliyim ben,' demiyorum. Onun özel olduğunu biliyorum; insanların onu sevdiğini de. Ama o, benim için yalnızca Muhammed. İlahlaştırdığım biriyle evli olmak istemezdim. Bu şekilde yaşanmaz."

Muhammed ve Lonnie arasındaki yakınlık, Ali'nin çocuklarına olan sevgisine de yansıyor. "Onlara öğretmek için istediğim kadar zamanı ayıramadım," diyor bugün. "Boşanmalar ve hayat tarzım yüzünden, onları yetiştirmek için gerektiğinde yanlarında olamadım. Ancak hepsi de iyi yetişti, sekizi de. Hiçbiri uyuşturucu kullanmıyor, dosdoğru yaşıyorlar. Ve ne zaman bir şeye ihtiyaçları olsa bunu sağlamaya çalışıyorum."

"Ali çok gururlu bir baba," diye ekliyor Howard Bingham. "Çocuklarını da iyi dinler, onlara sadece öğüt vermez. Maryum mesela; üniversitedeyken bir rap grubu ve komedi ekibi vardı. Ali başta bunu pek onaylamıyordu. Ancak bunu konuştular. Maryum çok zeki ve çok olgundur. Kafası hep doğruya çalışır. Bir süre sonra da Ali şarkı söylemenin ve komedinin bir sıkıntısı olmadığı kabul etti. Bir gün, ben de çiftlikteyken televizyonu açtık ve karşımızda Maryum vardı. Ali oracıkta yüzünde kocaman bir gülümsemeyle oturuyordu. Sürekli şöyle diyordu: 'Şuna bak hele; nasıl da büyüdü artık.' Şov biter bitmez tanıdığı herkesi arayıp 'Gördün mü kızımı? Nasıldı, harikaydı değil mi?' diye sordu. Onu en çok gururlandıran şey de Maryum'un her şeyi kendi başına başarmış olmasıydı. Asla bağlantılarını kullanmamıştı."

MARYUM ALİ: "Geçtiğimiz birkaç yıl içinde babama daha da yakınlaştım ve bu bana kendimi iyi hissettirdi, hem de çok iyi. Bu sanırım 1985'te, Los Angeles'a lise için geldiğimde başladı. İkinci sınıftan beri onunla birlikte yaşamamıştım ve üniversiteden önce en azından bir yılımı onunla geçirmek istiyordum. Veronica'yla ayrılma aşamasındaydılar

ama Hana ve Laila ile beraber yaşadım. Babamla vakit geçirme konusunda çok imkânım oldu. Daha önce fırsat bulamadığımız birçok şey yaptık birlikte. Küçük, abartısız şeyler; beni her gün okula bırakması gibi.

"Şu anda bir aile olarak dağılmış durumdayız. İkizler, Rasheeda ve Jamillah, Champaign'deki Illinois Üniversitesindeler. Çok güzeller, mankenlere benziyorlar. Ben gençken erkek fatma gibiydim ama onlar sessiz ve utangaçlardı. Babam onlara, bana olduğundan daha koruyucu davrandı; muhtemelen güzellikleri yüzünden. On altı yaşına girdiklerini hatırlıyorum, arkadaşlarıyla çıkmak istediklerini söylemişlerdi. Arkadaşlarının sadece kızlar olduğunu düşünmüştü. Ama onlar eve iki yakışıklı oğlanla dönmüştü. Çocuklar nazikti, yaşları falan normaldi. Ama babam şok olmuştu. Sanırım onlarla konuşmadı bile. Kabalık yapmak istediğinden değil ama ikizlerin oğlanlarla çıkacak yaşa geldiklerine inanamıyordu. Gençken yaşadığı vahşi hayatı düşününce bizim için her şeyin ne kadar sakin olduğunu anlayamıyor sanırım. Benim yaşımdayken dünya ağır sıklet boks şampiyonuydu. İnanılmaz güzel kadınlar ayaklarına kapanıyordu. Çok da yakışıklıydı. Bir keresinde gençlik fotoğraflarına bakıyorduk ve dedim ki: 'Vay be baba. Vay, vay! Şu an yaşıtım olsan sana kesin yürürdüm.' Bana baktı, sonra dönüp fotoğraflara baktı ve şöyle dedi: 'Evet biraz hoştum.'

"Muhammed Junior liseyi bitirmek üzere. Uzun ve zayıf, tıpkı babamın gençliği gibi. O da ikizler gibi çekingen ve sakin. Babamın etrafta bulunamaması büyürken en çok onu etkiledi sanırım. Tek erkek çocuk olması da üzerinde büyük bir sporcu olma baskısını hissettirdi. Sporla arası da pek iyi değildi. Babaannemlerle birlikte Chicago'da yaşıyor, elimizden geldiğince birbirimizi görüyoruz. Babam sıkça ziyaretine gidiyor ve onu çok seviyor.

"Hana ve Laila, Los Angeles çocukları oldular. Babalarının

Muhammed Ali olduğu gerçeğiyle, ben onların yaşındayken yüzleştiğimden çok daha fazla yüzleştiler. Hana tıpkı babama benziyor. Laila biraz daha Veronica'yı andırıyor. İkisi de çok iyi çocuklar. Miya'yı yılda belki iki kez görüyorum. Annesiyle beraber New Jersey'de yaşıyor. Diğer üvey kardeşim Khaliah'ı pek görmüyorum. Onun yüzünden değil. Annesi onu ailenin geri kalanından uzak tutuyor. Miya ve Khaliah bazen zorluklar yaşıyor. Babam anneleriyle hiçbir zaman evli olmadığından ve bazen isimleri babamla ilgili yazılarda Muhammed'in çocukları arasında geçmediğinden üzülüyorlar. Ancak ikisini de çok sevdiğini biliyorum, biz çocukları için elinden gelen her şeyi yapar."

Çocuklarının dışında Ali'nin yaşamının merkezinde olan birkaç insan daha var. Herbert Muhammed hâlâ onun ruhani lideri, iş danışmanı ve dostu. Ali'nin babası Şubat 1990'da öldü ama annesiyle yıllardır çok yakınlar. Ancak Lonnie'yi saymazsak kimse Ali'nin günlük yaşamında Howard Bingham kadar yer tutmaz.

"Howard'ı çok seviyorum," diyor Maryum Ali. "Doğduğumdan beri hep yüzünü görüyorum. Ailenin bir parçasıdır, ona güvenim sonsuzdur. Birçok insan gelip geçti ama Howard hep buradaydı; babam, ben ve ona ihtiyacı olan herkes için. Ona tapıyorum. İnsanların anlaması gereken şey, Howard Bingham'ın Muhammed Ali'nin etrafındaki en iyi insan olduğudur."

HOWARD BINGHAM: "Sanıyorum Ali'yi yılın yüz günü görüyorum. Daha fazlası da olabilirdi ama o Michigan'da, ben ise Los Angeles'ta yaşıyorum. Bazen beraber gezeriz, birbirimizi ziyaret ederiz, her gün telefonda konuşuruz. Ne söyleyebilirim ki? Ali'yi çok severim. Ailem gibidir benim. Kusursuz biri değildir ama tanıdığım en iyi insandır, en has-

sas yanım Ali'dir. Her zaman böyle olmuştur ve olacaktır, beni tanıyan herkes bunu bilir.

"Ali'yle ilgili beni etkileyen şeylerden biri de onca ilgiye rağmen insanların onu neden sevdiğini anlayamamasıdır. Öpüşmek istediklerini, imza almak istediklerini bilir. Etrafına toplandıklarında bu onu iyi hissettirir ama hayatının büyük perspektifini görmeyi beceremez. Bir gün çiftlikte beraberken televizyonda *Eyes on the Prize* adında bir belgesel izliyorduk. Biliyorsunuz, şu sivil haklarla ilgili olan dizi. Yapımcılar seriye yeni bölümler çekmek, Ali'yle de röportaj yapmak istemişlerdi ve biz de eski bölümleri izliyorduk. Belgeselde; Mississippi Üniversitesinden James Meredith, Little Rock Merkez Lisesinden Ernie Green, Rosa Parks, Martin Luther King gibi insanlar vardı. Ali izliyordu, bölümlerden biri bittiğinde bana ve Lonnie'ye dönüp 'Neden bu filmde yer almamı istiyorlar ki? Bu muhteşem insanların yanında yer almak için ne yaptım ben?' Görüyor musunuz, çünkü ona neden önem verildiğini anlayamıyor. Bu ülkeye neler verdiğinin farkında değil. Kendini; büyük, önemli veya başkalarından daha üstün olarak görmüyor. Tanrı biliyor ki birbirimize eşit davranıyoruz. Ancak bazen aklıma geliyor ve diyorum ki: 'Ben çok şanslı bir insanım.' Ve bunun sebebi ünlü birinin arkadaşı olmam değil. Bunun sebebi Ali'nin kişiliği. Ali'den daha iyi bir arkadaş dileyemezdim."

BELINDA ALİ: "Doğrudan söyleyeyim: Ali'yle yaşadığım her şeyin arasında güvenebildiğim tek insan Howard Bingham'dı. Ne kadar nazik biriydi, çok tatlıydı. Biz Ali'yle birbirimizi tanımadan önceden beri Ali'nin gerçek dostuydu. Size anlatmak istediğim bir anı var. Howard'la ben California'da araba sürüyorduk. Aslında ben sürüyordum, o yolu tarif ediyordu. Howard biraz kekemedir, bazen çok fazla kekeler. Yolda giderken bana ' S-s-s-sağa dön, b-b-b-bura-

dan sola dön,' gibi şeyler söylerdi. Ben de biraz hızlı kullanırdım, bu yüzden o kelimeleri söyleyinceye kadar dönmemiz gereken yeri kaçırdım. Ama onu şöyle kandırdım. Karşı şeritten bir kamyon bize doğru geliyordu ve ben sollamaya çıktım, kamyonu görmemiş gibi yaptım. Bir çığlık kopardı: 'Kamyon geliyor dikkat et!' Bayağı korkmuştu. Kendi şeridime geri döndüm. Ona dedim ki: 'Bingham, kekelemedin farkında mısın?' Ve bana ne dese beğenirsiniz, 'Kekelemedim, z-z-z-zamanım yoktu.'"

LONNIE ALİ: "Bazı zamanlar vardı ki Howard olmadan nasıl atlatırdım bilemiyorum, özellikle de Muhammed seyahatteyken. Geçen yıl (1989) Muhammed; Senegal'e, Yugoslavya'ya, iki kez Suudi Arabistan'a, Cenevre'ye, Pakistan'a, Londra'ya ve Hindistan'a gitti. Sadece Birleşik Devletler'de altmış yedi geziye çıktı, 236 gün yollardaydı. Herhangi bir koşulda herhangi biri için bu kadarı yorucudur ama Muhammed için unutun bunu. Sanırım Bundini, Muhammed'in herkesin ölümünü göreceğini ve sonsuza dek yaşayacağını söylüyordu. Sonsuza dek yaşama kısmını bilemem ama hepimizi gömme konusunda bence Bundini haklı olabilir.

"Muhammed'i bir yerden başka yere götürmek imkânsızdır. Bir kere kesinlikle hiçbir yere zamanında varamayız çünkü insanlar onu sürekli durdurur. Taksiye bineceğizdir, mutlaka biri Muhammed'i fark eder. İmza için yalvarır yakarırlar. Muhammed imza verir. Ancak tabii ki biri için durduğunda diğer yüz kişi için de durman gerekir.

"Gideceğimiz yere vardığımızda ise halka açık bir yerde güvenlik iflas eder. Çünkü Muhammed güvenliğin görevini yapmasını imkânsız hâle getirir. Eğer biri barikatı aşar ve yasak alana girmeyi başarırsa onunla konuşmak ve imza vermek konusunda ısrar eder. Güvenliğin işini yapmasını ve o insa-

nı uzaklaştırmasını istemez. Hâl böyle olunca tabii ki herkes yanına gelmeye çalışır ve karmaşa çıkar. Bazen, eğer otelde kalıyorsak Muhammed aşağıya lobiye iner ve orada saatler geçirir. Herhangi bir şehirde herhangi bir saatte gezintiye çıkabilir. Ve bu tarz şeyleri her gün on beş-on altı saat yaptığında ona yetişmekte güçlük yaşıyorum. Kim olsa yaşar. Bu yüzden şükürler olsun ki Howard Bingham var. Muhammed en azından bazen onun sözünü dinliyor. Howard bizimle gezdiğinde rahat ediyorum, biliyorum ki Muhammed Howard'la birlikteyse güvenilir ellere emanet."

Yolda Ali'yi görmek, dur işareti görmek gibi. Dünyadaki herhangi bir caddede yürürken yüzlerce, binlerce insanın sizi izlediğini düşünün. Ali evden uzakta olduğu her gün bunu deneyimliyor. Gariptir, uçmaktan korkuyor. "İlk defa babamın korktuğu bir şeye şahit oldum," diyor Maryum Ali, "uçaktaydık ve uçak titremeye başlamıştı. Gözleri kocaman oldu ve yere inmek istediği barizdi. Bunun dışında aslında uçaklarla problemi yoktur, hatta bazen eğlenir. Bir keresinde hatırlarım, hosteslerin kullandığı anons cihazını buldu ve şöyle bir anons yaptı: 'Bayanlar baylar, kaptanınız konuşuyor. Motorla ilgili bir arıza yaşıyoruz ve düşeceğiz.'"

Ali'nin en hatırlanan uçak yolculuğu, Washington'dan New York'a uçuşudur. Hostes kalkıştan önce kemerini bağlamasını söyler. "Süpermen'in kemere ihtiyacı olmaz," diye cevap verir Ali. Hostes nazikçe şöyle der, "Bay Ali, Süpermen'in uçağa da ihtiyacı olmaz." Ancak uçağından dışarıya adım attığı anda, nerede olursa olsun Ali hayatı durdurur.

BERNIE YUMAN: "Amerikan Futbolu Liginin finali olan Super Bowl'u hiç duymayan insanlar vardır. Beyzbol finalleri olan World Series'i veya NBA'in Playofflarını hiç bilmeyen insanlar vardır. Ancak hepsi de Ali'yi bilir ve onu

severler. Alın Mike Tyson'ı Japonya'ya götürün bakalım, insanlar ona tahammül edemez. Evander Holyfield'ı Kore'ye götürün, kimse onun kim olduğunu anlamaz bile. Ancak Ali nereye giderse gitsin kalabalıklarla karşılanır. Sadece onu bir kez görmek için gelen beş bin, on bin, on beş bin insanı görmek nefes kesicidir. Kuala Lumpur'daki havalimanına indiğinde [1975'te] yirmi beş bin insan bekliyordu. Havalimanında izdiham oldu, camide de izdiham oldu. Hong Kong'taki göçmen kampına ziyarete gitmişti. Duvarlarda tavana kadar yükselen ranzalar vardı. Çocuklar ona bayıldı. Yüzüne dokunuyor üstüne tırmanıyorlardı. Sevginin dışa vurumu inanılmazdı ve bu, dünyanın her yerinde hâlâ böyledir. Kalabalıklara bu denli iyi hitap eden, Ali'den başka biri gelmedi hâlâ dünyaya."

JOSE SULAIMAN: "Ali'yle geçirdiğim en güzel zaman, Meksika'nın dağlarındaki şehrime geldiği zamandı. Bir çeşit aurası vardı, yerlilerin hepsi onu biliyorlardı. Ona sanki tanrıymışçasına davranıyorlardı. Ancak Ali bir tanrı gibi davranmıyordu. Kendini o insanlardan biri hâline getirdi. Çocuklarla oynadı, yaşlılarla nazikçe sohbet etti. Bugün bile hâlâ gözlerindeki o tatlı ışıltıyı hatırlarım."

JOSE TORRES: "Ali'nin insanlarla kurduğu ilişki inanılmazdır. Dünyada kimse bu kadar sevilmemiştir. Mike Tyson'ın maçından sonraki gece Atlantic City'deydim. Otelin restoranında otururken bir alkış duydum. Alkış giderek büyüdü, insanlar ayağa kalkmaya başladı. Muhammed Ali içeriye girmişti, gördüklerim karşısında tüylerim diken diken oldu. Mike Tyson dünya ağır sıklet boks şampiyonuydu ama o içeri girseydi insanlar sadece dönüp bakarlardı. Belki bir iki kişi yanına gider imza isterdi. Ancak mevzubahis Ali olunca herkes ayağa kalktı ve alkışladı, sanki bir Amerikan başkanı

veya bir kral içeriye girmiş gibiydi."

HAROLD CONRAD: "Beş yıl önce beraber çıktığımız bir yolculukta Ali, California'daki bir kadın hapishanesini ziyaret etti. Bütün kadınlar sıra olup elini sıkmak istediler. Ali sıradan hepsine imza veriyordu, bazılarını durup öpüyordu. Öptüğü kadınların hepsi çirkindi. İlk öptüğü kadın, eğer bir çirkin kadın yarışması düzenlense kesinlikle kazanırdı. Eğilip onu öpüverince kendinden geçti kadın. Ağlamaya başladı. 'Aman Tanrı'm! Beni öptü! Beni öptü!' Sonraki öptüğü kadın da yarışmada iyi bir derece alırdı eminim. Sıra ilerledikçe çirkinleri öpmeye devam etti. Her şey bittikten sonra, neden böyle yaptığını sorduğumda bana dedi ki: 'Güzel görünenlerin zaten bir problemi yoktu. Ancak o çirkin olanlar ne olacak? Onları kim öpecek? Eğer onları ben öpersem hayatlarının geri kalanında anlatacakları bir şey olur.' O günle ilgili hatırladığım bir diğer ayrıntıysa sıradaki bir kadının çok ağlamasıydı. Salya sümük ağlıyordu. Sorununun ne olduğunu sorduğumda bana, 'Hayatım boyunca hep Ali'ye âşıktım. Küçüklüğümden beri hep onun hayalini kurardım. Ve şimdi sonunda onunla tanışma imkânım oldu ancak rüyam kâbusa dönüştü; çünkü onunla hapishanede tanışıyorum,' dedi. Bir adamı öldürmüş. Cinayetten içerideymiş. Beraber yaşadığı adam onu dövmeye başlayınca çekip vurmuş."

LONNIE ALİ: "Kalabalıklar içinde Muhammed'i hiç mutsuz görmedim. Etrafında insan oldukça canlanıyor, bundan besleniyor. Uçaktan inerken yüzünde bitap düşmüş yol yorgunu bir ifade varsa onu neşelendirmek için gereken tek şey, yanına gelecek birkaç kişi olur. Özellikle de çocuklar gelip imza isterse yüzü değişiverir. Etrafında çocuklar olduğu zaman gözlerinin içi güler. Muhammed için yolculuğun en güzel yanı budur, tanışma imkânı bulduğu bunca insan."

HERBERT MUHAMMED: "Ali'nin sarıldığı ve öptüğü onca insan yüzünden hastalık kapacak diye kaygılanıyorum. Afrika'ya, Asya'ya gidiyor; dünyanın başka yerlerine de. Nerede bir bebek görse öpüyor. Bebeğin yüzünde gözünde kabarıklıklar yara bereler de olsa Ali'nin onda gördüğü tek şey sevgi oluyor. Yakınlık gösterdiği diğer bütün insanlarda da öyle. Bulaşıcı hastalıklar taşıyor olabilirler, ne hastası olduklarını bilmez bile. Allah'ın onu zaten koruyacağını, eğer korumazsa korunmaya ihtiyacı olmadığını söyler, hep. Ama ben Lonnie'nin yerinde olsam yolculuktan geldiğinde onu duşa sokmakla yetinmezdim. Bütün o insanları gördükten sonra onu baştan aşağı ilaçlatırdım."

HOWARD BINGHAM: "Ali'yle yolculuk yapmak bambaşka bir şeydir. Sadece denizaşırı değil. Geçen yıl New York Menkul Kıymetler Borsasını ziyaret ettik. Ali, Joe Frazier, Larry Holmes ve Ken Norton beraberdik. Tanıtımını yaptıkları bir videoyla ilgiliydi. Önce diğer üç kişi borsanın üstündeki balkona çıktılar. Alkışlar ve birkaç çığlık duyuldu. Sonra Ali çıktı, ortalık yıkılacak gibi oldu. Herkes bağırıyordu: 'Ali! Ali!' Sanki diğerleri orada değillermiş gibi. Bu ilgi Ali'nin de hoşuna gitmişti. Aynı yolculuk esnasında, arabadayken bana şöyle sordu: 'Bir caddenin bir kaldırımında ben diğer kaldırımında Larry Holmes, Joe Frazier, George Foreman ve Mike Tyson yürüyorlar, hangi taraf daha fazla ilgi görür?' Onun tarafının daha çok ilgi çekeceğini söyledim. 'Peki, bir tarafta ben yürüyorum diğer tarafta Jesse Jackson?' Yine aynısını söyledim. 'O zaman söyle bakalım; bir tarafta ben yürüyorum diğer tarafta Elvis Presley, kim daha fazla ilgi çeker?' Bu sefer soru zordu, ona şöyle dedim: 'Denizaşırı ülkelerde sen daha fazla ilgi çekerdin ama Birleşik Devletler'de oldukça çekişmeli olurdu, hatta az farkla Elvis kazanırdı.' Bu onun keyfini kaçırmadı. Tek söylediği şuydu: 'Sanırım doğru söy-

lüyorsun. Elvis öleli çok oldu, insanlar gerçekten o mu diye merak edip yanına giderlerdi.'"

MUHAMMED ALİ: "Seyahat etmeyi seviyorum çünkü bana insanlarla tanışma ve değişik şeylere şahit olma imkânı veriyor. Dünyada milyarlarca insan var, hepsi de kendi başına özel. Dünyada kimse bir başkası gibi değildir. Kimse birbirine benzemez. Herkesin bir burnu, iki gözü, ağzı ve kulakları var ama yaradılışları onları farklı kılıyor. Hiç kimse birbirinin aynı değil. Bu harika değil mi? Milyarlarca insan, hepsi de özel.

"Howard, Elvis'ten bahsediyordu. Hayatım boyunca Elvis Presley'e hayranlık besledim. Las Vegas'tayken onu canlı izleme imkânı buldum. Onunla tanışmak muhteşemdi. Daha sonra onu özel olarak bir kez daha gördüm. Bana hayran olduğunu söylemişti; bana bir pelerin hediye etti, arkasında 'Halkın Şampiyonu' yazıyordu. İki maçta onu giydim. Sonra çenem kırıldı. Giymeyi bıraktım. Ama Elvis'e hep üzülürüm çünkü hayattan alması gerektiği kadar keyif alamadı. Sürekli kapılar ardındaydı. Ona dışarı çıkmasını insanlarla görüşmesini söyledim. Yapamadığını, nereye gitse izdiham olduğunu söyledi. Anlayamıyordu. Kimse onu incitmek istemiyordu. Tek istedikleri onu ne kadar sevdiklerini dile getirmekti o kadar.

"Bazen çok yoruluyorum ve rahatsız edilmek istemiyorum. Ancak çoğu zaman insanların yanıma gelmesinden hoşlanıyorum. Çocukken Lloyd Price ve Willie Pastrano'yla tanıştığımda ne kadar heyecanlandığımı hatırlarım. Willie Pastrano bana imza vermişti; onu evime götürüp odamda saklamıştım, herkese gösteriyordum. Bir keresinde de hatırlarım Sugar Ray Robinson'la tanışmıştım; imzasını istediğimde bana, 'Çok meşgulüm çocuk,' demişti; çok kötü hissetmiştim. İmza vermekle ilgili beni üzen tek şey, herkese verme

imkânım olmaması. Bir saat boyunca imzalayabilirim. Sonra ya uçağa yetişmem gerekir ya da başka bir işim olur; ancak kesinlikle arkamdan bir bayan, 'Muhammed, bütün hayatım boyunca senden imza almak istemiştim. Eğer imza alamazsam ölürüm,' diye seslenir. Döner, ona da imza veririm; ancak bir başkası da der ki: 'Muhammed, sırf senin için bin mil yoldan geldim, sen en büyüksün.' Sonra ona da imza vermek zorunda kalırım. Artık gerçekten gitmem gerektiğinde insanlar arabanın önüne atlamaya başlar, camdan içeriye ellerini sokmaya çalışırlar, birinin başına bir şey gelecek diye ödüm kopar. Bu beni hep kaygılandırır, benim yüzümden birinin incinmesi. Bana doğru koşan beş yüz kişi olur mesela, arada bir yaşlı kadın sıkışır. Kadına yardım etmeye çalışırım ama insanlar onlarla el sıkışmaya geliyorum sanırlar, kadını daha da sıkıştırırlar. Beni kaygılandıran bir diğer şey ise şudur: Herbert'ın dediği üzere Kur'an öğretisine göre benim kadınları öpmem yanlıştır, yanaktan dahi olsa; hatta el sıkışmam bile. Biraz hoş göründüğümden beni hep öpmek isterler ama bu doğru değil. Sanırım kibarca onlara bunu yapamayacağımı, dinimce yanlış olduğunu anlatmalıyım."

Ali dünyanın her yerine davet ediliyor, eğer etkinlik yararlı bir amaca hizmet ediyorsa onun için hiçbir yolculuk uzak sayılmaz. Kasım 1990'da yakın arkadaşlarının tavsiyesine karşı gelmiş, Irak'a gidip Saddam Hüseyin'le görüşmüştü. Oraya gitmesiyle diyaloğun artacağını ve barışa katkı sunacağını düşünüyordu. Dünyanın en çok tanınan gladyatörünün yanına gelmesiyle Hüseyin'in egosunun şişmesi ve çözümsüzlüğün törpülenmesi tehlikesi vardı. Ancak Ali için bu yolculuk yıllardan beri inandığı bir gerçeğin mantıklı bir çıkarımıydı sadece. Yaşam kutsaldır ve savaş yanlıştır.

Irak'ta geçirdiği on günden sonra Ali, sayısı üç yüz civarında tahmin edilen esir Amerikan askerlerinden on beş tanesini

evine döndürmüştü. Onlardan biri olan Harry Brill-Edwards, esir düştüğünde böbreğine aldığı bir dipçik darbesinden dolayı şiddetli iç kanama geçirmişti. On yedi hafta boyunca bir "canlı kalkan" olarak kullanılmıştı. Brill-Edwards mücadelesini şöyle anımsıyor.

HARRY BRILL-EDWARDS: "Beni esir alanlar serbest kalacağımı söylemişlerdi. Onlara inanmamıştım. Daha önce de bu şekilde birçok kez kandırılmıştım, her seferinde de başka bir toplama kampına götürülmüştüm. Bir uranyum işleme merkezinde, bir enerji santralinde, bir petrol yatağında tutuldum. Ve tabii ki hiçbirimizin esirlerin yeni yıldan önce serbest bırakılıp bırakılmayacağını hatta bir daha hiç serbest kalıp kalmayacağımızı bilme şansımız yoktu.

"Ali'yle ilgili en etkilendiğim nokta, herkesle nasıl ilgilendiği olmuştu. Gördüğü her insan için kesinlikle kibar bir sözü bir tavrı olurdu. Amman'a indiğimizde Dışişleri Bakanlığının tahsis ettiği bir uçakla Birleşik Devletler'e geri dönme şansım olmuştu. Amman'a geldiğimiz uçaktan çok daha hızlı olabilirdi ve eve dönmek için sabırsızlanıyordum. Gitmeye hazırdım. Ancak Ali, o uçakta değildi ve ona teşekkür etmek istiyordum. Yanına gittim, yüzüne baktım. Nasıl söyleyebilirim ki bunu? Bizim için o kadar zorluk atlattı, serbest bırakılmamızı sağladı. Kendi kendime dedim ki: *Bunu yapamam. Eve Muhammed Ali'yle dönmeliyiz.*

"Sonunda altımız Ali'yle beraber uçtuk. Bunu yalnızca ona olan minnetimizden dolayı yaptık ve bence hayatımda aldığım en doğru karardı. Döndüğümde aileme şöyle dedim: 'Muhammed Ali'nin harika bir sporcu olduğunu bilirdim; ancak beraber geçirdiğimiz o yolculukta, o koca bedeninin içinde bir melek yattığını gördüm.'"

Ali'nin hayırlı hizmetleri bugün dünya çapında biliniyor.

Ancak onun hayatıyla ilgili insanların iki kaygısı var: finansal durumu ve sağlığı.

Ali'nin finansal durumu görece iyi. Serveti genelde gayrimenkul üzerine. Yaşadığı çiftlik, Virginia'daki bazı yerler, Deer Lake'teki hazırlık kampı. Hazırlık kampı şu anda yılda *bir* dolar karşılığı evlilik dışı gebe kalan gençlerle ilgilenen bir kuruma kiralanmış durumda. Ali ve Lonnie'nin bir ortak hesapları var ve sekiz çocuğun yatırımları da duruyor. Ali şık giyiniyor, istediği gibi seyahat ediyor ve istediği bütün maddi konfora sahip.

"Ali'nin zevkleri basittir," diyor Howard Bingham. "Mesela biz Los Angeles'tayken, onun için her şey neredeyse bedavayken, eğer oteldeki en iyi restoranla 5 dolarlık büfe arasında kalırsa kesinlikle büfeyi seçerdi. Pahalı restoranda ne yediğini önüne gelene kadar göremezdi ancak büfe demek, ne yediğini görmek ne kadar istersen o kadar koydurmak demekti. Doyduğunda daha da isterse biraz daha alabilirdi. Ali'nin tek lüksü, Chevy Blazer'ı ve Cadillac'ı dışında, sahip olduğu bir Rolls Royce'tu. Ama Rolls kaybolsa çok da takmazdı."

Ali'nin gelir kaynakları değişken. Bazı yatırımları, iş deneyimleri var ama kişisel katılımları gelirinin en büyük parçasını oluşturuyor. Spor koleksiyonları marketi yatırımı da hızla büyümekte. Yılda yüz bin imza vermesi imzalarının değerini düşürüyor tabii; ancak imzalı fotoğraflarının satışı hâlâ yirmi beş dolardan başlıyor. Sadece 40 dolarla Joe Dimaggio ve 30 dolarla Ted Williams onu geçiyor. Her yıl, Ali yaklaşık olarak on beş bin imzayı gelir amaçlı veriyor. Büyük çoğunluğu Sports Placement Services adındaki şirket tarafından satışa çıkarılıyor. Aynı şirket; Mickey Mantle'ı, Sandy Koufax'i, Kareem Abdul-Jabbar'ı, Jim Brown'u ve Joe Namath'ı da temsil ediyor. SPS başkanı Harlan Werner, Ali'nin piyasa değeriyle ilgili şöyle konuşuyor.

HARLAN WERNER: "Muhammed her hafta başka bir şehre gidip imzalayabildiği kadar fotoğraf imzalayabilirdi. Ancak biz sayıyı yılda üç veya dörtte sınırladık. Olay şöyle işliyor: Ali belirli bir sayıda imza atmayı kabul ediyor. Mesela New York'ta bir şov olacak, oraya gidip iki üç saatlik oturumlar hâlinde bin beş yüz imza verecek. Organizatörler ona ödeme yapıp imzalar için ayrıca para alırlar. Bu yoldan para kazanırlar. Ayrıca Ali'nin hatıralıklarından da büyük bir piyasa ortaya çıktı. Posterler, litograflar, heykeller, her şey... Eğer Muhammed bir çift boks eldiveni imzalarsa değeri yaklaşık iki yüz dolar oluyor. Maçlarda giydiği eldivenler ise on beş bin kadar ediyor. Pelerinleri için de aynısı geçerli. Ancak sorun şu ki piyasa sahte ürünlerle dolu. Muhammed'le bağı olan bazı insanlar bazı ürünleri eskitip uçuk miktarlara satıyorlar. Los Angeles'ta bir radyo DJ'i var. Ofisindeki bir çift eldiveni Manila maçındaki eldivenler sanıyor. Onlar onun en gurur duyduğu eşyaları ama onları kimden aldığını biliyorum ve gerçek olmadıklarını da biliyorum. Kapağında Ali'nin olduğu eski *Life* dergileri de para ediyor. Muhammed'in maçlarının biletleri de. Orijinal maç posterleri, Ali yüzükleri ve diğer değerli hatıralar da aynı şekilde.

"Spor koleksiyonu etkinliklerinde Ali, olabilecek en iyi konuktur. Çoğu ünlüler olabildiğince hızlı imza atmaya uğraşır sanki memuriyet yaparmış gibi davranırlar. Ancak Muhammed; fotoğraflar çektirir, bebekleri öper, insanlar ne isterse yerine getirir. Nereye giderse gitsin ortalık yıkılır. Bir keresinde Muhammed ve Joe DiMaggio, Los Angeles'ta beraber bir etkinliğe katılmışlardı. İnsanlar Joe'dan imza almak için sırada bekliyorlardı; o sırada Muhammed kendi imzalarını bitirmiş, Joe'ya hoşça kal demiş ve gitmişti. Muhammed gittiğinde sıradaki insanlar sanki Joe'yu tanımıyorlarmış gibi davranmaya başladılar. Hepsi Muhammed'in başına üşüştü, sarılmak öpüşmek, fotoğraf çekilmek için birbirleriyle

yarıştılar. Joe'nun sinirleri bozuldu; en sonunda, 'Bu kadarı da fazla artık,' dedi ve orayı terk etti. Joe DiMaggio'nun hayatında hiç bu şekilde pabucunun dama atıldığını sanmam. Belki Marilyn Monroe başarmıştır bunu, bilmiyorum. Ancak küplere binmişti, etkinliği bırakıp gitti, ben de sekiz bin bileti iade etmek zorunda kaldım."

Herbert Muhammed, hâlâ Ali'yle anlaşmalar yapıyor. Ayrıca Ali; Herbert'ın kontrol ettiği bir dernek için çalışmalar yürütüyor, Chicago'da bir cami inşa etmek için para topluyor. Bazen başka işler de gelip geçiyor, bazıları kârlı bazıları zararlı oluyor. Şu an için Ali zamanının büyük çoğunu Muhammed Ali Parfümlerini tanıtmakla geçiriyor. Piyasaya Crystal Fragrances şirketi tarafından sunulan ürünlerin geliri şu an için düşük ama Ali olumlu bakıyor.

HOWARD BINGHAM: "Sorunlarımızdan biri, bildiğiniz gibi; Ali'nin, insanların onun üstünden avantaj sağlamalarına göz yumması ve her zaman doğru insanların sözünü dinlememesi. Yüz bin doların üstünde olabilecek anlaşmalar, on ya da yirmiye gidiyor. İnsanlar gelip parayı emiyorlar, Ali de buna göz yumuyor. Bu yıl bir durum yaşadık; Ali'nin bir tanıdığı, birkaç bin dolarını Oregon'daki Polis Ligi etkinliğine katılması için aldı. Paranın Ali'ye dönmesi gerekiyordu ancak onun durumdan haberi bile yoktu. Aslında organizatörler gelip zamanın yaklaştığını söyleyene kadar yemekten de haberi yoktu. Ali'nin daveti reddetmesi ve o adamı tutuklatması gerekirdi. Ama bunun yerine dernekle ilgili kaygılandı ve insanlar 'Muhammed Ali gelmedi' demesinler istedi. Oregon'a gitti, para adamda kaldı. Üstelik aynı adam aynı şeyi daha önce Batı Virginia'daki spor hatıralıkları etkinliğinde de yapmıştı.

"Lonnie'nin, ne olup bittiğinden haberi var. O zeki bir ka-

dın. Giderek Ali'nin finansal kararlarına daha çok müdahil oluyor. Ali ona saygı duyuyor ve neyi yapıp yapmaması gerektiği konusunda onun sözünü dinliyor. Ancak Ali'ye ne yapacağını söyleyemezsiniz. Ne isterse onu yapar ve onun için zengin olmaktan daha önemli birçok şey vardır."

LONNIE ALİ: "Ben güneyde yetiştim, büyüdüğüm yerde insanlar genelde iyiydi. Ailem bana her zaman nazik olmayı öğretti, negatif bir şey yaşanmadığı sürece herkese güvenirdim. Ancak Muhammed'in etrafındaki insanların bazılarıyla yıldızım hiç barışmadı. Hiç bu denli istismar görmemiştim. İnsanların bu hâle gelebileceğini düşünemezdim. Muhammed'i altın yumurtlayan tavuk yerine koydular. Bu insanlar gelip 'biraz yardıma ihtiyacı olduğunu' söylüyor, sonra tekrar tekrar geliyorlardı.

"Muhammed bunları sineye çeker. Tanrı bozmasın; kimseye kin gütmez, herkesi affetmeyi becerebilir. Onu yalandan temsil eden, imzalarını taklit eden, adını kullanan ve milyonlarca dolar hırsızlık yapan insanlar oldu. Muhammed kim olduklarını biliyor ancak onları affediyor. Aynı insan altı ay sonra gelir, Muhammed ona hiçbir olumsuzluk yaşanmamış gibi davranır. Derim ki: 'Muhammed görmüyor musun? Bak, yine aynı şeyi yapıyor.' Ancak Muhammed insanların özünde iyi olduklarına inanır. Yumuşak bir yüreği vardır, bana der ki: 'Lonnie, Tanrı affedicidir ve bizi yargıladığı zaman diğerlerine olan davranışlarımızla yargılar.' İşte Muhammed böyledir. Başkalarını incitmemek konusunda o kadar vicdanlıdır ki bazen hata yaptığını düşünüyorum. Bir yandan da bu huyuna büyük bir sevgi ve hayranlık duyuyorum.

"Son zamanlarda Muhammed'in iş yaşamına daha fazla müdahil olmaya başladım. O Kur'an okuyorken işiyle ilgili yapılacaklar konusunda eğitimim ve birikimim var. Başlarda biraz canı sıkıldı bu duruma çünkü Müslüman ka-

dınlar genelde iş hayatında pek bulunmazlar; ancak bu bana, dinî olmaktan çok kültürel bir anlayış gibi geliyor. Çünkü Kur'an'a göre kadının görevlerinden biri de kocasının malvarlığını korumaktır. Şu anki durumda Herbert de bana danışıyor, bu bence çok iyi. İkisi için de kabul etmesi zor bir durumdu ama ben üstesinden geldim. Muhammed ve ben birlik içindeyiz. Bir kişi değiliz ama ona olan bana da olur. Onu etkileyen her şey beni de etkiler. Onun için iyi olan her şey benim için de iyidir. Ve ona yardım edebileceksem, kesinlikle ederim. Kim Muhammed'e zarar vermeye kalkarsa kim olurlarsa olsunlar benden kaçamazlar. Belki bu çok sert geliyordur kulağa, belki bununla ilgili düşünmeliyim; ancak aynen böyle hissediyorum. Birçok istismarcıdan kurtulduk şu anda ancak bazıları hâlâ ortalıkta dolaşıyor. Karşılarında patlamaktan kaçınıyorum çünkü Muhammed'i üzüyor. Ama aynı zamanda Muhammed'i olan bitenden haberdar etmekten de geri durmuyorum. Daha azını yapmak bence günah olurdu çünkü Tanrı'dan sonra bütün bağlılığım ve sadakatim Muhammed'edir."

Böylelikle Ali'nin finansal durumu, bugün görece daha iyi durumda ve insanları kaygılandıran bir diğer konu onun fiziksel kondisyonu. Artık sesi daha kısık, hareketleri de yavaşladı. Yorulduğunda elleri titremeye başlıyor. "Ali'nin gençliğinin kasetlerine baktığım zaman," diyor John Schulian. "Ring dışında, konuştuğu zamanlarda, kalbim kırılıyor. Çok temiz ve anlaşılır konuşuyor, konuşacağı çok şey var. Hayatında çok fazla eğlence ve mutluluk var."

"Ali'ye olanlar beni çok üzüyor," diyor Bert Sugar. "Beni gençliğimden utandırıyor ve ölümlü olduğumu, yaşlandığımı hatırlatıyor. Şu anki hâlini gördüğümde sevdiğim birini tekerlekli sandalyede görmüş gibi oluyorum, hatta belki de kendimi."

Yine de Ali'nin sağlığıyla ilgili en önemli şey, durumunun çoğu insanın inandığı kadar kötü olmaması. UCLA Tıp Merkezinden Dr. Dennis Cope, Ali'yi yılda dört kez muayene ediyor. Ali'nin semptomlarının boks kaynaklı olduğunu düşünen Cope, şöyle düşünüyor: "Anladığım kadarıyla eğer Muhammed hiçbir zaman profesyonel boks yapmasaydı bu problemlerin hiçbiri olmayacaktı." 1984'te Ali'nin kapsamlı bir teste girdiği Columbia-Presbyterian Tıp Merkezinden Dr. Stanley Fahn da bu fikre katılıyor. Cope ve Fahn, genel olarak Ali'nin sağlığının iyi olduğunu söylüyorlar. Cope'a göre, "Muhammed'in böbreği, karaciğeri, akciğerleri ve kalbi kusursuz çalışmakta. Holmes maçından önce girdiği tiroit tedavisinin uzun süreli yan etkileri görünmüyor. Gelecekte Ali'nin vücudunda kayda değer bir ilerleme beklemediğim gibi herhangi bir kötüye gidiş de beklemiyorum. Ayrıca," diye ekliyor Cope, "insanlar şunu anlamalı ki Muhammed aciz bir durumda değildir. Dünyanın her tarafına gidiyor. Sihir numaraları yapıyor. Özel bacak hareketini hâlâ becerebiliyor. Eskisinden daha yavaş olsa bile. İstediğinde büyük kalabalıklara konuşmalar yapabiliyor. Düşünme yetisi gayet sağlıklı, akıl yürütmesi gayet iyi işliyor. Olaylara geniş bakabiliyor ve doğru kararlar veriyor. Muhammed'in sorunu tavırla alakalı. Genellikle 'sersemlemiş' olarak tabir edilen cinsten değil."

Cope ve Fahn; alanlarında çok saygın, büyük deneyimleri olan iki doktor. Cope; UCLA'da profesör, UCLA General Internal Medicine Residency Programda yönetici ve Eğitim Kurulu üyesi. Fahn; Columbia-Presvyterian'da Parkinson ve Hareket bozuklukları kliniğinde yönetici; ayrıca Columbia Üniversitesinde nöroloji profesörü ve Parkinson Hastalığı derneğinin de kurucusu.

Dr. Fahn, Ali'nin Columbia-Presbyterian Sağlık Merkezindeki tedavisi ve genel olarak fiziksel durumuyla ilgili şöyle yorumda bulunuyor.

DR. STANLEY FAHN: "Muhammed Ali bir Parkinson hastası değil, bazen böyle söylentiler dolaşıyor. Onda Parkinsonizm var. Parkinsonizm veya Parkinson sendromu, bazı kilit özellikleri olan nörolojik bir problemdir. Bunlardan biri tümördür. Diğeri ise hareketlerin yavaşlaması. Üçüncü bir özellik de kaslardaki değişimdir, konuşurken kullanılan kaslar da dâhil buna. Bazen denge konusunda da sıkıntılar yaşanabilir. Parkinsonizmin en büyük nedenlerinden biri ileri bir nörolojik hastalık olan Parkinson hastalığıdır. Ancak başka birçok neden de olabilir. Ansefalitisten veya küçük bir beyin sarsıntısından da Parkinsonizme yakalanabilirsiniz. Wilson hastalığından da kaynaklanabilir ki bu tedavi edilebilen bir rahatsızlıktır, vücutta aşırı derecede bakır birikiminden meydana gelir. Bazı kimyasallar ve bazı ilaçlar da Parkinsonizme yol açabilir. Hatta şizofreni hastalarına verilen bazı güçlü sakinleştiricilerin Parkinsonizme yol açtığı bugün biliniyor. Bunların çoğu beyinde dopaminin azalmasına sebep olur. Parkinson hastalığıyla beyinde dopamin üreten hücreler giderek azalır ve yok olurlar. Muhammed'in durumunda bu hücreler, fiziksel travmayla darbe almış durumdalar.

"Muhammed'in Columbia-Presbyterian Tıp Merkezine iki gelişinde de baş doktoru bendim. Nöroloji alanında, hareket zorlukları diye bilinen Parkinsonizmi de kapsayan alanda uzmanlaşmıştım. Bize geldi çünkü durumu kötüye gidiyordu ve artık bunu görmezden gelemezdi. Bunlar Eylül 1984'te oluyor. O zamandan sonra Muhammed'i görmedim ancak teşhisimin yanlış olduğuna inanmam için bir sebep de yok. Durumu o zamandan beri pek de değişmedi. Hatta tersine, Dr. Cope'un söylediğine bakılırsa bulgularımız aynı ve teşhisimiz aynı sayılır.

"Muhammed'i muayene ettiğimde UCLA Tıp Merkezinden ve Mayo Kliniğinden kayıtları inceledim, benim için iyi bir

başlangıç noktası oldu. Konuşmasında bozukluklar olduğu, 1978'de kaydedilmişti. Temmuz 1980'de Mayo Kliniğine getirilmişti ancak organik beyin hastalıklarına dair bir belirti görülememişti. Ekim 1980'deki Larry Holmes maçına hazırlandığı sıralarda diyetini değiştirmişti, egzersizi arttırmıştı, on yedi kilo vermişti. Maçtan yaklaşık üç hafta önce Chicagolu kişisel doktoru, Muhammed'de myxedematours [deride kuruma, fiziksel ve zihinsel güç kaybıyla kendini gösteren bir çeşit hipertiroit] olduğunu söylemişti. Tiroit tedavisine başlanmıştı. Didrex'e [benzamphetamin hidrochlorid] de başlanmıştı. Maçtan iki gün önce Muhammed, idman sırasında çok yorgun düşmüştü. Maçın daha ilk raundunda çok yorulmuş, zayıf düşmüş, nefesi kesilmeye başlamıştı. Terlemesi de havanın 40 – 45 derecelerde olmasına rağmen çok azdı. Maçtan sonra UCLA Tıp Merkezine Dr. Cope'un gözetimine yatırıldı, tiroit tedavisi durduruldu.

"Haziran 1981'de Muhammed'e, pneumococcal pneumonia teşhisi koyuldu ve antibiyotik tedavisine başlandı. Daha sonra tükürüğünde mycobacterium tuberculosis saptandı, yani tükürüğü tüberküloz pozitifti. Ağustos 1981'de yine UCLA'ya yatırıldı. Tüberkülin cilt testi yaptılar, göğüs röntgeni çektiler, bir tükürük incelemesi daha yaptılar; sonuç bu sefer negatif çıkmıştı. Bu yüzden tüberkülozu teşhis edemediler. Ancak UCLA'daki insanlar, konuşma zorluklarını gözlemlemeye devam ediyordu. Bir nörolog tarafından incelendi, yürümesinde bir zorluk bulundu ama geri kalan kısmı normal görünüyordu. Nesi olduğu açıklığa kavuşamadı ve düzgün bir teşhis konulamadı.

"Bir yıl sonra, Temmuz 1982'de Muhammed tekrar hastaneye yatırıldı. Sürekli yorgun hissetmeye devam ediyor ve konuşmada güçlük yaşıyordu. Yaşlı bir adam gibi yürüdüğünden yakınıyordu. Sağ ayağı topallıyor gibiydi, el yazısı kötüye gidiyordu, arkadaşları bazen ağzından salya aktığını

söylüyorlardı. O sıralarda hastane çalışanları, tepkilerinin yavaşladığı gözlemlediler; konuşması yavaşlamış sesi azalmıştı. Ancak yürüyüşü ve dengesi normal görünüyordu. Bir EEG çektiler, normaldi. Bir de bizim görsel-refleks-tepkisi ve beyin-sapı-duyusu dediğimiz testler uygulandı. Bu testler psikolojik testlerdi ve gözden kortekse ve kulaktan kortekse uzanan görünür yolları incelememizi sağlıyordu. Sinyaller gecikmese de UCLA'dakiler dalga genişliğinin ve dalga biçimlerinin normalden eksik olduğunu düşündüler. Ayrıca bizim somatosensory testi dediğimiz testi de uyguladılar, bu bacakla ilgiliydi ve anormal çıktığını düşündüler. Tekrar bir beyin tomografisi çekildi, her şey normaldi. Varılan sonuç şuydu ki hastanın yorgunluğu, rahatlama eksikliğinden ve hayat tarzından kaynaklanıyordu. Önceki kafa travmalarının da bir ölçüde etkisi olduğu düşünülüyor.

"Ekim 1983'te, Muhammed tekrar UCLA'ye kaldırıldı. Konuşması ve yürüyüşü kötüleşmeye devam etmişti ve ellerinde bir titreme de başlamıştı. Kendi sözleriyle bir mumyaymış gibi hareket ettiğini söylüyordu. Bu sefer, yeniden yapılan bir CT taraması oldukça genişlemiş üçüncü karıncığında cavum septum pellucidum denen bir anormallik görüldü. Beyin kökünün etrafındaki boşlukta kökün köreldiğine işaret eden bir büyüme de söz konusuydu. Çekilen bir EEG'de ritim bozukluğu görülüyordu ama hâlâ çok anormal değildi. Muhammed, kapsamlı nöropsikolojik testlerden geçti ve bunlar; en basit yeni bilgiler haricinde herhangi bir şeyi öğrenmede ve bilgileri izleme becerisinde eksiklikler olduğunu, böylece erken organisite başladığını gösterdi.

"Organisite, psikolojik nedenlerden ziyade beyin hasarına işaret eder. O zamanlar, Muhammed'e Parkinson hastalığının tedavisinde kullanılan en güçlü ilaç olan Sinemet başlatıldı ve derhâl iyileşme gözlemlendi. Ancak sorunlar genel olarak devam etti. Zaten bize, Columbia-Presbyterian Tıp

Merkezine gelişinin nedeni de buydu.

"Muhammed'in ilk kalışı 6 Eylül 1984 gecesinde başladı. Ertesi sabah onu muayene ettim ve bana; sürekli olarak yorgun olduğunu, düşünmesinin yavaşladığını düşündüğünü, surat ifadesinin eskisi kadar canlı olmadığını, koordinasyon konusunda zorluk çektiğini, özellikle de sol elinde kesilmeyen bir titreme olduğunu ve konuştuğunda insanların onu anlamakta zorluk çektiğini söyledi. Sesi de büyük bir sorundu. Ayrıca, Sinemet'i Dr. Cope tarafından söylendiği kadar sık almadığını da anlattı.

"Muayenemiz yüz mimiklerinde azalma olduğunu ortaya çıkardı... Nörolojide biz buna 'maskeli surat' deriz. Birbirini izleyen hareketlerle ilgili testler; hareketlerinin ağır olduğunu, sol tarafının bariz bir biçimde sağ tarafından kötü durumda olduğunu gösterdi. Boyun kaslarında ve uzuvlarında biraz tutukluk vardı. Derin bir koltuktan rahatlıkla kalkabiliyordu. Kısa mesafelerde adımları canlıydı ama kollarını sallayışında hafif bir azalma vardı. Refleks göz seğirmesi söz konusuydu. Yani, göz kapakları gözlerini muayene etmeye çalıştığımızda kapanıyordu. Ayak parmaklarının yukarı kıvrıldığını da gördük; bu, sinir sisteminde nörolojik anormalliklere dair bir işaretti. Bir başka deyişle bir kişinin ayak tabanına vurduğunuzda ayak parmakları normalde aşağı iner. Yukarı çıkarlarsa bu, ya beyinde ya da omurgada bir hasar var demektir. Gırtlak, dil ve dudak seslerini çıkarmakla ilgili büyük bir zorluk yaşıyordu ve suratıyla yaptığı hareketlerin birçoğunda yavaştı. Dil hareketleri bile biraz ağırdı. Söz ettiğim tüm bu işaretler Parkinson'da gördüğümüz belirtilerdir.

"Yüksek çözünürlüklü bir CT taraması yaptık ve bu tarama Muhammed'in irileşmiş bir üçüncü karıncığı ve bir cavum septum pellucidumu olduğunu teyit etti. Ayrıca karıncık yapılarının etrafında, özellikle de üçüncü karıncığında biraz körelme olduğunu da gösterdi. Bir MRI taraması yaptık; bu,

daha yeni bir testti ve beyin kökünde değişimler meydana geldiğine dair belirtiler gösteriyordu. Hâlâ çok güçlüydü ve güç testlerinde oldukça yüksek puanlar aldı. Hafıza kaybına dair bir belirtiye rastlanmadı. Sorulara yanıt verirken biraz ağırdı ama zekâsında bir gerileme olduğuna dair hiçbir kesin veri yoktu.

"Ayrıca bir uyku araştırması da yaptık çünkü Muhammed gündüzleri uykusunun geldiğini ve geceleri sık sık uyandığını söylemişti. İki tüm gece süren ve bir de gündüz araştırması yaptık; uykusunun, sık sık uyandığı için yoğun bir biçimde kesintiye uğradığını gördük. REM ve REM olmayan uyku nedir biliyor musunuz, bilmiyorum. REM hızlı göz hareketi anlamına gelir. Uykunun başlıca bir unsurudur ve herkesin gece boyunca REM'in bazı unsurlarına sahip olması gerekir. Uykunuzun rüya gördüğünüz kısmıdır; biraz REM uykusu uyumazsanız, psikotik olabilirsiniz. Ama Ali, REM uykusuna rağmen uyanıyordu ve bu uyanmalar kesinlikle normal değildi. Ayrıca, gündüz şekerlemeleri kesik kesikti. Kısa süreli şekerlemelerdi ve REM uykusuna kısa bir sürede dalması onun geceleyin yeteri kadar REM uykusu almadığını gösteriyordu. Kesintili uykular ve REM uykusunun olmaması beyin kökünün aldığı hasarın bir başka göstergesidir çünkü uyku merkezleri burada bulunur.

"Muhammed'in ilk ziyaretinde kapsamlı bir değerlendirme yapma fırsatı bulamadık. Avrupa'da daha önceden tarihleri belirlenmiş birtakım işleri vardı; o yüzden, onu beş gün sonra taburcu ettik. Ama 18 Eylül'de geri dönmesini, böylece vereceğimiz ilaçları ve en uygun dozu belirlemek üzere geri gelmesini istedik.

"Muhammed'in tekrar merkeze alınışı büyük ilgi gördü. Hastaneye ilk geldiğinde bu, büyük bir gizlilik içinde yapılmıştı. 'Paul Jefferson' takma ismiyle yatmıştı ve kimse orada olduğunu bilmiyordu. Ancak Avrupa'daki bir haber konferan-

sında, hastaneden söz edip geri döneceğini söylemişti ve bu ifadesi medyada büyük yankı uyandırmıştı. Basın her yerdeydi ve bu olay 1984 başkanlık kampanyası sırasında meydana geliyordu. Jesse Jackson, New York'ta Walter Mondale için kampanya yürütüyordu ve Muhammed'le görünmek istedi. Muhammed'e verilen Sinemet isimli ilacı kesmiştim çünkü sisteminde hiçbir ilaç olmadan bir test yapmak istiyordum. Tabii, o noktada daha fazla Parkinson belirtileri sergilemeye başladı. Bir gece hastaları kontrol ederken akşam yemeğini yiyip yemediğini görmek için odasına girdim. Bana Jesse Jackson'ın geleceğini söyledi ve Sinemet'i alıp alamayacağını sordu. Ben de almamasının daha iyi olacağını söyledim. Muhammed o noktada bir kurnazlık yaptı. 'Bakın, yakında hastaneden çıkacağım. Bana tam olarak ilaç dozunu yazın ki ileride bir hata olmasın,' dedi. Dediğini yaptım. Dozu yazdım, hastaneden çıktım ve eve gidip televizyonda haberleri açtım. Muhammed Ali hastanenin önünde Jesse Jackson'la birlikteydi. Harika gözüküyordu. Tabii, yazdığım dozda ilacını almış ve insanların düşündüğü kadar hasta olmadığını göstermek için dışarı çıkmıştı. Bunun çok zekice olduğunu düşündüm ama yaptığım testler açısından faydalı olmadı.

"Muhammed'in ilaçlarını sonradan yeniden ayarladık; ona Sinemet ve Symmetrel karışımı verdik ve 21 Eylül'de taburcu ettik. O zaman benden, neden Parkinson olduğunu düşündüğümü kimseye açıklamamamı istedi. Ama [bu kitap için] serbestçe ve eksiksiz bir biçimde konuşmamı istediğinden sizlere, teşhisimin dövüşürken aldığı darbelerden kaynaklanan posttravmatik Parkinson olduğunu söyleyebilirim.

"Muhammed bana bizzat, hasarın büyük bir kısmının Manila'daki üçüncü Frazier karşılaşmasında meydana geldiğini düşündüğünü söyledi. Hasarı orada almaya başlamış olabilir ama tek bir karşılaşmada meydana gelmiş olması hiç olası değil. Benim varsayımım, fiziksel durumunun zamanla

başına tekrar tekrar aldığı darbelerden kaynaklanmış olması. Parkinsonun, konuşmasında meydana gelen değişimlerden daha önceden anlaşılabileceği ve anlaşılmış olması gerektiği söylenebilir. Tartışmaya açık bir konu. Ama öyle olmuş olsaydı, son birkaç karşılaşmasına çıkmazdı ve sonradan hasar alması engellenirdi. Biraz hasar almış olması zaten yeteri kadar kötüydü ama son birkaç senedir başına aldığı darbeler yaralanmalarını daha da kötüleştirmiş olabilirdi. Bir de Parkinson başka şeylerin yanı sıra hareketleri de yavaşlattığından Muhammed'in son birkaç karşılaşmasında, Parkinson o sıralarda başlamış olabileceği için mi o kadar darbe aldığı ve ringde eskisi kadar hızlı hareket edemediği, böylece yumruk yemeye daha savunmasız hâle gelip gelmediği sorgulanabilir.

"Muhammed'in ileride ne tür bir hayat süreceğine gelince: Günlük yaşama dair tüm aktiviteleri fiziksel sorunu olmadan onun için normal olabilecek sürenin yüzde 90'ı oranında yapabileceğini değerlendirdik. Söylemek istediğim şu: Tıraş olması, kahvaltı etmesi ve giyinmesi ne kadar sürüyor? Biraz ağır hareket ediyor ama işlevlerini kesinlikle yerine getiriyor. Durumu hiçbir şekilde hayatını tehdit etmiyor. Ayrıca, 'puglistik demans' durumuna ilişkin bir belirti de görmedim. Bir başka deyişle semptomlar motor becerilerinde görüldü: hareket, konuşma ve surat ifadeleri. Durumu, zekâ seviyesini veya zihin çabukluğunu etkilemedi. Hatta kurnaz hâlleri ve insanlarla özellikle de basınla uğraşma becerisi beni çok etkiledi.

"İnsanların Muhammed'i bugünlerde gördüğü hâli ve aşırı ağır hareket edişi veya dikkat çekecek kadar kötü konuşması, bana sadece o tür zamanlarda ilaçlarını almadığını söylüyor. Hiçbir şey onu yüzde 100 yapmayacak. Ama doğru ilaçlar, egzersiz ve diyetle hayat kalitesinin iyi olması gerekir. Ayrıca, onu son gördüğümden beri uzun süre geçti. Artık ona

Sinemet'ten daha faydalı olabilecek yeni ilaçlar var ya da belki de ilaç dozunun tekrar ayarlanması gerekiyordur.

"Bunlar dışında, size söyleyebileceğim tek diğer şey, Muhammed'in hayatım boyunca tanıdığım en iyi huylu hastalardan olduğu. Hiç şikâyet etmedi. Hep iş birliği yaptı. Jesse Jackson ziyareti haricinde, istediğimiz tüm testleri yapmamıza izin verdi. Herkese iyi davranmak için büyük özen gösterdi. Doktorlar, hemşireler, diğer hastalar, herkes kesinlikle ona âşık oldu."

Dennis Cope da Fahn'ın değerlendirmeleriyle hemfikir ve Ali'nin Sinemet tedavisini sürdürdü. "Tabii, Muhammed'in ilacını almasını sağlamak bir sorun," diyor Lonnie Ali. "Muhammed bedenine yabancı maddeler sokmayı sevmez. Haplardan hoşlanmaz; yutmakta zorlanır. İlaç alma ihtiyacına bir zayıflık, sağlığıyla ilgili bir terslik olduğunun hatırlatıcısı olarak bakar. Yanında olduğumda oldukça iyidir çünkü ona haplarını yemekleriyle birlikte veririm ve haplarını benimle almaya alışmış durumda. Ama ben yanında olmadığımda Howard veya başka birisiyle seyahat ediyorsa ya almayı unutuyor ya da almamak için direniyor."

Lonnie'nin dedikleri, Ali'yle Howard Bingham arasındaki yakın tarihli bir konuşmadan kaynaklanıyor:

Bingham: Ali, ilacını al.

Ali: Az önce aldım.

Bingham: Hayır, almadın. Bardağını dudaklarına götürdün ama âdemelman hareket etmedi.

Ali: Çünkü bu hapları susuz aldığında daha etkili oluyor.

Bingham: Ama elinde saklarsan etkili olmuyorlar. Avucunu aç, Ali.

İlaç almaktan kaçınmasına rağmen Ali, aktif bir yaşam

sürüyor. "Onun en inanılmaz özelliklerinden biri, engelli olmasına izin vermemesi," diyor Dennis Cope. "Durumunu biraz reddediyor ama onu muhteşem kılan şeylerden biri de bu. Yani, karşımızda Sonny Liston'la ringe fırlayan ve 'Bu adamın yapabileceği hiçbir şey bana zarar veremez,' diyen birisi var. Bunu yapabilmek için, bir şeyleri biraz reddetmek gerekiyor ve bu reddedişin bir parçası da imkânsızı yapabileceği becerisi olduğuna dair inancı. Şu anki durumunda bunu gözlemliyorum. Her şeyi yapabileceğine inanıyor ve Muhammed'in gücünün en önemli parçası bu."

GEORGE FOREMAN: "Muhammed benden altı yaş daha büyük olduğu hâlde, onu küçük kardeşim gibi görüyorum. Şimdi ona baktığımda aklımdan, fiziksel durumunun bu hâle gelmesine katkıda bulunmuş olabileceğim geçiyor. Ama bu adam beni hâlâ hayretler içinde bırakıyor. Hastalanan insanların yüzde doksanı bir köşeye saklanır ama Muhammed bunu yapmıyor. Belki sözleri ağzından aynı şekilde çıkmıyor. Artık eskisi kadar iyi hissetmediği günler de geçiriyor ama her gün elinden gelenin en iyisini yapıyor. Bunu takdir ediyorum, gerçekten ediyorum. Muhammed'le gurur duyuyorum. Onu içimde, hayatımda tanıdığım en güçlü kişi olarak değerlendiriyorum. İnsanlar bana Muhammed'den söz ediyorlar ve 'Yahu adam hasta. Konuşmakta zorlanıyor; hareket etmekte güçlük çekiyor. Onun için üzülmüyor musun?' diyorlar. Onlara, 'Hey, Muhammed Ali hâlâ dünyanın en muhteşem gösterisi,' diyorum."

LONNIE ALI: "Muhammed fiziksel olarak zorluk çekmeye, konuşması değişmeye başladığında bence ilk başlarda bir terslik olduğunu fark etmedi. Sonra, bir şeyler olduğunu fark etti ama bunu itiraf etmek istemedi. Gazetelerde, öldüğüne ve eski hâlinin ancak bir gölgesi gibi kaldığına

dair bir sürü haber okudu. Şunu kabul edelim, fiziksel bir düşüş yaşamak herkes için korkutucu bir deneyimdir. Ama tüm dünya sizi izlerken ve hayatınızın çok büyük bir kısmı fiziksel becerilerinizle tanımlanmışken bunu yitirmek çok zor. Muhammed'in hayatında ilk kez ürktüğünü biliyorum. Eskisi kadar özgürce konuşmayı kesti çünkü ağzını açar açmaz insanların, 'Muhammed'i dinleyin, konuşamıyor bile,' diyeceğinden korktu. Sonra, diğer insanlar durumu iyi niyetle 'Muhammed'in canı sıkılmış, Muhammed yorulmuş. Muhammed iyi, sadece biraz morali bozuk,' diyerek açıklamaya çalıştılar. Tüm bu insanlar yardımcı olmaya çalışmış olabilir ama işin aslı şu ki Muhammed'in gerçekten de fiziksel bir sorunu var. Bu soruna kanser veya felç gibi alçak sesle utanç verici bir şeymiş gibi söz ederek yaklaşmamak gerek. Muhammed sorunuyla yüzleşiyor; o yüzden, bunu herkesin yapması gerek.

"Aslında, sorunun bir kısmı Muhammed'in seneler boyunca insanların istediği gibi davranmış olması; öyle ki onun artık öyle olmadığını kabullenmeleri zor. İnsanlar Muhammed'in sağlıklı olmasını istiyorlar. Muhammed gençliklerinin bir parçasıydı ve onu seviyorlar. Muhammed'in eski kayıtlarını izlediklerinde eski bir aile filmi izlemiş gibi oluyorlar. Birçok kişi için Muhammed, hayatlarının en iyi dönemini temsil ediyor. Bu yüzden, dünya Muhammed Ali'nin on beş yirmi sene önceki hâlini görmek istiyor. İnsanlar onun yaşlanmasını istemiyor. Her zaman cesur ve küstah olmasını istiyorlar. Yüksek sesle konuşan, neler yapabileceğiyle böbürlenen o arsız genç adamı istiyorlar. Ama rahatsızlığı dışında, Muhammed olgunlaştı ve daha ılımlı oldu. Tamamıyla sağlıklı olsaydı bile, 'En büyük benim,' diye bağırıyor olmazdı; çünkü artık eskisi gibi değil. Daha manevi ve iç gözlem yapan birisi. Eskisinden çok daha gelişmiş birisi; dini ve kendisiyle çok daha uyumlu. Diğer tanınmış kişiler yaşlanıp değişiyorlar. John Lennon,

Yoko Ono'yla evlendi. Paul McCartney bir ev kuşu oldu. Jimmy Carter'a bakın. Geçen gün ondan bir mektup aldık. Şu anda ne yaptığını biliyor musunuz? Evsizler için fiziksel olarak ev inşa ediyor. John Kennedy hayatta olsaydı, eskisinden daha farklı birisi olurdu. Elvis Presley de öyle. İnsanlar kahramanlarını belirli bir biçimde hatırlamak istiyorlar ama Muhammed eski hâllerini geride bıraktı. Hatta şu anda otuz yaşındaki hâli gibi olsa son yirmi senesini hiç büyümeden boşa harcamış olurdu.

"İnsanların bugünlerdeki eğilimi, Muhammed'i korumak ve ona narinmiş gibi davranmak. Ama buna hiç gerek yok. Muhammed bu dünyada tanıdığım herkesten çok seyahat eder. Ben sağlıklı bir kadınım. Fiziksel zayıflıklarım yok ama seyahat programıyla başa çıkamıyorum. Muhammed'in çıktığı seyahatlere çıkmamak için izin istedim çünkü yapamadım ve ondan on dört yaş küçüğüm. İnsanlar Muhammed'i gördüklerinde önceki günlerinin nasıl olduğunu anlamıyorlar. 'Muhammed buraya gel, Muhammed şuraya git,' diyorlar. Muhammed da bir uçağa atlıyor ve sağlığını veya ne kadar yorgun olduğunu düşünmeden gidiyor. Sonra, yirmi yedi saatlik bir Pakistan yolculuğu ardından birisi onunla röportaj yapıyor ve uçaktan atladığı anda bir papatya kadar taze olmasını bekliyorlar. Eh, bunu yirmi saat uçtuktan sonra yapamazsınız. Sizi temin ederim ki dünyanın herhangi bir yerindeki bir gazeteci Muhammed'i izleseydi ve on beş yirmi gün boyunca ara vermeden onun yaptıklarını yapsaydı, Muhammed'den daha kötü hâlde geri dönerdi.

"O yüzden, Muhammed'i merak etmeyin. Muhammed'i anlayabilmek için, nasıl konuştuğu konusunda endişelenmemeniz gerekir. Sağlığı veya tanınmış olması yüzünden gözünüzün korkmaması gerekir. Onunla herhangi birisiyle konuşur gibi konuşun. Herhangi bir şey sorun, o da size yanıt versin."

HOWARD BINGHAM: "Ben de herkes gibiyim. Ali'nin sağlığının eskisi gibi olmasını istiyorum ama aslında bunun olmayacağını biliyorum. Sorunun bir kısmı, tembellik ve doğru dinlenmemekten dolayı yorulması. Kendisine iyi baksaydı, durumu daha iyi olurdu. Zihni eskisi gibi. Unutmayın ki onun düşünce tarzı her zaman farklıydı. Yirmi sene önce, Ali hangi ay olduğunu sorabilirdi ve herkes gülerdi. Çünkü işin aslı şu ki asla o tür şeylere dikkat etmezdi. Şimdi aynı soruyu soracak olsa insanlar bakışların diğer yöne çevirirler çünkü bunun hastalığın bir belirtisi olduğunu düşünürler ama mesele o değil.

"Bir sorun olmadığını söylemiyorum. Ama ona baktığımda 'Zavallı Ali' de demiyorum. Fiziksel engeller herkesin başına gelebilir. Bana da size de olabilir ve bununla yaşamak zorunda kalırsınız. Başka yolu yoktur. Ayrıca, Ali'de çok iyi yönler kaldığını da söylemem gerek. Uzun süredir ilk kez doğru egzersiz yapıyor. Kilo verdi.

"Lonnie ilaçlarını almasını sağlıyor. En önemlisi de konuşma terapisine başlamış olması. Devam edip etmeyeceğini bilmiyorum. Ama ederse daha yüksek sesle ve daha anlaşılır bir biçimde konuşacak. O yüzden, Ali'yi değersiz kılmayın. Önümüzdeki birkaç senede bir kargaşaya neden olabilir ve bazıları buna bayılırken diğerleri sesi kötü olduğunda ve çok konuşmadığından dolayı onu daha çok sevdiklerine karar verebilirler."

Ali konuşma terapisine başlama kararını Temmuz 1990'da aldı. Bunun ardından, Berrien Springs'teki Mercy Memorial Tıp Merkezi Konuşma ve İşitme Kliniğinin idarecisi ve aynı zamanda Andrews Üniversitesinde bir fakülte üyesi olan Tom Bishop'la tanıştı. Bishop, hastasının teşhisi konusunda şu yorumları yapıyor:

TOM BISHOP: "Muhammed'in entelektüel eksiklikleri yok. Esas olarak bir motor sorunu var; felç fenomeninden, Parkinsondan, baş yaralanmalarından ve bu tür sorunlardan muzdarip kişilere bakarsanız, Ali'nin karşılaştığı zorluklar doğal. Bu noktada, hâlâ değerlendirme aşamasındayız. Ama hedefim; Muhammed'i, becerilerinin ne olduğu ve bunları nasıl geliştireceği konusunda eğitmek ve ona yapabileceği egzersizler sunmak. Sonra, geriye çekilebilir ve sırf programı izlediğini kontrol etmek için her altı ya da sekiz haftada bir onu görebilirim. Amaçlarımız telafi edici stratejilere yönelik. Yani, mevcut durumunu hareketleri abartarak ve aşırı bir biçimde yaparak telafi etmek.

"Bu, geliştirilmiş bir beceridir. O şekilde konuşmak bilinçli ve amaçlı bir farkındalık gerektirir; hiçbirimiz bunu doğal bir biçimde yapmayız. Ama Muhammed'in şu anki durumu kötüye bile gitse ki öyle olmasını beklemiyoruz, telafi edici stratejilerin kullanımıyla normal limitler içinde kullanması gereken becerileri keşfedebilir. Konuşma anlaşılabilirliğinin artması ve sözel iletişiminin iyiye gitmesi prognozu iyiden mükemmele doğru yön çiziyor. Spontane performans, yani bunu hiç düşünmediği zamanlarda performansının artması prognozu da ortadan iyiye doğru gidiyor.

"Hastalarımın hepsi için geçerli olmak üzere, Muhammed'e ilk söylediğim şey, 'Seni becerilere boğmayacağım,' oldu. 'Hatta senin için hiçbir şey yapmayacağım. Bunu yapması gereken kişi sensin. Sana sadece bildiklerimi öğretebilirim.' Onun ne hissettiğini bildiğimi söylemekten de kaçındım çünkü bilmiyorum. Ama onun çektiği güçlükleri yaşayan birçok kişiyle çalıştığımı ve kendi becerilerimi ona yardım etmek ve yön göstermek üzere kullanabileceğimi söyledim. Başarı, ne kadar başarılı olmayı ve ne kadar çaba sarf etmeyi istemesine bağlı. Gerçekten de geçmişte Muhammed, yapmayı seçtiği işte harika olabilmek için çok çalışma ve kendini disiplin

etme becerisini sergilemiştir. Hatta ona bu süreci şöyle açıkladım: 'Genç bir adamı alıp ona birkaç temel boks hareketi gösterebilirim ama onu bir şampiyon yapamam. Bu işte çok iyi olabilmen için meseleye şöyle bir bakmaktan daha fazlasını yapman gerekecek.'

"Terapi hakkında hayaller kurmak kolay ve bir kitap kişiliğine sahip, bir kitap gibi bir hayat yaşamış olan Muhammed için bu, özellikle geçerli. Dolayısıyla ne yaptığımız konusunda son derece dürüst ve gerçekçi olması gerektiğini vurguladım. Terapi konusunda hayaller kuramaz ve daha fazlası olmadan hayallerinin gerçekleşmesini bekleyemez. Ama ona sunduğum çerçevede, gelecekte kendisini başarıyla sunmak ve hem insanlar karşısında hem de özel olarak daha belirgin bir biçimde iletişim kırmak açısından mükemmel bir şansı olduğuna inanıyorum."

Ali'nin fiziksel durumu yüzünden, bazıları ona üzülüyor; bazıları da "Hayatını baştan yaşayabilseydi, aynı şeyleri tekrar yapar mıydı?" diye düşünüyorlar.

Ali gerçekten de boksta mevcut olan risklerin farkındaydı. Kariyerinin sona ermesinden beş sene önce, ABC'nin *Face the Nation* programına çıktı ve "Bence boks tehlikeli. Beyin narin bir organ. Birisi yeteri kadar iyi değilse dövüşmesine izin verilmemeli. Çenem kırıldı ve bir iki senedir hissetmediğim bir noktadaki sinir daha yeni düzeldi. Kulak zarım, Manila'da Joe Frazier karşılaşmasına hazırlanırken patladı ve aynı kulak zarımı kısa zaman önce tekrar patlattım. Çok darbe alan kişilere boks yapmamalarını tavsiye ederim, boks çok tehlikeli," dedi. [2]

Ama Ali boks yaptı; buna devam etti. Onu çok iyi tanıyan birkaç kişi, bu konuyla ilgili olarak farklı perspektifler sunuyorlar.

RAHAMAN ALI: "Ağabeyimin sağlığı mı? Ne diyebilirim ki? Dünyanın en meşhur adamı hâline geldi ve buna karşılık bir bedel ödedi. On sene önce, bugün nerde olacağını bilmiyordu. Umurunda değildi. Hayatını nasıl yaşadığı konusunda pişmanlık hissettiğini sanmıyorum. Bazı şeylerin başına gelmesini istemedi ama hiçbirimiz geleceği bilemeyiz. İnsanlar hatalar yapar ama ne yapabilirsiniz ki? Hayat böyle bir şey."

ALEX WALLAU: "Bugün Ali'yi gördüğümde hüzünleniyorum ama bazıları kadar kötü hissetmiyorum çünkü Ali'nin kendisine üzülmediğini biliyorum. Harika bir hayatı oldu. Hayatının ilk kırk dokuz senesinde, birçok kişinin kırk dokuz ömür boyunca yapabileceğinden fazlasını yaptı. Hemen hemen herkesin kıskanacağı seviyelere yükseldi. Kızgın değil. Boksun ona ne yaptığını anlıyor ve kimse Ali'den daha iyi bir hayat yaşamamıştır.

"Ali'nin büyüme çağında ki ne yazık ki hâlâ doğru, Louisvilleli siyah bir gencin daha iyi olmasını sağlayacak çok yol yoktu. O yüzden insanlar, 'Boks korkunç bir şey; bakın Ali'yi ne hâle getirdi,' dediğinde 'Boks olmadan nasıl bir hayatı olurdu?' diye sormak zorunda kalıyorum. Muhtemelen, pek başarılı olmazdı. Kesinlikle yaşadığı hayatla kıyaslandığında daha olumlu olmazdı. O yüzden, işlerin nasıl bir yol alacağını önceden bilmek mümkün olsa bile, Ali'nin her şeyi yeniden yapması gerekse hayatını aynı şekilde yaşardı diye düşünüyorum. Yine bir dövüşçü olmayı seçerdi."

LARRY MERCHANT: "Sanırım beni şimdi hüzünlendiren şey, Ali'nin artık geçmişinin mahkûmu olması. Birçok kişinin onunla konuşmak istediği tek şey o eski güzel günler ki bu da yaşlanmanın bir tanımı. Tabii, bir sporcu olarak yaşlı. Atletlerin kısa ve yoğun hayatları olur. Bir atlet olarak, Ali

ölü. Ama sıradan bir insan olarak öyle değil. Yaşlı bile değil.

"Bence Ali sağlıklı olduğu zamanlarda bile kendi imajına mahkûm olmaktan sıkılmaya başlamıştı. İşin ilk başlarında, her dakikasına bayılıyordu. Ama zaman, enerji, her şeyi alıp götüren bir iş ve izlemesi çok zor. Belki de bir açıdan hastalığı, ağırlaşması ya da artık buna her ne diyorsanız, onu o sorumluluktan azat etti. Artık herkesin olmasını istediği gibi olmak zorunda değil. Günlerini dilediği gibi geçirebiliyor. Buna hakkı da var çünkü çok uzun süre bir sürü insan için ağır bir yük taşıdı. Bilmiyorum. Ali'nin yaptıklarından sonra insan ne yapabilir? Otuz üç yaşına kadar yapılacak her şeyi yapmış bir adamdan söz ediyoruz. Şöhret ve kahramanlık statüsü açısından mümkün olan her dağa tırmanmış bir adam. Bis yapmak için ne gerekir? Ali şimdi de o zamanki gibi hızlı ve kıvrak konuşan bir adam olsaydı, hayat onun için daha zor olabilirdi. Kendisini zamanının biraz dışında kalmış gibi de hissedebilirdi. Daha önceden ona tapan kişiler artık ona daha farklı bakıyor olabilir. Ama içinde hâlâ yeni ufuklar açan yaşam kıvılcımı, köşeleri kurcalama ve sonra olacakları görme isteği var. Yeni şeyler yapacak ve yeni bir hayat yaşayacak kadar zeki bir adam."

JULIAN BOND: "Fiziksel zorluklarına rağmen, bugün Ali'nin kendisiyle barışık olduğunu hissediyorum; Muhammed Ali olmaktan mutlu ve dünyada yarattığı etkiden tatmin olmuş durumda. Ona, birkaç sene önce Chicago'daki O'Hare Havaalanı'nda rastladım. Sarıldık. O sesle konuşuyordu. Hareketleri ağırdı ama onun iyi olduğunu hissettim. Yürüyebiliyor, konuşabiliyor ve hareket edebiliyordu. Hâlâ bu işteki en güzel gülümsemeye sahip."

KAREEM ABDUL-JABBAR: "Bugün Ali'yi gördüğümde bir yanım hüzünleniyor ama bunun neyle ilgili oldu-

ğunu biliyorum. Dilediği kadar eğlenmiş olmasının sonucu. Ne yazık ki ondan öğrendiğim bazı dersler olumsuzdu... Ne yapmamam gerektiği gibi. Ama bu insanların onu sevmesini asla engellemeyecek ve Ali'nin esas başarısı bu... Kalbimizi kazanmış olması ve bunun bugün de geçerli olması. Ne kadar yüksek sesle konuştuğu değil, ne dediği önemli."

MUHAMMED ALİ: "Kimsenin bana acımasını istemiyorum; çünkü önceden de iyi bir hayat yaşadım, şimdi de yaşıyorum. Bulaşıcı bir hastalığım olsaydı kötü olurdu. O zaman dünyanın dört bir yanında çocuklarla oynayamaz, insanlara sarılamazdım. Ama konuşmamla ilgili sorun beni diğer insanları rahatsız ettiğinden daha fazla etkiliyor. Bazen eskiden çok fazla insanın beni yücelttiğini ve bir idole dönüştürdüğünü hissediyorum. Bu, İslam'a karşıdır; İslam'da idoller yoktur. O yüzden, belki de bu yaşadığım sorun Tanrı'nın bana ve herkese neyin önemli olduğunu hatırlatmasının bir yoludur. Bunu Tanrı'nın isteği olarak kabul ediyorum. Tanrı'nın asla kimseye taşıyamayacağı kadar ağır bir yük vermediğini biliyorum."

Ali'nin inançları çok derin.

"Birçok kaynaktan; Muhammed'in dinî inancının çok derin bir bağlılık olduğunu, kamuoyundan ilgi çekmek veya beğeni kazanmakla ilgili suni bir inanç olmadığını duydum," diyor Jimmy Carter. "Bu inancı paylaşan başka kişiler de tanıyorum ki en başta, samimiyetlerinin derinliğini bana göstermiş olan Enver Sedat da var. Bu da benim açımdan son derece etkileyici."

"Tanrı, Muhammed'in hayatındaki esas güçtür," diyor Lonnie Ali. "Dinî ilkeleri konusunda Muhammed'den daha samimi kimseyle tanıştığımı sanmıyorum."

MUHAMMED ALİ: "Sanırım, 1983 sıralarında gerçektende inançlı birisi oldum. Ondan önce, gerçekten inançlı olduğumu düşünürdüm ama öyle değildim. Dinimi isteklerime uyduruyordum. Yanlış şeyler yaptım ve hep kadınların peşinden koştum. Sonra, bir gün saygı duyduğum birisi bana, 'Annenin görebileceği bir yerde bir kadınla yatağa girer miydin?' diye sordu. Hayır. Çocuklarının görebileceği bir yerde bir kadınla yatağa girer miydin? Hayır. O yüzden, neden Tanrı'nın görebileceği bir yerde bir kadınla yatağa gireyim. Tanrı her şeyi her zaman görür.

"Mekke'ye ilk hacca gittiğimde [Ocak 1972] hiç hacca gitmiş gibi değildim. İnsanlar beni tanımışlardı ve keşke her biriyle tanışabilseydim ama bulunduğum yeri takdir etmiyordum. Hiçbir şey Batılı değildi. Dondurma yoktu, kısa elbiseler giymiş kızlar yoktu, kimse Chubby Checker dinlemiyordu. Artık daha akıllıyım. Daha fazla araştırma yaptım ve her hacca gittiğimde bana heyecan veriyor ve peygamber Muhammed'in Tanrı'dan vahiy aldığında durduğu yerde bulunmak beni alçak gönüllü kılıyor.

"Artık yaptığım her şeyi Allah'ı memnun etmek için yapıyorum. Dünyayı fethettim ve bana gerçek mutluluk getirmedi. Tek gerçek tatmin hissi, Tanrı'ya saygı göstermekten ve ona ibadet etmekten geçiyor. Zaman hızlı geçiyor; hayat kısa. Kızım Maryum'u görüyorum. Daha dün bir bebekti. Artık büyüdü ve evlenmeye hazırlanıyor. Saçlarım boyanın altıdan gri çıkıyor.

"Tanrı geçmişe dönüp hayatınızı yeniden yaşamanıza izin vermez. Ama yaşlandıkça bilgeleşiyorsunuz; geri kalan zamanımda doğru yaşıyorum. Her gün benim için bir yargı günü. Her gece yatağa girmeden önce, 'Tanrı beni sadece bugün yaptıklarım için yargılıyorsa cennete mi cehenneme mi giderdim?' diye soruyorum. Gerçek bir Müslüman olmak dünyada benim için en önemli şey. Benim için siyah veya

Amerikalı olmaktan daha önemli. Başkalarının ruhlarını kurtaramam; bunu sadece Tanrı yapabilir. Ama kendiminkini kurtarabilirim."

İslam, dünyanın evrensel dinlerinin en genci ve tahmini olarak bugün bir milyar yandaşı var. Kurucusu Muhammed'e ,Tanrı tarafından tüm insanlığa mesajını iletmesi olarak seçilen son peygamber olarak saygı gösteriliyor.

Muhammed; 570 senesinde, Mekke'de dünyaya geldi. Çevresinde uygulanan puta tapınmaya karşı eleştirel davranan Muhammed, yaşlandıkça daha düşünceli bir yaşam sürmüş. Bir gece, kırk yaşındayken başmelek Cebrail tarafından ziyaret edilmiş; Cebrail ona gözükmüş ve "Oku" emrini vermiş. O günden sonra, Muhammed'e bir dizi vahiy gelmiş ve ölene dek devam etmiş; kendisinin, Tanrı'nın sosyal ve dinî reformunun aracısı olduğuna inanmış. 622'de, öğretilerine son derece öfkelenen Mekke'nin yerleşik güçleri tarafından tehdit edilmiş ve Medine şehrine kaçmış. Bu 220 millik yolculuk Hicret olarak bilinir ve Müslüman takviminin ilk senesini başlatır. Sekiz sene sonra, Mekke'yi fethederek geri dönmüş ve 632'de ölene dek Arap dünyasında hem bir peygamber hem de seküler bir hükümdar olarak kabul edilmiş.

Tanrı'nın Muhammed'e ilettiği sözler, 114 bölümden (sureden) oluşan Kur'an'da muhafaza edilmiştir. Kur'an'ın büyük bir kısmı İncil'le paralellikler taşımaktadır ve sözlerinin tamamı Müslümanlar tarafından kutsal olarak görülmektedir. En önemli öğretileri saf monoteizm ve Son Yargı kavramıdır. *Tanrı her şeyin yaratıcısıdır,* der Kur'an bize. *Her şeyi gözetendir. Göklerin ve yeryüzünün anahtarları ondadır. Birdir ve Tektir, hiçbir şeye benzemez ve hiçbir şey O'nunla kıyaslanamaz. İlktir ve Sondur. Yeryüzünde ve denizlerde olanları bilir; tek bir yaprağın düştüğünü bile bilir. Dünyanın gölgesinde bir zerre, taze ve solmuş bir şey değil, bir Kitabın*

Yaradılışındadır. Geceleri sizi uyutan ve gündüzleri ne yaptığınızı bilen O'dur.

Kur'an'da söylendiği gibi, Tanrı adildir. Kötülüklerin cezalandırılması ve iyilerin ödüllendirilmesi gerekir. Böylece, dünyanın yok olacağı bir günün geleceği ve ölülerin, Tanrı'nın huzurunda yeniden dirileceği kehaneti söylenir. O gün, asla sona ermeyecek hayatın başlangıcıdır. Yargı Günü gelmelidir ve Tanrı, her ruhun yapmış olduğu iyiliklere göre kaderine karar verecektir. Ama Tanrı aynı zamanda merhametli olduğundan gerçek anlamda tövbe edenlere, ölüme dek affedilme kapısı açıktır.

Müslümanlar Kur'an'ın, Tanrı'nın tüm öğretilerinin bir toplamı ve sonucu olduğuna inanırlar. Muhammed son Habercisi olarak kabul edilir, ancak Tanrı'nın tek peygamberi değildir. Adem, Nuh, İdris, İbrahim, İsmail, İshak, Yakup, Davut, Süleyman, Eyüp, Yusuf, Musa, Harun, İlyas, Elyasa, Yunus, Lut, Ezekiel, Zekeriya, Yahya ve İsa, peygamberler olarak şereflendirilir. Hatta bazı Müslüman âlimler, Tanrı'nın dünyanın her bölgesinde insanoğluna mesajını yaymak için toplam 240.000 peygamber seçtiğini iddia ederler. Musa'nın ve İsa'nın mesajına inanmak, İslam inancının gerekli olan bir şartıdır. Ancak Müslümanların peygamberlere tapınmaması gerekir; sadece Tanrı'ya ibadet etmeleri şarttır. Kur'an, İsa'nın babasının insan olmadığını söyler, İsa'nın Tanrı'nın Oğlu olduğu kavramını reddeder. "Tıpkı Adem gibi yaratılmıştır. Tanrı'nın değil, Meryem'in oğludur. Esas olarak Tanrı'nın sözüdür ancak tam manasıyla bir insan olduğundan bu durum onda ilahî bir özellik bulunduğu şeklinde yorumlanmamalıdır. Sadece Tanrı 'Ol' dediği ve var olduğu anlamda Tanrı'nın sözüdür. İsa asla ilahî olduğunu iddia etmiştir ve Tanrı'nın sadık bir kuludur."[3]

İslam, tüm diğer evrensel dinlerden daha fazla yaşama dair ve yaşamın her unsurunu içeren toplam bir sistemi yan-

sıtır. Din, politika, sosyal yapılar ve ekonomi iç içe geçmiştir. Tanrı herkesi her zaman ve her yerde görür ve öğretilerine uyulması gerekir. Her Müslüman ,"İslam'ın Beş Şartı" olarak bilinen öğretileri uygulamalıdır:

- İman: "Allah'tan başka Tanrı yoktur; Muhammed Tanrı'nın Elçisidir," sözüyle Tanrı'nın birliğini ilan etmek.
- Namaz: Günde beş vakit, Mekke'ye dönerek yapılması gerekir.
- Oruç: Ramazan ayı boyunca; şafak vaktinden gün batımına dek yiyeceklerden, içeceklerden ve cinsel ilişkiden uzak durmak.
- Zekât: Kişinin varlığının belirli bir yüzdesinin yoksullara dağıtılması.
- Hac: Bir kişinin yolculuk edebilmesi için koşulların uygun olması şartıyla hayatı boyunca en az bir kere Mekke'ye hacca gitmesi.

Son olarak, tüm dinlerden insanların Müslüman olmaya çağrısı yapıldığı hâlde, buna hiçbir şekilde zorlanmazlar veya bu dini kabul etmedikleri için haksız davranış görmezler. Çünkü "Tanrı, tüm insanların ve evrenin mutlak ve tek hâkimidir. Egemen Tanrı; Sürdürücü ve Gözetici, merhameti tüm canlıları kapsayan Merhametli'dir. Her insana haysiyet ve onur verdiğinden ve içine kendi ruhundan üflediğinden, O'nunla ve O'nun sayesinde birleştirdiğinden, insanlar diğer insan özellikleri haricinde büyük ölçüde birbirinin aynıdır ve milliyet, renk veya ırk gibi tesadüfi farklılıkları yüzünden aralarında somut ve gerçek bir ayırım yapılamaz. Her insan bu yüzden diğerleriyle ilişkilidir ve herkes en merhametli olan Evrenin Efendisi'nin saygın ve hoş kulluğunda tek bir kardeşlik toplumu oluşturmaktadır."[4]

MUHAMMED ALİ: "Gün boyunca İslam'dan söz edebilirim çünkü hayatımda her şeyden çok Tanrı'ya inanırım. Bir Tanrı vardır ve evrendeki her şeyi yaratmıştır. Milyarlarca yıldız, gezegen, ay ve galaksi vardır ve sırf Allah'ın bunları nasıl yaratmış olduğu, beni alçak gönüllü kılar. Bir zamanlar, ben yoktum. Sonra, ufacık bir hücreden büyüdüm ve dünyaya annemin karnından geldim. Tanrı'nın bu tür bir güce sahip olduğunu bilmek de beni alçak gönüllü kılıyor. Dünyadaki tüm okyanuslar mürekkep, tüm ağaçlar kalem olsaydı, Tanrı'nın sahip olduğu bilgileri yazamazlardı.

"Dünya'daki yaşam bir sınav. Günün birinde Tanrı, hepimizi yaptıklarımıza göre yargılayacak. Hepimiz öleceğiz. Kim olduğunuz önemli değil, öleceksiniz. Ama Dünya'daki ölüm, yaşamın sonu değil. Sonsuz yaşamın başlangıcı. Sadece Tanrı, Yargı Günü'nün ne zaman geleceğini bilir ama kesin olarak gelecek. Bundan yirmi bin sene sonra da olabilir ama ölüler dirildiğinde herkes sadece bir gece uyumuş gibi hissedecek. Yargı Günü geldiğinde iyiler cennette sonsuz yaşamla ödüllendirilecek ve kötüler cehennemde sonsuz hayata mahkûm olacak. Tanrı tek yargıç olacak. Bir şeyi bilmiyorsanız, size sert davranmayacak. Ama bir şeyin kötü olduğunu bile bile yaptıysanız başınız derde girecek; çünkü Tanrı hayatınızla ilgili eksiksiz bir kayda sahip olacak. Kalbinizden geçenleri ve yaptığınız her şeyi bilecek. Siz, ben veya herkes, ne yaparsa yapsın Yargı Günü'nde bunların hesabını vermek için çağırılacak.

"Kimse cennetin nasıl bir yer olduğunu bilmiyor. Buna en yakın olarak söyleyebileceğim bu dünyanın tüm altın ve banka hesaplarını, otellerini ve elmaslarını hayal edin. Bunlara bir de bu dünyadaki tüm şöhreti, parayı ve gücü ekleyin. Bunları birleştirdiğinizde cennetin güzelliklerine ve Tanrı'nın sonsuz hazinelerine kıyasla bir sivrisineğin kanadından başka bir şey değildir. Cehennem de sadece ateş değildir. Öylesine soğuk

olabilir ki kendinizi yakabilirsiniz; ya da sıcak olabilir. Etiniz yanar, sonra yeni etleriniz oluşur ve bunlar da yanar. Ölmek istersiniz ama ölemezsiniz; çünkü cehennem de sonsuzdur. O yüzden, iyi bir hayat yaşamak mantıklıdır. Hayat, sonsuzluğa kıyasla bir saniyenin minnacık bir kısmından başka bir şey değildir. Tanrı'ya iyi bir saniye sunarsanız, size sonsuza dek cenneti verir.

"İnsanlar bir Müslüman olabilmek için Arap olmanız gerektiğini düşünürler ama dünyadaki Müslümanların çoğu Arap değildir. Ben de Arap değilim; Arap olamam. Bir başka konu da cennete gitmek için Müslüman olmanız gerekmediğidir. Annem bir Baptist. İsa'nın Tanrı'nın oğlu olduğuna inanır, bense inanmam. Tanrı'nın oğulları olduğunu sanmıyorum. Tanrı baba olmaz, insanlar olur. Kulağa yanlış geliyor. Bir kadının, 'Tanrı'nın çocuğunu taşıyorum,' demesi yanlış. Mantıklı değil. Ama demek istediğim şu: Annem benden farklı inançlara sahip olduğu hâlde, öldüğünde onun cennete gideceğine inanıyorum. İyi hayatlar süren Yahudiler var; onların da öldüklerinde cennete gideceklerini düşünüyorum. İyi Müslüman ve Hıristiyan, iyi bir Yahudi'yseniz hangi dinden olduğunuz önemli değildir. İyi biriyseniz Tanrı'nın kutsamasını alırsınız.

"Kendine Müslüman diyen bazı kişiler çılgınca şeyler yapıyorlar. Ama kendilerine Hıristiyan diyen bazı kişiler de Ku Klux Klan'a katıldı, siyahları linç etti ve bahçelerde haçlar yaktılar. Gerçek Hıristiyanlık, kardeşliği ve sevgiyi öğretir ve gerçek İslam da bunları öğretir. Dinleri ne olursa olsun tüm insanları Tanrı yaratmıştır. Hepimizin Tanrısı aynı; sadece O'na farklı şekillerde hizmet ederiz. Irmaklar, göletler, göller, nehirler, okyanuslar, bunların farklı isimleri var ama hepsi sudan oluşur. Farklı dinler de böyledir. Tanrı'yı seviyorsanız, onun çocuklarını ayırıp sadece bazılarını sevemezsiniz. Tek bir Tanrı'ya inanıyorsanız, tüm insanların tek bir ailenin par-

çası olduklarına inanmanız gerekir. Birisine sırf Müslüman diye karşıysanız, bu yanlıştır. Birisine Hıristiyan veya Yahudi diye karşıysanız, bu da yanlıştır. Birisine siyah, beyaz, sarı veya kahverengi tenli diye karşıyaysanız, çok yanlıştır.

"Tanrı ve İslam hakkında daha çok öğrendikçe ne kadar az şey bildiğimi daha iyi fark ediyorum. O yüzden, hâlâ araştırma yapıyorum, hâlâ öğreniyorum. Henüz saf değilim. Hâlâ ufak günahlar işliyorum ama bu sorunu çözmeye çalışıyorum. Şu anda, iki haftadır kimseye küfretmedim. Tanrı için çalışmak, insanların daha iyi hayat yaşamlarına yardım etmek kadar harika bir şey yok. Tarihin gerçekten muhteşem olan insanları öyle olmak istemişlerdi. Tek istedikleri başkaları için bir şeyler yapmak ve Tanrı'ya yakın olmaktı."

GEORGE FOREMAN: "Muhammed'in Müslümanlığı seçişinin dinî bir deneyim olduğunu düşünmüyorum. Ölene dek de bunun, onu İslam diniyle tanıştıran sosyal bir uyanış olduğuna inanacağım. O zamanlar ihtiyaç duyduğu bir şeydi. Buna tüm ülkenin ihtiyacı vardı. Özellikle genç insanlar bir aşağılık hissiyle yaşamaktan bunalmışlardı ve bazıları Müslümanların çağrısıyla sosyal olarak uyandı. Sonradan, Muhammed'in inançları daha fazla dine yoğunlaşmaya başladı. Ama ilk başlarda, bence mesele farklıydı.

"Benim kendi seçimim gerçekten de dinî bir deneyimdi. Tanrı'dan gelen derin bir çekim, hayatımı değiştirdi. 1977 senesinde, Puerto Rico'da Jimmy Young'la karşılaştıktan sonra soyunma odamdan bir an için bu dünyadan çıktım. Öldüm ve yeniden canlandım. Şimdi, bunu bir düşünün. Herkes ölmeden önce, hayatını yeniden yaşayıp yaşayamayacağını, nasıl değiştirebileceğini sorar. Bana bir şans daha verildi. Ölmeye hazırlanıyordum ve kendi kendime, 'Hayatımı değiştirebilseydim, insanlara daha iyi davranırdım; İsa'ya inanırdım,' dedim. Aynen böyle yaptım. Hayatımı İsa'ya adadım. Bu

yüzden, Tanrı'yla bir dahaki karşılaşmamda ona hayatımı doğru yaşadığımı söyleyebilirim.

"Birkaç kere Muhammed'i da Hıristiyanlığa çekmeye çalıştım. Sanırım, dünyaya bir iyilik yaptı ve bence insanlar bu yüzden daha iyi durumda; çünkü insanların kendileriyle gurur duymalarını sağlayan bir şeyi kucakladı. Ama zamanlar değişti ve artık Muhammed Ali'nin ve George Foreman'ın, bizleri yaşamdan sonrasına götürecek bir şeyi kabullenmelerinin vakti geldi. Bu da Tanrı'yla yaşamayı öğrenmek. Bu konu hakkında Muhammed'le bir kereden fazla konuştum; en sonunda bana, 'Hey, Tanrı değişmemi isterse bana söyler. Beni arar,' dedi. Beni artık zorlamak istemedi ve böylece kendi inançlarımı ona yüklemeye çalışmaktan vazgeçmem gerektiğini anladım. İsa, Muhammed Ali'nin din değiştirmesini isterse bunu yapar. Muhammed için cennetin nasıl olacağını bilemem ama tek bir şeyi kesin olarak söyleyebilirim: Muhammed, bu Dünya'da muhteşem bir hayat yaşadı."

LONNIE ALİ: "Jimmy Swaggart, birkaç sene önce Muhammed'e bir mektup yazdı ve bu mektupta, Muhammed'in ruhu için ne kadar endişeli olduğunu söyledi. Muhammed'i Los Angeles'ta ziyaret etti ve ondan İsa Hazretleri'ni kurtarıcısı olarak kabul etmesini istedi. Muhammed'in kurtulmasını istiyordu. Muhammed bana, 'Düşünsene, Lonnie,' dedi. 'Jimmy Swaggart Dünya'nın en tanınmış Müslüman'ını tekrar Hıristiyan yapmayı başarırsa bu, Jimmy Swaggart'a ne yapar?' Tabii, bir iki ay sonra, Jim Bakker'la ilgili büyük bir olay oldu ve bundan kısa bir süre sonra Jimmy Swaggart'la bir olay oldu. Muhammed'e, 'Ne yapman gerek biliyor musun? Jimmy Swaggart'a bir mektup yazıp Tanrı'nın onu hâlâ sevdiğini ve Jimmy Swaggart'ın, Allah'ı tek Tanrı ve kurtarıcı olarak kabul etmesi gerektiğini söyle,' dedim.

"Muhammed bugün Tanrı'yı her şeyden öne koyar; ben-

den, annesinden, çocuklarından. Bir âlim olmadığını biliyor ama İslam'ı öğrenebilmek ve duyurabilmek için elinden ne geliyorsa yapıyor. Herkes İslam'ı bilmez. Özellikle burada, ABD'de bu dinle bir sürü olumsuz şey ilişkilendirildi. Yirmi beş sene önce, 'Siyah Müslümanlar' ifadesi beyaz karşıtı hisle ilişkilendirilmişti. Artık bu ülkedeki birçok insan İslam'ı, Orta Doğu'daki savaşlar ve terörist gruplarla ilişkilendiriyor. Ama gerçek İslam terörizmi desteklemez. Gerçek İslam masum erkeklerin, kadınların ve çocukların öldürülmesini desteklemez. Müslümanlar Peygamber zamanından beri başkalarıyla huzur içinde çalışmayı ve yaşamayı başarmıştır. İslam, toplumda var olan her soruna hitap eder. Nasıl yaşanacağını, ne tür bir aile hayatı sürdürülmesi gerektiğini öğretir. İnsanlar *İslam felsefesini dinleselerdi, bugün toplumda var olan sorunların birçoğu olmazdı,* diye düşünüyorum.

"Muhammed, herkesin onunkiyle aynı hayat felsefesi olmadığını anlıyor ama kendi davranışları konusunda asla ilkelerinden uzaklaşmaz. Kısa bir süre önce, ismini Las Vegas'ta bir restorana vermek isteyen bir kumarhanenin teklif ettiği yüklüce parayı geri çevirdi. Senelik altı haneli bir kazanç garantilemişti. Ama Las Vegas bildiğimiz gibi bir yer olduğundan, alkol olacaktı; menüde domuz eti olacaktı; restoran kumarı desteklemiş olacaktı. Muhammed şahsen dinine karşı bir şey yapmayacağı hâlde, vicdanen bu tür bir şeyi yapamayacağını hissetti.

"İnsanlar bazen bana; Tanrı'yı her şeyin, ailesinin bile önüne koyan bir adamla yaşamanın nasıl bir şey olduğunu soruyorlar. Muhammed'den öğrendiğim yanıt, gerçekten de öyle hissetmeyen birisiyle yaşamak istemeyeceğim. Muhammed Tanrı'yı her şeyin önüne koymasaydı, beni incitecek birçok şey yapabilirdi. Başka kadınlarla görüşebilirdi. İçki içebilirdi; kumar oynayabilirdi; uyuşturucu kullanabilirdi. Bunlar yapmadığı şeyler; ben bunlardan hoşlanmıyorum

diye değil, Allah sevmediği için. Muhammed'in bir şeyler yapmasını engelleyemem; bunu sadece Tanrı ve Muhammed yapabilir. Benden korkmaz ama Tanrı'ya ibadet eder ve sonuç olarak ona hesap vereceğini bilir. Bu tür bir düşünce yapısına sahip olmasaydı, onunla birlikte olamazdım sanırım. Muhammed'in hayatında bu tavır olmasaydı başaramazdık çünkü Muhammed çok güçlü bir adamdır. İradesi müthiştir. Bir şeyi yapmaya karar verdiğinde etrafında davranışlarını kontrol edecek kadar güçlü birisi olduğunu sanmıyorum. Dünya'daki herkesten daha muazzam birisi ya da bir şey olmalı. O yüzden, Tanrı'yı her şeyden önce koymasına memnunum. Ben de aynı şeyi yapıyorum."

En üzücü şeylerden biri de birçok kişinin, özellikle sporcuların yaşlandıklarında kendilerini geçmişte tanımlamak için kullandıkları şeyi yitirmeleri. Ama Ali, geçmişin yerine koyabileceği bir şey buldu. Geçmişteki kayıtlarına bakıp gülümseyebiliyor ve 'Tanrı'm, amma adammışım,' diyebiliyor. Ama bir yandan da bir o kadar güzel günler yaşayacağına da yürekten inanıyor.

Seneler geçtikçe Ali için halktan bir sürü talep olacak. Onu onurlandırmak için ismi sokaklara ve parklara verilecek; kupalar, plaketler, ödüller gibi şeyler verilecek. Ama hiçbir somut şey Ali için uygun bir nişan olamaz. Onun gerçek mirası burada olduğu için daha iyi bir dünyada daha iyi insanlar olarak yaşıyor olmamız. "İnsanların kalbine cesaret ve korku saldı ve bir güç ve bağımsızlık alevi olarak kaldı," diye yazdı Bob Dylan. "Zorluklar karşısında inançlarınızın arkasında durabileceğinizi ve ayakta kalmaya devam edebileceğinizi gösterdi."

Hayatın farklı alanlarından sekiz erkek ve kadın, Ali'yle ilgili son bir bakış açısı sunuyor.

BRYANT GUMBEL: "Gayet tabii ki sadece bir dövüşçüden söz etmiyoruz; sanırım, Ali'yi zamanının kapsadıklarından ayırmak çok zor. İlginç bir soru: Muhammed Ali 1950'lerde nasıl olurdu? 1980'lerde nasıl olurdu? Tanrı'm, bilmiyorum. Zamanının öylesine bir ürünü ki ve o zamanlara öylesine damgasını vurdu ki ikisini ayırt etmem çok zor ama Ali'yle ilgili bir şey hâlâ duruyor.

"Ali ilke sahibi bir adamdı. İlkelerini kabul edip etmemeniz de hemen hemen hiç önemli değildi. Herhangi birisi, özellikle de ona en karşı gelen eleştirmenler için bile inançlarının sonuçlarını katlanmaya razı olmadığını söylemek çok zor. Suratınız morarana dek inançlarına karşı gelebilirdiniz ama hapse girmeye, unvanının elinden alınmasına ve milyonlarca dolar kaybetmeye razı olana kadar, bunun bir reklam oyunu olmadığı belliydi. Olumlu düşünmeyi, en mazlum kişi için bile her şeyin mümkün olabileceği umudunu temsil etti. Az eğitimli siyah bir genç adamın dünyanın en tanınmış kişisi, en sevilen kişiliği olabileceğini gösterdi; bu inanılmaz bir başarıdır.

"Ayrıca, bir kahramandı. Hayatım boyunca, bir sürü şehit gördüm ama çok az kahramana rastladım. Ali'ye ne zaman ihtiyacımız olsa oradaydı. Hayallerimizde de gerçek hayattaki gibi dans etti ve bizim adamımız olduğu için onu sevdik. Neslimin onura ihtiyaç duyduğu zamanda, bunu onda bulduk. Zaferler elde etmemiz gerektiğinde bunları Ali gerçekleştirdi. Hayattan büyük bir adamdı. Onun hakkında asla tek bir kötü söz bile söylemem. Muhammed Ali gibi insanlar çok sık dünyaya gelmezler. Şanslıysanız, hayatta bir kere gelirler."

ALEX HALEY: "Malcolm X'le yakından çalıştım ve aynı dönemde Martin Luther King'le *Playboy* için bir röportaj yaptım. Bu yüzden; birisini çok iyi, diğerini çok az tanıyordum. Bu konuyla ilgili olarak düşündüğüm şeylerden biri

de ikisinin de gelecek nesiller açısından trajik bir biçimde ölmüş olmaları. Her ikisi de kariyerlerinin düşüşe geçtiği bir dönemdeydi. Saldırı altındaydılar. İnsanlar artık bundan pek söz etmiyorlar ve birçok kişi bilmiyor ama Dr. King'le kendi çevresinde bile alay edilmeye başlanmıştı. Ona 'De Lawd' (Lord) diyorlardı. Bu tür iğneleyici terimlerin ardından başkaları da geldi. Tavrını korumakta zorlanmaya başladı. Belki de Malcolm X daha da açık bir biçimde güç kaynağını kaybetmişti ki bu İslam Ulusuydu. Malcolm'ın işleri sürdürmekte zorlandığını biliyorum. Her ikisi de işler iyiden iyiye tepetaklak olmadan önce öldürüldüler ve öldüklerinde resmen azizleştirildiler. Aynı şey zirvedeyken Muhammed Ali'nin başına gelmiş olsaydı, onu da azizleştirirlerdi. Ancak, çok şükür ki hâlâ aramızda olduğundan insanlar onunla ilgili olarak daha kapsamlı bir görüşe sahip olmaya meyilliler.

"Aslında, tarihi inceleyen herkes için bir gerçeklik söz konusudur. Bu da hayattaki kişilerin yüzde doksan dokuz nokta dokuz dokuz dokuzunun öldüklerinden yüz yıl sonra tamamıyla unutulacakları. Hatırlananlarınsa sadece küçük bir kısmı dünyada önemli ve olumlu bir etki yaratmış olacak. Ama bence Ali, o insanlardan biri olacak ve gelecek nesillerin Muhammed Ali'nin kim olduğunu bilmesi önemli bir şey. Dolayısıyla bugün ufak bir çocuğa Ali'den söz edecek olsam; yani 1960'larda henüz doğmamış, Vietnam sürecisini yaşamamış, Ali'yi tarih olarak bilen bir çocukla konuşacak olsam ilkelerden ve gururdan söz ederdim: 'Sen dünyaya gelmeden önceki insanları ve tarihi gerçekten de bilmek istiyorsan geçmişe dönmeyi kendine borçlusun; çok kitap okumaktan ziyade, günlük gazetelere erişimin olacağı kütüphanelere gitmeli ve senelerce her gün bu adamla ilgili haberleri okumalısın. Bunu yapmak Muhammed Ali'nin kim olduğunu ve insanları için ne anlama geldiğini anlamanı sağlayabilir.'"

DICK GREGORY: "Yere çöküp oturma odalarının mahremiyetinde çocuklarıyla oyunlar oynayan erkekler vardır. Şapşallıklar yaparlar. Kendi çocuklarıyla çocuk olurlar ama bunu kimse görmez. Ali tüm dünyayla öyleydi. Tanrı'nın insanların olmasını istediği gibiydi. Sevecen, iyi yürekli, cömert ve düzgündü.

"Hayatının tamamı; barış, adalet ve insan onuru için edilen bir duaydı. Çok fazla şey verdi ve asla bir şey istemedi. İnsanlar nereden geldiğini, nereye gittiğini bilmiyorlardı ama orada olduğunu biliyorlardı. İnsanların hayatına girdiğinde onları iyi hissettirirdi. Hem de bunu o anda yapardı; bir sonraki hafta veya ertesi gün değil. Tam oracıkta bir şey hissederdiniz. Onun yanında olmak, buz gibi bir kış gecesinde ılık bir odaya girmek gibiydi.

"Kendi çapımızda birçoğumuz savaşa karşı çıkıyorduk ama bizi kimse duymuyordu; çünkü Ali'nin keyfini sürdüğü dünya çapındaki ilgiye bizler sahip değildik. Sonra, Ali öne çıktı ve 'Savaş yanlış; insanlar savaşlarda ölüyorlar,' dedi. Bunu yaptığında ABD'yi utandırmadı. Dünyanın her yerindeki orduları utandırdı. Enerjilerini farklı kullanmış olsaydı, savaşı destekleseydi, bu gezegen şu ankinden daha da şiddet içeren bir yer olurdu. Ama bunun yerine sevgiyi öğretti. Bir peygamber olabilirdi; bir Barış peygamberi olabilirdi. Peygamberler hayatları değiştirmek ve dünyaya Tanrı'nın sözünü getirmek için gelirler. Ali de aynen bunu yaptı.

"İnsanlar üzerinde Ali kadar büyük bir etki bırakmış kimseyi tanımıyorum. Sadece siyahlarda ve Müslümanlarda değil. Bu muhteşem insan anıtı dünyanın her yerinde seviliyor. Bu gezegende kimse Ali gibi bir etki yaratmadı. Dikkatimizi çekti; dinlememizi sağladı. Sonra, orada olduğundan bile habersiz kişilerin içinde yeşerdi. Evrensel Tanrı gücü ondan her ne yapmasını istediyse bu, şişeden çıkmış durumda ve geri bile gitmiyor. Artık hepimizin içinde; onun sayesinde, hiçbir gelecek nesil aynı olmayacak."

LONNIE ALİ: "Muhammed Ali'nin tüm kariyeri boyunca ona, 'Muhammed, şu ilkenden bir fedakârlık yap. Muhammed, inançlarında o tek değişimi yap,' diyen insanlar vardı. Bunların her birini yapsaydı, kimliğinden bir şeyler alıp götürürdü. Ama her zaman inançlarının arkasında durdu; bu yüzden de daha iyi birisi oldu. Bence bu ülke, onun özellikle Vietnam'la ilgili çabaları sayesinde daha iyi bir yer oldu.

"Savaş ABD'ye hizmet etmekle ilgili değildi. Millî savunmayla da öyle. Bu ülke saldırı altıdan değildi. Bunun, Amerika'nın başkalarının işlerine karışmasıyla ilgisi vardı. Muhammed haklıydı. 1960'larda, siyahlar Amerika'da adalet sahibi değildi. Burada tam bir yerimiz yoktu. Hâlâ köleydik, yasal olarak olmasa bile zihinsel olarak öyleydik; yasal olaraksa yapmamıza izin verilmeyen bir sürü şey söz konusuydu. Bu ülkede, Muhammed'in bir restoranda bile oturamayacağı yerler vardı; buna rağmen, Asya'ya gitmesi ve ona hiçbir yanlış yapmamış insanları yok etmesi bekleniyordu. Vietkong, Muhammed'e asla bir şey yapmadı. Amerika'da ona her gün bir sürü şey yapan, beyazlardı ve Muhammed, Amerika'daki beyazlarla savaşmıyordu; neden denizaşırı bir ülkedeki insanlarla savaşmaya gidecekti? Bu şekilde düşünüyordu ve bence o zamanlar birçok diğer siyah Amerikalı da aynı şeyi düşünüyordu ama Muhammed inançlarını korudu. Ondan istenilen şeyden kaçmak için Kanada'ya gitmedi. İster dürüst olsun ister olmasın hiçbir dolambaçlı yola başvurmadı. Sadece, 'Gitmiyorum; beni hapse atacaksanız bunu yapın,' dedi. Bu da çok cesaret isteyen bir iş. Yaylım ateşinde kalmadı ama kendince savaşa gidenler kadar cesaret gerektiren bir şey yaptı. Hapse atılmakla tehdit edildi; ekmek kapısı elinden alındı; insanlar ona hain dediler, daha kötü şeyler söylediler. Muhammed'in ne kadar aşağılandığını ve insanların ona söylediği bazı şeyler yüzünden ne kadar incindiğini bilmeniz mümkün değil. Ama asla bu ülkeye veya halkının içinin iyi

olduğuna inanmaktan vazgeçmedi. Size hemen şunu söyleyeyim: Muhammed Vietnam'a gitmiş olsaydı zihinsel olarak yok olurdu. Nasıl birisi olduğu, merhameti ve dürüstlüğü düşünülecek olursa Muhammed, o deneyimden bir bütün olarak dönemezdi. Muhammed asla bir tüfeği eline alıp birisini öldüremez. Kim olduğu da önemli değil; bunu yapamazdı. Ringde dövüşmüş olabilir ama bu adam asla bir diğer kişiye ateş etme kapasitesine sahip değil. Ava bile çıkamaz. Bunu yapmayı kesinlikle reddeder. Bir hayvan öldüremez, nasıl bir insan öldürmesi beklenebilir ki? Hangi taraftan olursa olsun, bir kişinin vurulup öldüğünü, bir çocuğun öldüğünü görmesi yeterdi. Gördüğü anda mahvolurdu."

ANDREW YOUNG: "Martin Luther King, Vietnam savaşıyla ilgili en bilinen konuşmasını 4 Nisan 1967'de Riverside Kilisesi'nde yaptı... Suikasta kurban gitmeden tam bir sene önce. Bu konuşmadan kısa bir süre sonra, Muhammed askere gitmeyi reddetti. Martin'in onunla çok gurur duyduğunu biliyorum.

"Muhammed, muhtemelen Amerika'da beyaz yerleşik düzenini başarıyla kırıp hayatta kalan ilk siyah adamdır. Dinî, politik ve kültürel açıdan kendi yolunu izledi. Bu anlamda, çok önemli birisi çünkü yeni bir eşitlik kavramı oluşturdu. O zamanlar izlediği yolun özellikle doğru olduğunu düşünmüyordum. Yerleşik düzene içten meydan okumaya inanıyordum. Hıristiyan kilisesinin bir parçasıydım. Yahudi Hıristiyan değer geleneğinin oldukça büyük bir parçasıydım, hâlâ da öyleyim. Ama Muhammed o geleneğin bir parçası olmadığını hisseden genç erkeklere kendilerine saygı duymanın ve isyanlarını yapıcı bir biçimde ifade etmenin bir yolunu sundu. Birçok suç faaliyeti isyan ifade eder ve birçok şiddet olayı ve boş isyancı konuşma, yerleşik düzene hissedilen öfkenin bir ifadesidir. Ama Muhammed insanlara esas olarak

beyaz, Anglo-Sakson, Protestan ağırlıklı bir kültüre karşı çıkmanın, dindar olmanın, öz saygı muhafaza etmenin alternatif bir yolunu gösterirken aynı zamanda herkesin itibarına saygı duymayı da öğretti. Bazı şeyler doğrudur ve yanlıştır; Muhammed asla bundan uzaklaşmadı. Hepimiz için çok özel bir armağandı."

MARY TRAVERS: "Savaş ve ırkçılık klasik sorunlardır; aynı şey evsizlik ve açlık için de geçerlidir. Bunları çözmek kolay olsaydı, şimdiye hepsi sona ererdi. Ama bu sorunlar hâlâ var; insan kadar da eski. Konuştuğumuz esnada otuz iki savaş yaşanıyor ve yirmi sekizi dinî anlaşmazlıklar yüzünden savaşılıyor. Batı'da yaşayanlarımız ve tarih kitapları okuyanlarımız, dinî savaşları Orta Çağa ait bir şey olarak görüyorlar ama bunlar hâlâ oluyor. Bomba meselesi var. Ozon tabakasında delikler ve ufalmakta olan inanılmaz gezegenimizde bir sürü başka ekolojik sorun var. Birisi meşaleyi eline alıp taşıyana dek hepimizin yapabileceği tek şey, elimizden geldiğinde yardım etmek.

"Muhammed Ali meşaleyi yüksekte tuttu; etrafındaki yapılara bakılacak olursa başarı inanılmaz. Hayatıyla ilgili başka bir şey yapsaydı, ABD Ordusuna katılmaması hâlâ çok büyük önem taşıyor olurdu. Siyahlara çok ama çok az itibar veren bir kültürde itibarı temsil etti. Daha önceden hiçbir kahramanı olmayan kişilerin kahramanıydı. Bir kahraman olabilmek için, mahalledeki en zeki çocuk olmanız gerekmez. Mahalledeki en güçlü çocuk olmanız gerekmez. Mahalledeki en sofistike çocuk da olmanız gerekmez. Tek yapmanız gereken, doğrunun ve yanlışın muhteşem özelliğini fark etmeyi başarmak ve toplumun yapıcı bir üyesi olmayı istemek. Muhammed Ali bir kahramandı. Siyahları ezen bir değer sitemini reddetti; bunu W.E.B. DuBois'un yapacağı gibi entelektüel alanda değil, ahlaki gerekçelerle karşı çıkarak yaptı.

Savaşı politik bir entelektüellikle değil, ona faydası olan manevi nedenlerle yaptı. İlkelerini korumuş ve bir Müslüman olarak kalmış olması da önemli.

"Günümüzde insanların olumsuz olma meyli söz konusu. Son on senede çaresizliğin yaşandığı anlar meydana geldi ve doksanların meseleleri hayatta kalmakla ilgili konular olacak; millî açıdan ayakta kalma, dünya olarak ayakta kalma. Ama insanlar umudun mucitleridir. Yüzyılları evrensel bir ruh idare etmiştir ve umut döngüseldir. Pete Seeger'ın İncil'den alıntıladığı şarkıyı düşünüyorum. Her şeyin bir mevsimi vardır. Umut etmenin, yas tutmanın. Dünyaya gelirsiniz ve bir kapı kapanırken bir diğeri açılır. Hiçlikten var olmaya doğru ilerlersiniz. Sonra, ölürsünüz ve bir yere gidersiniz. Bence bizler bir başka umut mevsiminin başındayız. Doksanların çok ilginç olacağını düşünüyorum. On beş yaşındayken Jack London ve Upton Sinclair okuduğumu ve kendi kendime, 'Kaçırmışım. Bu insanlar birlikler kurarak önemli meseleler için harekete geçerken ne kadar heyecan verici zamanlar yaşamışlar,' diye düşündüğümü hatırlıyorum. 'Şimdi, olduğum yerdeyim. Eisenhower başkan; Joe McCarthy insanları mutsuz ediyor. Bir daha asla eski güzel günler geri gelmeyecek.' Sonra, 1960'lar başladı.

"Bu ülkenin 1960'larda Muhammed Ali'ye ihtiyacı vardı ve yaptıklarına minnettarım ama tüm dünyanın şu anda onun gibi insanlara ihtiyacı var. Bir kahraman olmak kalıcı bir iş değildir. Kimse sizi hayat boyu bunu yapmaya zorlamaz. Ama Muhammed'in daha fazlasını yapmak istemesini anlıyorum; kesinlikle bu fırsata sahip. Eskisi gibi konuşamıyor olabilir. Artık dünya ağır sıklet şampiyonu değil. Ama ruhu ve temsil ettikleriyle daha uzun seneler kalıcı bir güç olacak."

HOWARD BINGHAM: "Ali, gençliğinde dünyanın en muhteşem dövüşçüsüydü. Artık değil; çünkü hepimiz gibi o

da yaşlandı. Ama şu anda dünyanın en sevilen insanı. Bana göre, en çok sevilen kişi olmak en muhteşem dövüşçü olmaktan daha iyi bir şey. Sevgi bizleri diğer yaratıklardan farklı kılan unsur; sevmek ve bir seçim yapabilme becerisi. Her birimiz sersemin teki veya iyi bir insan olabiliriz; Ali dünyanın en iyi insanı olmayı seçti."

RAMSEY CLARK: "Boksu sevmiyorum. Boksa karşıyım; çünkü şiddet içerdiğini ve boks yapan genç erkeklere zarar verdiğini düşünüyorum. Şiddeti ve şiddetin merhametten üstün olma kuralını ve yasaların egemenliğini yüceltişimizi temsil ediyor. Şöhrete de inanmıyorum. Bence şöhret de tıpkı güç gibi iyi ve istenilir olanla ilgili muazzam bir yanlış anlaşılma ve bunların çarpıtılışı. İnsanların sahip olduğu en zarar verici inançlardan biri de sadece meşhur veya güç sahibi kişilerin bir şeyleri değiştirebileceği veya bir fark yaratabileceği. Gerçek sosyal değişimin insanlardan gelmesi gerek. Her birimizin payı olduğuna ve bireyler olarak bir fark yaratabileceğimize ve bir fark yaratma becerimizin Temsilciler Meclisine seçilmeye, kasabadaki en büyük kilisenin vaizi olmaya, bir şirket sahibi olmaya ya da dünyanın ağır sıklet şampiyonu olamaya bağlı olmadığına inanmamız gerek. Bu roller; kişinin bağlılığının saflığı açısından bencil, kişisel tatmin sağlayan ve güçsüz düşüren şeyler olma eğilimi taşır. Bu kariyerleri yaparken o kadar çok fedakârlık yaparsınız ki adalete ve sosyal değişime önem veriyorsanız, önem verdiğiniz şeyleri böyle değiştirebileceğinizi düşünmeniz bir yanılsamadır.

"Ama Muhammed Ali büyük bir değişim gerçekleştirdi. Onda saf bir iyi niyet var. Her zaman oldu ve olacağına inanıyorum. Amerika'nın yoksul kesiminden genç ve siyah bir adamdı. Kolaylıkla hırçınlaşabilir, nefret duyabilir ve ırkçı olabilirdi. Ama tüm sınavları ve sıkıntıları boyunca, asla

bu özellikleri sergilemedi; konuştuğunda sevgi dolu şeyler söyledi. Dileklerin gerçekleştiğine inanırdı ve hayatının çok büyük bir kısmı öyle geçti. Amerikan toplumunun farklı katmanları için farklı şeyler ifade etti. Ama yoksullara istediklerini yapabileceklerini, her şeyin mümkün olduğunu anlattı.

"Andrew Young ve Martin Luther King gibi insanların siyah Amerikalılar için ne ifade ettiğini merak ediyoruz. Siyah liderlerle konuşursanız Andrew Young için, 'Yeteri kadar saldırgan değil,' diyebilirler. Ya da Dr. King hakkında başka bir şey diyebilirler. Ama insanların bulunduğu yere giderseniz size, 'Bizlere Amerika için büyük umut verdi,' diyeceklerdir. Bence Muhammed Ali insanlara umut verdi. İlham verdi ve hâlâ milyonlarca insana ilham vermeye devam ediyor. Herkes için nazik ve güçlü olunabileceği anlamına geliyordu; bu ikisinin bir arada olmasının bir çelişki olmadığını gösteriyordu; çünkü bariz fiziksel gücüne rağmen, her zaman nezaket ve sevgi hislerini uyandırdı. Muhammed Ali'de zarafet görürdünüz; neşe görürdünüz; zekâ görürdünüz. Kelimenin en doğru anlamında hayırseverdi. İnsanların oldukları hâlleriyle gurur duymasını sağlardı. Tüm bunları geçmiş zaman çekimleriyle anlatmak da istemiyorum çünkü bence bunlar hâlâ Ali'nin bir parçası.

"Bu, bir anormallik değil; gerçekte nasıl olduğumuzu, yaptığı her şeyi dövüş sayesinde yapma fırsatı bulduğunu gösteriyor. Ama onun her zaman boksun şiddetini aşan bir vizyonu vardı. Karakteri, onun başkalarına yardım etmesine neden oluyor. Karakter kader; ihtiyaç duyduğumuz karakter. İstediği her şeyi elde edemedi. Yapmaya başladığı şeylerin birçoğu gerçekleşmedi. Ama o eşsiz bir iyi niyete sahip ve iyi işler yapan birisi. Çok sayıda insanın hayatını etkiledi ve milyonlarca kişinin içindeki daha iyi melekleri ortaya çıkardı.

"Aslında, hayatın mutluluğu sebat etmek ve daha iyi bir dünya yaratabilmek için elinizden geleni yapmak. Bu yüzyıl

sona ermeden dünyada bir milyar daha fazla insan olacak. Bunların büyük bir kısmı koyu tenli olacak ve korkunç bir yoksulluk içinde yaşayacak. Yüz milyonların hayatları kısalacak ve açlık, eksik beslenme, cehalet ve hastalıktan etkilenecekler. Ama geri kalanımız Muhammed Ali gibi yardıma koşarsak gelecekteki sorunları çözebiliriz. Muhammed'in ilettiği en önemli şey, iyi şeyler yapma sevgisi ve isteği. Hepimize bunu öğretti. Bunu gerçekten iletebiliyorsanız, seven insanlar olduğunu gösterebiliyorsanız, belki dünyayı değiştirebilirsiniz.

"Onu zaman zaman görüyorum. Onu son gördüğümde içimden gelerek şöyle dedim: 'Her zaman benim şampiyonum olacaksın."

MUHAMMED ALİ: "İnsanlar hayatı doyasıya yaşadığımı söylüyorlar ama daha ölmedim. Yeni başlıyorum. Tüm boks hayatım, ortalıkta koşturmam ve reklamlarım, hayatımın sadece başlangıcıydı. Artık hayatım gerçekten başlıyor. Adaletsizlik, ırkçılık, suç, cehalet ve yoksullukla dünyanın bu çok iyi tanıdığı suratı kullanarak savaşacağım; gerçekler ve farklı amaçlar için savaşacağım.

"Boks hakkında konuşmak beni artık sıkıyor. Boks sadece beni dünyaya tanıttı. İnsanlar eskiden konuştuğum gibi konuşmamı istiyorlar. 'En büyük benim! En güzel benim! Şuyum, buyum!' Ama artık bunları yapmak istemiyorum. Yapmam gereken daha büyük işler var. Tüm dünyanın başı dertte. Suç artıyor; çevre yok oluyor; insanlar savaşıyor ve nükleer savaş tehdidi var; uzun vadeli ilişkiler yok; hükûmetler yozlaşmış durumda; İncil vaizleri, yapmamaları gereken şeyler yapıyorlar; büyüklere saygı gösterilmiyor; ön yargı ve adaletsizlik var; insanlar uçak kaçırıyorlar; Orta Doğu'da Yahudiler ve Müslümanlar, Kuzey İrlanda'da Protestanlar ve Katolikler savaşıyor. Neden? Bunlara ne sebep oluyor?

Hayvanlar arasında barış ve sükûnet var. Kuşlar arasında barış ve sükûnet var. Doğadaki her şey insan haricinde kusursuz bir düzende yaşıyor. İnsanlar sıkıntı çekiyorlar çünkü doğanın ve Tanrı'nın yasalarına aykırı bir yaşam benimsemişler.

"Dünyadaki tüm bu nefret yanlış. Ülkeleri unutun. Renkleri unutun. Farklı dinleri unutun. İnsanlar insandır; Tanrı hepimizi yarattı. Bir insanı diğerinden daha iyi yapan tek şey Tanrı'nın gözünde davranışlarının iyiliğidir. Sadece Tanrı, iyi davranışları yargılayabilir. Bunu bir başka insan yapamaz. Bu ülkede, insanların nasıl anlaştığına dair ilerleme kaydettik. Ama nefret hâlâ var ve birisinden ten rengi yüzünden nefret etmek yanlış. İki türlüsü de yanlış; nefret edenin hangi renk olduğu önemli değil. Bütün insanların, bütün renklerin anlaşması gerek.

"Dünyada açlık var ve bu beni rahatsız ediyor. Açlık sadece aç olmak demek değil. Sizi hasta ediyor. Çalışmamanız anlamına geliyor. Okulda başarılı olamamanız demek çünkü odaklanamayacak kadar güçsüz oluyorsunuz. Bu ülkede evsiz milyonlarca insan var. İnsanların sokaklarda uyumaması gerek. Gidecek evleri olmalı. Her gün uğraş vermek, geceleyin nerede uyuyacağınızı bilememek; bu ülke çok zengin ve insanların bu şekilde yaşaması yanlış. İnsanlar paramı nasıl dağıttığımı konuşuyorlar. Ama bir sokakta yürürken çok aç ve yoksul olduğu için yiyecek bulmak amacıyla çöpleri karıştıran yaşlı bir kadına bakar ve ona cebinizden para çıkarıp vermeden nasıl yolunuza devam edebilirsiniz? Sudan gibi bir yere gidip geri döndüğümde bana neler gördüğümle ilgili politik sorular soruluyor. Çocukların açlıktan öldüğünü gördüm. Gördüğüm şey bu.

"Şimdi, dünya tarihinin en bilinen suratıyla burada oturuyorum. Tarihte iki farklı isim altında meşhur olan tek kişiyim. Sahip olduklarımla insanlara yardım etmek için daha fazlasını yapmam gerekiyormuş gibi hissediyorum. Artık esas he-

defim insanlara yardım etmek ve sonrası için hazırlanmak. Boksta çalıştığımdan daha fazla çalışıyorum. Boks yaparken sabahları koşmak için altıda kalkardım. Artık beşte kalkıyorum, namaz kılıyorum, kitapçıkları imzalıyorum ve Kur'an okuyorum. İdolleştirilmek istemiyorum. Ringde muhteşemdim belki ama boks dışında diğer insanlar gibi sadece bir kardeşim. İyi bir hayat yaşamak, Tanrı'ya hizmet etmek, yardım edebildiğim herkese yardım etmek istiyorum. Bir şey daha var. Louisville'de on iki yaşındayken bisikletimi kimin çaldığını öğrenip onu pataklamayı istiyorum hâlâ. İyi bir bisikletti."

Yazarın Son Sözü

Birisini iyi tanımak bir fırsattır. Muhammed Ali'yi iyi tanımaksa özel bir ayrıcalıktır. İki sene boyunca, yanında sayısız saatler geçirdim ve dünyanın dört bir yanına seyahat ettim. Çok güzel vakit geçirdiğimiz onca zaman oldu ve hiçbiri kötü değil ama içlerinden biri öne plana çıkıyor.

Bir uçaktaydık ve Muhammed'in hayranları tarafından etrafının sarıldığı Endonezya'dan ABD'ye dönüyorduk. Endonezya'da binlerce insan, geldiğinde onu havaalanında karşılayabilmek için uzak köylerden gelmişti. Boks yaptığı dönemde henüz dünyaya gelmemiş olan çocuklar; yağmurun altında duruyor, ismini söylüyorlardı. Cakarta'daki Büyük Camii'de yetkililer tarafından iki yüz bini bulduğu tahmin edilen bir kalabalık toplanmıştı.

İnsanlar arabasının etrafını çevirdiler, tüm göstermelik korumaları bir yana itip "Ali! Ali!" diye bağırmaya başladılar. Araba santim santim öne ilerliyordu ve Ali şoföre, 'Daha yavaş git, lütfen, sakın kimseye bir şey olmasın,' diye ricada bulunuyordu.

On gün sonra, on iki zaman diliminden geçerek bitmeyecekmiş gibi gelen bir uçak yolculuğundan sonra eve döndük. Muhammed ve Lonnie yan yana oturuyorlardı. Karşı sırada Howard Bingham'ın yanında oturuyordum. Bir süre sonra, uyuya kaldım ve birkaç saat sonra uyandım. Uçağın dışı zifirî karanlıktı. Kabin karanlıktı ve Muhammed dışında herkes uyuyordu. Tepedeki ışığı açıktı ve gayet uyanık bir hâlde Kur'an okuyordu. O anda, ışığın altında, hayatımda tanıdığım herkesten daha güçlü ve kendisiyle barışık gözüküyordu.

EK

Muhammed Ali Hayatı ve Farklı Dönemleri, birçok kişinin yardımı olmadan yazılamazdı. Özellikle isimleri alfabetik sıraya göre dizilmiş, proje için zamanlarını ve bilgileri cömertçe röportaj hâlinde vermiş olan aşağıdaki kişilere müteşekkirim:

Henry Aaron
Kareem Abdul-Jabbar
Robert Abboud
Aminah Ali
Belinda Ali
Lonnie Ali
Maryum Ali
Muhammed Ali
Rahaman Ali
Dean Allison
James Anderson
Tom Bishop
Chuck Bodak
Julian Bond
Pete Bonventre
Bill Bradley
Teddy Brenner
Harry Brill-Edwards
Drew Brown Jr.
Jim Brown
Jimmy Carter
Ray Cave
Bill Cayton
Wilt Chamberlain
George Chuvalo
Ray Arcel
Paul Ardaji
Rob Arum
Arthur Ashe
Teddy Atlas
Red Auerbach
Milt Bailey
Joe Louis Barrow Jr.
Al Bernstein
James Bierbower
Howard Bingham
Jimmy Ellis
Stanley Fahn
David Falk
Gerald Ford
George Foreman
Bob Foster
Barry Frank
Joe Frazier
Eddie Futch
Leon Gast
Richie Giachetti
Bobby Goodman
Dick Gregory
Erwin Griswold

Gil Clancy
Ramsey Clark
Cassius Clay Sr.
Odessa Clay
Sonji Clay
John Condon
Harold Conrad
Dennis Cope
Howard Cosell
Gene Dibble
Patti Dreifuss
Mickey Duff
Angelo Dundee
Bob Dylan
Harry Edwards
Don Elbaum
Osman Karriem
Mike Katz
Evan Kemp
Ted Kennedy
Gene Kilroy
Dave Kindred
Marvin Kohn
Mark Kram
Kris Kristofferson
Neil Leifer
Butch Lewis
Robert Lipsyte
Mike Malitz
Mickey Mantle
Harry Markson
Michael Masser
Wilbert McClure
Bryant Gumbel
David Halberstam
Alex Haley
Richard Hirschfeld
Larry Holmes
Lou Holtz
Huston Horn
Tunney Hunsaker
Joe Ingraham
Jerry Izenberg
Reggie Jackson
Jim Jacobs
Ken Johannsen
Booker Johnson
James Earl Jones
George Kanter
Jack Newfield
Ken Norton
Jack Olsen
Ferdie Pacheco
Joe Paterno
Floyd Patterson
Pat Patterson
Tony Perez
Mike Phenner
George Plimpton
Lloyd Price
Pat Putnam
Jerry Quarry
Abdul Rahaman
Rick Reilly
Robert Richley
RandyRoberts

Chris Mead
Rajko Medenica
Edwin Meese
Arthur Mercante
Larry Merchant
James Michener
Archie Moore
Arthur Morrison
Herbert Muhammed
Wali Muhammed
Barney Nagler
Dr. Leroy Neiman
Randy Neumann
Lana Shabazz
Mort Shamik
Earnie Shavers
Wilfred Sheed
Jim Silberman
Harvey Sloane
Gary Smith
Harold Smith
Leon Spinks
Sylvester Stallone
Bert Sugar
Jose Sulaiman
Bob Surkein
Mort Susman
Ernie Terrell
Marge Thomas
Reggie Thomas
John Thompson
Gil Rogin
Kevin Rooney
Irving Rudd
Bill Russell
Jeffrey Sammons
Dick Schaap
Budd Schulberg
John Schulian
Harold Schulman
Ed Schuyler
Attallah Shabazz
Betty Shabazz
Jeremiah Shabazz
Ralph Thornton
Cheryl Tiegs
Jose Torres
Mary Travers
Carl Walker
Robert Walker
Alex Wallau
Lloyd Wells
Chuck Wepner
Harlan Werner
Charles Williams
Marguerite Williams
Ted Williams
Tim Witherspoon
Dave Wolf
Andrew Young
Bernie Yuman
Vic Ziegel

Yukarıda ismi geçen herkesin sözlerine kitapta yer verile-

memiştir. Ama her birinin katkısı Ali'yi anlamam açısından değerliydi ve hepsine minnettarım. Muhammed'in beş çocuğuyla uzun uzun konuştum ama yaşlarına olan saygımdan dolayı bir tek Maryum Ali'nin sözlerine yer verdim.

Ted Kennedy ve Bob Dylan, sorulara yanıt olarak yazılı birer ifade verdiler. Larry Holmes ve Joe Frazier, benimle resmî röportajlar yapmayı kabul ettiler ancak her ikisiyle de birçok kere konuştum. Jim Jacobs, ben projeye başlamadan önce vefat etti ama onunla Ali'yle ilgili olarak daha önceki kitabım *The Black Lights*'la bağlantılı olarak uzun uzun konuştum. Ali'nin özel ve profesyonel hayatı açısından en önemli bulduğum erkekler ve kadınlar arasında sadece Veronica Ali, John Ali ve Don King, bu kitap için herhangi bir şekilde konuşmayı kabul etmediler. Bunu sadece, doğrudan alıntı yapılan kişilerin arasında neden olmadıklarını açıklamak için söylüyorum.

Ayrıca, sorumlulukları erken dönem İslami filozofların klasik eserlerinin İngilizceye çevirilerini gözden geçirmek olan Georgetown Üniversitesi Merkezi Çağdaş Arap Çalışmalarının kurucularından ve Katar Eğitim Bakanlığı danışmanı olan Dr. Ibrahim M. Oweiss'e teşekkür etmek isterim. Dinin, Muhammed Ali'nin hayatı üstündeki öneminin uzun süredir farkındayım. Bu kitabın sadece dinî bağlılığının derinliğini yansıtması değil, aynı zamanda İslam'ın tüm yönlerinin doğru bir biçimde yansıtılması da Muhammed ve benim için önemliydi. Böylece, eser tamamlandığında Muhammed'in ricasıyla Simon & Schuster'ın kitabı İslami bir akademisyene okutmasını istedim. Dr. Oweiss bu görevi üstlendi ve düzeltilen iki ufak gerçeğe dayalı tutarsızlığı fark etti. Dr. Oweiss aynı zamanda Muhammed Ali hakkında şunları da söyledi: "Eseri dikkatle okuduktan sonra, Muhammed Ali'nin son olarak izlediği İslam ilkeleriyle ilgili şeklen veya form olarak hiçbir hakaret niteliği taşıyan unsur görmedim.

İnsani açıdan yoldan çıktıktan sonra tövbe ettiği ve Tanrı'dan af dilediği açıkça belgelenmiştir. [Kendisi] İslam'ın ilkelerine uyan ve Tanrı ibadetine bağlı olan dindar bir adamdır."

Notlar

Ali'nin hayatıyla ilgili arşiv materyallerini gözden geçirirken genellikle aynı alıntıyı veya aynı alıntının farklı versiyonlarını çeşitli gazetelerde, dergilerde ve kitaplarda buldum. Ancak bu bölüm notları amacıyla her birini listelemedim ve sadece materyalin alıntılandığı ilk kaynağı verdim.

Bölüm 1

1. Ali'nin atalarıyla ilgili en kapsamlı çalışma bugüne dek Salt Lake City, Utah Aile Tarihi Kütüphanesinden Isabelle Wamas tarafından yapılmış ve 25 Ocak 1989'da Muhammed ve Lonnie Ali'ye hediye edilmiştir.
2. Jack Olsen, *Black Is Best,* Putnam, 1967, s. 74; Home Box Office Muhammed Ali özel programı.
3. Wilfred Sheed, *Muhammed Ali,* Thomas Y. Crowell Company, 1975, s. 59.
4. Eylül 25, 1961, *Sports Illustrated;* Robert Lipsyte, *Free to Be Muhammad Ali,* Harper & Row, 1977, s. 11'den sonraki sayfalar.
5. Olsen, s. 74.
6. Home Box Office Muhammed Ali özel programı.
7. Ağustos 29, 1960, *Sports Illustrated.*
8. Eylül 25, 1961, *Sports Illustrated.*
9. Eylül 25, 1961, *Sports Illustrated.*
10. John Cottrell, *Man of Destiny,* Muller Publishers, 1967, s. 29.

Bölüm 2

1. Olsen, *Black Is Best,* s. 86.
2. Richard Durham ile Muhammed Ali, *The Greatest,*

Random House, 1976, s. 70.

3. Don Atyeo ve Felix Dennis, *Muhammad Ali: The Holy Warrior,* Fireside Books, 1975, s. 21.
4. Eylül 25, 1961, *Sports Illustrated.*
5. Ekim 16, 1961, *Sports Illustrated.*
6. Mart 3, 1962, *The New Yorker.*
7. Atyeo ve Dennis, *Muhammad Ali: The Holy Warrior,* s. 24.
8. *A/K/A Cassius Clay* film belgeseli.
9. George Plimpton, *Shadow Box,* Putnam, 1977, s. 82.
10. *A/K/A Cassius Clay* film belgeseli.
11. Kasım 26, 1962, *Sports Illustrated.*
12. Cottrell, *Man of Destiny,* s. 83.
13. Kasım 13, 1962, *New York Times.*
14. Şubat 24, 1964, *Sports Illustrated.*
15. Şubat 15, 1963, *Life.*
16. *A/K/A Cassius Clay* film belgeseli.
17. Mart 30, 1963, *The New Yorker.*
18. Cottrell, *Man of Destiny,* s. 101.
19. Mart 17, 1963, *New York Post.*
20. Mayıs 14, 1961, *New York Times.*
21. Kasım 19, 1962, *New York Times.*
22. Temmuz 19, 1963, *New York Times.*
23. Temmuz 19, 1963, *New York Times.*
24. Haziran 19, 1963, *New York Times.*
25. Aralık 9, 1962, *New York Times Magazine.*

Bölüm 3

1. Ekim 1963, *Esquire.*
2. *The Greatest,* Columbia Plakları, 1963.
3. Eylül 25, 1961, *Sports Illustrated.*
4. Lipsyte, *Free to Be Muhammad Ali,* s. 50.

5. Eylül 25, 1961, *Sports Illustrated.*
6. Mart 25, 1961, *Saturday Evening Post.*
7. Haziran 18, 1984, *Sports Illustrated.*
8. *The Greatest,* Columbia Plakları, 1963.
9. Cottrell, *Man of Destiny,* s. 116; Temmuz 23, 1963, *New York Times.*
10. Kasım 18, 1963, *Sports Illustrated.*
11. Şubat 15, 1963, *Life.*
12. Durham ve Ali, *The Greatest,* s. 115.
13. Çeşitli film görüntüleri, özellikle *A/K/A Cassius Clay.*
14. Nisan 1964, *Ring* dergisi.
15. Çeşitli film görüntüleri, özellikle *A/K/A Cassius Clay.*
16. Şubat 24, 1964, *Sports Illustrated.*
17. Eylül 30, 1963, *Philadelphia Daily News.*
18. Ocak 23, 1964, *New York Herald Tribune.*
19. Şubat 3, 1964, *Louisville Courier-Journal.*
20. Şubat 24, 1964, *Sports Illustrated.*
21. Ağustos 5, 1963, *Sports Illustrated.*
22. Kasım 18, 1962, *New York Journal American.*
23. Şubat 23, 1964, *New York Times;* Şubat 24, 1964, *New York Times.*
24. Şubat 24, 1964, *Sports Illustrated.*
25. Kasım 6, 1963, *New York Post.*
26. Jose Torres, *Sting Like a Bee,* Abelard-Schuman, 1971, s. 122.
27. Birçok kaynaktan alınmış tartışmayla ilgili alıntılar, diğerleri arasında Cottrell, *Man of Destiny;* Olsen, *Black Is Best;* Şubat 26, 1964, *New York Times.*
28. Şubat 25, 1964, ABC Radyo yayını.
29. Şubat 25, 1964, ABC Radyo yayını.
30. Şubat 25, 1964, ABC Radyo yayını.
31. Şubat 25, 1964, ABC Radyo yayını.
32.

Bölüm 4

1. Mart 1963, *Ebony.*
2. Şubat 27, 1964, *New York Times.*
3. Mart 9, 1964, *Sports Illustrated;* February 27, 1964, *New York Times.*
4. Şubat 27, 1964, *Washington Star;* Şubat 28, 1964, *New York Times.*
5. Elijah Muhammed, *Message to the Blackman,* Muhammad's Temple Number 2 in Chicago, 1965, s. 304.
6. Muhammad, *Message to the Blackman,* s. 32-33, 36, 51, 161, 221, 223; Alex Haley ile Malcolm X, *The Autobiography of Malcolm X,* Ballantine Books, 1965, s. 253.
7. Haley ile Malcolm X, *The Autobiography of Malcolm X,* s. 212, 220, 251.
8. Şubat 27, 1964, *Associated Press* haberi.
9. Aralık 9, 1962, *New York Times Magazine.*
10. Mart 7, 1964, *New York Times.*
11. Cottrell, *Man of Destiny,* s. 178.
12. Temmuz 1964, *Boxing & Wrestling;* Kasım 1984, *Playboy.*
13. Mart 24, 1964, *New York Journal American.*
14. Mart 24, 1964, *Washington Post.*
15. Temmuz 1964, *Boxing & Wrestling.*
16. Atyeo ve Dennis, *Muhammad Ali*: *The Holy Warrior,* s. 52.
17. Atyeo ve Dennis, *Muhammad Ali*: *The Holy Warrior,* s. 53.
18. Haley ile Malcolm X, *The Autobiography of Malcolm X,* s. 168.
19. Haley ile Malcolm X, *The Autobiography of Malcolm X,* s. 339.
20. Cottrell, *Man of Destiny,* s. 186.

21. Cottrell, *Man of Destiny,* s. 184.
22. Mayıs 18, 1964, *New York Times.*

Bölüm 5

1. Olsen, *Black Is Best*, s. 184.
2. Ocak 26, 1965, *New York Journal American.*
3. Robert Lipsyte, *Sportsworld,* Quadrangle, 1975, s. 118.
4. Cottrell, *Man of Destiny,* s. 195.
5. Eylül 25, 1975, *Sports Illustrated.*
6. Kasım 23, 1964, *Sports Illustrated.*
7. Kasım 27, 1964, *Life.*
8. Ferdie Pacheco, *Fight Doctor* Simon & Schuster, 1977, s. 76.
9. Mayıs 28, 1965, *New York Times.*
10. Haziran 7, 1965, *Sports Illustrated.*
11. Haziran 7, 1965, *Sports Illustrated.*
12. Chris Mead, *Champion: Joe Louis, Black Hero in White America,* Penguin, 1986, s. 292; Torres, *Sting Like a Bee,* s. 137.
13. Şubat 5, 1967, *New York Times;* Ağustos 1966, *Esquire;* John D. McCallum, *The World Heavyweight Boxing Championship,* Chilton, 1974, s. 315; Cottrell, *Man of Destiny,* s. 343.
14. *A/K/A Cassius Clay* film belgeseli.
15. Mayıs 23, 1965, *New York Journal American;* Ali-Frazer I için verilmiş olan Madison Square Garden basın notları; Howard Bingham kaset koleksiyonu.
16. Şubat 15, 1971, *Sports Illustrated.*
17. Ekim 14, 1965, *Sports Illustrated.*
18. Torres, *Sting Like a Bee,* s. 143.
19. Kasım 21, 1965, *New York Times;* Cottrell, *Man of*

Destiny, s. 238; Kasım 22, 1965, *Sports Illustrated,*
20. Cottrell, *Man of Destiny,* s. 238.
21. David King, *I Am King,* Penguin, 1975, sayfasız.
22. Aralık 3, 1965, *Life.*
23. Kasım 23, 1965, *New York Times.*
24. Kasım 24, 1965, *New York Times.*
25. Kasım 20, 1965, *Sports Illustrated.*

Bölüm 6

1. Sheed, *Muhammad Ali,* s. 13.
2. Atyeo ve Dennis, *Muhammad Ali: The Holy Warrior,* s. 57.
3. Atyeo ve Dennis, *Muhammad Ali: The Holy Warrior,* s. 57.
4. Nisan 19, 1964, *Louisville Courier-Journal.*
5. Torres, *Sting Like a Bee,* s. 147.
6. Şubat 23, 1966, *New York Herald Tribune.*
7. Şubat 22, 1966, *New YorkPost.*
8. Şubat 22, 1966, *New York Journal American.*
9. Şubat 22, 1966, *New York Journal American.*
10. Şubat 25, 1966, *Louisville Times.*
11. Cottrell, *Man of Destiny,* s. 252.
12. Mart 29, 1966, *New York Times.*
13. Mart 27, 1966, *New York Times.*
14. Mart 15, 1966, *Congressional Record,* s. 5580.
15. Nisan 16, 1966, *Sports Illustrated.*
16. Mart 28, 1966, *Sports Illustrated.*
17. 397 Federal Raporlar 2d 901 (5th Circuit 1968).
18. 397 Federal Raporlar 2d 901 (5th Circuit 1968).
19. Ağustos 26, 1966, *New York Times.*
20. Eylül 9, 1966, *Life* dergisi.
21. Federal Araştırma Bürosu dosyaları.

22. Ekim 26, 1970, *Sports Illustrated.*
23. Cottrell, *Man of Destiny,* s. 302.
24. Aralık 29, 1966, *New York Times.*
25. Şubat 5, 1967, *New York Times;* Şubat 13, 1967, *Sports Illustrated.*
26. Şubat 13, 1967, *Sports Illustrated.*
27. Şubat 8, 1967, *New York Daily News.*
28. Şubat 8, 1967, *New York Times.*
29. Şubat 7, 1967, *New York Post;* Şubat 9, 1967, *New York Post.*
30. Şubat 7, 1967, *New York World Journal &Telegram;* Şubat 8, 1967, *New York World Journal & Telegram.*
31. Şubat 21, 1967, *Congressional Record,* s. 4134.
32. WKCR-FM Radyo yayını, Thomas Hauser kaset koleksiyonu.
33. Nisan 10, 1967, *Sports Illustrated.*
34. Nisan 10, 1967, *Sports Illustrated;* Nisan 23, 1967, *New York World Journal & Telegram.*
35. Mayıs 8, 1967, *Sports Illustrated.*
36. Federal Araştırma Bürosu dosyaları.
37. Federal Araştırma Bürosu dosyaları.
38. Federal Araştırma Bürosu dosyaları.
39. Federal Araştırma Bürosu dosyaları.
40. Federal Araştırma Bürosu dosyaları.

Bölüm 7

1. Haziran 22, 1967, *New York Post.*
2. Aralık 14, 1969, *New York DailyNews.*
3. Nisan 23, 1967, *New York World Journal & Telegram.*
4. Haziran 19, 1967, *Sports Illustrated.*
5. Haziran 21, 1967, *New York Times.*
6. Haziran 21, 1967, *New York Times.*

7. Torres, *Sting Like a Bee,* s. 158; Lipsyte, *Free to Be Muhammad Ali,* s. 83; Mart 8, 1971, *Time.*

8. Home Box Office Muhammed Ali özel programı.

9. Home Box Office Muhammed Ali özel programı; *A/K/A Cassias Clay* belgesel filmi.

10. Ağustos 1968, *Esquire.*

11. Ağustos 1968, *Esquire;* Şubat 19, 1968, *Sports Illustrated.*

12. A/K/A Cassias Clay belgesel filmi; WKCR-FM Radyo yayını, Thomas Hauser kaset koleksiyonu.

13. A/K/A Cassius Clay belgesel filmi; WKCR-FM Radyo yayını, Thomas Hauser kaset koleksiyonu.

14. Şubat 19, 1968, *Sports Illustrated;* Nisan 1969, *Ebony.*

15. Howard Bingham kaset koleksiyonu.

16. Nisan 1969, *Ebony; A/K/A Cassius Clay* belgesel filmi.

17. Ağustos 1968, *Esquire; A/K/A Cassius Clay* belgesel filmi.

18. Federal Araştırma Bürosu dosyaları, Temmuz 25, 1967, duyuru.

19. Federal Araştırma Bürosu dosyaları.

20. Federal Araştırma Bürosu dosyaları.

21. Howard Bingham kaset koleksiyonu.

22. 397 Federal Raporlar 2d 901 (5th Circuit 1968).

23. 430 Federal Raporlar 2d 165 (5th Circuit 1970).

24. 430 Federal Raporlar 2d 165 (5th Circuit 1970).

25. Ekim 12, 1987, *Sporting News.*

26. Nisan 4, 1969, *Muhammad Speaks;* Nisan 6, 1969, *New York Times;* Federal Araştırma Bürosu dosyaları.

27. Aralık 6, 1969, *New York Post.*

28. Aralık 3, 1969, *New York Times.*

29. Aralık 3, 1969, *New York Post.*

30. Aralık 7, 1969, *New York Times.*

31. Aralık 4, 1969, *Wall Street Journal.*

Bölüm 8

1. Howard Bingham kaset koleksiyonu.
2. Ekim 26, 1970, *Sports Illustrated.*
3. Ekim 26, 1970, *Sports Illustrated.*
4. Kasım 2, 1970, *Sports Illustrated.*
5. Eylül 15, 1970, *New York Times.*
6. Thomas Hauser, *The Black Lights,* McGraw-Hill, 1986, s. 17.
7. Jimmy Cannon, *Nobody Asked Me But,* Penguin, 1983, s. 153.
8. Mart 8, 1971, *Sports Illustrated.*
9. Budd Schulberg, *Loser and Still Champion,* Doubleday, 1972, s. 162.
10. Howard Bingham kaset koleksiyonu.
11. Mart 8, 1971, *Sports Illustrated.*
12. Howard Bingham kaset koleksiyonu; *The Fighters* belgesel filmi.
13. *The Fighters* belgesel filmi.
14. Howard Bingham kaset koleksiyonu; Şubat 1, 1971, *Sports Illustrated.*
15. Şubat 22, 1971, *Sports Illustrated.*
16. Howard Bingham kaset koleksiyonu.
17. Şubat 22, 1971, *Sports Illustrated.*
18. Howard Bingham kaset koleksiyonu; *The Fighters* belgesel filmi.
19. Pacheco, *Fight Doctor,* s. 106.
20. Red Smith, *The Red Smith Reader,* Vintage Books, 1983, s. 271.
21. Lipsyte, *Free to Be Muhammad Ali,* s. 96.

Bölüm 9

1. Mart 30, 1971, *Congressional Record,* s. 8630.
2. Temmuz 26, 1971, *Sports Illustrated.*
3. Eylül 22, 1980, *Sports Illustrated.*
4. Kasım 29, 1971, *Sports Illustrated.*
5. Kasım 29, 1971, *Sports Illustrated.*
6. Ekim 31, 1972, Eric Weissman'ın (Warner Brothers, Inc. başkan yardımcısı) Theodore Friedman'a mektubu.
7. Ocak 2, 1973, Bob Arum'dan Theodore Friedman'a ofis notu.
8. Reliable N. E. Promotions, Top Rank, Inc., Muhammed Ali veAl Jones arasındaki sözleşme.
9. Nisan 23, 1973, *Sports Illustrated.*
10. Nisan 1, 1973, *New York Times.*
11. Nisan 7, 1973, *New York Post.*
12. Atyeo ve Dennis, *Muhammad Ali: The Holy Warrior,* s. 93.
13. Howard Bingham Kaset koleksiyonu.
14. Madison Square Garden'ın Ali-Frazier II basın seti.
15. Howard Cosell, *Like It Is,* Playboy Press, 1974, s. 84.
16. Ocak 29, 1974, *New York Times.*

Bölüm 10

1. Eylül 12, 1973, *New York Times;* Ekim 27, 1974, *New York Times.*
2. Hauser, *The Black Lights,* s. 75.
3. Eylül 15, 1974, *Los Angeles Times.*
4. Howard Bingham kaset koleksiyonu.
5. Howard Bingham kaset koleksiyonu.
6. Norman Mailer, *The Fight,* Bantam, 1975, s. 119.
7. Howard Bingham kaset koleksiyonu.

8. Howard Bingham kaset koleksiyonu.
9. Howard Bingham kaset koleksiyonu.
10. Kasım 11, 1974, *Sports Illustrated.*

Bölüm 11

1. Mart 1967, *Ring* dergisi.
2. Ekim 31, 1974, *New York Post.*
3. Wilfred Sheed, *Muhammad Ali,* s. 16.
4. Hugh McIlvanney, *McIlvanney on Boxing,* Beaufort Books, 1982, s. 41.
5. Sheed, *Muhammad Ali,* s. 89.
6. Howard Bingham kaset koleksiyonu.
7. Howard Bingham kaset koleksiyonu.
8. Kasım 1975, *Playboy.*
9. Leon Gast kaset koleksiyonu.
10. Howard Bingham kaset koleksiyonu.
11. Bokris-Wylie, *Ali,* Freeway Press, 1974, s. 102.
12. David King, *I Am King,* sayfasız; Haziran 29, 1975, *New York Times Dergisi.*
13. Mart 24, 1975, *Sports Illustrated.*
14. Mayıs 5, 1975, *People* dergisi.
15. Sheed, *Muhammad Ali,* s. 16.

Bölüm 12

1. Mayıs 2, 1980, *Los Angeles Times.*
2. Temmuz 8, 1975, *New York Post.*
3. Howard Bingham kaset koleksiyonu.
4. Eylül 29, 1975, *Sports Illustrated.*
5. Temmuz 8, 1975, *New York Post;* Eylül 29, 1975, *Sports Illustrated.*
6. Eylül 29, 1975, *Sports Illustrated.*

7. Eylül 30, 1975, *New York Times.*
8. Eylül 29, 1975, *Newsweek.*
9. Eylül 24, 1975, *New York Times.*
10. Ekim 2, 1975, *New York Times.*
11. Ekim 13, 1975, *Sports Illustrated.*

Bölüm 13

1. Ocak 8, 1976, *New York Times.*
2. Mayıs 10, 1976, *Sports Illustrated.*
3. Mayıs 10, 1976, *Sports Illustrated.*
4. Mayıs 23, 1976, *New York Times.*
5. Haziran 23, 1976, *New York Times.*
6. Mayıs 2, 1976, *Face the Nation,* CBS Television; Mart 26, 1976, *New YorkTimes;* Mart 23, 1976, *New York Times.*
7. Haziran 27, 1976, *New York Times.*
8. Ekim 11, 1976, *Sports Illustrated.*
9. Mayıs 30, 1977, *Sports Illustrated.*
10. Ekim 10, 1977, *Sports Illustrated.*
11. Ekim 1, 1977, *New York Times.*
12. John Schulian, *Writers'Fighters,* Andrews & McMeel, 1983, s. 14; Şubat 27, 1978, *Sports Illustrated;* Şubat 16, 1978, *New York Post;* Home Box Office Muhammed Ali özel programı.
13. Ekim 29, 1970, *New York Times.*
14. Haziran 13, 1978, *New York Times.*
15. Haziran 14, 1978, *Washington Post.*
16. Haziran 25, 1978, *New Orleans Times-Picayune.*
17. Howard Bingham kaset koleksiyonu.
18. Eylül 11, 1978, *Sports Illustrated.*
19. Temmuz 24, 1978, *Sports Illustrated.*
20. Hugh McIlvanney, *McIlvanney on Boxing,* s. 166.
21. Schulian, *Writers'Fighters,* s. 17.

Bölüm 14

1. Ocak 5, 1979, *Long Beach (California) Independent.*
2. Jack Olsen, *Black Is Best,* s. 74.
3. Haziran 27, 1979, *St. Louis Globe Democrat.*
4. Wilfred Sheed, *Muhammad Ali,* s. 82.

Bölüm 15

1. Haziran 20, 1978, *New York Times.*
2. Şubat 18, 1980, *Time.*
3. Şubat 18, 1980, *Time.*
4. Şubat 4, 1980, *New York Daily News.*
5. Şubat 5, 1980, *New York Times;* Şubat 6, 1980, *New York Times.*
6. Nisan 26, 1980, *New York Times.*
7. Mart 2, 1980, *New York Times.*
8. Eylül 29, 1980, *Sports Illustrated:* Ağustos 28, 1980, *New York Times.*
9. Ağustos 27, 1980, *New York Times.*
10. Ağustos 28, 1980, *New York Times;* Big Fights, Inc., film arşivleri.
11. Eylül 28, 1980, *New York Times;* Eylül 29, 1980, *Sports Illustrated.*
12. Big Fights, Inc., film arşivleri; Eylül 29, 1980, *Sports Illustrated.*
13. Hugh McIlvanney, *McIlvanney on Boxing,* s. 176; Big Fights, Inc., film arşivleri.
14. Eylül 29, 1980, *Sports Illustrated.*
15. Eylül 16, 1974, *New York Daily News.*
16. Ekim 8, 1980, *New York Daily News;* Ekim 8, 1980,

New York Times.

17. Ekim 8, 1980, *New York Post.*

Bölüm 16

1. Nisan 5, 1981, *Parade* dergisi.
2. Aralık 6, 1981, *New York Daily News;* Aralık 10, 1981, *New YorkPost.*
3. Aralık 6, 1981, *New York Daily News.*
4. Aralık 11, 1981, *New York Times.*
5. Aralık 13, 1981, *New York Times;* Aralık 21, 1981, *Sports Illustrated.*
6. Eylül 20, 1984, *New York Post;* Eylül 20, 1984, *New York Daily News.*
7. Muhammed Ali Finans Şirketi'nin yönetim kurulunun özel bir toplantısının özeti.
8. Aralık 11, 1988, *Atlanta Journal-Constitution.*
9. Howard Bingham kaset koleksiyonu.
10. Mayıs 18, 1966, *New York Post.*
11. Kasım 19, 1966, *Los Angeles Times.*
12. Thomas Hauser, *The Black Lights,* s. 42.

Bölüm 17

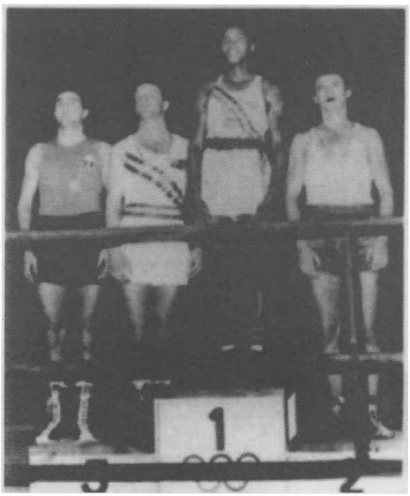
1. Eylül 25, 1975, *Sports Illustrated.*
2. Mayıs 2, 1976, *Face the Nation,* CBS Televizyonu.
3. Gaafar Sheikd Idris, *The Pillars Of Faith,* Islamic Teaching Center of Indianapolis (Indianapolis İslami Eğitim Merkezi), 1977.

4. Human Rights in Islam, The Institute of Islamic Information and Education of Chicago (Chicago İslami Bilgi ve Eğitim Enstitüsü), tarihsiz.

Cassius Clay, on iki yaşında. *(Big Fights Inc.)* Thomas Hauser / *Muhammad Ali: His Life and Times* – final ms 419

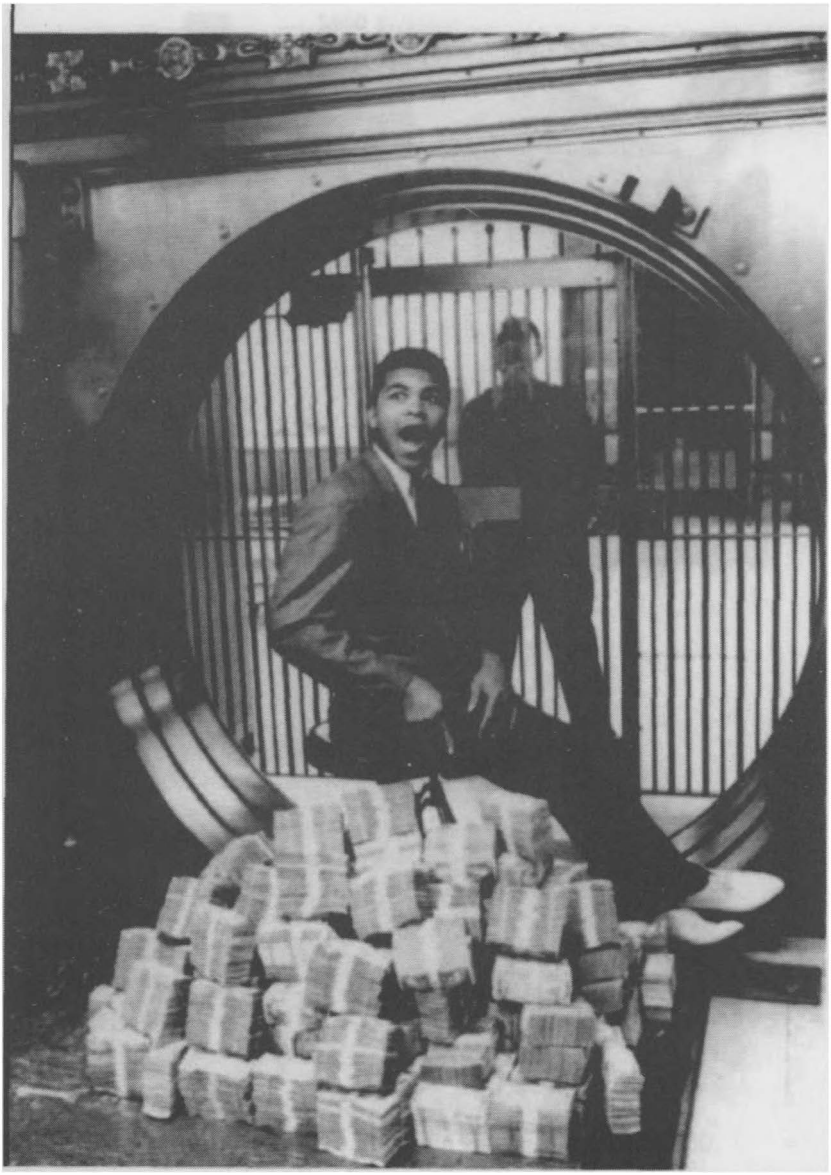

Üstte- Olimpiyat Yarışmalarında, San Francisco, 1960. *(Big Fights Inc.)*

ALTTA- Roma Olimpiyatlarında madalya kürsüsünde, 1960. Soldan sağa: Giulio Saraudi, Tony Madigan, Clay, Zbigniew Pie-trzykowski. *(Big Fights Inc.)*

Malcolm X'le New York'ta, 1963. *(Howard Bingham)*

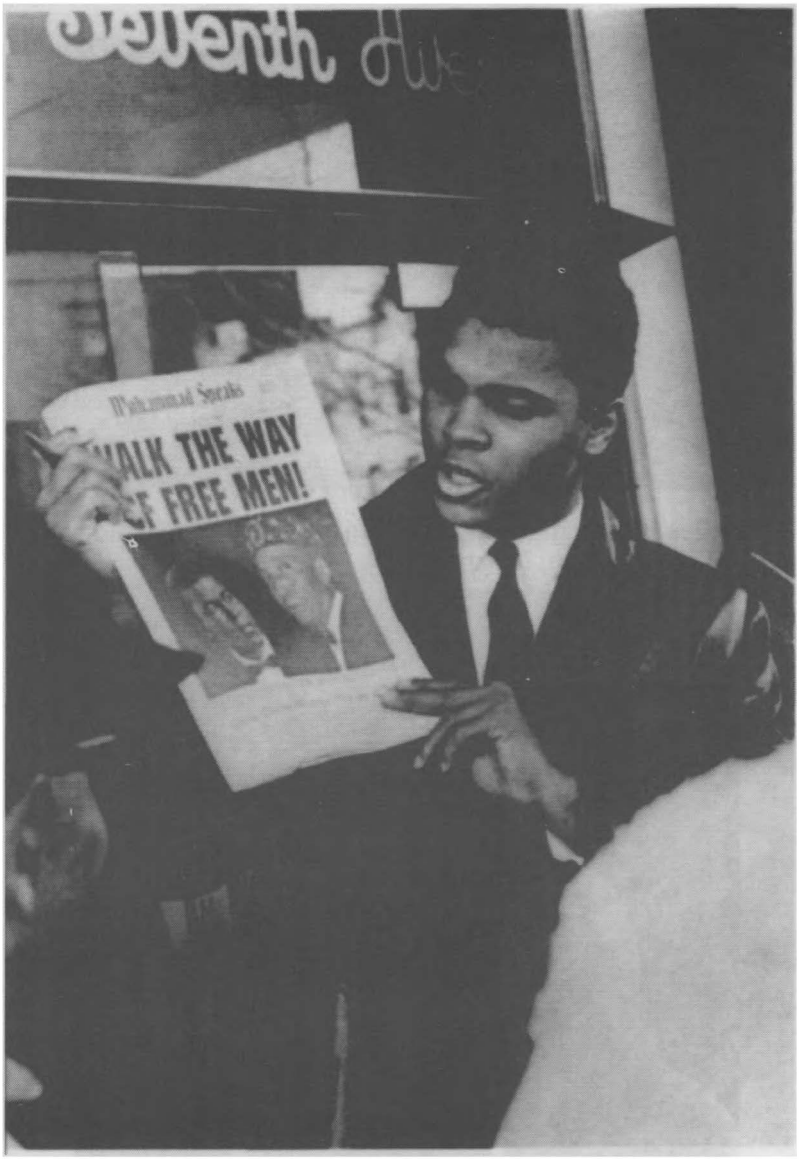
Bir milyon dolarla poz verirken, Aralık 1963. *(Howard Bingham)*

Beatles ile dalga geçerken, ilk Liston karşılaşmasından bir hafta önce, Şubat 1964. *(Wide World Photo)*

Miami Beach'te Sonny Liston'la olan Karşılaşması, Şubat 1964. *(The Bettmann Archives)*

Dinle ilgili bilgi yayarken, New York, 1964. *(Howard Bingham) (Gazete manşeti: "Özgür insanların yolundan yürüyün" ç.n.)*

İlk eşi Sonji ile birlikte, 1964. *(Howard Bingham)*

Herbert ve Elijah Muhammed, 1966. *(Howard Bingham)*

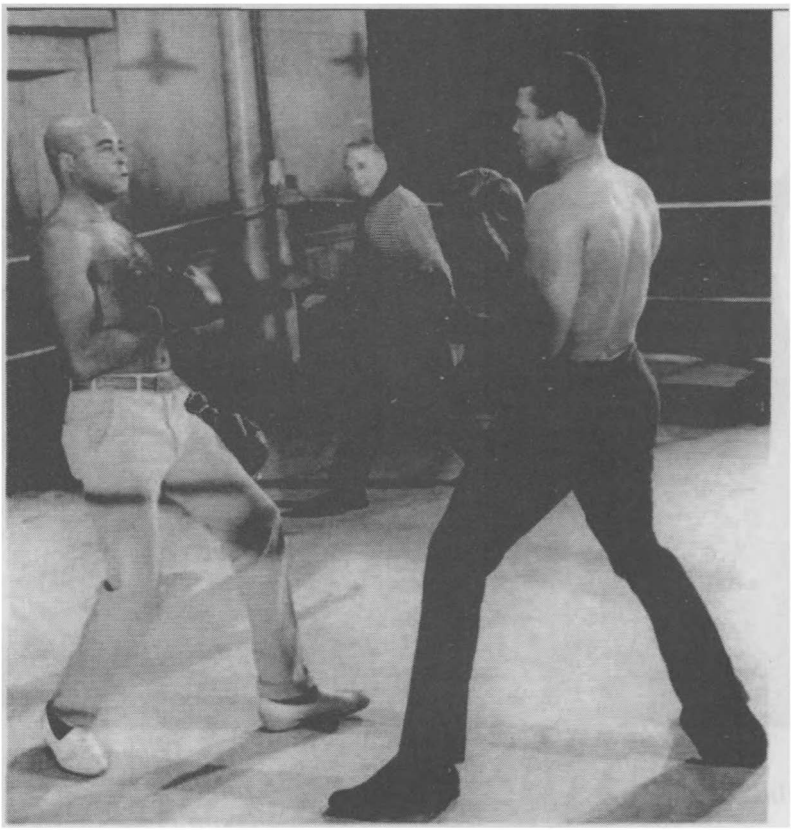
Bir Müslüman toplantısında konuşurken, New York, 1967. *(Howard Bingham)*

Lew Alcindor'la (sonradan Kareem Abdul-Jabbar oldu) Cleveland toplantısında, 1967. *(Howard Bingham)*

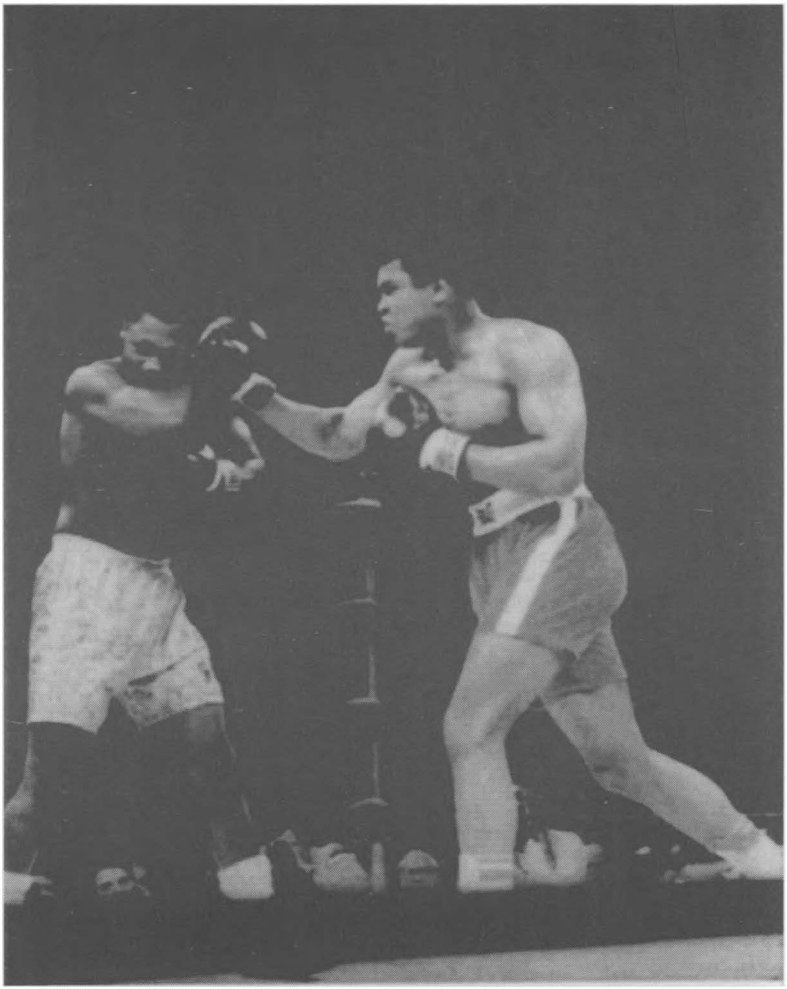
Avukat Quinton Hodges ve Hayden Covingto ve federal savcı Mort Susman'la birlikte, 1967. *(Howard Bingham)*

James Earl Jones'la antremanda, hakem Burgess Meredith'le birlikte *The Great White* Hope'un setinde, 1970. *(Howard Bingham)*

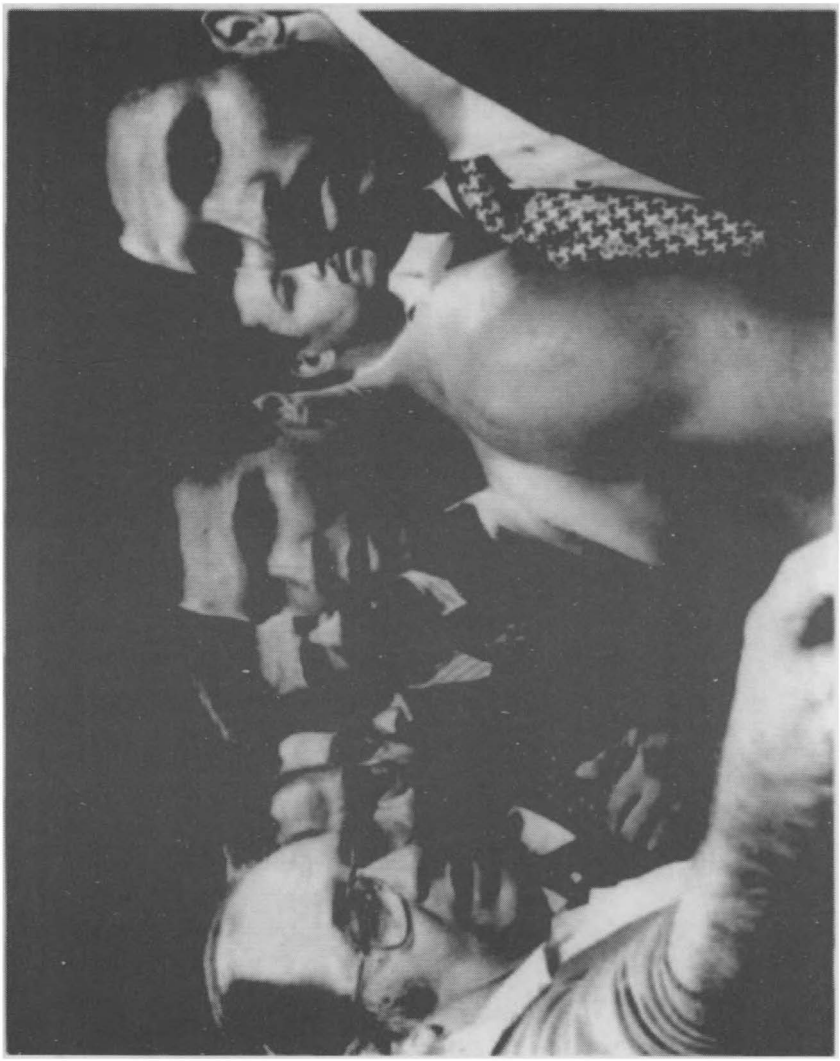
Ikinci eşi Belinda'yla birlikte (Maryum'a hamileyken), 1967. *(Howard Bingham)*

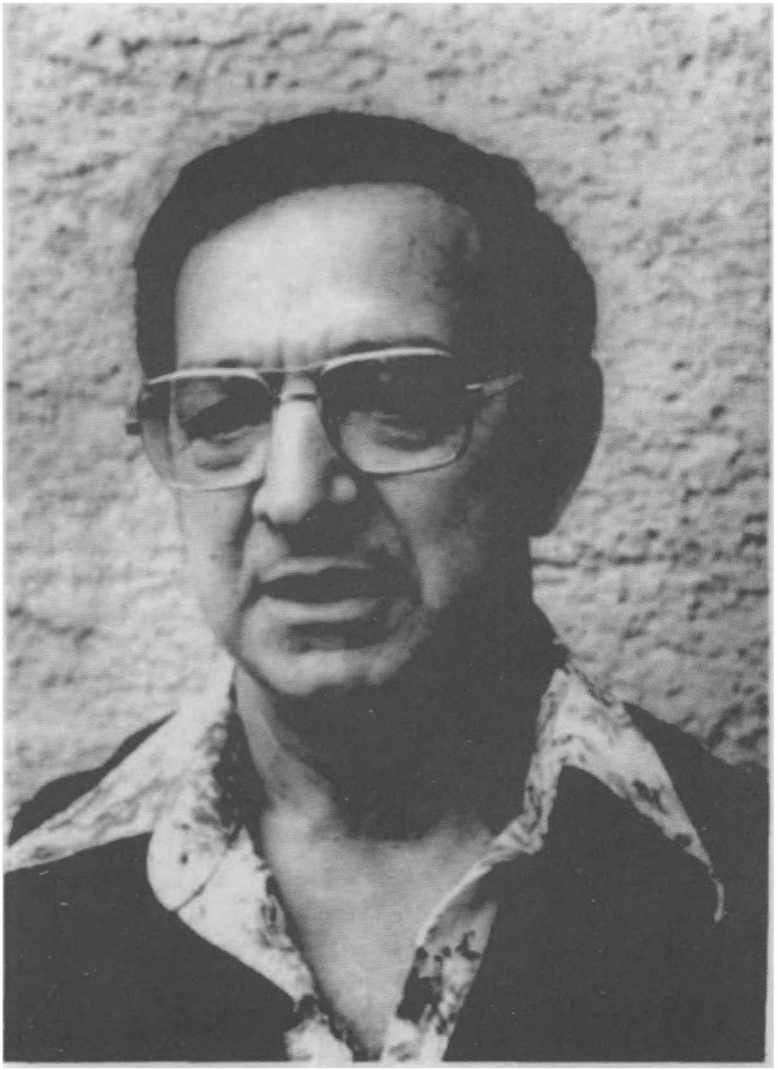
Ali-Frazier karşılaşması, Madison Square Garden, 1971. *(Howard Bingham)*

Howard Cosell ve Wilt Chamberlain'la birlikte, 1971. *(Howard Bingham)*

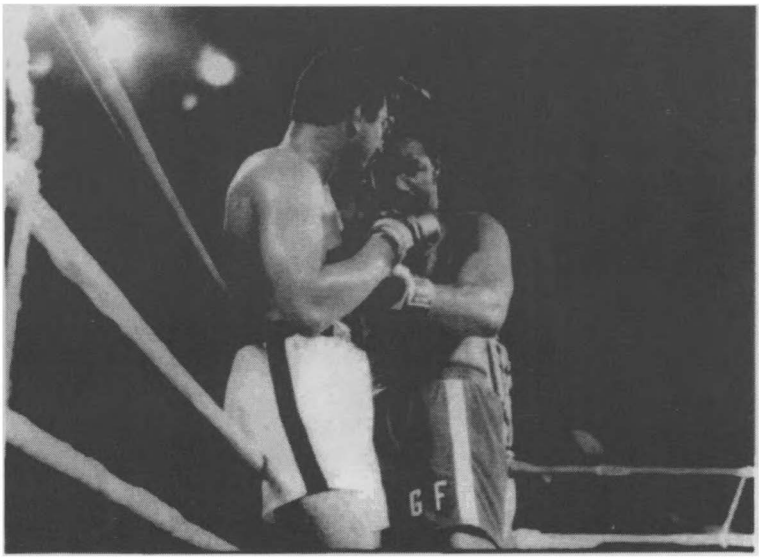
Yanında Ferdie Pacheco, Cassius Clay Sr. (kareli ceketli) ve kardeşi Rahaman'la birlikte Ernie Terrell karşılaşmasından önce, 1966. *(Howard Bingham)*

Antrenör Angelo Dundee. *(Howard Bingham)*

Bundini Brown'la Zaire'de, 1974. *(Howard Bingham)*

George Foreman'la Zaire'de iplerde dövüşürken, 1974. *(Howard Bingham)*

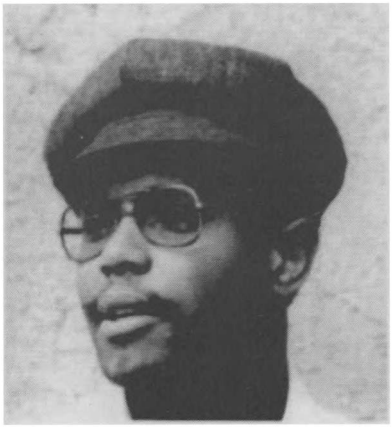
Pat Patterson. *(Howard Bingham)*

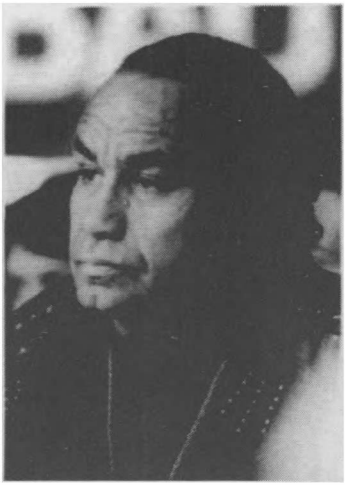
Wali Muhammad. *(Howard Bingham)*

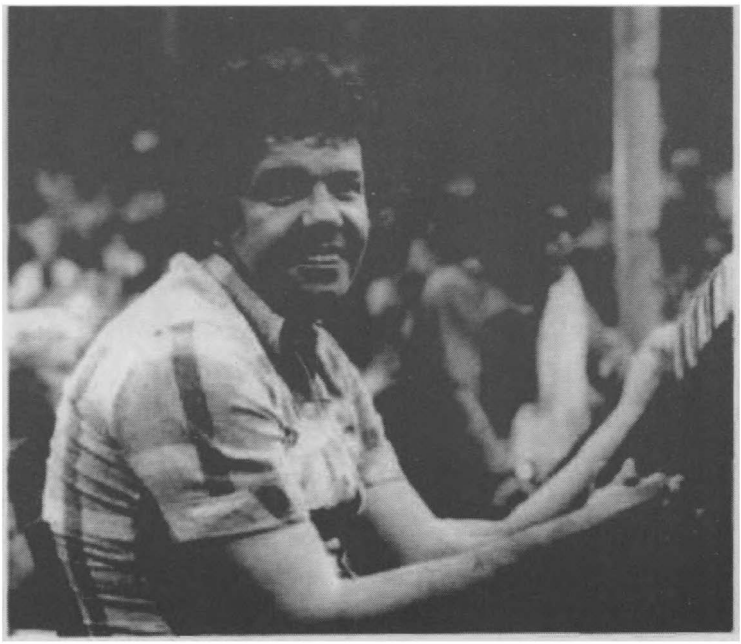
Bobby Goodman. *(Howard Bingham)*

James Anderson. *(Howard Bingham)*

Lloyd Wells. *(Howard Bingham)*

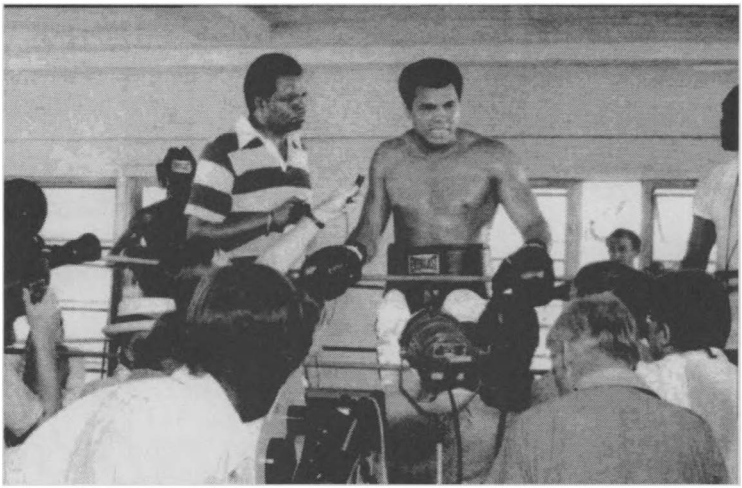
Gene Kilroy. *(Howard Bingham)*

Jeremiah Shabazz ve Abdul Rahaman (Captain Sam), 1980. *(Howard Bingham)*

Lana Shabazz'la Deer Lake'te, 1978. *(Howard Bingham)*

The Greatest film çekimlerinde, 1976; Bundini Ali'nin sağında, Wali Muhammad'se solunda. *(Howard Bingham)*

Başkan Gerald Ford'la birlikte Beyaz Saray'da, 1974. *(Howard Bingham)*

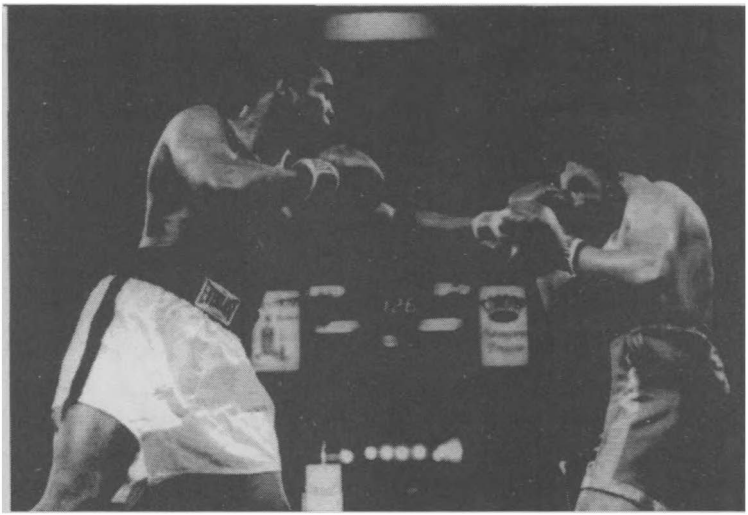
Joe Frazier'la Manila karşılaşmasında, 1975. *(Howard Bingham)*

Don King ve Bob Arum. *(Howard Bingham)*

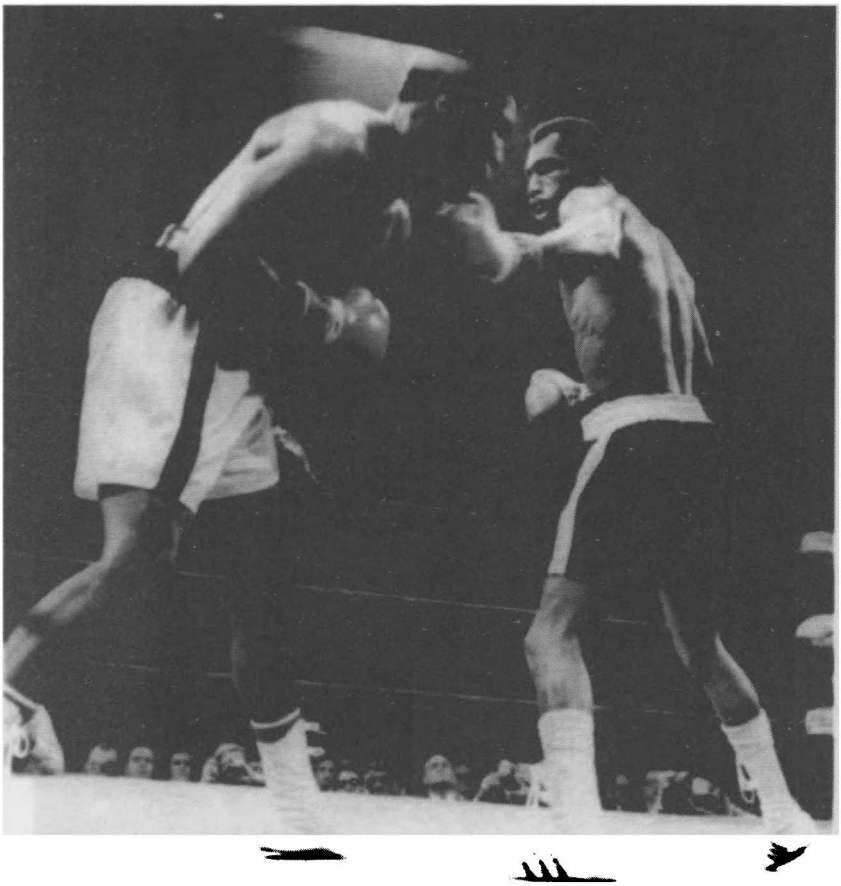
Bir evlilik portresi: Cassius Clay Sr., üçüncü eşi Veronica, Ali ve Odessa Clay. *(Howard Bingham)*

Lion of Flanders (Flanders Aslanı) Jean-Pierre Coopman'la birlikte ringde, 1976. *(Howard Bingham)*

Cassius Clay Sr. ve Başkan Jimmy Carter'la Beyaz Ev'de, 1980. *(Howard Bingham)*

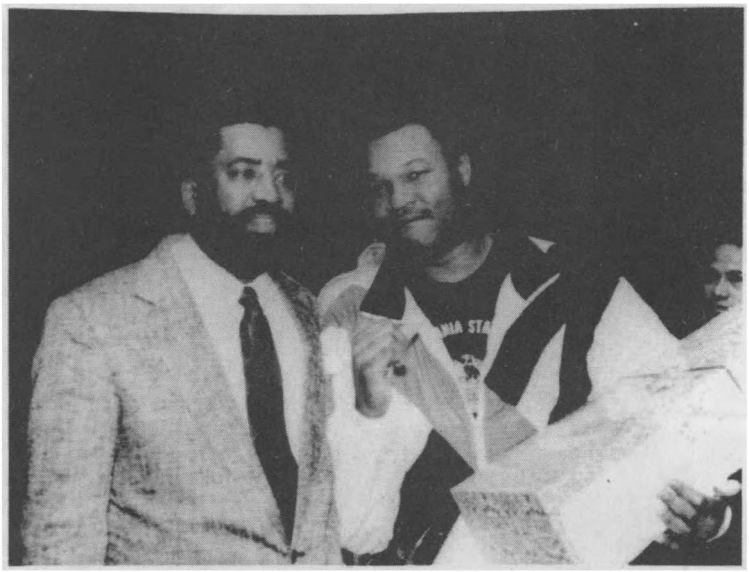
Ken Norton'la Yankee Stadyumu'ndaki üçüncü karşılaşmasında 1976. *(Howard Bingham)*

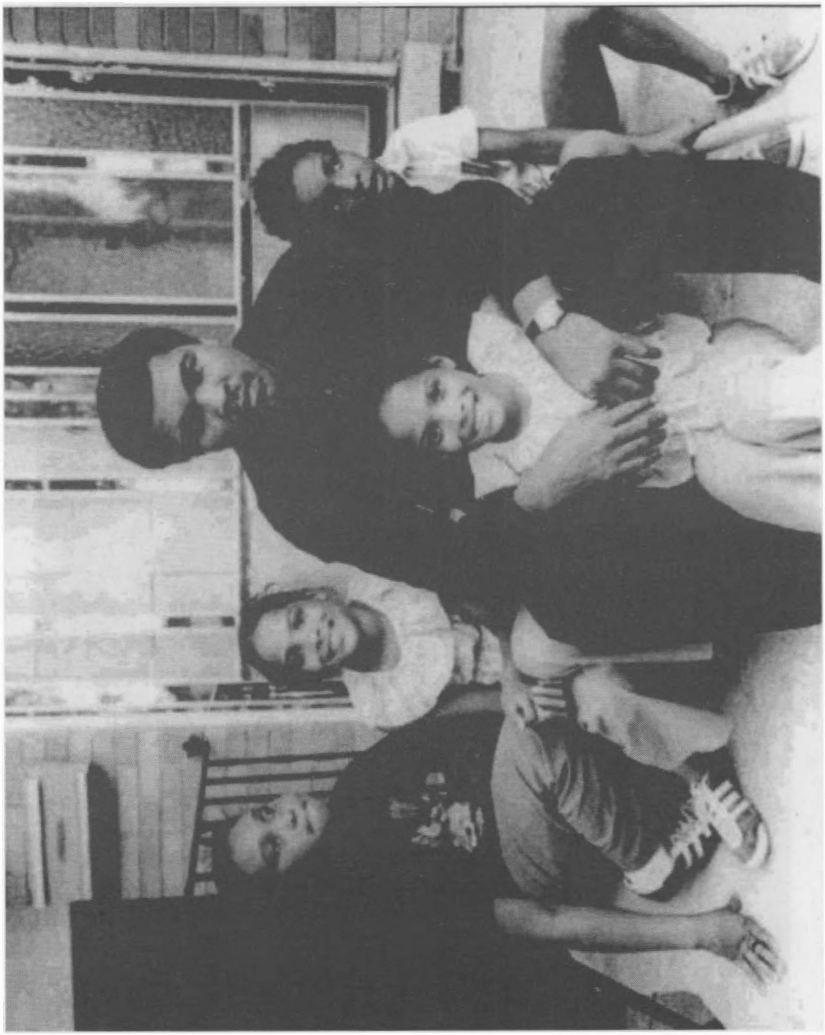
Herbert Muhammed ve Ferdie Pacheco'yla Norton karşılaşmasından önce, 1976. *(Howard Bingham)*

Bir okul toplantısında oynarken, 1974. *(Howard Bingham)*

Harold Smith ve Larry Holmes, 1990. *(Howard Bingham)*

Ali çocuklarıyla poz veriyor: soldan sağa, Maryum, Rasheeda, Jamillah ve Muhammed Junior, 1980.
(Howard Bingham)

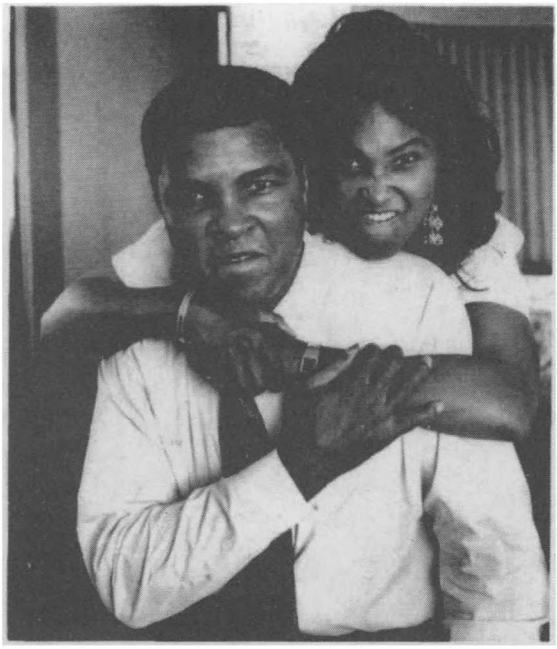
Veronica, Hana ve Laila'yla birlikte, 1983.
(Howard Bingham)

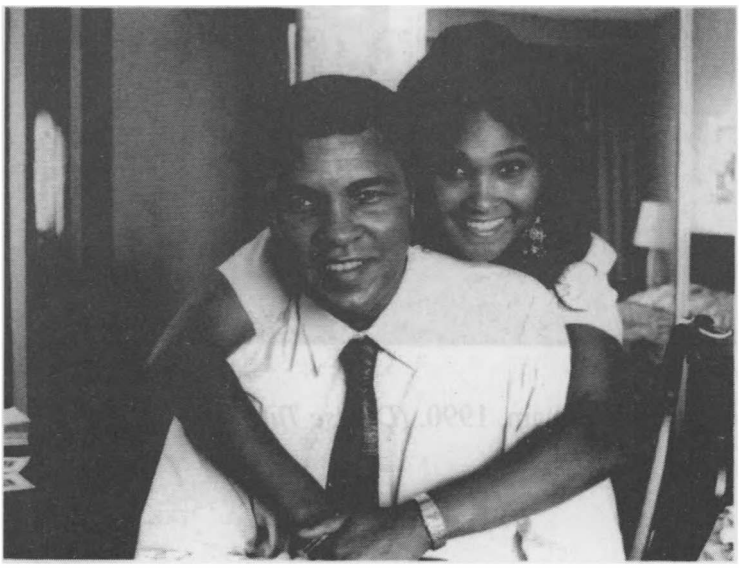
Khaliah'yla birlikte, 1989. *(Howard Bingham)*

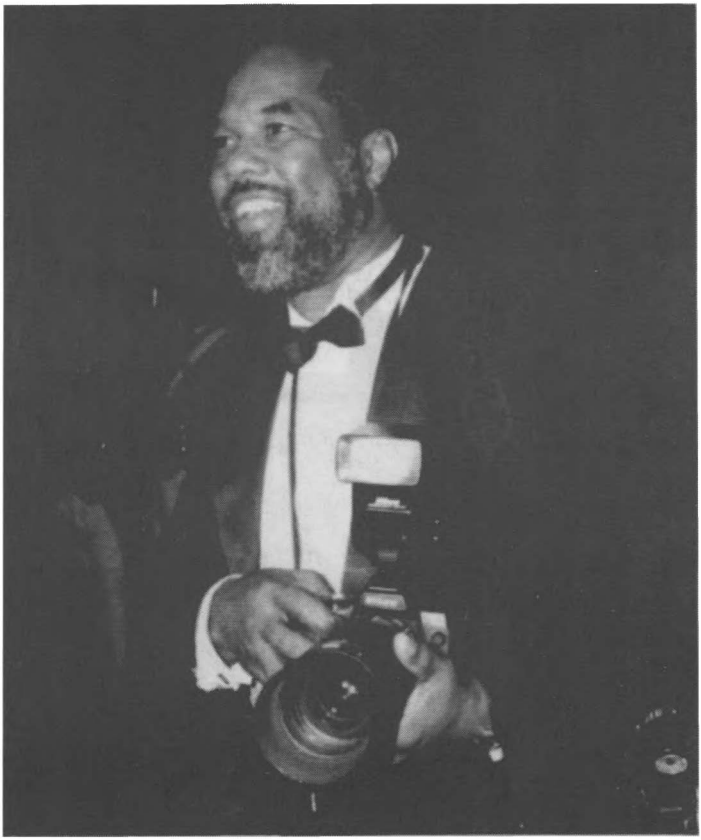

Miya'yla birlikte, 1989. *(Howard Bingham)*

Maryum'la oynarken, 1990. *(Howard Bingham)*

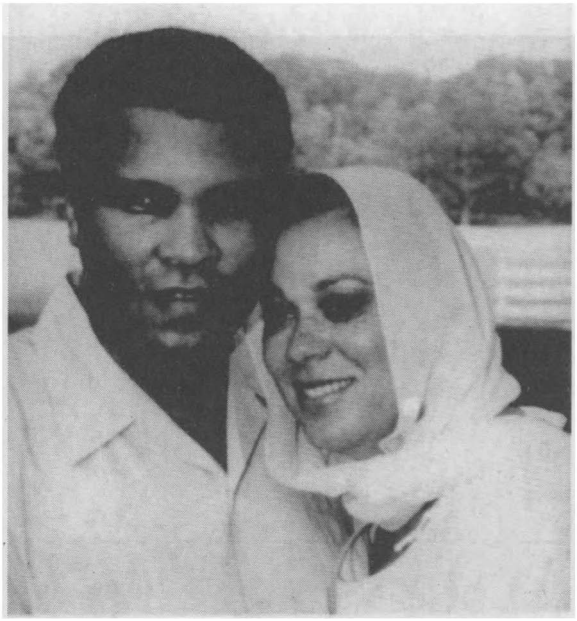

Howard Bingham, 1990. *(Denise Turner)*

Joe Frazier ve George Foreman'la birlikte, 1990. *(Howard Bingham)*

Lonnie'yle birlikte, 1989. *(Her iki fotoğraf, Howard Bingham)*

